

İÇİNDEKİLER - SF 352

Zât-ı ahadîye bi-nihâye hamd ü senâ olsun ki, kenz-i mahfisini açtı ve hakâyık-ı a'yân olan gevher-i esmâsını feyz-i akdes ile sâha-i ilm-i ilâhîsine saçtı; ve bu gevherlerin zilâli olan mezâhire ale'd-devâm feyz-i mukaddes ile vücûd-ı izâfî bahş edip, bu heyâkilin hey'et-i mecmûasını kâmet-i zîbâsına mukâbil kıldı; ve âlem içinde Âdem'i kendi sûreti üzerine halk edip, cemâl-i bâkemâline âyîne ittihaz eyledi. Nitekim Hâfız Şîrâzî (k.s.) buyurur. Kıt'a:

خواست تا جلوه دهد صورت خود را محبوب خیمه در معرکه. آب و گل ادم زد
بهر نظاره خود آئینه ساخت ز خاک عکس خود دید زغیرت همه را بر هم زد

Tercüme: "Mahbûb-i hakikî, kendi sûretini göstermek istedi; Âdem'in suyu ve çamuru ma'rekesinde çadır kurdu; kendini temâşâ için topraktan âyîne yaptı, kendi aksini gördü; gayretinden cümleyi alt üst etti."

Salavât-ı bî-gâyât O'nun habîb-i edîb-i yektâsı ve nebiyy-i lebîb-i bi-hemtâsı Muhammed Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz üzerine olsun ki, zât-ı şerîfi Hakk'ın zât-ı pâkine âyîne / oldu. Zîrâ bi'l-asâle insân-ı kâmil odur; ve vücûd-ı zî-şâm Hak ile halk beyinde berzah-ı azîm vâki' olup, buradan geçilmeyince Hakk'a vusûl mümkün olmadı.

Tahiyyât-ı sâfiye ve teslimât-ı vâfiye nokta-i dâire-i vücûd olan o Nebiyy-i zî-şânın âl u ashâbına olsun ki, iktidâ edenler için her biri nücûm-ı hüda ve bâis-i celb-i rahmet-i Hudâ'dır.

İmdi bu kitâb-ı müstetâb, vâris-i ulûm-ı nebevî, şems-i hakikat ve nûr-i zulmet-i âlem-i tabîat Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (r.a.)

efendimizin *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinin tercümesidir. Mütâlaasından müstebân olacağı üzere, mecâlis-i muhtelifede fem-i saâdetlerinden şeref-sudûr eden maârif ve hakâyıkın ashâb-ı zevî'l-ihtirâmı tarafından zabtî sûretiyle vücûd-pezir olmuştur. Bir bahr-i muhit-i maânîdir ki, emvâc-ı mütevâliyesi aslâ kesilmez; bir şems-i tâbân-ı hüdâdır ki, âlem-i tabâyi'-i müncevide üzerine mütetâbiu'l-vürûd olan harâret ve ziyâsı aslâ kesilmez. Emrâz-ı kalbiyye-i ma'neviyye ile ma'lûl olanlara şifâ, basar-ı basîreti gışâ-ve-i akl-ı cüz'î ile kapanmış olanlara kühl ü cilâdır. Zîrâ mazmûn-ı münîfi baştan başa lübb-i Kur'ân ve ahâdis-i nebeviyyedir. Ednâs-ı tabîyye ile mülevves olanlar, bu bahr-i sâfide temizlenirler. Zâten pâk olanlar ise abdest üzerine abdest almış olacaklarından, onlar hakkında da nûrun-alâ-nûr olur. Münkirler bundan nasîbedâr değildir. Zîrâ bir hâm-ı ezelinin pişmek ve olmak ihtimâli yoktur.

Mesnevî:

در نیابت حال پخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید والسلام

[Ya'nî "Ham ervâh olanlar, pişkin ve yetişkin zevâtın hâlinden anlamazlar. O halde sözü kısa kesmek gerektir vesselâm."]

Belki büsbütün tefessüh eder.

Bu eser-i münîfin ash matbû' olmadığı gibi nûsah-ı muharreresi de / nâdirdir. Eslâf-ı kirâm lâyıkı vech ile i'tinâ etmemiş olduklarından nûsah-ı mevcûdenin ibârâtı maa't-tecssüf pek hatâ-âlûd ve ba'zı nüshalarda cümleler ve hattâ fasıllar noksan bir haldedir. Bu sebeple bidâyet-i teşebbüste, tercüme emrinin hüsn-i netîceye iktirânı nazar-ı fakîrde pek müşkil göründü. İhtimal ki, erbâb-ı kemâlden ba'zı zevât şimdiye kadar bu eser-i latîfi tercüme fikrinde bulunmuş ve nüshalardaki teşevvüsten nâşi aslı tahrîf olunmak havfiyle keff-i yed etmişlerdir. Fakat urefâdan ba'zı zevâtın bu husûstaki emirlerini, enfâs-ı mübârekeleriyle va'd-i imdâd te-lakkî ettiğimden, fakîrde tercüme dâiyesi kuvvet buldu. Hüsn-i niyyete mukârin olunca, hatîât-ı vâkıanın deryâ-yı kerem olan evliyâullah iudinde hoş görüleceğine şübhem yoktur. Husûsiyle hüsn-i niyyetle ve hulûs-i kalb ile bezl edilecek olan mesâinin hal-i müşkilâtta müessir olacağı mücerreb olduğundan, ruhâniyyeti Hazret-i Pîr-i dest-gîrden bi'l-istimdâd bu emr-i hatîre mübâşeret ettim.

Esnâ-yı tercümede fakîrin yedindeki nüsha ba'zı zevât-ı kirâmda ve kütübhânelerde bulunan diğer yedi-sekiz nüsha ile bi'l-mukâbele tashih olundu. Bu tashihât esnâsında nüshalarda müsâdif-i nazar olan ihtilâf-ı kelimât bi't-teemmül hangilerinin ma'nâları bahis ile en ziyâde münâsebetdâr ise, onlar kabul edildi. Ele geçen nüshaların münderecâtı bu sûretle tatbik olundukda, altı fasıl arabî olarak, yetmiş üç fasıl bulundu. İhtimâl ki, manzûr-ı fakîr olmayan nüshalarda, başka fasıllar da vardır. Fakat bunları cem' edip, tedkik edebilmek fakîr için adimül'imkân idi. Eğer böyle ise bu nevâkıs erbâb-ı irfân tarafından bi'l-âhire ikmâl buyrulabilir. Nüshalarda görülen hatîât, fusûl ve ebyât-ı arabîyyede daha ziyâde idi. Fakîr-i hakîrin lisân-ı arabîde killet-i bidâası bulunduğundan / Allah râzı olsun, erbâb-ı fazâilden ba'zı zevâta bi'l-mürâcaa bu müşkilât dahi hall ve hatâlar tashih kılındı.

Ma'lûm olduğu üzere ehlullah cevâmîu'l-kelimidir. Onların akvâl-i şerîfelerinde ibrâz-ı belâgat hevesiyle tasarruf etmek aslâ câiz değildir. Bunun için tarz-ı tercümede uslûb-i aslıden tebâud olunmamakla berâber, mümkün olduğu kadar ibârâtda lisânımızın şîvesine muvâfakat ve tezyîn-i elfâzdan bi'l-ictinâb, açık ibârelerle nakl-i ma'nâ gözetildi. Zîrâ bu kitâb-ı latifden havâs ve avâmın nasîbi vardır. Bu tarz-ı muhtâr ile avâmın dahî istifâdesi te'mîn edilmiş olur. Diğer taraftan bu *Fîhi Mâ Fih* in hakâyık ve maârif-i mündericesi *Mesnevî Şerîfin*, yine sâhib-i Mesnevî hazretleri tarafından şerhi makâmında olduğundan, hemen her cümlesine ebyât-ı *Mesnevî*'nin bir veyâ birkaçı tekâbül etmektedir. Külfet-i tettebbu' olmaksızın, tesâdüf edilen ba'zı ebyât-ı mütakâbile hâşiyeye derc ve fehminde pek ziyâde usret görülen ba'zı mebâhis hakkında da alâ-kadri'l-istitâa izâhât itâ kılındı.

Mesnevî-i Şerîfin hîn-i mütâlaasında dâimâ ilm-i maâninin "vasl" kâidesinden gaflet etmemek icâb eylediği gibi, bu tekârîr-i Hazret-i Pîr-i dest-gîrin mütâlaasında da aynı kâidenin tatbiki iktizâ eder. İlm-i maânide "vasl" kâidesi odur ki, iki kelâm-ı mütegâyir arasında cihet-i câmia olmaması sebebiyle, bunların arasında diğer bir kelâm takdîr olunarak münâsebet-i tâmmе istihsâl olunur. Gerek *Mesnevî-i Şerîfin* ve gerek *Fih i Mâ Fih* in uslûbu, kelâmullahın / uslûb-i latîfine muvâfık düşmüş olduğundan, sûret-i zâhirede beynlerinde münâsebet görülemeyen cümlelerin maânî-i

latifesi mütâliîn-i kirâmca ona göre teemmül buyrulmalıdır. Bu revâbıt ve münâsebâtın ta'yîni, vüs'at-i zevk ve irfâna mütevakkıf olup, mütercim-i fakîr ise, bu ihâtadan pek baîd bulunduğundan, hîn-i tercümede, o vâdiye kadem-nihâde olmaktan ictinâb ve bu emr-i mühim, erbâb-ı fazl u irfâna terk olundu.

Tercümede tesâdüf olunacak nevâkısın tashîhini ve bu kem-bidâamn küstahlıkla tecrîm buyrulmamasını erbâb-ı fazl u kemâl-den ricâ ederim. Zîrâ kalbi kâsî ve müstağrak-ı maâsî olan bu bî-îlim ve amel abd-i zelîlîn uzun seferdeki zâd u zahîresi ancak bu-dur. Allâhü Veliyyu't-tevfik. Şiir:

*Yâ Rab nigâh-ı lutfun içindir bu meş'ale
Zulmetde reh-nümâ bize ancak bu meş'ale
Her zerre tâziyâne-i hubbünle sa'y eder
Hubb-i zuhûr-ı zât ile koptu bu velvele
Sâcid nikâb-ı vechine zilletle put-perest
Mü'min visâl-i rü'yetine çekti besmele
Herkes huzû' içinde önünde namazdadır
Halkı namâza da'vet eden hep bu hayy'ale !
Taktın birer inân, bilen bilmeyen koşar
Âlim bu keşmekeşde eder kat'-ı merhale
[Münkirlerin inân-ı seri zülfünün teli
Mü'minlerin inânı da tebşîr-i hervele.]*
AVNÎ der-i inâyetini devr edip durur,
Can ver inâyetinle o bî-rûh heykele.*

Mütercim-i hakîr
Ahmed Avnî el-Mevlevî

* Bu beyit Sadık Kurç Bey'in istinsâh ettiği nüshadan alınmıştır.

BİRİNCİ FASIL

Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz: شر العلماء من زار الامراء و خير Ya'nî: Ya'nî: من زار العلماء نعم الامير علي باب الفقير و بشن الفقير علي باب الامير "Ulemânın şerlisi ümerâ ziyâretine gidenler ve ümerânın hayırlısı ulemâyı ziyâret edenlerdir. Fakîrin kapısına giden emîr ne güzel emîrdir; ve emîrin kapısına giden fakîr ne fenâ fakîrdir!" buyurmuşlardır. Halk bu hadîs-i şerîfin zâhirini alıp, âlimlerin şerlilerinden olmamak için, bir âlimin, emîrin ziyâretine gitmesi câiz olmadığını söylerler. Halbuki bu kelâm-ı münîfin ma'nâ-yı şerîfi onların zannettikleri gibi değildir; ve belki onun ma'nâsı budur ki: **Âlimlerin şerlisi ümerâdan meded uman ve salâh ve sedâd ümerâ vâsıtasıyla olan ve onların korkusundan salâha sa'y eden kimsedir;** ve onun ziyâret-i ümerâ husûsunda tahsîl ettiği niyet, ümerânın kendisine ihsân etmesi ve hürmet eylemesi ve mansıb vermesidir. Binâenaleyh o âlim, ümerâ sebebiyle salâh kesb eder ve cehilden ilme gider; ve âlim olunca onların siyâseti korkusundan müeddeb olur; ve ister istemez tarîk-i muvâfık üzerinde yürür. Gerek emîr, sûrette onun ziyâretine gelsin ve gerek o, emîrin ziyâretine gitsin, alâ-küllî-hâl o, emîrin zâiri ve emîr, onun mezûru olur. Velâkin bir âlim, ümerâ sebebiyle ilim ile muttasıf olmayıp, belki onun ilmi evvelen ve âhiren Hak Teâlâ Hazretleri için olmuş bulunursa, mezheb ve sa'yi râh-ı savâb üzerine olur. Zirâ onun tab'ı ancak budur. Balıklar sudan gayri bir mahalde zindeğânî edemedikleri gibi, o âlim de o revîşden / gayrisine kâdir olamaz; ve ondan o hâl zâhir olur. Böyle bir âlimin aklı müdebbir ve zâcîr olur. Çünkü onun zamânında cemî'-i halk gerek âgâh olsunlar, gerek olmasınlar, heybetinden münzecir olup aks-i perte-

vinden istimdâd eylerler. Eğer böyle bir âlim sûretâ emîrin ziyâretine gitse bile, emîr zâir ve o âlim mezûr olur. Zîrâ cemî'i ahvâlde emîr ondan istifâde eder ve muâvenet görür. Ve o âlim ise, emîrden müstağnidir; güneş gibi nûr-bahşır; işi atâ ve bahşıştır. Alâsebili'l-umûm taşları la'l ve yâkut ve inci ve mercan eder; ve topraktan olan dağları altın, gümüş, bakır ve demir ma'denlerinin menba'ı kılar; ve topraklara tâze çimen ve ağaçlara türlü türlü meyveler bahş eyler. Onun hâli atâ ve bahşıştır. Verir, almaz; hâl-i şerîfi arabların şu: نحن تعلمنا ان نعطي ما تعلمنا ان نأخذ Ya'nî "Biz vermeyi öğrendik, almayı öğrenmedik" darb-ı meselinin mâ-sadakıdır. Böyle olunca her bir halde onlar mezûr ve emîr zâir olurlar.

Söylediğim bahse münâsebeti olmamakla berâber, hatırıma âtiyü'z-zikr âyet-i kerîmeyi tefsîr etmek keyfiyeti hutûr eyledi. Mâdemki böyle bir hâtıra vâkî' oldu söyleyivereyim, o da bulunsun. Hak Teâlâ (c.c.) buyurur: مَهْأَ أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنْ أَأْسْرِي إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ مِمَّا آخِذُ مِنْكُمْ وَبِغَفْرَتِكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (Enfâl, 8/70) Ma'nâ-yı münîfi: "Ey benim nebiyy-i zi-şânım! Esirlerden elinizde olanlara de ki: Eğer Allah Teâlâ'nın ilm-i ezelisinde kalblerinizde hayır ve imân varsa, sizden alınan fidyeden hayırhsını, size verir ve günahlarınızı mağfîret eder; Allah Teâlâ Gafûr ve Rahîm'dir." Bu âyet-i kerîmenin sebab-i nüzûlü bu idi ki: Mustafâ (salavâtullâhi aleyh) kâfirleri mağlûb edip öldürmüş ve mallarını gâret etmiş ve birçok da esîr alıp, ellerini ve ayaklarını bağlayarak getirmiş idi. Esîrleri arasında amcaları / Abbas (r.a.) bulunuyor idi. Onlar bütün gece bend ü acz ü mezellet ve sefâlet içinde ağlarlardı; ve artık kendilerinden ümîdlerini kesip kılıca ve katle muntazır idiler; ve Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz, onların hallerine bakıp güldü. Üserâ birbirlerine dediler: "Görüyor musunuz, onda beşeriyet vardır. Bende sıfat-ı beşeriyet yoktur diye da'vâ etmesi hilâf-ı hakîkattir. İşte bizi bu bend ü gull içinde, kendisine esîr olmuş bir halde gördüğünden dolayı, nefsânî olan kimseler, düşmanlarına zafer bulup onları kendilerinin makhûru gördükleri vakit, nasıl mesrûren şevka gelirler ise, bu da öylece şâd oluyor." Mustafâ (salavâtullâhi aleyh) Efendimiz, onların zamîrlerine vâkıf olup buyurdu: "Hâşâ! Ben düşmanları kendimin makhûru gördüğüm veyâ onları ziyanda müşâhede eylediğim için gülmüyorum. Ben ondan

dolayı şâd oluyorum ve o sebeble hande eyliyorum ki, bir kavmi, külhandan ve cehennemden ve kara dumanlıklar içinden halkalar ve zincirler ile çeke çeke zor ile cennet ve rıdvân tarafına götürdüğümü ve halbuki onların: Bizi mehlekeden o gülistan ve me'mene niçin çekiyorsun? diye efgân ve nefir içinde olduklarını sır gözüyle görüyorum; işte bu sebeble beni gülme tutuyor.¹ Bununla berâber sizde benim dediğimi anhyacak ve âşikâre görecek fehim ve nazar, henüz zâhir olmadığından, Hak Teâlâ Hazretleri bana emir buyuruyor ki: "Bu esîrlere söyle ki, evvelen siz, askerler cem' ettiniz ve kendi şevketinize ve mertlik ve pehlivanlığınıza ve kesretinize i'timâd-ı küllî gösterdiniz; ve kendi kendinize biz, böyle yapalım ve müslümanları şöyle makhûr ve mağlûb edelim" dediniz ve kudretinizin fevkinde sizden daha kâdir görmediniz; ve kendi kahrınızın bâlâsında bir kâhir olduğunuzu bilmediniz. Lâ-cerem her ne tedbir eylediniz ise, bütün onun aksi vâki' oldu; havf içinde kalmış olduğunuz şu zamanda, yine o illetten tevbe ve rücu' etmemiş olduğunuzdan, nevmîd oldunuz; ve kendinizin fevkinde bir kâdir görmüyorsunuz. / İmdi beni kuvvet ve şevket hâli içinde görüp, kendinizi benim makhûrum bildiniz; işler âsân olur ve hâl-i havf içinde benden ümîdinizi kesmeyiniz; zîrâ sizi bu korkudan kurtarmaya ve emîn etmeye kâdirim. Beyaz öküzden siyah öküz çıkarmaya kâdir olan kimse, siyah öküzden beyaz çıkarmaya da kâdirdir. Çünkü تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ (Al-i İmrân, 3/27) Ma'nâ-yı şerîfi: "Allah Zül-Celâl Hazretleri geceyi gündüze ve gündüzü geceye idhâl eder; ve ölüden diri ve diriden ölü çıkarır." Şimdi bu esâret hâli içinde hazretimden ümîdinizi kesmeyiniz. Tâ ki sizin dest-gîriniz olayım. Zîrâ لَا يَبْتَئِسُ اللهُ مِنَ الْكَافِرُونَ (Yûsuf, 12/87) Ya'nî "Allah Teâlâ'nın rahmetinden ancak kavm-i kâfirin nâ-ümîddirler." Ve şimdi Hak Teâlâ Hazretleri buyurur ki: "Ey esîrlere! Eğer mezheb-i evvelden rücu' eder ve havf u recâda beni görür ve şu içinde bulunduğunuz halde, kendinizi benim kahrımın makhûru müşâhede eyler iseniz, sizi hu korkudan kurtarırım. Sizin yağma ve telef edilen malmızı belki ez'âfiyle ve ondan daha iyisini yine size i'tâ ederim; ve sizi afv edip, devlet-i dünyâya devlet-i âhireti dahi makrûn kılarım." Abbâs (r.a.) dedi ki: "Tövbe ettim ve hâl-i sâbıktan rücu' ettim."

Mustafâ (a.s.) buyurdu ki: "Bu ettiğın da'vâya Hak Teâlâ senden delil istiyor." Şiir:

دعوی عشق کردن آسانست لیک آنرا دلیل و برهانست

Tercüme: "Aşk da'vâsında bulunmak kolaydır; lâkin o da'vâya delil ve burhân ister."

Abbâs (r.a.) dedi: "Bismillah, ne emir buyuruyor ve nasıl delil talep ediyorsun?" Cenâb-ı Risâlet-penâh buyurdular ki: "Eğer müslüman olmuş isen ve kuvvet-i İslâm'ı arzû ediyor isen, sende olan mallardan bir kısmını leşker-i İslâm'a îsâr et ki, İslâm askeri kuvvet bulsun." Abbas (r.a.) dedi: "Yâ Resûlallah; benim nem kalmıştır? Hepsini yağma etmişler ve bir eski hasır bırakmamışlardır." Resûl (a.s.v.) Efendimiz buyurdular ki: "İşte gördün mü? Sıdk üzre olmadın ve hâl-ı sâbıktan / rücû' etmedin. Ne kadar malın olduğunu ve nereye sakladığını ve kime emânet eylediğini ve hangi mahalle gömdüğünü söyleyeyim mi?" Abbâs: "Hâşâ!" dedi. Cenâb-ı Peygamber buyurdu: "Senin şu kadar mâl-i muayyenin vardır; onu vâlidene emânet edip, filan mahalle gömdün; ve vâlidene vasiyyet edip dedin ki: Eğer avdet edersem, bana malımı iâde eylersin; ve eğer geri dönmezsem şu kadarını filan işe harc edersin ve bu kadarını filâna verirsin ve şu kadarı da senin olur." Vaktâki Abbâs (r.a.) bunu işitti, parmağını kaldırıp sıdk-ı tamâm ile îmân getirdi ve dedi: "Ey Peygamber! Ben kendimce zannettim ki, mülûk-i mütekaddmeden Hâmân ve Şeddâd ve Nemrûd ve gayri-leri gibi, devr-i felekden sana bir ikbâl teveccüh etmiştir. Bunu buyurduğun vakit anladım ki, bu ikbâl bâtınî ve ilâhî ve rabbânîdir." Mustafâ (s.a.v.) buyurdu: "Doğru söyledin, bu defa bâtınında olan şekk zünnârını kopardığını işittim; ve onun sadâsı benim sem'ime vâsıl oldu. Benim ayn-ı cânda gizli bir kulağım vardır. Her kim şek ve küfür zünnârını parçalar ise, ben onu gizli kulağım ile işitirim ve onun koparılmasının sesi benim cânımın kulağına erişir. Şimdi senin sıdkın ve îmân getirmen, hakîkattir.

Bu tefsîri Emîr Pervâne'ye² onun için söyledim ki, sen mukad-demâ "Kendimi ve akl ve re'y ve tedbîrimi İslâm'ın bakâsı ve kes-reti maksadına fedâ edeyim tâ ki İslâm pâyidâr olsun" diyerek müslümanlara siper olmuş idin. Vaktâki kendi re'yini beğendin ve Hakk'ı görmedin ve her şeyi Hak'dan bilmedin, imdi Hak Teâlâ o

sebebin aynım ve kemâl-i sa'yi sebeb-i noksân-ı İslâm kıldı. Zîrâ sen Tatarlar ile bir olup, Şamlıları ve Mısırlıları / ifnâ etmek ve vilâyet-i İslâm'ı harâb eylemek için muâvenet ettin.³ İslâm'ın bakâsına âit olan o sebebi, Hak Teâlâ sebeb-i naks-ı İslâm eyledi. İmdi, bu halde yüzünü mahall-i havf olan Hakk'a çevir ve arz-ı ihlâs eyle ki seni bu fenâ halden, ya'nî havfdan, halâs eylesin; ve her ne kadar seni öyle bir tâattan böyle bir ma'siyete atmış ise de, Hak'dan ümîd kesme! O tâatı sen kendinden gördün, onun için bu ma'siyete düştün. Şimdi bu ma'siyet içinde dahi ümidini kesme ve tazarru' eyle ki, o tâattan ma'siyet peydâ eden Hak Teâlâ, bu ma'siyetten de tâat peydâ etmeğe ve sana tövbe müyesser edip, senin yine müslümanların kesretine sa'yin ve müslümanlığa zahîr olman esbâbım ihzâra kâdirdir. Ümidini kesme ki, Hak Teâlâ *أَنْتُمْ لَا تَيَسُّوْنَ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ أَتْلُومُ الْكَافِرُونَ* buyurur.⁴ (Yûsuf, 12/87) İşte benim garazım bu idi. Tâ ki o bunú / anlâsın ve bu halde sadakalar versin ve tazarru' kılsın. Zîrâ emîr, hâl-i âliden hâl-i süflîye düşmüştü. Bu hâl-i dîn içinde ümîd-vâr olması lâzımdı. Hak Teâlâ Hazretleri mekkârdır; güzel sûretler gösterir, fakat onun içinde fenâ sûretler olur. Tâ ki bir adam, re'y-i mahbûb ettim ve fiil-i mergûb işledim diye mağrûr olmasın. Eğer ki herşey görüldüğü gibi olsa idi, öyle bir nazar-ı tîz-i münevver ve mü-nevvir ile Nebiyy-i Zî-şânımız (s.a.v.) Efendimiz *اللهم ارنا الاشياء كما هي* "Ey Allah'ım eşyâyı bize olduğu gibi göster!" buyurmazlardı. Güzel görürsün, halbuki hakîkatte, o çirkindir; çirkin görürsün halbuki hakîkatte o latiftir. Binâenaleyh Nebiyy-i Zî-şânımız Efendimiz, herşeyi bize nasıl ise öyle göster, tâ ki tuzağa düşmeyelim ve dâimâ şaşırılmayalım, diye duâ etmiştir. Şimdi, gerçi senin re'yin mahbûb ve rûşendir; velâkin o Nebiyy-i Zî-şânın re'yinden daha mahbûb ve parlak değildir. O böyle söyledi. Sen dahi herbir tasavvura ve herbir re'ye i'timad etme, tazarru' kıl ve hâif ol! İşte benim garazım bu idi. Ve o bu âyet-i kerîmeyi ve bu tefsîri kendi re'y ve arzûsuna göre te'vîl etti. Halbuki bizim asker sevk ettiğimiz bu sâatte kendi re'yimize ve o askerlere i'timad etmemeliyiz. Ve eğer mağlûb olur isek, o korku ve çâresizlik içinde dahi O'ndan ümîdi kesmemelidir. Söz vefk-ı murâdım üzerine idi; ve garazım dahi bu söylediğimiz idi.

İKİNCİ FASIL

Birisi "Mevlânâ söz söylemez" der idi. İşte bugün söyledim. Benim hayâlim, âkıbet bu şahsı yanıma getirdi. Benim bu hayâlim, nasılsın, ne haldesin? diye ona bir söz söylemedi. Hayâlim söz söylemeksizin onu buraya cezb etti. Eğer benim hakikatim, onu söz söylemeksizin cezb eder ve başka bir yere götürürse, şâyân-ı söz söylemeksizin cezb eder ve başka bir yere götürürse, şâyân-ı taaccüb değildir. Söz hakîkatin sâyesi ve fer'idir. Mâdemki bir sâye cezb ediyor; hakîkatin cezb eylemesi bi-tarîk-ı evlâdır. Söz bahânedir. İnsanı insana cezb eden söz değil, o cüz'-i münâsibdir. Bir kimsede bir nebî veyâ velîden bir cüz' olmayınca, onda yüzbin mu'cize ve beyân ve kerâmât görse, aslâ nisbet-i fâide hâsıl olmaz. İşte bu cüz'dür ki cûş ve bî-kararlık içinde tutar.⁵ Eğer bir çöpte kehrübânın cüz'üne mensûb bir şey bulunmasa, aslâ kehrübâ cânibine müncezib olmaz. O einsiyet onların arasında hafîdir, görünmez. Bir âdemi, her bir şeyin hayâli, o şey tarafına götürür. Hayâl-i bağ bağa, dükkânın hayâli dükkâna sevk eder. Velâkin bu hayâlât içinde gizli bir tezvîr vardır. Görmez misin ki filân mahalle gidip pişman olursun; ve orada fâide bulurum zannettim, bulamadım, dersin. İmdi bu hayâlât, kadınların çarşafı gibidir ve çarşafın içinde bir kimse mahfîdir. Vaktâki hayâlât ortadan kalkar ve hakâyık örtüsüz ve hayâlsiz âşikâr olur; işte o vakit kıyâmet olur. Hal böyle olan bir mahalde, nedâmet kalmaz. Seni cezb eden her hakikat, o hakîkatten başka bir şey değildir; ancak o hakîkattir ki seni cezb eyler. *يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ* (Târîk, 86/9) [Sırların ortaya çıkarılıp yoklanacağı gün...] âyet-i kerîmesinin ma'nâsı bu dediğimdir. Hakîkatten cezb eden birdir; fakat müteaddid görünür. Görmez misin ki bir âdem günâgün, yüz şey arzû eder. Meselâ tutmaç isterim⁶, börek isterim, helva isterim, yahni isterim, meyve isterim, hurma isterim ve incir isterim der; ve bunları ta'dâd ile lisâna getirir. Velâkin onun aslı aklıktır ve o da birdir. Görmez misin ki bir şeyden doyunca, bunların hiçbirisi lâzım değildir,⁷ der. Binâenaleyh ma'lûm oldu ki, on ve yüz yoktur; belki bir vardır. *مَا جَعَلْنَا عَدَّتَهُمُ إِلَّا فِتْنَةً* (Müddesir, 74/31) Ya'nî "Halkın bu ta'dâdı fitnedir". Meselâ halkın bu birdir ve onlar yüzdür, ya'nî velîye birdir ve

halk-ı kesire yüzbindir demeleri fitne-i azîmedir. وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا (Ya'nî "Onların sayılarını ancak bir fitne kıldık") Hangi yüz, hangi elli, hangi altmış veyâ yüzbinden bahsediyorsun? Sen şimdi o halk-ı kesire altmış veyâ yüz veyâ bin diyorsun ve velîye bir. Halbuki onlar hiçtir; ve bu, bin ve yüz, binlerce bindir. قَلِيلٌ إِذَا عَدُوا كَثِيرًا إِذَا شَدُوا ya'nî "Sayılınca azdır, fakat kuvvet ve mukâvemete gelince çoktur."

Pâdişâhın biri, bendelerinden birisine yüz kişilik ekmek vermiş idi. Askerleri münfail oldular. Pâdişâh içinden: "Bir gün gelir ben size gösteririm, niçin böyle yaptığımı anlarsınız" dedi. Vaktâki muhârebe oldu, hepsi kaçtılar; ve o bende münferiden düşmana kılıç çaldı. Pâdişâh dedi: "İşte bu maslahat için temyîzini i'tirâzdan ârf kılan ve dinde bir muâvin arayan adam lâzımdır". Din yâr-şinâslıktır, ammâ bir kimse ömrünü temyîz sâhibi olmayanlar ile geçirirse, onun mümeyyizesi zayıf olup yâr-ı dini tanıyamaz. Sen bu vücûdu besledin, ammâ onda temyîz yoktur. Temyîz o insanda gizli bir sıfattır. Görmez misin ki bir mecnûnun dahi, cesedi, eli ve ayağı vardır, velâkin temyîzi yoktur; ve her mülevvese elini uzatır, alıp yer; ve eğer bunun vücûdunda o temyîz zâhir olsaydı, necâseti tutmaz idi.⁸ Binâenaleyh ma'lûmumuz oldu ki, temyîz sende bir latîf ma'nâdan ibârettir. Halbuki sen gece gündüz o, bî-temyîz olan vücûdu beslemeğe meşgûl olmuşsun. Müdâfaaten dersin ki: Temyîz bu vücûd ile kâimdir. Ben de derim ki: Bu vücûd dahi, o temyîz ile kâimdir. Nasıl olur ki, külliyyen bu vücûdu tî-mar edip temyîzi tamâmiyle mühmel bırakmışsın. Belki bu vücûd, o temyîz ile kâimdir; / ve o, vücûd ile kâim değildir. O nûr, bu göz ve kulak vesâire pencerelerinden hârice münteşir olur. Eğer bu pencereler olmasa, başka pencerelerden zâhir olur. Bu hâl güneş mevcûd iken, güneşi göreceğim diye, çerâğ getirmene benzer. Hâ-şâ, eğer çerâğ getirmesen, güneş kendisini gösterir. Çerâğa ne hâ-cet vardır! إِنَّهُ لَا يَيْتَسُّ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ (Yûsuf, 12/87) [Ya'nî "Zirâ kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."] Âyet-i kerî-mesi mûcibince Hak'dan ümîd kesmemelidir. Ümîd, tarîk-i eymenin başıdır. Eğer yola girmiyor isen, bârî yolun başını bekle! Eğri-lik ettim deme; doğruluk cânibini tut! Hiç eğrilik kalmasın. Doğruluk, Mûsâ (a.s.)ın asâsı gibidir. O eğrilikler de sihirlere benzer;

doğruluk geldiği vakit, hepsini yer. Eğer eğrilik etmiş isen, kendine etmişsin, senin fenâliğından ona ne? Şiir:

مرغی که بران کوه تشست و بر خاست بنکر که دران کوه چه افزود چه کاست

Nazmen tercüme: “Dağa bir kuş konup da uçaşa eğer

Dağa noksan, ziyâdelik gelmez”

Doğru olunca, o eğriliklerin cümlesi kalmaz. Sakın ümîdi kesme! Pâdişahlar ile musâhabet, baş gitmek ihtimâli olmasından dolayı muhâtaralı değildir. Baş bugün olsun, yarın olsun gitmeğe müstaidir; fakat o, bu yüzden muhâtaralıdır ki, onlar, kuvvetlenip ejderhâ olmuşlardır. Bir kimse bunlar ile sohbet edip, onlara muhabbet ederek mallarını kabul edince, onların mizâcına göre söz söylemek ve gönüllerini gözeterek fenâ re’ylerini kabul etmek icâb eder. Ona muhâlif söylenemez. İşte bu yüzden hatar-nâkdir. Zîrâ dîne zarar verir. Onların tarafını ma’mûr edince, asıl olan diğer taraf sana yabancı olur. Ne kadar o tarafa gider isen cânib-i ma’sûk olan bu taraf senden o kadar i’râz eder; ve sen ne kadar ehl-i dünyâ ile sulha râgıb olur isen / o sana o kadar huşûnet gösterir. Ya’nî “Kim ki zâlîme muîn olur ise, Allah Teâlâ o zâlîmi onun üzerine musallat kılar”. Çünküyledir diye sen onun tarafını ihtiyâr eylesin. Mâdemki sen onun tarafına gidiyorsun, Hak Teâlâ âkıbet onu sana musallat eder. Herkes deryâdan cevherler ve pek çok kıymetli şeyler çıkardıkları halde, senin bir mikdar suya veyâ bir testiye kânî olman şâyân-ı teessüftür. Deryâdan su almanın ne kıymeti vardır. Hiç âkîller bununla iflihâr eder mi? Belki âlem bir köpüktür; ve bu deryânın suyu ise evliyânın ilimleridir. Gevher nerededir? Bu âlem pür-hâşâk köpüktür. Velâkin o dalgaların tekallübü ve deryânın cûşişi ve dalgaların hareketi münâsebetiyle o köpük, o toprak güzelleşir, letâfet kesb eder. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا (Al-i İmrân, 3/14) Ya’nî “Kadın ve oğullar ve kantarlâr ile altın ve gümüş ve tâmmü’l-hilka hünerli ve nişanlı atlar ve deve ve öküz ve koyun ve ekin şehvetine ve arzûsuna muhabbet, nâs için tezyîn kılındı; işte hayât-ı dünyânın metâi!” İmdi Cenâb-ı Hak “züyyine” [“tezyîn kılındı”] buyurmuş olduğundan o,

yalnız güzel değil, belki güzellikte nihâyet mertebededir.⁹ Ve onun letâfeti mahall-i dîğerden olur. Kalp akçe, boyanmış altındandır. Ya'ni bu dünyâ köpüktür, kalptır, bî-kadr ü kıymettir. Biz onun boyanmış altınıyız. Zîrâ "züyyine li'n-nâs" ["nâs için tezyin kılındı"] buyruldu. Niçin? der isen, âdem Hakk'ın usturlâbıdır. Velâkin bir münecim lâzımdır ki usturlâbı bilsin; usturlâb sebzeçi veyâ bakkalda da bulunabilir; fakat ondan ne istifâde eder? Veyâ ahvâl-i feleki ve onun devrânını ve burûcu ve onun te'sîrâtını / ve inkılâbâtını, ilâ-gayri-zâlik ne bilir? Binâenaleyh usturlâb, münecim hakkında fâidelidir. Zîrâ *عرف نفسه فقد عرف ربه* ya'nî "Nefsini bilen Rabbini bilir." Bunun gibi bu bakır usturlâb ahvâl-i felekin âyinesidir; ve *وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ* (İsrâ, 17/70) [Ya'ni "Andolsun biz, Âdemoğullarına izzet ve şeref verdik."] âyet-i kerîmesi mûcibince vücûd-ı âdemî, Hakk'ın usturlâbıdır. Mâdemki Hak Teâlâ onu kendine âlim ve dâna ve âşinâ kılmıştır, kendi vücûdunun usturlâbından tecelli-i Hakk'ı ve Cemâl-i bî-çünü dem-be-dem, lemha-be-lemha görür; ve o cemâl aslâ bu âyineden hâli olmaz. Hakk'ın kulları vardır ki, onlar kendilerini [hikmet] ve ma'rifet ve kerâmât ile setr ederler. Her ne kadar halkta, onları görebilecek nazar mevcûd değil ise de, yine onlar şiddet-i gayretlerinden tesettür ederler. Nitekim Mütenebbî söyler. Beyit:

لبسن الو شي لا متجمات ولکن کي یصن به الجمالا

Tercüme: "Mahbûbeler tezeyyün ve tecemmül kasdı olmaksızın, câme-i rengin telebbüs ettiler; velâkin onunla hıfz-ı cemâl mümkün olur mu?"

ÜÇÜNCÜ FASIL

Emîr Pervâne: "Gece gündüz, cân u dilim zât-ı hazretlerine merbûttur. Velâkin fenâ meşgûliyetler ve Moğol mesâili, huzûr-ı şerîflerine gelmeye mâni' oluyor", dedi.

Hz. Pîr cevâben buyurdular ki: Bu işler dahi kâr-ı Hak'dır. Zîrâ müslümanlığın emn ü emânna sebebidir. Müslümanları hoşnûd etmek ve birkaç müslümanın benim ile berâber tâata meşgûl olmaları için mâlen ve bedenlen kendini fedâ etmişsin; binâenaleyh

bu da kâr-ı hayr ve ibâdet-i Hak'dır. Ve mâdemki Hak Teâlâ sizin için böyle bir kâr-ı hayra meyil ihsân etmiştir, bu kâra fart-ı rağbet, delil-i inâyetdir. Vaktâki bu meyilde bir fûtûr vâki' olursa, inâyetsizlik alâmetidir. Zîrâ Hak Teâlâ onun sevâb ve derecât-ı âliyyeye müstehak olmaması için, böyle bir hayr-ı azîmin zuhûr sebebini dilemez. Şuna benzer ki: Hamam sıcaktır, onun o sıcaklığı ot, odun, tezek ve sâire gibi külhan âlâtındandır. Hak Teâlâ birtakım / esbâb peydâ eder ki, eğer o esbâb sûrette kabîh ve mekrûh olsa bile, onun hakkında inâyet olur. O hamam gibi sıcak olur ve onun fâidesi halka erişir.

Bu sırada yârân kapıdan içeriye girdiler, Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr (kaddesallâhü bi-sırrıhî'l-münîr) efendimiz hazretleri ber-vech-i âtî i'tizâr buyurdular:

Ben size kıyâm etmem ve söz söylemem ve istifsâr-ı hâtır eylemem. Bu hâl, ihtirâm olur. Zîrâ her şeyin ihtirâmı, o vaktin icâbı vech ile olur. Namazda peder ve birâdere ta'zîm etmek ve hatırlarını sormak câiz değildir. Ehibbâ ve akrabâsına namazda iltifât etmemek, ayn-ı iltifat ve nevâziştir. Onların yüzünden tâat ve istiğrâktan cüdâ olup, teşvîşe düşmediğinden, onlar da ikâb ve itâba müstehak olmazlar. Binâenaleyh mûcib-i ukûbetleri olan bir şeyden tevakkî ettiğî için, ayn-ı iltifat ve nevâziş olur.

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîre, "Hak Teâlâ'ya namazdan daha yakın bir şey var mıdır?" diye Emîr Pervâne suâl etti. Cevâben buyurdular ki:

Namazdır; fakat yalnız bu sûretten ibâret değildir. Bu, namazın kalıbıdır. Zîrâ bu namazın bir evveli ve bir âhiri vardır. Ve evvel ve âhire mensûb olan şey kalıptır. Çünkü tekbîr, namazın evveli ve selâm, âhiridir. Ve şehâdet dahi böyledir. Şehâdet, yalnız lisânen söylenen değildir. Zîrâ onun için dahi bir evvel ve bir âhir vardır. Ve harf ü savta gelen herbir şey için evvel ve âhir vardır. O sûret kalıptır. Onun cânı bî-çûn ve bî-nihâyedir. Ve onun evvel ve âhiri olmaz. Nihâyet bu namazı enbiyâ ve evliyâ ızhâr etmişlerdir. Şimdi bu namazı ızhâr eyleyen bu Peygamber böyle buyuruyor: *لي مع الله وقت لا يسعني فيه نبي مرسل ولا ملك مقرب* Ya'nî "Benim Hak Teâlâ hazretleriyle bir vaktim vardır ki, oraya nebiyy-i mürsel ve melek-i mukarreb sığmaz." İmdi ma'lûmumuz oldu ki,

namazın câmı yalnız bu sûret değildir. Belki bir istiğrâk ve bi-hüşluktur ki, bütün bu sûretler, hâricde kalır ve oraya sığmaz. Oraya ma'nâ-yı mahz olan Cebrâîl (a.s.) bile sığmaz. Mevlânâ Bahâeddîn Veled (kuddise sırruhü'l-azîz) hazretlerinden hikâye olunur ki: Bir gün ashâb onu / müstağrak buldular. Namaz vakti geldi. Mürîdândan ba'zıları, namaz vakti gelmiştir, diye Mevlânâ'ya seslendiler. Mevlânâ birşey söylemedi ve onlara iltifat eylemedi. O mürîdân kalkıp namaza meşgûl oldular. İki mürîd şeyhe muvâfakatla namaza durmadılar. Namazda olan mürîdlerden Hâceğî nâmındaki birisine sır gözüyle ayân gösterdiler ki, namazda olan cümle ashâbın arkaları, imamla berâber kibleye gelmiş idi; ve şeyhe muvâfakat etmiş olan iki mürîdin yüzleri kibleye müteveccih idi. Zîrâ şeyh; موتوا قبل ان تموتوا [Ya'nî " Ölmeden önce ölünüz!"] hükmünce "mâ" ve "men" den, ya'nî bizlikten ve benlikten geçip ve kendi kendinden fenâ bulup, nûr-i Hak'da müstehlek oldu; ve artık o, nûr-i Hak olmuştur. Ve her kim ki arkasını nûr-i Hak'la dönüp, yüzünü duvara çevire, muhakkak sûrette arkasını kibleye döndürmüştür. Çünkü o, kiblenin câmı olmuştur. Evet kiblenin câmı odur. Bu halkın yüzlerini çevirdiği kibleyi Peygamber binâ etmiştir. O evi o binâ ettiği için, kible-gâh-ı âlem olmuştur. İmdi onun zât-ı şerîfinin kible olması, bi-tarîk-ı evlâdır. Çünkü onun yüzünden kible olmuştur.

¶ Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz, ashâbdan birisine: "Seni çağırırım, niçin gelmedin?" diye itâb buyurdular. "Namaz ile meşgûl idim" diye cevap verdi. Nihâyet, seni çağırın ben değil miyim?" buyurdular. "Ben biçâreyim", diye cevap verdi. Buyurdular ki: İyidir, eğer cemî'-i evkâta dâimâ biçâre olursan, her bir hâl içinde, hattâ kudret hâlinde bile, acz hâlinde olduğu gibi, kendini biçâre görürsün. Zîrâ senin kudretinin fevkinde bir kudret vardır; ve sen cemî'-i ahvâlde makhûr-ı Hak'sın; senin hâlin iki kısım değil midir? Ba'zan bi-çâre ve ba'zan bâ-çâre. Nazarını onun kudretine atf et ve dâimâ kendini biçâre ve âciz ve miskin bil! Değil yalnız zayıf olan âdem, belki arslanlar, kaplanlar ve timsahlar dahi, bütün onun biçâre ve lerzâmidirler; ve gökler ve yerlerin kâffesi biçâre / ve O'nun hükmünün müsahharıdır. O bir pâdişâh-ı azîmdir. O'nun nûru, ayın ve güneşin nûru gibi değildir. Zîrâ onların vücûdu ile bir şey yerinde durur; fakat onun nûru bî-perde zâhir olunca, ne âsumân kalır, ne zemîn, ne güneş ve ne de ay. O pâdişah'tan başka kimse

kalmaz. كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) [Ya'ni "Onun vechinden başka herşey helâk olucudur."]

Pâdişâhın biri bir dervîş'e dedi ki: Sana dergâh-ı Hak'da tecellî ve kurb hâsıl olduğu vakit, beni hatırla! O dervîş cevap verdi: Val-tâki ben o hazrete vâsıl olurum ve onun âfitâb-ı cemâlinin tâbı, bana mün'akis olur, kendimi bilemem; seni nasıl hatırlayabilirim? Fakat Hak Teâlâ bendesine inâyet edip, kendisinde müstağ-rak kıldığı vakit, her kim ki onun eteğini tutar ve ondan hâcet talep eyler ise, o zâtın nezd-i Hak'da, bahs ve arz eylemesine hâcet kalmaksızın Cenâb-ı izzet onun matlûbunu is'âf buyurur.

Menküldür: Bir pâdişâhın pek hâs ve ziyâde mukarreb bir bendesi vardı. O bende sarây-ı pâdişâhiye gitmek kasdında bulunduğu vakit ehl-i hâcet pâdişâha takdîm etmesi için arz-ı hallerini ona verirlerdi ve o da cüzdanına vaz' eyler idi. Huzûr-ı pâdişâhiye gidince, cemâl-i pâdişâhın tâbı ona tesîr eder ve pâdişâhın huzûrunda medhûş bir halde yıkılır idi. Pâdişâh acabâ bu benim müstağ-rak-ı cemâlim ve medhûşumun nesi vardır diye aşk-bâzlık târîki ile elini onun koynuna ve cebine ve cüzdanına sokup, o arz-ı halleri bulur ve herkesin hâcâtını, onların zahrına yazar ve yine cüzdanına vaz' ederdi. O bende, arz etmeksizin bütün işler görülür ve onlardan birisi reddolunmazdı. Belki onların matlûbu muzâaf ve taleplerinden ziyâde olarak husûl bulur idi. Sâhib-i hûş olan diğer bendegân, ehl-i hâcetin istirhâmâtını, hazret-i pâdişâha arz edemezler ve arz ettikleri yüz iş ve hâcetten birisi nâdiren is'âf olurdu.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Birisi, burada birşey unutmuşum, dedi.

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Âlemde birşey vardır ki o, unutulmağa lâyık değildir. Eğer her şeyi unutup, onu unutmaz isen, mahzûr yoktur. Ve eğer cümleyi tahattur edip ifâ etsen ve unutmasan ve onu unutsan, / hiçbir şey yapmamış olursun. Bu cümle, benzer ki, pâdişâh seni bir hizmet-i muayyene ile bir karyeye gönderse ve diğer yüz hizmeti terk etsen, eğer i'zâmından maksûd

olan hizmeti terk etmez isen, hiçbir şey terk etmemiş gibi olursun. İmdi insan bu âleme bir hizmet-i muayyene için gelmiştir; ve maksûd odur. O hizmeti terk etmeyince, hiçbir şeyi terk etmemiş gibi olursun. *أَنَا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا* (Âhzâb, 33/72) Ya'nî "Biz emâneti, semâvât ve arza ve dağlara arz ettik. Onlar o emâneti yerine getiremeyecekleri hafıyyla onu yüklenmekten ibâ edip, ref'ini ricâ ettiler. Onu insan yüklenmekle zalûm ve cehûl oldu." Hak Sübhânelhû ve Teâlâ, o emâneti göklere arz ettik, kabûl edemedi, buyuruyor. Nazar eyle ki, o göklerden ve yerlerden bu kadar hıdemât-ı muhtelifi zuhûra geliyor ki, akıl onda hayrân olur. Taşları la'l ve ya'kût eyler. Dağları, altın ve gümüş menba'ı eder. Nebât için zemîni cûşa getirir ve ihyâ eyler ve cennet-i Adn misli kılar. Zemîn dahi, hubûbatı ahz edip meyve verir ve maâyibi setr eyler; ve şerhe gelemeyen yüzbinlerce acâibi alır, verir. Ve dağlar dahi böylece maâdin-i muhtelifi hâsıl eyler; bütün bunları yaparlar. Fakat insana mahsûs olan bir hizmet onların elinden gelmez. Hak Teâlâ *وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ* (İsrâ, 17/70) [Ya'nî "Andolsun biz, Ademoğullarına izzet ve şeref verdik."] buyurmuş; *والارض والسماوات والارض* [Ya'nî "Andolsun biz, göklere ve arza izzet ve şeref verdik."] buyurmamış olduğu için, o bir hizmet ancak insanda zâhîr olur. İmdi ne yerin ve ne göğün ve ne de dağların yapamadıkları o bir hizmet insandan zâhîr olunca, o zalûmluk ve cehûlluk ondan müntefî olur. Eğer sen der isen ki: "Ben o hizmeti yapmıyorum ammâ, benden bu kadar hıdemât-ı muhtelifi husûle geliyor". Derim ki, insanı o hıdemât-ı muhtelifi için yaratmamışlardır. Bu ona benzer ki sen pûlâd-ı hindiden ma'mûl / ve pâdişahların hazînesinde misli bulunmayan gâyet kıymetli bir kılıcı alıp, ben bunu muattal bırakmıyorum, böyle bir hizmet ifâ ediyorum diye tefessüh etmiş bir öküzün etinde satırlık hizmetinde kullanıyorsun; veyâhut bir altın tencere getirmişsin, onda şalgam pişiriyorsun. Halbuki onun bir habbesinden yüz tencere satın alınır. Yâhut mücevher bir bıçağı, muattal bir halde bırakmıyorum, iş görüyorum ve kabak ta'lik ediyorum diye, bir kırık kabağa çivi yapıyorsun. Bu haller cây-ı hande ve teessûf olmaz mı? O kabağın lâyıkı, kıymeti bir puldan ibâret bulunan bir tahta veyâ demir çivi iken, yüz altın kıymetindeki bir bıçağı, bu işte isti'mâl etmek ne akıldır! Hak Teâlâ,

sana azîm kıymet takdir etmiştir. Nitekim buyurur: *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنِّي* (Tevbe, 9/111) Ya'nî "Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini cihâda ve mallarını sadaka ve infâka sarfedenlere bi'l-mukâbele cennet itâsıyla müşteri oldu."¹⁰ Şiir:

تو بقیمت وراي دو جهان چه کنم قدر خود نمیدانی

Tercüme: "Sen kıymetce iki cihânın verâsındasın; ne yapayım kendi kadrini bilmiyorsun." Mısra':

مفروش خویش ارزان که تو بسی کرانیهای

Tercüme: "Kendini ucuz satma; zîrâ sen çok ağır bahâlısın."

Hak Teâlâ buyurur ki: Ben sizi ve evkât ve enfâs ve emvâl ve rûzgârınızı satın aldım. Eğer bana sarf eder ve bana verir iseniz, onun bahâsı cennet-i câvidândır. İşte benim indimdeki kıymetin budur. Eğer sen kendini cehenneme satar isen, kendine zulm etmiş olursun. Bu tıpkı bir adamın yüz altın kıymetindeki bir bıçağı duvara çakıp, ona bir kabak veyâ testi asmasına benzer. Sen i'tizâr edip dersin ki: Ben kendimi âli hizmetlere meşgûl ediyorum; fıkıh ve hikmet / ve tıb ve mantık ve nücûm vesâire gibi ulûmu tahsîl eyliyorum. Cevâb veririm ki: Bunların cümlesi kendin içindir. Eğer fıkıh tahsîlinde isen bunu, elinden ekmeğini bir kimse kapmasın ve elbiseni yırtmasın ve seni öldürmesin, tâ ki selâmetle yaşayasın diye öğreniyorsun. Ve eğer nücûm tahsîl ediyorsan, ahvâl-i felek ve onun te'sîrâtı ve zemîndeki bolluk ve kesathlık emn ü havf, hep senin ahvâline taalluk eder ve senin içindir. Ve yıldızların sa'd ve nahsından senin tâlî'in müteessirdir. Bu da senin içindir. Teemmül edersen asıl sensin ve bunlar bütün senin fer'indir.¹¹ Ve senin fer'inin bu kadar tafsîli ve acâibâtı ve ahvâli ve bü'l-aceb ve bî-nihâye âlemleri olunca, nazar et ki, aslının ahvâli ne olur? Ve senin fer'lerinin urûc ve hubût ve sa'd ve nahs ve nef ve darı olunca, sen ki asılsın, kendine nazar et, âlem-i ervâhda ne urûc ve hubût ve sa'd ve nahs ve nef ve darı olur. Nitekim filân rûhun o hâssiyyeti vardır ve ondan bu zâhîr olur ve filân işe yarar. Senin için âlemde, bu hâb u hor gıdâsından başka, nûr-ı Hak'dan bir gıdâ vardır ki; *ابيت عند ربي يطعمني و يستقيني* [Ya'nî "Rabb'immin yanında geceleirim; O beni yedirir ve içirir"] onun burhâmıdır. Bu âlemde o gıdâyı unutmuş ve bu gıdâ ile meşgûl olmuşsun; ve gece

ve gündüz teni beslersin. Nihâyet bu ten senin atındır ve bu âlem onun ahırıdır. Atın gıdâsı, binicinin gıdâsı olamaz. Onun meyli hâb u hor ve tena'umadır. Sebebi odur ki, hayvanlık ve behîmelik sana galebe etmiştir. Sen atın üstünde, atların ahırında kalmışsın; ve âlem-i bakânın pâdişahları ve emirlerinin safında makâmın yoktur; gönlün oradadır. Fakat ten gâlib olunca, tenin hükümüne girip ona esîr olmuşsun. Nitekim Mecnûn Leylâ'nın şehrine kasd edip, akli başında oldukça devesini o tarafa sürdü.¹² Vaktâki, bir lahza, Leylâ'ya müstağrak olup / kendini ve devesini unuttu; devesinin köyde bir yavrusu olduğundan, fırsat bulup geri döndü ve köye vâsıl oldu. Mecnûn kendine gelince, iki günlük yoldan geri dönmüştü. Böylece üç ay yolda kaldı. Âkıbet bu deve benim belâmdır diye bağırıp, deveden aşağıya atladı ve mâşiyen gitti ve dedi: Şiir:

هوي ناقتى، خلفى و قدامى الهوي وانى و اباها لمختلفان¹³

Nazmen tercüme: "Devemin arkadadır meyli; benimki önde. İki sevdâ-yı muhâlif arasında kaldım."

Seyyid Burhâneddin (k.s.)¹⁴ söz söyler idi. Birisi dedi ki: Senin medhini filân kimseden işittim. Buyurdular ki: Göreyim o filân nasıl adamdır; onun beni tanıyıp medh edecek mertebesi var mıdır? Eğer o, beni söz ile tanımış ise, şu halde beni tanımamıştır. Zîrâ bu söz ve bu harf ü savt ve bu dudak ve ağız kalmaz; bütün bunlar arazdır. Ve eğer fiil ile tanımış ise, yine böyledir. Ve eğer benim zâtımı tanımış ise, o vakit bilirim ki, o benim medhimi edebilir; ve o medh, benim medhim olur.

Hikâye: Pâdişâhın biri oğlunu ehl-i hünerden bir tâifeye tevdi' etmiş ve onlar, ona ilm-i nücûm ve reml ve tıb ve sâire öğretmiş idiler. Çocuk kemâl-i hamâkat ve belâdetiyle berâber, tamâmiyle üstâd olmuştu. Birgün pâdişâh yüzüğünü avucunun içine koyup, oğlunu imtihânen: "Gel avcumun içinde ne olduğunu söyle!" dedi. Çocuk cevap verdi ki: "Elinde tuttuğun müdevverdir, sarıdır, mücevvedir ve ma'denidir." Pâdişâh dedi: "Mâdemki doğru nişanlar verdin, binâenaleyh böyle bir şeyin ne olabileceğine de hükmet!" Çocuk: "Kalbur olmak gerektir" cevâbını verdi. Pâdişâh dedi: "Ukûlü hayrân edecek derecede / dakik nişanlar verdin. Bu kadar tahsil ve dâniş kuvveti nereye gitti? Kalburun avuç içine sığamıya-

cağını takdîr edemedin.”

Şimdi ehl-i zamânın ilimleri de böyledir. Ulûmda kılı kırk yararlar, kendilerine taalluku olmayan şeyleri gâyet iyi bilmişlerdir; ve o ulûmda onlara ihâta-i külliyye hâsıl olmuştur; ve mühim olan ve cümleden ona daha lâzım bulunan kendinin kendiliğini bilmez. Bu câizdir, o câiz değildir; ve bu helâldir, o haramdır diye her şeye hül ve hurmetle hükm eder. Halbuki kendisini bilmez ki helâl midir, haram mıdır? Câiz midir, pâk mıdır, yoksa nâ-pâk midir? Binâenaleyh bu tecvîf ve sarılık ve nakş ve tedvîr, ona ârizîdir. Ateşe attığın vakit, bunların hiçbirisi kalmaz. Zâtı bunların cümlesinden sâfi olur. Ulûmdan ve fiilden ve kavlden velhâsıl her şeyden verdikleri nişan böyle olur. Bunların kâffesinden sonra, onun bâkî olan cevâhîrine taalluku yoktur. Onların nişânı işte böyle olur. Cümlesini söylerler ve şerh ederler; ve sonunda avuç içinde kalbur olduğuna hükm ederler. Çünkü asl olan şeyden haberleri yoktur. Ben ne nevi' kuşum, bülbül müyüm, yâhut tûtî miyim? Eğer bana sadânı tebdîl et derlerse, edemem. Mâdemki benim lisânım ancak budur, bunun gayrini söyleyemem. Bu hâlim o kim-senin hilâfnadır ki, o kimse kuş sadâsım öğrenmiştir; fakat kendisi kuş değildir; kuşların düşmanı ve sayyâdıdır. Kendisini kuş zannetsin diye safîr sadâsım verir. Eğer ona bu sadâdan başka bir sadâ çıkar diye hükm ederlerse çıkarabilir. Çünkü bu sadâ onda âriyettir; ve o kendisinin olmadığından, başka sadâ çıkarmaya kâdir olur. Zirâ onu öğrenmiştir. Halkın metâ'ını çalan kimse, her hânedan bir kumaş gösterir.

BEŞİNCİ FASIL

Emîr Pervâne dedi ki: “Ümîd etmediğim ve ona liyâkatım hatırımdan geçmediği halde, Hz. Mevlânâ'nın teşrîf buyurmaları / ne lutuftur. Bana gece gündüz huzurda el bağlayıp, zümre-i çâkerân ve mülâzimân safında kâim olmak icâb ederdi. Henüz ona da lâıyk değilim. Bu teşrîf ne lutf olmuştur!”

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: “Benim sizi ziyâretim ulüvv-i himmetiniz içindir. Mertebeniz aziz ve büyüktür. Hıdemât-ı âliye ve azîme ile meşgûlsünüz. Bununla berâber ulüvv-i himmetinizi kâsır görüyorsunuz; ve o hizmetleri kâfi görmeyip üzerinize birçok

şeyleri de lâzım biliyorsunuz. Gerçi bizim dahî gönlümüz, dâimâ size müteveccihdir; velâkin sûret ile dahî müşerref olmak istedik. Çünkü sûretin dahî azîm i'tibârı vardır. İ'tibâr ne demek?... Belki mağz ile müşâreketi vardır. Nitekim ma'nâsı ve sûreti olmayan bir iş husûle gelmez. Ve nitekim çekirdeği kabuksuz olarak dikersen, neşv ü nemâ bulmaz. Ammâ berâber diksen, çıkıp bir büyük ağaç olur. İmdi bu cihetten ten dahî, bir asl-ı azîmdir; ve onsuz iş vücûda gelmez ve maksûd hâsıl olmaz. Ma'nâyı bilen ve ma'nâ olmuş olan kimsenin indinde asl olan şey ma'nâdır. رَكْعَتَيْنِ مِنَ الصَّلَاةِ
 فيها يا'nî "İki rek'at namaz dünyâ ve mâfihâdan hayırlıdır" dedikleri herkese göre değildir. Bu o kimseye göredir ki, eğer onun iki rek'at namazı fevt olursa, bu fevt ona dünyâ ve bâlâ-yı dünyâ ve mâfihânın fevtinden daha müşkil gele.

Dervişin birisi bir pâdişâhın huzûruna gitti. Pâdişâh ona: "Ey zâhid!" diye hitâb etti. Derviş ona: "Zâhid sensin!" dedi. Pâdişâh cevap verdi: "Ben nasıl zâhid olurum ki, bütün dünyâyâ mâlikim?" Derviş dedi: "Hayır, aksini görüyorsun; dünyâ ve âhiret ve onların kâffe-i mülkü benimdir ve ben âlemi tutmuşumdur; sen ise, bir lokmaya ve hırkaya kanâat etmişsin."

فَاتَيْتَا تَوَلَّوْنَاكُمْ وَجْهَ اللَّهِ (Bakara, 2/115) [Ya'nî "Nereye, hangi semte döner, yönelirseniz Allah'ın yüzü, işte oradadır."] dan murâd lâ-yenkâtı' cârî ve râyic olan o vecihtir ki bâkîdir. Âşıklar kendilerini bu veche fedâ etmişlerdir, ve ivaz taleb etmezler. Onlardan mütebâkîsi en'âm ya'nî hayvânât gibidirler. Vâkıâ onlar, en'âmdırlar, ya'nî hayvandırlar /, fakat müstehakk-ı in'âmdırlar; ve vâkıâ ahırdadırlar; velâkin emîr-i ahırın makbûlûdürler. İsterse onları bu ahırdan halâs edip nakl eyler ve tavîle-i hâssına götürür. Nitekim onun mehdei adem idi. Ona vücûd verdi ve vücûdunu tavîle-i cemâdiye getirdi; ve tavîle-i cemâdîden nebâtiye ve nebâtiden hayvânîye ve hayvânîden insânîye ve insânîden melekîye ilâ-mâlâ-nihâye getirdi.¹⁵ İmdi bunların cümlesini onun bu cinsten tavîleleri çok olduğunu ve عَنْ طَبِئٍ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (İnşikâk, 84/19-20) [Ya'nî "Siz ey insanlar hiç şübhesiz o halden bu hâle bineceksiniz. Öyleyse onlara ne oluyor ki îmân etmiyorlar?"] âyet-i kerîmesi mücibince, birinin diğerinden daha âlî bulunduğunu ikrâr etmen için, sana gösterdi ve buyurdu: Bunu sana onun için

göstermedim ki, benim bu cins tavîlelerim çok olduğunu mukırr olasn. Ve diğêr tabakât-ı mevcûdeyi onun için gösterdim. Zîrâ inkâr edip dersin ki: "İşte üstâd-ı san'at budur." Ve bunların bir nev'ini ona mu'tekid olmaları için göstermiş ve envâ'-ı sâireyi yalnız mukırr olup îmân etmeleri için göstermemiştir. Nitekim bir pâdişâh hil'at verir ve atâ eyler ve nevâziş kılar; ve nevâzişi kendisinden başka şeyler ümid etmeleri ve keselerin ümidine düşmeleri için eyler. Onun ihsânı, işte pâdişâh budur, başka in'âm etmiyecektir, diğêr hazâini yoktur; bu kadar ile iktifâ eyler, desinler diye değıldir. Eğêr pâdişâh bir kimsenin böyle söyleyeceğini ve böyle bileceğini bilse, aslâ ona in'âm etmez.

Zâhid odur ki, âhiri görür; ve ehl-i dünyâ ise ahırn görür; velâkin ehass ve ârif olanlar ne âhiri / ve ne de ahırn görür. Onların nazarı evvele vâki' olmuştur; ve her şeyin mebbeini görürler. Nitekim buğday eken bir ârif nihâyet buğday çıkacağını bilir. Evvelden âhiri görür. Arpa ve pirinç vesâire de böyledir. Evveli görünce, artık âhire nazar etmez. Âhir, evvelinde ona ma'lûm olmuştur; ve onlar nâdirdirler. Ve âhiri görenler mutavassıtlardır; ve ahırda olanlar ise en'âm ya'nî hayvânattırlar.

Her işte insana rehber olan derddir. Bir kimsede bir işin derdi ve o işin heves ve aşkı, derûnunda peydâ olmadıkça, o işe kâsd etmez ve o iş derdsiz ona müyesser olmaz. Dünyâ olsun, âhiret olsun, neccârlik olsun, pâdişahlık olsun, ilim olsun, amel olsun ilh... Hz. Meryem'de derd-i haml peydâ olmadıkça, o ağaç tarafına gitmedi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *فَإِجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ*: "Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya sevk etti." O derd, onu ağaç tarafına götürdü; ve kuru ağaç, meyvedâr oldu. Ten Meryem gibidir ve herbirimizin İsâ'sı vardır. Eğêr bizde derd zuhûr ederse, İsâ'mız peydâ olur ve doğar. Ve eğêr derd olmazsa, o gizli yoldan gelen İsâ yine aslına vâsıl olur. Ancak biz mahrûm ve bî-behre kalırız. Şiir:

جان از درون بفاقه و طبع از برون ببرک دیو از خورش بتخمه و جمشید نا شتا
اکنون بکن دواکه مسیح تویر زمین چون شد مسیح بسوی فلک فوت شد دوا

İzâhen tercüme: Can içêriden fakra ve tabiât dışarıdan levâzım tedârikine ve dîv-i nefis kesret-i eklden tuhme illetine mübtelâ olduğundan, bunların hey'et-i mecmûasından mûrekkeb olan

Cemşîd, ya'nî insan, sabah neş'etinden beri gıdâ-yı ma'nevîsini bulamayıp, aç kalmıştır. Şimdi bu emrâza sen ilâç et! Zîrâ yeryüzünde Mesih sensin. Mesih felek tarafına gidince, ilâç da fevt olup gider.

ALTINCI FASIL

Bu söz, söze muhtâc olan ve söz ile idrâk eden kimse içindir. Velâkin sözsüz idrâk eden / kimse için, söze ne hâcet vardır!... Nihâyet gökler ve yerler, idrâk eden kimse için hep sözdür. Ve onlar sözden doğmuşlardır ki "Kün feyekûn" ["Ol, hemen olur"] bunun delilidir. İmdi hafif sadâ ile işiten kimsenin yanında, yüksek sadâ ile hitâba hâcet var mıdır?

Arabî tekellüm eden bir şâir, bir Türk pâdişâhının huzûruna geldi; kondisi fârisî bilmezdi. Şâir pâdişâh için arapça mufassal bir şi'r-i garrâ söylemişti. Pâdişâh tahtına oturmuş ve ehl-i divânın cümlesi ümerâ ve vüzerâ tertibi vech ile hâzır olmuşlar idi. Şâir ayağa kalkıp şiirini okumağa başladı. Pâdişâh mahall-i tahsine gelince, tam yerinde başını salları; ve taaccüb mahalline geldikde, hayret-i vaz' gösterir; ve tevâzu' mahalline gelince, iltifat eyler idi. Ehl-i divân hayrette kalıp: "Pâdişâh bir kelime bile arapça bilmez, mecliste münâsibi vech ile başını sallaması, ondan nasıl sâdır oldu? Acabâ arapça biliyor da, bu kadar seneden beri bizden mi sakladı! Halbuki eğer biz, arapça söylemiş olsak, vay bizim hâlimize!" dediler. Pâdişâhın bir gulâm-ı hâssı vardı. Ehl-i divân cem' olup ona hediye at ve katır ve mal verdiler ve bu kadarını da va'd ettiler, ve dediler ki: "Bizi pâdişâhın lisân-ı arabîyi bilip bilmediğine vâkıf et! Eğer arabî bilmiyor idiyse, mahall-i münâsibde başını sallaması nasıl oldu? Yoksa kerâmât ve ilhâm nev'inden mi idi?" Gulâm âkıbet bir gün fırsat buldu. Çünkü pâdişâh şikârda bir çok av sayd etmiş ve şen ve şâtir olmuş idi. Gulâm bunun sebebini o sırada pâdişâhtan sordu. Pâdişâh güldü ve dedi: "Vallâhi ben arapça bilmem; velâkin öyle başımı salladım, ya'nî onun şiirden maksûdu ne olduğunu anladığım için başımı salladım; ve ma'lûmunuz vech ile tahsîn ettim."

İmdi bundan ma'lûm oldu ki asıl, maksûddur. O şiir maksû-

30 dun fer'idir. Muhakkaktır ki, eğer o maksûd olmasaydı, şiir söylenmemiş olurdu. Eğer maksûda nazar olunursa ikilik kalmaz, ikilik fûrû'dadır. Asıl ise birdir. Nitekim tarîk-ı meşâyih gerçi mahal ve makâl ve ahvâl ve ef'âl i'tibâriyle sûrette mütenevvi'dir. Fakat maksûd cihetinden bir şeydir; ve o da / taleb-i Hak'dan ibârettir. Ve nitekim bu içinde bulunduğumuz konağa rûzgâr esip, bir hahnın köşesine dokunur; ve kilimlerde ıztırâb ve harekât peydâ eyler; has ü hâşâki havaya kaldırır. Havuzun suyunu zerre zerre döndürür, ağaçları ve dalları ve yaprakları raksa getirir. Bütün bu ahvâl-i mütefâvite-i mütenevviayı gösterir. Velâkin maksûd, asıl ve hakikat cihetinden bir şeydir. Zîrâ cümlesinin hareketi bir rûzgârdandır.

Bu sırada huzurda olanlardan birisi "Biz mukassırız" demesi üzerine Cenâb-ı Pir-i dest-gîr âtîdeki ifâdâta başladılar:

Bu endîşede olan ve kendisine "Âh ben ne haldeyim ve niçin böyle yapıyorum!" diye itâb eden kimse için bu hâl, Hakk'ın muhabbetine ve inâyetine mensûb kılmasına delildir. Zîrâ و بيتي الحب ما و endîşede olan ve kendisine "Âh ben ne haldeyim ve niçin böyle yapıyorum!" diye itâb eden kimse için bu hâl, Hakk'ın muhabbetine ve inâyetine mensûb kılmasına delildir. Zîrâ و بيتي الحب ما denilmiştir. [Ya'nî "İtâb devam ettikçe dostluk da devam eder"] Çünkü itâbı dostlara ederler, yabancıya itâb olunmaz. Şimdi bu itâb dahi mütefâvitdir. Üzerinde derdin te'siri ve ondan haberi olan kimse hakkında bu itâb, delil-i inâyet ve muhabbettir. Velâkin itâb-ı vâki', üzerinde te'sir hâsıl etmeyen kimse için delil-i muhabbet değildir. Nitekim tozlarını çıkarmak için bir halıya sopa vururlar. Âkîller buna itâb demezler. Velâkin kendi oğlunu ve ahhâbını döversen, ona itâb derler; ve muhabbetin delili böyle bir mahalde zâhiî olur. Mâdemki kendinde bir derd ve nedâmet görürsün, bu Hakk'ın itâb ve muhabbetine delildir.

Eğer din kardeşinde bir ayıp görürsen, o ayıp sendedir, halbuki onda görürsün. Âlem âyine gibidir, kendi nakşını onda görürsün; çünkü المؤمن مرآة المؤمن [Ya'nî "Mü'min mü'minin aynasıdır"] buyrulmuştur. O aybı kendinden izâle et! Zîrâ incindiğin şey sendedir. Bir fili su içmek için bir pınara getirdiler. Suyun içinde kendini görünce ürktü. Halbuki o, başkasından ürktüğünü zannetti; kendisinden ürktüğünü bilmedi. Sende zulüm, kin, hased, hırs, merhametsizlik ve kibir gibi bütün ahlâk-ı zemîme olduğu halde, bundan münfail değilsin. Bunları bir başkasında görünce

münfail olup, ondan ürkersin. Binâenaleyh bil ki, kendinden incinir ve ürkersin. Bir adamın / kendi noksanı ve çıbanı kendisine çirkin görünmez. Yaralı eliyle yemeğini yer ve parmağını yalar; ve aslâ onlardan midesi bulanmaz. Ammâ başkasında bir çıban veyâ biraz yara görse, o taâmdan iğrenir ve hazm edemez. Ahlâk-ı zemîme de, nakâisa ve çıbanlara benzer. Bir adamın kendinde olunca, ondan rencide olmaz. Fakat başkasında onlardan bir parçasını görse, incinir ve nefret eyler. Sen ondan ürktüğün gibi, onun da senden ürkmelerini ve incinmesini ma'zûr tut; senin incinmen onun özrüdür. Zîrâ senin rencin onu görmedendir; ve o da öylece görür. Çünkü المؤمن امرأة المؤمن buyrulmuştur. [Ya'nî "Mü'min mü'minin aynasıdır"] الكافر امرأة الكافر [Ya'nî "Kâfir kâfirin aynasıdır"] denilmemiştir. Bu kelâm-ı münif kâfirler için mir'ât yoktur demek değildir. Ancak kâfirin kendi mir'âtından haberi yoktur, demek olur.

Pâdişâhın biri gazûbâne, bir nehir kenarında oturmuş idi. Ümerâ onun gazabından hirâsân ve tersân olup, hiçbir vecih ile yüzü gülmüyordu. Onun bir maskarası olup, gâyet mukarreb idi. Ümerâ, ona mürâcaat edip: "Eğer pâdişâhı güldürürsen sana şunu veririz" dediler. Maskara pâdişâhın yanına gitti, her ne kadar cehd etti ise, pâdişâh ona nazar etmedi. Pâdişâhı güldürmek için, evzâ'-ı müdhike gösterdi. Fakat pâdişâh suya nazar eder ve başını kaldırmazdı. Maskara pâdişâha dedi: "Suyun içinde ne görüyorsun?" Pâdişâh: "Pezeveğin birini görüyorum" dedi. Maskara cevap verdi: "Ey pâdişâh-ı âlem, bu bende dahi kör değildir, senin gördüğünü o da görüyor."

O'nun, ya'nî Hakk'ın huzûruna "iki" ve "ene", ya'nî "ben" ta'-birleri sığmaz; sen "ene" dersin, o da "ene" der. Ya sen O'nun muvâcehesinde öl, yahut O senin muvâcehede ölsün. Fakat O'nun ölmesine ne hâriçte ve ne de zihinde imkân yoktur. Zîrâ وهو الحي الذي لا يموت Ya'nî "O, ölmeyen bir diridir." O'nun o derece lutfu vardır ki, eğer mümkün ola idi, senin için ölürdü. O vakit ikilik kalkardı. Şimdi mâdemki O'nun ölmesi mümkün değildir, / sen öl, tâ ki O sana tecellî eylesin ve ikilik kalksın. Aynı cinsten iki kuşu berâberce bağlasan, iki kanat dörde mübeddel olduğu halde, uçamazlar; çünkü ikilik kâimdir. Velâkin diri kuşa, bir ölmüş kuş bağla-

san, o uçar; zîrâ ikilik kalmamıştır. Güneşin o mertebe lutfu vardır ki, huffâşın huzûrunda ölür. Fakat onun ölmesine imkân olmayınca böyle söyler: “Ey huffâş, lutfum bütün cihâna vâsıl olmuştur. Senin hakkında dahi, ihsân etmek isterim. Senin ölmen mümkün olduğundan, huzûrumda öl, tâ ki benim nûr-ı celâlimden behremend ve huffâşktan hârice çıkıp kâf-ı kurbun ankâsı olasın.”

Hakk'ın kullarından bir kulun o derece kudreti olmuştur ki, kendisini bir dostu için ifnâ eylemiştir. Hak'dan o dostunun kabûlünü niyâz etti. Hak kabul buyurmadı ve nidâ geldi ki: Ben onu istemiyorum. Hakk'ın o kulu, ilhâh edip istid'âdan fâriğ olmadı ve: “Yâ Rabbî, bende bu niyâzı peydâ eden sensin; o niyâz benden zâil olmuyor.” Nihâyet nidâ geldi ki: Eğer onun makbûliyetini arzû edersen, başım fedâ et ve sen yok ol ve kalma ve âlemden git! “Yâ Rab râzı oldum” deyip öyle yaptı; ve başım o dostu için fedâ kıldı. Âkîbet o dostun işi hâsıl oldu. Bir günlük ömrü, evvelen ve âhiren bütün âlemin ömrüne muâdil olan hayâtını fedâ edecek derecede bir bendede bir lutuf olunca, lutufları yaratan Hak Teâlâ Hazretleri'nde böyle bir lutuf olmaz mı? Bu muhal midir? Velâkin mâdemki onun fenâsı mümkün değildir, bâri onun huzûrunda sen fânî ol!

YEDİNCİ FASIL

Sakîlin biri gelip mecliste bir büyüğün üst tarafına oturdu. Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

Büyüklerin indinde yukarı ve aşağının ne farkı vardır! Onlar çerâğ gibidirler. Eğer çerâğ tasaddur eyleser, kendisi için değildir; onun garazı başkalarının menfaatidir. Onun yüzünden onlar haz bulurlar. Yoksa çerâğ, ister yukarıda, ister aşağıda her nerede olursa olsun yine çerâğdır. Alâ-küllî-hâl çerâğa ne mahal vardır! Zîrâ âfitâb / ebedî mevcûddur. Eğer onlar dünyânın eâh-ı bülendini talep ederlerse, garazları o değildir. Halbuki halkta o nazar olmadığından, onların ulûv-i kadrlerini **göremezler! O câzım-ı evliyâ, ehl-i dünyâyı dünyâ tuzağıyla sayd edip, o mertebe-i refia-i ma'nevîyeye başkalarını da isââ etmek ve âhîret tuzağına düşür-**

mek isterler. (Nitekim Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz Mekke-i Mükerreme'yi ve bilâd-ı saîreyi muhtâc olduğu için değil, cümleye hayat bahş etmek ve rûşenâlık ve binâhık ikrâm eylemek için zabt etti. هذا كنت معدود بان يعطي ما هو متعور بان يأخذ Ya'ni "Bu öyle bir eldir ki, vermeyi i'tiyâd etmiştir; almayı i'tiyâd etmemiştir.") Onlar i'tâ eylemek için halkı aldatırlar. Yoksa onlardan bir şey almak için değil. Meselâ bir kimse hîle ile kuşları tutup, yemek ve satmak için bir tuzak kurar. Buna "mekr" ve "hîle" derler. Fakat pâdişâhın birisi kendinin gevherinden haberi olmayan acemî ve bî-kıymet bir doğan kuşunu tutmak ve kolu üzerinde onu müşerref ve muallem ve müeddeb kılmak için tuzak kurarsa, sûrette hîle olmakla berâber ona ma'nâda "mekr" demezler. Bunu sıdk ve atâ-bahşlık ve ölüyü diriltmek ve taşı la'l etmek ve ölü menîyi insan kılmak ve bunlardan daha âli etmek bilirler. **Eğer doğan kuşu kendisini niçin tuttuklarını bilse idi, tuzağa muhtâc olmaz idi. Belki can ve dil ile tuzağın bekçisi olur idi; ve pâdişâhın elinde perrân olur idi. Halk onların kelâm-ı zâhirine bakıp, biz bunları çok dinledik, bu sözler içimizde kat kat doludur, derler. "**

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ (Bakara, 2/88). [Ya'ni "Kalblerimiz perdelidir, dediler. Bilakis küfürleri sebebiyle Allah onlara la'net etti.] Kâfirler dediler ki; bizim gönüllerimiz bu cins sözlerin glâfidir ve bundan doluyuz. Hak Teâlâ Hazretleri onlara cevâben buyurur: Hâşâ ki onlar bu sözden mâlî olsunlar. Onlar vesvâs ve hayâlden ve şek ve şirkten ve belki la'netden doludurlar. بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ

بِكُفْرِهِمْ [Ya'ni: "Bilakis küfürleri sebebiyle Allah onlara la'net etti.] Keşke bu hezeyanlardan boş olsalar idi. Hiç olmazsa kâbil olurlar ve bu kelâmları kabul eylerlerdi. Onlar kâbil de değildirler. Hak Teâlâ onların kulaklarına, gözlerine, gönüllerine mühür vaz' eylemiştir. / Tâ ki gözlerinin nûru başka bir renk ve Yûsuf'u kurt görsün; ve kulakları başka bir ses işitsin ve hikmeti herze ve hezeyan add eylesin; ve gönüllerine başka bir levn hissettirmiştir ki, mahall-i vesvâs ve hayâl olsun. Nitekim kış, buzdan ve soğukluktan kat kat şekiller ve hayaller cem' eylemiştir. Zîrâ خَتَمَ اللَّهُ عَلَي قُلُوبِهِمْ (Bakara, 2/7) [Ya'ni "Allah onların kalbleri üstüne de, kulakları üstüne de mühür başmış, gözlerinin üzerine bir de perde çekmiştir"] âyet-i kerîmesi hükmünce, hiç on-

lar bu hikmetlerden mâlî olur mu? Kokusunu bile bulmamışlar ve müddet-i ömürlerinde ne onlar ve ne kendileriyle tefâhür ettikleri kimseler ve ne de ecdâdı işitemişlerdir. Ve onların aslı bir testi- dir ki, Hak Teâlâ onu, ba'zılarına su dolu gösterir ve ondan içip kanarlar; ve ba'zılarına boş gösterir. Mâdemki testinin hakkındaki muâmele böyledir, bu testi boş bulanın şükrüne mahal var mıdır? Şükrü testi dolu bulan kimse eder; ve bu testi ise âdem- dir. **Vaktâki Hak Teâlâ Hazretleri, Âdem'in âb ve kilini yarattı ve** **خمر طينة آدم بيده اربعين صباحا** [Ya'nî "Kırk sabah Âdem'in çamurunu ken- di eliyle yoğurdu"] hadîs-i şerifinde beyan buyrulduğı üzere, onun kalıbını tamâmiyle düzdü; ve bu kadar müddet zeminde kalmış idi. İblîs (aleyhi'l-la'ne) inip onun kalıbına nüfûz eyledi ve onun bütün damarlarını dolaşıp temâşâ etti. Ve kan ve ahlât ile mâlî olan damarlarıyla bağlarını gördü. "Eyvâh, sâk-ı arşda zuhûr edeceğîni görmüş olduğum İblîs, sakın bu olmasın, o İblîs mutlak budur."

Hiz. Pîr-i dest-gîr, "es-selâmü aleyküm" deyip, meclisten kı- yâm ettiler.

SEKİZİNCİ FASIL

Atabek'in mahdûmu geldi. Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr buyurdular ki: Pederin dâimâ Hak'la meşguldür; ve itikâdının gâlib olduğu, sözlerinden zâhirdir.

Birgün Atabek dedi ki: "Kâfirân-ı rûmî Tatarlara kız verelim ki, dinde vahdet hâsıl olsun ve yeni din olan müslümanlık kalksın" dediler. Cevap verdim ki: "Bu din ne vakit bir olmuştur? Dâimâ iki ve üç olup, aralarında cenk ve kıtâl kâim olagelmıştır. Siz dîni nasıl tevhid edebileceksiniz?/"

Bu söz üzerine Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr izâhât itâ buyurdular: Şöyle ki: Vahdet kıyâmette olur; fakat bu dünyâda mümkün değildir. Zîrâ burada her birinin türlü türlü murâdı ve hevâsı vardır. Vahdet, burada mümkün olmaz. Ancak kıyâmette hep bir olurlar; ve bir mahalle nazar ederler ve bir kulak ve bir dil olurlar. İnsanda çok şeyler vardır. Fâre vardır, kuş vardır. Bir kere kuş

kafesi bâlâya götürür ve fâre yine aşağı çeker; ve insanda yüzbinlerce vuhûş-ı muhtelifi mevcûddur. Fâre fâreliğini ve kuş, kuşluğunu ancak oraya gidince terk edip hepsi bir olurlar. Zirâ matlûb ne yukarıda, ne aşağıdadır. Matlûb zâhir olunca, ne yukarı uçar ve ne de aşağıya çeker. Bir şeyi kaybeden kimse, sağını solunu, önünü ve ardını arar. O şeyi bulunca, ne yukarıyı, ne aşağıyı, ne sağını, ne solunu, ne önünü ve ne de ardını aramaz; cem' olur. Binâenaleyh yevm-i kıyâmette hep bir göz, bir dil, bir kulak ve bir akıl olurlar. Nitekim on kişi bir bağa veyâ dükkâna ortak olunca, sözleri ve gamları bir olur ve bir şeyle meşgûl olurlar; çünkü matlûbları birdir.

İmdi yevm-i kıyâmette cümlelerin işi Hak'la olunca, hepsi bir olurlar. Bu ma'nâ ile herkes dünyâda bir işle meşgûldür. Kimi kadın, kimi mal, kimi kazanç, kimi ilim muhabbetindedir. Cümlesi, benim dermânım, zevkim, hoşluğum, râhatım ondadır; ve o, rahmet-i Hak'dır diye itikâd eder. Bir dem mükedder olunca, o zevk ve râhat taharrisi, doğru değilmiş, meğer iyi arayamamışım, tekrâr taharrî edeyim der. Vaktâki yine arar, yine bulamaz. Tâ rahmet hicabsız yüz gösterinceye kadar böylece arar durur. Ondan sonra yolun o olmadığını bilir. Velâkin Hak Teâlâ'nın kulları vardır ki, kıyâmetten evvel böyledirler; ve onlar hakîkatı görürler. Nitekim Hz. Ali (kerremallâhu vechehû) efendimiz **لو كشف الغطاء ما**

ازددت يتينا buyurdular. Ya'nî "Bu kalıp kaldırılıp kıyâmet zâhir olsa, benim yakînim ziyâde olmaz." Nazîri böyledir ki, birtakım kimse-ler karanlık gecede bir hâne içinde her tarafa teveccüh ederek namaz kılarlar. Gündüz olunca teveccühlerinde hatâ edenler Kible'ye dönerler. Velâkin zâten gece Kible'ye müteveccih olan kimse niçin rücû' eylesin? Çünkü herkes onun döndüğü tarafa döner. /

İmdi bütün bu şeb-i dünyâda yüzlerini Hak'a teveccüh edip, mâsivâdan îrâz eden kullar hakkında, kıyâmet hazırdır. Bu sözün nihâyeti yoktur. Velâkin tâlibin isti'dâdı mikdârınca vârid olur. Hak Sübhânehû Hazretleri: **وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ. الْأَعْدَاءُ خِرَانَتُهُ وَمَا نَزَّلَهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ** (Hicr, 15/21) [Ya'nî "Halkın muhtâc olduğu eşyanın kâffesi, bizim kudret ve emrimizin hazîneleri indindedir. Biz onu ancak mikdâr-ı ma'lûm üzere inzâl ederiz"] buyurmuştur. Hikmet, bârân gibidir; aslında hadd ü pâyânı yoktur. Fakat tâlibin ihtiyâcı mik-dârınca

nâzil olur. Kışta, baharda, yazda ve sonbaharda yağmur ihtiyaç mikdârınca ve baharda böylece az ve çok nâzil olur. Fakat geldiği mahalde yağmurun hadd ü pâyânı yoktur. Attârlar şekerle-ri veyâ muâlecâtı kâğıtlara korlar. Şekerlerin mevcûdu kâğıtlara koydukları kadar değildir. Şekerlerin ve muâlecâtın menbâi bî-hadd ve bî-nihâyedir. Hiç kâğıda sığar mı?

Kur'ân-ı Azîmü's-şân Muhammed (s.a.v.) Efendimiz'e niçin sûre sûre nâzil olmayıp, âyet âyet ve kelime kelime indi diye teşn' ederler. Mustafâ (s.a.v.) buyurdu ki: "Bu ahmaklar, ne söylüyorlar; eğer cümle-i vâhîde üzere nâzil olsa eririm, kalmam". Zîrâ vâkıf olan kimse, az şeyden, çok şey fehmeder; ve bir şeyden şeyler ve bir satırdan kitaplar çıkarır. Onun nazîri böyledir ki, meselâ bir takım kimseler oturup bir vak'a dinlerler. Onlardan birisi, vak'a içinde bulunmuş olduğundan, ahvâli tamâmiyle bilir. Bir işâretten o hepsini fehmeyley ve sararıp kızarır; ve hâlden hâle girer; ve diğerleri ahvâlin kâffesine vâkıf olmadıklarından işittikleri kadar anlarlar. Velâkin vâkıf olan kimse, onların anladıklarından çok anlar.

Gelelim sadede. Attâr dükkânına gittiğin vakit de, şeker orada çoktur. Velâkin ne kadar akçe getirmiş isen, attâr bakıp, onun mikdârınca verir. Burada akçe, himmet ve i'tikâddır. Himmet ve i'tikâd mikdârınca kelâm nâzil olur. Şeker almağa geldiğin vakit, çuvalına bakarlar. Bir kile mi, ya iki kile mi ahr; ne kadar ise o kadar tartarlar. Ve eğer deve katarları ve birçok çuvallar getirmiş olur isen, vezn için kantarcılar celb ederler. Bunun gibi adam vardır ki, deryâlar yetişmez; ve yine adam vardır ki, birkaç katre kifâyet eder; ve ondan ziyâdesi zarar verir. Ve bu hâl yalnız âlem-i ma'nâda ve ulûm ve hikmette değildir. Mallarda, altınlarda / ve maâdinde ilh... her şeyde böyledir. Velâkin şahsın kadrine göre nâzil olur. Zîrâ ondan ziyâdesine tâkat getiremeyip deli olur.

Mecnûn, Ferhad vesâir âşıklara nazar etmez misin? Bir kadının aşkından dağlara ve çöllere düştüler. Çünkü kuvve-i şehveti onların üstüne ziyâde döktüler. Ve kezâ Fir'avn'a nazar etmez misin? Mülk ve malı ziyâde döktüklerinden, ulûhiyyet da'vâsına kıyâm eyledi. (Hier, 15/21) وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ أَلَىٰ عِنْدَنَا خَيْرٌ لَهُ وَمَا نُنزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ (Yâ'nî "İyiden ve kötüden hiçbir şey yoktur ki, indirmizde hazîne-i

bî-pâyânı olmaya. Velâkin havsala mikdârınca inzâl eyleriz ki, maslahat ondadır." Evet bu şahıs mu'tekiddir, fakat i'tikâdını bilmez. Nitekim bir çocuğun ekmeğe i'tikâdı vardır, ammâ neye mu'tekid olduğunu bilmez. Ve nitekim ağaç susuzluktan sararıp kurur ve susuzluk ne olduğunu bilmez. Âdem'in vücûdu bir sancağ gibidir. Sancağı evvelâ havaya kaldırırlar; ondan sonra her taraftan akıl, fehîm, hışım, gazab, hilim, kerem, havf ve recâ ahvâl-i bî-pâyân ve bî-hadd sıfât askerlerini o sancağın altında cem' ederler. Uzaktan nazar eden kimse, yalnız sancağı görür. Ammâ yakına gelen kimse, sancağın altında sayısız halkı görür. Ya'nî gâfil, teni görür; ve âkil onda ne gevherler ve ne kadar ma'nâlar olduğunu bilir } 10

Bu sırada bir şahıs geldi. Hz. Pîr-i dest-gîr "Nerede idin? Gö-receğimiz geldi; niçin geç kaldın?" buyurdu. O şahıs dahi: "Böyle tesâdüf etti" cevâbını verdi. Hz. Mevlânâ efendimiz buyurdular:

Duâ edelim, tâ ki bu tesâdüf dönsün ve zâil olsun; firâk-âver olan o tesâdüf, lâzım değildir. Eyvallah, her şey Hak'dandır; ve her şey Hakk'a nisbetle iyidir; velâkin bize nisbeten böyle değildir. Dervişlerin Hakk'a nisbeten iyidir dedikleri doğrudur; ve her şey Hakk'a nisbeten iyidir ve kemâldir. Fakat bize nisbeten her şey müsâvî değildir. Zinâ ve nâ-pâklik ve bî-namazlık ve namaz ve küfür ve İslâm ve şirk ve tevhîd, cümleten Hakk'a nisbetle iyidir.¹⁶ / Velâkin bize nisbetle zinâ ve sirkat ve küfür ve şirk kötüdür; ve tevhîd ve namaz ve hayrât bize nisbeten iyidir; ve bunların cümlesi Hakk'a nisbetle iyidir. Nitekim bir pâdişâhın mülkünde zindan ve darağacı ve hil'at ve mal ve emlâk ve hışım ve sûr ve şâdî ve tabl ve alem hep mevcuddur. Pâdişâha nisbetle bunların hepsi iyidir. Hil'at nasıl ki onun mülkünün kemâli ise, darağacı ve zindan dahi, öylece onun mülkünün kemâlidir; ve ona nisbetle cümlesi kemâldir; fakat halka nisbetle hil'at ve darağacı bir olmaz!

Parçaca cümleleri kelimelerle açıklık

DOKUZUNCU FASIL

Namazdan efdal ne olduğunu suâl ettin. Cevâbın birisini maa-zîzâhat verdik. Ve namazın rûhu namazdan efdaldır dedik. İkinci

cevâb budur ki: İmân namazdan efdaldır. Zîrâ namaz beş vakitte ve halbuki imân dâimâ farzdır; ve namaz edâdan sonra sâkit olur ve te'hîrine ruhsat vardır. Ve imânın namaza müreccah olduğu hakkında tafsîlât-ı sâire vardır. İmân hiçbir özürlü ile sâkit olmaz ve te'hîrine ruhsat yoktur. Namazsız imân fâide verir; ve münâfıkların namazı gibi, imânsız namaz menfaat vermez. Ve namaz herbir dinde bir türdür; ve imân hiçbir dinde tebeddül etmez; ve ahvâli ve kiblesi vesâiresi mütebeddil değildir. Ve başka farkları da vardır ki, müstemi'in cezbi mikdârınca zâhir olur. *وَإِنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا* (Hier, 15/21) Ya'nî "Halkın muhtâc olduğu eşyânın kâffesi, bizim kudret ve emrimizin hazîneleri indindedir. Biz onu ancak mikdâr-ı ma'lûm üzere inzâl ederiz." Müstemi' hamur yoğuran kimsenin önünde un gibidir; ve kelâm da su gibidir. Una lüzûmu kadar su dökerler. Şiir:

چشم بد گر کس نگرَد من چه کنم از خود کله کن که روشنا بیش تویی

Tercüme: "Gözüm başkasına nazar eder. Ben ne yapayım, sen kendinden şikâyet et! Zîrâ onun aydınlığı sensin."

[“Gözüm başkasına nazar eder.”] Ya'nî senden başka bir müstemi' arar, ben ne yapayım, onun rûşenâlığı sensin; çünkü sen, senliğin ile sen, kendinden kurtulmamışsın ki senin rûşenâlığın yüzbin sen ola idi.

İlikâye: Pek sıksa ve pek zayıf ve hakîr bir şahıs var idi. O dercede ki, nazarlarda bir serçe kuşu kadar gâyet hakîr görünür idi; ve sûretleri hakîr olan kimseler bile ona hakâretle bakıp, o şahs-ı hakîri görmezden evvel kendi sûretlerinin hakâretinden müştekî olsalar idi, Hakk'a şükr ederler idi. Bununla berâber o şahıs divân-ı pâdişâhîde vezîrin yüzüne karşı dürrüşt söz söyler ve azîm müddeayâtta bulunur idi. Vüzerâ ondan münfail olmakla berâber onun sözünü hazm ederler idi. Âkıbet bir gün vezîr hiddetlendi: “Ey ehl-i divân! filân oğlu filân kölelikten kaldırdık ve nân ve ni'metle perverde ettik. Bizim ve babalarımızın nân-pâresi ve ni'meti ile adam oldu ve bu makâma geldi. Şimdi bize bu muâmelede bulunuyor” diye bağırdı. O şahıs dahi onun yüzüne atılıp dedi ki: “Ey ehl-i divân ve ekâbir-i devlet ve erkân-ı memleket! Doğru söylüyor. Ben, onun ve babalarının ni'meti ve ekmek kırıntılarıyla

perverde oldum ve büyüdüm. Onun için böyle hakîr ve rüsvây oldum. Eğer başka birisinin nân ve ni'meti ile perverde olaydım, câiz ki, sûretim ve kâmetim ve kıymetim bundan iyi ve bundan ziyâde olur idi. O beni topraktan kaldırdı. Onun için كُنْتُ تُرَابًا (Amme, 78/40) Ya'nî "Keşke toprak olaydım" diyorum. Eğer bir adam olan kimse beni topraktan kaldırsa idi, böyle gülünç olmazdım.

Şimdi, merd-i Hudâ'dan perveriş bulan bir müridin rûhu per ü bâl ve pâl sâhibi olur; ve bir müzevvir ve riyâkârdan perverde olan ve ilim öğrenen ve terbiye ve mücâhede bulan kimsenin rûhu, şahs-ı hakîr gibi zayıf ve âciz ve gam-gîn olup, tereddüdlerden kurtulamaz ve onun havâssi kasîr olur. وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ (Bakara, 2/257) "Kâfirlerin mukarrebleri olan Tâgût onları, fitratları olan nûr-i İslâm'dan çıkarır." Bi'l-cümle ilimler, âdemin tıynetinde ta'cîn olunmuş olduğundan rûhu mugayyebâtı gösterir. Nitekim, âb-ı sâfi, altında olan taş ve çanak / ve çömlek parçalarını ve üstünde olan şeyleri aks tarîkiyle gösterir. Suyun gevherine bi-ilâc ve ta'lîm bu hal vaz' edilmiştir. Velâkin su, toprakla vesâir renkler ile muhtelit olunca, o hâssiyyet ve o dâniş ondan cüdâ olur ve onu unuttur.

40

Hak Teâlâ enbiyâ ve evliyâyı cesîm ve berrâk sular gibi irsâl ve câri kıldı. Küçük ve boyalı, bulanık sular, onların derûnuna akıp dâhil olunca, kendi bulanıklıklarından ve ârizî olan renklerinden kurtulurlar. Binâenaleyh kendisini sâfi görünce "Ben mukaddemâ böyle sâf idim" diye evvelki hâlini tezekkür eder ve o bulanıklıkların ve renklerin ârizî olduğunu yakînen bilir. Ve bu avâızdan evvelki hâlini tahattur edip: هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ (Bakara, 2/25) Ya'nî "Bu evvelce merzûk olduğumuz şeydir" âyet-i kerîmesini okur. İmdi enbiyâ ve evliyâ, ona evvelki hâli müzekkir olurlar; yoksa onun cevherine yeni bir şey koymazlar.

Şimdi o bulanık sulardan ba'zıları, o sâfi olan cesîm suyu tanıdı. "Ben ondanım, o da bendendir" deyip ihtilât etti; ve ba'zıları, o büyük ve sâfi suyu tanımadı ve onu kendinin ve cinsinin gayri görüp, deryâyâ karışmamak ve bu ihtilâttan tebâud eylemek için renklere ve bulanıklıklara ilticâ etti. Nitekim Fahr-i âlem Efendimiz buyururlar: نَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا اِبْتَلَفَ وَمَا تَنَاطَرَ عَنْهَا اِخْتَلَفَ Ya'nî "Aralarında muârefe olan ervâh birbirleriyle i'tilâf eder ve tenâkür olanlar

da yekdiğerine muhâlif olurlar.” Ve Hak Teâlâ Hazretleri'nin لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ (Tevbe, 9/128) [Ya'nî “And olsun, size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki...”] buyurması da bu makâmdandır. Ya'nî büyük su, küçük suyun cinsinden ve onun nefsinden ve gevherindendir; ve onu kendi nefsinden görmeyendeki o tenâkür suyun kendinden olmayıp, kötüye mukârin olmasından ve o sû-i karînin suya aksindendir. O küçük su, kendisinin o büyük sudan ve bahirden, tevahhuşu nefsinden olduğunu ve bu sû-i karînin aksinden bulunduğunu şiddet-i ihtilâtı sebebiyle bilmez. Nitekim toprak yemeyi i'tiyâd eden kimse, toprağa olan meylinin kendi tabîatından ve tabîatında memzûc olan bir illetten olduğunu bilmez.

Ma'lûm olsun ki, istişhâd eyledikleri herbir âyet ve hadîs, vukuât-ı muhtelifeye vâkıf iki şâhid gibidirler. Herbir makâmdaki şehâdetleri, o makâma münâsib olur. Meselâ bir hânenin vakfiyyetine iki şâhid / vardır. Yine bu iki şâhid bir dükkânın bey'ine şehâdet edebilirler; ve kezâ yine bunlar bir nikâha şehâdet eylerler. Velhâsıl hâzır oldukları her bir vak'aya ona muvâfik olarak şehâdet eylerler. Şâhidlerin sûreti birdir; fakat şehâdet ettikleri şeylerin ma'nâları başkadır. ریح المسك و الريح لون الدم و الياکم اللون [ya'ni “Allah bizi ve sizi faydalandırsın. Renk kan rengidir; ve koku misk kokusudur.”]

ONUNCU FASIL

*Onda sizi görmek arzûsu vardır; ve “Hudâvendigâr'ı görmek isterim” dedi, dedim.*¹⁷ Hz. Mevlânâ efendimiz buyurdular ki:

Hudâvendigâr'ı şimdi hakîkatı ile görmez; zîrâ onun Hudâvendigâr'ı göreyim diye arzû ettiği şey, Hudâvendigâr'ın nikâbıdır; Hudâvendigâr'ı şimdi nikâbsız görmez. Ve halkın eşyâ-yı mütecevviaya ve peder ve mâdere ve birâdere ve ehîbbâya ve yerlere ve göklere ve bağlara ve saraylara ve ilimlere ve amellere ve taâmlara ve şarablara olan bütün arzûları ve vefâları ve muhabbetleri ve şefkatleri böylecedir. Cümlesinde Hak arzûsu vardır; ve o şeyler hep nikâbdır. Vaktâki bu âlemden intikâl ederler, o şeyler bu nikâblar ve yüz örtüleri olmaksızın zâhir olur. Matlûbları hakîkat-

te bu bir şey olur, bütün müşkiller hall olur; ve gönüllerde olan suallerin ve müşkillerin kâffesinin cevâbını işitirler; ve her şey ayân olur. Ve cevâb-ı Hak her bir müşkil için ale'l-infirâd, ayrı ayrı cevâb itâsını iktizâ eder bir vech ile değildir. Bir cevâb ile bütün sualler defaten ma'lûm ve müşkiller hall olur. Nitekim kış vaktinde soğuktan her bir kimse bir libâsa ve bir kürke ve bir ocağa ve bir sıcak gâra ilticâ eder. İşte böylece cümle nebâtât, ağaçlar ve otlar ve sâire soğğun zehrinden meyvesiz ve yapraksız kalıp, soğğun zararı dokunmamak için ağaçlar onları içlerine çekerek gizlemiştir. Vaktâki bahar onların cevâbını bir tecellî ile verir; ve onların ihyâdan ve nebâttan ve mevâddan ibâret olan muhtelif suallerini defaten hall eder; ve o zararlar mündefî' olur; ve cümlesi başlarını dışarı çıkarıp, o belânın / mûcibi ne olduğunu bilirler.

Hak Teâlâ Cemâl-i bâ-kemâlini bî-nikâb gösterse, bizim ona tâkatımız yoktur ve behremend olmayız. Bu nikâblar vâsıtasıyla meded ve menfaat buluruz. Bu güneşe bak ki, biz onun nûru içinde yürür ve görürüz; ve nîk ü bedi tefrîk ve temyîz ederiz ve ısınırız; ve ağaçlar ve bağlar meyve verir; ve ham ve ekşi ve acı meyveler güneşin harâretinden pişip tatlı olurlar; ve maâdin onun te'sirinden altın ve gümüş ve la'l ve yâkut ızhâr ederler. Ve eğer vesâita bu kadar menfaat veren güneş, pek yakına gelirse, hiç menfaat vermez. Belki cümle âlem ve ehli yanarlar. Hak Teâlâ dağâ hicâb ile tecellî ederse, ağaçlar ve güller ve çimenler ile mâlî kılp, tezyîn eyler; fakat hicâbsız tecellî edince, o dağâ altüst edip zerre zerre kılar. Nitekim Kur'ân-ı Mecid'de beyan buyrulur: **لَا تَجَلِي رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا** (A'râf, 7/143) [Ya'nî "Rabbi o dağâ tecellî edince, onu paramparça etti."]

Huzurda olanlardan bir sâil şu suâlî irâd etti: "Nihâyet kış vaktinde dahî o güneş mevcuddur." Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular ki:

Bizim burada haml etmekten maksadımız bir misâldir. Fakat o makâmda ne hamel vardır, ne de cemel. Mesel başka, misâl başkadır. Gerçi akıl cehd ile o şeyi idrâk etmez. Fakat akıl, cehdi nasıl terk eder? Ve eğer akıl cehdi terk ederse, o akıl değildir. Akıl odur ki, her ne kadar Hak Teâlâ müdrek ve kâbil-i idrâk olmasa bile, yine Bâri Teâlâ'nın idrâki husûsunda tefekkür ve cehd ve ic-

tihâddan gece ve gündüz dâimâ muztarib ve bî-karâr ola. Akıl pervâne ve ma'sûk dahi şem' ve ışık gibidir. Fî'l-vâki' pervâne kendisini şem'e çarpıp, yanarak helâk olur. Fakat pervâne odur ki, her ne kadar ona yanmak zarar ve elemlî ârız olsa da, yine şem'e sabr edemiye. Kendisini o nûra çarpmayan pervâne değildir. Ve eğer pervâne kendisini şem'anın nûruna çarpıp yanmazsa, o da şem'a değildir. İmdi nûr-ı Hak'tan yanmağa sabr etmeyen ve ictihâd göstermeyen adam, adam değildir. İdrâk olunan her şey Hak değildir. Âdem odur ki, ictihâddan hâlî kalmayıp, bî-ârâm ve bî-karâr olarak Hak'ın nûr-ı Celâl'inin etrâfını devr eyliye. Ve Hak odur ki, âdemi yakıp yok ede ve hiçbir akıl onu idrâk edemiye.

ONBİRİNCİ FASIL

Emîr Pervâne dedi ki: "Mevlânâ Bahâeddin hazretleri¹⁸ Emîr benim ziyâretime gelmesin ve zahmet etmesin; zirâ bizim bir takım hallerimiz vardır. Hâl olur ki, mükâleme eyleriz ve bir hâl gelir ki, söylemeyiz. Bir halde halktan pervâmız olmaz; bir halde uzlet ve halvet takâzâsı zuhûr eder. Bir halde hayret ve istiğrak vâki' olur. Belki Emîr'in gönlünü alamıyacağımız bir hâl içinde bulunuruz ve kendisinin mev'za ve mükâlemesiyle meşgûl olmamıza müsâid bir ferâgat bulunmaz. Binâenaleyh vakt-i ferâgâtimizde, dostlarla meşgûl olmak ve onlara fâide isâl etmek daha a'lâdır. Biz gidip dostları ziyâret edelim" diye bu bendeye i'tizâr buyurdular. Mevlânâ hazretlerine cevap verdim ki: "Ben Mevlânâ benimle meşgûl olsun ve mükâleme eylesin diye gelmiyorum; belki müşerref olayım ve bendelerin zümresine iltihâk edeyim, diye geliyorum. Bu sâatte vâki' olan şeylerden birisi budur ki; Mevlânâ meşgûl idi, görünmedi, beni geç vakte kadar intizârda bıraktı. Bu da eğer müslümanlar ve sâlih kimseler benim kapıma geldikleri vakit, onları bekletir ve huzûruma çabuk kabûl etmezsem, bu hâlin böyle sa'b ve düşvâr ve acı olduğunu bilmem içindir. Başkalarına böyle yapmamam için Mevlânâ onun acılığını bana tattırdı ve beni te'dib eyledi."

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdu: Hayır, belki seni intizârda bırakması ayn-ı inâyetten idi. Rivâyet olundu ki, Hak Teâlâ Haz-

retleri: “Ey kulum, duâ ve münâcât hâlinde senin hâcetini sür’atle kazâ eder idim. Fakat senin sesin ve münâcâtın bana hoş gelir. Onun için icâbette te’hîr vâki’ olur. Tâ ki bana hoş gelen sadâmı ve münâcâtını tekrîr ve teksîr edesin.¹⁹ Meselâ, iki dilenci / bir şahsın kapısına geldi. Birisi matlûb ve mahbûbdur. Diğeri ise azim mebgûzdur. Hâne sâhibi kölesine der ki: “O mebgûz olan dilencinin serian mündefi’ olması için, çabuk ve bilâ-te’hîr biraz ekmek ver!” Halbuki o mahbûb olan diğeri dilenciye: “Henüz ekmek pişmemiştir, sabr et, ekmek pişsin” diyerek savsaklar.²⁰

Hâtırım dostları pek çok görmek ve benim onlara, onların bana doya doya nazar etmemizi ister. Bu âlemde birçok dostlar vardır ki, birbirinin gevherini iyice görmüş olurlar. Âşinâlık kuvvet bulmuş olduğundan o âleme gittikleri vakit, biz dâr-ı dünyâda beraber idik, diye yekdiğerini çabuk tanırlar ve bilirler ve birbirleriyle hoş ittihâd ederler. Zirâ insan refîkını pek çabuk zâyî’ eder. Görmez misin ki, âlemde bir kimse ile dost olmuş ve onu cânâne ittihâz eylemiş olursun ve nazarında bir Yûsuf’tur. Bir fiil-i kabîh ile gözünden düşer ve onu terk edersin. Yûsufluk vasfı kurtluğa mübeddel olur. Onu evvelce Yûsuf görürdün, şimdi ise kurt sûretinde görürsün. Vâkiâ onun sûreti tebeddül etmemiştir; hemen evvelki gördüğündür. Bu bir hareket-i ârızî ile onu terk ettin. Yarı başka bir haşr zâhir olur; ve bu zât başka bir zâta tebeddül eder. Eğer onu iyi tanıyamamış isen ve nazarın zâtına iyice nüfûz etmemiş ise, onu nasıl tanıyabileceksin? Velhâsıl yekdiğerini iyiden iyiye görmek lâzımdır. Ve her bir adamda iyi ve kötü sıfatlar müsteârdır; ondan geçmek ve onun ayn-ı zâtına nüfûz etmek ve iyice görmek icâb eder. Zirâ insanların yekdiğerine verdikleri bu evsâf, onların evsâf-ı asliyyesi değildir.

Menküldür ki, şahsın biri “Ben falan adamı iyi tanırım ve onun nişânını veririm” demiş. “Söyle bakalım” demişler. “Benim kâfilemde idi ve iki de siyah öküzü var idi” demiş. Şimdi bu misâle muvâfık olarak halk, / “Biz falan dostu gördük ve tanıdık” derler. Onların verdikleri nişan, hakikatte iki siyah öküzden nişan vermek hikâyesine benzer. O nişan, onun nişâmı değildir; ve o nişan hiçbir işe yaramaz. Şimdi... insanın nîk ü bedinden geçmek ve onda ne zât ve ne gevher vardır diye zâtına nüfûz etmek lâzımdır. Gör-mek onu bilmek değildir. Birtakım kimselerin, “Niteliksiz ve

bî-keyfiyyet olan ve mahal ve mekânı ve sûreti bulunmayan âlem-i bî-çûn ile, evliyâ-yı âşikân nasıl aşk-bâzlık ederler ve ondan nasıl meded ve kuvvet alırlar ve müteessir olurlar?" demelerine taaccüb ederim. Nihâyet, gece ve gündüz, kendileri de bu hâl içindedir. Bunu söyleyen kimse bir şahsa muhabbet eder ve ondan meded alır. Nihâyet bu mededi onun lutuf ve ihsânından ve ilim ve zikrinden ve onun şâdî ve gamından alır. Halbuki bunların cümlesi âlemde lâ-mekândır; ve o şahıs, dem-be-dem bu ma'nâlardan meded alır ve müteessir olur da kendisine taaccüb gelmez. Böyle iken "Âlem-i lâ-mekâna nasıl âşık oluyorlar ve ondan nasıl istindâd ediyorlar ve onunla nasıl aşk-bâzlık ediyorlar?" diye taaccüb ederler.

Hakîmin birisi bu ma'nâlara münkir idi. Bir gün hastalanıp kendinden geçti ve hastalığı uzadı. Bir hakîm-i ilâhî onun ziyâret ve iyâdetine gidip, aralarında şu mükâleme vâki' oldu:

Hakîm-i ilâhî: Şimdi sen ne istiyorsun?

Hakîm: Sıhhat.

Hakîm-i ilâhî: Sıhhatin sûretini ve nasıl olduğunu söyle ki, onu hâsıl edelim.

Hakîm: Sıhhatin sûreti yoktur, bî-çündür.

Hakîm-i ilâhî: Şimdi... mâdemki sıhhat bî-çündür, onu nasıl istiyorsun? Nihâyet, sıhhatin ne olduğunu söylemelisin.

Hakîm: Bunu bilirim ki, sıhhat gelince bende kuvvet hâsıl olur ve semiririm; ve rengim beyaz ve kırmızı ve ter ü tâze olur ve küşâyış bulurum.

Hakîm-i ilâhî: Ben senden sıhhatin nakşını sormuyorum; sıhhat ne şeydir? onu soruyorum. /

Hakîm: Bilmiyorum, o bî-çündür.

Hakîm-i ilâhî: Eğer müslüman olup evvelki mezhebine rücû' eyler isen, sana ilâç yapıp ten-dürüst kılayım ve sana sıhhat bahş edeyim.

Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'den suâl eylediler ki: Fi'l-vâki' bu ma'nâlar bî-çündür. Velâkin insanın sûreti vâsıtasıyla o ma'nâlardan intifâ' mümkün midir? Cevâben buyurdular ki: "İşte yerin ve

göğün sûreti! O sûret vâsıtasıyla o ma'nâ-yı külden intifâ' olunur." Çerh-i feleğin tasarrufunu ve bulutların yazın ve kışın yağmur yağdırmalarını ve rüzgârların tebeddülünü müşâhede ettiğin vaktte cümlesinin savâb ve hikmet üzere olduğunu görürsün. Nihâyet bu cemâddan ibâret bulunan bulut yağmur vaktinde yağmur yağdırmayı ne bilir! Ve bu yeryüzünü görürsün ki, nebâtâtı nasıl alıp, bire on verir! Nihâyet bunu birisi yapıyor. Onu gör ve bu âlem vâsıtasıyla ondan istimdâd eyle! İnsanın kalıbı vâsıtasıyla, onun ma'nâsından istimdâd ettiğin gibi, bu âlemin sûreti vâsıtasıyla da âlemin ma'nâsından istimdâd eyle! Peygamberimiz (a.s.v.) Efendimiz mest oldukları vakit, bi-hod bir halde söz söyleseleler idi; قال الله تعالى ya'nî "Allah Teâlâ buyurdu" derler ve nihâyet sûretâ onun lisânı söyler idi. Velâkin arada kendileri olmayıp, hakîkatte söyleyen Hak idi. Zirâ evvelce kendisinin böyle sözlerden câhil ve nâ-dân ve bi-haber olduğunu ve şimdi ise, kendisinden böyle kelâmlar sudûr cylediğini görüp, kendinin evvelki kimse olmadığını ve bu tasarruf Hakk'ın olduğunu bilir. Nitekim Mustafâ (a.s.), kendi vücûdundan bu kadar bin sene evvel envâ'-ı akvâmdan ve enbiyâdan kimlerin geçtiğini ve karn-ı âlemin âhırine kadar neler olacağını ve arş ve kürsî ve halâ ve melâyı haber verdi. Halbuki onun vücûdu hâdis idi. O haberleri aslâ onun hâdis olan vücûdu söylemezdi. Hâdis, kadîmden nasıl haber verir?

İmdi ma'lûm oldu ki, o söylemiyor, Hak söylüyor. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: / وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (Necm, 53/3-4) [Ya'nî "O kendi re'y ü hevâsından söylemez o. O, kendisine Allah tarafından ilkâ edilegelen bir vahyden başka bir şey değildir."] Hak Teâlâ harf ve savttan münezzehtir. Onun kelâmı harf ve savt hâricidir. Velâkin kelâmını herhangi bir harf ve savttan ve herhangi dilden isterse cârî kılar.

Yollarda kervansaraylar yapmışlar ve havuzun başına taştan bir kuş veyâ bir insan heykeli rezk etmişlerdir. Onların ağızlarından su gelir havuza akar. Âkıllerin cümlesi bilir ki, o su, o heykelin ağızından gelmez; başka bir yerden gelir. Bir adamı tanımak istersen onu söylet; sözünden bilirsin. Ve eğer yankesici olursa ve bir kimse de ona, adamı sözünden tanırlar demiş olsa, o yankesici kelâmında ihtiyât eder ve zâbita me'mûru onu anlamaz. Bu o hi-

kâyeye benzer ki; sahrâda bir çocuk vâlidesine dedi ki: "Karanlık gecede bana dev gibi korkunç bir zenci görünüyor ve ben çok korkuyorum." Vâlidesi cevap verdi ki: "Korkma, o sûreti gördüğün vakit, ona cesûrâne hücum et! Hayâl midir, yoksa hakikat midir belli olur." Çocuk dedi: "Ey vâlide, ya o zenciye de vâlidesi böyle vasiyyet etmiş ise, ben ne yaparım?"²¹ Şimdi ona, "Söz söyleme, hâlin belli olmasın diye vasiyyet etmiş olurlarsa, ben onu nasıl tanıyayım?" Bu halde onun huzûrunda sükût et ve kendini ona ver ve sabret! Belki onun ağzından bir kelime fırlar; ve eğer fırlamazsa, belki senin zebânından, arzun hilâfına bir kelime fırlar veyâhut hâtırında bir söz veyâ endîşe baş vurur. O endîşeden ve o sözden onun hâlini bilirsin. Çünkü ondan müteessir oldun; ve o, onun aksi ve ahvâlidir ki, senin derûnunda zuhûr etti."

Şeyh Muhammed Sererzî²² müridlerin arasında oturmuş ve müridin birisi de baş kebabı iştihâ eylemişti. Şeyh: "Falan için baş kebabı getiriniz!" diye emr etti. Onun baş kebabına ihtiyacı olduğunu ne ile bildin?" dediler. Cevap verdi ki: "Otuz senedir bende ihtiyâç kalmamıştır ve kendimi bütün ihtiyâçlardan pâk etmişimdir ve münezzehim. Âyine gibi sâf ve nakışsız olmuşum. Vaktâki hâtırıma, baş kebabı geldi, bende iştihâ peydâ ve ihtiyâç hâsıl oldu. Onu falanın takâzâsı olduğunu bildim. Zîrâ âyine nakışsızdır. Eğer âyinede nakış görünürse, o gayrin nakışdır."

Azîzin biri maksûdunu talep için halvette oturmuş idi. Ona "Böyle bir maksûd-ı âli halvette hâsıl olmaz. Halvetten dışarıya çık! Sana bir azîzin²³ nazarı vâki' olduğu vakit, o maksûdun hâsıl olur" diye nidâ geldi. "O azizi nerede bulayım?" dedi. "Câmi'de birçok halkın arasında bulursun" dediler. "Hangisi olduğunu nasıl bileyim?" dedi. "Git, o seni tanır ve sana nazar eyler; ve alâmeti odur ki, nazarı senin üzerine vâki' olunca elinden ibrik düşer ve bî-hûş olursun; onun nazarı senin üzerine vâki' olduğunu bundan bilirsin" dediler. Öyle yaptı. Su dolu ibriği eline alıp, mescidin cemâatine su dağıtır ve safların arasını dolasırdı. Nâgehân onda bir hâl zâhir oldu ve na'ra vurup, ibrik elinden düştü ve bî-hûş olarak bir köşede kaldı. Halkın kâffesi gittiler. Vaktâki kendine geldi, kendisini yalnız gördü. Ona nazar eden o şâhi orada görmedi. Velâkin maksûduna vâsıl oldu.

Hakk'ın öyle âdemleri vardır ki, gâyet-i azametten ve gayret-i Hak'dan yüzlerini göstermezler; fakat halkı maksûd-ı azîmlerine îsâl ve bezl-i âtîfet eylerler; ve herkesin işlerini Hakk'ın bildiği kubbelerin üstünden aşırırlar. Ne kerîm ve cevâddırlar! Böyle pâdişâhlar nâdir ve nâzenîndirler. /

*Bizler dedik: "Bütün azizân sizin huzûrunuza geliyorlar."²⁴
Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:*

Bizde huzûr kalmamıştır. Eğer gelirler ise i'tikâd etmiş oldukları sûrete gelirler. Îsâ (a.s.): "Senin evine gelelim mi?" dediler: "Bizim için hâne nerede olur ve ne vakit olur?" diye cevap verdi.

Menkûldür ki: Îsâ (a.s.) bir sahrâda gezer idi. Şiddetli yağmur yağdı. Yağmurun dinmesine intizâren bir lahzacık çakal denilen hayvanın yuvası olan bir mağaranın köşesine sığındı. "Çakalın yuvasından çık ki, senin yüzünden yavruları râhat edemiyorlar" diye vahy geldi. Cenâb-ı Îsâ (a.s.) nidâ eyledi ki:

يا رب لابن آوى آوى و ليس ابن مريم مأوى

Ya'nî "Çakalın yavrularına²⁴" bir melce' ve mahal vardır; Meryem'in oğluna ise, ne melce' ve me'vâ ve ne hâne, ne de makâm vardır" dedi.

Evet çakal yavrusuna yuva vardır, ammâ onu böyle bir ma'sûk me'vâdan koğmuyor, seni böyle bir kovan vardır. Eğer senin evin olmazsa, a'lâdır. Zîrâ böyle bir kovanın lutfu sana mahsûs oldu. Halbuki sana mahsûs olan bir tard hil'atinin lutfu, yüzbinlerce âsumân ve zemîne ve dünyâ ve âhirete ve arş ve kürsîye değer ve daha ziyâdedir ve onu da geçmiştir.

Emîr Pervâne geldiği halde bizim ona görünmememizden dolayı, hâtırı münkesir olmamalıdır. Zîrâ onun bu ziyâretten maksûdu, ya bizim i'zâz-ı nefsimiz veyâ kendisinin i'zâzı idi. Eğer bizim i'zâzımız için idi ise, / çok oturup, bize intizâr etmesinden dolayı bizim i'zâzımız daha ziyâde hâsıl oldu. Ve eğer garazı kendisinin i'zâzı ve taleb-i sevâb idiyse, çok intizâr eylediği ve meşakkat-i intizârı çektiği için, ona da sevâbı ziyâde oldu. İmdi her iki takdîr üzere dahî ne maksûd ile gelmiş ise, o maksûd muzâaf ve ziyâde oldu. Binâenaleyh memnûn ve mesrûr olmalıdır.

ONİKİNCİ FASIL

تشاهد القلوب [Ya'nî "Kalbler şehâdet eder."] derler. Bu söz, hakîkatı kendilerine münkeşif olmuş bir söz ve nakil değildir. Kalb şehâdet edince kelâma ve lisânın şehâdetine ne hâcet var idi?

Emîr-i Nâib (ya'nî Emîr Muîneddin Pervâne) dedi ki: "Evet kalb şehâdet eder; fakat kalbin ayrıca bir hazzı vardır. Ve kulak ile gözün dahî, ayrı ayrı birer hazları vardır. Pek ziyâde fâide husûlü için her birisine ihtiyâç vardır.

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Eğer gönül müstağrak olursa, hepsi onun istilâsında mahv olurlar; lisâna ihtiyâç kalmaz. Nihâyet Leylâ'nın hüsnü ki, hüsn-i rahmânî değildi; cismânî ve nefsânî idi ve âb u kilden idi. O hüsn-e olan aşkın istiğrâkı, Mecnûn'u öyle istilâ ve gark eyledi ki, çeşm-i zâhir ile Leylâ'yı görme-ye ve kelâmını kulak ve sadâ ile işitmeğe hâcet yok idi. Zîrâ Mecnûn Leylâ'yı kendisinden ayrı görmedi ve böyle dedi:

خيالك في عيني و اسمك في فمي و ذكرك في قلبي فاين اكتب

Nazmen tercüme: "Gözümde hayâlin, dilimde adın,
Gönül gark-ı zikrin; bu mektûb kime?"

Şimdi bir cismânînin aşkında, Mecnûn'u bu hâle koyacak kadar kuvvet vardır; o Mecnûn kendisini ondan ayrı görmez ve onun hislerinin cümlesi onda gark olurlar. Göz, kulak²⁵ ve şemm ve sâire gibi, diğer uzuvların her birisi bir haz talep etmez. Cümlesini müctemî' görür ve hâzır addeder. / Eğer dediğimiz bu uzuvlardan bir uzuv, tamâmen bir haz bulursa, hepsi o zevkte müstağrak olurlar ve diğer bir haz talep etmezler. Bir hissini ayrıca bir hazz-ı diğer talep etmesi, ona delâlet eder ki, bu bir uzuv, hakkı olan bir hazzı tamâmen almamış ve bir noksan haz bulmuştur. Bittabi' o haz içinde gark olmamıştır. Onun diğer hissi, haz ister ve her bir his için ayrı bir haz arzû eyler. Ve havâs ma'nâ cihetinden müctemî'dirler; ve sûret cihetinden müteferriktir. Bir uzva istiğrâk hâsıl olduğu vakit, hepsi onda müstağrak olurlar. Nitekim sinek uçarken, kanadı ve başı ve bütün eczâsı hareket eder. Vaktâki bala gark olur, bütün eczâsı bir olur, hiç hareket kalmaz. Suya gark

olan kimseden zâhir olan her bir fil, onun fiili değildir, suyun fiilidir.²⁶ Eğer su içinde henüz el ayak hareket ederse, ona gark olmuş demezler. Halbuki o: "Eyvâh boğuldum" diye bağıırır; buna da istiğrâk demezler. **Nihâyet bu "Enc'e'l-Hak" demeyi herkes büyük da'vâdır zanneder. "Enc'e'l-abd" da'vâsı büyüktür. "Enc'e'l-Hak" da'vâsı azim tevâzu'dur. Zîrâ "Ben abd-i Hudâyım" diyen kimse, iki mevcûd isbat eder. Birisi kendisi için ve diğeri de Hudâ içindir. Fakat "Enc'e'l-Hak" diyen kimse, kendisini yok edip ve ber-hevâ eyleyip "Enc'e'l-Hak" der; ya'nî "Ben yokum, hep O'dur; Hudâ'dan başka mevcûd yoktur; ben külliyyen adem-i mahzım ve hiçim" der. Bu makâmda tevâzu' ziyâdedir. Şu kadar ki, halk anlamıyorlar. Hak için hasbeten-lillah mertlik eden bu kimsenin nihâyet arada bendeliği vardır. Bu mertliği her ne kadar Hak için ise de, kendisini görür ve filini görür. O suya gark olmadı. O kimse suya gark olmuştur ki, onda hiçbir hareket ve fil kalmıya. Onun hareketleri, ancak suyun hareketi ola.**

Arslanın biri, bir âhûyu kovaladı; âhû / ondan kaçtı. Kaçtığı kadar, iki vücûd var idi, birisi arslanın vücûdu, diğeri de âhûnun vücûdu idi.. Fakat arslan âhûya yetişip, âhû onun pençe-i kahrı altına gittiği ve arslanın heybetinden bî-hûş ve bî-hûd olarak onun önünde düştüğü vakit, yalnız arslanın vücûdu kaldı. Âhûnun vücûdu mahv oldu ve kalmadı. İşte istiğrâk budur.²⁷

Hak Teâlâ evliyâyı, halkın arslandan ve kaplandan ve zâlimden havflarının gayri olan bir havf ile hâif kılar; ve havf ve emnin ve iş u tarabın ve yeme ve uykunun Hak'dan olduğunu onlara keşf eyleyler. Hak Teâlâ onlara, gözleri açık iken uyanklıkta, arslan ve kaplan veyâ ateş sûretini, mahsûs ve mahsûs olarak gösterir. Ol vech ile ki, hakîkatte arslan ve kaplanın sûreti bu âlemden olmayıp, musavver olan bir sûret-i gaybî idiği ona ma'lûm olur. Ve böyle cemâl-i azim ile kendi sûretini gösterir; ve kezâ bostanlar ve envâr ve enhâr ve hûr ve kusûr ve taâmlar ve şarablar ve buraklar ve şehirler ve menziller ve türlü türlü acâibler gösterir. Ve o, hakîkatte onların bu âlemden olmadığını bilir. Hak Teâlâ o şeyleri onun nazarına gösterir ve musavver kılar. İmdi ona havf ve recânın ve bi'l-cümle râhatların ve müşâhedelerin Hak'dan olduğuna yakîn hâsıl olur. Şimdi, onun bu havfı, halkın havfına benzemez. Zîrâ bu havf, müşâhededir; delil ile değildir. Çünkü Hak Teâlâ

cümlesinin kendisinden olduğunu ayânen göstermiştir. Felsefi bunu bilir, ammâ delil ile bilir. Delil ise pâyidâr olmaz ve delilden hâsıl olan zevkin bakâsı yoktur. Ona delilden bahs ettikçe, hoş ve germ olur ve tâzelenir. Delil bahsi kapanınca, ondaki zevk ve harâret kalmaz. Nitekim bir kimse delil ile bildi ki, bu evin mi'mârı vardır; ve delil ile bilir ki, bu mi'mârın gözü vardır, kör değildir; kudreti vardır, aczi yoktur; / mevcûd idi, ma'dûm değildi; diri idi, ölü değildi; binâ-yı hânedan evvel var idi. Bunların cümlesini bilir, ammâ delil ile bilir. Delil ise pâyidâr olmaz, çabuk unutulur.²⁸ Fakat ârifler hizmetler ettiği cihetle mi'mârı tanıdılar ve aynêl-yakîn gördüler; ve berâberce tuz ve ekmeğe yediler ve ihtilâl eylediler; ve mi'mâr onların nazarlarından ve tasavvurlarından aslâ gâib olmadı. Binâenaleyh böyle bir kimse fânî-i Hak olur ve O'nun mağlûb ve müstehleki oldukça, onun hakkında günah, günah ve cürüm dahi cürüm olmaz.

Pâdişâhın biri, her birerleri ellerine birer kadeh almalarını bendelerine emr etti. Vaktâki pâdişâh zuhûr etti, onun gulâm-ı hâssı, pâdişâhın didârından, kendinden geçip mest oldu ve kadeh elinden düşüp kırıldı. Diğerleri onun bu hâlini görüp, gâlibâ böyle yapmak lâzım geliyor, diyerek ellerindeki kadehleri, kasden attılar. Pâdişâh: "Niçin böyle yaptınız?" diye onlara itâb etti. Onlar dediler ki: "O mukarreb idi, böyle yaptı; biz dahî öyle yapalım deyip bu hâli savâb gördük". Pâdişâh dedi: "Ey ahmaklar onu o yapmadı, ben yaptım." Zâhir cihetinden o sûretlerin cümlesi kabâhat idi, ammâ o bir kabâhat, ayn-ı tâat idi, belki bütün tâatların fevkinde idi. Onların cümlesinden maksûd, o gulâm idi. Diğer gulâmlar, onun tâbî'i ve tufeylidirler. Zîrâ o gulâm, bu söylediğimiz ma'nâyâ nazaran, hakikatte pâdişâhdır. Bütün gulâmlar pâdişâhın tâbî'idirler. Binâenaleyh onun tâbî'leri olurlar. Zîrâ o ayn-ı pâdişâhdır; ve kölelik onun sûretinden başka bir şey değildir. Pâdişâhın cemâlinden mâlâmâldir. Hak Teâlâ: لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْإِنْسَانَ [Ya'nî "Sen olmasaydın, sen olmasaydın eflâkı halk etmezdim"] buyurur. Bu da "Ene'l-Hak" demektir. / Ma'nâsı budur ki: Eflâkı kendim için yarattım. Bu lisân-ı diğer ile ve başka bir işaret ile "Ene'l-Hak" demektir.

Büyüklerin kelâmı, her ne kadar, yüz muhtelif sûretlerde görünüyorsa da, yine hepsi birdir. Hak bir ve yol bir olunca, sö:

nasıl iki olur?.. Sûrette muhâlif görünür, ma'nâda birdir. Tefrika sûrettedir; ve ma'nâda hepsi müctemi'dir. Nitekim bir emîr "Çadır dikiniz!" diye emr eder. Birisi ip bükür ve birisi kazık yontar; ve birisi kumaşını dokur ve birisi diker; ve birisi iğne döker ve birisi biçer. Sûretler her ne kadar zâhiren muhtelif ve müteferrik ise de, ma'nen müctemi'dir ve bir iş görülür. Ahvâl-i âlem dahî böyledir. Eğer dikkatli bakar isen, fâsık ve sâlih ve âsî ve mutî' ve şeytan ve melek hepsi Hakk'a kulluk ederler. Meselâ pâdişâh ister ki, kölelerini birtakım sebeblerle imtihan etsin, tâ ki sebâtı olan kimdir ve sebatsız olan kimdir? meydana çıksın; ve nîk-ahd, bed-ahd-den mümtâz olsun; ve vefâhı vefâsızdan ayrılınsın. Sebatları zâhir olmak için, onlara bir müvesvis ve müheyyic lâzımdır. Ve eğer olmazsa, onların sebâtı nasıl zâhir olur? İmdi, o müvesvis ve müheyyic pâdişâha kulluk eder; çünkü pâdişâhın murâdı, onun böyle yapmasıdır. Ve sâbiti gayr-i sâbitten ayırmak ve sivrisinekler gidip, onların gayrısı kalsın diye, sivrisinekleri ağaçlardan ve bağlardan kovmak için onu gönderdi.

Pâdişâhın biri, bir câriyeye "Süslen ve emânet ve hyânetleri zâhir olmak için kendini gulâmlarıma arz et!" diye emr etti. Câriyenin bu fiili, her ne kadar zâhiren ma'siyet görünür ise de, hakikatte pâdişâha kulluk eder. Bu bendeler, delîl ve taklîd ile değil, belki bî-perde ve bî-hicâb muâyene ile, bu âlemde kendisini gördüler. *وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ الْأَيْسِجَ بِحَنَدِهِ* (İsrâ, 17/44) [Ya'nî "Hiçbir şey hâriç değil hepsi O'na hamd ile tesbîh eder"] âyet-i kerimesi mücibince, iyi ve kötü cümlelerin Hakk'a kulluk ve tâat / eylediklerini müşâhede ettiler. Binâenaleyh hakikatte bu âlem onlar için kıyâmet olur.²⁹ Zirâ kıyâmet, cümlelerin Hakk'a kulluk etmelerinden ve O'nun kulluğundan gayri bir iş yapmamalarından ibârettir. Ve onlar, İmâm-ı Ali (kerremallâhu vecchû) ve (r.a.) efendimiz hazretlerinin *لَوْ كُشِفَ الْعِظَاءُ مَا زِدَدْت بَقِينَا* [ya'nî "Eğer perde açılrsa benim yakînîm ziyâdeleşmez"] kelâm-ı şerifinde işâret buyrulduğu üzere, bu ma'nâyı burada görürler.

55

Lügat itibâriyle âlim âriften daha âlidir; çünkü Hudâ'ya "â-lim" derler, ammâ "ârif" demek câiz değildir; ve ârifin ma'nâsı o'dur ki, evvelce bilmez idi, fakat ba'dehû bildi. Bu ise Hudâ hakkın-da lâyük değildir. Fakat örf itibâriyle ârif efdaldir. Zirâ ârif

bir şeyi delilden hâric olarak bilenden ibârettir. Âlemi müşâhede ve muâyene ile görmüştür. İşte örfen "ârif" buna derler.

Bir âlim yüz zâhidden iyidir, demişlerdir. Zîrâ zâhid zühdünü ilim ile icrâ eder. İlimsiz zühd muhaldir. Nihâyet, zühd nedir? Dünyâdan i'râz etmek ve yüzünü tâata çevirmek ve âlem-i âhirete teveccüh etmektir. Bu halde dünyâyı ve onun sebatsızlığını ve çirkinliğini ve âhiretin letâfet ve sebâtını ve bakasını bilmek lâzım gelir; ve nasıl tâat edeyim ve ne tâat kılayım? diye tâatde itihâda vâkıf olmak icâb eder. Bunların cümlesi ilimdir. Halbuki onun maksûdu ilim değildir; binâenaleyh ilim olmaksızın zühd muhaldir. Bu halde zâhid, hem âlimdir ve hem de zâhiddir. Yüzbin zâhidden iyi olan bu âlim, acaba nasıl olur? Onun ma'nâsını anlamamışlardır. O başka ilimdir ki, Hak Teâlâ Hazretleri, evvelce o kimsenin kendisinde olan bu ilim ve zühdüden sonra ona o ilmi ihsân eyler. Bu ikinci ilim, o ilim ve zühdün semeresi olur. Elbette böyle âlim, yüzbin zâhidden iyi olur. Bunun nazîri odur ki: Bir kimse ağaç diker ve bu ağaç meyve verir. / Meyve veren bu ağaç, elbette henüz meyve vermeyen yüz ağaçtan iyidir. Çünkü o ağaçların meyve vermemeleri ihtimâli vardır; ve çünkü yolda birçok âfetler vardır; ve Ka'be'ye vâsıl olan bir hacı, henüz beriyyede ve yolda giden yüz hacıdan iyidir. Onlarda vusûl ve adem-i vusûl endîşesi vardır. Ammâ bu, hakîkate vâsıl olmuştur. Bir hakîkat, yüzbin şekten iyidir.

Emîr-i Nâib (ya'nî Muîneddin Pervâne) cenâb-ı Pîr'e hitâben dedi: "O vâsıl olmayan kimsede ümîd-i vusûl vardır." Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Vâsıl olan kimse ile, ümîd eden kimse arasında, havfdan tâ emne kadar birçok farklar vardır. İzâha ne hâcet! Bunun farkı herkese zâhirdir. Söz emnedir. Halbuki emnden emne azîm farklar vardır. Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in enbiyâ-yı sâire üzerine fazl, nihâyet emn cihetindedir. Yoksa enbiyânın kâffesi emn içindedirler ve havfdan geçmişlerdir. Ancak *رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ* (Zuhruf, 43/32) [Ya'nî "Kimini derece derece diğer kiminin üstüne çıkardık"] âyet-i kerîmesi mûcibince, emn içinde makâmlar vardır. Âlem-i havfda makâmât-ı havf için nişan vermek mümkündür; fakat makâmât-ı emn bî-nişandır. Âlem-i havfa nazar olundukda,

herkesin Hak yolunda bezl ettikleri görülür. Biri vücûdunu, biri mahnı, birisi canını bezl eder. Kimi oruç tutar, kimi zekât verir, kimi on rek'at, kimi yüz rek'at namaz kılar. Binâenaleyh onların menâzili musavver ve muayyendir; onlardan nişân vermek mümkündür. Nitekim Konya'dan Kayseri'ye kadar olan menziller muayyendir; ammâ Antalya'dan Mısır'a kadar olan deryâdaki menziller bi-nişândır; onu gemiciler bilir ve kara ahâlisine söylemezler; çünkü anlıyamazlar.³⁰ /

Emîr-i Nâib dedi: "Söylemek dahî fâidelidir. Eğer hepsini bilmezler ise de, biraz bilirler ve izlerler ve zann ve tahmîn ederler."
Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular:

Eyvallah! Gündüz cânibine gidiyorum azmi ile bir kimse karanlık gecede, uyanık olarak oturur. Her ne kadar gitmek keyfiyetini bilmez ise de, mâdemki gündüze muntazırdır, gündüze yakın olur. Bir kimse bulutlu ve karanlık gecede, kervan arkasından gider; nereye gittiğini ve nereden geçtiğini ve ne kadar mesâfe kat' eylediğini bilmez. Fakat gündüz olduğu vakit, o gitmenin fâidesini görür ve bir mahalle vâsil olur. Her kim hasbeten-lillah, iki gözünü kaparsa; *وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* (Zelzele, 99/7) [Ya'nî "Kim zerre ağırlığına bir hayır yaparsa onu görür"] âyet-i kerîmesi mücibince, o zâyi' olmaz. Ancak onun bâtını muzlim ve mahcûb oldukça, ne kadar ileriye gittiğini göremez. الدنيا مزرعة الآخرة [Ya'nî "Dünyâ âhiretin tarlasıdır"] hükmünce, burada ne ekmiş ise, orada onu biçtiğini görür.³¹

Îsâ (a.s.) çok güler ve Yahyâ (a.s.) çok ağlar idi. Cenâb-ı Yahyâ Hz. Îsâ'ya dedi ki: "Sen gâlibâ Hak Teâlâ'nın incecik mekrlerinden gereği gibi emîn olmuşsun ki gülüyorsun." Hz. Îsâ cevâben dedi ki: "Sen de Hakk'ın latîf, garîb ve gizli olan inâyetlerinden ve lutuflarından pek ziyâde nevmîd olmuşsun ki, böyle ağhyorsun." Bu mâcerâda evliyâdan ba'zı kimseler hâzır idi. Bu iki zâttan hangisi ve kimin makâmı daha âlî olduğunu Hak Teâlâ'dan suâl ettiler: *يا نبي احسنهم بي ظنا يعني انا عند ظن عبدي بي* Ya'nî "Bana zannı en güzel olanın makâmı daha âlîdir; ve ben kulumun zannı indindeyim, ben kulumun zannı olan mahaldeyim". Her kulumda bir sûret ve hayâl vardır. Benim hakkımda, o her ne hayâl ederse, ben orada olurum cevâbı erişti. Ben, Hakk'ın bulunduğu hayâlin bendesiyim ve

Hakk'ın bulunmadığı hakikatten bizâırım. "Ey benim kullarım! / Cây-gâhım ve makâmım olan hayalleri pâk ve tathîr ediniz!"

Şimdi sen kendini yokla, tecrübe et ki, ağlamadan, gülmeden, oruçtan, namazdan, halvetten ve cem'iyetten ve bunların gayrin-den senin hakkında ziyâde fâideli olan hangisidir ve ahvâlin hangisi ile tarik-ı müstakîme gidersin ve terakkîn ziyâde olur, o hizmeti ihtiyâr et! استفت قلبك وان افتاك المفتون Ya'nî "Âlemin müftileri sana fetvâ verirlerse, o fetvâyı kalbinden istiftâ et!"³² Senin bâtınında bir müftî-i ma'nevî vardır. Müftilerin fetvâsını ona arz et, ona muvâfık gelen şeyi ahz eyle! Nitekim tabîb bir hastanın nezdine gelir; ve senin içindeki tabîbden suâl eder. Zîrâ derûnda bir tabîb vardır; o da senin mizâcındır ki, red veyâ kabûl eder. Bunun için tabîb-i hâricî o tabîb-i dâhilîden "Yediğin falan şey nasıl idi, ağrım, yoksa hafif mi idi; cevâbın nasıldır?" diye sorar. Tabîb-i derûnînin haber verdiği şey üzerine tabîb-i hâricî hükmeder. Binâenaleyh asl olan o tabîb-i dâhilîdir; o da hastanın mizâcındır. Vaktâki bu tabîb zayıf ve mizâc fâsid olur, za'f sebebiyle birtakım şeyleri aksine götürür ve eğri haber verir; şekere acı ve sirkeye tathî der; bu halde mizâcî karâr-ı sâbık üzerine gelmek için, ona imdâd eylemek üzere tabîb-i hâricîye muhtâc olur; ondan sonra yine kendi tabîbine gösterip, ondan fetvâ alır. Bunun gibi ma'nâ cihetinden dahî, âdemde bir mizâc vardır. O zayıf olduğu vakit, onun havâss-i bâtinesi her ne görür ve her ne söylerse, hilâf üzerine olur. İmdi enbiyâ ve evliyâ tabîbdirler ve mizâcî müstakim olmak ve اربنا الاشياء كما هي [Ya'nî "Eşyâyı bize olduğu gibi göster!"] hadîs-i şerifinde işâret buyrulduğu üzere, dil ve dîni kuvvet bulmak için, ona imdâd ederler.

İnsan büyük şeydir; onda herşey yazılmıştır. / Zulumât perdeleri kendindeki o ilimleri, onu okumaya bırakmaz. Zulumât perdeleri, dünyânın bu türlü türlü meşgûliyetleri ve tedbirleri ve arzûlarıdır. Bu zulumât içinde olmak ve bu perdelerin mahcûbu bulunmak ile berâber, yine bir şey okur ve ondan ba'zılarına vâkıftır. Nazar eyle ki, zulmetler ve perdeler kalktığı vakit, neler vâkif olur ve kendinden ne ilimler ızhâr eder. Nihâyet terzilik ve mi'mârlık ve dülgerlik ve kuyumculuk ve ilm-i nücûm ve tıb ve sâire gibi sayılmakla bitmeyen türlü hıref ve sanâyi' insanın bâtınından

peydâ olmuştur. Taştan ve kerpiçten zuhûr etmemiştir. Ölüyü me-zara gömmesini insana bir karga ta'lim etti derler. O da insanın kuşa çarpan bir aksi idi. Takâzâ-yı âdemî onu o hâle sevk etti. Nihâyet hayvan beşerin cüz'üdür. Cüz' külle nasıl ta'lim eder? Bu hâl ona benzer ki, bir kimse sol eli ile yazı yazmak ister ve kalemi ele alır. Her ne kadar gönlü kavî ise de, yazarken eli titrer, fakat el kalbin emri ile yazar.

Emîr Pervâne, Hz. Mevlânâ efendimizin azîm ve âlî sözler bu-yurduklarını anlayıp, dücâr-ı hayret olduğundan, cenâb-ı Pîr-i dest-gîr âtîdeki îzâhâta başladılar:

Söz, ehl-i kelâm olan kimselerden münkatî' değildir. Kelâm dâimâ ona vâsıl olur ve söz ona muttasıldır. Eğer ağaçlar kış vak-tinde yaprak ve meyve vermiyorlar ise, onların iş görmedikleri zannolunmasın; onlar dâimâ meşgûldür. Kış îrâd ve yaz masraf vaktidir. Masrafı herkes görür, îrâdî görmez. Nitekim bir kimse-nin birtakım işleri olur, masraf eder, bunu herkes görür; fakat mühimmâtı için azar azar topladığı îrâdî görmezler ve bilmezler. Halbuki asl olan îrâddır. Masraf o îrâddan olur. Bize ittisâli olan kimse ile dem-be-dem söz içindeyiz ve müttehid ve muttasılız. Sü-kût / ve gaybet ve huzûr vaktinde ve belki cenk ve gavgâ zamânında berâberiz ve muhtelitiz. Her ne kadar yumruk vurur isek de, onunla mükâlemedeyiz ve müttehidiz, muttasılız. Sen onu yumruk görme! O yumruğun içinde kuru üzüm vardır. İnaumaz isen aç da gör! Kuru üzüm ne demek ve lü'lü'-i azîzin ne ehemmi-yeti vardır!

60

Nihâyet başkaları da nazım ve nesir ile rakâyık ve dakâyık ve hakâyık ve maârif söylerler. Ve meyl-i Emîr'in bu tarafa ve bize ol-ması, dakâyık ve mev'ıza cihetinden değildir. Mâdemki her yerde bu cins kelâm mevcuddur ve eksik değildir, o halde bana muhab-bet edip meyl etmesi, onların gayri sebebiyledir. O başkalarında gördüğü şeylerin verâsında, diğer bir şey görüyor ve başka bir rûşenâlık buluyor.

Mervîdir ki: Pâdişâh Mecnûn'u ihzâr etti ve ona dedi.³³ "Sana ne olmuştur ki, kendini rüsvây ettin ve hânümândan geçip harâb ve fenâ oldun? Leylâ ne oluyor ve onun ne güzelliği vardır? Gel sana güzeller ve zarîf dilberler göstereyim; ve sana fedâ edip ihsân edeyim." Vaktâki dilberleri ihzâr eylediler ve onlar Mecnûn'a güzel

güzel cilveler ettiler; Mecnûn başını eğmiş, önüne bakar idi. Pâdişâh buyurdu: "Ay oğul, başını kaldırıp baksan a!" Mecnûn cevap verdi: "Leylâ'nın aşkı kılıç çekmiştir, korkuyorum; eğer başımı kaldırırsam, o kılıcı başıma vurur."

Mecnûn Leylâ'nın aşkında o kadar müstağrak olmuş idi ki, Leylâ'nın gayrine bakması öldürücü bir kılıç idi. Nihâyet başkalarında da göz, dudak, yanak ve burun vardı. Acabâ onda ne görmüş idi ki onunla böyle olmuş idi?.. /

ONÜÇÜNCÜ FASIL

Hz. Pîr, Emîr Pervâne'ye hitâben buyurdu: "Biz müştâkız, ancak sizin mesâlih-i halk ile meşgûl olduğunuzu bildiğimizden, zahmet vermekten ictinâb ediyoruz."

Emîr Pervâne cevâben dedi: "Bu bizim üzerimize vâcib idi; artık dehşet kalktı.³⁴ Bundan sonra huzûra geliniz."

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdu: Bir fark yoktur, hepsi birdir. Sizin hakkınızda cümlelerin bir olması lutfu vardır. Zahmetlerden nasilsınız? El-yevm sizin hayrât ve hasenât ile meşgûl olduğunuzu bildiğimizden, biz sizi ziyâret ediyoruz. Şimdi bu bahiste idik ki, eğer bir adamın iyâli var ve diğerinin yok ise, ondan alıp o birine verirler. Ehl-i zâhir muîlden alıp, muîlin gayrine veriyorsun derler. Vaktâki nazar edesin, hakîkatte mufl odur. Nitekim bir gevher sâhibi olan ehl-i dil, onu bir şahsa vurur ve o kimsenin burnunu ve ağzını cerh eder; herkes, mazlûm olan madrûbdur derler. Ammâ hakîkatte mazlûm, dâribdir; o madrûb ise zâlimdir. Çünkü bu dârib gevherin sâhibidir ve müstehlek-i Hak'dır. Onun fiili, Hakk'ın fiilidir. Hudâ'ya ise zâlim denmez. Nitekim Peygamberimiz (a.s.v.) öldürdü ve kan döktü ve yağma eyledi. Bununla berâber zâlim onlar idiler; cenâb-ı Peygamber ise mazlûm idi. Meselâ bir mağribli, mağribde mukîmdir, halbuki sâhib-i güherdir. Bir maşrıklı mağribte geldi, garîb olan o mağriblidir. Halbuki onun maşrıktan gelişi ne garîbdir! Fakat mâdemki cümle âlem bir hânedan ibârettir, garîb değildir. Bu odadan o odaya veyâ bu köşeden o köşeye gitmiş olur. Nihâyet bu hânenin / içinde değil midir? Ammâ o gevhere

mâlik olan o mağribli hânenin hâricinden gelmiştir. Nihâyet *الاسلام* *المشرق* بدأ ya'nî "İslâm, garîb olarak zuhûr etti" buyrulmuştur. *المشرق* بدأ ya'nî "Maşrık garîb olarak zâhir oldu" denilmemiştir. Nitekim Resûl (a.s.) mecrûh olduğu vakit, mazlûm olduğu gibi, cerh ettiği vakit dahi mazlûm idi. Zîrâ her iki halde, hak onun elindedir; ve mazlûm, elinde hak olan kimsedir.

Mustafâ (s.a.v.)'in gönlü isrâya yattı, Hak Teâlâ Resûl'ünün tatyib-i hâtır için: "Bu hâlet içinde, onlara söyle ki, siz zincirde ve bağdasınız. Eğer hayra niyet ederseniz, Hak Teâlâ sizi bundan hâlâ eder ve elinizden gideni, yine size ez'âfî ile verir; ve âhirette gufrân ve ridvân itâ eyler. İki hazîne ihsân eder. Birisi elinizden giden, diğeri de gene-i âhirettir" diye vahy gönderdi.

Emîr Pervâne suâl etti ki: "Bir kul amel ettiği vakit o tevfik ve hayır, amelden mi inbiâs eder, yoksa atâ-yı Hak'dan mıdır?"

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Atâ-yı Hak'dır ve tevfik-i Hak'dır. Lâkin Hak Teâlâ, gâyet-i lutfundan her ikisini bendeye izâfet edip جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (Secde, 32/17) [Ya'nî "Artık onlar için, işlemekte olduklarına bir mükâfât olarak..."] âyet-i kerîmesi müci-bince sendendir buyurur.

Emîr Pervâne dedi: "Mâdemki Hakk'ın bu lutfu vardır, o halde her kim taleb-i hakîkî eylerse, o lutuf zuhûr eder."

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Velâkin sâlârsız ve mürşidsiz olmaz. Nitekim Mûsâ (a.s.)'ın ümmeti, mûtî' oldukları vakit, denizde yollar peydâ oldu ve deryâdan toz kalktı ve geçtiler. Ammâ muhâlefete başladıkları vakit filân beyâbanda bu kadar sene kaldılar. Zamânın sâlârları dahî tevâbi'in kendilerine bende ve mutî' ve fermân-berdâr olduklarını gördükçe, onların ıslâhı kaydında olurlar. / Meselâ bu kadar asker, bir emîrin hizmetinde mutî' ve ferman-ber oldukları vakit, o da aklını onların kârına sarf edip ıslahları kaydında olur. Ammâ eğer mutî' olmazlarsa, hiç aklını onların umûruna sarfa sa'y eder mi? Akıl insanın teninde bir emîr gibidir. Reâyâ-yı ten ona itâat ettikçe, bütün işleri ıslâha sa'y eder; ammâ mutî' olmadıkları vakit, cümlesinde fesâd zâhir olur. Görmez misin ki bir sarhoş gelir, şarap içmiştir; bunun elinden ve ayağından ve dilinden ve reâyâ-yı vücûdundan ne fesadlar

zâhir olur. Ertesi gün ayıldıktan sonra: "Ah ne yaptım ve niçin vurdum ve niçin söğdüm!.." der.

İmdi, o yolda bir reîs olup, tevâbi'i de ona mutî' oldukları bir vakitte, işler salâha yüz tutar. Şimdi, akıl dahî kendi fermânına tâbî' oldukları vakit, reâyâ-yı tenin ıslâhı fikrinde olur. Meselâ bir kimse "Gideyim" diye fikr eder. Bunu ayak, onun fermânına mutî' olduğu vakitte fikr eder; ve illâ ayağı mutî' olacak bir halde değil ise, bu fikirde bulunmaz. Şimdi akıl, ten içinde emîr gibidir. Kendisinin bütün akıl ve dânişi ve nazarı ve ilmi ile, a'zâ-yı insânînin başı hükmünde olan o velîye nisbetle, insanın a'zâ-yı sâiresi hükmünde olan halkın kâffesi sırf tendirler; ve onların arasında akıl, o velîdir. Mâdemki halk ten gibidirler, o velîye mutî' olmadıkça onların ahvâli dâimâ perîşanlık ve pişmanlık içinde geçer. Ve mutî' oldukları vakitte itâatleri öyle olmalıdır ki, o her ne yaparsa münkâd olmalı ve kendi akıllarına mürâcaat etmemelidirler. Zîrâ onu, kendi akıllarıyla anhyamamaları câizdir. Ona külliyyen mutî' olmaları icâb eder. Nitekim bir çocuğu bir terzi dükkânına verirler, onun alâ-küllî-hâl üstâdına itâatı lâzımdır. Eğer dikmek için uçkur verirse, uçkur diker; ve elbiseye dikilecek siyah nişâneler verirse, onları diker; san'at öğrenmek isterse, külliyyen kendi tasarrufundan geçip üstâdının emrine mahkûm olmalıdır. Hak Teâlâ'dan ümidimiz vardır ki, mahzâ inâyeti olan bir hâli ızhâr buyura... / Ve o hâl bin cehd ve gûşîşin fevkindedir. لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ (Kadir, 97/3) [Ya'nî "Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır" âyet-i kerîmesiyle, جذبة من جذبات الحق خير من عبادة الثقلين [Ya'nî "Hakk'ın cezbelelerinden bir cezbe ins ve cinnin ibâdetinden hayırlıdır"] hadîs-i şerîfi ma'nen müttehid-i kelâmdır. Ya'nî onun inâyeti erişince, yüzbin ve daha ziyâde sa'yin işini görür. Sa'y ve gûşîş dahi hoştur ve müfiddir; velâkin inâyetin yanında ne hükmü olur?

Emîr Pervâne suâl etti ki: "İnâyet sa'y ve gûşîşe sebeb olur mu?" Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Niçin sebeb olmasın?. İnâyet eriştikde sa'y dahi gelir. İsâ (a.s.) dan ne gibi mesâîl sâdır oldu ki beşik içinde اِنِّي عَبْدُ اللَّهِ اَتَانِي الْكِتَابُ (Meryem, 19/30) [Ya'nî "Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitab verdi"] dedi; ve Yahyâ (a.s.) batn-ı mâderde iken onu vâsf eyler idi; ve Muhammed Resûlullah bî-sa'y iken. اَتَمَّنَّ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ.. (Zümer,

39/22) [Ya'nî "Allah'ın göğsünde Müslümanlık için inşirâh verdiği bir kimse..."] buyruldu. Evvelen fazldır. Vaktâki bir kimseye dalâletten bidârlık gelir, işte o Hakk'ın fazlı ve atâ-yı mahzıdır. Eğer böyle değilse, bu fazlı u atâ, niçin bu gibi zevâtın karnları bulunan rüfekâsı hakkında tecellî etmedi? Bundan sonra fazlı ve cezâ vardır. Meselâ bir kıvılcım sıçradı, onun ibtidâsı atâdır; ammâ o kıvılcımı pamuğa vaz' etmek sûretiyle besleyip ziyâdeleştirdiğin vakitte atâdan sonra fazlı ve cezâ olur. İnsan ضعیفاً (Nisâ, 4/28) [Ya'nî "İnsan zayıf olarak yaratılmıştır"] âyet-i kerîmesi hükm-i münifince, vehle-i ulâda küçük ve zayıftır. Nitekim evvelen kızgın demirden ve taştan bir şerâre sıçrar; evvelen zayıftır. O zayıf olan ateş yükselir ve cihâm yakar; ve o ateş cesâmet peydâ eder. وَأَنْتَ لَعَلِي خَلْقٌ عَظِيمٌ (Kalem, 68/4) [Ya'nî "Hiç şübhesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin."]

Dedim.³⁵ Mevlânâ'nın size pek ziyâde muhabbeti vardır.

Hiz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Benim gelmem ve mükâlemem, dostluk mikdârınca değildir. Ben ne olursa onu söylüyorum. Eğer Cenâb-ı Hak murâd ederse, bu az sözü nâfi' ve sizin bâtınızdâ kâim kılar; / ve azîm menfaatler eyler. Ammâ murâd etmezse, yüzbin söz söylenmiş olsa, aslâ gönülde karâr etmez, hepsi geçer ve unutulur. Ve nitekim bir elbiseye bir kıvılcım sıçrar, eğer Hak isterse kıvılcım te'sîr edip ateş büyür; ve eğer istemezse, elbiseye yüz kıvılcım sıçrasa söner, hiç te'sîr etmez. وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (Feth, 48/4) [Ya'nî "Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ındır"] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, bu sözler Hakk'ın askerleridir; kal'aları Hakk'ın izniyle feth ve zabt ederler ve alıp açarlar. Eğer bu kadar süvârîye: "Filân kal'a üzerine yürüyün, fakat zabt etmeyin!" diye emr ederse böyle yaparlar; ve eğer bir süvârîye: "Git, filân kal'ayı zabt et!" diye emr etse, o da gidip kal'anın kapısını açarak zabt eder; ve bir sivrisineği Nemrûd'a musallat edip helâk eyler. Nitekim استوي عند العارف الدائق والدينار والاسد والهريرة Ya'nî "Ârifin indinde metelik ve altın ve arslan ile kedi müsâvidir" derler. Eğer Hak Teâlâ bir meteliğe bereket verirse, yüzbin altının ve daha fazlasının işini görür; ve eğer bin altından bereketi kaldırır, bir meteliğin işini göremez; ve arslan da böyle-

dir. Eğer bir kediyi ona musallat ederse, Nemrûd'un sivrisineği gibi helâk eder. Ve eğer kediyi helâk etmemek üzere arslanı gönderirse, arslanlar o kediden titrer veyâhut onun merkebi olur. Nitekim ba'zı dervişlerin arslana bindikleri vâki'dir. Nitekim ateş İbrâhîm (a.s.)a berd ü selâm ve yeşillik ve gülistan oldu. Çünkü onu yakmaya Hakk'ın izni olmadı.

Ve'l-hâsıl onlar bildiler ki, hep Hak'dandır. Onların indinde herşey müsâvî oldu. Sizin dahî bu sözleri kendi bâtınızdaki işitmenizi Hak'dan ümîd eyeriz. Zîrâ müfid olan odur. Eğer hâriciden bin hırsız gelse, onlara içeriden bir hırsız muâvenet etmedikçe kapıyı açamazlar. Hâriciden bin söz söylersen, bâtın musaddık olmadıkça fâide vermez. Nitekim bir ağacın / kökünde yaşlık olmazsa, eğer bin sene su dökse fâide vermez. Onun neşv ü nemâsına medet etmek için kökü yaş olmak lâzımdır. Şiir:

نور اگر صد هزار می بیند جز که بر اصل نور نشیند

Nazmen tercüme:

“Gerçi çeşmin nûru yüzbinlerce eşyâyı görür
Asl-ı nûrun gayrisi üstünde o etmez karâr.”

Bütün âlem nûra gark olsa, gözde nûr olmadıkça, aslâ o nûru görmez. Şimdi... aslolan, nefisdeki o kabiliyettir. Nefis başka, rûh başkadır. Görmez misin ki, nefis uykuda nerelere gider; halbuki ruh tendedir. Ammâ nefis döner diğer bir şey olur. Binâenaleyh Hz. İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû): *من عرف نفسه فقد عرف ربه* [Ya'nî “Nefsini bilen, Rabb'ini bilir”] kelâmını o nefis için söyledi; ruh için söylemedi. Ve eğer bu nefis için söyledi der isen ma'kul değildir. Ve eğer o nefsi şerh etsen, herkes bu nefsi anlıyacaktı. Çünkü onlar o nefsi bilmezler. Meselâ eline bir küçük âyine aldın; âyinede iyi görürsün, kötü görürsün, büyük veyâ küçük görürsün, hep odur. Söylemek ile anlamak muhaldir. Söylemek ile ancak bu kadar anlaşılır. Dinleyen kimsede “Bizim gördüğümüz âlemin hâricinde bir âlem vardır, onu taleb edelim” diye bir ıztırâb zâhir olur. Bu dünyâ ve ezvâk, âdemin hisse-i hayvâniyyetidir. İnsan bunların cümlesini kuvve-i hayvâniyyesine verir. Halbuki insâniyyetten ibâret olan aslı, za'f içindedir. Nihâyet, **insan hayvân-ı nâtıkdir** derler.

Binâenaleyh insan iki şeydir. Kuvve-i hayvâniyyede mündemic olan şey şehvâtîr ve arzûlardır. Ammâ onun hülâsası ve gıdâsı olan şey, ilm ü hikmet ve dîdâr-ı Hak'dır. Âdemin hayvâniyyeti Hak'dan ve insâniyyeti dünyâdan girizândır. Nitekim Ilak Teâlâ buyurur: *فَعَنكُم كَانَرُ وَ مِنكُم مَوْمِنٌ* (Tegâbün, 64/2) / [Ya'ni "Kiminiz kâfir oluyor, kiminiz mü'min..."] Bu vücûd içinde iki şahıs gavgâdadır. Mısra':

تا بخت کرا بود کرا دارد دوست

Nazmen tercüme:

"Acabâ baht kimindir ve kime yâr olacak?"

Bunda şek yoktur ki, bu âlem kıştır. Cemâdâta niçin cemâd diyorlar? Zîrâ münce midirler. Bu taşlar ve dağlar ve vücûdu setr eden elbise hep münce midir. Ve eğer kış mevcûd değil ise, âlem niçin münce midir? Âlem ma'nâ-yı basittir, görünmez. Ammâ havanın ve soğuşun mevcûdiyyetini te'sîr ile bilmek mümkündür. Bu cümle âlem, şitâ fash gibidir. Zîrâ cümlesi münce midir. Nasıl şitâdır? Şitâ-yı aklidir, şitâ-yı hissî değildir. O havâ-yı ilâhî geldiği vakit, dağlara crime keyfiyyeti ârız olur, âlem su olur. Nitekim temmuz sıcağı gelince bütün donmuşlar erir. Kıyâmet gününde o hava geldiği vakit, hep bu münce midirler erir. Hak Teâlâ bu kelîmâtı düşmanlarınıza karşı size sed ve sebep-i kahr-ı a'dâ olmak için sizin etrâfınızda bizim askerimiz kılar. O a'dâ, a'dâ-yı bâtinîdir; a'dâ-yı zâhiri birşey değildir. Görmez misin? Bu kadar kâfir, pâdişahları olan bir kâfirin esîridir.

İmdi ma'lûm oldu ki, iş endîşenindir. Çünkü bu kadar binlerce halk, zayıf ve mükedder olan bir endîşenin esîridirler. Nazar et ki, bî-pâyân endîşenin sâhiblerinde ne azamet ve şevket vardır! Ve a'dâyı nasıl kahr ederler ve ne âlemleri teshîr eylerler! Biz ayânen görüyoruz ki, yüzbin sûret, bî-hadd ü pâyân asker, bir sahrâda şahs-ı vâhidin esîridirler. O şahıs da hakîr bir endîşenin esîridir.³⁶ Mâdemki bunların cümlesi bir endîşenin esîridirler, acabâ azîm, hatîr, kudsî ve ulvî olan bî-pâyân endîşeler nasıl olurlar? Binâenaleyh ma'lûm oldu ki, iş endîşelerindir. Sûretlerin kâffesi / tâbî' ve âletdirler; ve endîşe olmayınca muattaldırlar ve cemâddırlar. Böyle olunca sûreti gören kimse, cemâd demektir.³⁷ O kimse ma'nâyâ yol bulamaz; her ne kadar sûretâ ihtiyâr ve yüz yaşında

ise de, o çocuktur, nâ-bâliğdir. Nebî (a.s.v.) Efendimiz: رجعنا من الجهاد الاكبر الى الجهاد الاكبر [“Küçük cihaddan büyük cihâda döndük”] bu-yurdular. Ya’nî “Sûretlerin cenginde idik ve sûrî düşmanlar ile cenk ediyor idik. Şimdi iyi havâtırın kötü havâtırın mağlûb etmeleri ve vilâyet-i tenden ihrâc etmeleri için leşker-i havâtır ile cenkede-lim” ma’nâsını murâd ettiler. Binâenaleyh ekber olan cihâd budur. Ve şimdi bu cenkde iş gören fikirlerdir ki, ten vâsıtası olmaksızın hizmet ederler. Nitekim akl-ı fa’âl, âletsiz çerhi döndürür. Mısra’:

تو جوهری و هر دو جهان مر ترا عرض

Tercüme: “Sen bir cevhersin; ve her iki cihân mulakkak senin arazındır.”

Mâdemki arazdır, araz olan şey için bakâ lâıyk olmaz. Zîrâ bu cevher nâfe-i müşke benzer; ve bu âlem ve ezvâkı da misk kokusu gibidir. Bu misk kokusu kalmaz; zîrâ arazdır. Her kim kokuya kâni’ olmayıp, nâfe-i müşki taleb ederse iyidir; ammâ kim misk kokusu üzerinde karar kılsa, o fenâdır. Zîrâ o kimse elinde kalmıyacak olan bir şeye vaz’-ı yed etmiştir. Çünkü koku miskin sıfatıdır. Miskin bu âlemde ne kadar vechi varsa kokusu gelir. Vaktâki hicâb içine girip başka bir âleme teveccüh eder, onun kokusu ile yaşayanlar ölürler. Zîrâ koku miske muttasıl olup, miskin cilve ettiği mahalle gider. İmdi tâlî’i yâver olan kimse odur ki, kendisine koku gelir ve onun aynı olur. Ondandır sonra o kimse için fenâ kalmaz ve miskin ayn-ı zâtında bâkî olup misk hükmüne girer; ve ba’dêhû koku âlemine vâsıl olup cihân o kimseden hayât bulur. Onda olan şey ise / nâmdan başka birşey değildir. **Nitekim bir at veyâ başka bir hayvan tuzlada tuz olmuş olsa, onda hayvanlıktan bir kuru nâmdan başka birşey kalmamış olur.**³⁸ **Fiiilde ve te’sîrde tuzlanın aym olur. O ismin ona ne ziyânı vardır? O hayvan başını tuz olmaklıktan dışarıya çıkaramaz. Ve eğer bu tuz cevherine başka bir ad koysan, yine tuzluktan hârice çıkamaz.** Binâenaleyh insan Hakk’ın pertevi ve aksi olan bu ezvâk ve eltâfdan geçmeli ve bu kadar ile kâni’ olmamalıdır. Gerçi bu kadarı dahi Hakk’ın lutfundandır; ve cemâl-i Hakk’ın pertevidir; velâkin bâkî değildir. Gerçi Hakk’a nisbetle bâkîdir; fakat halka nisbetle bâkî değildir. Hânelere akseden şuâ’-ı âfitâb dahi gerçi âfitâbın şuâ’ıdır ve nûrdur; velâkin âfitâba muttasıldır. Güneş gurûb edince aydınlık kalmaz. İmdi ayrılık havfi kalmamak için güneşin zâtı olmak lâzım-

dır.

Sa'y vardır; vukûf vardır. Ba'zıların sa'yi olur ise de, vukûfu olmaz; ve ba'zıların vukûfu vardır ammâ sa'yi yoktur. Velâkin her ikisi de olursa, öyle kimsenin muvaffakiyyeti azîm olur. Böyle bir kimse bî-nazîrdir. Meselâ bir kimse yola çıkar, ammâ bu çıkar yol mudur, değil midir bilmez. Câiz ki bir horoz sadâsı veyâ eseri umrân zâhir olur diye ale'l-amyâ gider. Bu kimse nerede ve yolu bilip giden kimse nerede! Yolu bilen nişâna muhtâc değildir; onun işi iştir. Binâenaleyh vukûf cümlelerin verâsidir.

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

Nebî (a.s.v.) Efendimiz *فلا تكدره والنهار مضي فلا تأمك* *اللبل طويل فلا تقصره بتمامك والنهار مضي فلا تأمك* ya'nî "Gece uzundur, onu uykun ile kısaltma; ve gündüz aydındır, / onu günahların ile karartma" buyurdular. Halkın teşvîşi ve dostların ve düşmanların zahmeti olmaksızın sır söylemek ve hâcât taleb eylemek için gece uzundur. Bir halvet ve sükût hâsil olmuştur. Ve Hak Teâlâ ameller riyâdan masûn ve mahrûs bulunmak ve hâlisân-lillâhi Teâlâ olmak için bir perde çekmiştir. Ve geceleyin riyâkâr olan adam, muhlisten fark olur. Gece vakti herşey mestûr olup, gündüz rüsvâ olurlar. Riyâkâr olan adam ise geceleyin rüsvâ olur. O der ki: "Mâdemki bir kimse görmüyor, kimin için yapayım?" Ona derler ki: "Bir kimse görüyor; velâkin sen bir kimse değilsin ki, o bir kimseyi göresin." Senin hâlini öyle bir kimse görüyor ki, bütün kimseler onun kabza-i kudretindedir. Ve acz vaktinde onu çağırırlar; ve diş ağrısı, göz ağrısı, kulak ağrısı ve töhmet ve havf zamanlarında hep onu yâd ederler; ve onun işittiğine ve hâcetlerini revâ eyliyeceğine kuvvetle i'timâd ederler. Ve bir hastanın sıhhati ve belânın def'i için, gizli gizli sadaka verirler. Ve kezâ o atâyı ve sadakayı kabûl ettiğine mutmain olurlar. Onlara sıhhat ve ferâgat ihsan eyledikde, o yakîn onlardan geri gider ve hayâl-endişlik avdet eyler. Ve "Hudâvendâ! O zindan köşesinde usanmaksızın bin "Kul hüvallah" okuyarak sıdk ile seni çağırmanın ve senin bizim hâcâtımızı revâ eylemen ne hâl idi?" derler. Şimdi biz zindan içinde nasıl muhtâc idiysek, zindan hâricinde de

öylece muhtâcız; tâ ki bizi bu âlem-i zulmânî zindanından, nûrânî olan âlem-i enbiyâya ihrâc eylesin.

Şimdi... Zindan ve hâl-i derd hâricinde iken, o ihlâs, bize niçin gelmiyor? Zîrâ acabâ fâide eder mi, yoksa etmez mi? Diye bize bin hayâl ârız oluyor; ve bu hayâlin te'siri bin tembellik ve melâlet veriyor. Hani o hayâlsiz olan yakîn? Hak Teâlâ cevâben buyurur ki: لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ (Mümtehine, 60/1) “[Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin!..”] Ya'nî sizin ve bizim düşmanımızdır dediğim bu adûyu, dâimâ zindan içinde mücâhedede tutunuz. / Zîrâ o zindan ve belâ ve renc içinde buldukça, ihlâsınız zâhir olur ve kuvvet kesb eder. Diş ağrısından, baş ağrısından ve ten korkusundan kendinde ihlâsın zuhûrunu bin kere tecrübe ettin. Niçin tenin râhatı kaydında oldun ve onu tîmâr ile iştigâl eyledin? Ser-rişteyi unutmayın ve murâd-ı ebediye vusûl ve karanlık zindandan halâs için, dâimâ nefsi bî-murâd tutun. Zîrâ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ (Nâziât, 79/40-41) ya'nî “Mevkîf-i itâbda Rabb'inin indinde hâzır olacağını bilip, ondan korkarak, nefsini hevâ ve şehvâtından nehy eden kimsenin menzil ve karargâhı cennettir.”

ONBEŞİNCİ FASIL

Şeyh İbrâhîm³⁹ dedi: “Seyfeddin Ferah, bir kimseyi döğse idi, birisine hikâye ile kendisini meşğûl eder idi. Âkîbet onlar da onu döğerler ve bu tarîk ve şîve ile şefâat ileri gitmez idi.”⁴⁰

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Bu âlemde her ne görür isen, o âlemde de öyledir. Belki bunlar hep o âlemin nümûnesidir; ve bu âlemde her ne mevcûd ise, cümlesini o âlemden getirmişlerdir. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: وَالْأَعْيُنُ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ لَا يُبْصِرُ إِلَّا عَبْدًا وَجْهًا مُّتَّكِئًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ (Hicr, 15/21) [Ya'nî “Hiçbiri hâric olmamak üzere her şeyin hâzîne-leri bizim nezdimizdedir.”] Ayak esnafı tablaların üzerine, her yığından bir avuç biber, bir avuç sakız ve birer avuç saîr edviye-i muhtelif vaz' ederler. Yığınların nihâyeti yoktur. Velâkin onun tablasına bundan ziyâdesi sığmaz. İmdi insan dahi, esnafın tablası veyâ bir attar dükkânı gibidir. Zîrâ onun tablalarına ve hokka-

larına sıfât-ı Hak hazînelerinden [bir] avuç ve parça parça vaz' etmişlerdir. Ve bu âlemde ticâret etmek için kendi hâline münâsib sem'den ve basardan, nutukdan, akıldan, keremden, / وَمَا أَوْتِيعُمْ مِنْ / الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا (İsrâ, 17/85) [Ya'nî "Zâten size ilimden ancak az bir şey verilmiştir"] âyet-i kerîmesi mûcibince ilimden bir parça verilmiştir. Şimdi... Binâenaleyh bu insanlar birçok dolaşıp dururlar ve o cevelânın hakkını alırlar ve gece gündüz tablalarını doldururlar. Halbuki sen boşaltır ve zâyi' eyler veyâ onlarla ticâret edersin. Gün-düz boşaltırsın, gece yine doldururlar ve kuvvet verirler. Mes-elâ gözün görücülüğünü görürsün; o âlemde de muhtelif görmeler ve gözler ve nazarlar vardır. Bu âlemde teferrücün için, sana ondan nümüne gönderdiler; görüş bu kadar değildir; velâkin insan, bundan ziyâdesine tahammül edemez. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ* (Hicr, 15/21) [Ya'nî "Hiç biri hâriç olmamak üzere her şeyin hazîneleri bizim nezdimizdedir. Onları ancak ma'lûm bir miktarda indiririz."] Ya'nî bu bî-nihâye san'atlar, bütûn bizim cânibimizden olup, sana kader-i ma'lûm ile göndeririz.

İmdi tecemmül eyle ki, karnen-ba'de-karnin bu kadar halk geldiler, bu deryâdan dolup tekrâr boşaldılar. Nazar et ki, o anbar nasıl anbardır? Şimdi her kimin o deryâya vukufu ziyâde ise, onun gönlü o tabla üzerindeki mevâddan dahi o kadar soğur. Binâenaleyh zannedersin ki cemî'-i âlem, dırâbhânedan⁴¹ gelip, yine dırâbhâneye rücû' eder. *إِنَّا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* (Bakara, 2/156) [Ya'nî "Biz dünyâda Allah içiniz ve biz âhiret'te de O'na dönücüleriz."] Ya'nî, cemî'-i eczâmız, o mahalden geldiler ve o mahallin nümüneleridir. Ve yine küçük büyük ve hayvânât, o mahalle rücû' eder; amma bu tabla içinde zâhir oluyorlar. Bu tabla olmaksızın meydana çıkmıyorlar. Zîrâ o âlem latîfdir, görünmez; bu ma'nâ niçin sana acîb geliyor? Nesîm-i bahârı görmüyor musun? Eşcârda ve yeşilliklerde ve gülîstanlarda ve reyhanlarda nasıl zâhir oluyor?... Bahârın cemâlini bunlar vâsitasıyla temâşâ ediyorsun! Halbuki nesîm-i bahârın zâtını tecemmül ettiğin vakit, bunlardan hiçbirisini görmezsin. Bu adem-i rü'yet onda bu temâşâların ve gülîstanların [mevcûd olmamasından değildir. Nihâyet bunlar onun pertevinden değil midir? Belki onda gülîstanların] ve reyâhînin temevvücâtı vardır. Lâkin emvâc-ı latifedir. Göze görünmezler, ancak vâsita ile

görünürler ve letâfetinden dolayı zâhir olmazlar.

Nitekim insanda / dahi bu evsâf gizlidir, zâhir değildir. Ancak dâhilî ve hâricî vesâit ile ya'nî bir kimsenin kelâmından ve âzârından ve cenk ve sulhünden zâhir olur. Sıfât-ı beşeriyeyi görmüyor musun? Kendinde tecmmül edersin, hiçbir şey bulamazsın ve kendini bu sıfâttan tehfî bilirsin. Bu hal, sende olan şeyin tagayyüründen değildir, ancak sende mahfî olmasındandır; ve deryâyâ müşâbihdir. Deryâ, deryâdan ancak tebahhurât vâsıtasıyla hârice çıkar ve ancak mevc ile zâhir olur. Emvâc-ı sıfât kaynaşmağa başlayınca vâsıta-i hâricî olmaksızın senin derûnundan peydâ olur. Velâkin deryâ sâkin oldukça, hiçbir şey göremezsın. Tenin deniz kenârıdır ve cânın da denizdir. Görmez misin, onda bin türlü yılanlar ve balıklar ve kuşlar ve türlü türlü mahlûkât-ı acıbe peydâ olup, kendilerini gösterirler; ve yine o deryâyâ dalarlar. Senin gazab, hased ve şehvet vesâire gibi sıfatların işte bu deryâdan başlarını çıkarırlar. İmdi senin sıfâtın, gûyâ Hakk'ın latif olan âşkındır. Vaktâki esvâb soyucular, onu üryân ederler, ancak onları o vâsıta ile görmek mümkün olur. Yoksa onlar gâyet-i letâfetten görünmezler.

ONALTINCI FASIL

İnsanda bir aşk, bir taleb, bir derd, bir ıztırâb ve bir takâzâ vardır ki, eğer bu âlem-i mülkûn yüzbin mislini verseler, fâriğ ve müsterih olmaz. Bu halk, herbir ma'rifet ve hrfet ve san'at ve mansıbı ve ulûmu ve nücûmu vesâireyi tafsilâtıyla tahsil eder; ve aslâ gönül müsterih olmaz; çünkü maksûd olan şeyi elde etmemiştir. Nihâyet ma'sûka "dil-ârâm" derler; ya'nî gönül onunla karar ve râhat eder. Böyle olunca ma'sûkun gayri ile nasıl ârâm ve karar edebilir? Bilocümle ezvâk ve makâsîd bir merdiven gibidir. / Mâdemki merdivenin basamakları, ikâmet ve tevakkuf mahalli olmayıp, ubûr etmek içindir, ne mutlu o kimseye ki, uzun yolun kısa olması için pek çabuk bîdâr ve vâkıf olup, merdivenin bu basamaklarında ömrünü zâyî etmez.

Cenâb-ı Pir'den suâl ettiler ki: "Moğol Tatarları bizim mallarımızı alırlar ve onlar dahi arasına bize birtakım emvâl bağışlarlar. Acabâ onun hükmü nasıldır?" Hz. Pir-i dest-gîr cevâben buyurdu-

lar:

Moğollar'ın aldıkları şey, Hakk'ın kabzasına ve hazinesine dâhil olmuş bir şeydir. Nitekim deryâdan bir testi veyâ bir küp doldurup çıkarırsın; su, testi veyâ küp içinde bulundukça, o senin mülkün olur ve onda kimse tasarruf edemez; ve her kim senin iznin olmaksızın, o küpten su alırsa, gâsib olur. Fakat o suyu yine deryâya döktüğün vakit, herkese helâl olur ve senin mülkünden çıkar. Binâenaleyh bizim malımız onlara harâm ve onların malı bize helâldir.⁴²

لارهبانية في الاسلام الجماعة رحمة / ["İslâmiyette ruhbâniyet yoktur; cemâat rahmettir."] Resûlullah (a.s.v.) cemiyet içinde bezl-i mesâî buyurdu. Zîrâ mecma'-i ervâh için azîm ve hatîr te'sîrâtı vardır. O te'sîr vahdette ve yalnızlıkta hâsıl olmaz. Bu sırra mebnî, mahalle ahâlisinin ictimâ'î ve rahmet ve fâidenin tezâyüdü için mesâcîd vaz' edilmiştir.⁴³ Ve evlerin ayrı olması, tefrîk ve setr-i uyûb içindir; onun fâidesi ancak budur. Ve şehir ahâlisi orada müctemi' olmak için câmi' binâ etmişlerdir. Bilâd ve ekâlîmden, halk-ı kesîr-i âlemin orada ictimâ'ları için, Ka'be'yi vâcib kılmışlardır.

75

Huzzârdan birisi dedi: "Moğollar bu vilâyete vusûllerinden mukaddem üryân ve çıplak idiler; ve bindikleri hayvan öküz idi ve silâhları ağaçtan idi. Bu zamanda ihtişam peydâ edip doydular ve onlarda yekdiğerinden a'lâ arab atları ve güzel silâhlar vardır."

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: O vakit ki münkesîr-ü'l-kalb ve zayıf idiler ve kuvvetleri yok idi, Hak Teâlâ onlara inâyet edip niyazlarını kabûl eyledi. Bu zamanda muhteşem ve kavî oldular. Hak Teâlâ halkın en zayıfı ile kulları helâk eder; tâ ki onların âlemi zabt etmeleri, kendi kuvvetleriyle değil, Hakk'ın inâyet ve mededi ile olduğunu bilsinler. Onlar evvelce halktan baîd, bî-nevâ ve miskin ve çıplak ve muhtâc bir halde sahrâda yaşarlar idi. Ancak onlardan ba'zıları, ticâret tarîkiyle Harzemşâh'ın memleketine gelirlere ve ahz u îtâ edip, kendilerine elbise yapmak için kirbas satın alırlar idi. Harzemşâh o ticâretten men' etti ve tâcirlerinin öldürülmesini emr eyledi; ve onlardan haraç dahî alırdı ve tâcirlerini oraya duhûle bırakmazdı. Tatarlar "Helâk olduk"

diye kendi pâdişahlarının huzûruna niyâza gittiler. Pâdişah onlardan on gün mühlet talep etti; ve bir karanlık mağaranın içine girdi ve oruç tuttu ve huzû' ve huşû' takdîm eyledi. / Hak Teâlâ'dan "Niyâzımı kabûl ettim, hurûc et, her nereye gidersen mansûr olasın" diye nidâ geldi. Vaktâki hurûc ettiler, emr-i Hak'la mansûr oldular ve âlemi zabt ettiler.

O kimse dedi: "Tatarlar dahi haşrı ikrâr edip yarın bir yergü"⁴⁴ ve divân-ı muhâsebe olacak ve elbette bir gün hesap sorulacaktır diyorlar.

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Yalan söylüyorlar ve kendilerini müslümanlar ile müşârik tutmak istiyorlar. Ya'nî biz de mukırrız ve biliriz, demek istiyorlar. Deveye "Nereden geliyor-sun?" dediler. "Hamamdan geliyorum" dedi. Ayağının topuklarından bellidir, dediler. Şimdi... Eğer onlar haşrı mukırr iseler, onun alâmet ve nişânı nerede?.. Bu maâsî ve zulüm ve kötülük, kat kat toplanmış buzlar ve karlar gibidir. Tövbe ve pişmanlık ve âhîret gamı ve Allah korkusu, güneş tulû' ettikde nasıl buzları ve karları eritir ise, o da maâsî karlarını öylece eritir. Ve eğer bir kar veyâ buz "Ben güneşi gördüm ve temmuzun güneşi üzerime pertev saldı" der ve kendi yine evvelki hâli üzere bulunursa, hiçbir âkil o sözü kabûl etmez; zîrâ temmuz güneşi mün'akis olsun da, kar ve buz erimesin, bu muhaldir. Gerçi Hak Teâlâ, hayır ve şerrin cezâlarını âhîrette vereceğini va'd buyurmuştur. Velâkin onun nümûnesi bir mikdâr dâr-ı dünyâda dahî dem-be-dem ve lemha-be-lemha zâhir olur. Eğer bir kimsenin gönlünde meserret olursa, o hâl bir kimseyi mesrûr etmesinin cezâsıdır; ve eğer mağmûm olursa, bir kimseyi gamgîn etmiştir. Bu ma'nâlar o âlemdendir. Herkesin bu az ile o çoğu anlamaları için, rûz-i cezâdan nümûnedir. Nitekim nümûneyi, buğday anbarından bir avuç gösterirler. /

O kadar azamet ve büyüklüğü ile berâber, Resûl (a.s.v.)'ın bir gece eli ağrıdı. Bu ağrının cenâb-ı Abbâs'ın veca'-ı destinin te'sîrinden olduğu ilhâm olundu. Zîrâ onu esîr edip diğer üserâ ile berâber elini bağlamış idi.⁴⁵ Hz. Abbas'ın elinin bağlanması, emr-i Hak ile olmakla berâber, cezâsı da erişti. İşte sana ârız olan bu kabzlar ve kederler ve nâ-hoşluklar, yaptığın âzâr ve ma'siyetin te'sîri olduğunu bilmen için böyle cezâ olarak erişir. Gerçi ne

yapmış olduğun tafsilâtıyla hâtırında değildir; velâkin cezâdan, efâl-i zemîme-i kesire yapmış olduğunu bil! O yaptığın kötü müdür, veyâ cehilden ve gafletten midir, veyâhut bir dinsize refâkat ettiğin vakit, sana günahları teshîl etmiştir de, onun günah olduğunu mu bilmedin? Bunları bilmezsen, cezâyâ nazar et ki, ne kadar bastın ve ne kadar kabzın vardır?.. Sûret-i kat'îyyede kabz ma'siyetin ve bast tâatın cezasıdır. Nihâyet, (S.a.v.) parmağındaki yüzüğü çevirdiği için "Seni ta'til ve mel'abe için yaratmadım" diye itâb geldi. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا* (Mü'minûn, 23/115) [Ya'nî "Sizi ancak boş yere yarattığımızı mı sandınız?"] Günlerinin nasıl mürûr ettiğini, hayırda mı, yoksa şerde mi geçtiğini buradan kıyâs et! Mûsâ (a.s.), emr-i Hakk'a imtisâlen, halk ile meşgûl idi ve Hak'la da meşgûl idi. Ammâ onun bir taraflam Hak Teâlâ'nın halk ile meşgûl etmesi maslahat için idi. Halbuki Hızır (a.s.) külliyyen Zât-ı ecell ve a'lâsıyla meşgûl etti. Mustafâ (a.s.v.) dahi evvelce bilkülliyye Hak'la meşgûl idi. "Halkı da'vet et ve nasîhat ver ve ıslâh eyle!" diye emir geldi. Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) "Ah yâ Rabbenâ! ne günâh ettim? Beni huzûrundan niçin kovuyorsun? Ben halkı istemem" diyerek figân ve zârî eyledi. Hak Teâlâ buyurdu: "Ey Muhammed (s.a.v.) aslâ gam yeme, zîrâ / seni halk ile meşgûliyyette bırakmam; ayn-ı meşgûliyyetin içinde benim ile olursun; ve benim ile olduğun halde, kıl ucu kadar noksan olmaz. Çalıştığın her bir işte, ayn-ı vasl içinde olursun."

Birisi suâl eyledi ki: "Ahkâm-ı ezeliyye ve Hak Teâlâ'nın takdir eylediği şey, hiç tebeddül etmez mi?" Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Hak Teâlâ'nın iyilik için iyilik, kötülük için kötülük olsun diye ezelde hükm ettiği şey aslâ tebeddül etmez. Zîrâ Hak Teâlâ hakîmdir... Hiç iyilik bulmak için kötülük et der mi? Hiç bir kimse buğday ekip arpa veyâ arpa ekip buğday biçer mi? Bu olmaz. Bütün enbiyâ ve evliyâ iyiliğin cezası iyilik ve kötülüğün cezası kötülüktür demişlerdir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ* *بِرٍّ* *وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا* *بِرٍّ* *حَيْرًا* (Zelzele, 99/7-8) [Ya'nî "İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa, onu görür, kim de zerre ağırlığınca şer yaparsa onu görür."] Eğer hükm-i ezeldi murâdın, dedigimiz

ve şerh eylediğimiz ise, aslâ tebeddül etmez. Maâzallah, eğer murâdın iyiliğin ve kötülüğün cezâsı, artar ve eksilir ve tebeddül eder, ya'nî iyiliği ne kadar ziyâde yaparsan, iyilikler ziyâde olur; ve zulmü ne kadar çok yapar isen, kötülükler de ziyâde olur, demek ise, bu tebeddül eder; fakat asl-ı hüküm tebeddül etmez.

O kimse suâl etti ki: "Biz şakînin saîd ve saîdin şakî olduğunu görüyoruz?"

Hiz. Pîr-i dest-gîr buyurdular: O şakî nihâyet iyilik etti veyâ hut fikr-i hayr eyledi ki saîd oldu; ve o saîd dahî, fenâlık etti veyâ sû'î fikirde bulundu ki şakî oldu. Nitekim İblîs *خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ* (Sâd, 38/76) [Ya'nî "Beni bir ateşten, onu ise bir çamurdan yarattın"] deyip, Âdem (a.s.) hakkında i'tirâz eyledi. Üstâd-ı melâike iken mel'ûn-ı ebed ve matrûd-ı dergâh oldu.

Birisi suâl eyledi ki: "Bir kimse bir gün oruç tutayım, diye nezr etti. Eğer onu nakz ederse, keffâret lâzım gelir mi gelmez mi?"

Hiz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Mezheb-i Şâfiî'de bir kavil ile keffâret lâzım olur; çünkü "nezir", yemin addolunur. Her kim yemini bozarsa, onun üzerine keffâret lâzım gelir. Ammâ Ebû Hanîfe indinde, nezir yemin ma'nâsına değildir. Binâenaleyh keffâret lâzım gelmez. Ve nezir dahi iki vech üzerinedir; biri mutlak, diğeri mukayyedir. Mutlak odur ki: "Bir gün oruç tutayım" der; ve mukayyed odur ki: "Eğer filan gelirse bir gün oruç tutayım" der. Birisi merkebinin kaybetmiş ve onu bulmak niyetiyle, üç gün oruç tutmuştu. Üç gün sonra merkebinin ölü olarak bulup münfâil oldu ve infîâlî sebebiyle yüzünü âsumâna çevirip dedi: Eğer tuttuğum bu üç oruca bedel, ramazan ayından altı gün yemezsem adam değilim. Bakalım benden kârlı mı olacaksınız!

Birisi suâl etti ki: "Ettahiyât" ın ve salavât ve tayyibâtın ma'nâları nedir?"

Hiz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Ya'nî bu tâatler ve hizmetler ve kulluklar ve edebler, bütün Hakk'ın atâsı ve mülküdür. Zîrâ eğer Hak bize sıhhat vermezse, bizden bu tâât ve âdâb ve ibâdât zuhûra gelmez ve ebdânımızın ferâgati husûl bulmaz. Binâenaleyh salavât ve tayyibât ve tahiyâtın Allah için olması, hakîkatîr. O bizim değildir, hep O'nundur ve O'nun mülküdür. Nitekim

fasl-ı bahârda halk zirâat ederler ve sahrâya çıkarlar ve seferler ihtiyâr ve binâlar inşâ ederler; bunların kâffesi bahârın atâ ve bahşışidir. Aksi halde onlar, hep oldukları gibi, evlerde ve kulübe-lerde mahbûs olurlardı.

İmdi hakikatte bu zirâat ve bu teferrûc ve tena'um hep o bahârındır; ve veliyy-i ni'met odur. İnsanların nazarı esbâbadır ve işleri o esbâbdan bilirler. Onun için müsebbibi görmezler ve bilmezler. Ammâ evliyânın indinde, esbâbın hicâbdan ziyâde bir şey olmadığı mekşûf olmuştur. Bu ona benzer ki, bir kimse perde arkasından söz söyler / ve perde söz söylüyor zannederler; ve perdede bir iş olmayıp, hicâb olduğunu bilmezler. Vaktâki mütekellim olan kimse, perdeden dışarıya çıkar, perdenin bahâne olduğu ma'lûm olur. Evliyâ-yı Hak, esbâb hâricinde, menkûşen zâhir olan birtakım işleri gördüler. Nitekim dağdan nâka çıktı ve Mûsâ (a.s.) ın asâsı bir büyük yılan oldu; ve bir mermerden on iki pınar aktı; ve kezâ Mustafâ (s.a.v.) ayı âletsiz, bir işâretle şakk eyledi; ve Âdem (a.s.) babasız ve anasız, İsâ (a.s.) babasız vücûda geldi; ve İbrâhîm (a.s.) için ateşten gül ve gülîstan peydâ oldu; ve ilâ-mâ-lâ-nihâye böyle şeyler vâki' oldu. İmdi vaktâki bunu gördüler, bildiler ki esbâb bahânedir; ve işi gören başkasıdır. Avâmın meşgûliyyeti için esbâb bir nikâbdan başka birşey değildir. Zekeriyyâ (a.s.) a Hak Teâlâ "Sana evlâd vereceğim" diye va'd buyurdu. O, "Ben ihtiyarım ve zevcem de ihtiyardır; ve âlet-i şehvet zayıf olmuştur; ve zevcem haml imkânı olmayacak ve çocuk tevlîd edemiyecek bir hâle gelmiştir. Yâ Rab, böyle bir kadından, nasıl çocuk olur?" diye feryâd eyledi. Nitekim Ku 'ân-ı Mecîd'de buyrulur: **قَالَ رَبِّي أَنِّي يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَ** (Âl-i İmrân, 3/40) Ya'nî "Yâ Rab, benim nasıl oğlum olur ki, bana ihtiyarlık geldi ve zevcem de doğuramayacak cercede ihtiyardır." Cevâb geldi ki: "Âgâh ol! Ey Zekeriyyâ, yine ser-rişteyi kaybettin. İşlerin esbâbdan hâric olduğunu sana yüzbin kere gösterdim, onu unuttun; bilmez misin ki esbâb bahânedir. Ben bir lahzada gözünün önünde, kadınsız ve hamlsiz, senden yüzbin evlâd peydâ eylemeğe kâdirim. Belki bir işâretim ile âlem içinde âlem olarak tamâm bâliğ ve dânâ olmak üzere bir halk peydâ olur. Ben seni âlem-i ervâhda pedersiz ve mâdersiz icâd etmedim mi? Bu vücûddan evvel, benden sana birtakım lutuflar ve inâyetler mesbûk olmamış mı idi? Onu niçin unutuyorsun?"

Ahvâl-i enbiyâ / ve evliyâ ve halâyık ve nîk ve bed, hep mertebeleri ve cevherleri mikdârıncadır.

Misâl odur ki köleleri, kâfirlerin memâlikinden, müslümanların vilâyetine getirip satarlar. Ba'zılarını beş ve ba'zılarını on ve ba'zılarını da onbeş yaşında getirirler. Çocuk olarak getirmiş oldukları köleler, birçok seneler müslümanlar arasında beslenip büyüyerek ihtiyarladıklarında, o vilâyeti bi'l-külliyeye unuturlar ve ondan hiçbir şey tahattur etmezler; ve biraz büyücek olunca az tahattur eder; ve tamâmiyle büyük olunca memleketini daha ziyâde yâd eyler. Ervâh dahi böylece o âlemde huzûr-ı Hak'da idiler. Nitekim Kur'an-ı Mecîd'de işâret buyrulmuştur: *اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ* (A'râf, 7/172) [Ya'nî "Allah Teâlâ: Ben sizin Rabb'iniz değil miyim? demişti; onlar da evet Rabb'imizsin demişlerdi."] Ve onların gıdâ ve kuvvetleri, bi-harf ve savt olan Hakk'ın kelâmı idi. Ba'zılarını çocuk olarak getirdiklerinden, o kelâmı işitince, ahvâlini ondan tahattur etmez ve kendisine o kelâm yabancı gelir. O tâife külliyyen küfür ve dalâlete dalmış olan maheûblardır. Ba'zılarının bir parça hâtırına gelir ve onların derûnunda o tarafın cûşu ve hevâsı başlar; ve onlar mi'minlerdir; ve ba'zıları o kelâmı işittikde, o hal evelden nasıl idi ise, yine öylece zâhîr olur; ve bi'l-külliyeye hicâblar kalkmış bulunur ve o asla vâsıl olurlar. Onlar da enbiyâ ve evliyâdır.

Ashâbımıza vasıyyet ederiz ki, ma'nâ arûsları bâtında sizlere yüz gösterdiği ve esrâr münkeşif olduğu vakit, sakın, sakın ağyâra söylemeyiniz! *لا تعظروا الحكمة لغير اهلها فتظلموها ولا تمنعوا عن اهلها فتظلموهم* Ya'nî "Hikmeti ehlinin gayrine vermeyiniz, [hikmete] zulmetmiş olursunuz; ve ehlinden dirîğ etmeyiniz, yine [hikmet ehline] zulmetmiş olursunuz." Eğer sana bir mahbûb veyâ mahbûbe gelip hâ-nende saklansa ve "Beni kimseye gösterme, ben seninim" dese, onu pazarlarda dolaştırıp herkese hitâben: "Geliniz bu güzeli temâşâ ediniz!" demek hiç revâ ve lâyıık olur mu? Ve bu hâl ma'sûkaya hoş gelir mi? Elbette gelmez ve gönlü senden müşevveş olup ürker ve yüzünü saklayıp gazab eder. Hak Teâlâ bu sözleri ağyâra haram etmiştir. / Nitekim ehl-i cehennem, ehl-i cennete hitâben bağırarak derler ki: "Hani sizin kereminiz ve mürüvvetiniz? Hak Teâlâ'nın size etmiş olduğu atâlar ve bahşişlerden sadaka ve bende-

nevâzlık olarak bize de bir şey îsâr etmiş olsanız ne olur? Zîrâ, misra’:

و لا لارض من كأس الكرام نصيب

Tercüme: “Kerîmlerin kadehinden yerin de hissesi vardır.” Biz ateş içinde yanıp eriyoruz. O meyvelerden veyâ o saf ve berrak olan sulardan bir katracık olsun bizim cânımıza dökseniz ne olur?” Nitekim Kur’ân-ı Azîmü’ş-şân’da hikâye buyrulmuştur: وَأَتَادِي أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهَا عَلَيَّ الْكَافِرِينَ (A’râf, 7/50) Ya’ni “Ehl-i nâr, ehl-i cennete nidâ edip, bize ceñnetten su dökün ki içelim; yâhut Allah Tealâ’nın size verdiği rızıktan verin ki yiyelim, diyeler. Ehl-i cennet onlara o taâm ve şarâbı, Allah Tealâ kâfirlere harâm etmiştir, diyeler.”

Ehl-i cennet böyle cevâb verirler: Hak Teâlâ Hazretleri bunu size harâm etmiştir. Bu ni’metin tohumu dâr-ı dünyâda idi, orada ekmediniz ve sa’y etmediniz. O tohum da îmân ve sıdk ve amel-i sâlih idi. Mâdemki orada çalışmadınız ve ekmediniz, burada ne alacaksınız? Ve eğer biz keremen size îsâr etsek bile, mâdemki Hak Teâlâ, onu size haram kılmıştır, boğazınızı yakar ve hulkûmunuzdan aşağıya gitmez; ve eğer keseye koyarsanız, o kese yırtılır, dö-külür.

Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.)in huzûruna münâfıklardan bir cemâat geldi; halbuki ashâb-ı kirâm esrâr-ı ilâhiyyeyi şerh ederler ve Mustafâ (s.a.v.)i medh eylerler idi. Hz. Peygamber remzen ashâb-ı kirâma: خَمَرُوا آبِيكُمْ Ya’ni “Bardaklarınızın ve kâselerinizin ve testilerinizin / ağızlarını örtünüz; zîrâ murdar ve zehirli bir hayvan vardır; olmya ki bardaklarınızın içine düşün ve bilmiyerek o bardaktan su içersiniz ve size zarar erişe” buyurdu. Ve bu sûret ile onlara “Ağyârın hikmeti saklayınız ve ağızlarınızı ve dillerinizi ağyârın yanında bağlayınız ki, onlar fârelerdir ve bu hikmet ve ni’mete lâynk değıllerdir” ma’nâsını beyân buyurdu.

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular:

Huzûrumuzdan dışarıya çıkan o emîr, gerçi sözü müzâ tafsîlen anlamadı; fakat icmâlen bizim kendisini Hakk’a da’vet ettiğimizi bildi. Onun niyâzını ve baş sallamasını ve mihr ü aşkını, anlaması

makâmında tutarız. Nihâyet şehre gelen bir köylü, ezâmî işittiği vakit, her ne kadar ezâmın ma'nâsını tafsilen bilmezse de, maksûdu anlar.

ONYEDİNCİ FASIL

Her kim ki mahbûbdur, güzeldir. Bunun aksi olmaz. Fakat her güzelin mahbûb olması lâzım gelmez. Güzellik mahbûbiyyetin eüz'üdür; ve mahbûbluk ise bir asıldır. Mahbûbiyyet olunca, elbet güzellik de olur. Bir şeyin cüz'ü, küllünden ayrı olmaz ve külle muttasıl olur. Mecnûn'un zamânında Leylâ'dan daha güzel güzeller yok mu idi? Fakat Mecnûn'un mahbûbu değil idiler. Mecnûn'a dediler ki: "Leylâ'dan daha güzeller vardır, sana getirelim." Mecnûn cevâb verdi ki: "Nihâyet ben Leylâ'nın sûretine muhabbet etmiyorum ve Leylâ sûret değildir. Benim elimde bir kadeh gibidir; ben o kadehten şarab içiyorum. Binâenaleyh ben ondan içtiğim şarâba âşıkım; halbuki sizin nazarınız kadehedir. Şarabtan âgâh değilsiniz. Eğer bana cevher ile murassa' zerrîn kadeh getirseniz ve onun içinde sirke veyâ şarâbın gayri bir şey olsa, o benim işime yarar! İçinde şarab bulunan, eski ve kırık bir kabak, benim indimde o kadehten ve onun gibi yüz kadehten daha a'lâdır. Şarâbı kadehten fark etmek için bir aşk ve bir şevk lâzımdır. / Nitekim on günden beri bir şey yememiş olan bir aç ile, bir günde beş defa taâm yemiş olan bir tokun her ikisi de ekmeğe nazar ederler. Tok olan kimse ekmeği sûretini görür; aç ise cânın sûretini görür. Zîrâ bu ekmeğe, kadeh gibi ve onun lezzeti de, içinde şarab gibidir; ve o şarabı, nazar-ı iştihâ ve şevkin gayri ile görmek mümkün değildir. Şimdi... Sûret-bîn olmamak ve kevn ü mekân içinde hep ma'sûku temâşâ eylemek için, iştihâ ve şevk hâsıl et! Bu halk kadehlere benzer; ve bu ilimler ve hünerler ve dânişler, kadehin nakışları gibidir. Görmüyor musun ki, kadeh kırılınca o nakışlar kalmaz. Binâenaleyh iş, kadeh misâli olan kâlıplardaki şarabtır; ve o şarâbı gören ve içen kimse hakkında رَابِعَاتِ الصَّالِحَاتِ (Meryem, 19/76) [Ya'nî "Bakâ bulacak iyi ameller"] buyrulmuştur.

Sâil, sâil olmak için iki mukaddimeyi tasavvur edip, zihninde

tedvîr eylemek lâzımdır. Birisi budur ki: “Ben bu söyledigimde muhtiyim; bundan başka da bir şey vardır” diye câzîm olmalıdır.

İkincisi şudur ki: “Bundan a'lâ ve bunun fevkinde benim bilmediğim bir kelâm ve hikmet vardır” diye tefekkür etmelidir. Binâenaleyh السؤال نصف العلم ya'nî “Suâl ilmin yarısı” olduğu ma'lûm oldu. İşte herkesin, yüzünü bir kimseye tevcih etmesi, bu sebebdendir; ve cümlelerin matlûbu Hak'dır; ve o ümîd ile ömrünü sarf eder; fakat bu esnâda bunların arasında musîb olan kim olduğunu ve onun üzerinde pâdişâhın çevgânından mütehasıl yaradan, nişan olup olmadığını temyiz etmek lâzımdır; tâ ki o çevgâna bir top ola ve muvahhid buluna.

Muvahhid-i müstağrak o kimsedir ki, deryâ onda tasarruf eder ve onun deryâ üzerinde bir tasarrufu yoktur. Yüzen kimse ile, gark olan kimsenin her ikisi de deryâdadırlar; fakat müstağrakı su götürür ve mahmûldür; ve yüzen kimse ise kendi kuvvetinin hâmilidir ve kendi ihtiyârı ile. Binâenaleyh müstağraktan sâdir olan her bir hareket ve her bir fiil ve kâvil, o sudan / hâsil olur, kendisinden değildir. Onun vücûdu ortada bir bahânedir. Meselâ duvardan bir sadâ işitirsen, bilirsin ki duvardan değildir; duvarı söyleten bir kimse vardır. İşte evliyâ da böyledir; kable'l-mevt ölmüşler ve duvar hükmüne girmişlerdir; onlarda bir kıl ucu kadar varlık kalmamıştır. Dest-i kudret-i Hak'da bir kalkan gibidirlere ve kalkanın hareketi kendinden değildir. İşte “Ene'l-Hakk”ın ma'nâsı budur. Kalkan der ki, ben ortada yokum; hareket dest-i Hak'dandır. Bu kalkanı Hak görünüz ve Hak ile pençeleşmeyiniz! Zîrâ böyle bir kimseye tecâvüz edenler, hakikatte Hak'la cenk etmişlerdir ve kendilerini Hakk'a çarpmışlardır.⁴⁶ Devr-i Âdem'den bu âna kadar, onların başına neler geldiğini işittin. Bunlar Fir'avn ve Şeddâd ve Nemrûd ve Kavm-i Âd ve Kavm-i Lût ve Kavm-i Semûd ve ilâ-mâ-lâ-nihâye emsâlidir. Ve ba'zısı sûret-i enbiyâda ve ba'zısı da sûret-i evliyâda olarak, öyle bir kalkan, devren-ba'de devrin kıyâmete kadar kâimdir. Tâ ki etkiyâ eşkiyâdan ve a'dâ evliyâdan mümtâz ola.

İmdi her bir velî halk üzerinde hüccettir; ve onlara olan taallukları kadar halkın mertebe ve makâmları vardır. Ve من رآه فقد رآني [Ya'nî “Onu gören beni görmüş, onu kasd e-

den beni kasd etmiş olur"] mısâkınca⁴⁷ eğer adâvet ederse, Hakk'a adâvet etmiş olur; ve eğer dostluğa sa'y ederse, Hakk'ın dostluğuna sa'y etmiş olur. Bendegân-ı Hudâ, hadım ağaları gibi, harem-i Hakk'ın mahremleridir. Zîrâ Hak Teâlâ varlık ve şehvet dâmarlarını ve hyânet köklerini, onlardan külliyyen kat' edip tâhir kılmıştır. Şüphesiz mahdûm-i âlem olmuşlar, hakkında لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (Vâkıa, 56/79) [Ya'nî "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez"] buyrulmuş olan, esrâra mahrem bulunmuşlardır.

Eğer eizze-i kibârın türbesine arka çevrilmiş ise, inkâr ve gâfletten nâşi yapılmamıştır. Yüz onların cânibine müteveccihtir; zîrâ bizim ağzımızdan çıkan o söz, onların cânibindedir. Eğer arka / tene ve yüz, câna çevrilirse zarar vermez.

Benim bir huyum vardır ki, benden hiçbir kimsenin gönlü kırıldığını istemem. Birtakım kimseler, semâ' esnâsında kendilerini bana çarparlar ve yârânın ba'zıları da onları men' ederler. O bana hoş gelmez; ve yüz defa demişimdir ki, benim için kimseye bir şey söylemeyiniz; ben ondan râzıyım, o benden râzı. Bu hadde kadar gözetirim ki, benim huzûruma gelen ahbâbın melûl olmalarından havfen, onunla meşgûl olsunlar diye şiir söylerim. O kadar terk ettiğim halde, yine şiir söylemek icâb eder. Yoksa şiir nerede, ben nerede!... Vallâhi ki ben şiirden bîzârım ve benim indimde şiirden bedter bir iş yoktur. Benim şiir söylemem ona benzer ki, bir kimse misâfirin arzûsuna tebean elini işkembeye sokup yıkar. Mâdemki misâfir, işkembe iştihâ eylemiştir, benim için bu lâzımdır. Nihâyet bir adam, falan şehirde halka hangi metâ' lâzım olduğuna ve ne gibi metâ' satın ahndığına bakıp, o dahi velev ki en aşağı metâ'lardan olsun, hemen iştirâ ederek, onu satar. Ben nezdime fâzıllar, muhakkikler, âküller ve dür-endîşler gelsinler de, onlara nefis ve garîb ve rakîk şeyler arz edeyim diye tahsiller ettim ve ulûmda zahmetler çektim. Hak Teâlâ Hazretleri ise böyle murâd eyledi. Bütün o ulemâyı burada cem' etti; ve o mesâfiyi, bu işle meşgûl olmam için neticelendirdi. Ne yapabilirim? Bizim vilâyetimizde, kavmimiz indinde şâirlikten daha ayıp bir iş yok idi. Eğer biz dahi, kendi memleketimizde kalmış olsa idik, onların tabiatlerine muvâfık olarak yaşardık; ve ders okutmak ve kitaplar te'lif

eylemek ve va'z ve tezkîr etmek ve zühd ve amel-i zâhire meşgûl olmak gibi, onların istediklerine sa'y eyler idik.

Emir Pervâne bana: "Asıl olan ameldir" dedi. Ona cevâben dedim ki:

Amel ve tâlib-i amel nerededir ki, onlara amel göstereyim? Sen hâlen kelâmın tâlibisin, birşey dinleyeyim diye / kulak tutmuşsun. Eğer söylemesem melûl olursun. Tâlib-i amel ol ki, ameli sana göstereyim. Biz âlemde, ameli göstermek için bir adam arıyoruz. Amelin müşterisini bulmuyoruz, kelâmın müşterisini buluyoruz. Onun için kelâm ile meşgûlüz. Sen mâdemki âmil değilsin, ameli ne bilirsin? Ameli amel ile bilmek ve ilmi ilim ile ve sûreti sûret ile ve ma'nâyı da ma'nâ ile anlamak mümkündür. Mâdemki bu yolun yolcusu yoktur, bizim yolda ve amelde olduğumuzu nasıl bileceklerdir. Nihâyet bu amel, namaz ve oruç değildir; ve bunlar amelin sûretidir. Amel-i ma'nevî bâtındadır. Nihâyet, devr-i Âdem'den tâ devr-i Mustafâ (s.a.v.)e kadar, namaz ve oruç bu sûretde değil idi; halbuki amel mevcûd idi. Binâenaleyh bu sûret, amel değildir. Amel insanda bir ma'nâdır. Nitekim "Onda amel etti" dersin. Halbuki orada amelin sûreti yoktur. Onda ancak bir ma'nâ vardır. Ve kezâ "O adam filan şehirde âmildir" derler; sûretde birşey görmezler. Ona taalluku olan a'mâl vâsıtasıyla, âmil derler. Binâenaleyh bu amel, halkın anladıkları şeyden başkadır. Onlar ameli, o zâhirden ibârettir zannederler. Eğer münâfık bu amelin sûretini ifâ ederse, ona aslâ fâidesi olmaz; çünkü onda ma'nâ ve sıdk-ı îmân yoktur. Her şeyin aslı hep sözdür ve kavildir. Senin sözden ve kavlden haberin yoktur. Onu hakîr görürsün; söz, amel ağacının meyvesidir; zîrâ söz amelden doğar. Hak Teâlâ âlemi kavil ile yarattı. "Kün fe-yekûn" kelâm-ı münîfi buna şahiddir; ve îmân gönüldedir. Eğer kavil ile söylemezsen fâide vermez. Namaz ki fiildir, eğer Kur'ân okumaz isen sahîh olmaz. Ve sen şimdi, kavil mu'teber değildir deyip bu takrîri, yine kavil ile nefy ediyorsun. Eğer kavil mu'teber değilse, kavil mu'teber değildir, sözünü senden nasıl işitiyoruz? Nihâyet bunu da kavil ile söylüyorsun. /

Birisi huzûr-ı Pîr'de şu suâli îrâd etti: Biz hayr ettiğimiz ve amel-i sâlih işlediğimiz vakit Hak'dan ümid-vâr olsak ve mükâfât umsak, acabâ bize zarar verir mi, yoksa vermez mi? Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Eyvallah, ümîd etmek lâzımdır; ve îmân işte bu havf ve recâdır. Birisi bana suâl etti ki: “Recâ hoştur, fakat bu havf ne oluyor?” Ona şöyle cevâb verdim: Sen bana recâsız bir havf ve havfsız bir recâ göster; ve mâdemki yekdîğlerinden ayrı değildirlere, niçin sorarsın? Meselâ birisi buğday eker, elbette buğday çıkmasını recâ eder; ve onun zımnında da, sakın bir mâni’ ve bir âfet zuhûr etmesin diye hâif olur. Binâenaleyh ma’lûm oldu ki recâ, havfsız değildir; ve havfı recâsız yâhut recâyı havfsız tasavvur etmek aslâ mümkün değildir. Eğer ümîd-vâr olur ve mükâfâta ve ihsâna muntazir bulunursa, elbette o işde daha ziyâde hâhişi ve cidd ve cehdi olur. Ve o tevakku’ onun kanadıdır. Kanadı her ne kadar ziyâde kavî olursa, uçması da daha ziyâde olur. Ve eğer nâ-ümîd olursa, kâhil olup ondan bir iş ve tâat zâhir olmaz. Nitekim hasta, acı ilacı içip, on tâne tatlı lezzeti terk eder. Eğer onda sıhhat ümîdi olmasa idi, o acı ilacı içmeğe nasıl tahammül edebilirdi?

إنسان، حیوان ناطق [Ya’ni “İnsan konuşan hayvandır.”] İnsan, hayvânîyyet ile nutuktan mürekkebdir; ol vecih ile ki, hayvanlık onda dâimdir ve münfekk değildir. Onun nutku dahî böyledir ve onda dâimdir. Her ne kadar zâhîren söz söylemese de, bâtında söyler, dâimâ nâtıktır. Çamurla karışık bir sel gibidir. O âb-ı sâfi, onun nutkudur ve o bulanık çamur, onun hayvânîyyetidir. Ancak çamur o âb-ı sâfide ârızidir. Görmez misin ki, o çamurlar ve kalıplar gidip çürürler. Halbuki iyi ve kötü onların nutku ve hikâyesi ve ulûmu kalmıştır. Sâhib-i dil, küldür; onu gördükde, hepsini görmüş olursun. *الصييد كله في جوف الفراء* / Ya’ni “Bütün şikârlar, yaban eşeği şikârı arasındadır.”⁴⁸ Âlemin halkı onun eczâsıdır ve o küldür. Beyit:

جزء درویشند جمله نیک و بد هر که نبود او چنین درویش نیست

Tercüme: “Cüz’-i dervîş oldu cümle nîk ü bed
Kim ki böyle olmaya, dervîş değil.”

Şimdi... vaktâki küll olan onu gördün, elbette bütün âlemi görmüş olursun; ve ondan sonra, her kimi görür isen, mükerrer olur. Ve onların akvâli akvâl-i küllde dâhildir. Vaktâki onların kavlini işitirsin, ondan sonra işittiğin her söz mükerrer olur. *فمن يره* Ya’ni “Kim ki onu bir menzilde gördü, gûyâ ki her insanı ve her mekânı görmüş oldu.” Şiir:⁴⁹

ای نسخه، نامہ، الہی کہ تویی وی آیینہ، جمال شاہی کہ تویی
بیرون ز تو نیست هر چه عالم در هست در خود بطلب هر آنچه خواهی کہ تویی

Tercüme: "Ey insan, sen nâme-i ilâhînin nüshasımsın. Cemâl-i şâhînin âyînesi sensin. Âlemde her ne varsa, senden hâriç değildir. Dilediğin herşeyi kendinde ara; zîrâ hepsi sensin."

ONSEKİZİNCİ FASIL

Hız. Pîr'e hitâben nâib (Emîr Pervâne) şöyle dedi: "Bundan evvel, kâfirler puta tapıp secde ederlerdi./ Bu zamanda biz de öyle yapıyoruz ve gidip Moğol Tatarlarına secdeler ediyoruz ve sonra da kendimizi müslüman biliyoruz; ve bâtınımızda hırs ve hased ve hevâ gibi bu kadar başka putlar da vardır ve biz bunların kâffesine mutî'iz. Binâenaleyh zâhîren ve bâtınen biz de aynı işi yapıyoruz; ve bununla berâber kendimizi müslüman biliyoruz."

Hız. Pîr cevâben buyurdular:

90

Burada başka bir şey vardır. Mâdemki bunun fenâ ve nâ-pesend olduğu hâtırınıza geliyor, elbette sizin kalb gözünüz bî-çûn ve nitelsiz azîm bir şey görmüştür ki, onu kabîh görüyor. Zîrâ acı su ile tatlı suyu gören ve içen kimse bilir. Çünkü eşyâ ezdâd ile münkeşif ve mübeyyen olur. Binâenaleyh Hak Teâlâ cânınıza nû-r-i îmânı koymuştur. Bu işleri kabîh görür ve nihâyet latîfin mukâbelesinde bunu, kabîh müşâhede eder. Eğer böyle olmasa, başkalarında bu derd niçin yoktur? Onlar buldukları hâl içinde mesrûrdurlar; asıl iş budur derler. Hak Teâlâ size matlûbunuzu ihsân eder ve himmetinizin eriştiği makâmı atâ kılar; zîrâ الطير يطير الهم من طير بهمته

Ya'nî "Kuş kanatlarıyla uçar, mü'min ise himmet ile uçar."⁵⁰

Mahlûkat üç sınıftır: Bir kısmı melâikedir ki, onlar akl-ı mahzdırlar. Onların tâatı ve ibâdeti ve zikri ve tabîatları ve gidâ-ları ve taâmları hayatlarıdır. Meselâ suda balıkların hayâtı su-

dandır; yatağı ve yastığı hep sudur. Onlar hakkında bunlar külfet değildir. Çünkü şehvetten mücerred ve pâkdirler. Binâenaleyh eğer o pâk olup, aslâ şehvete tâbi' değil ise, yâhut sâika-i nefis ile hevâya meyl etmez ise, bir hüner mi olur? Çünkü bunlardan pâktir ve onun aslâ mücâhedesi yoktur. Eğer tâat ederse, onu tâat etmiş addetmezler; çünkü onun tabiatı odur ve onsuz olamaz.

Ve sınıf-ı diğer behâyimdir ki, onlar mahz-ı şehvettirler. Akl-ı zâcirleri olmadığından, onlara teklif vâki' olmamıştır. Kaldı, akıl ve şehvetten mürekkeb olan miskin âdemî... Onun [yarısı melek,] yarısı hayvan / ve yarısı yılan ve yarısı bahktir. Balıklığı su tarafına ve yılanlığı toprak cânibine çeker. Keşâkeş ve nizâ' içindedir. من غلب عقله على شهوته فهو اعلى من الملائكة و من غلب شهوته على عقله فهو ادنى من البهائم Ya'nî "Aklî şehvetine gâlib olan kimse melâikeden a'lâdır; ve şehveti aklına gâlib olan kimse dahi behâyimden aşağıdır."⁵¹ Şiir:

فرشته رست بعلم و بهیمة رست بجهل میان دو بتنازع بماند مردم زاد

Tercüme: "İlm ile buldu melek neşv ü nemâ

Cehl ile oldu behâyim peydâ

İlm ile cehl arasında hayrân

Kaldı da şaştı zavallı insan."

Şimdi, âdemîlerden ba'zıları o kadar akla mütâbaat eylediler ki, külliyyen melek ve nûr-ı mahz oldular. Onlar, enbiyâ ve evliyâ-dırlar; ve havf ve recâdan kurtulmuşlardır. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de beyan buyruluyor: لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (Yûnus, 10/62) ["...Onlara korku yoktur ve onlar üzölmeyecekler de."] Ba'zılarının akıllarına şehvet gâlib olduğundan, âkıbet külliyyen hayvan hükmünü iktisâb eylediler. Ve ba'zıları münâzaada kaldılar; ve onlar o tâifedir ki, bâtınlarında bir derd ve renc ve hasret ve efgân zâhir olur ve yaşayışlarından râzî değildirler. Bunlar mi'minlerdir. Evliyâ onları kendi menzillerine eriştirmek ve kendileri gibi yapmak için onlara muntazırdılar. Ve şeyâtîn dahi onları esfelü's-sâfilîne, kendi taraflarına çekmek için muntazırdılar. Şiir:

ما میخواستیم دیگران میخواستند تا بخت کرا بود کرا دارد دوست

Tercüme: "Biz çağırıyoruz, başkaları da çağırıyorlar; bakalım baht kimindir ve kime yâr olacaktır."

... إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ (Nasr, 110/1) [Ya'nî "Allah'ın nusratı gelince."]
 Müfessirân-ı zâhir bu vech ile tefsîr ederler ki: Mustafâ (s.a.v.)'in, âlemi / müslüman etmek ve Hak yoluna getirmek için, himmetleri var idi. Vaktâki vefat edeceğini gördü, dedi: "Ah, ömrüm vefâ etmedi ki halkı da'vet edeyim." Hak Teâlâ buyurdu: Bu sâatte senin asker ve kılıç ile feth edip terk ettiğin vilâyetleri ve şehirleri, cümleten leşkersiz, mutî' ve mü'min kılayım; ve işte onun alâmeti bu olsun ki, senin vefâtın karîb olduğu vakit, halkın uzaklardan gürûh gürûh gelip müslüman olduklarını göresin. Bu alâmetin zuhûrunda vakt-i rihletin eriştiğini bil! Şimdi tesbîh et ve istiğfâr eyle ki, o makâma geleceksin! Fakat muhakkıklar derler: Onun ma'nâsı budur ki, insan evsâf-ı zemîmeyi, kendi ameli ve ictihâdı ile kendisinden def eylediğini zanneder. Vaktâki birçok mücâhede eder ve kuvvetlerini ve mesâisini sarf edip nevmîd olur; Hak Teâlâ ona der ki: Sen onun kuvvet ve fiil ve amelîn ile olacağını zannettin; o benim vaz' ettiğim bir âdettir; ya'nî mâlik olduğun şeyi, bizzim yolumuzda bezl et; ondan sonra, sana bizim ihşânımız vâsıl olur. Bu bî-pâyân olan yolda, bu zayıf olan el ve ayak ile seyretmeni emr ediyorum. Bu zayıf ayak ile ve belki yüzbin ayak ile bu yoldan bir menzilin kat' olunamayacağı bize ma'lûmdur. Ancak vaktâki kudret ve tâkatın olduğu halde, yola giresin ve düşüp artık tâkatın kalmıya; ondan sonra Hakk'ın inâyeti imdâdına yetişir. Nitekim çocuk süt emer bir halde buldukça, onu gözetirler; ve büyüdüğü vakit onu kendi hâline terk ederler; o gider. Şimdi... mâdemki kuvvetlerin kalmadı ve mesâilerin dökülüp kaldı; ve bu kuvvetlerin olduğu ve bu mücâhedeleri icrâ eylediğin vakit, uyku veyâ uyanıklık hâlinde sana bir lutuf gösterir idik. Sen dahî bizim talebimizde kavî ve ümîd-vâr olur idin. O âletin kalmadığı bu saatte fevc fevc sana müteveccih olan atâlarımızı ve lutuflarımızı ve inâyetlerimizi görüyorsun. Halbuki yüzbin mesâî ile bu eltâftan bir zerre müşâhede etmez idin. Şimdi فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَعِذْ بِهِ (Nasr, 110/3) [Ya'nî "Hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh ve tenzîh et!"] Ya'nî "Sen zannettin ki, / o iş senin elinden ve ayağından zâhir olacaktır ve onu bizden görmedin. Şimdi mâdemki bizden olduğunu müşâhede ettin, bu fikir ve zandan istiğfâr et! إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا (Nasr, 110/3) ["Çünkü O, tövbeleri fazlaca kabûl edendir."]

Bizim Emir'e (Muineddin Pervâne'ye) olan muhabbetimiz

dünyâ için ve onun terbiyesi ve ilim ve ameli için değildir. Başkaları bunun için severler; halbuki Emîr'in yüzünü görmezler, arkasını görürler. Emîr âyîne gibidir; ve bu sıfatlar, Âyînenin arkasına vaz' edilmiş kıymetdâr inciler gibidir. Altına ve elmasa âşık olanların nazarları, âyînenin arkasındadır. Âyîneye âşık olanların nazarları ise inciye ve altına değildir. Onlar yüzlerini dâimâ âyîneye tevcih etmişlerdir. Âyîneyi, âyîneliği için severler. Zîrâ âyîne güzel bir cemâl görürler. Âyîneden melûl olmazlar; fakat yüzü çirkin ve ma'yûb olan kimse, âyîne çirkinlik görür; hemen âyîneyi çevirir ve o cevherin tâlibi olur. Şimdi âyînenin arkasına bin nakış yapıp cevher vaz' etseler, âyînenin yüzüne ne ziyânı vardır? Eşyâ zıddı ile mütebeyyin olduğundan, bir şeyin ta'rîfi onun zıddı olmaksızın mümkün değildir. Hak Teâlâ Hazretleri مخفيا

... كنت كزنا مخفيا "Ben bir gizli hazîne idim, bilinmekliğe muhabbet ettim" buyurur. Halbuki kendisinin zıddı olmadığından, nûru zâhir olmak için, zulmetten ibâret olan bu âlemi yarattı. اخرج

[Ya'nî "Sıfatlarımla halkıma çık!"] kelâm-ı münîfinde⁵² işâret olduğu vechile, böylece enbiyâ ve evliyâyı ızhâr eyle-di; ve dost ve düşmandan ve mahrem ve nâ-mahremden mümtâz olmak için, onlar nûr-ı Hakk'ın mazharı olmuşlardır. Zîrâ o ma'nâ için, ma'nâ cihetinden zıd yoktur; ancak bi-tarik-i sûret zıd vardır. Nitekim Âdem (a.s.)'ın mukâbelesinde İblis; ve Mûsâ (a.s.)a karşı Fir'avn; ve İbrâhîm (a.s.)a karşı Nemrûd; ve Mustafâ (s.a.v.)e karşı da Ebû Cehil var idi; ve ilâ-mâlâ-nihâye böyle sûrette zıdlar vardır. İmdi her ne kadar ma'nâda zıd yok ise de, / Hak Teâlâ sûrette evliyâsına zıd peydâ eder. Onlar ne kadar adâvet ve zıddıyyet ızhâr ederlerse, onların işi i'tilâ eder ve şöhret-gîr-i âfâk olur. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (Saff, 61/8) Ma'nâ-yı münîfi: "Onlar Allah Teâlâ Hazretleri'nin nûrunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Kâfirler her ne kadar onu kerih görürlerse de, Allah Teâlâ nûrunu itmâm edicidir." Şiir:⁵³

مه نور مي فشاند سك بانك مي زند مه را چه جرم خاصيت سك چنين بود
ازماه نور گيرد ارکان آسمان خود کيست آن سگي که بخار زمين بود

Nazmen tercüme:

“Ay saçar nûrunu, it av'avada⁵³”

Aya bundan ne ziyân var, köpeğin tıyneti bu.

İktibâs etmede erkân-ı semâ aydan nûr,

Kim olur ki o köpek, yerde bulut olsun o.”

Çok kimseler vardır ki, Hak Teâlâ onlara ni'met ve mansib ile azâb eder; ve onların cânı, ondan girizândır. Fakîrin birisi⁵⁴ vilâyet-i Arab'da bir emîr görüp, onun nâsiyesinde, enbiyâ ve evliyâ nûrunu müşâhede ederek *عن عبد الله بن مسعود عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم قال: يا أيها الذين آمنوا لا تأخذوا دينكم بالدين* ya'nî “Kullarını ni'metleriyle ta'zib eden Hak Teâlâ'yı tenzih ederim” dedi. /

95

ONDOKUZUNCU FASIL

Bu okuyan kimse, Kur'an'ı doğru okuyor. Evet Kur'an'ın sûretini doğru okuyor; fakat ma'nâsından bi-haberdir. Delili budur ki, bulduğu ma'nâyı reddediyor; körlük ile okuyor. Meselâ bir adamın elinde bir kunduz⁵⁵ vardır. Ondan daha güzel bir kunduz getiriyorlar, reddediyor. İmdi ma'lûm oldu ki, kunduzu tanımıyor. Birisi ona, bu kunduzdur, demiştir, o da takliden elinde hıfz etmektedir. Bu, ceviz oynayan çocuklara benzer. Eğer onlara cevizin içini veyâhut yağını versen, reddederler; çünkü onların indinde ceviz “jağ jağ” diye sadâ veren şeydir. Halbuki için sadâsı ve jağ jağ etmesi yoktur. Nihâyet Hakk'ın hazineleri ve âlemleri çoktur. Eğer Kur'an'ı vukûf ile okuyorsa, diğer-i Kur'an'ı niçin reddediyor?

Kur'an okuyanlardan birisine, Kur'an'da olan şu: *قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِثْقَالَ دَابَّةٍ لَأَنزَلْنَا بِهِ كِتَابًا* (Kehf, 18/109) [“De ki: Rabbimin kelimelerini yazmak için bütün denizlerin suyu bir mürekkep olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek dahi, Rabbimin kelimeleri tükenmeden o denizler tükenir.”] âyet-i kerîmesini böyle takrîr ettim: Şimdi, elli dirhem mürekkep ile bu Kur'an'ı yazmak mümkündür. Bu, ilm-i Hudâ'ya bir işârettir. İlm-i Hudâ'nın kâffesi, yalnız bu değildir. Nitekim bir attar, bir kağıt parçası içine biraz ilaç koyar. Attar dükkanındakilerin hepsi bunun içindedir der misin? Bu ahmaklık olur. Nihâyet Mûsâ ve İsâ (a.s.)'ın zamanlarında Kur'an vardı ve kelâm-ı ilâhî mevcuddu; ancak arabî değil

idi." / İşte bu takriri ettiğim halde o mukriye te'sir etmedi; onu kendi hâline terk ettim.

Rivâyet olundu ki, Resûl (a.s.) zamânında sahâbeden her kim bir ve yâhut yarım sûre ezberlese idi, ezberinde bir sûre vardır diye onu i'zâm ederler ve parmakla gösterirlerdi.⁵⁶ Bunun sebebi o idi ki, onlar Kur'ân'ı yerler idi. Bir kimsenin altı veyâ oniki batman ekmek yemesi elbette azîm bir haldir; ancak ağzına alıp çiğnedikten sonra çıkarmak şartıyla bin merkebin yükü ekmek yemek mümkündür. Nihâyet *رب تال القرآن والقرآن يلعنه* Ya'nî "Çok Kur'ân tilâvet edenler vardır ki, Kur'ân onlara la'net eder" vârid olmuştur. İmdi bu Kur'ân'ın ma'nâsına vâkif olmayan kimseler hakkındadır. Ancak bu da hikmete müstenid olduğundan, hayırdır.

Dünyâyı ma'mûr etmeleri için, Hak Teâlâ, bir kavmin gözlerini gafletle bağladı. Eğer bir kısmını gâfil kılmasa, hiçbir âlem ma'mûr olmaz. Gaflet, ma'mûrlüklara ve âbâdîklara bâisdir. Nihâyet çocuk gafletten büyür; aklı kemâle vâsıl olunca, artık büyümeyebilir. Binâenaleyh ma'mûrlüğün sebep ve mücibi gaflettir; ve harabîğin sebebi de hüşyârî ve intibâhtır. İşte bu benim söylediğim ikiden hâriç değildir. Ya hasede binâen söylüyorum veyâ şefkate müsteniden söylüyorum. Hâşâ ki hased yüzünden ola. Mahsûd olan kimsenin hased etmesi boştur. Kıymeti olmayan bir şeyden ne çıkar? Kelâmım ancak mihr ü şefkat ve merhametin ziyâdeliğindedir. Çünkü azîz olan dostlarımı ma'nâ cânibine çekmek isterim.⁵⁷ /

Hikâye: Mervîdir ki, bir şahıs hac yolunda bir çöle düşmüş ve ona pek ziyâde susuzluk galebe etmişti. Uzaktan küçük ve eski bir çadır görüp oraya gitti. Bir câriye gördü. "Ben misâfirim, el-murâd!" diye nidâ etti; ve oraya nâzil olup oturdu; ve biraz su istedi. Ona su verdiler, içti. Verdikleri su ateşten daha sıcak, tuzdan daha acı idi. Dudaklarını ve ağzını ve geçtiği yerleri yaktı. Bu adam, kemâl-i şefkatinden o kadına nasîhate başlayıp dedi ki: "Sizin yüzünüzden bulduğum rahat kadar, sizin benim üzerimde hakkınız oldu. Şefkatim cûş eyledi. Söyliyeceğime dikkat ediniz; işte Bağdâd ve Kûfe ve Vâsıt ve sâir büyük şehirler yakındır. Her ne kadar fakr u ibtilânınız varsa da, düşe kalka oraya vusûlünüz mümkündür. Zîrâ orada tatlı ve soğuk sular çoktur." Velhâsıl o şehrin türlü

türlü taâmlarını ve ni'metlerini ve lezzetlerini ta'dâd eyledi. Biraz sonra, onun kocası arab geldi; birkaç tâne çöl fâresi tutmuştu. Kadına onları pişirmesini emretti ve ondan biraz şey de misâfire verdiler. Misâfir iğrenerek ondan biraz yedi. Ba'dehû gece yarısı, çadır hâricinde yatıp uyudu. Kadın zevcine: "Hiç işittin mi ki o misâfir ne vasıflar etti?" deyip kıssa-i misâfiri tamâmiyle zevcine hikâye etti. Arab dedi: "Ey zevcem! sakın bunlara kulak asma, âlemde çok hasûdlar vardır; onlar ba'zı kimselerin devlet ve râhatta olduklarını gördükleri vakit, hased ederler ve onları oradan âvâre kılmak ve o devletten mahrûm etmek isterler." Şimdi bu da böyledir.

Bir kimse sâika-i şefkatle bir nasihat ettiği vakit, hasede haml ederler. Ancak kendisinde asıl bulunan veyâ kendisi asla mensûb olan kimse, ma'nâya teveccüh eder. Çünkü, rûz-ı elestde onun üzerine bir katre damlatmışlardır. O katre onu ebhâr-i asliye çeker. O teşvîşler ve mihnetlerden halâs eder. Gel! bizden daha ne kadar uzak ve bigâne duracaksın / ve teşvîşler ve sevdâlar arasında kalacaksın?⁵⁸ Cinsini ne bir kimseden ve ne de kendi şeyhinden işitemiş olan bir kavme bir kimse ne söz söyleyebilir? Şiir:

چو اندر تبارش بزرگي نبود نیارست نام بزرگان شنود

Tercüme: "Hânumânında büyüklük yok ise bir kişinin, Yâd olundukça kibârın adını dinleyemez."

Fi'l-vâki' ma'nâya teveccüh etmek vehle-i ûlâda, o kadar latîf görünmez; fakat gittikçe daha ziyâde tatlı görünür. Sûret ise bunun hilâfınadır; evvelâ latîf görünür, ba'dehû o sûret ile her ne kadar ziyâde ülfet edersen soğursun. Kur'ân'ın sûreti nerede, ma'nâsı nerede! İnsana nazar et, sûreti nerede, ma'nâsı nerede! Eğer o sûretten ma'nâ giderse, bir lahza bile evinde tutmazlar.

Mevlânâ Şemseddin Tebrizî (k.s.) bir büyük kâfile ile bir yere gittiler. Bir ma'mûre ve su bulamadılar. Tesâdüfen önlerine kovasız bir kuyu çıktı. Bir bakraç getirdiler, ipleri bağladılar. Bu bakraç suya sarkıtıldı, çektiler. Bakraç kopmuştu; başkasını sarkıtıldı; o da koptu. Ondan sonra kâfileden birini iple bağlayıp kuyuya indirdiler, çıkmadı. Birkaç kişi indirdiler, onlar da böyle oldu. Orada bir âkıl kimse vardı. Ben giderim dedi. Onu indirdiler. Kuyunun dibine yaklaştığı vakit, kemâl-i heybetle bir zenci zuhûr

etti. Bu âkıl kendi kendine dedi ki: "Ben kurtulamıyacağım, bâri aklımı başıma toplayıp, kendimden geçmiyeyim, bakayım bana ne vâki' olacaktır?" O zenci ona dedi: "Sözünü uzatma; sen benim esirimsin. Ancak doğru cevap verdiğin vakit, / kurtulabilirsin." Âkıl: "Buyur!" dedi. Zenci: "Makâmlardan neresi daha a'lâdır?" diye sordu. Âkıl kendi kendine: "Eğer Bağdâd ve Semerkand veyâ sâireyi söylesem, onun makâmını zemm ve nefy etmiş olurum" deyip; "Adamın mûnis [olduğu] ve üns peydâ ettiği mahal a'lâdır; her ne kadar ka'r-ı zemîn olsa da, yine o a'lâdır; ve eğer fâre deliği bile olsa, daha hoştur" diye cevap verdi. Zenci dedi: "Bin âferin sana! İşte şimdi kurtuldun. Âlemde insan sen imişsin; şimdi ben seni bıraktım ve senin hürmetine diğerlerini de âzâd ettim. Bundan sonra hiçbir cinâyet işlemiyeyim, cihânın insanlarını senin muhabbetine bağışladım." Ba'dehû ehl-i kâfile su içtiler. Şimdi, bundan garaz bir ma'nâdır; yine bu ma'nâyı başka türlü ifade etmek mümkündür; fakat mukallidler, ancak nakşî zabt ederler. Onlara söz söylemek müşkildir. Şimdi, yine bu sözü başka bir misâl içinde söylersen, dinlemezler.⁵⁹

YIRMİNCİ FASIL

Tâceddin Kubâ'îye dediler ki: "O mollalar, bizim aramıza giriyorlar ve halkı tarîk-ı dînde i'tikadsız ediyorlar." Cevâben dedi: "Hayır, onlar bizim aramıza gelip bizi bî-i'tikad edemezler. Hâşâ ki onlar bizden olsunlar."

Meselâ, kelbin birisine müzehheb bir tasma bağlarlar; o tasma ile ona av köpeği demezler. Avcılık bir ma'nâdır; onda ister müzehheb tasma olsun, ister yün tasma olsun. Bu âlimlik cübbe ve sarık ile olmaz. Âlimin zâtında bir hünerdir. Zîrâ o hüner eğer kabâda ve abâda olsa idi, mütefâvit olmaz idi. Nitekim zamân-ı Peygamber (a.s.) da münâfıklar din rehzenliğine kasd ederler; ve bir mukallidi, tarîk-i dînde zayıf kılmak için libâs-ı namâzî giyerler idi. / Zîrâ kendilerini müslümanlar kisvesine bürümeyince o rehzenliği yapamazlardı. Yoksa bir frengin veyâ cehûdun ta'n-ı dîn etmesini kim dinler?

فويل للمصلين الذين هم عن صلواتهم ساهون النجى: هم يرثون وينعون الماعون

(Mâûn, 107/5) Ya'nî "Şiddet-i azâb, namazlarını gaflet ile lâ-şey addeleyen ve halk yanında riyâ ile kılp, tenhâda terk eden ve zekâtı ehlerinden men' eyleyen kimseler içindir." Kelâmın tamâmı budur. Sende âdemiyyetin nûr tutuculuğu yoktur. Âdemiyyet taleb et, [maksûd budur; bâkîsi itnâbdır. Kelâmı çok tezyîn ettikleri vakit] maksûd unutulur.

Bakkalın birisi bir kadını severdi. Kadının câriyesiyle "Ben söyleyim, böyleyim, âşıkım, yanıyorum, râhatım yoktur, eziyet içindeyim; ve dün böyle idim ve dün geceyi şöyle bir hal içinde geçirdim" diye haberler gönderdi ve uzun kıssalar söyledi. Vaktâki câriye, kadının yanına gelip: "Bakkal sana selâm söyledi; gel sana şöyle, böyle edeyim diyor" dedi. Kadın: "Bu bürûdetle mi söyledi?" dedi. Câriye cevâben dedi: "O uzattı durdu; fakat maksûdu bu idi." Asl olan maksûddur, bâkîsi baş ağrısıdır.

YİRMİBİRİNCİ FASIL

Gece gündüz kadının ahlâkını tehzîbe tâlib olup, münâzaa edersin ve kadının levsini kendin ile tathîr edersin. Kendini onda tathîr etmek, onu kendinde tathîr etmekten a'lâdır. Kendini onunla tehzîb et ve onun cânibine git! Her ne kadar senin indinde o söz, muhâl ise de, onun dediğine râzı ol ve her ne kadar vasf-ı ricâl ise de gayreti, kıskançlığı terk et! Velâkin bu sebeple iyi vasıf, ya'nî gayret, sende kötü vasıfları zâhir kılar. Bunun için Peygamber (a.s.) لا رهانية في الاسلام ["İslâm'da ruhbâniyet yoktur"] buyurdu.⁶⁰ Ruhbanlar için tarik-ı halvet ve dağlarda sâkin olmak ve kadın almamak / ve dünyâyı terk eylemek vardır. Hak Teâlâ (azze ve celle) ince bir yolu, Peygamber'e gizlice gösterdi; o da nedir? Cevirlerini çekmek ve onların muhâlâtını dinlemek ve onun üzerine sa'y etmek ve kendini mühezzeb kılmak için kadın almaktır. وَأَنْتَ لَعَلِّي خُلِّقَ (Kalem, 68/4) [Ya'nî "Hiç şübhesiz sen büyük bir ahlâk üzere-sin"] âyet-i kerîmesinde, herkesin cevrine katlanmak ve muhâle tahammül etmek hususlarına işâret buyrulur. Sen ise, levsini onlara sürdün, halbuki yüke tahammül etmek sebebiyle hulkun iyi olur; ve hiffet ve cevr eylemek sebebiyle, onların ahlâkı kötü olur.

Mâdemki bunu bilcün; kendini tathîr et ve onları bir libâs mesâbesinde bil! Zîrâ onlar ile murdarlıklarını tathîr edip, pâk olursun. Ve eğer nefisine gâlip gelemiyor isen, aklen kendi kendine de ki: "Öyle tasavvur ederim ki, gûyâ bir akd vâki' olmamıştır ve sanki umumhâneye mensûb bir ma'sûkadır. Şehvetim galebe ettiği vakit, onun yanına gidiyorum." Bu tasavvurun arkasından, sana lezzet-i mücâhede ve tahammül hâsıl ve onların muhâlâtından sana haller zâhir oluncaya kadar, bu tarik ile hamîyyet ve kıskaçlığı kendinden def' eyle! Sen kendi fâideni onda muayyen gördükçe, ondan sonra bu tasavvur olmaksızın, sen tahammül ve mücâhedenin mürîdi olur ve nefsinden intikâm alırsın.

Mervîdir ki Peygamber (a.s.) ashâb-ı kirâm ile gazâdan gelmiş idi. Buyurdular ki: "Davul çalmız, bu gece şehrin kapısında yatıp, yarın dâhil olalım." Yâ Resûlallah niçin böyle yapalım? dediler. Buyurdular ki: "Belki zevcelerinizi yabancı adamlarla cem' olmuş görür ve müteallim olursunuz ve fitne kopar." Ashâbdan biri bunu işittikde, şehre girdi ve zevcesini bir nâ-mahrem ile buldu. Şimdi tarik-ı Peygamber (a.s.), gayret ve hamîyyetin def'i yüzünden, meşakkat çekmek ve kadının infâk ve kisvesi zahmetine katlanmak ve yüzbin renci ve bî-had zehir ve meşakkati tatmaktır. Bu sebeble, tâ ki âlem-i Muhammedî zâhir ola.

Îsâ (a.s.)'ın tarîkı, mücâhede ve halvet ve şehvetten ictinâbdır; ve tarik-ı Muhammedî ise, kadının ve erkeğin cevr ve gussalarını çekmektir. Mâdemki tarik-ı Muhammedî'ye gidemiyorsun, bâri tarik-ı Îsâ'ya git; tâ ki büsbütün mahrûm olmyasın. Eğer bir safân olsa, yüz tokat yersin ve onun elemi ve neficesini görürsün. Mâdemki buyurdular, haber verdikleri gaybe i'tikâd ediyorsun, binâenaleyh "Böyle birşey vardır, bir müddet sabr edeyim, haber verdikleri netice âkıbet bana da gelir" de ki, ondan sonra göreceğini göresin; ve böylece gönlünü "Eğer ki, bu zahmetlerden şimdi benim bir fâidem yoktur; fakat sonunda hazînelere kavuşacağım" düşüncelerine meşgûl ettiğin vakit, hazînelere ve tevakku' ve ümîd ettiğin şeyin daha ziyâdesine nâil olursun. Bu sözün şimdi te'siri olmaz. İyice piştikten sonra, te'sir-i azîmi olur. Kadın nedir? Söylesen de, söylemesen de o, yine odur. Kendi bildiğinden şaşmaz; belki söylemekle daha beter olur.

Meselâ bir ekmeği al ve koltuğunun altına koy ve herkesten saklayıp de ki: "Bunu hiçbir kimseye vermiyeceğim; ve vermemeğ nedir, belki göstermiyeceğim bile!" O ekmeğ her ne kadar kapıların önüne dökülmüş ve kesretinden nâşî köpekler yememiş olsa bile, mâdemki böyle men'a mübâşeret ettin, herkes râğbet eder ve o ekmeğin kaydına düşerler; ve niyâza ve olmazsa şenâata başlayıp: "O senin saklayıp, bizi görmekten men' ettiğin ekmeği mutlaka göreceğiz" derler. Husûsan ki o ekmeği bir yıl yeninin içinde saklayıp vermemeğ ve göstermemeğ emrinde mübâlağa ve te'kid edersen *انسان حريص علي ما منع* ["İnsan, men' edildiği şey'e harîsdir"] mîsdâkınca o ekmeğe olan râğbetleri, had ve endâzeden tecâvüz eyler.

Kadına her ne kadar tesettür ile emr edersen, onda kendini göstermemeğ dağdağası daha ziyâde olur; ve onun saklanmasından halkın o kadına olan râğbeti, daha mütezâyid bulunur. Binâenaleyh sen, iki tarafın râğbetini teşdid edip duruyorsun; ve ıslâh-ı emr eylediğini zannediyorsun. Halbuki o yaptığın / ayn-ı fesâddir. Eğer o kadının gevheri sû'-i fiile hâhişger değılse, men' etsen de, etmesen de o iyi ve pâk olan fitratına göre hareket edecektir. Müsterih ol ve müşevveş olma! Ve eğer bunun aksine olursa, yine böylece kendi tarîk ve tab'ına göre hareket eyliyecektir. Onu men' etmek, râğbetin izdiyâdından başka bir şeye yaramaz.

Bu adamlar Şemseddin Tebrîzî'yi ale'l-hakika gördüklerini beyânen: "Ey efendi biz onu gördük" derler. Ey hemşiresi kahbe olan kimse, nerede gördün? Biri dam üstündeki deveyi görmez; sonra, ben iğne deliğini gördüm ve iplik geçirdim, der. Bana güzel olarak söyledikleri iki şeyden gülme gelir. Biri, bir zencinin parmaklarının ucunu siyah renge boyaması ve diğeri de bir körün başının pencereden çıkarmasıdır. Onlar da bunun aynıdır. Kır olan derünlüğünün ve batinlüğünün başını, cisim ve kalp penceresinden çıkarırlar. Ne göreceklerdir? Onların tahsîn veyâ takbîhinden ne çıkar? Âkıl indinde, her ikisi de birdir. Mâdemki her ikisini de görmemişlerdir, herze söylerler. Görücülük peydâ etmek ve ondan sonra nazar eylememeğ lâzımdır; ve binâlık hâsıl oldukda dahi, onları bulmadıkça nasıl görmek mümkün olur? Âlemde bu kadar enbiyâ ve vâsıl evliyâ vardır; ve onların verâsında diğere evliyâ da vardır ki onlar, Hakk'ın mestûrlarıdır. Ve bu evliyâ: "Ey azîmü's-

şân olan Hudâ, mestûrlarından bize birisini göster!" diye niyâz ederler. Onların murâdî olmadıkça, her ne kadar görücü göz olsa da, o evliyâyı görmek mümkün değildir. Umûmhânedeki fâhişeler bile, kendilerini göstermedikçe, onlara bir kimse vâsıl olamaz ve göremez. Mestûrân-ı Hakk'ı, onların irâdeleri olmaksızın, nasıl görmek ve tanımak mümkün olur? Bu iş kolay değildir. Melâike âciz kalıp dediler ki: وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ (Bakara, 2/30) ["Bizler hamdinle sana tesbîh ve seni takdîs edip dudurken... "] Biz cümleten aşk-ı pâkiz, rûhânîleriz ve nûr-ı mahzûz; ve âdemîler ise, bir avuç toprak ve şikem-hâr وَ يَسْفِكُ الدَّمَاءَ (Bakara, 2/30) ["Kanlar dökcek"] ya'nî hunrîzdirlir.

Şimdi, bunların cümlesi, insanın kendince lertzân olması içindir. Zîrâ ne mah ve ne câhı ve ne de hicâbı olmayıp, nûr-i mahz bulunan ve gıdâları cemâl-i Hak ve aşk-ı mahz ve dûr-bîn olan melâike-i rûhânî, keskin nazarları ile berâber, ikrâr ve inkâr arasında idiler. Bu sebeple "Ben ne yapayım ve neresini bileyim?" diye kendi kendine lertzân olmalıdır. Ve eğer onun üzerine bir nûr mün'akis olur ve bir zevk yüz gösterirse, "Ben buna lâıyk oldum" diye Hak Teâlâ'ya bin şükür etsin.

Bu defa⁶¹ siz, Mevlânâ Şemseddîn'in sözlerinden pek ziyâde zevk bulacaksınız. Zîrâ insanın gemi gibi olan vücûdunun yelkeni i'tikâddir. Yelken olunca, rûzgâr gemiyi uzak yerlere götürür; ve yelken olmadığı vakit, söz rûzgâr olur. Âşık ile ma'sûk hoştur; onların arasında bî-tekellüf-i mahz vardır. Bütün bu tekellüfler, gayr içindir. Aşkın gayrı olan her şey, ona haramdır. Bu sözü daha ziyâde takrîr ederdim; fakat vakti değildir. Gönül havzına vâsıl olmak için, toprağı çok kazmak ve cedveller açmak lâzımdır. Ancak müstemî'in melûlleridir; veyâ kâil melûldür, özür diler, yoksa müstemî'inden melûl olmayan o kâil, iki pula değmez. Âşık, hiçbir kimseye, ma'sûkun güzelliği üzerine delilden bahs edemez; ve hiçbir kimse âşıkın gönlünde ma'sûkun noksânına dâll olan bir delil ikâme edemez. İmdi burada delilin işi olmadığı ma'lûm oldu. Burada tâlib-i aşk olmak lâzımdır. Eğer beyitte ma'sûka hakkında mübâlağa edersen, o mübâlağa değildir. Ve mürîd, kendi ma'nâsını, şeyhin sûretine bezl ettiğini görüyoruz. Mısra':

کای نقش تو از هزار معنی خوشتر

Tercüme: "Ey sûreti bin ma'nâdan daha hoş olan!"

Zîrâ şeyhe gelen her mürid evvelen ma'nâ arzûsuyla kıyâm eder ve şeyhe muhtâc olur. /

105

Bahâeddin bu suâli îrâd eyledi: "Mürîd şeyhin sûreti için, kendi ma'nâsından geçmez, belki şeyhin ma'nâsı için kendi ma'nâsından geçer."

Cenâb-ı Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Böyle olması münâsib değildir; o halde her ikisi şeyh olur. Bu nâr-ı teşvîşâtтан halâs ve eymen olmak için, bâtında bir nûr husûlüne cehd etmelisin. Böyle bir nûr, mansıb ve emâret ve vezâret gibi dünyâyâ taalluk eden ahvâl-i âlem derûnunda parlayıp, bir şimşek gibi geçen kimsenin bâtınında hâsıl olur. Nitekim ehl-i dünyâ için havf-ı Hak ve âlem-i evliyâyâ şevk gibi, ahvâl-i âlem-i gayb, öylece parlayıp, bir şimşek gibi geçer. Ehl-i Hak bi'l-külliyeye Hudâ'ya mahsûs olmuşlar ve yüzlerini Hakk'a tevcih eylemişlerdir ve müstağrak-ı Hak'dırlar. Dünyâ hevesleri, şehvet-i innin gibi, yüz gösterir ve karâr etmez, geçer. Ehl-i dünyâ ise, ahvâl-i ukbâda bunun aksinedir.

YIRMİKİNCİ FASIL

Şerîf, sûhteye söylüyor:

آن منعم قدس کز جهان مستغنیست جان همه اوست او ز جان مستغنیست
هر چیز که و هم تو بدو گشت محیط او قبله، آنست و ازان مستغنیست

Tercüme: "Cihandan müstağnî olan o mün'im-i kuds, cümlelerin câmidir. O ise candan müstağnîdir. O, senin vehminin ihâta ettiği her şeyin kiblesidir; ve ondan müstağnîdir."

Bu kelâm pek münâsebetsizdir. Ne şâhun ve ne de kendisinin medhidir. Ey adamcık, onun senden müstağnî olmasından nihâyet senin için ne zevk olur? Bu dostların hitâbı değildir ve olamaz; bu düşmanların hitâbıdır. Zîrâ kendi düşmanına, "Ben senden fâriğim ve müstağniyim" derler. Şimdi hâlet-i zevkde, "Ben senden müstağniyim" diye ma'sûkundan kendisine hitâb vârid olan şu müslüman âşik-ı sâlike bak! Bu ona benzer ki, külhanbeyin birisi,

külhanda oturmuş; “Sultan ben külhancıdan fâriğdir ve külhancıların kâffesinden müstağnîdir” diyor. Bu külhancı adamcık için pâdişâhın ondan fâriğ olmasında ne zevk olur? Evet söz külhancının “Ben külhanın damı üzerinde idim; sultan geçti, onu medh ettim; bana çok baktı; önümden geçerken bana nazar etmekte idi” demesi idi. Bu zevk verici bir söz olur; fakat “Pâdişâh külhancılar-dan fâriğdir” sözü pâdişâh hakkında nasıl medh olur, ve bu söz bir külhancıya ne zevk verir?

هر چیز که وهم تو بدو گشت محیط Ey adamcık, senin vehminden, bu'diyyetten ve ayrılıktan gayri ne geçecektir? İnsanlar bile hâlinden ve vehminden müstağnîdirler; ve eğer onlara vehminden bahs ve hikâye eder isen, usanıp kaçarlar. Senin vehmin nedir ki, Hak ondan müstağnî olmasın. Âyet-i istiğnâ ise kâfirler hakkında nâzil olmuştur. Hâşâ ki bu hitâb mü'minlere ola. Ey adamcık, onun istiğnâsı sâbittir; ancak eğer senin bir şeye değen ve kıymeti olan bir hâlin olursa, izzetin mikdârı senden müstağnî olmaz.

Şeyh-i mahalle dedi: “Evvelâ müşâhede, ba'dehû söylemek ve dinlemektir. Nitekim sultanı herkes görür; velâkin hâs olan kimse, pâdişâhın tekellüm ettiği kimsedir. Hz.Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Bu fikir egridir, fazâhattir ve aksidir. Mûsâ (a.s.) söyledi ve dinledi ve didâr istedi. Makâm-ı kelâm, Mûsâ (a.s.)'ın, makâm-ı didâr ise Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'indir. Binâenaleyh bu söz, nasıl doğru gelir? Bir kimse, sultân-ı mahbûbin Mevlânâ Şemseddin Tebrîzî hazretlerinin huzûrunda “Ben delil-i katî' ile Hak'ın mevcûdiyyetini isbât ederim” dedi. Ertesi sabah, Mevlânâ Şemseddin hazretleri buyurdular ki: “Dün gece melâike gelmişlerdi ve o adam hakkında: El-hamdülillah bizim Hudâ'mızı sâbit kıldı, ona Allah ömürler versin; âlemiyân hakkında taksîr etmedi” diye duâ ettiler. Ey âdemcık, Hak sâbittir, O'nun delil nesine lâzım? Eğer bir iş görmek / ister isen, O'nun huzûrunda kendine bir mer-tebe ve makâm isbât eyle! Ve yoksa O, senin delîlin olmaksızın sâbittir. Nitekim işâret buyrulur: *وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ* (İsrâ, 17/44) Ya'nî “Mahlûkattan hiçbir şey yoktur, illâ Allah Teâlâ'ya hamd ile tesbîh ederler.”

Şek yoktur ki bu fakihler, hüşyâr ve sâhib-i zekâvettirler; ve on kimse hükmündedirler. Müntesib oldukları fende on görürler; velâkin o âlem ile onların arasına “yecûz, lâ-yecûz” kâidesinin mu-

hâfi
olm
zür.
mu:
mis
mu
üst
birl
pâd
ledi
nas
ipi
dırı
dır.
etsı
zev
tâil
ları
ont
âlâ
nu
mu
da
lur
ler.
(İs
tur
bez
bas
bas
fac
süy
lar
mi
ata
ald

hâfazası için bir duvar çekmişlerdir. Eğer o duvar onların hicâbı olmasa, onu hiç okumazlar ve o iş muattal kalır. Mevlânâ-yı Bûzürg (Sultânü'l-Ulemâ hazretleri) buna benzer bir misâl buyurmuşlardır: O âlem bir deryâ misâlidir. Bu âlem dahi bir köpük misâlidir; ve Hak Teâlâ (azze ve celle) köpüğün ma'mûr olmasını murâd edip, bir tâifeyi köpüğü ma'mûr etmeleri için, deryânın üstünde ikâme eyledi. Eğer onlar bununla meşgûl olmasalar, halk birbirini ifnâ eder ve bu yüzden köpüğün harâbisi lâzım gelir. İmdi pâdişâh için, kurdukları bir çadırın i'mâlinde bir tâifeyi meşgûl eyledi. Onlardan birisi der ki: "Eğer ben ipi i'mâl etmese idim, çadır nasıl dururdu?" Onlardan birisi: "Eğer ben kazık yapmasa idim, ipi nereye bağlardı?" Herkesçe ma'lûmdur ki, bütün bunlar, çadırda oturacak pâdişâhın ve teferrüc edecek ma'sûkun bendeleridir. Binâenaleyh eğer bir çulha vezâret peşine düşüp çulhalığı terk etse, herkes çıplak ve üryân kalır. İmdi o tâifeye, o şive içinde, bir zevk i'tâ etmişlerdir ki, ona kanâat etmiştir. Bu hâle nazaran bu tâifeyi, köpük âleminin ve âlemi de o velînin nizâmı için yaratmışlardır. Ne mutlu o kimseye ki, onu âlemin nizâmı için değil, âlemi onun nizâmı için yaratmışlardır. Binâenaleyh her birisine Hak Teâlâ (azze ve celle), o işte bir kanâat ve bir zevk atâ kılar ki, eğer onun yüzbîn sene ömrü olsa, ancak o işi işler ve her gün o işte onun muhabbeti tezâyüd eyler; ve o işte ona incelikler zâhir olur ve ondan lezzât ve ezvâk bulur. Nitekim âyet-i kerîmede / işâret buyrulur: *كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ* (Mü'minûn, 23/53) Ya'nî "Herbir fırka kendilerinin indindeki şeyle ferahlandılar" ve *وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ الْأَيْسِبُحُ بِحَمْدِهِ* (İsrâ, 17/44) Ya'nî ["Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur."] İpçinin başka tesbîhi ve kazık yapanın başka bir tesbîhi ve bez dokuyanın başka bir tesbîhi ve çadır direğini yapan neccârın başka bir tesbîhi ve çadırın içinde oturup işret eden evliyânın başka bir tesbîhi vardır.

Şimdi bizim nezdimize gelen bu tâife, eğer susarsan melûl olup incinirler; ve eğer bir şey söyler isen, onlara lâyıf bir vech ile söylemek icâb eder. Biz inciniriz, giderler; ve bizden melûl olduklarından teşnî ederler ve firâr eylerler. Hiç odun tencereden kaçarmı? Ancak ateşe tâkat getiremediğinden, tencere firâr eder. İmdi ateşin ve odunun kaçması, kaçma değildir. Belki tencere zayıf olduğundan ateşten tebâud eder. Binâenaleyh hakîkatte alâ-küllü-

hâl tencere kaçır.⁶² Bunun gibi, bizim firârimiz, onların firâridir. Biz âyineyiz, eğer onlarda bir firâr var ise, bizde zâhir olur. Biz onlar için kaçıyoruz. Âyine herkesin kendisini, içinde gördüğü bir şeydir. O karâr, onların melâletidir; zîrâ melâlet onların sıfatıdır. Burada melâletin ne işi vardır?

Bana hamamda böyle vâki' oldu ki: Şeyh Salâhaddîn'e⁶³ çok tevâzu' eder idim. O tevâzu'a mukâbil, Şeyh Salâhaddîn dahi ziyâde tevâzu' eylerdi. Şikâyet ettim; gönlüme geldi ki: Sen tevâzu'u hadden aşırđın; tevâzu'u tederic ile icrâ etmek lâzımdır. Evvelen elini, ba'dehû ayağını oğmahdır. Tevâzu'u yavaş yavaş zâhir oluyacak ve görünmeyecek bir raddeye getirirsin; ve o tabii bir hâle gelmiş olur. Şübhesiz onu zahmete atmamış ve hizmete mukâbil hizmete sevk etmemiş olursun. Ve tederic ile / o tevâzu'a onu alıştırmış bulunursun. Dostluğu ve düşmanlığu böyle yavaş yavaş ve tederic ile yapılmalıdır. Meselâ bir düşmana, evvelen yavaş yavaş bir nasihat verirsin; eğer dinlemezse, o vakit döğersin; ve eğer yine dinlemez ise, onu kendinden teb'îd edersin. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de buyrulur: *نُظِرُهُنَّ وَأَهْرَجُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَضْرَبُوهُنَّ* (Nisâ, 4/34) Ma'nâ-yı münifi: "Kadınlara mülâyimâne nasihat edin ve onları firâşınızdan ayırın ve a'zâları zedelenmiyecek derecede darb edin!" Âlemin ahvâli de bu minvâl üzere gider. Bahârın dostluğunu görmüyor musun? İbtidâen azar azar ve ba'dehû çok çok harâret gösterir. Ve ağaçlara nazar et ki, nasıl yavaş yavaş zâhir olurlar? Evvelen bir tebessüm, ha'dehû yaprak ve meyve izhâr eder; ve cümlesini dervîşâne ve sûfîyâne ortaya kor ve her nesi var ise kâffesini açar. Binâenaleyh dünyâ ve ukbâ umûrunun kâffesinde her kim acele eder ve ibtidâ-yı umûrda mübâlağa gösterirse, o iş ona müyesser olmaz. Eğer riyâzet edecek ise, onun tarîkini böyle göstermişlerdir ki, eğer bir okka ekmek yemekte ise, her gün tederic ile, birkaç dirhem tenkîs etmelidir. Bir iki sene bu vech ile geçerse, bir okka, yarım okkaya tenezzül eder vücûd onun tenâkusunu duymaz. Ve ibâdet ve halvet ve tâata teveccüh ve namaz dahi böyledir. Eğer hiç namaz kılmıyor ise, tarîk-ı Hakk'a teveccüh ettikde, evvelen bir müddet, beş vakit namaza muvâzabat eder; ondan sonra *الَّذِينَ هُمْ* 110 *عَلَى صَلَاتِهِمْ دَاتِمُونَ* (Meâric, 70/23) [Ya'ni "Namaz kılanlar ki, onlar namazlarına devam edenlerdir;" zümresine duhûl edinceye kadar tezyîd eyler.

YIRMIÜÇÜNCÜ FASIL

İbn Çâvuş'un, Şeyh Salâhaddîn⁶⁴ hakkındaki mütâlaa-i gaybîsi, zihinde tutulacak bir asıdır. / Hattâ onunla ekseriyâ intifâ' ve zulmetler ve hicablar def olunur. Bu İbn Çâvuş, kendi nefesine böyle söyledi: "Tahkîkan halk ve nâs, memleketlerini, babalarını, analarını ve âilesini ve akrabasını ve kabîlesini terk edip Hind'den Sind'e sefer ederler ve demirden keşküller i'mâl ederler. Ba'zan bu âlemden râyihası olan bir adama mülâkî olurlar. Ve nice kimseler vardır ki, bunun hasretiyle ölürlere ve necat bulmazlar; ve bu misilü bir adama mülâkî olmazlar. Halbuki sen, böyle bir adama evinin içinde mülâkî olduğun halde ondan i'râz ettin. Bu ancak bir belâ-yı azîmdir."

O İbn Çâvuş bana, şeyhu'l-meşâyih Salâhu'l-hak ve'd-dîn (halledallâhu mülkehû) hakkında nasihat edip dedi ki: "Onun büyük bir kimse olduğu ve azamet sâhibi bulunduğu vechinde zâhirdir. Mevlânâ'nın hizmetine duhûl ettiğim günden beri, ednâ şeylerden olarak işittiğim şey, sizin isminizi yâd ettiği vakit, hiçbir gün سیدنا و مولانا و ربنا و خالقنا⁶⁵ ta'birinden başka bir ta'bir isti'mâl etmemiştir. Benim ondan mahcûbiyyetim agrâz-ı fâsideden nâşi değil midir?" Halbuki el-yevm Şeyh Salâhaddîn'den / bahs ile, onun bir şey olmadığı söylüyor. Şeyh Salâhaddîn, kendi hakkında zannolunan şeylerin gayridir. O, onun kuyuya düştüğünü görür ve şefkatinden nâşi, gerek ona ve gerek sâir nâsa, "Kuyuya düşme" der. Halbuki o bu şefkatten istikrâh eder. Âgâh ol ki, Salâhaddîn'in râzı olmadığı bir şeyi işlediğin vakit, onun kahrının vasatında hulunursun; ve onun vasat-ı kahrında bulunduğu vakte, lutfu sana nasıl tecellî eder? Belki seni cehennem dumanı kaplayıp karartır. İmdi sana nasihat edip: "Benim kahrımda sâkin olma. Dâr-ı kahr u gazabımdan, dâr-ı lutf u rahmetime intikâl eyle; zirâ sen benim rızâma muvâfık olan şeyi işler isen, dâr-ı muhabbetime ve dâr-ı lutfuma dâhil olursun; ve o lutf ve muhabbet gönlüne mütecellî olur ve nûrânî olursun" der. Yoksa sana garazdan nâşi nasihat etmez. Sen ise, bu şefkat ve nasîhati, illete ve garaza haml edersin. Böyle bir zâtın, senin ile garaz ve adâveti olur mu? Sana harâm olan şarâbtan veyâ afyondan veyâ esbâbdan bir

sebebden zevk hâsıl olduğu vakit, düşmanlarının kâffesinden râzı olmuyor musun? Onları afv etmiyor musun? Ellerini ve ayaklarını öpmüyor musun? Kâfir ile mü'min bu sâatte senin nazarında şey'-i vâhid oluyor. İşte Şeyh Salâhaddin'de bu zevkin aslı ve bu zevkin harrı vardır. Hâl böyle iken maâzallah onun bir kimseye nasıl buğz ve garazı olur? O bu nasîhatı ancak ibâda olan şefkat ve merhametten söyler. Böyle bir sebep olmasa, neden dolayı bu çekirge ve kurbağa alaylarına garazı olsun? Böyle bir mülk ve azameti olan kimse, bu miskinlere nasıl müsâvî olur?

Âb-ı hayât zulmettedir derler; o evliyânın cismidir ve âb-ı hayât, o cismin içindedir. Sen âb-ı hayâta ancak zulmette vâsıl olursun. Eğer bu zulmetten istikrâh edip kaçarsan, mâ-i hayât sana nasıl erişir? Sen habîs olan kimselerden habâset ve müfsidlerden fesâd ta'lîm etmek / istediğin vakit, murâdına nâil oluncaya ve bunu öğreninceye kadar arzûnun hilâfında olarak bin mekrûha ve dayağa tahammül edersin. Halbuki bir mekrûh gelmeksizin ve me'lûf olduğun bazı şeyleri terk etmeksizin, makâm-ı enbiyâ ve evliyâ olan hayât-ı bâkiye-i sermediyyenin tahsîlini nasıl arzû ediyorsun? Bu, nasıl olur? Şeyh sana meşâyih-i kadîmenin hükmettikleri gibi, zevcenin ve evlâdının ve mal ve mansıbının terki ile hükmetmiyor. O meşâyih-i kadîme bunun üzerine hükm ederler ve zevcenin terk et ki, biz alalım derler; ve buna da tahammül edenler bulunur idi. Size ne oldu ki, kolay şey ile nasîhat olduğunuz vakit, buna tahammül etmiyorsunuz. *عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ* (Bakara, 2/216) Ya'nî "Ba'zan mekrûh gördüğünüz şey, sizin için hayırlıdır." Bu halk ne söylüyorlar. Onlara körlük ve cehil galebe ettiğinden teemmül etmezler. Tahkîkan bir kimse bir sabîye veyâ bir kadına taaşşuk ettiği vakit, onu aldatıncaya kadar, nasıl tevâzu' ve tezellül eder ve mal fedâ eyler ve tatyib-i kalbi hâsıl oluncaya kadar, gece ve gündüz nasıl bezli-i meçhûd cyler; bundan usanmaz; fakat bunun gayrinden usanır. Muhabbet-i şeyh ve muhabbetullah, bundan daha aşağı mıdır? Ve hükmü ve nasîhatı ve reh-nümâlığı ednâ bir şey midir ki, îrâz olunarak şeyh terk ediliyor. İmdi ma'lûm oldu ki o kimse, şeyhin tâlibi ve âşığı değildir. Eğer âşık ve tâlib olaydı, dediğimizin ez'âfını işler ve kelâmımız onun kalbinde, baldan ve şekerden daha lezzetli olurdu.

•
YİRMİDÖRDÜNCÜ FASIL
•

Tokat cânibine gitmeli; zîrâ o tarafın havası sıcaktır. Fi'l-vâki' Antalya da sıcaktır; ama orada rûmiler çoktur, lisânımızı anlamazlar. Vâkiâ rûmiler arasında da anhyan kimseler vardır. Birgün, bir cemâat içinde söz söylüyordum; onların arasında kâfirlerden de bir tâife vardı. Esnâ-yı kelâmda ağladılar ve zevk ve hâl hâsil ettiler.

Huzûrda olanlardan birisi suâl etti ki: "Onlar bu nevi' kelâm-dan ne anladılar ve ne bildiler? Güzide müslümanların binde biri anlamadığı halde, onlar ne anladılar ki ağladılar?"

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular ki: Bu kelâmın kendisini anlamak lâzım değildir. Bu sözde asl olan şeyi anlarlar. Nihâyet herkes Hakk'ın birliğini ikrâr ederler ve Hudâ'nın Hâlık ve Râzık olduğuna ve kâffe-i eşyâda mutasarrıf bulunduğu ve rücû'un O'na olacağına ve ikâb ve afvın O'ndan idiğine mu'terifdirler. Vak-tâki Hakk'ın vasfı ve zikri olan bu sözü işittiler, cümle için ıztırâb ve zevk ve şevk hâsil oldu. Zîrâ bu sözden onların matlûb ve ma'sûkunun kokusu gelir. Her ne kadar yollar muhtelif ise de, maksûd birdir. Görmez misin ki Ka'be'nin yolu çoktur; ba'zısı Rum'dan, ba'zısı Şam'dan, ba'zısı Acem'den, ba'zısı Çin'den, karadan, denizden, Hind'den, Yemen'den, her taraftan gelir. İmdi eğer yollara bakarsan, azîm ihtilâf ve bi-had mübâyenet vardır. Fakat maksûda nazar edersen, hepsi müttefik ve müttehiddirler; ve cümlelerin nihâdında Ka'be'ye azîm bir irtibât ve aşk ve muhabbet vardır ki, oraya hiçbir ihtilâf sığmaz. O taallukda ne küfür ve ne de îmnân vardır. Ya'nî o taalluk meşûb ve karışık değildir. Söylediğimiz o muhtelif yollar, oraya vâsıl oldukda ve Ka'be görüldükde, yollardaki mübâhase ve kavga ve ihtilâf ve yekdiğerine âtıl ve muhtil demeleri munkatî' olur. Zîrâ cümlelerin maksûdu birdir. Meselâ eğer kâsenin canı olaydı, kâsecinin bendesi olup, onunla aşk-bazlık eyler idi.

Şimdi... bu kâseyi yapmışlardır. Ba'zıları bunu böylece sofraya koymalı, derler. Ba'zıları da onun içini yıkamalı, derler; ve ba'zıları da içini, dışını, her tarafını yıkamalı derler. Ba'zıları ise,

yıkamağa hâcet yoktur derler. İhtilâf bu şeylerdedir; fakat kâsenin elbette bir hâlıkı ve sâni'i olduğu ve kendinden mevcûd olmadığı ilmi, müttefakun-aleyhdir; ve hiçbir kimsenin onda ihtilâfı yoktur. Geldik şimdi... / âdemiyân, gönüllerinde bâtın cihetinden Hakk'ın muhibbi ve tâlibidirler; ve münâcâtları O'nadır ve her şeyi O'ndan ümîd ederler; ve Hak'dan gayrisini eşyâda Kâdir ve mutasarrıf bilmezler. Böyle bir ma'nâ ne küfürdür, ne de îmân; ve bâtında o ma'nânın bir adı yoktur. Fakat o ma'nâ suyu, bâtından dil oluşuna akıp donarak; nakş ve ibâre ve "hı" ve "dâl" harfleri oldukda, burada onun adı küfür ve îmân ve nîk ü bed olur. Nitekim yerden çıkan nebâtâtın ibtidâda bir sûreti yoktur. Vaktâki yüzünü bu âleme tevcih eder; ibtidâ-i neş'etde latîf ve nâzik görünür ve beyaz renkte olur. Bu âleminde ne kadar hatve-endâz olur ve âlem tarafına gelirse, o kadar kesif ve galiz olur; ve başka renge girer. Mü'min ile kâfir, berâber oturdukları vakit, ibâre ile bir şey söylemezlerse, müttehiddirler; ve düşünceden muâhaze olunmak yoktur. Ve âlemin bâtımında hürriyet vardır; çünkü efkâr latiftir. Onun üzerine hüküm olunamaz. *نحن نحكم بالظاهر والله يتولى السرائر* Ya'nî "Biz zâhir üzerine hüküm eyleriz; serâire Allah zül'-Celâl Hazretleri muttali'dir." O endişeleri sende peydâ eden Hak Teâlâ'dır. Sen onları, yüzbin cehd ile ve lâ-havle ile kendinden def edemezsin.

İmdi Hudâ'nın âlete ihtiyâcı yoktur derler. Görmüyor musun ki, âletsiz ve kalemsiz ve rensiz olarak, o endişeler ve tasavvurlar sende nasıl peydâ oluyor? O endişeler, havada uçan kuşlar ve vahşi âhûlar gibidir. Onları tutup kafese koymadan evvel satmak şer'an câiz olmaz. Çünkü senin havâî bir kuşu satmağa kudretin yoktur. Neyi teslim edersin? Binâenaleyh efkâr bâtında oldukça bî-nâm ve nişandırılar: onlar üzerine ne küfür ile, ne de islâm ile hüküm olunamaz. Hiç kadî: "Sen içinden böyle ikrâr ettin veyâ böyle sattın veyâhut gel içinden böyle düşünmediğine yemin et" der mi? Demez. Zîrâ kimsenin bâtım üzerine hüküm yoktur. Efkâr, havada uçan kuşlar gibidir. Lafız ve ibâreye geldikleri vakit, küfür ve İslâm ve nîk ü bed ile hükmetmek / mümkündür. Nitekim ecsâmın bir âlemi ve tasavvurâtın bir âlemi ve tecelliyât ve tevehhümâtın bir âlemi vardır; Hak Teâlâ ise bütün âlemlerin verâsındadır. Ne dâhi'dir, ne de hâriedir. Şimdi bu tasavvurâtda Hakk'ın tasarrufâtına . azar eyle ki, bunları nasıl biçün . o niteksiz ve kalemsiz

ve :
bir
şey:
sın;
cüz
hâr
bî-ı
Ece
bul
kes
Bâr

ma:
me

tas:
Mes
zıla
dır.
mu:
Har
hâs
mu
ler,
si g
bir ;
mal
her
nas
ler l

ve âletsiz olarak tasvîr eder? Nihâyet eğer o hayâl ve tasavvuru bir kimsede arasan ve sînesini yarsan ve zerre zerre etsen, o endîşeyi onda bulamazsın. Kanında bulamazsın, damarında bulamazsın, yukarısında bulamazsın, aşağısında bulamazsın ve hiçbir cüz'ünde bulamazsın. Bî-cihet ve bî-çûn ve niteliksizdir. Ve böylece hâricinde de bulamazsın. İmdi O'nun tasarrufu, bu tasavvurâtda bî-nişân bir letâfetle olunca, bunların cümlesini yaratan Zât-ı Ecell ve A'lâ'nın nasıl bî-nişân olacağına ve ne vech ile latîfin latîfi bulunacağına nazar et! Bu kalıplar maânîye nisbeten nasıl eşhâs-ı kesife ise, latîf ve bî-çûn ve niteliksiz olan bu maânî dahi letâfet-i Bârî Teâlâ'ya nisbetle, öylece kesif ecsâm ve sûretidirler. Şiir:

ز پردها اکر آن روح قدس بنمودی عقول و روح بشر را بدن شمرندی

Nazmen tercüme: Çıksaydı eğer o rûh-ı kudsün
O vech-i latîfi perdelerden
İnsandaki akl u rûhu elbet,
Addeyley idin kesif bir ten."

Hak Teâlâ âlem-i musavverâta ve musavvirin onu muhît olması lâzım geleceğine binâen, âlem-i tasavvurâtın sığdığı bir âleme de sığmaz. İmdi O, tasavvurların ve âlemlerin Hâlık'ıdır.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّمِّيَا بِالْحَقِّ لِتَدْخُلْنَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (Feth,48/27)

Ya'nî "Allah Teâlâ Resûl'üne gösterdiği rü'yânın hak olduğunu tasdik etti; ey mü'minler, Allah Teâlâ'nın irâdesiyle, siz elbette Mescid-i Harâm'a girersiniz." Herkes Ka'be'ye gidelim, derler; ba'zıları ise, inşâallah gidelim, derler. / İstisnâ ile söyleyen âşıklardır.⁶⁶ Zîrâ âşık kendisini bir işte muhtâr görmez; her işi ma'sûka muallak bilir. Böyle olunca ma'sûk isterse, gidelim der. Mescid-i Harâm, ehl-i tâat indinde ziyâret olunan Ka'be'dir. Âşıkların ve hâsların indinde ise, visâl-i Hak'dır. Binâenaleyh eğer Hak Teâlâ murâd ederse, ona vuslat bulur ve didârı ile müşerref oluruz derler; velâkin ma'sûkun "İnşâallah" demesi garîbdir ve onun hikâyesi garîbdir. Garîb olan hikâyeyi dinlemek ve dinleyebilmek için, bir garîb lâzımdır. Hak Teâlâ'nın kulları vardır ki, onlar ma'sûk ve mahbûbdurlar. Hak Teâlâ onların tâlibidir; ve âşıkların vazîfesi her neden ibâret ise, o onların hakkında icrâ edip gösterir. Âşıklar nasıl ki, "İnşâallah vâsıl oluruz" derler ise, Hak Teâlâ dahi o azîzler hakkında "İnşâallah" der. Eğer onun şerhi ile meşgûl olsak, ev-

liyâ-yı vâsılın ser-rişteyi gâib ederler. Binâenaleyh böyle ahvâl ve esrârı, halka söylemek nasıl mümkün olur. Mısra':

قلم اينجا رسيد سر بشكست

Tercüme: Buraya gelince kalemin ucu kırıldı.⁶⁷

Minârenin üstündeki deveyi görmeyen kimse, devcinin ağzındaki kıl telini nasıl görür?

Geldik evvelki bahse. Şimdi, "İnşâallah" diyen, ya'nî ma'sûkun kârı üzerinde olan âşıklar, eğer ma'sûk isterse, Ka'be'ye gidelim derler. İşte onlar gark-ı Hak'dırlar. Oraya gayr sığmaz ve gayrin yâdı haramdır. Gayriyyet ne demek; kendisini mahv etmedikçe, oraya dâhil olmaz. *ليس في النار غير الله* Ya'nî "Dârda Hak'dan başkası yoktur." Şimdi Kur'an'da *رَسُولُهُ الرَّؤْيَا* [Ya'nî "Resûlüne gösterdiği rü'yâyı..] (Feth, 48/27) buyrulması, âşıkların ve sâdıkların ve müştakların / rü'yâlarına işârettir. Ve onun ta'bîri o âlemde zâhir olur; belki ahvâl-i âlemin cümlesi rü'yâdır. Ta'bîri o âlemde peydâ olur. Nitekim at üzerinde bir süvâri görürsün; murâdına nâil olursun. At ile murâdın ne münâsebeti vardır? Eğer rü'yâda sana temiz para verdiklerini görür isen, onun ta'bîri, bir âlemde kelâm-ı savâb ve latîf dinlemene işârettir. Para söze benzer mi? Eğer seni dar ağacına asdiklarını görür isen, bir tâifeye reis olursun. Dar ağacı riyâset ve sürûra nasıl benzer? Ahvâl-i âlem böyle dediğimiz gibi hep rü'yâdır. *الدنيا كحلم التائم* "Dünyâ uyuyan kimsenin rü'yâsı gibidir." Onların ta'bîrleri başka türlü olur, bu âleme benzemez. Onu muabbir-i ilâhî ta'bîr eder; zîrâ ona cümlesi mekşûfdur. Bir bahçeye giren bir bahçıvan ağaçlara nazar eder; dallarında meyvesini görmeksizin, "Bu hurmadır, bu incirdir, bu nardır, bu armuttur, bu asmadır vesâiredir" diye hüküm eder. Onun ilmi ma'lûmdur; kıyâmete hâcet yoktur ki ne olduğunu ve o rü'yânın ne netîce vereceğini ta'bîr etsin; zîrâ ne netîce vereceğini evelden görmüştür. Nasıl ki bahçıvan bu ağacın mutlakâ ne meyve vereceğini evelden görür. Mal ve kadın ve libâs ve bütün âlemin eşyası matlûbun-li-gayrihîdir, matlûbun-li-zâtihî değildir. Görmez misin ki, / eğer senin yüzbin kuruşun olup da aç olsan ve ekme bulamasan, / paraları yemek ve onu kendine gıdâ eylemek mümkün değildir. Kadın, evlat ve kazâ-yı şehvet içindir ve elbise soğuğu def etmek içindir.

Cümlesi böylece müteselsilen tâ Hak Celle Celâluhu Hazretleri'ne kadar gider; zirâ matlûbun-li-zâtihî O'dur; Onu O'nun için isterler, başkası için değil. Zirâ mâdemki o cümlenin verâsındadır ve cümleden iyi ve cümleden eşref ve eltafıdır; binâenaleyh O'nu O'ndan daha ednâ olan şey nasıl isterler? O halde her şey'in müntehâsı vardır. İlak'ka erişilip, matlûb-i küllîye vusûl hâsıl oldukda, artık oradan ileriye geçilmez. İnsanın bu nakışı mahall-i şübhe ve işkâldir. Hiçbir vech ile ondan şübhe ve işkâli def etmek mümkün değildir; meğer ki âşık ola. Ondan sonra onda şübhe ve işkâl olmaz. بحك الشيء يعمي و يصم [ya'nî "Birşeye muhabbetin kör ve sağır eder"] İblîs vaktâki Âdem'e secde etmedi ve emre muhâlefet edip حَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (Sâd,38/76) ["Beni ateşten ve onu topraktan yarattın"] Ya'nî "Benim zâtım ateşten ve Âdem'in zâtı balçıktandır. Yüksekğin alçağa secdesi nasıl münâsib olur?" dedi. İblîs'e bu cürmü ve mukâbele eylemesi ve cidâl etmesi sebebi ile, Hak Teâlâ la'net edip onu tard eyledi. İblîs, "Yâ Rabbi! hepsini sen yaptın ve senin fitnen idi; şimdi bana la'net edip, tard eyliyorsun" dedi. Ve Âdem dahî günâh ettiği vakit, Hak Teâlâ onu cennetten çıkarıp, ona dedi ki: "Ey Âdem, işlediğin günâh ile seni muâheze edip zecr eyledim; niçin benim ile mübâhase etmedin? Nihâyet senin için hüccet vâir idi. Bana diyebilir idin ki: "Herşey sendendir ve sen yaptın; sen her neyi istersen o olur ve her neyi istemez isen o aslâ vücûda gelmez; böyle bir hüccet-i vâzihan var iken niçin söylemedin?" Âdem cevâben dedi: "Yâ Rab, bilir idim; fakat Hazret'ine karşı terk-i edeb edemedim ve senin aşkın / bırakmadı ki muâhaze edeyim." Bu, şer'-i müteşerra'dır; ya'nî nasib ve kısmettir. Onun emsâli budur ki: Pâdişâhın dîvânında emir ve nehiy ve adl ve dâd ve avâm ve havâs için siyâset gibi ahkâm-ı pâdişâh vardır. Ve ahkâm-ı dîvân-ı pâdişâh bi-haddir ve kâbil-i ta'dâd değildir ve pek güzel ve pür fâidedir; ve âlemin kıvâmı onunladır. Velâkin pâdişâh ile musâhib olan dervîşân ve fukarânın ahvâlinde bir fark-ı azîm vardır. Onların ashâb ve ahvâli, içinde fakihler bulunan bir medrese gibidir ki, herbir fakih için, müderris onun isti'dâdına göre, birine on ve birine yirmi ve birine otuz vazîfe verir. Biz dahî kelâmı, herkesin fehmi ve isti'dâdı kadar söyleriz. Zirâ كَلِمَاتُ النَّاسِ عَلَى Ya'nî "Nâsa akılları erdiği kadar söyleyiniz" buyrulmuştur.

YİRMİBEŞİNCİ FASIL

Bir kimse bu imâreti bir niyet ile yapar. Ya bir keremin ızhârı içindir, ya bir nâm içindir; ve yâhut sevâb içindir. Hak Teâlâ'nın maksûdu ise, mertebe-i evliyânın refi ve onların türbe ve makâbirinin ta'zimidir. Onlar ise ta'zîme muhtâc değildirler; ve kendi nefislerinde muazzamdırlar. Çerâğ eğer yükseğe vaz' olunmasını isterse, başkaları için ister; kendisi için değil. Onun için alt nedir, üst nedir? Her nerede olsa, çerâğ ziyâ-pâş olur. Ancak nûrunun başkalarına vusûlünü ister. Fevk-ı âsumanda olan bu güneş eğer alta olsa, yine o güneştir; ancak âlem karanlık kalır. Binâenaleyh fevk, kendisi için değildir; gayri içindir. El-hâsıl onlar üstten ve alttan ve halkın ta'zîminden münezzehtirler. Eğer sana o âlemin bir zerre zevkı ve bir lemha letâfeti yüz gösterse; o lahzada üstten, alttan, efendilikten ve bendelikten ve riyâsetten ve her şeyden, sana daha yakın olan kendinden bîzâr olursun; hâtırına bile gelmez. Onlar ki o nûrun kâm ve ma'deni ve aslıdırlar / ve zevk için-

120

dedir; hiç alt ve üst ile mukayyed olurlar mı? Onların müfâhâresi Hak iledir; ve Hak alttan ve üstten müstağnidir. Bu alt ve üst, el ve ayak sâhibi olan bizler içindir. Resûl (a.s.) buyurdu ki: لا تفضلوني⁶⁸ علي يونس ابن متي بان كان عروجه في بطن الحوت وعروجي كان في السماء علي العرش Ya'nî "Eğer henî Yûnus üzerine tafzîl ederseniz, onun urûcu, balığın karnında ve benim urûcum fevk-ı âsumânda olduğundan dolayı tafzîl etmeyiniz." Zîrâ Hak Teâlâ ne üsttedir, ne alttadır; O'nun tecellîsi üstten ve alttan münezzehtir ve O'nun indinde hep birdir.

Hizmetler eden çok kimseler vardır ki, garazları başka bir şeydir; Hakk'ın maksûdu ise başka bir şeydir. Hak Teâlâ dîn-i Muhammed (s.a.v.) in muazzam olmasını ve zâhir olup tâ ebedü'd-dehr bakâsını murâd eylediğinden; nazar eyle ki, Kur'ân için, onar onar ve sekizer sekizer ve dörder dörder cild ne kadar tefsîr yapmışlardır. Garazları kendi fazıllarını ızhârdır. Keşşâf, Zemahşerî kendilerini ızhâr için bu kadar dakâyık-ı nahviyye ve lügaviyye ile ibâre-i fasîha isti'mâl etmişlerdir. Âkıbet bundan maksûd hâsıl olur. O da, dîn-i Muhammed (s.a.v.)in ta'zimidir. Binâenaleyh halkın kâffesi de Hakk'ın hizmetini ifâ ederler. Halbuki Hakk'ın

garazından gâfildirler. Onların maksûdu ise başkadır. Hak Teâlâ âlemin bakâsını murâd eder; onlar şehvetle meşgûl olurlar ve kendi lezzetleri için, kadın ile şehvetlerini icrâ ederler. Oradan çocuk peydâ olur ve kendi zevk ve lezzetlerinin zımnında böylece bir hizmet ifâ ederler; o da âlemin kıvâmına sebep olur. İmdi hakikatde Hakk'a ifâ-yı ibâdet eylerler. Şu kadar ki onlar, o niyyet ile yapmazlar. Mesâcid yaparlar, onun kapısına ve duvarına ve tavanına bu kadar masraflar ederler /; ancak i'tibâr kible içindir ve maksûd kiblenin ta'zimidir. Onların maksûdu her ne kadar o değil ise de, ta'zîm-i kible efzûn olur.

Evliyânın büyüklüğü, sûret cihetinden değildir; eyvallah, onlar için fevkiyyet ve büyüklük vardır; fakat bî-cûn ve bî-çigûnedir. Nihâyet bu kuruş, pulun fevkidir. Onun fevkiyyeti sûret cihetinden değildir. Bi'l-farz gümüşü damın üstüne ve altını aşağıya koy-san, muhakkak sûrette altın alâ-küllî-hâl fevkte; ve la'l ister altta, ister üstte olsun, altının fevkindedir. Kepek kalburun üstündedir ve un altta; kat'an un üstündür. Binâenaleyh âlem-i ma'nâda fevkiyyet, sûret cihetinden değildir. Mâdemki o güher ondadır; cem'i ahvâlde o bâlâdır.

YİRMİALTINCI FASIL

Huzûr-ı Pîr'e bir şahıs geldi; Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:

O mahbûbdur ve mütevâzi'dir; ve bu hâl onun gevherinin iktizâsıdır. Nitekim meyvesi çok olan bir dalı, o meyve aşağıya çeker ve meyvesi olmayan dalın kavak gibi başı yukarıdadır. Meyvenin kesreti haddi aşınca, büsbütün aşağı düşmemek için, dallara destek koyarlar. Peygamber (a.s.) pek ziyâde mütevâzi' idi; zirâ âlemin meyveleri evvel ve âhir onda toplanmış idi. Şübhesiz cümleden daha ziyâde müteavâzi' idi. ما سبق رسول الله احد في السلام Ya'nî "Hiçbir kimse Peygamber (a.s.)dan evvel Peygamber'e selâm vermedi" denilmiştir. Zirâ Peygamber, gâyet-i tevâzu'dan nâşi herkesi sebkât eyler idi; ve bi'l-farz selâmı evvel vermese idi bile, mütevâzi' yine o olur ve selâmda sâbık yine o bulunur idi. Çünkü herkes

selâmı ondan öğrendiler ve işittiler. Evvelîn ve âhirînin her nesi varsa, hep onun aksindendir ve onun sâyesidir. Eğer bir kimsenin gölgesi, eve kendisinden evvel girerse /, her ne kadar gölge sûrette sâbık ise de, hakikatte evvel olan o kimsedir. Nihâyet onu sebkât eden gölge, o kimsenin fer'idir. Ve bu ahlâk yeniden olma bir şey değildir. Bu zerreler o vakitten beri âdemîn zerrelerinde ve eczâsında mevcut idi. Ba'zısı rûşen ve ba'zısı nîm rûşen ve ba'zısı muzlim. O, şimdi zâhir oluyor; fakat bu tâbânlık ve rûşenlik eskidir ve onun zerresi, âdemde, eümleden daha sâfî ve daha rûşen ve daha mütevâzî' idi. Ba'zılar evvele nazar ederler; ba'zıları da âhire. Âhire nazar edenler azîzdîr ve büyüktür; zîrâ nazarı âkıbete ve âhirededir. Evvele nazar edenler ise hâs olanlardır. Onlar "Mâdemki buğday ekilince arpa çıkmaz ve arpa ekilince buğday biçilmez; âhire nazar etmeğe ne hâcet vardır?" derler. Binâenaleyh onların nazarıları evveledir. Ve daha hâs olan bir tâife vardır ki, onlar ne evvele nazar ederler, ne de âhire. Evvel ve âhir, hatırlarına bile gelmez. Onlar İlak'da müstağraklardır. Ve diğer bir tâife de vardır ki, dünyâda müstağrak olduklarından şiddet-i gasletlerine binâen, evvele ve âhire bakmazlar. İşte onlar cehennemîn gıdâsıdır. İmdi لولاك لولاك لما خلقت الافلاك [Ya'nî "Sen olmasaydın, sen olmasaydın; bu felekleri yaratmazdım"] hadîs-i kudîsî mücîbince, aslın Sallallahu aleyhi vesellem olduğu ma'lûm oldu. Şereften, tevâzu'dan, hilimden makâmât-ı aliyyeden her ne mevcûd ise, hep onun bahşîş ve sâyesidir; zîrâ ondan peydâ olmuştur. Nitekim bu el her ne yaparsa, akıl sâyesinde yapar. Zîrâ aklın sâyesi, onun üzerindedir. Gerçi aklın bir sâyesi yoktur; fakat o elin bir sâyesi vardır. Nitekim ma'nânın varlıksız bir varlığı vardır. Eğer insanın üzerinde aklın sâyesi olmasa, onun kâffe-i a'zâsı muattal olur. El yoluyla tutamaz, ayak doğru gidemez, göz bir şey göremez, kulak eğri işitir. Binâenaleyh bu a'zâ akıl sâyesinde hidemâtı, yolu ile icrâ eyler ve lâyık olanı yerine getirir; ve hakikatte o hidemât, bütün akıldan hâsıl olur; / a'zâ âlettirler. İnsan, böylece Hakk'ın halife-i azîmî olur; çünkü o "akl-ı küll"dür. Ukûl-i insânîyye onun a'zâsı gibidir; her ne yaparsa, onun sâyesinden olur. Ve eğer onlardan eğrilik zuhûr ederse, bu hâl, akl-ı küllün onlardan sâyesini kaldırmış olmasındandır.

Nitekim bir adam divâneliğe ve nâ-pesendide işler işlemeğe

ba
dı
ve
ve
ici
re
de
olu
"a
ya
ay
du
mı
su
bü
yu
dü
tâ
he

ve
ter
ne
ay
bir
mu
sar
bu
tar
tin
ber

başlayınca, onun başından akılı gittiği ve onun üzerine sâye salmadığı herkese ma'lûm olur. Akıl melek cinsidir. Gerçi meleğin sûreti ve perr ü bâli vardır ve aklın yoktur; fakat hakîkatte bir şeydirler ve bir fiili işlerler ve tabiatleri birdir. Mâdemki ma'nâda bir fiil icrâ ediyorlar, sûrete nazar etmemek lâzımdır. Meselâ onların sûretlerini kaldırır isen, kâmilen akıl olurlar ve onun perr ü bâlin-den hâriçte hiç bir şey kalmaz. Binâenaleyh onların tamâmen akıl oldukları ve fakat mücessem buldukları ma'lûm oldu; onlara "akl-ı mücessem" derler. Bi'l-farz balmumundan kanatlı bir kuş yaparsın; fakat o yine balmumudur; onu erittiğin vakit, elsiz ve ayaksız ve kanatsız yine mum olur. Binâenaleyh ma'lûmumuz oldu ki, mum yine o mumdur; ve mumdan i'mâl olunan kuş, nakş-ı mücessem hâline girmiş olan aynı mumdan ibârettir. Ve kezâ buz, sudur. Eritilince tamâmiyle su olur; fakat buz olmadan evvel, hiç bir kimse onu elinde tutamaz. Binâenaleyh fark, sûretsiz olan suyun sûret-pezir olmasından ibârettir. Ahvâl-i insâniyye dahî böyledir. Bir meleği getirmişler, bir eşeğin kuyruğuna bağlamışlardır; tâ ki o eşek meleğin sohbeti ile melek ola; zirâ eşeğin melek ile hem-renk olup melek-sıfat olması mümkündür. Şiir:

از خرد پر داس عیسی بر فلك پر بد او کر خرش را نیم پر بودی نمائی در خری

Tercüme: "Uçtu eflâke hazret-i İsâ
Kanadı vardı akıldan zirâ
Eşeginde olaydı nîm kanad
Adı kalmaz idi eşek ebedâ." /

Halbuki eşeğin adam olması ne acib şeydir! Hak Teâlâ her şeye kâdirdir. Nihâyet bu çocuk, ibtidâ-i tevellüdünde, eşekten beterdir. Elini necâsete sürüp ağzına götürür. Eşekte hiç olmazsa bir nev'-i temyîz vardır; tebevül ettiği vakit, üstüne sıçramasın diye ayaklarını açar. Hak Teâlâ mâdemki eşekten beter olan etfâli fehim ve idrâk sâhibi kılıyor; eğer eşeği insan eyler ise taaccüb olunur mu? Hakk'ın indinde hiç bir acib şey yoktur. Kıyâmette insanın bütün a'zâsı birer birer ve ayrı ayrı söz söyler.⁶⁹ Feylesoflar bunu te'vîl edip derler ki: "El nasıl söz söyler? Ancak el üzerinde bir alâmet peydâ olup söz makâmına kâim olur. Meselâ el üzerinde bir yara veyâ çban zâhir olur; böğürtlen yedim, diye el haber veriyor demek mümkündür. Veyâ eli mecrûh olur veyâhut siyâh

olur. Eli bıçak kestiğini veyâ siyâh bir tencereye sürüldüğünü haber verip söz söylüyor denebilir. Elin ve sâir a'zânın söz söylemesi bu kıyâs üzeredir. Sünnîler derler: "Hâşâ ve kellâ, belki o el ve ayak lisânın söylediği gibi mahsûs olarak söze gelirler. Kıyâmet gününde bir adam, hırsızlık etmedim diye inkâr eder. Onun eli zebân-ı fasîh ile "Evet çaldın idi; hattâ ben aldım" der. O şahıs eline ve ayağına müteveccih olup der ki: "Siz söyleyici değildiniz, nasıl söz söylüyorsunuz?" Onlar da fasâhat-ı tâmmе ile cevâb verirler ki: قَالُوا اَنْطَقْنَا اللهُ الَّذِي اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ. (Fussilet, 41/21) Ya'nî ["Dediler ki: Bizi her şeyi söyleten Allah söyletti.] Bizi O Zât-ı Eccl ve Alâ sözle getirdi ki, kâffe-i eşyâyı, kapıyı ve duvarı ve taşı, kerpiçi söze getirir. O bir Hâlık'dır ki bunların / cümlesine nutuk ihsân eyler; bize de nutuk atâ eyledi. Nitekim senin dilini nutka getirdi; senin dilin ise, bir et parçasıdır; benim elim dahî bir et parçasıdır. Et parçasından ibâret olan dilin söz söylemesi nasıl ma'kûldür? Fakat sen onun söz söylediğini çok gördün; onun için, sana muhâl görünmez. Yoksa Hakk'ın indinde lisan bahânedir; ona, söz söyle diye emr ettiği vakit, söz söyler; ve her neye emr ederse nutka gelir. Söz insanın kudreti kadar gelir. Bizim sözümüz boruların aktığı su gibidir. Su, boruların kendisini bir gülzâra veyâ yeşillığe nereden ve hangi sahrâdan akıtığını ne bilir? Bunu bilirim ki, eğer su çok gelirse, orada sulak yerler çok olur ve eğer az gelirse, bilirim ki orası dar bir yerdir, bir bahçedir veyâ dört duvar arasında küçük bir mahaldir. ان الله يلقن الحكمة على لسان الواعظين بقدر هم المستمعين Ya'nî "Hak Teâlâ Hazretleri vâizlerin lisânına, dinleyenlerin himmetleri mikdârınca hikmet telkîn eyler."⁷⁰ Pabuç dikiciyim; deri çoktur, ancak ayağın ölçüsü kadar dikerim. Şiir:

سايه شخص و اندازه او قامتش چند بود چندانم

Nazmen tercüme:

"Âdemin gölgesiyim, kâmetinin ölçüsüyüm
Ne kadarsa boyu, ben de o kadarlık uzarım."

Birtakım hayvancıklar vardır ki, yer altında yaşarlar ve zulmet içinde bulunurlar; onların gözleri ve kulakları lezzet duyduğu o makâmda, göze ve kulağa muhtâc değildir. Mâdemki lüzûmu yoktur, Hak Teâlâ ona niçin göz versin. Yoksa Hakk'ın indinde gözün ve kulağın kılığı mı vardır? / Yâhut buhl mü ediyor? Ancak

lüzûmu olan bir şeyi ihsân eder. Bir şeyi lüzûmu olmaksızın verse, o kimseye bir yük olur. Hakk'ın hikmeti ve lutfu ve keremi yükü def ettiği halde, bir kimse üzerine nasıl yük vaz' eyler? Meselâ dülgerin keser ve destere vesâire gibi âletlerini bir terziye verip "Al bununla iş gör" desen, ona yük olur. Binâenaleyh Hak Teâlâ, bir şeyi ihtiyâca göre verir. Nitekim yer altında ve zulmet içinde yaşayan bir takım solucanlar vardır; onlar, hilkatleri icâbınca bu âlemin zulmetine kâni' ve râzı olmuşlardır; ve o âleme muhtâc ve didâra müştâk değillerdir. O çeşm-i basîret ve gûş ve hûş onların ne işine gelir? Bu âlemin kârını, mâlik oldukları bu çeşm-i hissî ile icrâ ederler ve o tarafa azm etmezler. O halde, onlara niçin çeşm-i basîret ihsân olunsun? Kit'a:

تا ظن نبري که ره روان نیز نیند کامل صفاتان بی نشان نیز نیند
 زین گونه که تو محرم اسرار نه می پنداری که دیگران نیز نیند

Nazmen tercüme: "Yok mu şanırsın acabâ reh-revân
 Hem dahi kâmil sıfat-ı bî-nişân
 Mahrem-i esrâr değilsin diye
 Sanma değil vâkıf-ı sır diğerân"

Şimdi, âlem gafletle kâimdir. Eğer gaflet olmasa, bu âlem bakâ bulmaz ve şevk-ı Hak ve yâd-ı âhîret ve şükür ve veed o âlemin mi'mârıdır. Eğer herkes bu cihete dönse, hep o âleme gitmemiz ve burada kalmamız lâzım gelir. Halbuki iki âlemin kıyâmı için, Hak Teâlâ Hazretleri burada olmamızı murâd eyler. Binâenaleyh iki âlemin de ma'mûr olması için, biri gaflet ve biri teyakkuz olmak üzere iki hâkim nasb etti.

YİRMİYEDİNCİ FASIL

Hâziren ve gâiben ibzâl ettiğiniz lutuflarımıza ve sa'ylerinize ve tertibâtımıza mukâbil eğer ben şükür ve ta'zîm / ve i'tizâr husûsunda kusûr edersem; kibre veyâ ferâgata veyâ bilmem neye müstenid değildir. Gerçi mün'im hakkında kavil ve fiil ile mükâfât etmelidir; lâkin akîde-i pâkinizden dolayı onu hâlisen-lillah işlediğinizi bilirim. Mâdemki O'nun için icrâ ettiniz; ben dahî, onun

mükâfâtını da O versin, diye Hakk'a havâle ederim. Zîrâ eğer ben ondan sonra, meşgûl olup lisânen ikrâm ve medh eyler isem, size Hakk'ın vereceği ecirden ba'zısına ve mükâfâta nâil olmuş bulunursunuz. Zîrâ bu tevâzu'lar ve özür dilemek ve medh eylemek hazz-ı dünyâdır. Dünyâda bir meşakkati çektiğin ve bir malı bezlediğin ve bir mansıbı terk eylediğin vakit, onun ivazının bi'l-küllüyye Hak'dan olması hayırlıdır. Özür dilemek hazz-ı dünyâ olduğu için, özür dilemiyorum; zîrâ malı yemezler ve matlûb lâine değildir. Mal ile at ve köle ve câriye satın alırlar; ve herkes kendilerinin medh ve senâlarını etmeleri için, mansıb taleb ederler. Dünyâ, büyük ve muhterem olanın, medih ve senâsı söylenen kimselerin lâynıktır.

Şeyh Nessâc Buhârî, sâhib-dil bir merd-i azîm idi. Mollalar, vâizler ziyâret kasdıyla onun nezdine gelirler ve iki diz üstü otururlar idi. O der idi ki: "Ben arapça bilmem; siz Kur'ân'ın ve hadîsin tercümesini söyleyiniz; ben de onun ma'nâsını söyleyeyim." Onlar âyetin tercümesini söylerler, o da onun tefsir ve tahkîkine başlayıp "Mustafâ (s.a.v.),falan makâmda iken bu âyet geldi ve o makâmın ahvâli böyledir" diyerek, o makâmın derecesini ve onun yollarını ve urûcunu tafsilen beyân eder idi. Bir gün Alevî-i Mu'arrif, onun huzûrunda, kadıyı medh edip der idi: "Âlemde böyle bir kadı bulunmaz; rüşvet almaz, misâli yoktur. Hâlisen ve muhlisen bilâ-pervâ halk arasında, Allah için icrâ-yı adâlet eder." Cevâben dedi ki: İşte o rüşvet almaz diyorsun; bir kere bu yalandır. Sen, nesl-i Mustafâ (s.a.v.)den bir Alevî olduğun halde, onu medh ve senâ ediyorsun; bu rüşvet değil midir? Bundan a'lâ ne rüşvet olacaktır ki onun karşısında şerh ediyorsun.

Şeyhu'l-İslâm Tirmîzi der idi ki: Seyyid Bürhâneddin⁷¹ hakîkate müteallık sözleri güzel söylüyor. Zîrâ kütüb-i meşâyihî ve onların makâlât ve esrârını mütâlâa etmiştir. Birisi dedi ki: Nihâyet sen dahî mütâlâa ediyorsun; niçin onun gibi söz söylemiyorsun? Ona cevâben dedi: "Onun bir derdi ve mücâhedesî ve amclî vardır." O kimse dahî: "O halde niçin onu söylemiyor ve yâd eylemiyorsun da, yalnız mütâlâadan bahs ediyorsun? Asl olan odur. Biz onu söylüyoruz, sen dahî ondan bahs et." Onlar için o cihânın derdi yoktur; onlar gönüllerini bu cihâna bağlamışlardır. Ba'zısı ekmeğe yemek ve ba'zıları da ekmeği temâşâ etmek için gelmişlerdir.

Bu sözü öğrenip satmak için isterler.⁷² Bu söz bir gelin ve mahbûbe gibidir; satmak için aldıkları güzel câriyeye niçin muhabbet etsinler ve niçin gönül bağlasınlar? O tâcirin lezzeti mâdemki satmak husûsundadır o, 'innîndir. Cârîyeyi ancak satmak için alır. Onda o racüliyyet ve mertlik yoktur. Eğer kadın tabiatlı olan bir kimsenin eline şimşir-i hindî geçse, onu satmak için alır veyâ eline bir pehlivanın yayı geçse, kezâ satmak için alır. Çünkü onu gerecek bâzû yoktur ve o kimse o kirişin lâyıkı değildir. O, altının âşiğidir ve onları sattığı vakit, bahâlarını düzgüne ve rasuğa verir.

Bu kelâm süryânîdir. Sakın anlamadım demeyiniz. Her ne kadar ziyâde fehmi ve zabt etmiş olsanız, anlamaktan uzak olursunuz. Bunu anlamak, anlamamazlıktır. Hoş, senin belâ ve musibetin o anlamaktadır. O anlamak senin için bağıdır. O bağdan kurtulmalıdır ki, bir şey olasın. Sen dersin ki: "Ben kırbayı denizden doldurdum ve deniz benim kırbama sığdı." Bu muhaldir; evet / eğer benim kırbam, denizde gâib oldu der isen, bu güzeldir, aslanan da budur. Akıl seni, pâdişâhın kapısının önüne götürülecek kadar güzel bir matlûbdur. Onun kapısı önüne eriştiğin vakit, aklı salıver. Bu zamanda akıl senin zararın ve reh-zenindir. Ona vâsıl olduğun vakit, kendini ona teslim et. Artık çün ü çirâ ile senin işin yoktur. Meselâ dikilmemiş kumaşın var; onu setre veyâ cübbe yaptırarak istiyorsun. Akıl seni terzinin önüne götürür. İşte akıl seni terzinin önüne götürünceye kadar, işine yarar. Şimdi aklı salıverip, terzinin önünde tasarrufunu ve ma'lûmâtını terk etmek lâzım gelir. Ve kezâ akıl, hastanın kendisini tabîbe gönderecek kadar fâidelidir.⁷³ Bundan sonra onun aklının başka işi yoktur. Artık kendisini tabîbe teslim etmesi icâb eder. Senin gizli na'ralarını, na'ra sâhiblerinin kulakları işitir; bir şeye mâlik olan veyâ bir gevheri ve bir derdi bulunan kimse belli olur. Nihâyet deve katarının içinde kızgın deve gözünden, refâtından ve ağzının köpüğünden bellidir. Nitekim Kelâm-ı mecîdde buyrulmuştur: **سِيمَاهُمْ فِي رُجُوهِهِمْ مِنْ آثَرِ السُّجُودِ** (Feth,48/29) "Onların yüzlerinde secde eserinden âlâmetler zâhirdir." Ağacın kökünün ne mass ettiği üzerindeki yaprak ve meyvesinden zâhir olur. Mass etmeyip pejmürde olan ağaç hiç gizli kalır mı? Bu ettikleri hây u hây-i bülebindin sırrı, bir sözden sözler anlamak ve bir noktadan nükteler ve bir harften işâretler

kapmaktır. Nitekim bir kimse *Vasfât* nâm kitabı ve kütüb-i *Mutavvele'*yi okumuş olur. *Tenbih* 'den⁷⁴ bir kelime işitince veyâ onun şerhini mütâlaa eyleyince, o bir mes'eleden asıllar ve mes'eleler anlar. Bu harf için tenbihler edip "Ben bunun tahtında birtakım şeyler görüyorum" der. Bu da, ben orada meşakkatler çektim, geceleri gündüze katıp hazîneler buldum / demektir. Nitekim: *المُتَشَرِّحُ لَكَ صَدْرَكَ* (İnşirâh, 94/1) [Ya'nî "Habîbim, göğsünü açıp da genişletmedik mi?"] buyrulmuştur. Dilin şerhi bî-nihâyedir; o şerh okunduğu vakit, bir işâretten çok şeyler anlaşılır; ve henüz mübtedî olan kimse, o lafızdan ancak lafzın ma'nâsını anlar. Onun ne haberi ve hây u hüyu olur. Söz, müstemî'in isti'dâdı kadar gelir. O ne kadar emip, müteğaddî olursa, şîr-i hikmet o kadar nâzil ve zâhir olur. O emmeyince, hikmet dahî hârice çıkmaz ve yüz göstermez. "Acib şey! Niçin kelâm zuhûr etmiyor?" dersin. Acib şey! Sen kelâmı niçin cezb etmiyorsun? Sana kuvvet-i istimâ'ı vermeyen Zât-ı Azîmü's-Şân, kâile de, dâiye-i kelâmı vermiyor.

Zamân-ı Mustafâ (a.s.) da bir kâfirin, sâhib-i güher bir müslüman kölesi var idi. Seher vakti efendisi "Tası getir ki hamama gidelim" dedi. Esnâ-yı râhda mescidde Mustafâ (s.a.v.) ashâb-ı ile namaz kılıyor idi. Köle dedi: "Ey efendi! Allah rızâsı için şu tası biraz tut da, iki rek'at namaz kılayım; ondan sonra hizmette bulunayım." Vaktâki mescide girip namaz kıldı. Mustafâ (a.s.) dışarıya çıktı. Cümle ashâb o gulâm ile yalnız kaldılar. Efendisi mescidin kapısında kuşluk vaktine kadar intizâr eyledi. Nihâyet "Ey gulâm! dışarıya çık" diye bağırdı. Gulâm "Bırakmıyorlar" dedi. Vaktâki intizârı hadden aştı. Efendisi bırakmıyanın kim olduğunu görmek için, başını mescidin kapısından içeriye uzattı; kimseden eser görmedi; nihâyet "Seni bırakmıyan kimdir; dışarıya çık" dedi. Gulâm "Seni içeriye girmeğe bırakmıyan ve görmediğin kimsedir" diye cevâb verdi.

İnsan görmediği ve işitmediği ve anlamadığı şeyin tâlib ve âşığdır; ve gece ve gündüz onu arar durur. Ben görmediğimin bendesiyim. Herkes anladıkları ve gördükleri şeyden usanmışlardır ve girizândırlar. İşte bu sebebden dolayı felâsife rü'yeti münkirdirler. / Zîrâ onlar derler ki, gördüğün vakit doymak ve usanmak mümkündür; bu ise câiz değildir. Sünniler derler ki; doymak ve

bıkmak bir levn üzre görüldüğü vakit olur. Mâdemki كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ (Rahmân,55/29) [Ya'nî "O her gün bir tecellidedir"] âyet-i kerîmesi mücibince, her bir lahzada yüzbin renk görünür. Eğer yüzbin tecellî etse, aslâ birbirine benzemez. Nihâyet sen dahî bu sâatte Hakk'ı âsâr ve efâl içinde görüyorsun ve her lahza türlü türlü müşâhede eyliyorsun. Zîrâ bir fiil, bir fiile benzemiyor. Meserret vak-tinde başka tecellî ve havf ve recâda böylece başka tecelli. Mâdemki Hakk'ın efâli ve O'nun tecellî-i efâli ve âsârı türlü türüdür ve yekdîgerine benzemez; binâenaleyh O'nun tecellî-i Zâtî'si de böyle olur. Tecellî-i efâlini buna kıyâs eyle. Ve sen dahî kudret-i Hak-dan bir cüz' olduğundan, lahzada bin türlü olursun ve bir karâr üzerine değilsin.

Ba'zı bendegân vardır ki Kur'ân'dan Hakk'a giderler; ve ba'zıları vardır ki, daha hâstırlar; zîrâ Hak'dan gelirler, Kur'ân'ı burada bulurlar. Onu Hakk'ın gönderdiğini bilir. اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لِحَافِظُونَ (Hicr,15/9) [Ya'nî "Kur'ân'ı biz indirdik. Onun koruyucuları da şübhesiz ki biziz."] Müfessirler bu âyet Kur'ân hakkındadır derler;bu da güzeldir; fakat hakikat-ı ma'nâ budur ki: "Sende bir gevher ve bir taleb ve bir şevk vaz' eyledik; onun nigehbânı biziz; onu zâyi' etmeyiz ve mahalline îsâl eyleriz." Sen bir kere: "Hudâvendâ, hıfzım sâbit kıl!" de ki, cümle belâlar sana gelmesin. Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) e birisi gelip "Ben seni seviyorum" dedi. Buyurdular ki: "İleri gel ki, ne söylüyorsun?" Yine "Ben seni seviyorum" dedi. Buyurdular ki: "Dikkat et ki, ne söylüyorsun?" Yine "Ben seni seviyorum" sözünü tekrâr etti. Buyurdular ki: "Şimdi se-bât et ki, seni kendi elin ile öldüreceğim, vay senin hâline!"

[Zamân-ı Mustafâ (s.a.v.)de birisi gelip dedi: "Ben bu dîni istemiyorum; vallâhi istemiyorum; bu dîni geri al; senin dinine girdiğim günden beri bir gün râhat etmedim. Mal gitti, zevce gitti, evlât gitti, hürmet kalmadı." Cevâben buyurdular ki: "Hâşâ ki bizim dînimiz onu kökünden ve dibinden koparmadıkça ve hânesini sü-pürmedikçe ve onu لَا يَسْأَلُ الْاَلُ الْمُطَهَّرُونَ (Vâkıa, 56/79) [Ya'nî "Ona tam bir sûrette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez"] âyet-i kerîmesi mücibince tathîr etmedikçe, gittiği mahalden geri gelsin." O nasıl bir ma'şûktur ki sende nefsine olan muhabbetin bir kılı

bâkî kaldıkça, cemâlini sana gösterir ve sen onun yolunda, kendini fedâ etmedikçe, nasıl onun lâyıh-ı visâli olursun? Ma'şûk yüzünü göstermek için bi'l-küllüyye kendinden ve âlemden bi-zâr ve kendine düşman olman lâzımdır. Bir gönülde karâr eden bizim dinimize, onu Hakk'a îsâl etmedikçe ve onu bi-lüzûm olan şeylerden ayırmadıkça ondan el çekmez."

Peygamber (a.s.) yine buyurdular ki: "Senin adem-i istirâhatinin ve gam çekmenin sebebi odur ki; gam çekmek, evvelki şâdilerden istifrâğ etmektir. Mi'dende birşey olunca, yemek için sana bir şey vermezler. Vakt-i istifrâğda bir kimse bir şey yemez. Vaktâki fârîğ olur, ondan sonra taâm yer. Sen dahî sabr et ve gam çek, ki gam çekmek istifrâğ etmektir. İstifrâğdan sonra şâdi gelir; hem öyle şâdi ki, onun gamı olmaz. Öyle bir gül ki, dikenini bulunmaz ve öyle bir şarâb ki hiç baş ağrısı gelmez. Nihâyet dünyâda gece ve gündüz, ferâgat ve râhat istiyorsun; halbuki dünyâda onun husûlü mümkün değildir! Maahâzâ bir lahza talebden hâli kalmazsın. Dünyâda bulduğun râhat dahî geçip giden ve karâr etmeyen bir şimşek gibidir. Hem öyle bir şimşek ki, arkası yağmur ve dolu ile dolu. Meselâ bir kimse Antalya'ya azm eder; fakat Kayseri tarafına gider ve Antalya'ya vusûlünü ümîd eyler; ve bununla berâber sa'yi terk etmez. Halbuki bu yoldan Antalya'ya gitmek mümkün değildir. Ancak Antalya yoluna giden kimse, velev ki topal ve zayıf olsun, mâdemki bu yolun mûntehâsıdır, Antalya'ya vâsıl olur. Mâdemki dünyâ ve âhîret işleri meşakkatsiz olmuyor; bârî bu meşakkati zâyi' / olmamak için, âhîret tarafına sarf et! Sen dersin ki: "Ey Muhammed (a.s.)! Benden dîni al ki rahat edeyim." Bizim dînimiz onu maksûda eriştirmedikçe, hiç bırakır mı?

Naklederler ki, muallimin birisi yoksulluktan, kış mevsiminde bir keten cübbe giymiş idi. Meğer seylâb, ayının birisini kapıp, başı su içinde kalmış idi. Çocuklar onun sırtını görüp dediler: "Hoca efendi, işte ırmağa düşmüş bir kürk! Sen üşüyorsun, onu al da arkana giy!" Muallim şiddet-i ihtiyaçtan kürkü almak için fırladı. Ayı pençesini attı; muallim su içinde ayının eline giriftâr oldu. Çocuklar bağırıldılar ki: "Hoca efendi, eğer kürkü çıkarmak mümkün değil ise, bırak da sen dışarıya çık." Muallim cevâben dedi: "Ben kürkü bıraktım; kürk beni bırakmıyor." Şevk-i Hak ve cezbe-i Hak hiç seni bırakır mı? Biz kendi elimizde olmayıp,

Hakk'ın elinde bulunduğumuz için, burada şükr etmek lâzımdır. Meselâ küçük bir çocuk vâhidesinin sütünden başka bir şey bilmez. *لا اله الا جنبه* Ya'nî "İlâh ancak kucaktır." Hak Teâlâ onu aslâ o makâmda bırakmayıp ekmek yemek ve oyun oynamak makâmına getirir ve oradan dahî böylece çekip, makâm-ı akla kadar getirir.

O âleme nisbetle çocukluktan ve bir nevi' memeden ibâret bulunan bu halde dahî öylece bırakmaz. Ve seni o makâma isâl eyler ki, onun yanında bu hâlin, çocukluktan başka bir şey olmadığını bilirsin. *عجبت من قوم يجرون الى الجنة با لسلاسل خذوه فقلوه ثم التميم صلوه ثم الوصال*

صلوه ثم الجمال والكمال صلوه Ya'nî "Zincirler ile cennete çektikleri kavmin hâline taaccüb ederim. Onları tutup, ellerini boyunlarına bağlayın; ba'dehû naime isâl edin; sonra visâle ve ondan sonra da cemâle ve kemâle isâl eyleyin."⁷⁵ /

Bahkçılar büyük balığı birdenbire çekmezler; zîrâ olta balığın boğazına saplandığından kanı akıp gevşesin ve zayıf olsun, diye bir parça çekerler yine bırakırlar ve bi'l-külliyeye zayıf oluncaya kadar böyle çekerler. Aşk oltası dahî insanın damağına saplandıkda, ondaki bâtil olan kuvvetlerin ve kanların yavaş yavaş gitmesi için, Hak Teâlâ onu tedricile çeker. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *اللَّهُ يَبْسُطُ وَيَقْبِضُ* (Bakara, 2/245) Tahkîkan "Allah Teâlâ kabz ve bast eyler."

"Lâ ilâhe illallah" îmân-ı âmmdır ve "Lâ ilâhe illâ Hû" ise îmân-ı hâssdir. Meselâ bir kimse rü'yâsında kendisini pâdişâh olmuş ve tahta çıkmış ve etrafına gulâmlar ve hâcibler ve ümerâ dizilmiş görüp "Benim pâdişâh olmam icâb eder; bugün pâdişâhlık benden başkasının değildir" [der.] Bunu rü'yâda söyler. Uyandığı vakit, evin içinde kendisinden başka kimseyi görmez. Bu defa "Benim, benden gayri kimse yoktur" der. Şimdi, uyanık göz lâzımdır; uykulu göz onu göremez; ve bu onun vazifesi değildir. Her bir tâife, diğer tâifeyi nefy eder. Bunlar derler ki "Hak bizimdir ve vahy bizimdir ve onlar bâtildirlar." Onlar dahî bunlara böyle söylerler. Yetmiş iki millet yekdîğerini nefy ederler. Binâcnaleyh müttefikân cümle için vahy yoktur, derler. Binâenaleyh cümle üzerine vahy olmamasında müttefikdirler; ve bu cümleden birisine vahy olmasında ittifak eylerler. Şimdi onun hangisi olduğunu bilmek için bir mümeyyiz lâzımdır; zîrâ *كيس فظن ميز* Ya'nî "Mü-

min zeki ve temyîz sâhibi ve fatin olur.”

Birisi suâl eyledi ki: “Bilmeyenler çoktur, bilenler ise azdır. Eğer biz, bilmeyenler ve gevher sâhibi olmayanlar ile, bilenlerin arasını tefrik ve temyîz ile meşgûl olacak olur isek, uzun bir mes’ele olur.” Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular:

Gerçi, bilmeyenler çoktur; fakat azamı bildiğin vakit, cümlesini bilmiş olursun. Nitekim bir avuç buğdayı görür isen, bütün âlemin anbarlarını bildin; ve kezâ bir parça şekeri tadar isen, eğer şekerden yüz nevi’ tatlı yapsalar, mâdemki şekeri bildin, orada şeker bulunduğunu bilirsin. Bir kimse bir boynuz şeker yemiş olursa, nasıl olur da / tanımaz; meğer ki onun iki boynuzu ola; ya’nî öküz ola.⁷⁶ Bu kelâm size mükerrer görünüyor. Bu tekrür ise, sizin evvelki dersi anlamadığınız içindir. Binâenaleyh benim bunu her gün söylemem lâzımdır. Nitekim muallimin birisi bir çocuğu üç ay okuttu; “Elifte bir şey yok” dan⁷⁷ ileriye geçmedi. Çocuğun pederi gelip dedi: “Biz hizmette kusûr etmiyoruz ve eğer bir kusûr vâki’ olmuş ise, emr et ki daha ziyâde hizmet edelim.” Muallim: “Hâşâ sizin bir kusûrunuz yoktur; fakat bu çocuk ileri geçemiyor” diye cevâb verdi; ve onu önüne alıp “Elifte bir şey yok” de! dedi. Çocuk “Bir şey yok” deyip “Elif” diyemedi. Muallim “İşte hâl gördüğün gibidir; mâdemki bundan ileriye geçmedi ve öğrenmedi, ona nasıl yeni ders veririm?” diye cevâb verdi. Peder “El-hamdülillâhi Rabbi’l-âlemîn” (Fâtihâ, 1/1) dedi. İşte biz de “El-hamdülillâhi Rabbi’l-âlemîn” dedik. Bu hamd, nân ve ni’metin ziyâ’ından dolayı değildir; nân ve ni’met bî-nihâyedir, fakat iştihâ kalmadı ve misâfirler doydular. Bu nân ve ni’met-i dünyâ kalmadığı için “El-hamdülillâh” denildi. Zîrâ bu nân ve ni’met-i dünyâyı iştihâ olmadığı halde ne kadar istersen zor ile yemen mümkündür; çünkü cemâddır. Her nereye çeker isen, senin ile berâber gelir. Rûhu yoktur ki münâsib olmayan mahalle gitmekten imtinâ’ eylesin. Bu, diri bir ni’met olan hikmet-i İlâhî’nin hilâfıdır. Bu ni’met-i zinde iştihân oldukça ve rağbet-i kâmile gösterdikçe, senin tarafına gelir ve gdân olur. İştihâ ve meyl olmadığı vakit, onu zor ile yemen ve içmen mümkün değildir. O vakit yüzünü örtü altına çekip, kendisini sana göstermez.

Hız. Pîr-i dest-gîr kerâmâttan bahs buyuruyor idiler, bu hakâyıkı beyân eylediler: Birisi buradan bir günde / veyâ bir lah-

zada Ka'be'ye gider. Bu o kadar acıb ve kerâmet değildir. Bâd-ı semûmun seyrinde dahî bir lahzada her nereye isterse, gidecek kadar kerâmet vardır. Kerâmet odur ki, seni hâl-i süfliden hâl-i ulvîye getirir. Oradan buraya ve cehilden akla ve cemâdılıktan hayâta gelirsin. Nitekim evvelen toprak idin.⁷⁸ Seni âlem-i nebâta getirdi ve âlem-i nebâttan sefer ettin "alaka" ve "mudga" âlemine geldin; ondan sonra âlem-i hayvânîye ve oradan âlem-i insânîye sefer ettin. Kerâmât, Hak Teâlâ'nın sana böyle bir seferi karîb kılmasıdır. Bu geldiğin yollarda ve menzillerde geleceğin ve hangi tarikten vürûd eyliyeceğin hiç hâtırında ve vehminde yok idi. Vaktâki geldin ve seni getirdiler; şimdi âşikâre olarak geldiğini görüyorsun. İşte seni böyle başkaca türlü türlü yüz âleme getireceklerdir. Münkir olma ve ondan haber verirlerse, kabûl et!

Hız. Ömer (r.a.)ın huzûruna hediye olarak zehir ile dolu bir kâse getirdiler. "Bu neye yarar?" buyurdu "Bu, ona yarar ki bir kimsenin âşikâre olarak öldürülmesi muvâfık görülmezse, bundan ona biraz verildiği vakit, gizlice ölür; ve eğer kılıç ile öldürülecek bir düşman olursa, bundan gizlice bir parça verip öldürürler" diye cevâb verdiler. Hız.Ömer "Çok iyi birşey getirdin; bende bir büyük düşman vardır ki, ona kılıç yetişmez ve âlemde bana ondan ziyâde düşmanlık eden kimse yoktur. Onu bana veriniz ki, / o zehri içireyim" buyurdular." Bunun hepsini birden içirmek lâzım değildir; bir zerresi kâfidir. Bu, yüzbin kimseye kifâyet eder" dediler. Hız. Ömer "Bunun düşmanlığı dahî bir kimse kadar değildir; düşmanlığı bin adamlık kadardır ve yüzbin kimseyi tepe taklak etmiştir" buyurdu. Ve derhal o zehri alıp cümlesini birden içti. Orada bulunan gürûh "Dinin haktır" deyip kâffesi müslüman oldular. Ömer (r.a.) buyurdu: "İşte hepiniz müslüman oldunuz ve bu kâfir hâlâ müslüman olmadı." Şimdi... Hız.Ömer'in bu îmândan garazı, îmân-ı âmm değil idi. Onda o îmân ve ondan ziyâdesi ve belki siddikların îmânı var idi. Fakat onun garazı, enbiânın ve havâs-ın îmânı ve ayne'l-yakîn idi ve onu tevakku' eyler idi.

Nitekim bir arslanın şöhreti etrâfa şâyi' olmuş idi. Herkes berây-ı taaccüb mesâfât-ı baideden o ormana giderler ve o arslanı görmek için bir sene yol meşakkatî ihtiyâr ederler ve kat-ı menâzil eylerler idi. Vaktâki o ormana gittiler ve arslanı uzaktan görüp tevakkuf ettiler ve bir adım ileri atamadılar. O kimselere

dediler ki: "Nihâyet siz bu arslanın aşkı ile bu kadar yol teptiniz. Halbuki bu arslanın bir hâsiyyeti vardır ki, her kim onun huzûrunda cesûr olur ve aşk ile elini ona sürerse, o kimseye hiç zarar gelmez. Eğer bir kimse ondan korkarsa, bu arslan ona gazab eder. Ve belki ba'zılarına da, bu benim hakkımda ettiğin sû'-i zandır, diye kâd eyler." Şimdi bu böyle bir şeydir. "Bir sene yollar teptiniz ve işte arslana karîb oldunuz. Bu tevakkuf nedir? Adımınızı ileri atınız." Kimse bir adım ileri atmağa cesâret edemeyip cevâben dediler ki: "O attığımız adımların cümlesi kolay idi. Adım, arslanın gözû önünde atılan adımdır." Şimdi, Hz. Ömer'in o îmândan mak-sûdu, arslanın gözünün önünde atılan adım idi. O adım nâdirdir; hâslardan ve mukarreblerden gayrisinin işi değildir ve asıl adım budur. Bâkîsi adımın izleridir. Bu îmân, külliyyen canlarından geçmiş olan enbiyâdan gayrisine nasib olmaz.

Yâr hoş bir şeydir; zîrâ / yâr, hayâl-i yârdan kuvvet bulur ve neşv ü nemâ hâsıl eyler; ve tâze hayat kesb eder. Hayâl-i Leylâ'nın Mecnûn'a kuvvet vermesi ve ona gîdâ olması ne acîb şeydir! Hayâl-i ma'sûk-ı mecâzînin bir yerde bu kadar kuvvet ve te'sîri olursa, huzûr ve gaybette yâr-ı hakîkînin kuvvetler bahş etmesine taaccüb olunur mu? Hayâl ne? O muhakkak hakâyîkin câmidir. Ona hayâl demezler. Âlem "hayâl" üzerinde kâim olduğu halde, nazarına görüldüğü ve mahsûs olduğu için, bu âleme "hakîkat" diyorsun; ve bu âlem, onun fer'i olduğu halde, o maânîye hayâl diyorsun. İş aksinedir. Muhakkak hayâl bu âlemdir. Zîrâ o maânî bunun gibi yüz âlem peydâ eyler ve çürütüp harâb eder ve i'dâm eyleyip, tekrâr yeni âlem peydâ kılar. O ise eskimez; o, yenilikten ve eskilikten münezzehtir; ve onun fer'leri, eskilik ve yenilik ile muttasıflardır ve bunların muhdis ve mübdî'i olan O, her ikisinden münezzehtir ve her ikisinin verâsındadır. Bir mühendis gönlünde bir hâne tasarlar. Sofasının arzı bu kadar ve havlisinin tûlu bu kadar, diye hayâl peydâ olur. Buna hayâl demezler. Zîrâ o hakîkat bu hayâlden doğar ve bu hayâlin fer'idir. Evet mühendisin gayri olan bir kimse, gönlünde böyle bir sûret peydâ kılar ve tasavvur eyleser, ona hayâl derler; ve ârif olan adamlar, mi'mâr olmayan ve o hâle vukûfu bulunmayan böyle bir kimseye, bu senin hayâlidir, derler.

•
YİRMİSEKİZİNCİ FASIL
•

Dervişlerden suâl sormamak iyidir; zîrâ onu yalan ihtirâ'ına tahrîs etmiş olursun; niçin? Zîrâ eğer ona suâl soran cismânî ise, onun aklına muvâfık sûrette cevâb vermek lâzım gelir; ve hak olan nasıl ise, onu söylemek mümkün değildir. Çünkü onun lâyıki ve kâbili değildir; ve onun ağız ve boğazı böyle bir lokmaya lâyük değildir. Binâenaleyh onun suâli mündefî' olmak için havsalasına ve isti'dâdına lâyük bir cevâb-ı kâzib ihtirâ' etmek lâzımdır. Vâkiâ dervîş her ne söylerse yalan olmaz; velâkin suâle nisbeten cevâb olmakla berâber, söz ve hak onun yalan olmasıdır. /Ammâ dinleyene nisbetle doğru olur ve doğruluğu fazladır bile.

Bir dervîşin bir şâkirdi var idi; onun için tese'ül ederdi. Bir gün mahsül-i tese'ül olmak üzere ona bir taâm getirdi, o dervîş de yedi. Gece ihtilâm oldu. Bu taâmı kim tarafından getirdin diye sordu. Şâkird: "Bana bir güzel kız verdi" diye cevâb verdi. Ve dervîş dedi: "Vallâhi ben yirmi seneden beri ihtilâm olmamışım; bu onun lokmasının eseri idi." Dervîşe böylece ihtirâz lâzımdır ve herkesin lokmasını yememelidir. Zîrâ dervîş latîftir, ona çabuk te'sîr edip, birtakım şeyler zâhir olur. Nitekim bir beyaz libâs-ı tâhire, siyâhlık bulaşırsa, zâhir olur; fakat siyâh bir libâs üzerine, kir ve kara te'sîr etmez. Ne kendisine ve ne de halka zâhir olur. İmdi mâdemki böyledir, dervîşin zâlimlerin ve harâm yiyicilerin ve cismânîlerin lokmasını yememesi lâzımdır; zîrâ o lokma çabuk te'sîr eder. Bigâne lokmanın te'sîrinden, efkâr-ı fâside zâhir olur. Nitekim o kızın taâmından dervîş ihtilâm oldu.

•
YİRMİDOKUZUNCU FASIL
•

Tâliblerin ve sâliklerin evrâdı, mücâhede ve ibâdet ile meşgûl olmalarıdır; ve her işte zamânı taksim etmiş olsunlar ki, âdet hükümüne girip o zaman, bir rakîb gibi onların müvekkeli olsun. Meselâ sabahleyin kalksın; o sâatte ibâdet daha evlâdır. Zîrâ nefis pek ziyâde sâkin ve sâfidir. Herkes kendine lâyük ve şeref-i nefisine

muvâfık olan nev'-i ibâdeti ifâ eder. Kur'ân'da **وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافِرُونَ وَإِنَّا** (Saffât,37/ 165-166) buyrulmuştur. Ya'nî "Biz ma'şer-i melâike hizmetlerimizde saf saf durur ve Hakk'ı tesbih eyleriz." Yüzbin saf vardır; ne kadar ziyâde pâk olursa, o kadar ileriye götürürler; ve ne kadar kemter olursa, o kadar saff-ı evvelde uçar. **الله آخروهن من حيث آخروهن** Ya'nî "Hakk'ın geri bıraktığı haysiyyetten geri kaldılar." Bu kıssa uzundur ve bu uzunluktan giriz yoktur. Her kim bu kıssayı kısaltır ise, ömrünü ve cânını kısaltır; ancak Allah'ın muhâfaza buyurduğu kimseler müstesnâdır. /

140

Evrâd-ı vâsılâna gelince, anlayacak kadar söyleyeyim. Şöyle ki, sabahleyin ervâh-ı mukaddese ve melâike-i mutahhara ve **لَا يَعْلَمُهُمْ** **إِلَّا اللَّهُ** (İbrâhîm, 14/9) [Ya'nî "Allah'dan başkasının bilmediği..."] mücîbince Hak Teâlâ'nın isimlerini mahfî tuttuğu halk, İslâm gayretinin şiddeti sebebiyle, o vâsılların ziyâret ve selâmına gelirler. Nitekim işâret buyrulur: **وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ** (Nasr, 110/2) [Ya'nî "Sen de insanların Allah'ın dinine gireceklerini gördüğünde."] ve **وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ** (Ra'd, 13/23) [Ya'nî "Melekler de her bir kapıdan onların yanına sokulacaklar..."] Sen onların yanına oturmuş olduğun halde görmüyorsun ve onların kelâmalarını ve selâmlarını ve handelerini işitmiyorsun; ve buna neden taaccüb ediyorsun? Hasta ölüm hâline karîb olunca, birtakım hayâlât görür ki, yanında bulunan kimsenin haberi olmaz ve ne dediklerini işitmez. O hakâyık bu hayâlâttan bin defa daha latiftir; ve hasta olmadıkça böyle hayâlâtı görmez ve bu hakâyık işitmez; ve ölmeden evvel ölmedikçe, o hakikatleri görmez, ahvâl-i nâzikî-i evliyâyı ve onların azametini ve seher vakti, onların huzûruna bu kadar sayısız melâike ve ervâh-ı mutahhara geldiğini bilen ziyâretçiler, böyle bir evrâd arasında dâhil olup, şeyhe zahmet vermek için, tevakkuf ve intizâr ederler. Nitekim her sabah köleler, sarây-ı pâdişâhî kapısında hâzır olurlar ve onların vürûdu, her birinin makâm ve hizmet-i ma'lûmunda bulunmasıdır. Ba'zıları uzaktan hizmet ederler ve pâdişâh onlara nazar eder ve ancak pâdişâhın bendeleri, falan şu hizmeti etti, diye onu görürler. Vaktâki pâdişâh ölür; onun virdi, bendegânın her taraftan kendisinin hizmetine gelmesinden ibâret bulunur. Zîrâ artık bendelik kalmaz ve

كنت له [Ya'nî "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklamınız."] ve الله تخلقوا باخلاق الله [Ya'nî "Onun için kulak ve göz olurum."] sırrı zuhûr eder. Ve bu azîm bir makâmıdır ki, bundan kelâm-ı azîm söylemek dahî beyhûdedir. Çünkü onun azameti "ع" ve "ظ" ve "ي" ve "م" ["azîm"] ile anlaşılır. Eğer onun azametinden birâz zâhir olsa, ne "ayn" kalır, ne de "ayn" harfinin mahreci ve ne "zî" kalır, ne de "zî" harfinin mahreci; ve ne el kahr, ne de mevcûd. Envârın leşkerlerinden vücûd şehri harâb olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur إِنَّهُنَّ أَهْلُ الْبَلَدِ الْأَمِينِ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَكْسَدُوهَا وَجَعَلُوا لَهَا خَشَاةً كَمَا جَعَلُوا لِكُلِّ بَلَدٍ مَخْرَجًا (Neml, 27/34) Ya'nî "Pâdişahlar bir şehre dâhil oldukda, o şehri harâb ederler."

Devenin hiri fâre kovuğuna ayağını bastı; kovuk harâb oldu; fakat o harâblık içinde bin hazîne çıktı. Beyit:

کنج باشد بموضع ویران سگ بود سک بجای آبادان

Nazmen tercüme: "Virânede gizli kenz vardır
Ma'mûre kilâba câ-yı seyrân."

Vaktâki uzun uzadıya sâliklerin makâmının şerhinden bahs ettik; vâsılların ahvâlinin şerhinde ne söyleyelim? Ancak onların nihâyeti vardır; fakat bunların nihâyeti yoktur. Sâliklerin nihâyeti visâldir; vâsılların nihâyeti ne olur? O, bir vasıldır ki, onun için firâk olmak mümkün değildir. Hiçbir üzüm tekrâr koruk olmaz ve hiçbir olmuş meyve tekrâr hâm olmaz.⁷⁹ Beyit:

حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیث تو آید سخن دراز کنم

Nazmen tercüme: Halka söz söylemeyi gerçi harâm addederim
Açılırsa sözün ancak sözü tatvîl ederim."

Vallâhi tatvîl etmiyorum; bi'l-akis taksîr ediyorum.⁸⁰ Beyit:

خون میخورم و تو باده می پنداری جان می بری و تو داده می پنداری

Nazmen tercüme: Ben kan içerim, halbuki sen bade sanırsın;
Can almadasın, halbuki sen dâde sanırsın."

Her kim bunu kısalttı ise, doğru yolu bırakıp, beyâbân-ı mühlîk tarafını tuttu. /

•
OTUZUNCU FASIL⁸¹
•

Cerrâh-ı Mesihî dedi ki: Sadreddîn'in⁸² ashâbından bir tâife benim nezdimde su içip böyle dediler: "İsâ (a.s.) sizin zu'm ettiğiniz gibi Allah'dır; -Hâşâ- Biz bunun hak olduğunu biliriz; lâkin muhâfazaten-li'l-mille bunu kasden ketm edip inkâr eyleriz."

Mevlânâ (r.a.) cevâben buyurdular: Allah'ın düşmanı yalan söyledi. -Hâşâ lillâh - bu kelâm Allah'ın indinden matrûd ve müzill ve zelil ve mudill ve dâll bulunan şeytanın şarâbından sarhoş olan kimsenin kelâmıdır. Yahûdilerin mekrinden bir mahalden bir mahalle kaçan ve kâmeti iki arşından daha az bulunan bir şahsın, yedi kat gökleri hıfz etmesini nasıl tecvîz edersin? Halbuki herbir göğün sihanı beşyüz yıllık ve her bir semâ arasının mesâfesi kezâ beş-yüz yıllıktır. Ve her bir arzın arası, diğer arza kadar beşyüz yıllık mesâfedir; ve arşın tahtında bahir vardır; derinliği yine bu kadardır. Allah'ın bir meleği vardır ki, bu bahir topuklarına kadar gelir. Bunları ve bunların ez'âfını bu sûretlerin ez'âfi olan bir şahsın mutasarrıf ve müdebbir olmasını aklın nasıl kabûl eder de, ba'dehû İsâ (a.s.) göklerin ve yerlerin hâlıkıdır, denilir." سبحانه عما يقول الظالمون. [Allah, zâlimlerin dediklerinden münezzehtir.]

Mesihî dedi: "Hâke mensûb olan kısmı hâke, pâke mensûb olan kısmı da pâke gitti."

Hız.Pîr-i dest-gîr buyurdular: "Eğer İsâ (a.s.) ın rûhu, Allah ise, o nalde rûhu nereye gitti? Halbuki rûh, ancak aslına ve Hâhk'ına gider; ve eğer asl ise o Hâhk'dır, nereye gider?"

Mesihî dedi: "Biz böyle bulduk ve mezheb ittihâz eyledik."

Mevlânâ (r.a.) buyurdular: Eğer babanın terekesinden kalp, kara, fâsid altın mirâs olarak bulsan, onu sahîhu'l-ayâr ve gull ü gışdan sâfi olan altın ile tebdil etmiyerek, "Biz böyle bulduk" diye, o kalp altını kabûl eder misin? / Yâhut babandan sana çolak olarak kalan bir eli islâh edecek bir ilâç ve tabîb bulsan: "Ben elimi böyle çolak buldum, tebdiline râğb degilim" der misin? Veyâhut bir bostanda tuzlu su buldun ve pederin o bostanda vefât etti ve sen de onun içinde yaşıyorsun. Ba'dehû sana, bir başka bostan hediye olundu ki suyu leziz, sebzesi tatlı ve içinde sâkin olanlar

sah'
onu
mûn
ims
yap
başl
naz
ta'ti
tebl
huz
olur
pab
buç
hk
bab
sâki
sult
tert
ekli
mey
dah
muf
mu:
İsâ:
Rab
sah'
İsâ:
ızhê
vâci
zeb:
Alla
ki e:
Alla
etm

sahîhu'l-bünyedir. Sen oraya nakle râğbet etmiyorsun. Halbuki onun lezîz suyunu içsen, senden emrâz ve ilel gider. Sen ise, "Biz mûris-i ilel olan ve tuzlu suyu bulunan bu bostanı bulduk", deyip imsâk ediyorsun. Hâşâ âkıl ve hiss-i sahîh sâhibi olan kimse bunu yapmaz ve demez. Tahkîkan Hak Teâlâ sana pederinin aklından başka bir hiddet-i akıl ve pederinin nazarından başka bir hiddet-i nazar ve bir hiddet-i temyîz ihsân eyledi. İmdi nazarını ve aklını ta'tîl etme ve seni irdâ eden ve hidâyetden baîd kılan şeyi aklen te'tebbu' eyle. Eğer bir kimsenin babası pabuççu olsa ve kendisi huzûr-ı sultâna vâsıl olup, ona âdâb-ı mülûk ve silahdarlık ta'lim olursa ve yüksek menâsıb verilse, o kimse aslâ, "Biz babamızdan pabuççuluk bulduk, bu mertebeyi istemeyiz. Ey sultan bana pabuççuların çarşısında bir dükkân ihsân et" demez. Eğer kelbe avcılık ta'lim edilip, sultanın avcısı olsa, kemâl-i hisseti ile berâber, babasından ve anasından bulduğu vîrânelerde ve çamurlarda sâkin olmak ve cifeye harîs bulunmak tabiatlarını unutup, hayli sultâna ve sayyâda ittîbâ' eyleyler. Ve kezâ doğan kuşunu pâdişâh terbiye etse, aslâ "Biz babamızdan cibâlin zirvelerini ve meyyite eklini bulduk; binâenaleyh sultanın emrine ve saydına iltifat etmeyiz" demez. İmdi hayvanın akli ebeveyninden bulunduğu şeyden daha güzeline teşebbüs ederse, akıl ve temyîz ile ehl-i arz üzerine mufazzal olan insan, kabîh-i fâhişi temyîzde hayvandan ekall olur mu? نعوز بالله عن ذلك ["Ya'nî "Bundan Allah'a sığınırız."] Evet Hz. İsâ'nın Rabb'i İsâ'dan eazz ve ona karîbdir. "İsâ'ya hizmet eden, Rabb'e hizmet etti ve ona itâat eden Rabb'e itâat eyledi" denilirse sahîh olur. /

İmdi Hak Teâlâ Hazretleri İsâ'dan efdal bir nebî ba's ve İsâ'nın yedinde zâhir kıldığı ve ondan ziyâdesini onun yedinde ızhâr eylediği vakit, aynı için değil, Allah için bu nebîye mutâbaat vâcib olur; ve onun "ayn"ına ancak Allah için ibâdet olunur. Ve o nebînin "ayn"ı, ancak Allah için sevilir; ve Allah'ın mâsivâsı ancak Allah için sevilir. وَ اِنْ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى (Necm, 53/42) [Ya'nî "Şübhesiz ki en son varış ancak Rabb'inedir."] Müntehânın ma'nâsı budur ki; Allah'a müntehi oluncaya kadar, gayre muhabbetin ve gayri taleb etmen, onun "ayn"ına muhabbetindir. Şiir:

كعبه را جامه کردن از هو سست نازنینی، جمال کعبه بست

Nazmen tercüme: "Bir hevcsten münbaisdir örtü vaz'ı Ka'be'ye
Yoksa kâfidir cemâl-i nâzenîni Ka'be'nin."

Mısra':

ليس التكحل في العينين كالكحل

Nazmen tercüme: "Sürme çekmek gözlere benzer mi hiç,
Kudret-i Hak'dan çekilmiş sürmeye."

Elbisenin eskiliği ve pejmürdeliği, lutf-ı gnâyı ve ihtişamı saklar. Ve kezâ libâsın ciyâdeti ve hüsnü fakîrlerin sîmâlarını ve onların cemâl-i ma'nevîlerini ve kemâllerini gizlerler. Dervîşin elbisesi yırtıldığı vakit, kalbi açılır.⁸³

Baş vardır ki külâh-ı zerrîn ile müzeyyen olur; ve yine baş vardır ki tâc-ı murassa' ile onun kâkülünün cemâlî örtülmüş bulunur. Zirâ güzellerin kâkülü, cezzâb-ı aşkdır ve tahtgâh-ı dildir; tâc-ı murassa' cemâddır. O ma'şûkun örtüsü fuâddır. Hâtem-i Süleymânîyi her şey içinde aradık, fakr içinde bulduk. Bu mahbûba karşı, bütün hileleri isti'mâl ettik; buna râzı olduğu kadar, hiçbir şeye râzı olmadı. Ben şâhid-bâzım; işimin inceliği bu olmuştur; nasıl bilmem! Mânî'leri / bu kaldırır. Perdeleri bu yakar. Bütün tâatlerin aslı budur; bâkisi furû'dur. Nitekim koyunu boğazlarsın ve derisinin yüzülmesine fâidesi olsun diye bacağından üflersin. Savm, hazâin-i ezvâkın bulunduğu adem cânibine götürür. Nitekim Kur'ân'da *وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ* (Bakara, 2/249) [Ya'nî "Şübhesiz ki Allah sabr edenlerle berâberdir"] buyrulmuştur. Çarşıda her ne kadar dükkân varsa ya me'külâta, ya meşrûbâta veyâ ev eşyâsına veyâ bir metâ'a veyâhut bir san'ata dâirdir. Onlardan her birinin sebebi, nefs-i insânideki ihtiyaçtır, o sebep ise gizlidir. O şey, lâzım olmadıkça, o sebep hareket etmez ve zâhir olmaz. İşte bunun gibi, rûh-i insânide dahî, her bir milletten ve her bir dinden ve her bir kerâmâtan ve bir mu'cizeden ve bütün ahvâl-i enbiyâdan bir serrişte vardır. O ihtiyâç hareket etmedikçe, o serrişte dahî hareket etmez ve zâhir olmaz. *وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ* (Yâsîn, 36/12) [Ya'nî "Zâten biz her şeyi apaçık bir kitapta yazıp saymışızdır."]

Suâl ettiler ki: "İyiliğin ve kötülüğün fâili ve müessiri bir şey midir, yoksa iki şey midir?" Cevâben buyurdular:

Tereddüd vakti, münâzarada bulunmaları cihetinden elbette iki olurlar; zîrâ bir kimse kendi kendine muhâlefet etmez; ve kötülüğün iyilikten münfek olmaması cihetinden dahî ikidir; zîrâ iyilik, kötülüğün terkidir ve kötülüğün terki kötülüksüz muhâldir. İzâhı budur ki, kötülüğün terki iyiliktir. Eğer iyilik dâiyesi olmasa idi, kötülüğün terki bulunmaz idi. Binâenaleyh mecûsilerin "Yezdan iyiliklerin ve Ehrimen kötülüklerin ve menfûr olan şeylerin hâhkıdır" dedikleri vech ile, ayrıca şer yoktur. Biz onlara cevâben deriz ki:

Mahbûbât mekrûhâtтан ayrı değildir. Zîrâ mekrûhsuz mahbûb muhâldir. Şâdî, gamın zevâlidir. Gamın zevâli ise gamsız muhâldir. Şu halde bunlar, lâ-yetecezzâ bir şey olurlar. Bir şey fânî olmadıkça, onun fâidesi zâhir olmaz. Nitekim kelâmın hurûfu, esnâ-yı nutukda fânî olmadıkça, onun fâidesi dinleyene vâsıl olmaz. Her kim ârifi zemm ederse, hakîkatte onu medh eder; zîrâ ârif o fenâ sıfattan girizândır; zemmin râci' olduğu o fenâ sıfata düşmandır. Binâenaleyh o sıfatı zemm eden kimse, ârifin düşmanını zemm eder ve ârifin mâdihî olur. Çünkü ârif böyle bir mezmûmdan kaçar. Mezmûmdan kaçan kimse ise mahmûd olur. Ve eşyâ zıddı ile mütebeyyin olur. Binâenaleyh ârif hakîkatte o kimse, kendisinin düşmanı ve zemm edicisi olmadığını bilir. Kendi ise bâğ-ı harem / misâlidir ve etrâfında bir duvar vardır. O duvarın üstünde de bağın müşâhedesine mâni' olan birtakım hâiller ve dikenler mevcûddur. O kimse o duvar ve âlâyişi görüp onları zemm eder. Bundan dolayı bağa ne! Ancak bu zemm onun hakkında muzırdır; çünkü o zemmi bağa kadar isâl için evvelâ duvar hakkında yapmak lâzım gelir. Binâenaleyh bu duvarın zemmi o kimseyi bağdan baîd kılar. O halde kendisini helâk etmiş olur. İmdi Mustafâ (a.s.v.) انا الضحوك القتل [Ya'ni "Ben dahûk-ı katûlüm"] buyurdu. Ya'ni benim bir düşmanım yoktur. Şu halde ne sebeble kahr içinde gazûb olsun. Cenâb-ı Fahr-i âlem (s.a.v.) bir kâfir yüz nevi üzere kendisini öldürmemek için, onu bir nevi ile öldürür. Lâ-cerem bu katl de dahûk olur.

OTUZBİRİNCİ FASIL

Dâimâ zabtiye hırsızları arar; hırsızlar ise ondan kaçar. Bu acîb vâki' olmuştur ki, bir hırsız zabtiyeyi arar ve zabtiyeyi tutmak ister. Hak Teâlâ Bâyezîd'e "Ne istersin?" dedi. Bâyezîd ارید ان لا ارید Ya'nî "İstememekliğimi isterim" diye cevâb verdi.

Şimdi... insanın iki hâli vardır. Ya ister, ya istemez. İşte hiçbir şeyi istememek, sıfat-ı âdemiyyet değildir; böyle bir kimse kendinden tehi olmuş ve külliyyen kalmamıştır. Zirâ o, kalmış olsa idi, onda sıfat-ı âdemiyyet mevcûd olur ve o halde ya ister veyâ istemez idi. İmdi Hak Teâlâ ba'demâ onu ikilik ve firâk sığmıyacak ve vasl-ı küllî ve ittihâd bulunacak olan bir makâma îsâl ederek kâmil kılmak ve tam bir şeyh yapmak murâd eyledi. Zirâ bütün elemeler, senin bir şey istemenden ve onun da müyesser olmasından tevellüd eder. İstemediğin vakit, elem de kalmaz.

İnsanlar aksâma münkasımdır ve onların tarîkde merâtibi vardır. Ba'zıları kalben ve fikren istedikleri şeyi sa'y ve cehd ile fiile getirmek murâd ederler. Bu makdûr-ı beşer /değildir. Onu cezbe-i Hak'dan başkası ızhâr edemez. *وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا* (İsrâ, 17/81) [Ya'nî "De ki: Hak geldi, bâtil zevâl buldu. Şübhesiz ki bâtil dâim zevâl bulucudur."] ve *جز يا موعمن فان نورك اطفأ*

[Ya'nî "Ey mü'min durma geç; çünkü senin nûrun, benim ateşimi söndürüyor."] Tamâmen îmân-ı hakîkî sâhibi olan mü'min ancak Hakk'ın işlediği fiili işler. O fiil ister kendisinin ve ister Hakk'ın cezbesi olsun.

Mustafâ (s.a.v.) den sonra vahy nâzil olmaz derler. Niçin olmasın? Olur; ancak ona vahy demezler. *الموعمن ينظر بنور الله* [Ya'nî "Mü'min Allah'ın nûruyla bakar"] dediklerinin ma'nâsı budur. Bir kimse nûr-ı Hudâ ile nazar ettiği vakit, evvel ve âhir ve gâib ve hâzir her şeyi görür. Zirâ nûr-i Hudâ'dan böyle bir şey nasıl mestûr kalır? Ve eğer mestûr kalırsa o, nûr-i Hudâ değildir. İmdi her ne kadar ona vahy denmez ise de, onda ma'nâ-yı vahy vardır.

Osman (r.a.) halîfe oldu; minbere çıktı. Halk ne buyuracak?

diye muntazır idiler. Sâkitâne nazar edip hiçbir şey söylemez idi. Halk üzerine bir hâl ve ve vecd nâzil oldu; öyle ki, dışarıya çıkma-ğa mecalleri kalmadı ve yekdiğerine ve nerede oturduklarına şuûrları olmadı. Yüz tezkîr ve va'z ve hutbe ile onlara öyle bir hoş hâl vâkî' olmamış idi. Öyle fevâid ve mükâşefât hâsıl ve esrâr ma'lûm oldu ki, bu kadar amel ve va'z ile olmamış idi. Meclisin nihâyetine kadar, böyle nazar eder ve bir şey buyurmaz idi. Aşağıya inmek istedikde ان لكم امام فعال خير و احسن اليكم من امام قوال⁸⁴ Ya'nî "Sizin için fa'âl olan imâm, kavvâl olan imâmdan hayırlı ve ahsendir" deyip indi. Doğru buyurdu. Mâdemki kelâmdan murâd, fâidedir ve tebdîl-i ahlâktır; söz söylemeksizin bu fâidenin ez'âfını hâsıl etmiş idiler ve bu fâidenin husûlü müyesser oldu; binâenaleyh buyurdıkları ayn-ı savâb idi. Gelelim kendisine "fa'âl" demesine. Gerçi minberde o hâl içinde zâhiren bir fiil / icrâ etmedi ki onu gözle görmek mümkün olsun. Namaz kılmadı, hacc etmedi; hutbe okumadı; bunlardan hiç birisi vâkî' olmadı.

İmdi ma'lûmumuz oldu ki amel ve fiil denilen şey, yalnız o sûretler değildir; belki bu sûretler o amelin sûretidir. O amel ise candır. Nitekim Mustafâ (s.a.v.) اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم [Ya'nî "Ashâbım yıldızlar gibidir; hangisine iktidâ ederseniz, hidâyet bulursunuz"] buyururlar idi. Bir kimse yıldızlara bakıp kat'-ı râh eder. Hiç yıldızlar ona söz söyler mi? Hayır, ancak mücerred o yıldızlara bakmak ile yolu tanır ve menzile vâsıl olur. İşte böylece senin evliyâ-yı Hakk'a nazar etmen ile onların sende tasarrufu ve bi-kelâm ve bahs olarak maksûdların husûlü ve seni menzil-i vasla erişirmeleri mümkündür. Beyit:

فمن شاء فلينظر الي فمتظري نذير الي من ظن ان الهوي سهل

Tercüme: "Kim isterse bana baksın; zîrâ benim manzarım ve hey'etim, aşkı kolay zannedenlere bir nezdîr."

Âlemde cidden muhâle tahammûlden daha müşkil hiçbir şey yoktur. Meselâ sen bir kitap okuyup tashîh etmiş ve i'râbını vaz' eylemiş bulunursun; birisi yanında oturup, o kitabı yanlış okur; hiç ona tahammül edebilir misin? Mümkün değildir. Eğer onu okumamış olsan, mâdemki sen eğriyi ve doğruyu temyîz etmemişsin; ister yanlış okusunlar, ister doğru okusunlar, farkı yoktur. Binâenaleyh muhâle tahammül azîm bir mücâhededir.

Şimdi... Enbiyâ nefislerini mücâhededen tahlis etmezler. Mücâhedelerinin ibtidâsı katl-i nefis ve terk-i şehevâtıdır; o da cihâd-i ekberdir. Vaktâki vâsıl olup makâm-ı emde bulundular ve onlara eğri ve doğru münkeşif oldu, bildiler. Ondan sonra mücâhede-i azîmede bulundular. Zîrâ bu halkın ef'âli bütün eğridir ve onları görüp tahammül ederler. Eğer tahammül etmeyip de söyleseler ve onların eğriliklerini ve doğruluklarını / beyân etseler, biçbir kimse onların hüvûrunda durmaz ve onlara müslümanların selâmını vermez. Ancak Hak Teâlâ onlara, vüs'-i azîm ve havsala-i vesî' ihsân etmiş olduğundan tahammül edip, halka girân gelmemek ve eğrilikleli mestûr kalmak için, yüz eğriliklerden birisini söylerler; ve tedric ile bu eğrilikleri birer birer onlardan ref' etmek için, belki eğri doğrudur, diye onu medh ederler. Nitekim muallim bir çocuğa yazı meşk eder. Satır yazmak derecesine getirince, o çocuk, satır yazıp muallime gösterir; muallimin indinde, onun hepsi eğridir ve fenâdır. Halbuki san'atı icâbınca müdârâ edip "Hepsi iyidir; âferin, âferin, ancak satır arasında bu bir harf fenâ olmuştur; böyle yazmak lâzımdır" deyip onu gösterir. Çocuğun gönlü ürküp zayıf olmak ve kuvvet peydâ etmek için bâkisini tahsîn eder. İşte böylece bi't-tedric ta'lîm ile fâide hâsil olur.

İnşâallâh Hak Teâlâ Emîr'in⁸⁵ gönlünde ne varsa ve ne isterse makâsıdırna nâil etmesini ve gönlüne gelmeyen ve ne olduğunu bilmemesi hasebiyle istemediği şeylere ve devletlere îsâl eylemesini ümîd eyleriz. Ashın aslı ise bu hâtıra gelmeyen şeylerin ihsânıdır; bunun müyesser olması ümîd olunur. Onu gördüğü ve muttalî' olduğu ve o atâlar kendisine vâsıl olduğu vakit, bu evvelki isteklerden ve temennilerden, ona hayâ âriz olup "Benim indimde böyle bir şey var imiş; acib şeydir ki böyle bir devlet ve ni'met ile ben onları nasıl temenni eder imişim" diye mahcûb olur.

Atâ, âdemin vehmine gelmeyen ve hâtırından geçmeyen şeye derler. Zîrâ hâtırdan geçen şey onun himmetinin ölçüsü ve kadri-nin endâzesi olur. Atâ-yı Hak dahî kadr-i Hakk'ın endâzesidir. Binâenaleyh atâ-yı Hak kulun vehmi ve himmeti lâyıkınca değil, Hakk'ın lâyıkınca olur. Nitekim *ما لا عين رأت و لا اذن سمعت و لا خطر علي* [Ya'nî "Gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, beşer kalbinin tahattur etmediği..."] hadîs-i kudsisinde işâret buyrul-

muşt
gözle
gönü
lesin

dahî
ağlel
Nite
sa...
zanl
tezâ
süre
lar.
mür
zâhi
devr
ile,
vel-
tan
o za
sû'l-i
rim'
bir
muş

ت
me
ت
ش
Alle
old

muştur. Tefsiri budur ki: Gerçi senin ümîd ettiğin atalarımı, gözler / görmüş ve kulaklar onun cinsini işitmiştir; ve onun cinsi gönüllerde musavver olmuştur. Fakat benim atâm, bunların cümlesinin hâricinde ve kâffesinin verâsındadır.

150

OTUZİKİNCİ FASIL

Sıfat-ı yakîn bir şeyh-i kâmindir. Savâb olan hüsn-i zanlar dahî, onun müridleridir. Zan mütefâvittir. Böyle derece derece ağleb ve ezyed olan her bir zan, yakîne akreb ve inkârdan eb'addır. Nitekim *لو وزن إيمان أبي بكر* [Ya'nî "Ebû Bekir (r.a.) ın imânı tartılsa..."]⁸⁶ hadîs-i şerîfinde işâret buyrulmuştur. Bütün savâb olan zanlar yakînden süit emerler ve ziyâdeleşirler; ve o süit emmek ve tezâyüd, ilim ve amel ile o zannın tahsîl-i ezâyîşi alâmetidir. Bu sûretle, o zanlar yakîn mertebesine gelirler ve yakînde fânî olurlar. Zîrâ o zanlar, yakîn oldukları vakit kalmazlar; ve bu şeyh ile müridler,⁸⁷ o şeyh-i yakînin ve onun müridlerinin âlem-i ecsâmda zâhir olmuş nakışlarıdır. Delîli budur ki, bu nakışlar devren-ba'de-devrin ve karnen-ba'de-karnin mütebeddildir. Ve bu şeyh-i yakîn ile, onun zunûn-ı savâbdan ibâret olan evlâtları alâ-merri'l-edvâr ve'l-kurûn, tebdîle uğramaksızın âlemde kâimdirler. Diğer taraftan zunûn-ı gâlit ve dâll ve münkir şeyh-i yakînin merdûdudur. Ve o zanlar / her gün yakînden eb'ad ve ezell olurlar. Zîrâ her gün o sû-i zannı artıracak esbâbı tezyid ederler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَرَّادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا* (Bakara,2/10) [Ya'nî "Kalblerinde bir maraz vardır onların. Allâh da marazlarını artırdı"] buyrulmuştur.

Şimdi... develerin sâhibleri hurma ve develer diken yerler. *أَلَا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ* (Gâşîye, 88/17) [Ya'nî "Onlar hâlâ ibretle bakmazlar mı o deveye, nasıl yaratılmıştır o ?"] ve *الْأَيْلِ كَيْفَ خُلِقَتْ* *عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ* (Furkân, 25/70) [Ya'nî "Meğer ki şirkten tövbe edip iyi amel ve harekette bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini, iyiliklere çevirir." Fesâd içinde etmiş oldukları her bir tahsîl, ba'dehû zannın ıslâhı emrinde kuvvet

olur. Nitèkim üstâd bir hırsız tövbe edip zabtiye (polis) olur. Onun öğrendiği bütün tarrârlıklar adl ü ihsân emrinde kendisine muîn bulunur; ve onun evvelce hırsız olmayan zabtiyeler üzerine fazl vardır. Zîrâ san'atı hırsızlık olan bu zabtiye, hırsızların şîvesini iyi bilir; hırsızların ahvâli ona mestûr kalmaz. Böyle bir kimse eğer şeyh olursa, pek kâmil ve rehber-i âlem ve mehdî-i zamân olur.

OTUZÜÇÜNCÜ FASIL

و قالوا تحبنا و لا تقرب بيننا فكيف و انتم حاجتي أتحب

Tercüme: “Bizden ictinâb et; artık aramızda takarrüb kalmadı, dediler. Bu, nasıl olur; halbuki benim hâcetim sizsiniz; ictinâb edebilir miyim?”

Ma'lûm olsun ki her bir kimse, her nerede bulunursa bulunsun, kendi hâcetinin yanındadır; hiç ondan ayrılmaz; ve her bir hayvan, kendi hâcetinin yanında bulunur. Şöyle ki, hâceti ona babaşından ve anasından daha yakındır ve ona mültesıkdır ve onun hâceti, bir yular gibi kendisini o tarafa, bu tarafa çeken bir bağdır. Halbuki bir kimsenin kendisini bağlaması muhâldir. Şu halde bi'z-zarûre / onu başka birisi bağlamış olur. Meselâ sıhhati isteyen bir kimse, kendisini marîz etmemiş olur; Zîrâ o kimsenin hem marazı ve hem de sıhhati istemesi muhâldir. Ve kendi hâcetinin yanında bulunması, hâcetini kazâ eden kimsenin yanında bulunmasını icâb eder. Ve mâdemki kendi yuları ile berâberdir, o halde bu yuları çeken kimse ile de berâber olur. Ancak onun nazarı kendi yularınadır. Onun için kadr ü izzetü olmaz. Eğer nazarı, yuları çekene olsa idi, yulardan kurtulur idi. Ve onun yuları, bu yuları çeken bulunur idi. Ona yuları, yularsız olarak yuları çekene gitmediği ve yulara nazar ettiği için takmışlardır. Lâ-cerem علي سَتَسِيءُ (Kalem, 68/16) [“Biz yakında onun burnuna damga vura-cağız”] Ya'nî o bizim arkamızdan yularsız gelmediği cihetle, isteği olmaksızın onun burnuna halkayı takıp çekeriz.” buyrulur.

يقولون هل بعد الثمانين ملعب فقلت و هل قبل الثمانين ملعب

Tercüme: "Seksen yaşından sonra, oyun olur mu derler. Ben de sekseninden evvel oyun olur mu derim."

Hak Teâlâ fazlından pîrlere, sıbyânın haberdâr olmadığı bir arzû ve meyli ihsân eylemiştir. Zîrâ meyil ve arzû, o fazl sebebiyle tâzelik getirir ve sıçratır ve güldürür ve mel'abe arzûsunu verir. Nitekim sıbyân nasıl ki cihânı yeni görüp mel'lûl olmamış ise, bu pîr dahî cihân-ı nev görür ve böylece o yeni âlemin mel'abesini arzû eder ve eti ve kanı çoğalır.

لقد جل خطب الشيب ان كان كلما بدت شيبة يعدو من اللهو مركب

Tercüme: "Her bir ak kıl, zâhir oldukça, lehvden ibâret bir merkeb, koşar bir halde olursa, ihtiyarlığın / kârî azîm bir şey olur. Ya'nî ihtiyarlık tezâyüd ettikçe, la'b ve lehv ile meşgûliyet de artar ise, o ihtiyarlık müşkil bir hal olur."

İmdi ihtiyarlığın celâleti, celâlet-i Hak'dan efzûn olur. Zîrâ celâlet-i Hakk'ın bahârî zuhûra gelir ve ihtiyarlık hazâm, ona gâlib bulunur; ve hazâna mensûb olan tab'î kendisini bırakmaz. İmdi fazl-ı Hak bahârının za'fıdır ki, her bir dişin dökülmesi ile bahâr-ı Hakk'ın handesi eksilir; ve her bir kılın ağarmasıyla fazl-ı Hakk'ın hoşluğu gâib olur; ve hazâna mensûb olan her bir girye-i bârân ile bâğ-ı hakâyık mükedder olur.

تعالى الله عما يقول الظالمون علوا كبيرا

OTUZDÖRDÜNCÜ FASIL

Onu⁸⁸ hayvân-ı vahşî sûretinde gördüm. Üzerinde tilki derisi var idi; onu tutmak istedim. Halbuki o bir küçük çardakta, merdiven ayağından bakıyor idi. Ellerini kaldırdı, böyle böyle⁸⁹ sıçradı. Ondan sonra onun yanında "dele"⁹⁰ sûretinde filânî'd-dîni⁹¹ gördüm sıçrar idi. Onu tuttum, beni ısırmaq istedi; başını ayaklarımın / altına aldım. İçinde ne varsa hepsi çıkıncaya kadar iyice ezdim. Ba'dehû cildinin güzelliğine bakıp dedim ki: "Bu cild, altın ve elmas ve inci ve yâkût ve bunlardan daha kıymetli şeyler doldurulmağa lâyıktır." Ondan sonra "Ben istediğimi aldım; ey zıplak, nereye istersen zıpla ve gözün hangi tarafı görürse oraya sıçra" de-

dim. Onun sıçraması o, (ya'nî dele sûretinde görülen şahıs) rekâyık-ı şihâbiyye⁹² vesâireyi tasavvur edip kalbinde hıfz eder. O, muhâfazasına cehd eylediği ve iltizâz eylediği bu tarîkden her bir şeyi ve her bir kimseyi, idrâk etmek isterse de, bu mümkün değildir. Zîrâ ârif ve onun hâli bu ağ ile avlanamaz; ve sahîh ve müstakîm olsa dahî, bu ava, o ağlar ile yetişmek mümkün olmaz.

İmdi ârif, müdrekinin idrâki emrinde muhtardır. Bir kimsenin onu idrâk etmesi, ancak ârifin ihtiyârıyla kâbil olur. Nitekim sen sayd için mîrsâda oturdun. O sayd senin niyyetini ve hîleni görür. O muhtârdır; onun geçeceği yollar, senin tuzak kurduğun yola mühasır değildir. O senin mîrsadından geçmeyip, yolların birinden geçer; Allah'ın arzı vâsî'dir. **وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ** (Bakara, 2/255) [Ya'nî "Mahlûkâtı onun ilmînden yalnız kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kâbil değil kavrayamazlar."] İmdi bu rekâyık lisânına ve idrâkine geldiği vakit, rekâyık olarak kalmaz, belki sana ittisâli sebebiyle fâsid olur. Nasıl ki ârifin femine ve idrâkine vâki' olan her fâsid ve sâlih alâ-hâlihî kalmaz; belki başka bir şey olur. İnâyât ve kerâmâta bürünür ve örtünür. Asâyı görmüyor musun? Mûsâ (a.s.)'ın yedinde nasıl örtündü? Asâ hey'etinde olduğu üzere kalmadı. Resûl (a.s.)'ın yedinde "Sütûn-ı hannâne"⁹³ ve kamyâ⁹⁴ ve İsâ (a.s.)'ın feminde / duâ ve Dâvud (a.s.)'ın elinde demir ve dağın onun ile hâli, hey'etleri üzere kalmadı; belki olduğu halden başka bir şey oldu. İşte bunun gibi rekâyık ve deavât bir zulmânî ve cismânîde vâki' olduğu vakit, bulunduğu hâl üzere kalmazlar. Beyit:

تاترا بود باتو در ذاتست كعبه با طاعتت خرابا تست

İzâhen tercüme: "Sen, zâtında senin ile oldukça Ka'be, ibâdetin ve tâatin ile bir fücûr-hâne hâline gelir. Ka'be'nin sana karşı Ka'be'liği kalmaz; belki bir fücûr-hâne hükmünde olur. Zîrâ Hakk'a değil, vücûd-ı kesifinin hazzına taabbüd etmiş olursun ve meyhâne ve umûmhâne gibi mahaller ise, hazz-ı nefse taabbüd olunan yerlerdir. Binâenaleyh esmâ'-i ilâhiyyenin zikrine, ibâdullah üzerinde tasarruf kasdıyla değil, hâlisen-li-vechillah müdâve-met edip **وَلَا تُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا** (Kehf,18/110) [Ya'nî "...Rabbine ibâdet-te hiçbir kimseyi vâ hiçbir şeyi ortak tutmasın"] emr-i münîfine tebean ibâdet-i Hakk'a nefsi teşrih etmemelidir.

Kâfir yedi mi'delik kadar taâm yer. Bî-haber olan ferrâşın (Pervâne'nin) ihtiyâr-kerdesi bulunan bu eşek sıpası şahıs dahî yedi mi'delik kadar yer. Eğer bir mi'delik kadar yemiş olsa idi, yetmiş mi'delik kadar yemiş olurdu.⁹⁵

Mahbûb cinsinden olan her şey mahbûb olduğu gibi, mebgûz cinsinden olan her şey dahî mebgûzdur. Ve eğer ferrâş (Pervâne) burada olsa idi, ben onun nezdine gidip nasihat eyler idim ve onu teb'îd ve tard etmedikçe, onun yanından çıkmaz idim. Zîrâ dînini ve kalbini ve rûhunu ve aklını ifsâd eder. Keşke şûrb-i hamr ve muganniye câriyeler ile meşgûl olmak gibi fesâdâta mütemâyil olsaydı da, sâhib-i inâyetin inâyâtına muttasıl olduğu vakit, bu fesâdât salâha münkalib bulunsa idi. Velâkin o, hâneyi seccâdeler ile doldurdu. Ne ola idi ki sen o şahsı, seccâdeye sarıp yaksa idin de, Pervâne ondan ve onun şerrinden halâs / olsa idi. Zîrâ onun i'tikâdını sâhib-i inâyetten ifsâd eder ve o sâhib-i inâyetin kudûmunda gözûyle işâret edip onu ta'yîb eyler. O ferrâş (Pervâne) ise sükût edip nefsinî helâk eder ve onu tesbîhât ve evrâd ve ed'îye ile avladı. Me'mûldür ki bir gün, Hak Teâlâ Hazretleri sâhib-i inâyâtın ıahmetinden te'hîr ve teb'îd edenî o Pervâne'nin gözüne gösterir. Ve ol vakit o, eli ile boynuna vurup der ki: "Benî helâk ettin; hattâ benim günâhlarım ve ef'âlimin sûretleri ictimâ' etti. Mükâşefâtta görüldüğü gibi, kabâyih-i a'mâlîm ve akâid-i fâside-i tâine arkamda, evin köşesinde cem' olmuştur. Ben ise onu nefsimde sâhib-i inâyetten gizler ve arkama vaz' ederim. Halbuki o, benim ihfâ ettiğime muttali'dir." O sâhib-i inâyet der ki: "Sen neyi saklıyorsun? Nefsim yed-i kudretinde olan Zât-ı Ecell ve A'lâ'ya kasem ederim ki; eğer bu suver-i habîseyi da'vet etsem; birer birer ayânen benim huzûruma gelir ve kendisini ızhâr edip, hâlinden ve kendisinde mektûm olan şeylerden haber verir." Hak Teâlâ, mazlûmları, hunlar gibi yol kesicilerden ve tarik-i Hak mâni'lerinden halâs eylesin.⁹⁶

Mülûke muvâfakaten ehl-i şehrin kitâl ve melhameye hâzır olmağa kudreti olmayanlarına göstermek için, mübârizlerin mübârezelerine ve kat'-ı rûûs-ı a'dâya ve rûûsun yuvarlanmasına ve muhâriblerin hamle ve savletlerine ve gâh hücum ve firârlarına timsâlen, meydanda cirid oynarlar ve top yuvarlarlar. İmdi bu oyun meydân-ı tecrübeye bir cidd içindir ki, o ciddiyet dahî

kıtâlde vâki' olur. Ehlullah için salât ve semâ' dahî bunun gibidir. Onlar sırren işittiklerini, evâmîr ve nevâhî-i ilâhiyyeye muvâfakatdan dolayı onları bend ve teşvîk için nâzîrîne gösterirler. Semâ'da muğannî, salâtda imâm gibidir; ve ehl-i semâ' ona ittibâ' ederler. Eğer muğannî ağır tegannî ederse, onlar da ağır raks ederler; ve eğer hafif tegannî eylerse, onlar da hafif raks cyerler. Bu hâl emîr ve nehyin münâdîsi olan bâtında onların mütâbaatlarına timsâlen vâki' olur.⁹⁷

OTUZBEŞİNCİ FASIL

Hak Teâlâ'nın Kur'ân-ı Mecîd'de, ahvâl-i ârifânî şerh buyurduğu şu **كُلُّ حَلَابٍ مَّهِينٍ وَلَا تُطْعُ** (Kalem, 68/10) Ya'nî "Hak ve bâtilda çok yemîn eden bî-mikdâr kimselere itâat etme" âyet-i kerîmesinden bu hâfızların nasıl koku almadıklarına taaccüb ederim. "Falan kimse böyledir, diye her ne söylerse dinleme" dediği için **هَمَّازٍ مَّاءٍ** (Kalem, 68/11-12) Ya'nî "O bî-mikdâr kimse halkı ta'yîb ve fesâd maksadıyla halkın kelâmını birbirine nakl ve gamz ve nâsî hayırdan men' edicidir" âyet-i kerîmesi mücibince kendisi gammâzın en a'lâsıdır. Ancak Kur'ân acîb bir sehâr ve gayûrdur. Sihri öyle akd eder ki, hasmın kulağına anladığı gibi açık olarak okur. Halbuki onun hiç haberi olmaz. Kendini yine sūr'atle çeker. **خَتَمَ اللَّهُ** (Bakara, 2/7) [Ya'nî "Allah mühür basmış"] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulan mührünün acîb bir letâfeti vardır. Kur'ân'ı işitirler, anlamazlar; bahs ederler / Allah latîfdir, kahrı latîfdir, mührü latîfdir. Fakat mührü bizim bildiğimiz gibi değil; onun açılması tavsife sığmaz. Ben eğer eczâmdan müteferrik olursam, O'nun lutf-ı bî-nihâyesinin ve lezâzetinin mühr-küşâhğî ve bî-çûnluğî ve fettâhlığı vâki' olacaktır. Sakın hastalığı ve mev-tî, benim hakkımda takbîh etmeyiniz; zîrâ o nikâb içindir. Benim bir eltaf ve bir bî-misil kâtilim olacaktır. O çekilen bıçak veyâ kılıç ağyârın nazarını def etmek içindir; tâ ki yabancı menhûs nazarlar o kâtilin musâhibini idrâk etmiyeler.

OTUZALTINCI FASIL

Sûret, aşkın fer'idir. Zîrâ bu sûretin aşksız kadri yoktur. Asl olmaksızın mevcûd olamayan şey fer'dir. Binâenaleyh Allah'a sûret denmez. Sûret fer' olduğu vakit, ona fer' demek mümkün olmaz. Zîrâ aşk dahî, sûretsiz mutasavver ve mün'akid değildir. Binâenaleyh fer'-i sûret olur. Niçin aşk bî-sûret mutasavver değildir? Diyoruz; belki bâis-i sûretidir. Yüzbin sûret aşkdan inbiâs eder.⁹⁸ Hem mümessildir, hem muhakkık. Eğer nakış, nakkâşsız değil ise, nakkâş dahî nakışsız değildir; lâkin nakış fer' ve nakkâş asıldır. Bu hâl, parmağın hareketi, yüzüğün hareketi ile berâber olmasına benzer. Hânenin aşkı olmadıkça, mühendis aslâ hânenin sûretini tasavvur etmez. Ve kezâ buğday bir sene altının ve bir sene toprağın nasıbidir. Buğdayın sûreti ise, yine odur. Binâenaleyh buğdayın sûretinin kadr u kıymeti aşk iledir. Ve kezâ tâlib ve âşığı olduğun hünerin senin indinde kadri vardır ve hünerin tâlibi olmayan bir devirde aslâ o hüneri öğrenmezler ve ona çalışmazlar. / Aşk bî'n-netice iftikâr ve bir şeye ihtiyâçtır, derler. İmdi ihtiyâç asl olunca, muhtâcün-ileyh dahî fer' olur. Eğer "Bu söylediğin sözü hâcet sebebiyle söylüyorsun" denilirse, bu söz nihâyet senin hâcetin sebebiyle mevcûd oldu; zîrâ senin bu söze meylin olduğundan, bu söz tulû' etmiştir. Binâenaleyh ihtiyâç mukaddem olur ve bu söz dahî ondan doğar. Bu halde söz olmaksızın, ihtiyâç mevcûd bulunur. Binâenaleyh aşk ve ihtiyâç onun fer'i olmaz. Eğer "Nihâyet o ihtiyâçtan maksûd bu söz idiyse, o halde maksûd nasıl fer' olur?" denilirse, cevâb veririz ki, dâimâ fer' maksûddur. Zîrâ asl olan ağacın kökünden maksûd, meyveden ibâret olan ağacın fer'idir.

OTUZYEDİNCİ FASIL

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Bu ettikleri câriye da'vâsı⁹⁹ eğer yalan ise ileriye gitmez. Fakat bu cemâatin vehminde bir şey yerleşti. Bu insanın vehmi ve bîatını bir ev altı gibidir. Evvelâ ev altına girilir, ondan sonra eve. Bu bütün dünyâ bir evdir. Ev altı gibi olan bîatına her ne gelirse, mutlakâ evde zâhir olur. Meselâ bu

160

oturduğumuz evin sûreti, mühendisin gönlünde peydâ oldu; ondan sonra ev oldu. İmdi dedik ki, bu bütün dünyâ bir hânedir. Vehim ve fikir ve endîşe bu evin dehlizidir. Dehlizde her ne peydâ olduğunu görürsen, hâne derûnunda da peydâ olacağını hakikat bil ve hayr ve şerden dünyâda peydâ olan şeylerin cümlesi evlenen dehlizde peydâ olmuştur; ondan sonra da burada. Hak Teâlâ âlemde garâib ve acâyibden ve bağlardan bostanlardan ve ulûm ve tesânîfden türlü türlü / şeylerin peydâ olmasını murâd eylediği vakit, bâtınlara onların takâzâsını vaz' eyler; tâ ki ondan bu peydâ ola; ve kezâ bu âlemde her ne görür isen, bilmiş ol ki o âlemde mevcûddur. Meselâ nemde ne görürsen, bil ki yemde vardır; zîrâ bu nem o yemdendir.¹⁰⁰ Ve kezâ Hak Teâlâ bu göğün ve yerin ve arşın ve kürsün ve diğer acâibâtın takâzâ-yı hilkatlerini ervâh-ı mukaddeseyle ilk etmiş idi. Lâ-cerem âlem onun için peydâ oldu.

Ve âlem kadîmdir diyen kimselerin sözü nasıl mesmû' olur? Ba'zıları hâdisdir, derler ve böyle söyleyenler âlemden daha kadîm olan enbiyâ ve evliyâdır; ve Hak Teâlâ hilkat-ı âlemin takâzâsını onların ervâhına vaz' etmiş, ondan sonra âlem peydâ olmuştur. Binâenaleyh onlar âlemin hâdis olduğunu hakikat üzere bilirler ve kendi makâmlarından haber verirler. Meselâ biz bu evde oturmuşuz; ömrümüz altmış sekiz veyâ yetmiş sekizdir.¹⁰¹ Gördük ki bu hâne mevcûd değil idi. Bu hâne bir kaç seneden beri mevcûd oldu. Eğer bu hânedeki birtakım hayvanlar mütevellid olsalar; ve meselâ der u divârında kurt ve fâre ve yılan gibi evlerde peydâ olan hayvânât-ı sagîre doğsalarsa, onlar hâneyi ma'mûr görüp, bu hâne kadîmdir, deseler bize hüccet olmaz. Çünkü biz bu hânenin hâdis olduğunu gördük. İşte, o hânenin der u divârında yetişerek bu hânedeki gayri bir şey bilmeyen ve görmeyen hayvancıklar gibi birtakım halk vardır ki, bu dünyâ evinde yetişmişlerdir; onlarda cevher-i ulvî yoktur. Menşe'leri buradandır ve yine burada ufûl eylerler. Eğer onlar enbiyâ ve evliyâyâ karşı, âlem kadîmdir, derlerse hüccet olmaz. / Zîrâ sen nasıl ki hânenin hudûsunu görmüş isen, onlar da hudûs-ı âlemi görmüşlerdir. O enbiyâ ve evliyânın vücûdu, âlemden yüzbinlerce sene mukaddemdir. Senenin ve âdânın ne yeri vardır? Onun ne haddi ve ne de addi yoktur.

Ondan sonra o feylesofcuk sünniye der ki: "Sen hudûs-i âlemi,

ne ile bildin?" Ey eşek! Sen kıdem-i âlemi ne ile bildin? Nihâyet âlem kâdimdir dediğinin ma'nâsı, hâdis değildir; demek olur. Bu ise nefye şehâdet olur. Nihâyet isbâta şehâdet, nefye şehâdetten kolaydır. Zîrâ nefye şehâdetin ma'nâsı odur ki; "Bu adam falan işi yapmamıştır." Halbuki buna ittılâ' müşkildir. O şahid olan kimse, o adamın evvel-i ömründen, âhir ömrüne kadar gece ve gündüz, uyurken ve uyanık iken berâber bulunması lâzım gelir ki "Elbette bu işi yapmamıştır" diyebilsin; dese de hakikat olmaz. Câiz ki bunu, o uyurken yapmış olsun, yâhut o kimse helâya gitmiş olabilir ki, burada berâber bulunmak mümkün değildir. Bu sebeble nefy üzerine şehâdet câiz değildir; zîrâ makdûr değildir. Fakat isbâta şehâdet makdûrdur ve kolaydır. Zîrâ onunla berâber bulunduğum vakit, böyle dedi ve böyle yaptı, der. Şübhesiz bu şehâdet makbûldür; zîrâ makdûr-ı beşerdir. Şimdi... ey kelb, bu kimsenin hudûsa şehâdeti, senin kıdem-i âleme olan şehâdetinden daha kolaydır. Zîrâ şehâdetin hâsılı hâdis değildir, demek olur. Binâenaleyh nefye şehâdet etmiş olursun. İmdi her ikisine de bir delil yoktur. Ve âlem hâdis midir? Yoksa senin dediğin gibi kadîm midir? Bu görülmemiştir. Kadîm olduğunu ne ile bildin? Nihâyet da'vân pek müşkil ve pek muhâldir

•
OTUZSEKİZİNCİ FASIL
•

Mustafâ (s.a.v.) sahâbe ile oturmuşlar idi; kâfirler i'tirâza başladılar. Onlara cevâben buyurdular ki: "Nihâyet siz dahî âlemde sâhib-i vahy bir kimse olduğunu ve vahyin ona nâzil / olduğunu ve öyle herkese gelmediğini ve o kimsenin alâmetleri ve nişânları bulunduğunu ve bu nişân ve alâmetin o kimsenin kavlinde, fiilinde ve bütün eczâsında olduğunu müttefikân mu'terifsiniz. Şimdi mâdemki o nişânları gördünüz; ona teveccüh ediniz ve onu kavî tutunuz ki, sizin dest-giriniz olsun. Onlar mağlûb oldular ve artık sözleri kalmadı. Ellerini kılıca vurdular ve tekrâr gelip ashâbı rencide ettiler, döğdüler ve istihzâ eylediler. Mustafâ (s.a.v.) buyurdular ki: "Onlar bizim üzerimize gâlib oldular ve dîni galebe ile zâhir kılmak istediler dememeleri için, sabr ediniz. Hak Teâlâ bu

dîni zâhir kılacaktır.” Ve sahâbe müddetlerce namazı gizli kıldılar ve nâm-ı Mustafâ (a.s.)ı gizli zikir ettiler. Nihâyet bir müddet sonra, “Siz de kılıç çekiniz ve cenk ediniz!” diye vahy geldi.

Mustafâ (salavâtullâhi aleyh)e “ümmî” derler idi. Onun ümmîliği yazı yazmağa ve ulûma muktedir olmamasından değil idi. Bu sendeki yazı ve ulûm ve hikmet onda mâder-zâd olmaktan ve mükteseb bulunmamasından dolayı ona “ümmî” derler idi. Kamer üzerine yazı yazan, kağıt üzerine yazı yazmasını nasıl bilmez; ve âlemde onun bilmediği ne olur? Çünkü herkes ondan öğreniyorlar. Akl-ı cüz’ünün ne vukûfu olur ki, akl-ı küllünün ona vukûfu olmasın.

Akl-i cüz’î cinsi görülmemiş olan yeni bir şeyi kendi kendine ihtirâ’ etmeğe muktedir değildir.¹⁰² İnsanların ettikleri tasuifât ve gösterdikleri hendeseler ve vaz’ eyledikleri mebânî, yeni bir icâd değildir. Onu görmüşler ve tezyîd eylemişlerdir. Yeniden ihtirâ’ edenler akl-ı küldürler. Akl-ı cüz’î, öğrenmeyi kabûl eder ve ta’lîme muhtâcdır. / Akl-ı küll ise muallimdir, ta’lîme muhtâc değildir. Ve cümle sanâyi’i böylece ta’mîk etsen, aslı ve ibtidâsı vahy olmuştur; ve akl-ı küll olan enbiyâdan öğrenmişlerdir. Nitekim Kâbil Hâbil’i öldürmüş idi; ne yapacağını bilmedi. Bir karga bir kargayı öldürdü; toprağı kazdı, o kargayı defn etti; üzerine de toprak örttü. Kâbil karganın ta’lîmi vechi ile mezar kazdı ve defn usûlünü öğrendi. Ve hırfetlerin kâffesi böyledir. Her kimde akl-ı cüz’î var ise ta’lîme muhtâcdır; akl-ı küll ise, her şeyin vâzı’dır ve onlar akl-ı cüz’iyi, akl-ı küllîye muttasıl kılıp müttehid olmuşlardır. Meselâ el ve ayak ve göz ve kulak, gönülden ve akıldan kabûl-i ta’lîm ederler. Ayak akıldan refâtârı ve el tutmayı, göz görmeyi ve kulak işitmeyi öğrenir. Fakat eğer gönül ve akıl olmazsa, havâs aslâ iş göremez. Şimdi... böylece bu cisim, akla ve gönüle nisbetle kesif ve galizdir; ve onlar ise latîfdir. Ve bu kesif, o latîf ile kâimdir. Ve eğer letâfeti ve tâzeliği varsa, ondan ahz eder. Onsuz muattal ve murdâr ve kesifdir. İşte böylece ukûl-i cüz’iyye dahî, akl-i külle nisbetle âlettir, ondan ta’lîm eder ve ondan istifâde eyler, ve akl-ı küllün muvâcehesinde kesif ve galizdir.

Birisi dedi ki: “Beni himmetle yâd et! Asl olan himmettir. O olmadıkça söz olmaz. Söz fer’dir.”

Hz. Pir-i dest-gîr cevâben buyurdular: “Nihâyet bu himmet, âlem-i ecsâmdan mukaddem, âlem-i ervâhda mevcûd idi. Binâenaleyh bizim için bilâ-maslahat, onu âlem-i ecsâmda görmek muhâl olur. İmdi söz müessirdir ve pür fâidedir. Kayısı çekirdeğinin içini yere diker isen, birşey çıkmaz. Kabuğu ile berâber diktığın vakit neşv ü nemâ bulur. Bu halde sûretin dahî / müessir olduğu ma'lûm oldu. Namaz dahî bâtında olur. Nitekim *لا صلوة الا بحضور القلب* [Ya'nî “Ancak kalb huzûru ile namaz olur”] buyrulmuştur. Fakat sûretini icrâ etmek ve rükû' ve sücûd eylemek lâzımdır ki, ba'dehû behremend olasın ve maksûda erişesin. *الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ* (Meâric, 70/23) [Ya'nî “Namaz kılanlar ki, onlar nâmazlarına devâm edenlerdir”] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan namaz, bu namazın rûhudur; namazın sûreti muvakkattır, o dâim olamaz. Zîrâ âlemin rûhu deryâdır, buna nihâyet yoktur. Cisim ise sâhildir ve bir kadradır, mahdûd olur. Ve salât-ı dâim, ruhdan başkasının makdûru değildir. Binâenaleyh rûhın rükû'u ve sücûdu vardır; fakat bu rükû' ve sücûdu sûret ile zâhir kılmak lâzımdır. Zîrâ ma'nânın sûrete ittisâli vardır; ikisi berâber olmadıkça fâide vermez. Nitekim kabuksuz bir çekirdek neşv ü nemâ bulmaz. Sen “Sûret ma'nânı fer'idir ve sûret raiyyet, gönül ise pâdişahdır” diyorsun. Nihâyet, “Bu esmâ izâfiyâttır, bu onun fer'idir” diye nasıl dersin? Fer' olmadıkça asliyyet nâmı ona nasıl izâfet olunur? Binâenaleyh o asıl bundan fer' oldu. Eğer bu fer' olmasa idi, onun nâmı olmaz idi. “Rab” dediğin vakit, nâ-çâr bir “merbûb” lâzımdır; ve “hâkim” dediğin vakit, bir “mahkûm” iktizâ eyler. Hüsâmeddin Erzincânî¹⁰³ hizmet-i fukarâya vusûlden mukaddem onlar ile sohbet eder ve azîm bir bahhâs idi. Her nereye giderse cidd ile bahs ve münâzara eyler idi; hoş söyler idi. Ammâ vaktâki dervişler ile mücâleset etti, o bahs ve münâzara gönlünde soğudu. Mısra':

نبرد عشق را جز عشق دیگر

Tercüme: “Aşk ancak bir başka aşk izâle eder.”

Ya'nî “Allah ile oturmak isteyen, ehl-i tasavvuf ile berâber otursun.” Bu ilimler ahvâl-i fukarâya nisbeten bir oyundur ve ömrü zâyî etmektir. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de *اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ* (Muhammed, 47/36) [Ya'nî “Dünyâ hayâtı ancak bir oyun ve bir eğlencedir”] buyrulmuştur.

Şimdi... bir insan bâliğ ve âkıl ve kâmil olunca /, artık oyunla meşgûl olmaz; olsa da, şiddet-i hicâbı sebebiyle gizler. Onun bu kıyl ü kâli ve hevesleri hep havadır. İnsan ise topraktır. Hava toprak ile memzûc olduğu vakit, her nereye gitse gözleri hasta eder; ve onun vücûdunda teşvîş ve itirâzdan başka bir şey hâsıl olmaz. Ammâ şimdi toprak olduğundan, işittiği her bir söz ile ağlar; gözünün yaşı âb-ı revân gibidir. Nitekim âyet-i Kerime'de işaret buyrulur: *تَرَىٰ أُعْيِنُهُمْ تَفِيضٌ مِّنَ الدَّمْعِ* (Mâide, 5/83) [Ya'nî "...Gözlerinin yaşla dolup taşıdığı görürsün."] Şimdi... Hava yerine toprağa su dökülürse, iş aksine olur. Toprak suyu buldukda, üzerinde yeşillik ve reyhan ve menekşe ve gül çıkar.

Bu tarîk-ı fakr bir yoldur ki, onda arzularının kâffesine nâil olursun. Temennî etmiş olduğun her ne şey varsa, mutlakâ o yolda sana gelir. Leşkerleri mağlûb etmek ve a'dâya zafer bulmak ve memleketler zabt etmek ve halkı teshîr eylemek ve akrâna tefevvuk etmek ve fasâhat ve belâgat ve'l-hâsıl her ne murâdın olursa, tarîk-i fakrı ihtiyâr ettiğin vakit, bunların cümlesi sana gelir. Turuk-ı sâire hilâfına olarak bu yolda şikâyet eden kimse yoktur. Her kim o turuk-ı sâireye sâlik oldu ve çalıştı ise, binde birisinin maksûdu hâsıl oldu. O da gönlü hoş ve müsterih olarak değil; zirâ her bir tarîkin ondaki maksûdun husûlü için bir esbâbı ve bir usûlü vardır; ve maksûd ancak esbâb tarîkinden hâsıl olur. O tarîk ise haîd ve âfet-i mâni' ile mâlâmâldir. Zirâ o esbâb maksûd-dan tahallûf eder. Şimdi... Âlem-i fakra gelip çalıştığın vakit, Hak Teâlâ sana vehmine getirmemiş olduğun mülkleri ve ilimleri ve âlemleri ihsân eder; ve sen "Eyvâh, böyle bir şey var iken, niçin böyle bir hakîr şey istedim durdum!" diye evvelce temennî edip istediğin şeyden utanırsın. Hak Teâlâ buyurur ki: "Fî'l-vâki' sen ondan münezzeh olduğun vakit istemezsin ve bîzârsın; fakat o vakit, hâtırından geçmiş idi. Bizim için terk ettin. Bizim keremimiz bî-nihâyedir. Elbet onu da sana müyesser kıldım. Nitekim Mustafâ (a.s.) şöhret-i fesâhat / ve belâgata vusûlden mukaddem a'râhî görüp "Keşke benim de böyle fesâhat ve belâgatim olsa idi" dedi. Vaktâki ona âlem-i gayb münkeşif ve mest-i Hak oldu, o taleb ve temennî külliyyen gönlünde soğudu. Hak Teâlâ buyurdu ki: "İstemiş olduğun o fesâhat ve belâgati sana verdim." "Yâ Rab! benim ne işime gelir; ondan fârîğim, istemem" dedi. Hak Teâlâ bu-

yurdu: "Gam yeme, o da bulunsun. Ferâgat dahî kâim olsun ve bunun aslâ ziyânı yoktur." Hak Teâlâ ona bir kelâm ihsân etti ki, cümle âlem onun zamânından bu vakte kadar kelâmının şerhinde türlü türlü bu kadar mücelledât tasnif ettiler; ve el-yevm de etmektedirler; hâlâ onun idrâkından kâsırdırlar. Hak Teâlâ buyurdu ki: "Senin nâmını ashâb za'f ve şerr-i hasûdân korkusu sebebiyle kulaklara yavaşça söylüyorlar; senin azametini bir hadde kadar neşr edeyim ki, yüksek minâreler üzerinde¹⁰⁴ ekâlîm-i âlemde beş vakitte bağırsınlar ve yüksek sadâlar ve güzel elhân ile maşrûkda ve mağribde meşhûr olsun." Şimdi... Her kim kendisini bu yola saldı, onun dîni ve dünyevî makâsıdı müyesser oldu. Ve hiç bir kimse bu yoldan aslâ şikâyet etmedi. Sözüümüz hep nakiddir. Nakid, bir adamın ayağı gibidir. Nakil ise adamın ayağı şeklinde ağaçtan ma'mûl kalıp gibidir.

Şimdi... Ağaçtan ayağı bu kadem-i aslîden çalmışlardır ve onun ölçüsünü bundan almışlardır. Eğer âlemde ayak olmasa idi, onlar bu kalıbı nereden tasnî edeceklerdi. İmdi sözlerin ba'zısı nakiddir ve ba'zısı da nakildir ve yekdiğerine benzerler. Nakdi nakilden fark eder bir mümeyyiz lâzımdır. Temyîz îmândır; küfür ise temyîzsizliktir. Görmez misin ki Fir'avn zamânında, vaktâki Mûsâ (a.s.)ın asâsı ejder oldu ve sâhirlerin değnekleri ve ipleri de cümleten yılan oldu, temyîz sâhibi olmayan kimse, hepsini bir renkte gördü ve fark etmedi; ve temyîz sâhibi olan kimseler ise / sihiri Hak'dan anlayıp bu temyîz vâsıtasıyla mü'min oldu. Binâ-enaleyh îmânın temyîz olduğu ma'lûm oldu.

Nihâyet, bu fıkın aslı vahy idi; fakat halkın efkârı ve havâssi ve tasarrufu ile karışınca o letâfet kalmadı. Ve fi-zamâninâ vahyin letâfetine hiç benzer mi? Nitekim bu su şehre "Turut" ismindeki dağdan câridir. Menba'ı oradadır; bak ki ne latiftir ve ne kadar sâfin sâfidir. Vaktâki şehre gelir ve ehl-i şehrin mahallelerinden geçer; ve bu kadar halk ellerini ve yüzlerini ve ayaklarını ve a'zâlarını ve elbiselerini onda yıkarlar ve hayvânâtın necâsâtı onun içine dökülüp karışır ve oradan başka tarafa akıp gider.¹⁰⁵ Yine o su olduğunu görürsün. Toprağı çamur eder ve susamış kandırır ve sahraları yeşillendirir. Fakat bu suyun evvelce hâiz olduğu letâfetin kalmadığını, ona nâ-hoş şeyler karışmış olduğunu anlayacak bir mümeyyiz lâzımdır. Zîrâ المومن كيس مميز فطن عاقل [Ya'ni "Mü'min

zekî, mümeyyiz, anlayışlı ve âkıldır.”] Bir ihtiyâr mel’abe ile meşgûl olunca, âkıl değildir. Eğer yüz yaşında olsa yine çocuktur. Ve eğer çocuk olup mel’abe ile meşgûl olmasa, o pîrdir. Burada yaşa i’tibâr yoktur. İlak Teâlâ مِنْ مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ (Muhammed, 47/15) [Ya’nî “Vasfî bozulmayan sudan...”] buyurur. مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ odur ki, bütün murdarları tathîr eder; ve kendisine aslâ te’sîri olmaz. Yine öylece sâf ve latîf durur; ve mi’dede erir ve taaffün etmez. O da âb-ı hayâtır.

Birisi şu suâli îrâd etti: “Birisi namazda na’ra vurup ağlasa, namazı bâtil olur mu, yoksa olmaz mı?”

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Bunun tafsilî vardır. Eğer o girye ona mahsûsât hâricinde başka bir âlem görünmesinden münbais ise, gerçi ona göz yaşı derler, acabâ gözü / ne gördü? Eğer namaz cinsinden ve namazı mükemmel kılan böyle bir şey görmüş ise, namazdan maksûd o olduğundan, onun namazı sahih ve kâmil-ter olur. Eğer bunun aksine olarak dünyâ için ağlamış ise veyâ ona bir düşman gâlib gelip kîni sebebiyle girye gelmiş ise ve yâhut “Onun bu kadar serveti vardır; benim yoktur” diye bir kimse hakkında hased eylemiş ise, namazı ebter ve nâkıs ve bâtil olur. Binâenaleyh îmânın hak ile bâtil ve nakd ile nakl beynindeki farkı temyîzden ibâret olduğu ma’lûm oldu; ve her kimin temyîzi yok ise mahrûmdur.

Şimdi... Bu söylediğimiz sözler hakkında her kimin temyîzi var ise ber-hordâr oldu; ve her kimin temyîzi yok ise bu söz onun önünde zâyî’dir. Meselâ âkıl ve şehâdete kâfi iki şehirli gidip bir köylünün menfaati için şefekaten şehâdet ederler; fakat köylü sâika-i cehl ile bir şey söyleyiverir. O şehâdet akîm kalır ve onların mesâisini izâa eder. İşte bunun içindir ki “Bir köylünün şâhidi kendisiyle berâberdir” derler. Ammâ hâl-i sekir müstevlî olunca, sarhoş artık burada mümeyyiz var mıdır, yok mudur? Ve bu kelâmın müstehikkı ve ehli mevcûd mudur, değil midir? Buna nazar etmez. Boşu boşuna sarf eder durur. Nitekim bir kadının memeleri süt ile dolunca ağrımaya başlar ve gidip mahallenin köpek yavrularını toplayıp sütünü sağlar. Şimdi... Bu söz bî-temyîz bir kimsenin eline geçtiği vakit kıymetdâr bir inciye, onun kadrini bilmeyen bir çocuğun eline vermeğe benzer. O çocuk senin

yanından ayrılınca, eline bir elma verip o gevheri ondan ahrlar; zîrâ temyizî yoktur. Binâenaleyh temyiz büyük bir nîmettir.

Bâyezîd-i Bistâmî'yi (k.s.) pederi çocukluğunda fıkıh öğrenmek için medreseye götürmüş idi. Müderrisin nezdine götürdükde: "Bu fikhullâh mı?" dedi. "Bu Ebû Hanîfe (rahimehullâh)ın fikhıdır" diye cevâb verdiler. "Ben fikhullâhı isterim" dedi. Nahvînin nezdine götürdüğü vakit dahî "Bu nahvullâh mı?" dedi. "Bu Sibeveyh'in nahvidir" diye cevâb verdiler. "Ben bunu istemiyorum" dedi. Her nereye / götürdüler ise, böyle söyledi. Pederi âciz kalıp onu kendi hâline bıraktı. Ondan sonra bu taleb ile Bağdad'a geldi. Cüneyd'in hâlini gördükde na'ra vurup "İşte fikhullâh!" dedi. Mâdemki o sütün razî'idir, kuzunun anasını tanımaması nasıl olur? O ise akıl ve temyizden doğmuştur. Sûreti terk et!

Bir şeyh var idi. Müridlerini elleri bağlı olarak huzûrunda ayakta tutardı. Ona dediler ki: "Ey Şeyh! bunları niçin oturtmuyorsun; zîrâ bu tarz dervişlerin âdeti değildir. Bu ümerânın ve mülûkün kâidesidir." Cevâben dedi ki: "Hayır, susunuz; ben onların ber-hordâr olmaları için bu tarîki muazzam tutmalarını isterim. Gerçi ta'zîm gönüldedir, velâkin "zâhir bâtının ünvânıdır": الظاهر عنوان الباطن. Ünvânın ma'nâsı nedir? Ya'nî ünvandan mektûbun kime olduğu ve kitâbın ünvânından içinde ne bâblar ve ne fasıllar bulunduğunu bilirler. Ta'zîm-i zâhirden ve mutâvaatdan ve ayakta durmaktan Hakk'a nasıl ta'zîm olunduğu, bâtında ma'lûm olur. Ve eğer zâhirde ta'zîm görünmezse, bâtının bî-bâk olduğu ve merdân-ı ilâhîyi muazzam tutmadıkları bilinir.

OTUZDOKUZUNCU FASIL

Suâl olundu ki: "Sultanın hâdim ağası olan Cevher'e hayâtında bir şeyi beş kere telkîn ederler de, sözü anlatamazlar. Öldükten sonra ona ne suâl sorarlar? Zîrâ öldükten sonra ona, öğrenmiş olduğu mesâili de unuttururlar." Cevap verdim ki: Mâdemki öğrenmiş olduğunu unuttururlar, şübhesiz sâf olur ve lâyıkk-ı dergâh olur. Sen öğrenilmemiş mesâili o saatten şimdiye kadar işitiyorsun ve ba'zılarını nîm kabûl eyliyorsun ve ba'zıları için te-

vakkuf edip bahs ediyorsun. Bâtımın red ve kabûlünü ve bahsinin hiçbir kimse işitmiyor. Orada bir âlet yoktur; her ne kadar kulak tutsan, derûnundan kulağına bir sadâ gelmez. Eğer derûnunda arasan, hiçbir söyleyici bulamazsın. Senin bu ziyârete gelmen, ağzın ve dilin olmaksızın “Bana yol gösteriniz ve göstermiş olduğunuz şeyi de / daha ziyâde izâh ediniz” diye ayn-ı suâldir. Ve bizim sizinle bu sâkit veyâ gûyâ olarak oturmamız, o gizli suallerinizin cevâbıdır. Buradan pâdişâhın huzûruna avdet ettiğin vakit, o pâdişâh ile suâl ve cevaptır. Her gün pâdişâhın “Niçin durdunuz, niçin baktınız?” diye hendelerine suâli vardır. Eğer bir kimsenin derûnunda bir eğri nazar varsa, onun cevâbı da lâbûd eğri gelir veyâhut cevâb-ı savâb söylemek zâhir olmaz. Nitekim lisânında rekâket olan kimse, sözü her ne kadar dürüst söylemek istese, muktedir olamaz. Kuyumcunun altını taşa vurması suâldir; altın dahî, işte ben hâlisim yâhut ma’şûşum diye cevap verir. Şiir:

پوته خود کویدت چو پالودي که زري يامسي زر اندودي

Nazmen tercüme: “Eritip süzdüğün anda sana pûte söyler,
Zer midir, yoksa bakır mı, boyalı altın mı?”

Açlık “Hâne-i tende bir halel vardır. Bir kerpiç ve biraz çamur ver” diye tabiâtın suâlidir. Yemek, “Al!” diye cevaptır; ve yememek “Henüz hâcet yoktur ve o sıva henüz kurumamış, onun üstüne başka bir sıva yakışmaz” diye cevaptır. Tabîbin nabzı tutması suâldir ve damarın hareketi cevaptır. Kârûreye¹⁰⁶ nazar suâldir ve cevâbı kelâmsızdır. Çekirdeği yere dikmek, “Bana filân meyve lâzımdır” diye suâldir ve ağacın neşv ü nemâsı, bi-kelâm cevaptır. Zîrâ cevap, bi-harfdir; suâl dahî bi-harf / olmak lâzım gelir. Ve eğer çekirdek çürüyüp çıkmazsa, hem suâldir ve hem de “Benim mâ-yem yoktu, ben ne vreyim!” diye cevaptır. اما علمت ان ترك الجواب جواب “Terk-i cevap, cevap olduğu ma’lûmun olmadı mı?”

Bir pâdişâh arz-ı hâli üç defa okuyup cevap yazmadı. Müsted’î, “Üç defadır ki huzûra arıza takdîm ediyorum, kabûl ve red her ne olursa emir buyursunlar” diye bir şikâyet-nâme yazdı. Pâdişâh arz-ı hâlin zahrına جواب الاحمق السكوت جواب [Ya’-nî “Cevâbı terk etmenin cevap olduğunu bilmedin mi? Ahmağın cevâbı sükûttur”] diye yazdı.¹⁰⁷ Ağacın çıkmaması terk-i cevaptır; şübhesiz cevap olur. Âdemin her icrâ eylediği bir hareket suâldir

ve
şük
Çür
isti;
Ker
(En
çatt
kat:
lar.
mal
nin
dile
Odu
bah
güli
ded
olar
öldü

risi
si A
nefe
riz.
sâhi
kay;
lu, 2
bını
ceye
sun.
lusu
verc
şerd
söyl
muht
başl
nidâ

ve onun karşısına ne çıkarsa cevaptır; ve eğer iyi cevap işitirse, şükr etmek lâzımdır. Ve onun şükrü, hep o suâlin cinsini etmektir. Çünkü o suâle karşı, iyi cevap alıyor. Ve eğer nâ-hoş cevap işitirse, istiğfâr edip, artık aslâ o cins suâli etmemelidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de işaret buyrulur *قُلُوا لَا إِذْ جَاءَكُمْ بِأَسْأَلِنَا تَضَرُّعُوا وَ لَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ* (En'âm, 6/43) [Ya'nî "İşte onlar kendilerine öyle bir azâbımız gelip çattığı zaman olsun yalvarmalı değil miydiler? Fakat yürekleri katılaştı."] Ya'nî cevâbın, suallerine mutâbık olduğunu anladılar. *وَرَزَيْنَاهُمُ الشَّيْطَانَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ* (En'âm, 6/43) [Ya'nî "Şeytan da yapmakta oldukları ma'siyetleri süsleyip püslemişti."] Ya'nî suallerinin cevâbını görüp bu cevap kabîhdir, o suâlin lâıykı değildir, dediler; ve dumanın ateşten değil, odundan olduğunu bilmediler. Odu her ne kadar kuru olursa, dumanı o kadar az olur. Gülistânı bahçivana tevdi' ettin, eğer oradan nâ-hoş koku gelirse, kabahat gülistânın değil, bahçivanındır. Birisine "Ananı niçin öldürdün?" dediler. "Lâyık olmayan bir şeyini gördüm" dedi. "O nâ-mahrem olan adamı ödüre idin" dediler. "Sonra benim her gün bir adam öldürmem lâzım gelirdi" dedi.¹⁰⁸

Şimdi... Karşına her ne çıkarsa, nefsini te'dib et ki, her gün birisi ile münâzaa / ve cidâl etmeyesin. Eğer *كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ* [Ya'nî "Hepsi Allah'ın indindedir"] derlerse, biz dahî "Âlemi bırakıp kendi nefesine itâb etmek dahî *من عند الله* [ya'nî "Allah'ın indinden"] dir deriz. Nitekim birisi bir ağaca çıkıp meyvesini silker ve yer idi. Bağın sâhibi çağırıp "Allah'dan korkmuyor musun?" O da "Niçin korkayım! Ağaç Allah'ın ağacı, ben de Allah'ın kuluyum. Allah'ın kulu, Allah'ın ni'metini yiyor" dedi. Bağın sâhibi "Dur ki sana cevâbını vereyim. İp getiriniz ve onu bu ağaca bağlayınız; cevap verinceye kadar döğünüz" dedi. Madrûb, "Allah'dan korkmuyor musun?" diye bağırdı. Sâhib-i bağ "Niçin korkayım? Sen Allah'ın kulusun ve bu sopa Allah'ındır, Allah'ın kulumu döğüyor" diye cevap verdi. Hâsıl-ı ma'nâ budur ki, âlem dağ misâlidir.¹⁰⁹ Hayır ve şerden ne söylersen, yine o sadâyı işitirsin. Eğer, ben güzel söyledim, fakat dağ bana kabîh cevap verdi diye zannedersen muhâldir. Zirâ bülbül öttüğü hâlde, dağdan karga sadâsı veyâ başka bir ses gelmez. Binâenaleyh yakînen bil ki, her ne vech ile nidâ etmiş isen, o nidânın cevâbını işitirsin. Şiir:

بانك خوش دار چون بکوه آبی کوه را بانك خر چه فرمایی

Nazmen tercümesi:

“Güzel sesin var ise gel de dağ içinde bağır.
Eşek sadâsı çıkarma sakın dağa karşı.”

KIRKINCI FASIL

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Biz suyun sathında bir su kâsesi gibiyiz. Kâsenin su üzerinde hareketi, kâse hükmüyle değil, suyun hükmüyledir.

Birisi dedi: “Bu âmmdir, ancak ba’zıları bilirler ve ba’zıları bilmezler.”/

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Eğer âmm olaydı [Ya’nî “Mü’minin kalbi iki parmak arasında-
dır”] sahîh olmazdı. Ve Kur’ân-ı Kerîm’de dahî الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ (Rah-
mân, 55/1) [Ya’nî “Kur’ân’ı o esirgeyici Allah öğretti”] buyrul-
muştur. Bu âmmdir denilemez. Bütün ilimleri o ta’lim etti. Tahsîs-i Kur’ân nedir? Ve kezâ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ (En’âm, 6/1) [Ya’nî “Gök-
leri ve yeri yarattı”] buyrulmuştur.

Mâdemki kâffe-i eşyâyı ale’l-umûm halk eyledi, âsumân ve zemînin tahsîsi nedir? Şübhesiz bütün kâseler, âb-ı kudret ve meşîyyetin üzerindedir. Velâkin suda mezmûm olan şeye muzâf eylerlerse, o bî-edeblik olur. Meselâ الضراط والنساء و Ya’nî “Ey gübrelerin ve sadâh sadâsız yellenmelerin Hâlik’i!” denilmez; belki خالق العقول و Ya’nî: “Ey göklerin ve yerin Hâlik’i, ey akılların Hâlik’i!” demek münâsib olur. Fî’l-vâki’ âmm ise de, tahsîsin fâidesi vardır. Binâenaleyh bir şeyin tahsîsi o şeyin güzîdeliğine delâlet eder. Ve’l-hâsıl kâse suyun sathında yüzer ve su, onu bir vech üzere götürür ki, bütün kâseler, o kâsenin temâşâ-gerleri olurlar. Ve yine kâseyi suyun sathında bir vech üzere hareket ettirirler ki, bütün kâseler tab’an kaçarlardı ve ictinâb eylerler; ve su onlara firârî ilhâm eyler ve onlarda kuvvet-i firârî peydâ kılar. Nitekim evvelen اللهم زدنا منه بعدا Ya’nî “Yâ Rab, ondan

uzaklığımızı tezyîd eyle!" derler. [Ve şimdi ise *اللهم زدنا منه قربا* "Yâ Rab onun bize kurbünü tezyîd eyle!" derler.]

Âmm gören kimse, müsahhariyyet cihetinden her ikisi de be-râberce suyun müsahharlarıdır der. O cevâben der ki: "Eğer sen o suyun letâfetini ve güzelliğini ve bu kâseyi güzel kılmasını göreydin; o sıfat-ı âmmdan senin pervân olmaz idi." Nitekim bir kimse-nin ma'sûku vücûd ve cismiyyet cihetinden cümle necâsât ve mez-mûmât ile müşâriktir. Hiç âşığın hatırına "Benim ma'sûkum mez-mûmât ile müşâriktir" hâtırası gelir mi? Maa-hâzâ o vâsf-ı âmm içinde her ikisi de cisim ve mütehayyizdirler ve altı cihet içindedirler ve kâbil-i fenâdırılar. Evsâf-ı âmmeden onların gayrileri vardır. Âşığın hâtırına aslâ bunlar gelmez. Her kim ki o ma'sûku sıfat-ı âmmdan yâd eder; onu kendisine düşman ittihaş eder ve kendinin şeytânı bilir. İmdi / mâdemki o cihet-i âmma nazar etmek senin hâtırında yer buluyor; o halde sen bizim hüsn-i hâssımızın ehl-i temâşâsı değilsin; senin ile münâzara etmek lâıyk değildir. Zîrâ bizim münâzaramız hüsn ile memzûcdur. Ehlinin gayrine izhâr-ı hüsn ise zulm olur. Nitekim *لا تعطوا الحكمة غير اهلها فتظلموها ولا تتعوهوا من*

اهلها Ya'nî "Hikmeti ehlinin gayrine vermeyiniz, [hikmete] zulm etmiş olursunuz ve ehlinden de dirîğ etmeyiniz, yine [o zaman ehline] zulm etmiş olursunuz." Bu, ilm-i nazardır, ilm-i münâzara değildir. Gül ve meyve sonbaharda açılmaz; zîrâ münâzara olur. Ya'nî fasl-ı hazâna mukâvemet ve mukâbele etmek olur. Halbuki gülün sonbahara mukâbele edecek tab' ve isti'dâdı yoktur. Eğer âfitâbın nazarı, Hamel burcuna vâki' olursa, mu'tedil ve âdil havada zuhûr eder. Aksi halde başını içeriye çekip, aslına rücû' eder. Fasl-ı hazân ona der ki: "Eğer sen kurumuş bir dal değilsen ve merd isen, benim karşıma çık!" O da cevâben der ki: "Ben senin muvâcehede bir kurumuş dalım ve nâ-merdim, istediğini yap! Şiir:

ایبادشاه صادقان چون من مناقق دیده • بازندکانت زنده ام با مردکانت مرده ام

Tercüme: "Ey sâdıkların pâdişâhı! Benim gibi bir münâfık görmüş müsün? Ben senin dirilerin ile diri ve ölülerin ile ölüyüm."

Mevlânâ Bahâeddin, eğer dişi dökülmüş ve yüzü keler sırtı gibi buruşmuş olan bir kocakarı karşıya çıkıp: "Eğer mert isen ve

delikanlı isen, işte ben geldim. İşte at, işte meydan, erkekliliğini göster bakalım” dese, sen “Maâzallah, vallâhi ben erkek değilim. Sana benim erkek olduğumu haber verenler yalan söylemişlerdir. Mâdemki sen eş olacaksın, nâ-mertlik hoştur” dersin. Meselâ akrep, seni sokmak üzere iğnesini kaldırıp gelir ve “Ey merd-i handân ve şen! Gül ki senin gülmeni göreyim.” Sen dersin ki: “Sen geldiğin vakit, bende aslâ gülme kalmaz ve aslâ tab’-ı zevk bulunmaz; sana haber verdikleri yalandır. Ben handeden / baîdim. Ne vakit gideceğini ve benden tebâüd eyliyeceğini düşünüp dururum.”

Birisi dedi ki: “Ah ettin, zevk gitti; âh etme ki, zevk gitmesin.”¹¹⁰

Hiz. Pîr cevâben buyurdular: İhtilâf-ı ahvâle binâen ba’zan âh etmezsen zevk gider. Ve eğer böyle olmasa idi Hak Teâlâ: إِنَّ أَبْرَاهِيمَ لَأَنَّىٰ حَلِيمٌ (Tevbe, 9/114) [Ya’nî “İbrâhîm cidden pek çok tazarru’ ve niyâz eden, halîm bir zât idi”] buyurmazdı. Ve hiçbir tâatı ızhâr etmemek lâzımdır. Zîrâ ızhâr dahî zevkdir; ve bu söylediğin sözü zevk husûlü için söylüyorsun. Eğer dâfî-i zevk ise, zevk husûlü için, zevki izâle eden şeye mübâşeret ediyorsun. Bu ona benzer ki, uyumuş olan bir kimseye “Kalk, gündüz oldu, kervan gidiyor!” diye bağıryorlar. Ba’zıları diyorlar ki: “Bağırma, o zevk içindedir; zevki zâil olmasın.” O kimse dahî: “O zevk helâktir, bu zevk işe helâkten halâsdır” diyor. Tekrâr ona diyorlar ki: “Teşviş verme, zîrâ bu nidâ fikre mâni’dir.” O kimse de cevap veriyor ki: “Uyumuş olan kimse, bu nidâ ile fikre gelir. Bu uyku içinde onun ne fikri olur, uyandıktan sonra fikre gelir.” Nidâ iki nevî üzerine olur. Eğer nidâ eden kimse ilimde onun fevkinde olursa, fikrin ziyâdeliğini mûcib olur. Zîrâ mâdemki onun münebbihi sâhib-i ilimdir, o kimse için teyakkuz hâsil olur. Âgâh olan bir kimse onu gafletten ikâz ettiği vakit, onu kendi ilminden âgâh eder ve o tarafa çeker. Binâenaleyh onun fikri teâlî eyler. Zîrâ ona makâm-ı âliden nidâ eylediler. Fakat aksi olursa, ya’nî münebbih akıldâ onun mâdûnu olursa, onu ikâz ettiği vakit, o kimsenin nazarı sâfile vâkî olur. Zîrâ onun münebbihi esfeldir. Lâbüdd onun nazarı esfele vâkî olur ve fikri de âlem-i süfliye gider.

KIRKBİRİNCİ FASIL

Bu tahsîl etmiş ve etmekte bulunmuş olan kimseler, eğer bu-
raya devam ederlerse, ilmi unutacaklardır zannederler. Belki bu-
raya geldikleri vakit ilimleri canlanır. İlimler hep nakışdırlar; can-
landıkları vakit, ölmüş bir cesedin hayat bulmasına benzerler.
Bütün bu ilimlerin aslı harfsiz / ve savtsız olan âlemdendir. Ora-
dan harf ve savt âlemine intikâl ederler. وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا (Nisâ,
4/164) [Ya'nî "Allah Mûsâ'ya da hitâb ile konuştu"] âyet-i kerîme-
sinde beyân buyrulduğu üzere, Hak Teâlâ Hazretleri Mûsâ (a.s.)a
söz söyledi; fakat bu kelâmı, hurûf ve savt ile söylemedi. Zîrâ har-
fin zuhûru için ağız ve dudak lâzımdır. Hak Teâlâ ve Tekaddes
Hazretleri ise ağızdan ve dudaktan münezzehtir. İmdi enbiyânın
harfsiz ve savtsız olan âlemden, Hak ile dudaktan ve ağızdan güft ü
şinîdi vardır ki, bu ukûl-i cüz'iyenin evhâmı oraya vâsıl olursa
da ta'kîb edemez. Fakat enbiyâ âlem-i bî-harfiden, âlem-i harf ve
savta gelip, bu çocukların hatırı için, kendileri de tıfl olurlar. Zîrâ
معلمًا Ya'nî "Ben muallim olarak gönderildim "buyrulmuştur.
Şimdi... Fî'l-vâki' bu cemâat harf ve savtda kalmışlardır ve ahvâl-i
enbiyâyâ vâsıl olmamışlardır. Fakat kuvveti onlardan alırlar ve
onlardan neşv ü nemâ bulurlar; ve o enbiyâ ile ârâm ederler. Nite-
kim tıfl-ı nevzâd tafsîlâtıyla vâlidesini bilmez; fakat onunla ârâm
edip kuvvet iktisâb eyler; ve kezâ meyve dal üzerinde ârâm eder
ve lezîz olur. Halbuki ağaçtan haberdâr değildir. İşte halk böylece
enbiyâ ve evliyânın harf ve savtından büyürler; gerçi buna vâkıf
değildirler. Fakat onlardan kuvvet alırlar ve perverde olurlar.

Cümle nüfûsta aklın ve harf ve savtın verâsında bir şey ve bir
âlem-i azîm olduğuna kanâat vardır. Görmez misin ki bütün halk
mecâzîbin ziyâretine giderler ve "Belki bu odur" derler. Doğrudur,
böyle bir şey vardır. Fakat mahallinde galat etmişlerdir; o şey akla
sığmaz. Akla sığmayan her ne ise odur. Her ceviz yuvarlaktır; fa-
kat her yuvarlak ceviz değildir. Onun nişânı dediğimizdir. Fî'l-
vâki' enbiyâ ve evliyânın bir hâli vardır ki, / ifâdeye ve zabta gel-
mez. Lâkin akıl ve can ondan kuvvet alır ve perverde olur. Etrâfını
devr ettikleri mecâzîbde bu ma'nâ yoktur; ve halleri tebeddül et-

mez ve onlar ile ârâm etmezler. Halbuki onlar ârâm ettiklerini zannederler. Ben onlar için ârâm vardır demem. Nitekim vâlide-sinden ayrılan bir çocuk, bir lahza başkasıyla oyalanır. Çocuğun bu hâline ârâm demem; zirâ galat etmiştir. Tabibler derler ki: "Mizâca her ne hoş gelirse ve tabiat neyi iştihâ eyleser, ona kuvvet verir ve kam tasfiye eder." Fakat o illetsiz hoş gelmelidir. Bi'l-farz "toprak yemek" illetine mübtelâ olan bir kimseye, toprak ekli hêr ne kadar hoş gelir ise de ona muslih-i mizâcdır demeyiz.¹¹¹ Ve kezâ safra için ekşi hoş, şeker ise nâhoş gelir. O hoşluğa i'tibâr yoktur; zirâ bir illete mübtenidir. Hoşluk ona illetten evvel hoş gelmelidir. Meselâ birinin elini cerh etmişler veyâ kırmışlardır. Bu sebeble çarpılmıştır. Cerrâh onu doğrultur ve evvelki yerine yer-leştirir; bu amelîyye ona hoş gelmez. Çünkü ağrı ve sancı peydâ olduğundan evvelki çarpıklık ona hoş gelir. Cerrâh ona der ki: "Mukaddemâ sana elinin doğru olması hoş gelir ve onunla âsûde olur idin. Vaktâki çarpıldı; müteallim ve müteessir oldun. Şimdi sana o çarpıklığın hoş gelmesi bir zevk-i kâzibdir; ona i'tibâr yoktur." İşte bunun gibi ervâhın dahî zikr-i Hak'dan ve Hak'da istiğ-râkdan dolayı âlem-i kudsîde melâike gibi bir zevki ve hoşluğu var idi; eğer onlar ecsâmları sebebiyle marîz ve ma'lûl / olup, onlara çamur ve toprak ekli hoş gelirse, tabîb olan enbiyâ ve evliyâ derler ki: "Bu zevk kâzibdir; sana başka bir sebeble geliyor, onu unutmşsun. Senin mizâc-ı aslî-i sahîhin zevki sana evvelce hoş gelen idi; bu illet sana hoş geldiği için, onu zevk zannediyorsun."

Ârifin birisi bir nahvînin karşısında oturmuş idi. Nahvî: "Söz üçten hâriç değildir; ya isim, ya fiil veyâ harf olur" dedi. Ârif câme-sini çâk edip "Eyvâh, yirmi senelik ömrüm ve sa'y u talebim hava-ya gitti! Zirâ ben, bu üçten başka söz vardır ümidi ile mücâhedeler etmiş idim. Sen benim ümidimi mahv ettin!" dedi. Gerçi ârif bunu söylemekle berâber maksûduna vâsıl olmuş idi; ancak bir tarîk ile nahvîyi ikâz eyledi.

Menküldür ki Hasan ve Hüseyin (radiyallahü anhümâ) ey-yâm-ı tufûliyyetlerinde bir adamı nâ-meşrû' bir sûrette abdest ahrken gördüler. Tarîk-ı ahsen ile ona abdest almayı ta'lîm etmek istediler ve o kimseye dediler ki: "Biz senin huzûrunda abdest alalım; sen bak, ikimizden hangisinin abdesti daha doğru ve meşrû'dur." Her ikisi de onun önünde abdest aldılar. O adam dedi: "Ev-

lâtlâ
yanlı
derl
çocuğ
kâhî
gü v.
misâ
binâ
debd
maz.
ri as
lar t
perd
dir.!

onu
eyle
sebe
mez

tere
ve â
esîri

hi o

"Nih
sen
beni
laca

lâtlarım, o sizin abdestiniz pek doğrudur; ben miskinin abdesti yanlış olmuştur.”

Misâfir her ne kadar çok olursa, o kadar büyük hâne tedârik ederler ve döşemeleri ve taâmı tezyîd ederler. Görmez misin ki, bir çocuğun boycuğu küçüktür; onun misâfir olan endişeleri de hâne-i kâlibına lâyıktır;¹¹² sütten ve dâyeden başkasını bilmez. Büyüdüğü vakit / endişeleri, akıl ve idrâki ve temyizi de ziyâdeleşir. Aşk misâfiri geldiği vakit hâneye sığmaz. Hâneyi tahrib edip, yeniden binâlar yapar ve pâdişâhın perdeleri ve berdâberdi ve leşkerleri ve debdebesi onun evine sığmaz; ve o perdeler bu kapının lâyık olmaz. Öyle hadsiz debdebe için, hadsiz bir mahal lâzımdır. Perdeleri astıkları vakit, bu âlemin perdelerinin hilâfına olarak, aydınlıklar bahş eder ve hicâblar kalkar ve gizliler âşikâr olur. Bu âlemin perdeleri ise hicâbı tezyîd ederler. Bu perdeler o perdelerin aksinedir. Şiir:

اني لا شكو خطوبا لا اعينها ليحمل الناس عن عذري وعن عدل
كالمشمع بيكي ولا يدري اعبرته من صحبة النار او من فرقة العسل

Tercüme: “Başıma gelen müşkil işlerden şikâyet ederim; fakat onu ta’yîn edemem. Nâs ister özrüme haml etsinler, ister melâmet eyesinler. Nitekim şem’ ağlar; fakat onun sirişki ateş ile sohbet sebebiyle midir, yoksa baldan iftirâkı hasebiyle midir; bu bilinmez.”

Bir şahıs “Bunu Kâdî Ebû Mansûr Herevî söylemiştir” dedi.

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Ebû Mansûr kapalı söyler ve tereddüd-âmez ve mütelevvin olur; fakat Mansûr, çekinmeyip açık ve âşikâre söyledi. Cümle âlem esîr-i kazâdır ve kazâ dahî şâhidin esîridir. Şâhid ızhâr eder, gizli bırakmaz.

Hz. Pîr “Kâdî’nin sözlerinden bir sahîfe oku!” dedi. O şahıs dahî okudu. Ondan sonra / Hz. Pîr-i dest-gîr efendimiz buyurdular:

Hakk’ın kulları vardır ki, bir kadını çarşafı gördükleri vakit “Nikâbı kaldır; yüzünü göreyim; bakayım kimsin ve ne şeysin. Zîrâ sen kapalı kaldıkça seni göremem ve bu kimdir, ne şahıstır? diye bende teşviş hâsıl olur. Ben senin yüzünü görünce, sana meftûn olacak ve gönül verecek kimse değilim. Hayli zamandan beri, Hak

Teâlâ beni sizden pâk ve fâriğ kılmıştır; sizi görmekte teşvîşe düşmekten eymenim. Ancak görmezsem, kimdir? diye teşvîşe düşerim” der.

Bu hâl, ehl-i nefis olan tâifenin hilâfıdır. Eğer onlar güzellerin yüzünü açık görürlerse, onların fitnesi olur ve teşvîşe düşerler; binâenaleyh fitneden halâs olmaları için onlar hakkında yüzlerin açılmaması iyidir.

Bir kimse dedi: “Hârezm’de hiçbir kimse âşık olmaz; zîrâ orada güzeller çoktur. Vaktâki bir güzeli görüp gönül verirler; ondan sonra o güzelden daha a’lâsını görürler ve evvelkinin muhabbetinden gönülleri soğur.”

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki:” Eğer Hârezm’in güzellerine âşık olmak mümkün olmazsa, nihâyet Hârezm’e âşık olmalıdır; zîrâ onda bî-nihâye güzeller vardır. O da Hârezm fakıdır ki, onun dâhilinde hûbân-ı ma’nevî ve suver-i rûhânî bî-hadd ü hisâbdır. Her nereye nâzil olup ikâmet eylesen, bir başkası zâhir olur. O evvelkini unutursun. İlâ-mâ-lâ-nihâye böyledir. Bu halde, içinde böyle güzeller bulunan nefis-i fakra âşık olalım.

KIRKİKİNCİ FASIL¹¹³

Seyfeddin Buhârî Mısır’a gitti. (Ya’nî ey ihvân Seyfeddin Mısır’a gitti, diye ihbardır.) / Her birisi (Ya’nî kendisi ve tevâbi’i öyle kimselerdir ki) mir’âtı sever ve mir’âtın sıfâtına ve fevâidine âşık olur. (Ya’nî onlar Hakk’ın âyine-i Cemâl’i olan suver-i cemileyi sever ve o sûretlerin cilve ve işve ve gamze gibi sıfâtına ve takbîl ve der-âgûş ve istimtâ’ gibi fevâidine âşık olur.) Halbuki o onun hakikat-i vechini ârif değildir. O, ancak nikâbı yüz zanneder. Mir’ât-ı nikâb ise, onun vechinin âyinesidir. (Ya’nî Seyfeddin-i merkûm, suver-i cemilenin hakikat-i vechini ve zâtını bilmez de, onu vech ve zât zanneyler. این هیكل آدمست رو پرش [Ya’nî “Bü heykel âdemin yüz örtüsüdür”] hükmünce, nikâb mesâbesinde olan o mir’ât vech-i mahbûb-i hakîkînin âyinesidir. Zîrâ o mir’ât, Hakk’ın bir mazharıdır ve vech-i Hak o âyînedir görünür.) Sen yüzünü aç, tâ ki beni vechine mir’ât bulasın ve benim sana mir’ât olduğumu

ka
ve
be
ol
bi
ku

be

yol
bir
hal
değ
oln
eşy
biy
biy
rin

مُنُون
biti
her
me

كُرُون
lar
beli
bur

فُظُور
şey
dah
sen
zâh
ve r
(Ya
için
la t

kabûl et. (Ya'nî nikâb mesâbesinde olan taayyününü kaldır ki veh-i mutlaktan ibâret olan hüviyyetin zâhir olsun. Ve o vakit benim taayyünümün dahî senin vehine ya'nî hakikatine mir'ât olduğunu anla.) Merkûm Seyfeddin dedi ki: "Benim indimde enbiyâ ve evliyâmın zann-ı bâtil üzerine oldukları ve da'vâlarının kuru da'vâdan başka bir şey olmadığı tahakkuk etti."

Hz. Pîr-i dest-gîr Seyfeddin mecliste hâzır farzıyla ona hitâben buyurdu:

Sen bu sözü şöylece güzâf ve tahmînî olarak mı söylüyorsun, yoksa hakikatini müşâhede ettin de mi söylüyorsun? Eğer rü'yet binâen söylüyor isen, o halde âlem-i vücûdda rü'yet denilen şey tahakkuk etmiş oldu. (Ya'nî bilâ-tahakkuk söylüyor isen, bahse değer yeri yoktur. Mutlak bu iddiâ rü'yet ve müşâhedeye mebnî olmak lâzım gelir.) Ve bu rü'yet denilen şey dahî âlem-i vücûdda eşyânın eazz ve eşrefidir ve enbiyâyı tasdik demek olur. Zirâ enbiyâ ancak âlem-i vücûdda rü'yet olduğunu da'vâ ettiler. (Ya'nî enbiyâ rü'yete ve müşâhedeye da'vet ettiler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulur: *وَأَكْمَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا* (Enbiyâ, 21/30) [Ya'nî "Göklerle yer bîleşik bir halde ikên, biz onları birbirinden yarıp ayırdığımızı, her diri şeyi de sudan yarattığımızı o küfür ve inkâr edenler görmediler mi? Hâlâ inanmıyacaklar mı onlar?] *أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ* (Tevbe, 9/126) [Ya'nî "Münâfiklar görmüyorlar mı ki, onlar her yıl ya bir, ya iki kere çeşitli belâlara çarpılırlar da yine nifaklarından tövbe etmezler ve onlar bundan ibret de almazlar."] ve *مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ* (Mülk, 67/3) [Ya'nî "O çok esirgeyici Allah'ın yarattığı şeylerde hiç bir nizamsızlık göremezsin. İşte gözünü bir defa daha göğe çevir, bak orada hiç bir çatlak görebilecek misin?"] İşte sen de bunu ikrâr ettin. İmdi rü'yet, ancak mer'inin vücûduyla zâhir olur. Çünkü rü'yet ef'âl-i müteaddiyedendir. Mutlakâ mer'î ve râî lâzımdır. Mer'î matlûb, râî de tâlibdir. Yâhut / ber-akstir. (Ya'nî râî matlûb ve mer'î tâlibdir. Çünkü ma'sûk cemâlini âşık için tezyîn eder ve âşıkın tâlibidir ve âşık ma'sûkun tâlibi olmakla berâber ma'sûkun dahî matlûbu olmuş olur.) Şu halde senin

inkârın ile berâber tâlib ve matlûb ve âlem-i vücûdda rü'yet sâbit olmuş oldu. İmdi ulûhiyyet ve ubûdiyyet onun nefyinde ve isbâtında elbette vâcibetü's-sübût bir kazıyye olur. (Ya'nî ulûhiyyet ve ubûdiyyet vardır veyâhut yoktur diye da'vâ olursa, niçin yoktur veyâ vardır diye bi'l-isbât tahkiki lâzım gelen birer kazıyye olur; ve tahakkuk ise, âlem-i vücûdda ancak rü'yetden ibârettir.)

Bana dediler ki: "O cemâat-i mürîdân bu muğfile nasıl meyl ile ta'zim ederler?" Ben de cevâben dedim ki: Bu şeyh-i muğfil, taştan ve puttan daha aşağı değildir. Zîrâ ona perestîş edenlerin ta'zîmi ve tefhîmi ve recâsı ve şevki ve suâli ve hâcâtı ve bükâsı vardır. Halbuki taştan bunlardan bir şey olmadığı gibi, bunlara vukûfu ve hissi dahî yoktur. İmdi Allah Teâlâ, o şeyhi o mürîdlerin bâtında sıdk husûlüne sebep kıldı. Halbuki bu kazıyyede hayır yoktur. Bir fakih, bir çocuğu döğüyor idi. "Niçin döğüyorsun" denildi. "Siz bu veled-i zinâyı bilmezsiniz neler yapar" diye cevap verdi. "Kabahatı nedir, ne yapıyor?" denildi. "Vakt-i inzâlde kaçıyor. Ya'nî hîn-i der-âğûşda onun hayâli kaçıyor ve inzâlî bana ibtâl ediyor" dedi. Şübhesiz onun aşkı sabînin hayâliyledir. Halbuki sabînin bundan haberi yoktur. İşte bunun gibi o cemâat-i mürîdân, bu şeyh-i battâlnın hayâli ile muâşaka ederler. O şeyh ise onların hecrlerinden ve vasallarından ve hallerinden gâfildir. Lâkin aşk, galata ve hatâyâ düşürücü hayâl ile olduğu vakit dahi mûcib-i vecd olursa da, bu vecd Habîr ve Basîr olan ma'sûk-i hakîkiye âşık olan âşığın vecdî gibi değildir. O âşığın hâli, / karanlıkta, ma'sûk zannıyla, direği kucaklayıp ağlayan ve şikâyet eden kimseye benzer. Bunun lezâzeti, Hayy ve Habîr olan ma'sûkun boynuna sarılmağa benzemez.¹¹⁴

KIRKÜÇÜNCÜ FASIL

Bir mahalle sefer etmek azminde bulunan herbir kimsede birtakım ma'kûl düşünceler peydâ olup der ki: "Eğer oraya gidersem, birçok işler müeyesser olur ve ahvâlim nizam-pezîr olup, dostlarım sevinir, düşmanlarıma gâlib olurum." İşte onun düşüncesi budur. Hak Teâlâ'nın maksûdu ise başka şeydir. Bu kadar tedbirler ile

sefere çıktıktan sonra, düşündüklerinin birisi bile murâdına göre müyesser olmaz; bununla berâber yine kendisinin tedbîr ve ihtiyârına i'timâd eder. Beyit:

تدبير كند بنده و تقدير نداند تدبير بتقدير خداوند ناند

Nazmen tercüme: "Takdîr-i İlâhî'yi bilmez, kul eder tedbîr
Meşhûr meseldir bu, tedbîri bozar takdîr."

Bu hâl şuna benzer ki, bir kimse rü'yâsında bir şehirde garîb olduğunu ve orada hiçbir âşinâsı bulunmadığını görüp, hayrette kalır. Ne kimse onu tanır, ne de o kimseyi. O adam, "Hiçbir bildiğim ve ahhâbım bulunmayan bu şehre niçin geldim?" diye gama düşer ve hasret çeker ve elini eline vurup dudağını ısırır. Uyandıği vakit, ne şehri, ne de adamlarını görür. / Bu gam ve teessüfün fâidesiz olduğunu anlayıp o halden nâdim olur ve o dakikalarını zâyi' olmuş bilir. Bir başka def'a yine uykuya varıp tesâdüfen kendisini böyle bir şehirde görür. O şehre geldiğinden dolayı gam ve gussa çekmeğe başlar. Hiç düşünüp demez ki, "Ben hâl-i yakazada bu gamdan nâdim olmuş ve beyhûde ve rü'yâ ve bî-fâide olduğunu bilmiş idim". Şimdi yine böyledir. Halk, azim ve tedbirlerin bâtil olduğunu ve hiçbir işin kendilerinin murâdı üzere meydana gelmediğini yüz bin kere görmüşlerdir. Hak Teâlâ onlara bir nisyân musallat eyleyip, bunların cümlesini unuturlar ve kendi düşünce ve ihtiyarlarına tâbî olurlar. اِنَّ اللّٰهَ يَحْوُلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ قَلْبِهِ (Enfâl, 8/24) [Ya'nî "Allah kişi ile kalbi arasına girer."]

İbrâhîm Edhem (k.s.), pâdişâhlık zamânında ava gitmiş idi. Bir âhûnun arkasından, askerinden tamâmiyle ayrılıp uzak düşünceye kadar koştı. Ter içine battı. Hâlâ o beyâbanda ta'kîb eder idi. Ta'kîb hadden aştı. Âhû söze gelip, yüzünü arkasına çevirerek dedi: ما خلقت لهذا Ya'nî, "Seni bunun için yaratmadılar" ve beni avlamak için getirmedi. Haydi beni sayd ettin farz et; acabâ ne hâsıl olur? İbrâhîm (k.s.) bunu işitince bir na'ra vurup kendisini atından aşağıya attı. O sahrâda çobandan gayri hiç kimse yok idi. Murassa' olan libâs-ı şâhânesini ve silah ve atını çobana verip, onun arkasına giydiği abâyı kendisine vermesini ve bu hâli hiç kimseye söylememesini ve kimseye ahvâlından nişan vermemesini ricâ etti; ve o abâyı giyip yola çıktı. Sen şimdi onun garâzına bak ki ne idi;

ve Hakk'ın maksûdu ne idi. O âhûyu sayd etmek diledi; Hak Teâlâ ise, onu âhû ile sayd etti; tâ ki bu âlemde Hakk'ın murâdı vâkıf olur idiğini bilesin.

Hz. Ömer (r.a.) islâmdan evvel hemşiresinin evine geldi. Hemşiresi Kur'ân tilâvet eyler ve âvâz-ı bülend ile مَا كُنْزًا (Tâhâ, 20/1) sûre-i şerîfesini okur idi. Birâderini görünce sakladı ve sustu. Hz. Ömer (r.a.) kılıcını çekip "Ne okuduğunu ve niçin sakladığını mutlakâ söylemelisin / ve illâ şimdi boynunu vururum; hiç aman yoktur" dedi. Hemşiresi hışım ve mehâbetini bildiğinden, çok korktu ve can korkusu ile mukırr olup "Hak Teâlâ Hazretleri'nin bu zamanda Muhammed (a.s.v.) hazretlerine irsâl eylediği kelâmdan okuyorum" dedi. Hz. Ömer "Oku, ben de dinleyeyim!" dedi. Yavaşıca مَا كُنْزًا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ نُنشِئُ (Tâhâ, 20/1) [Ya'nî "Tâ Hâ. Biz Kur'ân'ı sana zahmet çekesin diye indirmedik."] sûresini okudu. Hz. Ömer pek ziyâde hiddetlendi, gazabı yüz derece ziyâdeleştirdi ve dedi: "Eğer şimdi seni öldürür isem, zebûnküşlük olur, evvelâ gidip onun başını keseyim, ondan sonra senin icâbına bakayım." Şiddet-i gazabından böylece yalnız kılıç Mescid-i Nebevî'ye müteveccih oldu. Vaktâki yolda sanâfid-i Kureys onu gördüler: "İşte Ömer, Muhammed'e (s.a.v.) kasd etmeğe giriyor. Eğer bir iş yaparsa, o yapar" dediler. Zîrâ Hz. Ömer'in kuvvet ve racüliyyeti azîm idi ve hangi leşkere müteveccih olsa, mutlakâ gâlib gelirdi. Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz buyururlar idi ki: "Yâ Rab, benim dînime Ömer veyâ Ebû Cehil ile nusret ver!" Zîrâ bu ikisi ahdinin yegâne ve merdânesi idiler ve âkıbet birisi müslüman oldu. Hz. Ömer dâimâ ağlayıp der idi ki: "Yâ Resûlallâh! Vay benim hâlime! Eğer Ebû Cehl'i mukaddem tutup, yâ Rab, benim dînime ya Ebû Cehil veyâ Ömer ile kuvvet ve nusret ver dese idin; benim hâlim ne olur idi? Dalâletde kalır idim." Ve'l-hâsıl yolda yalnız kılıç Mescid-i Nebevî'ye teveccüh etti. O sırada Cebrâil (a.s.) vahiy getirdi. "Yâ Resûlallâh, işte Ömer müslüman olmak için geliyor; onu yanına al!" dedi. O esnâda idi ki Hz. Ömer mescidin kapısından içeriye girdi; ve nûrdan bir ok, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz cânibinden çıkıp kalbine saplandığını ayânen gördü. Bir na'ra vurup bi-hûş olarak düştü. Cânında bir muhabbet ve aşk zâhir oldu ve şiddet-i muhabbetden Hz. Risâlet-penâhın kapısında eriyip mahv olmak istedi. Ve "Yâ nebiyyallâh, bana îmân arz buyur ve o kelime-i

m
Ş
bu
ki
or
di
di
re
et
ge
ey
m

n
n

ı
b
le
b
rı
T
k
İ
ğ
k
b
fi
k
d
v
â

mübârekeyi söyle; ben işiteyim” dedi. Müslüman oldukça dedi ki: “Şimdi yalnız kılıç senin vücûd-ı mübârekine kassa gelmiş idim; bundan sonra / onun keffâreti olmak üzere, senin hakkında her kimden senin şân-ı şerefine nakîsa verir bir şey işitir isem, fi'l-hâl ona emân vermiyeyim.” Mescidden çıktı; karşısına pederi rast geldi. “Dinini tebdül mi ettin?” dedi. Derhal başını teninden cüdâ eyledi ve kılıcı kanla mülemma' olduğu halde gider idi. Sanâdîd-i Kureyş hûn-âlûd olan kılıcı gördüler. Dediler ki: “Getireceğini va'd ettiğin baş hani?” “İşte baş!” diye cevap verdi. “Bu başı oradan mı getirdin?” dediler. “Hayır, bu baş, o baş değildir” dedi. Şimdi nazar eyle; Ömer'in maksadı ne idi, Hak Teâlâ ne murâd eyledi? Bundan ma'lûm olsun ki, O'nun dilediği işler zuhûra gelir. Şiir:

شمشیر بکف عمر بر قصد رسول آید در دام خدا افتد در بخت نظر باید

Tercüme: “Ömer kılıcını çekti, Resûl'e kass etti.

Tutuldu dâm-ı Hudâ'ya, şu bahta bak hak şaş!”

Şimdi eğer size dahi ne getirdiniz derlerse, baş getirdik deyiniz. Biz bu başı görmüş idik derler ise, bu baş, o baş değildir, deyiniz. Baş odur ki onda bir sır ola. Yoksa bin baş bir pula değmez.

Bu âyet-i kerîmeyi okurlar: وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّي (Bakara, 2/125) Ya'nî “Zikir edin ki, biz beyt-i Ka'be'yi nâs için mahall-i sevâb ve makâm-ı emn kıldık. Ey mü'minler, siz makâm-ı İbrâhîm'i namaz-gâh ittihaz edin!” İbrâhîm (a.s.) buyurdu: Yâ Rab, mâdemki beni rızâ-yı şerîfinin hil'atıyla müşerref kıldın; bu kerâmeti benim zürriyyâtıma da ihsân eyle! Hak Teâlâ buyurdu: لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (Bakara, 2/124) Ya'nî “Zâlim olan kimseler benim hil'at ve kerâmetime lâıyk değildirler.” Cenâb-ı İbrâhîm (a.s.) Hak Teâlâ'nın zâlimlere ve tâğîlere inâyeti olmadığını bilince: “Yâ Rab, îmân getirip zâlim olmayanları benim rızkımdan / nasîbedâr eyle ve bunu dirîğ eyleme!” dedi. Hak Teâlâ buyurdu ki: “Rızık umûmîdir, cümlelerin nasîbi vardır ve bu misâfir-hânedede bütün halâyık müntefî' olurlar. Ancak hil'at-ı rızâ ve kabûl ve teşrif havâssın ve mümtazların nasîbidir”. Ehl-i zâhir derler ki: “Beytten maksad Ka'be'dir; ona ilticâ eden emân bulur; ve orada sayd haramdır ve bir kimseye ezâ câiz değildir; Hak Teâlâ onu mümtâz kılmıştır.”

Bu kelâm doğrudur ve güzeldir; ancak Kur'ân-ı Mecid'in zâhiridir. Muhakkıkân derler ki: Beyt, insanın bătınıdır; ya'nî yâ Rab, bătını vesvâdan ve meşâgil-i nefsânîyeden hâli kıl; hevâlardan ve efkâr-ı fâside ve bătileden hiç havf kalmayıncaaya kadar, pâk et! Emn zâhir olup, senin mahall-i vahyin olsun. Şeytan ve vesvâs ona yol bulamasın. Nitekim Hak Teâlâ, melâikenin ahvâline kimse vâkif olmasın ve onlar fitnelerden uzak olsun diye esrâr-ı melâikeyi istimâ'dan men' etmek üzere, şeyâtin-i racim için, gök yüzüne şihâblar nasb eylemiştir. (*Ya'nî, yâ Rab, sen dahî inâyetinin pâsbânını bizim bătınımıza nasb eyle; tâ ki vesvâs-ı şeyâtin ve nefis ü hevânın mekirleri bizden baîd olsunlar.*) Bu, chl-i bătın olan muhakkıkların kavlidir. Zîrâ herkes kendi makâmından hareket eder. Kur'ân iki yüzlü bir dibâdır. Ba'zısı bu yüzden behre bulur; ba'zıları da o yüzden. Her ikisi de doğrudur; çünkü Hak Teâlâ, her iki kavmin müstefid olmalarını murâd buyurmuştur. Nitekim bir kadının zevci ve süt emen çocuğu vardır; her ikisi de ondan başka haz alır. Çocuk için meme ve süt lezzeti ve zevc için müzâvece lezzeti vardır.

Halâik, yolun çocuklarıdır; Kur'ân'dan lezzet-i zâhiri bulurlar. Ancak meblağ-ı ricâle vâsıl olup kemâle gelmiş olanların maânî-i Kur'ân'da başka bir teferrücleri ve başka bir fehimleri vardır. Makâm ve musallâ-yı İbrâhîm (a.s.), havâlî-i Ka'be'de bir mahaldir. Ehl-i zâhir "Orada iki rek'at namaz kılmak lâzımdır" derler. Bu güzeldir, eyvallah. Ancak muhakkıkların indinde budur ki, İbrâhîm (a.s.) gibi / kendini Hak için ateşe atasın ve Hak yolunda cehd ve sa'y ile kendini bu-makâma îsâl edesin; tâ ki İbrâhîmî (a.s.)'ın kendini fedâ ettiği, ya'nî nefsinin bir hatarı kalmadığı ve kendinden korkmadığı bu makâmda, iki rek'at namaz güzel ola; ve ancak bu namazın kıyâmı bu âlemde ve rükû'u o âlemde olur. "Ka'be'den" maksûd, Hakk'ın mahall-i vahyi olan enbiyâ ve evliyânın gönlüdür; ve Ka'be onun fer'idir. Eğer gönül olmazsa, Kâ'be ne işe yarar? Enbiyâ ve evliyâ külliyyen kendi murâdlarını terk etmişler ve Hakk'ın murâdına tâbi' olmuşlardır. O her ne emr ederse, onu icrâ eylerler; ve her kime onun inâyeti olmazsa, babası ve anası bile olsa, ondan bîzâr olurlar ve gözlerine düşman görünürler. Şiir:

دادیم بدست تو عنان دل خویش تا هر چه تو کوی بی بخت من کویم سوخت

Tercüme: "Gönlümüzün yularını senin eline verdik. Sen her ne söylersen benim saâdetimdir. Biz her ne söylersek yakıcı ateştir."

Bizim söylediklerimiz "misâl"dir, mesel değildir. Mesel başka, misâl başkadır. Hak Teâlâ misâl olarak nûrunu "misbâh"a ve vücûd-ı evliyâyı "zücâc"a teşbîh buyurdu. Bu misâl içindir. Onun nûru kevn ü mekâna sığmaz; zücâca ve misbâha nasıl sığar? Meşârik-ı envâr-ı Celle Celâluhû hiç gönle sığar mı? Ancak onun tâlibi olduğun vakitte, O'nu gönülde bulursun. O nûrun gönülde olması, zarfiyyet cihetinden değildir; belki onu orada bulursun. Nitekim kendi nakşını âyîne bulursun; maahâzâ nakşın âyîne değildir. Ancak âyîneye baktığın vakitte kendini görürsün. Ma'kul görünmeyen şeyler için misâl dermeyân olununca, ma'kul olurlar ve ma'kul oldukları vakitte de mahsûs olurlar. Nitekim bir kimse gözünü kapasa, acib şeyler görür ve suver ve eşkâl-i mahsûse müşâhede eyler ve gözünü açınca bunlardan hiçbir şey görmez. Bunu hiçbir kimse de bilmez ve o kimsenin böyle şeyler gördüğüne kimse inanmaz. Ancak misâl ile söylersen, / bunun nasıl olduğu ma'lûm olur. Nitekim bir kimse rü'yâsında yüzbin şey görür; halbuki uyanıklıkta onları görmek mümkün değildir. Ve kezâ zihninde bir hâne tasavvur eden bir mühendise, arz ve tûl ve şekl-i ma'kul, görünmez; ancak onun sûreti bir kâğıda menkûş olunca zâhir olur ve muayyen olunca onun keyfiyeti ma'kul olur. Ve ba'dehû ma'kul olunca mühendis, hâne binâ eyler. O nesak üzere mahsûs olur.

İmdi ma'lûm oldu ki nâ-ma'kulâtın cümlesi misâl ile ma'kul ve mahsûs olur. Ve yine derler ki o âlemde kiminin sağ eline ve kiminin sol eline nâmeler uçar; ve melâike ve izz ü nâz ve cennet ve mîzân ve hisâb ve kitâb vardır. Bunların misâli beyân olunmadıkça ma'lûm olmaz. Gerçi bu âlemde onların misâli yoktur; ancak misâl ile muayyen olurlar; ve bu âlemde onun misâli odur ki, gece bütün halk uyurlar. Fakir ve pâdişâhın ve âkil ve gâfilin ve bi'l-cümle ehl-i san'atın düşünceleri mürtefi' olur ve hiç kimsede endişe kalmaz. Subh-i sefid ve sûr-i İsrâfil gibi nefhasını üfürür; onların zerrât-ı ecsâmını ihyâ eyler. Yine her birinin düşüncesi, uçan nâmeler gibi, herkes tarafına gelir, hiç yanlışlık vâki' olmaz. Terzinin düşüncesi terziye fakîhin düşüncesi fakîhe, zâlimin düşüncesi zâlime ve âdilın endîşesi âdile gelir.¹¹⁴ Hiç terzinin uyuyp, sabahleyin kunduracı kalktığı vâki' oldu mu? Hayır, bil ki o

âlemde dahî böyle olur ve bu muhâl değildir ve bu âlemde de vâki'dir. *كما تعيشون تموتون و كما تموتون تحشرون* Ya'nî "Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi haşr olursunuz."

İmdi bir kimse bu misâle meşgûl olup ser-rişteyi elde ederse, o âlemin kâffe-i ahvâlini bu âlemde müşâhede eyler ve o ahvâl ona meksûf olur. Nihâyet kudret-i Hakk'ın her şeyi ihâta eylediğini bilir. Kabirde gördüğün birçok çürümüş kemikler, ancak bir râhatın alâkadâridir. Hoş ve ser-mest bir halde uyumuş ve o lezzet ve mestlikten haberdâr bulunmuştur. Nihâyet "Onun toprağı, üzerinde hoş ola" dedikleri beyhûde değildir. İmdi, eğer toprağın hoşluktan haberi olmasa idi, bunu nasıl söyler idi? / Şiir.¹¹⁵

صد سال بقای بت آن مه وش باد تیر غم او را دلن تر کش باد
بر خاک درش ببرد خوش خوش دلن یا رب که دعا کرد که خاکش خوش باد

Tercüme: "O ay gibi olan ma'sûkam, yüz yıl bakâ bulsun. Benim gönlüm onun gamının okuna mahfaza olsun, o ma'sûkun hâk-i derinde gönlüm hoş hoş öldü. Yâ Rab, acaba (Hâki hoş olsun) diye kim duâ etti?"

Ve bunun misâli bu âlem-i mahsûsde vâki'dir. Meselâ iki kimse bir dâşekte uyuyup, birisi kendisini hûbân ve gülistan arasında ve cennet içinde ve birisi de yılanlar ve cehennem zebânileri arasında görür. Eğer tefahhus edersen, ne bunu görürsün, ne onu. İmdi ne acib şeydir ki kiminin eczâsı kabirde lezzet ve râhat ve mestlik içinde ve kimi elem ve mihnettedir. Ve sen ise, ne bunu ve ne de onu görürsün.

İşte bundan ma'lûm oldu ki, nâ-ma'kûl şeyler misâl ile ma'kûl olur. Ve misâl, mesele benzemez. Nitekim ârifler ferahlığa ve hoşluğa ve başta "bahâr" ve kabz ve gama da "hazân" tesmiye eder. Halbuki sûret cihetinden hoşluk bahâra ve gam hazâna benzer mi? Bu ancak misâldir. Zîrâ bunsuz, bu akıl o ma'nâyı tasavvur ve idrâk edemez. Ve nitekim Hak Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri dahî buyurur: *رَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَلَا الظُّلْمَاتُ وَلَا النُّورُ وَلَا الظُّلُّ وَلَا الْحَرُورُ* (Fâtîr, 35/19-21) Ya'nî "A'mâ ile basîr ve zulumât ile nûr ve gölge ile harâret müsâvî değildir." Hak Teâlâ îmânı nûra ve küfrü zulmete veyâ îmânı hoş bir gölgeye ve küfrü insanın beynini

kaynatan / yakıcı ve bî-amân güneşe nisbet buyurdu. Halbuki îmânın aydınlığı ve letâfeti bu cihânın nûruna veyâ küfrün çirkinliği ve zulmeti bu âlemin karanlığına benzer mi?

Eğer bir kimse biz söylerken uyursa, bu uyku gafletten değil, belki emniyetdendir. Nitekim geceleyin sa'b ve mahûf yoldan giden bir kervan, düşmanlardan bir zarar gelmesin korkusuyla sürüp giderler. Kulaklarına kelb ve horoz sesi gelince fâriğ olup, ayaklarını uzatarak güzelce uyurlar. Yolda hiç ses ve gulgule olmayınca korkudan uykuları gelmez; ve köyde emniyet olduğundan, kelblerin gulgulesi ve horozların sadâsı ile fâriğ ve hoş bir halde uykuya giderler. Bizim sözüümüz dahî ma'mûrluk ve emniyet getirir; çünkü enbiyâ ve evliyâ kelâmıdır. Ervâh, âşinâların kelâmının işitince eyem ve korkudan halâs olurlar. Zîrâ bu sözden devlet kokusu gelir. Nitekim karanlık bir gecede kervana katılan bir kimse şiddet-i havfından her lahza harâmîlerin kervana karıştıklarını zannedip, arkadaşlarının sözünü dinlemek ve onları sözlerinden anlamak ister. Vaktâki onların sözlerini işitir, emîn olur.

أقرأ [Ya'nî "Söyle, yâ Muhammed oku!"] Sen söyle, zîrâ zâtın latifdir. Nazarlar oraya vâsıl olamaz. Sen söyleyince, senin ervâha âşinâ olduğunu anlarlar da emîn olurlar, râhat ederler. Söz söyle! ¹⁶لولا مخاطبتي اياك لم ترني Ya'nî "Benim muhâtabam olmasa idi, beni görmez idin." Ekinlik içinde küçük bir hayvan vardır ki, pek küçük olduğundan görünmez; ancak bağırmağa başlayınca sadâsı vâsıtasıyla onu görürler. Ya'nî halâyık dünyâ ekinliği içinde müstağrakdırlar ve şiddet-i letâfetinden seni göremezler. Söz söyle, tâ ki seni tanısunlar. Sen bir yere gitmek istediğin vakit, evvelâ gönlün gider görür ve onun ahvâline muttali' olur. Gönlün avdet ettikçe, bedeni o tarafa çeker.

Şimdi... Bu halâyıkın / kâffesi, enbiyâ ve evliyâyâ nisbeten ec-sâmdırlar. Âlemin gönlü onlardır. Evvelâ onlar o âlemde seyrân ederler ve beşeriyetden çıkarlar ve o âlemin altını üstünü mütâlaa ederler ve kat'-ı menâzil eylerler. Yola nasıl gitmek lâzım geldiğini anlarlar. Avdet ettiklerinde halâyıkı da'vet edip derler ki: "Âlem-i asliye geliniz. Bu âlem bir harâbedir ve fânî bir evdir; ve biz bir hoş yer bulduk size haber verelim." İmdi ma'lûm oldu ki, gönül cem'î-i ahvâlde dildârın mülâzimidir ve onun için kat'-ı

menâzile hâcet ve rehzen korkusu yoktur; ve deveye ve palana ihtiyâç görünmez. Ten ise miskîn olup, bunlar ile mukayyedir. Şiir:

با دل کفتم که ای دل از نادانی محروم ز خدمت کی می دانی
دل کفتم مرا شخته غلط می خوانی من لازم خدمتم تو سرگردانی

Tercüme: “Gönlüme dedim ki: Ey gönül! sâika-i cehâletle kimin hizmetinden mahrûm olduğunı biliyor musun?” Gönlüm bana cevâben dedi: “Hayır, bu yazı tahtasını yanlış okuyorsun. Ben dâimâ hizmetdeyim; sergerdân olan sensin.”

Her nerede olur isen ve ne halde bulunur isen, muhib ve âşık olmak için cehd et! Muhabbet senin mülkün olduğu vakit, kabirde ve haşirde ve cennetde tâ mâ-lâ-nihâye muhib olursun. Buğday ekince buğday çıkar ve anbar içinde yine buğday bulunur; ve fırın içinde dahî ancak o buğdaydır.

Mecnûn Leylâ'ya mektup yazmak istedi. Kalemi eline aldı, bu beyti söyledi:

خیالک فی عینتی و اسمک فی فمی و ذکرک فی قلبی الی این اکتب

Nazmen tercüme:

“Dîdemde hayâlin var, ismin de dehânımda
Mektûba ne hâcet var, zikrin dil ü cânımda.”/

İmdi hayâlin çeşmimde mukîmdir ve nâmın dahî zebândadır; ve zikrin ise samîm-i candadır. Binâenaleyh mektûbu kime yazayım? Sen buralarda cevelân ettiğin için kalem kırıldı ve kâğıt yırtıldı. Çok kimseler vardır ki gönlü bu sözlerden mâlîdir. Şu kadar ki, her ne kadar buna âşık ve tâlib ve niyâz-mend olsa da, ibâre ve elfâz ile beyâna kâdir değildir. Buna taaccüb olunmamalıdır; ve bu hal aşkı mâni' değildir; belki asıl ancak gönüldür ve niyâz ve aşktır. Nitekim çocuk süte âşıktır ve ondan meded bulur ve kuvvet alır. Maahâzâ her ne kadar onun cânı tâlib ve süte âşık ise de, sütü ta'rif edemez ve onun haddini ibâre ile beyân eyliemez. Meselâ ben süt içmekten bu derece lezzet bulurum ve onu içmemekten şu sûretle müteellim ve zayıf olurum diyemez. Halbuki bâliğ olan kimse, eğerçi sütü bin türlü ta'rif eder, velâkin süttten hiç lezzet almaz ve ondan hazzı yoktur.

KIRKDÖRDÜNCÜ FASIL

Huzûrda: "O delikanlının ismi nedir?" suâli vâki' olması üzerine, "Seyfeddin'dir" cevâbı verildi. Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr âtîdeki maârifî beyân buyurdular:

Seyf gılâfındadır, görülemez. Seyfeddin o kimse olur ki, din için cihâd eyler ve onun sa'y-i belîği Hak için olur; ve savâbı hatâdan fark eyler ve Hakk'ı bâtıldan temyîz eder; ve cengi ancak evvelâ kendisi ile cyler. Şiir:

مردی نباشد آنکه کند جنک با کسان با خویش جنک کردن مردی و رستمیست

Nazmen tercüme:

"Herkesle cenk eden kişiyi sanma merd olur
Nefsiyle cenk eden kişi Rüstem ve merd imiş."/

Ve kendisinin ahlâkını müzehheb kılar. ابداء بنفسک ثم ین تقول
Ya'nî "Nâsa söylediğın nasâyihî evvelâ nefesine söyle!" Ve bi'l-cümle nasâyihî kendi nefesine edip der ki: "Ey nefis, nihâyet sen dahî bir adamsın. Elin, ayağın, başın, kulağın, aklın, ağzın var. Devletlere nâil olup, maksûdlarına erişen enbiyâ ve evliyâ dahi beşer idiler ve bizim gibi eczâ ve a'zâları var idi. Ne ma'nâsı vardır ki, onlara yol versinler ve kapıyı açsınlar da, beni mahrûm etsinler." Kulağın açar ve gece gündüz kendisiyle mücâhede eyler ve "Acabâ ne yaptın ve senden ne hareket sâdır oldu ki makbûl-i Hudâ olmuyorsun? Tâ ki seyfullah ve lisânü'l-Hak olasın" der. Meselâ on kişi bir eve girmek isterler; dokuzuna duhûle icâzet verirler ve biri hâricde kahr ve kat'â ona yol vermezler. Bu kimse kendi kendine düşünp mahzûnen "Acabâ ben ne yaptım ki, beni içeriye bırakmadılar ve benden ne gibi bir bî-edeblik sâdır oldu?" diye kendini tecrîm eder ve mukassır ve bî-edeb bilir. Yoksa "Hakk'ın bana olan muâmelesi böyledir; ben ne yapayım, onun murâdı bu vech iledir. Eğer murâd ede idi, bana yol verir idi" demez. Zîrâ bu ifâde kinâye tarîkiyle İlakk'a ta'rîzdir ve Hakk'a karşı kılıç vurmaktır. İmdi o kimse bu ma'nâya göre seyf-ale'l-Hak olur, seyfullah olmaz. Hak Teâlâ taallukât ve akrabâdan münezzehtir. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (İhlâs, 112/3 [Ya'n "Doğurmamıştır, doğrulmamıştır O.]) Onu bulaanlar ancak

abdiyyet ile buldular; zîrâ وَاللَّهُ الْعَنِي وَالنُّفْرَةُ (Muhammed, 47/38) [Ya'nî "Allah ganîdir; siz ise fakirsiniz, muhtâcsınız."] Hiçbir kimse hakkında "O kimse Hakk'ı buldu ama, o benden daha yakın idi ve benden daha âşinâ idi ve o müteallikâtından idi" denemez. Binâ-enaleyh kurbet ancak abdiyyet ile olur; ve Hak Teâlâ Hazretleri ise ale'l-ıtlâk Mu'tî'dir. Denizin kenarını gevher ile mâlî kılar ve dikene gül hil'atını giydirir ve bir avuç toprağa garazsız ve sebeb mesbûk olmaksızın hayat ve rûh atâ eyler ve bütün eczâ-yı âlem, ondan nasibini alır. Bir kimse "Filan şehirde bir kerîm vardır ki, azîm bahşişler verir ve ihsanlar eyler" dediklerini işitse, / ondan behre-mend olmak ümîdi ile elbette oraya gider.

İmdi mâdemki in'âmât-ı ilâhiyye böylece meşhûrdur ve cümle âlem onun lutfundan haberdârdır; niçin ondan tese'ül edip hil'at-ı vuslat tama'ında bulunmazsın ve tenbeller gibi oturup "Eğer o murâd oderse, bana atâ eyler" dersin ve hiç talebde bulunmazsın. Akıl ve idrâki olmayan köpek bile karnı acıkıp, yiyecek bir şey bulamayınca, senin önüne gelip kuyruğunu sallar. Ya'nî "Ekmeğim yoktur; sende olandan bana biraz ekmek ver" der. İşte onun temyîzi bu kadardır. Nihâyet sen bir köpekten daha aşağı değîlsin. O köpeklik içinde yatıp ve eğer isterlerse bana ekmek verirler demeyip, temelluk eder ve kuyruk sallar. Sen dahî kuyruk sallayıp Hak'dan iste ve tese'ül eyle ki, böyle Mu'tî'nin huzûrunda tese'ül matlûb-i azîmdir. Mâdemki devletin yoktur, devleti sâhib-i baht ve devlet olan kimseden iste!

Hak sana pek yakındır. O senin her bir fikir ve tasavvurun ile berâberdir. Zîrâ o tasavvur ve endîşeyi O icâd eyler ve sana mukârin kılar. Pek yakın olduğu için görmek mümkün değildir. Ve ne acîb şeydir ki, işlediğin her bir işde, aklın senin ile berâberdir ve o işe senin ile berâber şurû' eyler. Halbuki aklı hiç göremezsın. Her ne kadar eserini görür isen de, zâtını göremezsın. Meselâ bir kimse hamama gidip, harâret kesb eder. Hamamda dolaştığı her bir mahalde ateş onunla berâberdir ve tâb-ı âteşin te'sîrinden sıcaklık hisseder; ancak ateşi göremez. Vaktâki dışarıya çıkıp ateşi ayânen görür ve ateşten ısındığını bilir ve ma'lûm olur ki, hamamın bütün harâreti ateştendir. Vücûd-ı âdemî dahî bir hamâm-ı şigrefdir; ve onda akıl ve rûh ve nefsin harâreti mevcûddur. Ancak

hamamdan dışarıya çıkıp bu âlemden gittiğin vakitte, zât-ı aklî ayânen görür ve zât-ı nefsi ve zât-ı rûhu müşâhede / cylersin; ve o firâset ve idrâkin tâbiş-i akıldan olduğunu ve o telbîs ve hîlelerin nefisden idiğini ve hayâtın eser-i rûh bulunduğunu muayyen olarak bilirsin ve her birinin zâtını ayânen görürsün. Ancak hamamda oldukça ateşi mahsûs olarak göremezsin; ancak eseriyle bilirsin. Veyâhut bunun gibi ki, aslâ âb-ı revânı görmemiş olan bir kimsenin gözlerini bağlayıp suya atarsan, onun cismine yumuşak yumuşak bir şey temâs eder. Yalnız onun ne olduğunu bilmez. Vaktâki gözünü açarlar, su olduğunu muayyen olarak bilir. Evvelce eseriyle bilmişti, şimdi zâtı ile görür. İmdi tese'ülü Hak'dan et ve hâcetini ondan dile ki, aslâ zâyi' olmasın. Zîrâ Hak Teâlâ *أَدْعُونِي اسْتَجِبْ لَكُمْ* (Mü'min, 40/60) [Ya'nî "Bana duâ edin; size icâbet ve duânızı kabûl edeyim"] buyurmuştur.

Semerkan'ta idik ve Harzemşah Semerkand'ı muhâsara etmiş idi; ve asker sevk edip cenk eyler idi. O mahallede pek ziyâde cemâl sâhibesi bir kız var idi. Öyle ki, o şehirde onun nazîri yoktu. Her lahza "Yâ Rab, zâlimlerin eline benim teslimimi nasıl revâ görürsün? Halbuki senin bunu câiz görmediğini ben bilirim ve sana i'timâdım vardır" dediğini işitir idim. Vaktâki şehri yağma edip ahâlîsini esir ettiler ve o kızın câriyelerini de esir aldılar. Ona hiçbir elem erişmedi; ve kemâl-i hüsnü ile berâber kimse ona iltifat ve nazar eylemez idi. Her kim kendisini Hakk'a tevdi' ederse, belâlardan emîn olup selâmette kaldığını ve hiç kimsenin hâceti onun zât-ı hazretinde zâyi' olmadığını bundan bilesin.

Bir dervişin çocuğu var idi. Her ne isterse "Allah'dan iste!" der idi. Çocuk ağlar ve ber-mûcib-i ta'lîm arzûsunu Hak'dan taleb eyler idi. O vakit istediğini ihzâr eylerler idi. Böylece seneler geçti; çocuk bir gün evde yalnız kalmış idi. Canı herise denilen taâmı arzû eyledi. Âdet-i ma'hûd üzerine "Yâ Rab, herise isterim" dedi. Nâgâh cânib-i gaybdan bir kâse herise hazır oldu. Çocuk doyuncaya kadar yedi. Peder ve vâlidesi gelip / "Birsey ister misin?" diye sordular. Çocuk, "Allah'dan herise istedim ve yedim" cevâbını verdi. Pederi, Elhamdülillah bu makâma vâsıl oldun ve Hakk'a olan i'timâdın kuvvet buldu" dedi.

Cenâb-ı Meryem'in vâlidesi, Meryem'i doğurduğu vakit, onu

mescide vakf edip, hiçbir iş gördürmeyeceğini Hakk'a karşı nezdemiş olduğundan bir mescid köşesinde bıraktı. Zekerıyyâ (a.s.) onun umûr ve husûsuna bakmak istedi. Başkaları da bunu deruhde etmeğe tâlib idiler. Aralarında münâzaa vâki' oldu. O devirde âdet böyle idi ki, herkes suya birer değnek atarlar ve her kimin değneği su üzerinde kalırsa, o şey onun olur idi. Tesâdüfen fal, Zekerıyyâ (a.s.)a çıktı. "Hak bunundur" dediler. Ve Zekerıyyâ (a.s.) her gün taâm getirdiği vakit mescidin köşesinde o cinsten taâm bulur idi. "Ey Meryem senin vasîn benim; bunu nereden buldun?" dedi. Cenâb-ı Meryem cevap verdi ki, "Taâma muhtâc olduğum vakit, her ne istersem Hak Teâlâ gönderir, O'nun kerem ve rahmeti bî-nihâyedir; ve her kim O'na i'timâd ederse, aslâ zâyî' olmaz." Zekerıyyâ (a.s.) dedi: "Yâ Rab, mâdemki sen herkesin hâcetini revâ ediyorsun, benim de bir hâcetim vardır, müyesser eyle ve bana bir evlâd ihsân et ki, senin dostun olsun ve benim teşvîkime hâcet kalmaksızın seninle müvâneseti bulunsun ve tâatına meşgûl olsun." Hak Teâlâ Yahyâ (a.s.)ı vücûda getirdi. Halbuki Zekerıyyâ (a.s.)ın ihtiyarlıktan beli bükülmüş ve zayıf olmuş idi; ve Yahyâ (a.s.)ın vâlidesi de gençliğinde akîm ya'nî kısır idi. İhtiyarlığında hayız gördü ve hâmile oldu.

Ma'lûmun olsun ki, bütün bunlar Hakk'ın kudreti indinde bahânedir ve hep O'dur ve hâkim-i mutlak O'dur. Ve mü'min o kimsedir ki perdenin arkasında birisi olduğunu ve bizim ahvâlimize bir bir muttali' bulunduğunu ve her ne kadar biz O'nu görmesek bile / O'nun bizi gördüğünü bilir; ve bu bir masaldır, deyip inanmayan kimsenin hilâfına olarak bu i'tikadda ona yakîn hâsıl olur. Bir gün gelir ki, o inanmayan kimsenin kulağı açılır. Pişman olup "Fenâ söylemişim, hatâ etmişim, hep O imiş, ben ise, O'nu nefy ettim" der. Meselâ sen rebâb çalmasını bilirsin. Benim duvar arkasında dinlediğimi anlayınca kemâl-i i'tinâ ile rebâb çalar ve ondan munkatî' olmazsın. Bu namaz, bütün gün kıyâm ve rükû' ve sücûd etmek için değildir. Aneak garaz odur ki, namâz-ı zâhirîde olan hal sende ale'd-devâm bulunmak lâzımdır. Uyuduğun, uyanık bulunduğun, yazdığın ve okuduğun vakitte ve'l-hâsıl cemî'-i ahvâlde zikr-i Hak'dan hâli olmamalısın, tâ ki **دَاٰنِمُوْنَ** (Maâric, 70/23) [Ya'nî "Namaz kılanlar ki, onlar namazlarına devâm edenlerdir"] vasfıyla mevsûf olan zümreye lâhik olasın. Bu

söylemek ve susmak ve yemek ve uyumak ve gazab ve afv ve cemî'-i evsâf dönen değirmenin devridir. Onun bu devri, katâ su vâsıtasıyla olur. Zîrâ kendisini susuz dahî tecrübe etmiştir. İmdi eğer değirmen bu devri kendisinden görürse, ayn-ı cehl ve gaflet olur. Binâenaleyh bu devir ve meydan dardır. Zîrâ bu âlemin ahvâlidir. "Yâ Rab, bana bu seyr ve devirden başka bir devr-i rûhânî müyesser kıl! Çünkü bütün hâcâtı kazâ eden sensin; ve kerem ve rahmetin cemî'-i mevcûdât üzerine âmmdır" diyerek Hakk'a karşı nâle et!

İmdi hâcâtını dembedem Hakk'a arz eyle ve O'nun zikrinden gâfil olma! Zîrâ zikr-i Hak, mürğ-ı rûhun kuvveti ve per ü bâlidir. Eğer o maksûd-ı küllî hâsıl olursa, nûrun-âlâ-nûr olur. Ve aksi halde o zikr-i Hak ile yavaş yavaş bânîn münevver ve senin için / âlemden bir inkitâ' keyfiyeti hâsıl olur. Meselâ kuş âsumâna uçmak ister. Asumâna vâsıl olmasa bile, dembedem zemînden uzaklaşır; diğer kuşlardan daha teâlî eyler. Veyâhut meselâ bir misk hokkası vardır ve ağzı dardır. Elini içine sokarsın, misk çıkarmazsın. Fakat bununla berâber elin muattar olur ve meşâmın güzel bir koku duyar. İşte Hakk'ın zikri de böyledir. Fî'l-vâki' zât-ı şerîfine vâsıl olamazsın; ancak O'nun zikri (celle celâluhû) sana te'sîr eder ve bu zikirden fâideler hâsıl olur.

•
KIRKBEŞİNCİ FASIL
•

Şeyh İbrâhîm¹¹⁷ azîz bir dervîştir. Onu gördüğüm vakit dostlar bâtıra gelir. Mevlânâ Şemseddîn'in (k.s.) onlara azîm inâyeti var idi. Dâimâ "Bizim şeyh İbrâhîm'imiz" buyurur ve kendine izâfet eyler idi. İnâyet başka şeydir ve ictihâd / başka bir iştir. Enbiyâ makâm-ı nübüvete ictihâd ile erişmediler, o devleti inâyetle buldular. Ancak âdet budur ki, her kime o makâm hâsıl olursa, onun sîret ve zindegânîsi, tarîk-i ictihâd ve salâh üzerine olur. Bu da kendilerine ve sözlerine i'timâd etmeleri için, avâma karşı bir haldir. Zîrâ halkın nazarı bâtına vâki' olmaz. Onlar zâhir-bîndirler. Avâm zâhire mütâbaat edince, onun / vâsıtası ve bereketi ile bâtına yol bulurlar. Nihâyet Fir'avn dahî, bir ictihâd-ı azîm ve bezl-i ihsân ve işâa-i hayr etti. Ancak mazhar-ı inâyet olmadığından,

şübhesiz o tâat ve ictihâd ona fûrûğ-ba'î olmadı ve cümlesi mes-tûr kaldı. Nitekim emîrin birisi, kal'a içinde ehl-i kal'aya ihsân ve hayr eder. Garaz pâdişâh üzerine hurûc ve isyân etmek olduğundan şübhesiz o ihsânın kadr ü inâyeti olmaz. Maahâzâ külliyyen inâyet ondan nefy olunamaz. Hak Teâlâ Hazretleri'nin onun hakkında bir inâyet-i hafiyyesi olmak câizdir. Bir maslahat için onu merdûd kılar. Zîrâ pâdişâha kahr ve lutuf ve hil'at ve zindanın her ikisi de lâzımdır. Ehl-i dil olanlar, ondan külliyyen inâyeti nefy etmezler; ancak ehl-i zâhir onu bi'l-külliyye merdûd olmuş bilirler. Kıvâm-ı zâhir için maslahat ondadır.

Pâdişâh birisini darağacına çekip alâ-melei'n-nâs bir yüksek mahalle asar. Halbuki onu, başka sûretle gizlice helâk etmek mümkündür. Fakat bundan maksat, herkesin görmesi ve ibret alması, ve nefâz-ı hükmün ve pâdişâhın emrine imtisâlin zâhir olmasıdır. Darağaçlarının hepsi, ağaçtan olmaz. Dünyânın mansıb ve rifati ve devleti dahi, büyük bir darağacdır. Hak Teâlâ Hazretleri bir kimseyi muâhaze etmek murâd eyledikde, ona Fir'avn ve Nemrûd ve sâire gibi, dünyâda azîm bir mansıb ve büyük bir pâdişahlık verir. O, darağacı gibidir. Zîrâ Hak Teâlâ bi'l-cümle halâikin muttali' olmaları için, onları o makâma nasb eder.

Bunun için Cenâb-ı Hak: ... *كنت كئيبا مخفيا فاحببت ان اعرف* [Ya'nî "Ben gizli bir hazîne idim; bilinmemi sevdim"] buyurur. Ya'nî cümle âlemi yarattım. Ondandır garaz ba'zan lutuf ve ba'zan kahr ile bütün bizim ızhârımız idi. Bu, memlekete bir alâmet kifâyet edecek bir pâdişâh değildir. Eğer zerrât-ı âlem hep muarrif olsalar, onun ta'rifinde / âciz ve kâsır olurlar. Binâenaleyh bütün halâık gece ve gündüz, Hakk'ı ızhâr eylerler. Ancak ba'zıları bilirler ve ızhâra vâkıftırlar ve ba'zıları gâfildirler. Ne sûretle olursa olsun, ızhâr-ı Hak sâbit olur. Meselâ emîrin biri, birini dövüp te'dib etmelerini emr eder. O kimse bağırır, feryâd eder; ve maahâzâ her ne kadar o kimse bağırsa da, me'mûr emîrin hükmünü ızhâr eder. Ve herkes bilir ki, dârib ve madrûb emîrin mahkûmudur; ve her ikisinden emîrin hükmü peydâ olur. Müsbit-i Hak olan kimse dâimâ Hakk'ı ızhâr eder. Nefy eden kimse dahî Hakk'ı muzhirdir. Zîrâ nefy vâkî' olmaksızın bir şeyin isbâtı tasavvur-pezîr olmaz. Olsa da lezzetsiz ve bî-meze olur. Meselâ münâzırın biri meclisde bir mes'ele mevzû'-i bahs eder. Eğer orada "lâ nüsellim" diyen bir

muâriz olmazsa, o neyi isbât eyler? Onun nüktesinde ne zevk olur? Zîrâ isbât, nefy mukâbelesinde hoş olur.¹¹⁸ Bunun gibi bu âlem dahî izbâr-ı Hak mahallidir. Müsbî ve nâfî olmaksızın bu mahalde bir revnak bulunmaz; ve her ikisi de mazhar-ı Hak'dırlar.

Yârân emfirin huzûruna gittiler. Onlara gazab edip dedi ki: "Bunların hepsinin burada ne işi vardır?" Cevâp verdiler ki: "Bizim izdihâmmuz ve kesretimiz, bir kimseye zulm etmek için değildir. /Sabır ve tahammül husûsunda kendimize muâvenet ve yekdiğerimize tenâsur içindir". Nitekim ta'ziye husûsunda halk toplanırlar. Bu ictimâ' ölümü def etmek için değildir. Garaz ancak sâhib-i musibeti müteselli kılmak ve hâtırından vahşeti def eylemektir. Zîrâ *واحدة كفنس* Ya'nî "Mü'minler nefsi-vâhîde gibidir" buyrulmuştur.

Dervişler bir ten hükmündedir. Eğer a'zâdan bir uzuv, / derde giriftâr olursa eczâ-yı mütebâkiye müteallim olur. Göz görmekten, kulak işitmekten ve dil söylemekten kalır ve cümlesi o uzv-ı marizde ictimâ' ederler. Dostluğun şartı, kendisini dosta fedâ etmek ve dost için kendisini kavgaya atmaktır. Zîrâ cümle yüz bir şeydir ve bir bahra müstağraktır. Eser-i îmân ve şart-ı islâm budur. Ten tarafına çeken bir dost, can tarafına çeken bir dosta benzer mi? Mü'min kendisini Hakk'a fedâ ettiği vakit belâdan ve el ve ayağının kesilmesi havfından hiç endişe eyler mi? *لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا*

(Şuarâ, 26/50) Ya'nî "Sâhirler Fir'avn'a dediler ki, senin fiilinden bize zarar yoktur; biz Rabbimize rücû ederiz" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, mâdemki Hak tarafına gidiyor, el ve ayağa ne ihtiyaç vardır? El ve ayağı kendi cânibinden bu tarafa sefer edesin diye verdi. Mâdemki el ve ayağı yaratan tarafına gidiyorsun, eğer elden gidip, ayaktan düşerek sahare-i Fir'avn gibi elsiz ve ayaksız olur isen ne gam vardır. Kit'a:

زهر از کف یار سیمبر بتوان خورد تلخی سخنش همچو شکر بتوان خورد

بس با نمکست یار بسی با نمکست جایی که نمک بود چکر بتوان خورد

Tercüme: "Yâr-i sîmberin elinden zehir içmek kâbidir. Onun acı sözü şeker gibi yenip yutulabilir. O mahbûb-i hakîkinin nez-dinde lezzet-âver olan tuzdan pek çok bulunur. Tuz bulunan bir yerde ise, ciğer yemek mümkündür."/

•
KIRKALTINCI FASIL*
•

Allah Teâlâ Hazretleri hayrı ve şerri murâd eder; fakat ancak hayra râzı olur; zîrâ *عرف ان محببتا ان اعرف* Ya'nî "Ben bir gizli hazîne idim; bilinmeğe muhabbet ettim" buyurmuştur.¹¹⁹ Hak Teâlâ'nın emir ve nehyi murâd buyurduğuna şübhe yoktur. Halbuki me'mûr, emr olunduğu şeyde tab'an kârih olmazsa, emr sahih olmaz ve aç olan kimseye "Ey aç, helva ve şeker ye!" denilmez. Eğer denilirse, bu emir değil, belki ikramdır. İnsanın râgıb olmadığı şeyden nehy olunması sahih olmaz. Taş yeme, diken yeme demek sahih değildir; ve eğer denilirse, buna "nehy" tesmiye olunmaz. Hayır ile emrin ve şerden nehyin sahih olması için, şerre râgıb olan bir nefsin vücûdu lâzımdır. Bu nefsin irâde-i vücûdu, şerri irâdedir. Velâkin Hak şerre râzı olmaz; eğer râzı olsa idi, hayır ile emr etmez idi. Bunun nazîri budur ki, tadrîsi murâd eden kimse müteallimin cehlini murâd eder. Zîrâ tadrîs ancak müteallimin cehli ile mümkün olur; ve bir şeyi murâd etmek, onun levâzımından olan şeyi murâd etmektir. Velâkin o kimse cehle râzı değildir. Râzı olsa ta'lim etmez idi. Ve kezâ tabîb tabâbeti murâd ettiği vakit, nâsın marazını murâd eyler. Zîrâ onun zuhûr-ı tıbbî ancak nâsın marazı ile olur. Fakat / nâsın marazına râzı olmaz. Eğer râzı olsa idi, nâsı tedâvî eylemezdi. Ve kezâ ekmeğe kesb ü maâşının husûlü için nâsın açlığını murâd eder; velâkin onların açlığına râzı değildir. Eğer râzı olsa idi, ekmeği satmaz idi. Ve kezâ ümerâ ve tevâbi', tasallut etmek için muhâlifî ve adûnun vücûdunu murâd eyler. Eğer etmemiş olsalar, onların recülüyyeti ve sultana muhabbetleri olmaz ve adem-i ihtiyaç sebebiyle sultan onları cem' etmez idi. Velâkin onlar muhâlife râzı olmazlar; olsalar mukâtele etmezler idi. Ve kezâlik insan, hadd-i zâtında şeref-i nefesine âit devâiyi murâd eder. Zîrâ teşekkür edeni ve itâat eyleyeni ve müttakîyi sever. Bu ise ancak nefsinde olan devâinin vücûdu ile mümkün olur. Ve bir şeyi murâd etmek, onun levâzımından olan şeyi murâd etmektir. Velâkin ona râzı değildir. Aksi halde nefsinde bu şeylerin izâlesine cehd eder idi.

İmdi bilindi ki, şer bir vecihden murâd olunur ve bir vecihden murâd olunmaz. Buna muhâlif olan hasım ise¹²⁰ "Şer, her vecihden murâd olunmaz" diyor. Halbuki bir şeyi murâd edip onun levâzımından olan şeyi murâd etmemek muhaldir. Tab'an şerre rağbet ve hayırdan nefret eden bu nefs-i ebiyye ve serkeş, emir ve nehyin levâzımındandır; ve dünyâda cemî'-i şürûr bu nefsin levâzımındandır. İmdi bu şürûr murâd olunmazsa, nefis murâd olunmaz; ve nefis murâd olunmadığı vakitte de emir ve nehy ve nefsin melzûmları / murâd olunmaz idi. Ve eğer o nefs-i serkeşe rızâ bulunsa, bast-ı sâbık vech ile ona emir ve nehy taalluk etmez idi. Velhâsıl şer, murâdun-li-gayrihîdir; ya'nî diğē bir sebebden nâşî murâd olunur. Bundan başka biz deriz ki, hayrâtta def-i şürûr ma'nâsı mündemic olduğundan, cemî'-i hayrı murâd eden kimse, def-i şürûru mürîd olmuş olur. Halbuki def-i şer, ancak şerrin vücûdu ile mümkündür. Yâhut deriz ki, irâde-i îmân ancak küfürden sonra olur. Bu halde küfür, îmâmın levâzımındandır. Elhâsıl irâde-i şer, ancak "ayn"ı için murâd olundukda kabihdir. Fakat hayır murâd olunduğu vakit irâde-i şer kabih değildir. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri وَ لَكُمْ فِي التَّصَاصِ حَيٰوةٌ (Bakara, 2/179) [Ya'nî "Kısasta sizin için hayat vardır"] buyurur. Kısas şübhesiz şer ve bünyân-ı ilâhîyi hedmdir. Velâkin bu bir şerr-i cüz'îdir. Halkı kâtilden sıyânet ise, hayr-ı küllîdir; ve hayr-ı küllî irâdesiyle, şerr-i cüz'iyi murâd eylemek kabih olmaz. Şerr-i küllîye râzî olarak, şerr-i cüz'inin irâdesini terk etmek kabihdir. Bunun nazîri budur ki, vâlide şerr-i cüz'îye nazar ettiği için veledin zecrini murâd etmez. Peder ise şerr-i küllîye nazaran onun zecrine râzî olur. Âkile, ya'nî yenirce illetine mübtelâ olan kimsenin cüz'-i ma'lûlünün kesilmesi de buna benzer. Allah Teâlâ Afüvv ve Gafûr ve Şedîdü'l-ikâb'dır.

İmdi bu aksâmı tasdik etmek ister mi, istemez mi? "Belî" demek lâzımdır. Hak Teâlâ'nın Afüvv ve Gafûr olması ancak günahların vücûdu iledir; ve bir şeyi irâde etmek, onun levâzımını irâdedir. Ve kezâ Hak Teâlâ bize afv ile ve sulh ve ıslâh ile emir etti. Bu emrin fâidesi ancak husûmetin vücûdu iledir. Bunun nazîri, Sadr-ı İslâm'ın dediği şeydir. Şöyle ki: Muhakkak Allah Teâlâ bize kesb ve tahsil-i mâl ile emir etti. Çünkü وَ اتَّقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ (Bakara, 2/195) [Ya'nî "Allah yolunda harcayın"] buyurdu. İnfâk-ı

mâl ise, ancak mâl ile mümkündür. Binâenaleyh tahsîl-i mâl ile emr etmiş oldu. Ve namaz ile emr etti. Bu halde vuzû' ile emr etmiş oldu. Ve abdest su ile olacağından, su tahsiliyle ve namazın levâzımından bulunan şeylerin kâffesiyle emir buyurmuş oldu.

KIRKYEDİNCİ FASIL¹²¹

Şükür, ni'metleri avlayıp bağlamaktır. Sadâ-yı şükrü işittiğin vakit, tezyîd-i ihsâna âmâde olursun. Hak Teâlâ Hazretleri bir kulunu sevdikde, ona belâ verir. Eğer sabr eyleser, derecesini âli eyleser; ve eğer şükr ederse onu ber-güzide kılar. Ba'zıları Allah'ın lutfuna ve ba'zıları da Allah'ın kahrına şükr ederler. Onların her birisi de hayırlıdır. Zîrâ şükür bir tiryâktır ki, kahrı lutfâ tebdil eder. Âkıl ve kâmil, huzûr ve belâ içinde Hudâ'ya şükr eden kimsedir. Eğer murâdî derek-i nâr bile olsa bu kimse Hakk'ın ıstifâ ettiği kimsedir. İmdi şükür maksûda îsâli ta'cîl eder; zîrâ şikâyet-i zâhire, şikâyet-i bâtınayı tevlîd eder. Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz buyurmuştur: انا الضحوك التفرل [Ya'nî "Ben dahûk ve katûlüm."] Câfinin ve sitemgerin yüzüne karşı olan dahkim onu öldürmektir. "Dahk"den murâd, şikâyet olunacak yerde şükr etmektir.

Hikâye olundu ki: Resûlûllah (s.a.v.) Efendimiz'in ashâbından birisinin bir yahûdî komşusu var idi. Yahûdinin evinden ahdâs ve encâs ve ebvâl-i sıbyan ve çamaşır suları akardı. İlahbuki o sahâbî yahûdîye teşekkür ve âilesine de teşekkür etmeyi emr ederdi. Sekiz sene bu hâl üzere mürûr etti. Müslim vefât ettikde yahûdî ta'ziye için sahâbînin âilesi nezdine gitti. Evin içinde bu necâseti ve bunların cereyân eylediği menâfizi gördü. Müddet-i mâziyyedeki mâcerâ ma'lûmu olunca, kendisinden nedâmet-i şedîde hâsıl oldu ve âilesine "Vâh size! / Bu hâli bana niçin haber vermediniz de, dâimâ teşekkür edip durdunuz?" Cevap verdiler ki: "Merhûm bize şükr ile emr eder ve terk-i şükür husûsunda bizi tehdîd eylesen idi." Yahûdî bunu işitince îmân etti. Beyit:

ذکر نیکان محرص نیکیست همچو مطرب که باعث سیکست

Nazmen tercüme: "Sulehâ zikri eder hâl-i salâha teşvik
Hâtıra bâde gelir mutrib anılsa nitekim."

Bunun için Allah Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerim'inde en-biyâsını ve ibâdımın sâlihlerini ve ef'âl-i ilâhiyyeye olan şükürlerini ve zâlimin zulmüne sabır ve intikâmdan afv edenleri senâ ile zikr eylemiştir.¹²²

Şükür, ni'met memesini emmektir. Meme ne kadar süt ile memlû olursa olsun, memenin başına kadar gelmez; ya'nî onu emmek lâzımdır.

Birisi şükürsüzlüğün sebebi nedir ve şükre mâni' olan şey nedir? diye sordu. Şeyh¹²³ buyurdu:

Şükre mâni' olan şey hâm-tama'lıktır. Zîrâ bu tama' sâhibi kendisinin eline geçen şeyi daha evvel tama' etmişti. İşte o tama'-ı hâm onu şükürsüz kıldı. Binâenaleyh kendi aybından gâfil oldu ve arz ettiği nakdin aybından ve kalblığından gaflet eyledi. O tama'-ı hâm, meyve-i hâm ve çiğ ekmek ve et yemek gibi olduğundan, şubhesiz illet ve şükürsüzlük tevellüdünü mücbib olur. Bir kimse muzır bir şey yediğini bildiği vakit ona istifrâğ vâcibdir. İstifrâğ etmek ve o zann-ı fâsidden fâriğ olmak ve o bir illet, yüz illet olmamak için Hak Teâlâ hikmeti ile / onu şükürsüzlüğe mübtelâ eyledi. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de buyurur: *وَلَوْ تَأَمَّمُوا بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ* (A'râf, 7/168) Ya'nî, "Biz onları gınâ ve sıhhat ve gâh fakr ve şiddet ile ihtibâr eyledik; tâ ki onlar ma'siyetden tâata rücû' ederler."¹²⁴ Bu gibi zevâtın nazarı Allah'a şerik gibi olan esbâbdan rücû' eder. Nitekim Bâyezîd buyurmuştur ki: "Yâ Rab, ben sana şirk koşmadım." Hak Teâlâ Hazretleri ise "Süt gecesi değil!" Ya'nî bir gece süt içip "Bana zarar verdi" dedin. Halbuki Dârr ve Nâfi' hep benim, buyurdu. Cenâb-ı Hak sebebe nazar eyliyerek onu müşrik addiyle sütten evvel ve sonra Dârr olan benim, lâkin sütü kabâhat gibi ve mazarratı da üstâdın te'dibi gibi kıldım buyurdu. İmdi üstâd tilmîzine "Meyve yeme!" dediği halde tilmîzi yese, üstâd onun ayağının altına vurduğu vakit, tilmîzin, "Yediğim meyve ayağıma mazarrat verdi" demesi doğru olmaz. Lisan, bu asıl üzerine şirkten muhâfaza olundukda, Hak Teâlâ Hazretleri nezd-i ulûhiyyetinde kesîr add buyurduğu şirk-i kalîl a'râzından o kimse-nin tahâret-i rûhuna tekeffül buyurur. Ni'metlere hamd etmek ile şükür eylemek arasındaki fark budur ki, onun cemâline ve şecâatine şükür ettim, denilmez. Hamd ise şükürden eâmdır.

KIRKSEKİZİNCİ FASIL

Bir kimse imâmet ediyordu (الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَ نَفَا تًا (Tevbe, 9/97) [Ya'nî "Bedevîler küfür ve nifâk bakımından, daha beterdur"] âyet-i kerîmesini tilâvet etti. Meğer bedevîlerden bir arap orada bulunuyormuş. Ona şiddetli bir tokat vurdu. İmam ikinci rek'atte (Tevbe, 9/99) [Ya'nî "Bedevîlerden öylesi de vardır ki Allâh ve âhiret gününe inanır"] âyet-i kerîmesini okuyunca, o arap "Bir tokat seni ıslâh etti" dedi. / Her neyi önümüze çeker isek, cânib-i gaybdan her dem tokat yeriz. O tokat ile bizi ondan teb'îd ederler. Yine başka bir şeyi önümüze çekeriz, yine böyle olur. Nitekim "Bizim hasf ve kazfe tâkatımız yoktur" ve "Kat'-ı evsâl, kat'-ı visâlden daha ehvendir." denilmiştir. "Hasf"-den murâd, dünyâya dalıp, ehl-i dünyâdan olmaktır; ve "ehl-i kazf"-den murâd dahi, evliyâullâhın gönüllerinden çıkmaktır. Nitekim bir kimse yemek yiyip midesi ekşiyince, onu istifrâğ eder. Eğer o taâm ekşimeyip istifrâğ edilmese idi, âdemin cüz'ü olacak idi. Şimdi... Mürîd dahi şeyhin gönlünü girmek için temelluk ve hizmet etmek lâzımdır. El-ıyâzü billâh, mürîdden şeyhe hoş gelmeyecek bir şey sâdır olup da, mürşidi onu gönlünden îhrâc ederse, ekl edilip ekşimesi hasebiyle dışarıya çıkarılan ve cüz'-i âdemî olmayan taâma benzer. Zîrâ o mürîd dahi, mürûr-ı eyyâm ile şeyh olacak idi; nâ-hoş hareketi sebebiyle gönülden dışarıya atıldı. Şiir:

عشق تو منادیء بعالم در داد تا دلهارا بدست شور و شر داد
وانکه همه را بسوخت و خاکستر کرد و آوردیاد بی نیازی بر داد

Tercüme: "Senin aşkın âlemde münâdilik edip, nihâyet gönülleri şûr u şerrin eline teslim eyledi. Ondan sonra o gönüllerin cümlesini yakıp kül etti ve getirip bî-niyâzlık yeline verdi."

Hâkister olan gönüllerin zerrelere o bî-niyâzlık yeli içinde raks ederler ve na'ra vururlar. Eğer böyle olmasalar idi, bu haberi kim getirir ve her dem bu haberi kim tâzeler idi? Ve eğer gönüllerin kendi hayâtını, o bâd-ı bî-niyâz içinde yaktıklarını ve o bâda karıştığını görmeseler idi, onda yanmağa nasıl bu kadar rağbet ederler idi. Şehvât-ı dünyâ ateşleri içinde yanıp kül olan gönüllerin hiçbir sıyt ve revnakını görüp işitiyor musun? / Şiir:

ان الذي هو رزقي سوف يأتيني
لقد علمت و ما الاسراف من خلقي
و لو جلست اتاني لا يعنيني
اسمي له فيعنيتي تطلبه

Tercüme: "İsrâf benim ahlâkımdan olmadığı ma'lûmdur. Rızık olan şey muhakkak bana vâsil olacaktır. Rızık için koşup onu aramak beni yorar. Eğer oturursam rızıkım bilâ-zahmet bana gelir."

Ben kâide-i rızıkı muhakkak sûrette bilmişimdir. Boş yere koşmak ve zarûretsiz meşakkat çekmek benim âdetim değildir. Benim altın ve gümüşe ve taâm ve kisveye ve bâr-ı şehvete müteallık olan rızıkım oturduğum halde bana gelir. Ben bu rızıkın talebinde niçin koşayım? Bunları aramak, bizi rencide ve âciz ve zelil kılar; ve eğer sabr edip, bir yerde oturursam, meşakkatsiz ve zilsiz o bana gelir. Zîrâ rızık dahî bana tâlibdir ve o beni çeker. Mâdemki beni çekebiliyor ve bana geliyor; ben öyle onu cezb edemem ki, arkasından gideyim.

Hâsıl-ı kelâm budur ki, din umûruna meşgûl ol! Tâ ki dünyâ senin arkandan koşsun. Ve bu oturmaktan murâd, din umûru üzerinde oturmaktır. Böyle bir kimse her ne kadar koşarsa, din husûsunda koşmuş olacağından, o kimse yine oturmuş hükmündedir. Eğer oturduğu vakit dünyâ için oturmuş ise, yine koşmuş hükmündedir. (S.a.v.) Efendimiz سانر الله كفاء واحدا من جعل الهموم هما

من جعل الهموم هما واحدا كفاء الله سانر
Ya'nî "Humûmu hemm-i vâhid kılan kimsenin sâir humûmu-
na Hak Teâlâ kifâyet eder" buyurmuştur.¹²⁵ Her kimin ki on tâne gamı olup, bunlardan bir tânesi olan din gamını çeke, Hak Teâlâ dokuzunu onun sa'yine hâcet kalmaksızın rast kılar. Nitekim enbiyâ (aleyhimü's-selâm), nâm ve nân kaydında olmayıp, ancak rızâ-yı Hak talebi kaydında idiler. Onların nânını ve nâmını taşıdılar. Her kim ki rızâ-yı Hak talebinde olursa, bu cihânda ve o cihânda / Peygamber ile bir yerde otururlar ve bir yerde uyurlar. (Nisâ, 4/69) Ya'nî "İşte onlar Allah Teâlâ'nın in'âm ettiği enbiyâ ve siddikler ve şehîdler ve sâlihler ile berâberdir" âyet-i kerîmesi bu makâmı haber verir. انا جليسي من ذكرني [Ya'nî "Ben, beni zikr edenin celîsiyim"] hadîs-i kudîsî mûcibince, o kimse belki Hak Teâlâ ile hem-nişindir. Eğer Hak onun hem-nişini olmasa idi, onun gölünde

şevk-i Hak olmaz idi. Zîrâ hiçbir vakitte gül kokusu gülsüz ve misk kokusu misksiz olmaz. Bu sözün nihâyeti yoktur. Eğer olsa idi, başka söz olmamak lâzım gelir idi. Şiir:

شب رفت و حدیث ما بیایان نرسید شب را چه کنه حدیث ما بود دراز

Nazmen tercüme:

“Sözümüz bitmedi hâlâ, gece âhir oldu
Ne suçtu var gecenin, çünkü uzundu sözümüz.”

Bu âlemin gecesi ve karanlığı geçer; fakat o sözün nûru her vakit zâhir-ter olur. Nitekim ömr-i enbiyânın geceleri geçti; fakat onların nûr-ı ahâdîsi geçmedi ve munkatı' olmadı ve olmayacaktır da. Mecnûn'a dediler ki: “Ne acîb şeydir ki, her ikiniz bir mektebde çocuk olduğunuz halde, sen Leylâ'yı seviyorsun?” Mecnûn cevâben dedi ki: “Bu adamlar ahmaktır, و ای ملیحة لا تشتهي Hangi sâhib-i cemâl olan kadın istenmez?” Güzel kadına meyl etmeyen hiçbir adam olur mu? Belki kendisinde gıdâ ve meze bulunan aşk odur. Nitekim peder ve mâderin didârı ve evlâd zevki ve şehvet ve envâ'-ı lezzât ondan bulunur. İlm-i nahivde Amr ile Zeyd misâl olduğu gibi, Mecnûn dahî ancak misâl olarak kalmıştır. / Beyit:

کر نقل و کباب و گرمی تاب حوری میدان که بخواب در همی آب خوری
چون بر خیزی ز خواب باشی تشنه سوت نکند آب که در خواب خوری

Tercüme: “Eğer bu âlemde meyın sâf ve a'lâsını içip, üzerine de meze ve kebâb yemekte isen, bil ki rü'yâda su içmiş oluyorsun. Uyandığın vakit, yine susuz bir âlemdesin. Senin o rü'yâda içmiş olduğun suyun sana aslâ fâidesi yoktur.” *كحلّم النائم* Ya'nî “Dünyâ uyuyan kimsenin rü'yâsı gibidir.” Dünyâ ve dünyânın mütena'îmi ona benzer ki, bir kimse rü'yâsında bir şeyi ister ve onu verirler; âkıbet uyanır, rü'yâsında yediği şeyin hiçbir eser ve nefini bulmaz. Şimdiki halde rü'yâda bir şey istenilmiş ve ona verilmiştir. *فكان النوال قدر الكلام* Ya'nî, atâ, söz mikdârıncadır.

KIRKDOKUZUNCU FASIL

*Birisi:*¹²⁶ “Biz ahvâl-i âdemî birer birer öğrendik. Onun mizâc ve tabîatı ve germî ve serdîsi kıl ucu kadar bizden hafî değildir.

Onda bâkî kalacak olan şeyin ne olduğunu hiç anlamadık” dedi.

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Eğer onu bilmek kavli-mücerredle mümkün ve hâsıl olsa idi, bu kadar sa’y ve kûşîşe ve envâ’-ı mücâhedeye ihtiyâç olmaz ve hiç kimse kendisini meşakkate salıp fedâ etmezdi. Meselâ birisi, denize girip / tuzlu sudan ve timsahlarla balıklardan başka bir şey görmez; ve denizde bulunduğunu haber verdikleri gevher nerededir? Yoksa hadd-i zâtında gevher mi yoktur? der. Halbuki gevher, mücerred denizi görmekle ne vakit hâsıl olur? Şimdi... Eğer yüzbin kere denizin suyunu tas tas alsa gevher bulamaz. Gevhere vusûl için dalgıç lâzımdır; o da her dalgıç değil. Çâlâk ve tâlî’i yâver bir dalgıç ister. Bu hünerler ve ilimler, denizin suyunu tasla almak gibidir. Gevhere yol bulmak başka türlüdür. Çok kimseler vardır ki, bütün hünerler ile ârâste olmuşlar ve sâhib-i mâl ve cemâl bulunmuşlardır. Ancak onlarda o ma’nâ yoktur. Ve yine çok kimseler vardır ki, zâhirleri harâb ve hüsn-i sûret ve belâgatten ârîdirler. Ancak o bâkî olan ma’nâ onlarda bulunur; ve o ma’nâ budur ki, insan onunla müşerref ve mükerrem olmuştur; ve o vâsita ile sâir mahlûkat üzerine kesb-i rüchan eylemiştir. Arslanların, kaplanların ve mahlûkât-ı sâirenin hünerleri ve sıfatları ve hâssiyetleri vardır. Ancak o bâkî kalacak olan ma’nâ onlarda yoktur. Eğer bir adam o ma’nâya yol bulursa, kendi faziletini kendisi tahsil etmiş olur; ve illâ o faziletten onun behresi olmaz. Bu hünerlerin cümlesi, âyinenin arkasına gevher vaz’ etmeğe benzer. Âyinenin yüzü, o gevherden fâriğdir. Âyinenin yüzünü sâfi kılmak lâzımdır. Yüzü çirkin olan kimse, âyinenin arkasına tama’ eder. Çünkü âyinenin yüzü gammâzdir. Yüzü güzel olan kimse de yüz cân ile âyinenin yüzünü ister; çünkü âyinenin yüzü, onun güzelliğinin mazharıdır. Yûsuf-i Mısır’ın bir dostu seferden geldi. Cenâb-ı Yûsuf “Benim için ne hediye getirdin?” dedi. O kimse cevap verdi ki: “Sende mevcûd olmayan / nedir? Ancak senin cemâlinden daha güzel hiçbir şey olmadığı için sana bir âyine getirdim. Her vakit cemâl-i bâ-kemâlini onda müşâhede eyliyesin.”¹²⁷ Hak Teâlâ Hazretleri’nin nesi yoktur ve O’nun neye ihtiyâcı vardır? O’nun huzûr-ı muallâsına rûşen bir gönül götürmek lâzımdır; tâ ki onda cemâl-i bâ-kemâlini müşâhede buyura. Nitekim hadis-i şerîfde buyrulmuştur: *ان الله لا ينظر الى صوركم ولا الى اعمالكم وانا ينظر الى قلوبكم* Ya’nî “Muhakkak Hak Teâlâ Hazretleri

sizin sûretlerinize ve amellerinize nazar etmez; ancak kalblerinize nazar edcr.” Beyit:

بلاد ما اردت وجدت فيها وليس يفوتها الا الكرام

Nazmen tercüme: “Ne istersen bulursun bu şehirde
Onun noksânı ancak âkıldandır.”

Bir şehir ki hûb-rûlardan ve lezzâtdan ve müştehâdan ve ârâ-yiş-i gûnâ-gûndan her ne istersen onda bulursun. Ancak bir âkıl bulamazsın. Keşke onun aksi olaydı. İşte o şehir, insanın vücûdudur. Eğer iki bin hüner olup, o ma'nâ olmazsa, o şehrin harâb olması evlâ-terdir. Ve eğer o ma'nâ mevcûd olup da, ârâ-yiş-i zâhîrî bulunmazsa, beis yoktur. Onun sırrı ma'mûr olmak lâzımdır. Bir insan her ne halde / olursa, onun sırrı meşgûl-i Hak'dır; ve o işti-gâl-i zâhîrî, bâtının meşgûliyetine mâni' değildir. Nitekim hâmile bir kadın, sulhda, kavgada, yemekte, uyumakta, ve'l-hâsıl her ne halde bulunursa bulunsun, o çocuk onun karnında neşv ü nemâ bulur ve kuvvet ve havâs iktisâb eyler. Halbuki vâlidenin ondan haberi yoktur. İnsan dahî o sırrın hâmilidir ki, Hak Teâlâ buyurur: *وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا* (Ahzâb, 33/72) Ya'nî “O emâneti insan yüklendi, muhakkak o zalûm ve cehûldür.” Ancak onu Hak Teâlâ zulûm ve cehl içinde bırakmaz ve sûret-i insanın mahmûl oluşundan murâfakat ve muvâfakat ve bin âşinâhk peydâ olur; ve âdemin hâmil olduğu o sırdan ba'del-mevt, yârlıklar ve âşinâhklar zuhûru taaccûbe değer mi? Ve o sırlardan neler peydâ olur! Sır ma'mûr olmak lâzımdır. Çünkü sır ağacın kökü gibidir. Her ne kadar mahfî ise de, onun eseri ağacın dallarında zâhîr olur. Eğer iki dal kırılmış olursa, kök muhkem olunca yeniden sürer ve neşv ü nemâ bulur; ve eğer kök bozulmuş olursa, ne dal kalır, ne de yaprak.

Hak Teâlâ Hazretleri *السلام عليك ايها النبي* Ya'nî “Senin üzerine ve senin cinsinden olanların üzerine selâm olsun” buyurdu. Ve eğer Cenâb-ı Hak'ın garazı bu ma'nâ olmasa idi, Hz. Muhammed Mustafâ (a.s.) muhâlefet etmez ve *علي عباد الله الصالحين* [Ya'nî “Selâm bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun”] buyurmazdı. Ya'nî selâm kendisine mahsûs olsa idi, o selâmı ibâd-ı sâlihîne izâfet etmez idi; ve bana verdiğin selâm bana ve benim cinsimden olan senin ibâd-ı sâlihîninedir buyurmaz idi. Nitekim

Ce
sal
(Yâ
ha
kir
alc
cin
ta
bu
cin

hel
gü
zet
eli
var
gör
zun

kol
dur
da
ilâl
leri
onu
bu
kar
ve |
hat
göt

Teâ
ede
Hal
48/
ese:

Cenâb-ı Mustafâ (a.s.) abdest alırken, namaz ancak bu abdest ile sahîh olur buyurdular. / Maksûd, o muayyen olan abdest değildir. (Ya'nî o dakikada aldıkları abdestin aynı değildir.) Eğer şart-ı sıhhat-i namaz, Cenâb-ı Mustafâ (a.s.)'ın abdesti olsa idi, aksi halde kimsenin namazı sahîh olmamak icâb eder idi. (Çünkü herkesin aldığı abdest o abdestin aynı değildir.) İmdi garaz, her kim ki bu cins abdesti almazsa, namazı sahîh olmaz demektir. Nitekim "Bu tabak gülnardır" derler; ma'nâsı nedir? Ya'nî gülnar ancak budur, bundan başkası yoktur, demek değildir. Belki, bu tabak gülnar cinsindedir demektir.

Köylünün biri şehre geldi ve bir şehirliye misâfir oldu. Şehirli helva getirdi; köylü iştiâ ile yeyip dedi: "Ey şehirli, ben gece gündüz un ta'lîm etmiş idim; şimdi helvanın tadını tattım, un lezzeti gözümde düştü ve artık her vakit helva bulamayacağım ve elimdeki şeylerden soğurum. Ne çâre ittihâz edeyim?" Köylü helvanın tadını tattıktan sonra şehre meyl eder; çünkü şehirli onun gönlünü cezb etti. Nâçâr meyl ve muhabbet içinde zindegânî lâzımdır.

Ba'zı kimseler olur ki, selâm verirler ve selâmlarından misk kokusu gelir. Ba'zıları da vardır ki, selâm verirler, selâmlarından duman kokusu duyulur. Bunu meşâmî olan kimse duyar. Sonunda pişmân olmamak için, bir kere imtihan etmek lâzımdır; âdet-i ilâhiyye budur. ابدأ بنفسك ثم بمن تقول [Ya'nî "Nâsa söylediğin nasihatleri evvela nefisine söyle!"] Nefis dahî eğer kulluk da'vâsını ederse, onun bu da'vâsını imtihansız kabûl etme. / Abdest alırken suyu buruna götürürler; ondan sonra tadarlar ve mücerred görmek ile kanâat etmezler. Zîrâ suyun hey'eti yerinde olmakla berâber tu'm ve kokusunun mütegayyir olmuş bulunması câizdir. O suyun sıhhatini anlamak için bu bir imtihandır; imtihandan sonra yüze götürülür.

Senin gönlünde iyiden ve kötüden her ne mevcûd ise, Hak Teâlâ onu senin zâhirinde peydâ kılar. Ağacın kökü, her neyi mass ederse, onun eseri dallarında, yapraklarında zâhir olur.¹²⁸ Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ (Fetih, 48/29) Ya'nî "Onların sîmâ ve âlâmetlerinden, yüzlerinde secde eserleri zâhirdir." Ve yine buyurur: سَتَسْمِعُ عَلَى الْخُرطومِ (Kalem, 68/16)

Ya'nî "Yakında biz onu burnu üzerine dağ ile alâmetleyip rû-siyâh ederiz." Eğer herkes zamîrine muttali' olmazsa, yüzünün rengini ne yapacaksın? (*Ya'nî senin zamîrini herkes yüzünün renginden anlar.*)

•
ELLİNCİ FASIL
•

همه چیز را تا نجویی نیایی جز این دوست را تا نیایی نجویی

Tercüme: "Her şeyi aramadıkça bulmazsın; ancak bu dostu bulmadıkça aramazsın."

Bir adamın talebi, bulunmamış bir şeyi istemesi ve gece gündüz onu cüst ü cûda bulunmasıdır. Yoksa bulunmuş ve maksûd hâsıl olmuş ve tâlib olan kimse onu tahsil etmiş iken, bir şeyi talep etmek acıbdır; ve böyle bir taleb insanın vehmine sığmaz ve beşer onu tasavvur edemez. Zîrâ onun talebi bulunmamış olan bir şey içindir. Ve bulunduğu halde taleb olunan şey ise, taleb-i Hak'dır. Çünkü her şey Hak Teâlâ'yı bulmuştur ve kâffe-i eşyâ O'nun kudretinde / mevcuddur. کن فیكون الواجد الماجد [Ya'nî "Ol (der) ve vâcîd mâcîd olur"] Vâcîd odur ki, her şeyi bulmuş ola. Bununla berâber Hak Teâlâ tâlibdir. Çünkü tâlib ve gâlib O'dur. İmdi bu beyitten maksûd odur ki: Ey insan, sen her ne kadar hâdis olan ve vasf-ı âdemî bulunan bu taleb içinde bulunmakta isen de, maksûddan baîdsin. Vaktâki talebin taleb-i Hak'da fânî olur ve taleb-i Hak senin talebinde müstevli bulunur, işte o vakit, taleb-i Hak ile tâlib olursun.

Bu sırada huzurda olanlardan birisi şöyle dedi: "Velîyy-i Hak olan ve Hakk'a vâsıl bulunan kim olduğunu bilmek için, ne kavil ve ne fiil ve ne de kerâmât, ve'l-hâsıl hiçbir şey nokta-i nazarından, bence hiçbir delil-i kat'î yoktur. Zîrâ kavlin öğrenilmiş olması câizdir. Ve fiil-i kerâmât papaslarda da vardır; ve onlar keşf-i zamîr ederler ve sihir tarîkıyle birçok acîbe ızhâr ederler." Buna mümâsil şeyler ta'dâd etti.

Hudâvendigârımız hazretleri buyurdular: "Sen hiçbir kimseye mu'tekid misin, yoksa değil misin?"

Sâil dedi: "Eyvallah, mu'tekidim ve âşıkım."

H. Hudâvendigâr buyurdu: "Senin o kimse hakkındaki i'tikâdın bir delil ve nişâna mı mübtenîdir, yoksa şöylece göz kapayıp da mı o kimseyi intihâb ettin?"

Sâil dedi: "Hâşâ, o zâta olan i'tikâdım delilsiz ve nişansız değildir."

H. Pîr-i dest-gîr buyurdular: "O halde i'tikâd husûsunda niçin hiçbir delil yoktur diyorsun; mütenâkız söz söylüyorsun?"

Huzûrda bulunanlardan bir diğeri şöyle dedi: "Her veliyy-i azîz, kendisinin Hakk'a olan yakınlığının kimsede bulunmadığını ve Hakk'ın kendisine olan bu inâyetinin kimseye olmadığını, zu'm eder."

H. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: "Bunu kim söyledi? Ya velî söyledi / veyâhut velînin gayri söyledi. Eğer velî söyledi ise, bu halde o kimse her velînin nefsi hakkındaki i'tikâdî bu olduğunu bildi. Binâenaleyh bu inâyet ona mahsûs olmamış olur. Ve eğer velînin gayri söylemiş ise, bu halde fi'l-hakîka Hakk'ın veliyy-i hâssî odur. Zîrâ Hak Teâlâ bu sırrı evliyânın cümlesinden gizlediği halde, ondan gizlemedi."

H. Pîr'in îzâhâtı üzerine sâil şu misâli îrâd eyledi: Meselâ bir pâdişâhın on câriyesi var; bu câriyeler, "Pâdişâhın indinde içimizden kim daha ziyâde mahbûbdur? Bunu bilmek isteriz" derler. Pâdişâh dahî: "Bu yüzük yarım her kimin odasında bulunursa, en ziyâde sevgili olan odur" buyurur. Ve pâdişâh o yüzük gibi on tâne daha yapılmasını emr edip, ertesi günü her bir câriyeye verir.

Bu misâl üzerine H. Pîr buyurdular: "Suâl henüz kâimdir ve bu misâl cevâb değildir ve bu bahse taalluku yoktur. Bu kelâmı, eğer on câriyeden birisi dedi ise, bu halde o, bu yüzüğün kendisine mahsûs olmadığını ve her bir câriyede onun misli hulunduğunu bildi. Bu sûretde, onda rüchan bulunmaz ve mahbûb-ter olmaz. Ve eğer bu sözü o on câriyenin gayri söylediye, o halde o câriye, pâdişâhın karîn-i hâssî ve onun mahbûbudur."

Huzzârdan birisi dedi: "Âşıkın zelil ve hor ve hamûl olması lâzımdır." (Bu evsâftan daha birtakım şeyler ta'dâd etti.)

H. Pîr-i dest-gîr buyurdular: Âşık, ma'sûkun murâdına tâbî

olmak lâzımdır. Eğer bu zillet ma'şûkun murâdı hilâfına olursa, o âşık olmaz. Kendi murâdına tâbî' / olmuş olur. Ve eğer ma'şûkun murâdına tâbî' olup da, ma'şûk onun zelil ve hor olmasını istemezse, o âşık nasıl zelil olur?

Bundan ma'lûm oldu ki ahvâl-i âşık, ma'şûkun murâdı ne olduğu anlaşılmadıkça bilinmez.

Îsâ (a.s.) عَجِبْتُ مِنَ الْحَيَوانِ كَيْفَ يَأْكُلُ الْحَيَوانِ buyurmuştur. Ya'nî "Hayvan hayvanın etini nasıl yediğine taaccüb ederim." Ehl-i zâhir derler ki: "İnsan hayvan etini ekl eder, halbuki her ikisi de hayvandır." Bu hatâdır, niçin? Zirâ insan et yer; velâkin o yediği hayvan değildir, cemâddır. Çünkü ölünce hayvanlık kalmaz. Ancak garaz budur ki, şeyh mürîdini bî-keyfiyyet ve niteliksiz bir halde yutar. Böyle garîb bir hâle taaccüb ederim.¹²⁹

Huzzârdan birisi şu suâli îrâd eyledi: "İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'a dedi ki: Benim Rabbim ölüyü diriltir ve diriyi öldürür. (Bakara, 2/258). Nemrûd: Ben dahî birisini ma'zûl ederim, bu onu öldürdüm gibidir; ve birine mansıb veririm, bu da onu diriltmem gibidir, diye cevâb verdi. O vakit İbrâhîm (a.s.) ondan rücû' etti ve mülzem oldu. Başka delîle şürû' edip: Benim Rabb'im güneşi maşrıktan çıkarır ve mağribden batırır. Sen de onun aksini yap! (Bakara, 2/258) dedi. Bu söz, zâhir cihetden evvelki delîle muhâlefettir."/

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Hâşâ ki İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'un delîli ile mülzem ola ve onun için cevâb kalmıya. Belki bu kelâm, misâl-i diğere içinde evvelki kelâmın aynıdır. Ya'nî Hak Teâlâ cenîni maşrı-ı rahimden çıkarır ve mağrib-i kabirden batırır. Eğer sen ulûhiyyet da'vâsı ediyor isen, onun aksini yap! Ya'nî mağrib kabrinden çıkar ve maşrı-ı rahme ircâ' eyle. Binâenaleyh İbrâhîm (a.s.)'ın îrâd eylediği delil bir sözden ibâret olmuş olur.¹³⁰ Hak Teâlâ Hazretleri Âdem'i her lâhza yeniden yaratır ve onun bătınına yeni şeyler îsâl eder ki, evveli sonuna benzemez. Ancak o kendisinden gâfildir ve kendisini bilmez.

Sultan Mahmûd'a bir esb-i bahrî getirmiş idiler ki gâyet güzel ve latif sûreti var idi. Bayramda ona bindi; bütün halk onu temâşâ için damlara çıkmış ve seyre dalmış idiler. Sarhoşun biri odasına çekilmiş idi. "Gel sen de esb-i bahrîyi temâşâ et!" diyerek onu ceb-

ren dama götürdüler. “Canım ben kendimle meşgûlüm ve onu görmek merâkında değilim” dedi ise de çâre olmadı. Vaktâki damın kenarına geldi, pek sarhoş olduğundan, sultanı o atın üzerinde göricek: “Benim kimde bu atın ne ehemmiyeti vardır; eğer şimdi bir mutrib terennüme başlasa ve onun atı benim olsa, fil-hâl atı mutribe bağışlarım” dedi. Sultan bunu işitip gazaba geldi ve onu habs etmelerini emr etti. Bunun üzerine bir hafta geçti; bu adam: “Benim kabâhatim ne idi? Şâh-ı âlem beyan buyursunlar, tâ ki bu bendeye ma'lûm olsun” / haberiyle sultana birisini gönderdi. Sultanın emri üzerine onu ihzâr eylediler. Pâdişâh: “Ey rind-i bî-edeb, bu sözü nasıl söyledin?” dedi. O kimse: “Ey şâh-ı âlem, bu sözü ben söylemedim. O vakit damın kenarında sarhoş bir adamcık vardı, o sözü o söyledi ve gitti” diye cevâb verdi. Onun bu cevâbı pâdişâha hoş geldi. Hâcetini kazâ edip ona hil'at ihsân eyledi ve hapisten itlâk etti.

Her kimin ki bize taalluku vardır ve bu şaraptan mest olmuştur, her nereye giderse gitsin ve her kimle oturun ise otursun ve her hangi tâife ile sohbet ederse etsin, hakîkatte bizimle oturur ve bu cins ile ihtilâl eyler. Zîrâ sohbet-i ağıyâr, âyîne-i lutf-ı yâridir ve cinsin gayri ile âmîziş, mûcib-i muhabbet ve cins ile ihtilâtdır; zîrâ eşyâ zıddı ile tebeyyün eder.

Ebû Bekr-i Siddîk (r.a.) şekere “Ümmî” tesmiye buyurmuşlardı. Ya'nî şîrîn-mâder-zâd demek idi. Şimdi diğer meyveler şekere karşı tefâhur edip derler ki: “Biz tatlılık mertebesine gelinceye değin, bu kadar acılıklar çekmişiz; sen ise acılığın meşakkatini çekmemiş olduğun cihetle tatlılığın lezzetini ne bilirsin?”

•
ELLİBİRİNCİ FASIL
•

Hız. Pîr-i dest-gîrden bu beytin tefsîrini suâl eylediler:

و لیکن هوا چون بغایت رسید شود دوستی سر بسر دشمنی

*Nazmen tercüme: “Erişdikde meyl ü hevâ gâyet
Muhabbet, adâvet olur ser-be-ser”*

Hız. Hüdâvendigârımız şu sûretle izâh buyurdular: Âlem-i

adâvet, âlem-i muhabbete nisbeten dardır. Zîrâ âlem-i muhabbete vusûl için âlem-i adâvetten kaçarlar. Ve âlem-i muhabbet dahî, muhabbet ve adâvetin vücûd bulduğu âleme nisbeten dardır. Dostluk, düşmanlık, küfür ve îmân ikiliği mücibdir. Çünkü küfür inkârdır. Münkire bir kimse lâzımdır ki, onun münkiri olsun; ve ke-zâ mukırra bir kimse lâzımdır ki, ona ikrâr eylesin. İmdi ma'lûm oldu ki, yegâneği ve bigâneği mücib-i isneyniyettir; ve o âlem, küfür ve îmân ve muhabbet ve adâvetin verâsındadır. Ve mâdemki muhabbet ikiliği mücibdir; ve bir âlem vardır ki, orada ikilik yoktur ve ittihâd-ı mahz vardır; oraya erişildikde ikilikten cüdâ olunur. İmdi ikilikten ibâret olan âlem-i evvel aşkıdır; ve muhabbet şimdi nâzilin nakl eylediği bu âleme nisbetle dündür, onu istemez ve adâveti vardır. Nitekim Mansûr'un muhabbeti derece-i nihâye-ye vâsıl oldukda, kendisine düşman oldu; ve kendisini ma'dûm kılıp "Ene'l-Hak" ya'nî "Ben fânî oldum, Hak kaldı" dedi. Bu ise gâye-i tevâzu' ve nihâyet-i abdiyyettir; ya'nî ancak O'dur demek olur. Binâenaleyh da'vâ ve tekebbür, "Sen Hudâ'sın ve ben bendeyim" demendir. Bu halde kendinin mevcûdiyyetini de isbât etmiş olursun; / ve burada ikilik icâb eder. Ve senin "Hüve'l-İlak" demen dahî ikiliktir. Zîrâ "ene" olmadıkça "Hüve" mümkün olmaz. Binâenaleyh "Ene'l-Hak" kelâmını Hak söyledi, çünkü O'ndan gayri bir mevcûd yoktu; ve Mansûr fânî olmuş idi, o söz İlak'ın kelâmı idi. Âlem-i hayâl, âlem-i musavverât ve mahsûsâte nisbetle vâsî'dir. Zîrâ bütün musavverât hayâlden doğar; ve âlem-i hayâl, hayâlin vücûd bulduğu âleme nisbetle dardır. Söz ile bu kadar anlaşılır, yoksa hakikat-i ma'nânın lafız ve ibâreden ma'lûm olması muhaldir.¹³¹

Huzzârdan birisi şu suâli îrâd eyledi: "Bu halde ibâre ve elfâzın fâidesi nedir?"

Cenâb-ı Mevlânâ (k.s.) efendimiz buyurdular: "Sözün fâidesi odur ki, seni talebe sevk eder; yoksa söz matlûbu hâsıl etmez. Eğer böyle olsa idi, bu kadar mücâhedeye ve kendinin fenâsına hâcet olmaz idi. Nitekim uzaktan bir şeyin hareket ettiğini görür ve onu görmek için arkasından gidersin. Yoksa onu görmeyen hareket sebebiyle değildir. İnsanın nâtıkası dahî bâtında böyledir. Her ne kadar hakikatte sen onu görmez isen de, o ma'nânın talebinde senin için müheyycidir. /

Huzârdan birisi şöyle dedi: "Ben bu kadar ulûm tahsîl ettim ve zabt-ı maânî eyledim; insanda bâkî kalacak olan o ma'nânın neden ibâret olduğu ma'lûm olmadı."¹³²

Hz. Pîr-i dest-gîr buyurdular: Mücerred söz ile ma'lûm olsa idi, fenâ-yı vücûda ihtiyaç olmaz ve bu kadar meşakkatler çekilmezdi. Bâkî kalacak olan o şeyi bilmen için, sen kalmayınca ya kadar sa'y etmek lâzımdır. Meselâ birisi, "Ben Ka'be'nin mevcûd olduğunu işitiyorum; velâkin dama çıkıp o kadar nazar eylediğim halde Ka'be'yi görmüyorum" der. Bittabi' o kimse dama çıkıp başını uzatarak Ka'be'yi göremez, münkir olur. Nitekim kışın kürkü canla taleb edersin; yaz geldikde kürkü atarsın ve hâtır ondan müteffir olur. Şimdi, kürk talebi, sıcaklık husûlü içindir. Kışın mâni' olması sebebiyle sıcaklık bulamadın ve kürkün tavassutuna muhtâc oldun. Fakat mâni' zâil olunca kürkü attın. *إِذَا السَّمَاءُ انشَعَتْ* (İnşikâk, 84/1) Ya'nî "Gök yarıldıkda" ve *إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا* (Zelzele, 99/1) Ya'nî, "Arz şiddetle hareket ettikde" âyetleri sana işârettir. Ya'nî sen, lezzet-i ictimâ'ı gördün; şimdi bir gün gelir ki, bu eczânın lezzet-i iftirâkını görürsün ve o âlemin vüs'atini mütâlaa eylersin ve bu darlıktan halâs olursun. Meselâ birini çarımha bağlarlar; o zanneder ki, orada hoştur; ve lezzet-i halâsı unuttur. Çarımhtan kurtuldukdâ ne azâb içinde bulunduğuna vâkıf olur. Ve kezâlik çocukların perverişi ve âsâyîşi beşikte olur. Halbuki onun içinde ellerini bağlarlar. Eğer bir beşiğe bir bâliğ olan kimseyi koyup bağlarsalar, azâb olur. Ba'zıların zevki ve mezesi, eczâ-yı küllün / cümlemeden mütefferik olup kendi aslına vâsıl olmasındadır. Ba'zıları da hiç yârlık ve aşk ve muhabbet ve küfür ve îmân kalmayıp kendi asıllarına vusûlü isterler. Zîrâ bütün bu eczâ, birtakım duvarlardır; ve ikiliği mûcibdir ve darlıktan ibârettir. O âlem ise mûcib-i vüs'at ve vecddir. Bu söz denilen şey küçüktür, o kadar büyük değildir; kuvveti yoktur. Nasıl büyük olur? Nihâyet sözdür; belki söz za'fî mûcibdir. Müessir Hak'dır ve müheyyic O'dur. Bu söz ise ortada nikâbdır. İki üç harfin terkibi nasıl mûcib-i hayat ve heyecan oluyor?

Meselâ birisi senin huzûruna geldi. Ona riâyet ettin ve "Ehlen ve sehlen" dedin. Onunla hoşlandı ve bu söz mûcib-i muhabbet oldu. Ve birisine söğdün, o iki üç lafız mûcib-i gazab oldu. Şimdi...

İki üç lafız terkîbinin muhabbet ve rızânın izdiyâdına ve gazab ve adâvetin kıyâmına ne taalluku vardır? Ancak Hak Teâlâ her birinin nâzârî, kendisinin cemâl ve kemâline vâki' olmak için, bunları esbâb ve hicâbât kılmıştır. Zayıf olan hicâblar, zayıf olan nazarlara münâsibdir. Hak Teâlâ ise hicâbların arkasından hükümler eder ve sebebler ihzâr buyurur. Bu ekmek vâki'de sebep-i hayât değildir. Ancak Hak Teâlâ onu sebep-i hayât ve kuvvet kılmıştır. Nihâyet o, bir cemâddan ibârettir. Onda hayât-ı insâniyye yoktur ki, kuvvetin ziyâdeliğini mücib olsun. Eğer onun hayâtı olsa idi, kendi kendini zinde tutar idi.¹³³

ELLİİKİNCİ FASIL

Hz. Mevlânâ efendimize bu beyt-i şerîfin ma'nâsını sordular:

ای برادر تو همان اندیشهء ما بقی تو استخوان و ریشهء

Tercüme: "Ey birâder, sen ancak endişeden ibâretsin; senin bâkî kalan şeyin kemik, damar, sinir ve elyâf gibi şeylerdir."

Cevâben buyurdular ki: Bunun ma'nâsını teemmül et. همان اندیشهء [Ya'nî "Endişeden ibâretsin"] endişe-i mahsûsa işârettir; ve sühû-let-i fehm için onu "endişe" lâfzıyla ta'bîr ettik. Velâkin hakîkatte o endişe değildir. Olsa dahî herkesin anladığı "endişe" cinsinden değildir. Lafz-ı endişeden bizim garazımız bu ma'nâ idi; ve eğer bir kimse fehm-i avâm için pek rakîk te'vil etmek isterse الانسان حیوان ناطق [Ya'nî "İnsan, konuşan hayvandır"] der. Nutuk ise, ister muzmer ve ister muzhar olsun "endişe"dir; ve bu hayvanın gayridir. İmdi insanın endişeden ibâret bulunması ve mütebâkîsinin kemik ve elyâf olması doğru olur. Kelâm güneş gibidir. Bütün insanlar ondan harâret ve hayat bulurlar. Güneş ise dâimâ mevcûddur; ve kâffe-i eşyâ dâimâ ondan iktisâb-ı harâret eylerler. Ancak güneş nazara gelmez ve ondan hayat ve harâret bulunduğunu bilmez. Amâ ister şükür, ister şikâyet, ister hayır, ister şer olsun, bir lafız ve ibâre ile söylenilmiş olduğu vakit nazara gelir. Âfitâb-ı / felekî gibi dâimâ tâbândır. Velâkin şua'î duvar üzerine mün'akis olmadıkça nazara gelmez. Nitekim harf ve savt vâsıtası olmazsa, dâimâ mevcûd olmakla berâber, âfitâb-ı kelâmın şua'î zâhir olmaz;

çünkü âfitâb latîfdir ve hava latîfdir. Kesâfet lâzımdır ki, o kesâfet vâsıtasıyla nazara gelsin ve zâhir olsun.

Bir kimse Hak Teâlâ'nın kendisine hiçbir ma'nâ göstermemesi hasebiyle munkabız ve efsürde bir halde kaldığından bahs etti. Hak Teâlâ şöyle etti, böyle buyurdu dedikleri vakit, harâretlendi ve ma'nâyı gördü. İmdi her ne kadar Hakk'ın letâfeti mevcûd ve ona mün'akis idiyse de görmez idi. Emir ve nehy ve halk ve kudret vâsıtasıyla ona şerh olunmadıkça göremedi. Ba'zı kimseler vardır ki, za'flarından bir taâm arasında, bala tâkat getiremediklerinden, pilav, zerde ve helva vesâire yerler; tâ ki kuvvet bulup bî-vâsıta bal yiyebilsinler.

İmdi ma'lûm oldu ki, nutuk latif, tâbân ve gayr-ı munkatî' bir güneştir. Ancak sen şua'-ı âfitâbı görmek ve haz almak için kesif bir vâsitaya muhtâcsın. O âfitâbın şua'ını ve letâfetini, kesâfet vâsıtası olmaksızın gördüğün ve onu görmeğe alışdığın vakit, o güneşin temâşâsında cür'etkâr ve kavî olursun; ve o deryâyı letâfetin aynı içinde, acib renkler ve garîb manzaralar görürsün; ve ne acib şeydir ki, söyleyen de, söylemeyen de o nutuk dâimâ sende mevcûddur. Eğerçi endîşenin içinde bir nutuk yoktur; fakat söylendiği dakikada nutuk dâimâ mevcûddur. Nitekim *الانسان حيوان ناطق* [Ya'nî "İnsan, konuşan bir hayvandır"] derler. O hayvâniyyet dâimâ sen-de mevcûddur; ve sen hayatta oldukça, böylece nutkun dahî dâimâ seninle berâber olmak lâzım gelir. Nitekim bu âlemde uyumak, zuhûr-ı hayvâniyyet icâbıdır. Uyumak ise şart değildir. Ve kezâ nutuk için söylemenin / ve mükâlemenin mücibi vardır; ve söylemek ise, şart değildir.

İnsanın üç hâli vardır: Evvelkisi budur ki, Hak etrâfında dolaşmaz. Kadın, erkek, mal ve hacet ve meder her ne olursa olsun, cümleye ibâdet ve hizmet eder; ve Hakk'a ibâdet etmez. Ba'dehû ona bir ma'rifet ve itilâ' hâsıl oluncâ Hakk'ın gayrisine hizmet etmez. Ve bu halden terakkî ettikten sonra, sâkit olup Hakk'a hizmet ediyorum veyâ etmiyorum demez; bu iki mertebeden dahî hârice çıkmış olur; ve bu tâifenin âlemde bir nişan ve âvâzesi zâhir olmaz. Cenâb-ı Hak ne zâhir ve ne de gâibdir. Her ikisini de ya'nî huzûr ve gaybi yaratıcıdır. Binâenaleyh her ikisinin gayri olur. Çünkü eğer hâzır olsa, gaybet olmamak lâzım ge-

lir. Gaybet vardır ve hâzır değildir; zîrâ huzûrun indinde gaybet vardır. Binâenaleyh o huzûr ve gaybet ile mevsûf olmaz. Aksi halde zıddan zıd doğmak lâzım gelir. Çünkü gaybet hâlinde huzûru, onun halk etmiş olması lâzım gelir; ve huzûr gaybetin zıddıdır. Binâenaleyh zıddın zıddan doğması câiz değildir; ve Hakk'ın kendi mislini yaratması câiz olmaz. Zîrâ ۷ ۷ ۷ [Ya'nî "O'nun benzeri yoktur"] derler. Eğer mislin misli yaratması mümkün olsa, tercîh-i bilâ-müraccâh lâzım gelir. Hem de bir şeyin kendi nefsinin icâd etmesi iktizâ eder. Halbuki ikisi de müntefidir.

Buraya vâsıl olduğun vakit, dur ve tasarruf etme ki, artık aklın burada tasarrufu yoktur. O akıl deryâ kenarına kadar gelip durur. O kadar durur ki, durmak kalmaz. Bütün kelâmlar ve ilimler ve hünerlerin meze ve çeşnisi bu sözdendir. Eğer bu söz olmasa, hiçbir işte ve hırfetde meze ve zevk kalmaz. Gâye-i mâ-fî'l-bâbı bilmezler. Bilmek de şart değildir. Nitekim bir erkek, mâldâr, koyunları ve at sürüleri vesâiresi olan bir kadını almak ister; ve bu erkek onları timar eder ve bağları iskâ eyler. Her ne kadar bu hizmetlerle / meşgûl olursa da, bu işlerin zevkini, o kadının mevcûdiyyetinden bulur. Zîrâ eğer o kadın ortadan kalkarsa, o işlerde hiçbir zevk kalmaz ve burûdet hâsıl olur; ve rûhsuz görünür. İşte bunun gibi âlemin bütün hırfetleri ve ulûmu ve sâiresi, hayâtı ve hoşluğu ve harâreti, zevk-i ârifin pertevinden alırlar. Zîrâ eğer onun zevki olmasa ve onun vücûdu bu işlere zevk ve lezzet vermese, hep mürde görünür; vallâhu a'lem.

230

ELLIÜÇÜNCÜ FASIL

Mukaddemâ şiir söyler idik ve şiir söylemeyi icâb eden bir azîm dâiye var idi. O vakit de eserler mevcûd idi. Dâiyenin fûtûra uğradığı ve hâl-i gurûbda bulunduğu bu sâatde dahî eserler vardır. Âdet-i ilâhiyye böyledir ki eşyâyı vakt-i şürûkda terbiye buyurur; ve ondan âsâr-ı azîme ve hikmet-i kesîre izhâr eyler. Gurûb hâlinde dahî o terbiye kâimdir. Nitekim Hak Teâlâ *رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ* (Müzzemmil, 73/9) [Ya'nî "O, doğunun da, batınının da Rabb'idir"] buyurur ki, devâf-i şânka ve gâribenin Rabb'i demektir.

Mu'tezile: "Efâlin hâhki kuldur ve kendisinden sâdır olan her bir fiilin hâhki o bendedir" derler. Böyle olması câiz değildir. Zîrâ o bendeden sâdır olan her bir fiil, ya akıl ve rûh ve kuvvet ve cisim gibi kendisinde olan âlet vâsıtasıyla; yâhut cem'i ahvâlde bî-vâsıttadır. Vâsita ile olunca onun hâhki-ı efâl olması câiz olmaz. Zîrâ o bende bu vâsıtaları cem'a kâdir değildir. Binâenaleyh o kimse bu âlet vâsıtasıyla vücûda gelen bu fiilin hâhki olmaz; çünkü âlet, onun mahkûmu değildir; ve âletsiz fiilin hâhki olmak câiz olmaz. Zîrâ bu âlet olmaksızın, ondan fiilin sudûru / muhâldir. İmdi ale'l-ıtlâk ma'lûm oldu ki, efâlin hâhki Hak'dır, bende değildir. Bendeden sâdır olan her bir fiil, hayır olsun, şer olsun o onu bir niyet ile meydana koyar. Ammâ o işlerin hikmeti, onun tasavvur ettiği ma'nâ ve hikmet kadar değildir. O işte ona görünen fâide, ondan vücûda gelen fiilin fâidesi kadar olur. Fakat onun fevâid-i külliyyesini, ya'nî ondan ne semerât iktîfâ edeceğini Hak bilir. Meselâ, sevâb ve nîk-nâm ve dünyâda emniyyet kazanmak niyeti ile namaz kılarınsın; fakat o namazın fâidesi ancak bu kadar olmayacaktır; yüzbin fâideler verilecektir ki, o senin vehminden geçmez. O hizmetler üzerine kazanılacak fâideleri Cenâb-ı Hak bilir.

Şimdi... İnsan dest-i kudretin kabzasında yay gibidir ve Hak Teâlâ Hazretleri onu hizmetlerde kullanır; ve hakîkatte fâil, yay değil, Hak'dır. Yay âlet ve vâsıttadır; lâkin Hak'dan bî-haber ve gâfildir; ve onun imâdı gaflettir. Görmez misin ki, bir kimseyi bîdâr ettikleri vakit dünyâdan bîzâr olur ve soğur ve ondan vaz geçer. İnsanın küçüklüğünden beri olan neşv ü nemâsı gaflet vâsıtasıyla; ve illâ neşv ü nemâ bulmaz ve büyümez idi. İmdi o, gaflet vâsıtasıyla ma'mûr ve cesîm olduğundan, onu gafletlerden yıkayıp pâk etmek için, Hak Teâlâ cebren ve ihtiyâren yine meşakkatleri ve mücâhedeleri musallat kılar. Ondandır sonra o âleme âşinâ olmak mümkün olur. İnsanın vücûdu bir mezbele misâlidir. Gübre yığını, ancak gübre yığını!... Eğer azîz ise, onda hâtem-i pâdişâh olduğu içindir. Âdem'in vücûdu bir buğday çuvalı gibidir. Pâdişâh "Bu buğdayı nereye götürüyorsun? Onun içinde benim ölçüğüm vardır" diye nidâ eder. Halbuki o, ölçekten gâfildir ve ölçek buğdaya batmıştır. Eğer o ölçüğe vâkıf olsa, hiç buğdaya iltifat eder mi?

Şimdi... Seni âlem-i / ulvîye çeken ve âlem-i süfliden soğutup

fâtir kılan her bir endîşe, o ölçüğün aksi ve pertevidir ki, insan o sebeble o âleme meyl eder; aksi olarak âlem-i süflîye meyl ettikde, bu hâl, o ölçüğün hicâb içinde ihtifâ etmiş olması âlâmetidir.

•
ELLİDÖRDÜNCÜ FASIL
•

Huzûrda olanlardan biri dedi: "Kâdî İzzeddin selâm eder ve dâimâ senâ ve mahmedetinizi söyler."

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Beyit:

هر که ما را کند بنیکی یاد یادش اندر جهان بنیکی یاد

Nazmen tercüme: "Bizi her kim ki hayr ile ede yâd
Hayr ile yâd olunsun, olsun şâd."

Eğer bir kimse birisi hakkında hayır söyler ise, o hayır ve iyilik kendisine âit olur; ve hakîkatte o senâyı ve hamdi kendisine söyler. Onun nazîri budur ki, bir kimse evinin etrâfına gül ve reyhan diker; her baktığı vakitte, gül ve reyhan görür ve dâimâ cennet içinde olur. İnsanlar hakkında hayır söylemeyi i'tiyâd edince, birinin zikr-i hayriyle meşgûl oldukda, o kimse onun mahbûbu olur ve onu yâd edince mahbûbu yâd etmiş olur. Mahbûbu yâd etmek ise, gül ve gülistan ve revh ve râhat olur; ve birinin fenâlığını söyleyince, onun nazarında mebgûz olur. Onun hâtır ve hayâle gelmesi, yılan, akrep veyâ diken müşâhede etmek gibi olur. Gece ve gündüz senin için gülistan ve riyâz-ı cennet görmek mümkün iken, niçin yılanlık / ve dikenlik arasında dolaşırsın. Dâimâ gül ve gülistan içinde olmak için cümleyi dost tut! Herkesi düşman addedersen, nazarına düşmanın hayâli gelir. Gece ve gündüz yılanlık ve dikenlik içinde dolaşmış olursun. Binâenaleyh evliyânın herkesi dost tutması ve iyi görmesi, gayrileri için değildir.¹³⁵ Nazarlarına hayâl-i mekrûh ve mebgûz gelmemesi için, bu hâli kendilerinin fâidesi zımında ihtiyâr eylerler. Mâdemki insanların zikri ve hayâli lâbûd ve zarûrîdir; kerâhat-i mebgûz yollarını teşvîş etmemek için, halkı zikr ettiklerinde, cümlesinin mahbûb ve matlûb bulunmasına cehd ederler. İmdi iyilikten ve kötülükten, halk hakkında her ne yapar isen, sana âit olur. İşte bunun için Hak Teâlâ

buyurur: *فَعَلَيْهَا* (Fussilet, 41/46) Ya'nî "Kim ki amel-i sâlih işlerse, nefsinin lehine ve kim ki fenâlık ederse, nefsinin aleyhinedir." Ve *وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* (Zilzâl, 99/7-8) Ya'nî "Kim ki zerre mikdârı hayır işlemişse, onu görür; ve kim ki zerre kadar şer işlerse, o da onu görür."

Birisi şu suâli irâd eyledi: "Hak Teâlâ Hazretleri melâike lisânında: لَنْ تَجْعَلَ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ" (Bakara, 2/30) Ya'nî "Yâ Rab, yeryüzünde fesâd edecek ve kan dökcek kimse mi halk edeceksin? Halbuki biz senin hamdinle, tesbîh ve zikrinle takdîs ederiz" buyurur. Halbuki Âdem henüz gelmemiş idi. Melâike Âdem'in kan dökmeğine ve fesâd eyliyeceğine nasıl hüküm ettiler?"

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular: Buna iki vecih ile cevâb verdiler; biri menkûl, diğeri ma'kûldür. Menkûl olan odur ki, melâike bir kavmin geleceğini ve sıfatları / böyle olacağını levh-i mahfûzdan mütâlaa ettiler. Binâenaleyh ondan haber verdiler. İkinci vecih odur ki, melâike tarîk-ı akl ile o kavmin yeryüzünde zuhûra geleceğini ve lâbüd hayvan olacaklarını ve hayvandan bu zâhir olacağını ve her ne kadar onlarda ma'nâ bulunur ve nâlık olurlarsa da, kendilerinde hayvânîyyet olduğundan, nâcâr fisk edeceklerini ve kan dökücülüğün levâzım-ı âdemîden olduğunu istidlâl ettiler.

Bir tâife başka bir ma'nâ beyân buyururlar, şöyle ki: Melâike akl-ı mahz ve hayr-ı sırtırlar ve onların bir işde aslâ ihtiyârı yoktur. Nitekim rü'yâda bir fiil icrâ eylersin, onda muhtâr olmazsın. Eğer hâlet-i nevmdde, gerek küfr etsen ve gerek tevhd eylesen; ve eğer zînâ irtikâb etsen, lâ-cerem sana i'tirâz olunmaz. Melâike hâl-i yakazada bu mesâbededirler; ve âdemiler ise, bunun aksinedirler. Onlarda ihtiyâr ve heves vardır. Her şeyi kendi nefisleri için isterler ve her şey kendilerinin olmak için kan ederler. Bu hâl ise, sıfât-ı hayvânîyyettir. Binâenaleyh melâike, âdemiler hâlinin zıddı olarak zâhir oldu. İmdi her ne kadar orada bir söz ve zebân mevcûd değil idiye de, böyle dediler diye bu tarîk ile onlardan haber vermek câizdir. Onun takdîri böyle olur ki, eğer bu iki hâl-i mütezâdd söze gelseler ve kendi hâlerinden haber verseler böyle olur. Nitekim şâir der ki: Havuz, "Ben doldum" der. Havuz söz

söylemez. Onun ma'nâsı budur ki, eğer havuzun dili olsa idi, bu hâl içinde böyle der idi. Her bir meleğin batımında bir levh vardır ki, o levhden kendisinin kuvveti kadar, ahvâl-i âlemi ve vukû' bulacak şeyleri evvelce okur; ve okuyup bildiği şeyler, vücûda geldiği vakit o meleğin Bârî Teâlâ hakkındaki i'tikâdı ve aşkı ve mestliği artar; ve Hakk'ın azametine ve gaybdânlığına taaccüb eyler; ve onun aşk ve i'tikâdının ziyâdeliği ve taaccübü bi-lafz ve ibâre onun tesbîhi olur. / Nitekim mi'mâr bu evi binâ ederken, bu kadar ke-
 235 reste ve bu kadar kerpiç ve bu kadar çivi gidecektir diye şâkirdine haber verir. Hânenin hitâmında bilâ-ziyâde ve lâ-noksan, ancak o kadar levâzım sarf edilmiş olur. Şâkirdin i'tikâdı tezâyüd eder. Melâike dahî bu mesâbededirler.

Birisi Hz. Şeyh'den (Ya'nî Hz. Pîr-i dest-gîrden) şunu suâl etti: "Hakk-ı âlilerinde خلقت الانلاك لولاك لا لولاك [Ya'nî "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım"] buyrulan Mustafâ (s.a.v.) bu azamet ile berâber محمد لم يخلق محمدا يا ليت رب محمد "Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i, Muhammed'i halk buyurmasa idi" der. Bu nasıl olur?"

Cenâb-ı Şeyh bu vech ile cevâb verdi: Bu söz, misâl ile tavazuh eder. Bir karyede bir erkek bir kadına âşık oldu; ve her ikisinin evleri yakındı. Berâberce ömür sürerler ve balıkların su ile hayat buldukları gibi, onlar da semirir ve neşv ü nemâ bulurlar; ve hayatları yekdiğerinden olurdu. Nâgâh Hak Teâlâ onları zengin etti. Öküzleri, koyunları, at sürüleri, malları, altınları ve haşem ve hademleri çoğaldı. Kesret-i tena'umdan şehre azm edip, her birisi birer şâhâne konak satın aldılar ve orada ikâmet eylediler. Bu bir tarafta, o bir tarafta. Hal bu gâyeye erişince o iş ve o visâle muvaffak olamadılar. Derûnları alt üst ve ciğerleri sûzân olup, gizli nâleler ettiler; çâre olmadı. Bu sûziş derece-i gâyeye vâsıl oldu. Onlar, bu âteş-i firâk içinde külliyyen yandılar. Böyle olunca nâleleri mahall-i kabûlde vâki' olup, emvâl ve mevâşiye noksan ârız olarak, tedric ile evvelki hâle rücû' eylediler. Bir zaman sonra evvelki karyede birleştiler ve iş u vasla koyuldular; firkatin acılığını yâd ettiler. محمد لم يخلق محمدا يا ليت رب محمد [Ya'nî "Ne olaydı, Muhammed'in Rabb'i Muhammed'i halk buyurmasa idi"] "âvâzı zâhir oldu. Çünkü cân-ı Muhammed (s.a.v.) mücerred olup âlem-i kudsde

ve Hak Teâlâ'nın visâlinde / neşv ü nemâ bulur idi. Bahklar gibi o deryâ-yı rahmete dalar idi. Gerçi bu âlemde peygamberlik ve halka reh-nümâlık makâmına ve pâdişahlık azametine mâlik ve şöhret ve sahâbet içinde idi. Velâkin yine ıyş-i evvele rüçü' ettikte "Keşke peygamber olmasa idim ve bu âleme gelmese idim" der. Zîrâ o visâl-i mutlaka nisbetle bütün bu memleket bâr-ı azâb ve meşakkattir. Bu ilimlerin ve mücâhedelerin ve bendeliklerin kâffesi istihkâk-ı Bârî'ye nisbetle, birisinin senin önüne baş koyup bir hizmet ederek geçip gitmesi gibidir. Eğer hizmet-i Hak'da dâimâ zemîne baş koysan, bir kere başını zemîne koymuş gibi olursun. Zîrâ Hakk'ın istihkâkı ve lutfu, senin vücûdundan ve hizmetinden mu-kaddemdir. Seni nereden çıkarıp mevcûd eyledi ve kulluğa ve hizmete müstaid kıldı ki, sen onun hizmetinden ve kulluğundan dem vuruyorsun. Bu ilimler ve kulluklar, ağaçtan ve yünden birtakım sûretler düzüp, ondan sonra huzûr-ı Bârî'ye arz ederek: "Yâ Rab, bu sûretler bana hoş geldi, yaptım; fakat can vermek senin işindir. Eğer can verir isen, ilimlerimizi ve amellerimizi ihyâ buyurmuş olursun ve eğer vermezsen fermân senindir" demeye benzer.

İbrâhîm (a.s.), Cenâb-ı Hak o Zât-ı Ecell ve A'lâdır ki, "Yuhyî ve yümît" ya'nî "Diriltir ve öldürür" buyurdu. Nemrûd ise *أَنَا أُحْيِي وَ أُمِيتُ* (Bakara, 2/258) ya'nî "Ben de diriltir ve öldürürüm" dedi. Hak Teâlâ Nemrûd'a mülk ihsân etti. O, kudreti kendinden bilip, Hakk'a havâle eylemedi. "Ben dahî diriltir ve öldürürüm" dedi. Bu mülkten murâdım dânişdir. Hak Teâlâ Âdem'e ilim ve fetânet ve mezâk ihsân buyurmuştur. O ise, ben bu ilim ve amel ile işlere vücûd veririm, der ve kendine izâfet eyler ve *هُوَ يُحْيِي وَ يُمِيتُ* (A'râf, 7/158) [Ya'nî "O öldürür ve diriltir"] demez.

Birisi büyük Mevlânâ (r.a.)dan (*Ya'nî Hz. Pîr'in peder-i âlileri olan Sultân-ı Ulemâ hazretlerinden*) suâl etti ki: İbrâhîm (a.s.), Nemrûd'a: "Benim Rabb'im ölüyü diriltir ve diriye öldürür" dedi. Nemrûd "Ben de böyle yaparım" diye cevâb verdi. İbrâhîm (a.s.) *لَا*

أَبْرَاهِيمَ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ beyân buyrulduğu üzere, tekrâr başka bir delil getirip "Benim Rabb'im güneşi maşrıktan çıkarıp, mağribden batırır. Eğer sen ulûhiyyet da'vâsı ediyorsan, onun aksini yap!" dedi. Bundan Nemrûd'un İbrâhîm (a.s.) ilzâm etmesi iktizâ eder. Zîrâ Hz. İbrâhîm,

evvelki sözünü ve delilini terk edip cevap vermedi; ve başka bir delile şürû' eyledi. Cenâb-ı Sultânü'l-Ulemâ, o kimseye cevap verdiler ki: "Başkaları herze söylüyorlar, sen de mi herze söylüyorsun? Bu iki misâl içinde bir sözdür. Sen de, onlar da hatâ etmişsiniz."

Bunun ma'nâsı çoktur. Bir ma'nâsı odur ki: Hak Teâlâ seni ketm-i ademden, batn-ı mâderde tasvîr eyledi; ve maşrık vâlidenin batnı idi. Oradan tulû' eyledin ve mağrib-i kabre gurûb ettin. Bu ancak başka ibârede evvelki kelâmdır ki *يحيى و يميت* [ya'nî "Diriltir ve öldürür"] demektir. Şimdi... Eğer senin kudretin var ise, mağrib-i kabirden, maşrık-ı rahme îâde eyle. Bunun diğer ma'nâsı odur ki: Vaktâki tâat ve mücâhede ve ulûm-i seniyye vâsıtasıyla ârife rûşenlik ve mestlik ve revh ve râhat hâsıl olur; ve onu terk hâlinde, o hoşluk gurûb eder. İmdi tâatın bu iki hâli onun maşrık ve mağribi olmuş olur. Eğer sen gurûb hâlinde ve terk-i tâat ve ifsâd hâlinde, muktedir isen, tâatdan tulû' / eden o rûşenliği ve zevki bu gurûb hâlinde dahî izhâr eyle! Bu ise kulun kârı değildir; ve bende aslâ ona muktedir değildir. Bu Hakk'ın işidir. Güneşi isterse mağribden ve isterse maşrıkdan tulû' ettirir. Çünkü *هُوَ الْكَلْبِيُّ* *يُحْيِي وَ يُمِيتُ* (Bakara, 2/258) Ya'nî "İhyâ ve imâte eden O'dur".

Kâfir ve mü'min, ikisi de tesbîh ederler; zirâ Hak Teâlâ Hazretleri, her kim doğru yola gider ve doğruluğa sa'y eder ve şeriata ve tarik-ı enbiyâ ve evliyâyâ mütâbaat eyleser, ona hoşluklar ve rûşenlikler ve dirilikler zâhir olacağını; ve aksini yapanların önünde de, zulmetler ve korkular ve uçurumlar ve belâlar bulunduğunu haber vermiştir. Her ikisi de buna sa'y edince, Hak Teâlâ va'd buyurmuş olduğu şeyi bilâ-ziyâde ve lâ-noksan onlara tevcih buyurup izhâr eyleser. Meselâ biri hırsızlık etti, astılar; o dahî müslümanların vâizidir. Zirâ o maslûb "Her kim hırsızlık ederse hâli budur" der. Ve emânet ve sıyâneti hasebiyle pâdişâh birisine hil'at ihsân etti. O da müslümanların vâizidir. Velâkin hâin o zebân ile ve emîn bu zebân ile vâ'z eder. Sen bu iki vâizin arasındaki farka bak!..

ELLİBEŞİNCİ FASIL

Hızır, birisine hitâben buyurdu ki: Hâtırın hoş mudur, nasıldır? Hâtır aziz bir şeydir, bir tuzak gibidir. Sayd etmek için, tuzakın sağlam olması lâzımdır. Eğer hâtır nâ-hoş olursa, tuzak bozulmuş olur; işe yaramaz. İmdi bir kimse hakkındaki muhabbet ifrât üzere olmamalıdır. Düşmanlık da ifrât ile olmamalıdır. Bu her ikisinden tuzak bozulmuş olur. خیر الامور اوسطها [Ya'nî "İşlerin hayırlısı ortasıdır"] mücibince, vasat derecede olmalıdır. İfrât üzere olmamalıdır dediğim muhabbet Hak Teâlâ'nın gayri hakkındadır. Hak Teâlâ hakkında ise, hiç ifrât mutasavver değildir. Onun hakkındaki / muhabbet, her ne kadar ziyâde olursa bihterdir. Vaktâki gayr-i Hak'a olan muhabbet müfrit olur ve halk ise devr-i feleğin musahharıdır, felek döner ve halkın bütün ahvâli de döner. İmdi muhabbet bir kimse hakkında ifrât ile oldukça, dâimâ onun saâdeti ve azameti arzû olunur. Bu ise müteazzirdir. Binâenaleyh hâtır müşevveş olur ve adâvet müfrit oldukça, dâimâ onun nuhûset ve nekbeti istenir; çerh-i felek ise dâirdir; bir vakit mes'ûd ve bir vakit menhûs olur. Ale'd-devâm menhûsiyyet dahî müyesser değildir. Binâenaleyh yine hâtır müşevveş olur. Hakk-ı Bârî'deki muhabbet bütün âlem ve halâyıkda, mecûsî, yahûdî, nasrânîde ve cümle mevcûdâtta kâmindir. Bir kimse mücîdini nasıl sevmez? Muhabbet onda kâmindir. Ancak mevânî' onu mahcûb kılar. Mevânî' mürtefi' olunca, o muhabbet zâhir olur.

Mevcûdât ne demek? Adem bile mevcûd olmak ümidiyle cûşiştedir. Nitekim dört kimse, mansıb talebiyle pâdişâhın huzûrunda saf olurlar ve her birisi pâdişâhın mansıbı kendisine vermesine muntazır ve diğerinden şermendedir. Zirâ birinin ümidi, diğerinin ümidini münâfidir. İmdi icâd olunmaları ümidiyle saf bağlayıp Hak'dan "Beni vâ eyle" diye kendilerinin mesbûk'ül-icâd olmalarını isteyen ademler, yekdiğerilerinden şermendedirler. İmdi ademler böyle olunca, mevcûdât nasıl olur? *وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ* (İsrâ, 17/44) [Ya'nî "Hiç bir şey hâric değil, hepsi O'na hamd ve tesbîh ederler"] acib değildir. Acib olan budur: Beyit:

كفر و دين هر دو در رهست پويان وحده لا شريك له گويان

240 Tercüme: "Birdir ve şerîki yoktur, deyici oldukları halde, küfür ile dînin her ikisi de yolunda koşucudur."/

Bu hânenin binâsı gafletten'dir ve ecsâm-ı âlemin bütün kıvâmı gaflet üzerinedir. Bu cisim dahî gafletten neşv ü nemâ bulur. Gaflet ise küfürdendir; ve küfrün vücûdu ile berâber dînin vücûdu mümkün değildir. Zîrâ din, terk-i küfürdür. İmdi, terki mümkün olan bir küfür olmalıdır. Binâenaleyh her ikisi de bir şeydir. Bu onsuz, o hunsuz olmadığından lâ-yetecezzâdırlar; hâlıkları birdir. Eğer hâlıkları bir olmasaydı, mütecezzî olurlar idi. Zîrâ her birisi bir şeyi yaratır idi; mütecezzî olur idi. İmdi mâdemki Hâlık birdir وحده لا شريك له [Ya'nî "O, ortağı olmayan bir tektir"] olur.

Hazret-i Pîr'e dediler ki: "Seyyid Burhâneddin (k.s.)¹³⁶ sözü güzel edâ buyururlar; amâ Senâî (k.s.) nun şiirini kelâm arasında çok okurlar."

Hz. Pîr cevâben buyurdular: Seyyid, dedikleri gibi yaparlar. Âfitâb güzeldir; nûr verir, aybı budur. Zîrâ Cenâb-ı Senâî'nin kelâmını zikir etmesi, söyledikleri kelâmı ızhâr etmektir. Ve eşyâyı güneş gösterir; rü'yet güneşin nûru içinde mümkün olur; ve güneşin nûrundan maksûd eşyâyı göstermesidir. Nihâyet bu güneş birtakım şeyler gösterir ki, işe yaramaz. Bir güneş ki, işe yarayan şeyleri gösterir, güneşin hakîkati odur; ve bu güneş ise o âfitâb-ı hakîlînin fer'î ve mecâzıdır. Nihâyet siz bu güneşten akl-ı cüz'înin mikdârınca bıktınız, melûl oldunuz. Size gayr-i mahsûs olan şeylerin görünmesi ve dânişlerin tezâyüdü için, nûr-ı ilim talep ettiniz; ve her üstâddan ve ahbâbdan bir şey öğrenmek ve anlamak ümidine düştünüz. Binâenaleyh âfitâb-ı sûrinin gayrı, keşf-i maânî ve hakâyık / olunan bir güneş olduğunu bildin. Ve bu ilticâ edip hoşlandığınız ilm-i cüz'î, o büyük ilmin fer'idir ve onun pertevidir. Seni o büyük ilme ve âfitâb-ı asliye da'vet eder. **أُولَئِكَ يَتَدَوَّرُونَ مِنْ مَكَانٍ** (Fussilet, 41/44) Ya'nî "Onlara mekân-ı baidden nidâ olunur." Sên o ilmi kendi tarafına çekersin. O, "Ben buraya sığmam, sen oraya geç vâsil olursun. Benim buraya sığmam muhâldir; ve senin oraya gelmen güçtür" der. Muhâlin tekvini muhâldir. Ama sa'bın tekvini muhâl değildir. Binâenaleyh her ne kadar sa'b ise de, ilm-i azîme vusûl için cehd et ve onun buraya sığıcağını ümid etme; zîrâ muhâldir. İşte bunun gibi, ağniyâya sıfat-ı gınâ hâsıl olmak

için, Hakk'ın gınâsının muhabbetinden, pul pul ve habbe habbe cem' ederler. Pertev-i gınâdan hitâb gelir ki: "Ben büyük gınâ cânîbinden size münâdîyim. Beni niye buraya çekiyorsunuz? Ben buraya sığmam; siz bu gınâ tarafına geliniz."

Elhâsıl asl olan âkıbetdir; âkıbet mahmûd olsun! Âkıbetin mahmûd olması odur ki, bir ağacın kökü o bâğ-ı rûhânîde sâbit olur ve dalları başka yerde muallaktır. Âkıbet o meyveleri, o bağa götürürler; zîrâ kök o bağdadır. Ve eğer aksi olursa, gerçi sûrette tesbîh ve tehlîl eder; fakat kökü bu âlemde olduğundan, onun bütün o meyvelerini bu âleme götürürler ve her ikisi de o bağda olurlar ise nûrun-alâ-nûr olur.

ELLİALTINCI FASIL

Ekmelüddin¹³⁷ dedi ki: "Mevlânâ'ya âşıkım ve dîdârına arzûmendim. Âhiretim hâtırına gelmiyor. Mevlânâ'nın nakşını bu endişeler ve hâtıralar olmaksızın, münisim ve ârâmım görüyorum. Ayn-ı sûreti olsun veyâ hayâli olsun, onun cemâliyle lezzetler hâsıl oluyor."/

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular: Her ne kadar âhiret ve Hak hâtıra gelmez ise de, hepsi muhabbetin içinde muzmer ve mezkûrdur.¹³⁸ Bir halifenin huzûrunda rakkâsenin birisi zil çalıyordu. Halife *صنعة في يدك* Ya'nî "Elinde san'at vardır" dedi. Rakkâse dahî:

قالت في رجلي Ya'nî "San'at ayağımdadır" diye cevap verdi ki, elimdeki hoşluklar, ayağımda muzmer olan hoşluklardandır, demek idi. Binâenaleyh her ne kadar mürîd, tefâsîl-i âhireti hâtıra getirmez ise de, şeyhini görmekten hâsıl ettiği lezzet, bütün o tefâsîli mutazammındır ve o tefâsîlin kâffesi, o lezzette muzmerdir. Nitekim bir kimse oğluna veyâ birâderine iltifat edip muhabbet eyler; bütün uhuvvetten ve ümîd-i vefâdan ve onların kendisine olan muhabbetten ve âkıbet-i emrden, velhâsıl akrabânın akrabâdan ümîd ettikleri birtakım menfaatlerden hiç birisi hâtırına gelmez. Velâkin bu tefâsîlin cümlesi, o mülâkât ve iltifâtın içinde muzmerdir. Ve nitekim gerek toprak ve gerek su içinde bulunsun, odunda hava muzmerdir. Zîrâ onda hava olmasa idi, ona ateşin te'sîri olmaz idi.

Çünkü hava ateşin gıdâsıdır ve onun hayâtıdır. Görmez misin ateş üfleince hayat bulur. Odun suda olsun, toprakta olsun, onda hava kâmindir. Eğer onda hava kâmin olmasaydı, su yüzünde durmaz idi. Ve kezâ söz söylersin. Bu sözün levâzımından birçok şeyler vardır. Meselâ akıl, dimâğ, dudak, ağız, damak, dilden ve tenin reisleri olan cümle eczâdan ve erkân ve tabâyi' ve eflâkten âlemin kıvâmını mücib olan âlem-i sıfâta kadar, yüzbin esbâb vardır. Ondandır sonra da zât mevcûddur. Bunların cümlesiyle berâber bu ma'nâlar söylediğin sözde zâhir değildir ve âşikâr olmaz; cümlesi zikir olunduğu / vechile sözde muzmerdir.

Âdemin karşısına her gün bî-ihityâr beş altı kere hî-murâdîhk çıkar. Bu bî-murâdîhka onun kat'an te'siri yoktur; bu gayriden olur. O âdem, gayrın musahharıdır ve o gayr, onun murâkıbidir. Binâenaleyh bed fiillik ona renc ü elem verir. Eğer murâkib olmasa, o fiilin münâsibini nasıl verir? Maahâzâ bî-murâdîhkları insanın tab'ı mukırr olmaz; ve "Ben bir kimsenin hükmü altındayım" diye mutmain bulunmaz.

صفته اي علي صورته اي علي خلق الله آدم يا'nî "Allah Teâlâ Âdem'i, kendi sûreti üzerine, ya'nî sıfatı üzerine halk etti" hadîs-i şerîfi mücibince, Hak Teâlâ sıfat-ı ubûdiyyetin zıddı olan vasf-ı ulûhiyyeti insanda âriyet koymuştur. Bunun âriyet olduğunu âdemin sırrına o kadar söylediği ve o müsteârı onda bırakmadığı halde, insan yine bu bî-murâdîhkları çabuk unuttur ve ona fâide vermez. O müsteârın kendi mülkü olmadığına yakîn hâsıl edinceye kadar, tokattan halâs olmaz. Biz böyle olduğuna mutlakâ yakîn hâsıl et diye ibrâm etmiyoruz; ondan daha ednâsını söylüyoruz. Ya'nî sende "Sakın müsellem olarak söyledikleri gibi olmasın?" diye bir zan peydâ olsun diyoruz. Sana böyle olduğuna yakîn hâsıl olmadı; ya böyle olmadığına nasıl yakîn hâsıl oldu?

ELLİYEDİNCİ FASIL

Ârifin biri dedi: Gönlüme küşâyiş gelmek için bâzı evliyânın gürüzgâhı olan külhana gittim. Gördüm ki külhancıbaşının bir çırağı olup, hizmet eyler idi; ve külhancıbaşı ona, şöyle, böyle et diye

emr eder, o da hizmetini serî' bir sûrette ifâ eyler idi. Külhan onun sür'ati ve emre itâati sebebiyle / iyice kızdı. Külhancıbaşı "Evet, işte böyle serî' ve çâlâk ol ve edeb gözet; tâ ki makâmımı sana vereyim ve seni yerime oturtayım" der idi. Bana gülme geldi ve ukdem açıldı. Gördüm ki bu âlemin reisleri kendi çâkerleriyle bütün bu sıfat üzerinedirler.

•
ELLİSEKİZİNCİ FASIL
•

Huzûrda olanlardan birisi dedi: O müneccim "Siz bu eflâkin ve küre-i hâkînin hâricinde bir şey mevcûddur diye da'vâ edersiniz. Benim indimde bunun gayri bir şey yoktur, eğer varsa nerede olduğunu gösteriniz" diyor.

Hız. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular: Evvelen bu suâl fâsidedir; zîrâ "Nerededir?" diyorsun. Halbuki onun yeri yoktur. Ondan sonra gel sen söyle ki, senin bu i'tirâzın neredendir? Ve hangi mahalledir? Dilde, ağızda, gözde ve sînede değildir. Bunların cümlesini tefahhus etsen ve pâre pâre, zerre zerre eylesen, bu i'tirâz ve endişeyi aslâ bulamazsın. Kendi endişenin mahallini bilemeyince, hâhk-ı endişenin mahallini nasıl bilirsin? Sana bu kadar bin endişe ve ahvâl gelir, elinde değildir ve senin mağdûrun ve mahkûmun değildir. Ve eğer buna muttali' olsan, senin üzerini pek ziyâde memerr ittihâz eden bu şeylerin cümlesi nerede olduğunu bilir idin. Halbuki sen bunların nereden gelip, nereye gittiğinden ve ne yapacağından bî-habersin. Mâdemki kendi ahvâline ittîlâ'dan âcizsin; hâhkına ittîlâ'ı nasıl ümid eylesin? Bir fâhişe kadın müneccime hitâben der ki: "Ey kelb, gökte yoktur diyorsun, olmadığını nasıl biliyorsun? Âsumâmı / tamâmı tamâmına ölçtün, her tarafını dolaştın, şimdi geldin de orada olmadığını haber veriyorsun öyle mi? Hânende tuttuğun fâhişeni bilmiyorsun, âsumâmı nasıl bileceksin?" Hey! sen âsumâmı iştmişsin. Yıldızların ve eflâkin adlarını haber veriyorsun. Eğer âsumândan tamâmen bâlâya gide idin bu herzeleri söylemez idin. Bizim âsumânda değildir demekten murâdımız, âsumânda yok demek değildir. Ya'nî âsumân O'nun muhît değildir; O ise âsumânı muhîttir; ve âsumâna O'nun bî-çûn ve bî-keyfiyyet taalluku vardır. Sana olan taalluku da böyledir.

Herşey O'nun dest-i kudretindedir ve O'nun mazharıdır ve O'nun tasarrufundadır. Binâenaleyh âsumân ve ekvândan hâric değildir; ve bi'l-küllîyye onda da değildir; ya'nî bunlar, O'nu muhîf değildir; O her şeyi muhîttir.

Birisi "Yer, gök, arş ve kürsîden evvel Cenâb-ı Hak acabâ nerede idi?" diye sordu. Ona cevâben dedim ki: Evvelen bu suâl fâsîd-dir; zîrâ Hak, bir mahallî olmayandır; sen ise "Cümleden evvel nerede idi?" diye soruyorsun. Halbuki senin birtakım şeylerin vardır ki mahallî yoktur. Bunların nerede olduğunu bilmediğin halde, ale'l-ıtlâk bî-mahal olan Hakk'ın mahallîni niçin soruyorsun? Senin endîşene bir mahal tasavvuru mümkün değildir. Nihâyet Hâk-k-ı endîşe, endîşeden daha ziyâde latîfdir. Meselâ evi yapan mî-mâr, evden daha latîfdir. Çünkü birbirine benzemeyen böyle işle-rin ve tedbirlerin yüz tânesini yapabilir. Binâenaleyh o pek ziyâde latîf olmuş olur; velâkin onun letâfeti görünmez. Ancak âlem-i his-de zâhir olan hâne ve bir amel vâsıtasıyla onun o letâfeti cemâlini gösterir. Kışın zâhir olan bu nefes, yazın zâhir olmaz. Halbuki nefes, yazın munkatî' olmamıştır. Yaz latîftir; nefes ondan daha latîftir. Onun için kış hilâfında olarak zâhir olmaz. / Bunun gibi senin bütün evsâfın ve ma'nâların latîftir, görünmezler. Ancak bir fiil vâsıtasıyla görünürler. Meselâ senin hilmin mevcûddur; fakat görünmez. Bir kabâhatliyi afv ettiğin vakit, mahsûs olur. Ve ilâ-mâ-lâ-nihâye buna kıyâs eyle. Hak Teâlâ Hazretleri'nin letâfeti derece-i nihâyede olduğundan görünmez. Kudret ve san'atı mah-sûs olmak için, yeri göğü yarattı. İşte bunun için buyurur: أَكَلِمَ يَنْظُرُوا (Kâf, 50/6) Ya'nî "Münkirler, üzerlerinde olan semâya bakmazlar mı ki, biz onu nasıl binâ ettik!"

Sözüm elimde değildir. Bu cihetten mükedder olurum; velâkin sözümün benden bâlâter olması ve ben onun mahkûmu olmam ci-hetinden şâd olurum; zîrâ Hakk'ın söylediği söz, her nereye erişse ihyâ eder ve te'sîrât-ı azîme gösterir. وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى (Enfâl, 8/17) [Ya'nî "Attığın zaman da Habîbim sen atmadın, ancak Allah attı."] Hakk'ın yayından fırlayan bir oka hiç siper ve kalkan mânî' olur mu? Bu cihetten mesrûr olurum. Eğer ilim külliyyen in-sana müstevlî ola idi ve cehil olmaya idi; insanı yakar, bırakmazdı. Binâenaleyh cehil, bakâ-yı vücûd onunla olduğu için, matlûb-

dur; ve ilim ma'rifet-i Bârî'ye vesile olduğu için matlûbdur.

İmdi her ikisi yekdiğerinin refıkıdır ve bütün ezdâd böyledir. Gece her ne kadar gündüzün zıddı ise de, ona muâvedet eyler ve bir iş işler. Eğer dâimâ gece olsa idi, hiç bir iş hâsıl olmaz idi; ve eğer dâimâ gündüz olsa idi, dimâğ ve bedenin âletleri şaşkın ve dîvâne olurlar idi. İmdi dimâğ ve fikir ve sem' ve basar kuvvet bulmak için, gece istirâhat ederler ve gündüz olunca o kuvvetleri harc ederler. Binâenaleyh ezdâdın cümlesi / bize zıd görünürler; ve hakîme nisbetle hepsi bir iş işlerler ve zıd değıldirler. Göster bakalım, âlemde hangi fenâdır ki, onun zımnında iyilik olmasın; ve hangi iyidir ki, onun zımnında fenâlık bulunmasın!... Meselâ birisi katl-i nefse kâsd etti; zinâ ile meşğûl oldu, o kan onun elinden çıkmadı. Zinâ olmak cihetinden fenâdır ve mâni'-i katl olmak cihetinden iyidir. Binâenaleyh fenâlık ve iyilik gayr-i mütecezzâ bir şeydir. Bu cihetten bizim için mecûsiler ile bir bahis vardır, şöyle ki: Onlar iki ilâh vardır, [biri hâlık-ı hayr ve diğeri] hâlık-ı şerdirler. Şimdi... Şer olmayan bir hayrı göster bakalım. Tâ ki biz de ilâh-ı şer başka ve ilâh-ı hayr başka olduğunu mukarr olalım. Halbuki bu muhâldir. Zîrâ hayır, şerden cüdâ değıldir. Mâdemki hayır ve şer iki şey değıldir; bu halde iki hâlık muhâldir. Biz size böyle olduğuna mutlakâ yakîn hâsıl et diye ibrâm etmiyoruz; ondan daha ednâsım söylüyoruz. Şöyle ki; olmaya ki müsellemler olarak söyledikleri gibi olsun, diye sende bir zan peydâ olsun; sana böyle olduğuna yakîn hâsıl olmadı, ya böyle olmadığına nasıl yakîn geldi? Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: *أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ* [Ya'ni "Onlar düşünmezler mi ki, kendileri büyük bir günde hesap ettiği-miz vaadler, "sakın doğru olmasın" diye sana zan da mı hâsıl olmadı? Kâfirler böyle muâhaze olunacaktır: "Sana zan gelmedi, ni-çin ihtiyât etmedin ve bize tâlib olmadın?"]

ELLİDOKUZUNCU FASIL

[Ya'ni "Hz. Ebû Bekir namaz, oruç ve sadakasımın çokluğu ile değil, kalbinde karar bulan şeyle üstün oldu"] *Cenâb-ı Pîr buyurur ki: Hz. Ebû-*

bekr (r.a.) in sâirler / üzerine tafdili, namaz ve orucun kesreti cihetinden değil, belki ona inâyet olması cihetindedir; ve o inâyet, onun kalbindeki muhabbetir. Kıyâmette, namazları ve oruçları ve sadakâtı getirip mizâna vaz' ederler; velâkin muhabbeti getirirler, terâziye sığmaz. Binâenaleyh asl olan muhabbetir. Şimdi... Kendinde muhabbet görüyor isen, onu artır, tâ ki mütezâyid ola; ve kendinde talebden ibâret olan sermâyeyi gördüğün vakit, onu ara ve tezeyyüd eyle ki *في الحركات بركات* Ya'nî "Hareketlerde bereketler vardır"; eğer tezyîd etmezsen, sermâyeni zâyî' edersin. Sen arzdan daha dûn değilsin. Zemîn harekât ile ve bellenmek ile başka türlü olur ve nebât verir; ve terk edilince sertleşir. Binâenaleyh kendinde bir taleb gördüğün vakit, gelip git. "Bu gelip gitmeden ne fâide vardır?" deme! Sen git, fâide zâhir olur. Bir kimsenin dükkâmna gitmesi için fâide garazına hâcet yoktur. Rızık Hak Teâlâ verir. Eğer evde oturursa, bu hâl tarîk-ı istiğnâdır, rızık gelmez. O yavrucuğun ağlaması üzerine vâlidesinin ona süt vermesi acib değil midir? Eğer o yavru, "Benim bu ağlamamın ne fâidesi vardır ve neden süt verilmesini mûcib olsun?" diye düşünse, süttten geri kalır. Halbuki biz, bu sebeble ona süt verildiğini görüyoruz. Nihâyet bir kimse, bu rûkû' ve sücûdda ne fâide vardır, diye teemmül eder. Bir emîrin ve reisînin huzûrunda nasıl hizmet ediyor ve eğiliyorsun ve taklak kılıyorsun! Âkîbet o emîr sana merhamet edip, bir ekmek parçası veriyor. Emîrdeki o merhamet, emîrin eti ve derisi değildir. Öldükten sonra bu et ve deri, yerde uyku ve bî-hûşluk içindedir. Velâkin emîrin huzûrundaki bu hizmet zâyî' olup gitmiştir. Emîrde olan merhametin görünmediği ma'lûm oldu. / İmdi, et ve deri içinde, et ve deriden hâric olup görmediğimiz bir şey için hizmet nasıl mümkündür? Evet mümkündür ve et ve deri içindeki bu şey gizli değildir.

Ebû Cehil ve Mustafâ (s.a.v.) bir idi; aralarında fark yok idi. Zâhir cihetinden bu kulağın sağırı ve işiteni birdir; ancak o kulağın içinde işiten gizlidir, görünmez. Binâenaleyh asl olan o inâyettir. Sen bir emîrsin, iki kölen vardır; birisi çok hizmet edip senin için birçok seferler kılar; diğeri ise kölelik husûsunda tenbel-dir. Sonunda görüyorum ki, senin o tenbel olan köleye, o bende-i hizmetkârdan ziyâde muhabbetin vardır. Evvelki hizmetkârı da metrûk bırakmazsın. Bu, böyle vâki' olur. İnâyete hükmetmek

mümkün değildir. Bu göz sağ ve bu göz sol, zâhiren ikisi de birdir. Acabâ o sağ göz, ne hizmet etti ki, sol göz olmadı? Yevm-i cum'a dahî böylece eyyâm-ı mütebâkiyeden efdal oldu. Nitekim buyrulmuştur: *اللوح فيطلبها يوم الجمعة* Ya'nî "Allah Teâlâ Hazretleri'nin rızıklardan başka rızıkları olduğu levhde muharrerdir. İmdi o rızıkları cum'a günü talep et!"

Şimdi... Bu cum'a, eyyâm-ı säirenin etmediği ne hizmetleri etti? Ammâ Hak Teâlâ inâyeti ona edip, bu şerefi ona muhtass kıldı. Ve eğer bir kör "Beni kör yaratmışlardır, ma'zûrum" derse, bu, "Körüm ve ma'zûrum" demekle aslâ ondan körlük gitmez; ve aslâ gündüzün ve güzel yüzlülerin cemâlini görmez. İmdi körün ve topalın "Ma'zûrum" demeleri fâide vermez; ve onun renci gitmez. Bu küfür içinde bulunan kâfirler, nihâyet küfür renci içindedirler. İrcâ'-ı nazar ettiğimiz vakit, o rencin ayn-ı inâyet olduğunu görürüz. Zîrâ râhat içinde fâil-i hakîkiyi unuturlar ve elem içinde onu yâd ederler. Binâenaleyh / cehennem, kâfirlerin ibâdet-hânesidir; çünkü Hakk'ı orada zikir ederler. Nitekim zindan içinde ve birtakım hastalıklar hâlinde, bir kimsenin perde-i gafleti yırtılmış olur; ve Hz. Hakk'ı mukırr olup "Yâ Rab, yâ Rahmân!" diye nâle eder. Sıhhat bulduğu vakit, yine gaflet perdeleri çekilir ve "Hani Hak? Bulmuyorum, görmüyorum; nasıl olduğu hakkında ne söyleyeyim?" der. Vakt-i elemde buldun ve gördün, şimdi görmüyor musun?.. İmdi sen, mâdemki Hakk'ı dert içinde görüyorsun, zâkir-i Hak olman için, senin üzerine elemi müstevlî kıralar. Binâenaleyh cehennemlik olan kâfir râhat içinde Hak'dan gâfil olup, Allah'ı dâimâ cehennemde zikir eder. Halbuki Cenâb-ı Hak âlemi ve nîk ü bedi hep kendisini zikir etmek ve zât-ı şerifine ibâdet ve tesbih olunmak için halk buyurmuştur. Şimdi kâfirler mâdemki râhat içinde zikir etmezler ve halktan maksûd ise, O'nun zikridir; binâenaleyh zâkir olmak için cehenneme giderler. Velâkin mü'minler için renci hâcet yoktur. Onlar bu râhat içinde o elemden gâfil değildirler ve o renci dâimâ hazır görürler. Akıllı çocuğun ayaklarını bir def'a falakaya takarlar, kâfi gelir; falakayı unutmaz. Fakat ahmak çocuk unuttur. Ona dâimâ falaka lâzımdır. Ve kezâ zeki bir at, bir kere kamçı yer, ikinci dayağa hâcet yoktur. Fakat ahmak ata her vakit mahmuz lâzımdır. Onun hamûlesi insan olmak lâyk değildir; ona gübre yükletirler.

•
ALTMİŞİNCİ FASIL
•

Kulağın tevâtürü işitmesi, rü'yet fiilini icrâ eder ve rü'yet hükmündedir. Nitekim sen mâder ve pederinden doğdun. Sana onlardan doğduğunu söylerler. Gözün / ile görmedin; fakat çok söylemek indinde hakikat olur. Zîrâ onlardan doğmadın deseler, kulağına girmez. Ve kezâ Bağdad'ın ve Mekke'nin mevcûd olduğunu tevâtür ile çok işittin. Eğer yoktur deseler ve yemîn etseler inanzmazsın. İmdi kulak tevâtür ile işittikde rü'yet hükmü hâsıl olur. Nitekim zâhir cihetinden haber-i tevâtüre rü'yet hükmünü verirler. Bir şahsın kelâmı, tevâtür hükmünü hâiz olur. Zîrâ o, bir değildir, yüzbindir. Binâenaleyh bir kelâm olur. Her ne kadar bir ise de, bu pâdişâh-ı zâhirin yüzbin hükmü hâiz olması ne aceb şeydir! Eğer ona yüzbin derlerse, doğru olur. Binâenaleyh mâdemki zâhirde vâki'dir, âlem-i ervâhda vukû'u bi-tarik-ı evlâdır. Gerçi bütün âlemi dolaştın, mâdemki onun için gezmedin, senin için betekrâr dolaşmak lâzım gelir. *قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ* (En'âm, 6/11) [Ya'nî "De ki: yeryüzünde gezip dolaşın."] O dolaşma benim için olmayıp, bir garaza mebnî idi. Ve o garaz senin hicâbın olup, beni görmeğe seni bırakmazdı. Meselâ çarşıda cidd ile birisini taharrî edersin. O sırada hiç kimseyi görmezsin ve görersen de halkı hayâl gibi görürsün. Yâhut kitapta bir mes'ele araştırırsın, o kitapta o mes'elenin gayrini görmezsin. Binâenaleyh mâdemki senin için başka bir maksad ve niyyet vardır, her nerede dolaşmış olsan, o garazla mâlî olmuş olursun; bunu görmemiş olursun.

Ömer (r.a.) hazretlerinin zamânında pek ihtiyâr bir kimse var idi. O derecede ki, evlâdı ona süt verir ve çocuklar gibi besler idi. Ömer (r.a.) o kıza buyurdu ki: "Bu zamanda senin gibi hakk-ı pederine riâyet eden hiçbir evlâd yoktur." O kız cevâben dedi: "Doğru söylersin; velâkin benim ile pederim / arasında bir fark vardır. Fî'l-vâki' ben hizmette hiç kusûr etmedim; fakat pederim beni beslediği vakit, aman benim üzerime bir âfet gelmesin diye titrer idi. Ben ise pederime hizmet ediyorum ve gece gündüz Hakk'a duâ ederek, onun zahmetinden kurtulmak için ölümünü istiyorum." Ömer (r.a.) buyurdular: *هذه أفتة من عمر* [Ya'nî "Bu Ömer'den daha fa-kihdir."] Ya'nî ben zâhir üzerine hükm ettim ve sen onun mağzını

söyledin. Fakih, bir şeyin künhüne muttali' olan kimsedir. Hâşâ ki Hz. Ömer (r.a.) işlerin hakikatine ve sırrına vâkif olmaya. Ancak ashâb-ı kirâm hazarâtı nefislerini kesr edip, başkalarını medh ederler.

Çok kimseler vardır ki, huzûra tâkatları yoktur. Hâl-i gaybette daha iyi olurlar. Nitekim, bütün gündüzün aydınlığı güneştedir. Velâkin eğer bir kimse bütün gün kurs-ı şemse bakarsa, gözleri kamaşır; ondan bir iş gelmez olur. Güneşe bakacağına o kimsenin bir iş ile meşgûl olması daha hayırlıdır. İş ile meşgûliyyet ise, kurs-ı şemse nazar etmekten gaybettir. Ve kezâ hastanın huzûrunda at'ime-i nefiseden bahs edilmesi, o hastayı tahsîl-i kuvvet husûsunda tehyic eder; yoksa o taâmların huzûru hastaya zarar verir. Hakk'ı talebde lerze ve aşk lâzımdır. Her kimde ki lerze yoktur, ona lerzendegâna hizmet etmek vâcibdir. Ağacın gövdesi üstünde hiçbir meyve yetişmez, zirâ gövdenin lerzesi yoktur. Dalların ucunda, ihtizâz vardır; fakat ağacın gövdesi de mukavvimdir. Dalların ucu balta yarasından eymelidir. Ağacın kökü mâdemki baltaya gelecektir, lerzendegâna hizmet etmek için, onun ihtizâz etmemesi bilter ve sükûnu evlâterdir. Zirâ muînü'd-dîndir, aynı'd-dîn değildir. "Ayn" üzerine ziyâde olan "mîm" vâsıtasıyla noksan oldu *تقصان الكمال* Ya'nî "Kemâl üzerine ziyâde, noksandır." Nitekim bir kimsenin altı parmağı olsa, noksandır. Ahad kemâldir; Ahmed ise / henüz makâm-ı kemâlde değildir. O "mîm" kalkınca bi'l-küllüyye kemâl olur. Ya'nî Hak cümleyi muhittir. Ona her ne ziyâde kılırsan noksan olur. Bir adedi, a'dâdın cümlesinde vardır; ve onsuz hiçbir aded mümkin değildir.

Seyyid Burhâneddin (k.s.) ifâde buyururlar idi: Ahmağın biri, onun kelâmı esnâsında "Bize misâlsiz söz lâzımdır" dedi. Hz. Seyyid buyurdular ki: "Sen bî-misâl olarak gel, tâ ki sözü bî-misâl olarak dinleyesin." Nihâyet sen kendinin misâli değil misin? Senin bu şahsın, senin sâyendir. Biri öldüğü vakit, filân gitti derler. Eğer o, bu ise, şu halde nereye gitti? Binâenaleyh zâhirinden bâtımına istidlâl etmeleri için, zâhirin, bâtınının misâlidir. Görünen her bir şey kesâfettendir. Nitekim nefes, bürüdetin kesâfet ve gılatinden zâhir olur.

Nebîye, Hakk'ın kuvvetini ızhâr ve da'vete tenbîh etmek

vâcibdir. Yoksa bir kimseyi makâm-ı isti'dâda îsâl, o nebiye vâcib değildir. Zîrâ o Hakk'ın işidir; ve Hakk'ın iki sıfatı vardır: Kahur ve Lutuf'dur. Enbiyâ her ikisine de mazhardırlar. Mü'minler mazhar-ı lutuf ve kâfirler mazhar-ı kahırdırlar. İkrâr edenler, kendilerini enbiyâ kapısında görürler. Kendi sadâlarını onlardan işitirler ve kendi kokularını onlardan bulurlar. O enbiyâdan bir kimse kendini inkâr etmez. Ümmete derler ki, biz siziz, siz de bizsiniz. Bir kimse, bu el benimdir der. Aslâ ondan şâhid istemezler. Zîrâ onun cüz'-i muttasıldır. Velâkin eğer filân benim oğlumdur derse, ondan şâhid isterler. Zîrâ o cüz'-i munfasıldır.

ALTMİŞBİRİNCİ FASIL

Ba'zı kimseler muhabbet, mûcib-i hizmettir derler. Halbuki bu böyle değildir; belki mahbûbun meyli hizmeti muktêzidir. Eğer mahbûb, muhibbin hizmetle meşgûl / olmasını isterse, muhib hep hizmet eder; ve eğer mahbûb hizmet istemez ise, muhibbin terk-i hizmet etmesi münâfi-i muhabbet değildir. Nihâyet eğer o hizmet etmezse, o muhabbet ona hizmet eder; belki asl olan muhabbettir, hizmet ise fer'dir. Eğer yen hareket ederse, elin hareketindedir; yoksa elin hareketi ile, yenin de hareketi lâzım gelmez. Meselâ bir kimsenin büyük cübbesi vardır; içinde hareket eder; ve cübbenin taharrük etmemesi câizdir. Yoksa cübbeyi tahrîk eden olmadıkça, cübbe taharrük etmez. Ba'zıları cübbeyi bir şahıs zann etmişler ve yeni, el tasavvur eylemişlerdir. Bu el ve ayak, yen ve çizme başka el ve ayaktır. Filân filânın elinin altındadır ve filânın eli bu kadar şeye erişir ve filâna söz el verir derler. O el ve ayaktan garaz kat'an bu el ve ayak değildir. Nasıl ki arı balmumunu bal ile cem' edip gitti ise, o emîr geldi bizi cem' edip gitti. Zîrâ onun vücûdu ev-velen şart idi; sonunda bakâsı şart değildir.

Analarımız, babalarımız o arılar gibidir ki, bir tâlibi matlûba cem' edip, kendileri bağıteten uçarlar. Hak Teâlâ onları, balmumu ile bal cem'a vâsita kılmıştır. Onlar uçarlar, mum ve bal kalır. Onlar bağın hâricine gitmezler. Bu, içinden hârice gitmek mümkün olan bağı değildir. Ancak bağı bir köşesinden bir köşesine giderler. Bizim tenimiz bir büyük kovan gibidir. İçinde mum ve bal ve

aşk-ı Hak vardır. Arılar gibi olan vâlideler ve pederlerimiz gerçi vâsıtağırlar; ancak terbiyeyi bāġbândan bulurlar; ve kovana bāġbân yapar. Hak Teâlâ o arılara başka bir sûret verdi. Bu işi işledikleri vakit, başka elbiseleri vardı. O âleme gittikleri vakit, oradaki işe münâsib elbise giydiler. Zîrâ orada dahî onlardan başka işler husûle gelir. Ancak şahıs, evvelki şahsın "ayn"ıdır. / Meselâ bir kimse cenge giderken, cenk elbisesi giyer; velâkin meclisteki elbisesi başkadır; ve her bir makâmda böylece başka esvâbı vardır; ancak şahıs yine odur. Ammâ sen onu o libâs içinde görmüş olduğun için, her ne vakit onu tahattur etsen, eġer yüz libâs deġiŐtirmiş olsa, onu o şekilde tasavvur edeceksin.

255

Bir kimse bir mevzi'de bir yüzük gâib eyler. Her ne kadar o yüzüġü, oradan alsalar, yine o mevziin etrâfında dolaşır; ya'nî ben yüzüġü bu mahalde zâyi' etmişimdir demek olur. Nitekim sâhib-i ta'ziye, mezarın etrâfını dolaşır ve duygusuz olan topraġın etrâfını tavâf eder ve takbîl eyler. Ya'nî o yüzüġü burada zâyi' ettim der. Halbuki hiç onu orada bırakırlar mı? Hak Teâlâ hikmet zımnında rûhu, kalp ile bir iki gün te'lîf için, bu kadar san'at yaptı ve kudret ızhâr eyledi. Eġer insan kalıbıyla berâber bir lahza mezarın içinde otursa, divâne olmak havfı vardır. Dâm-ı sûretten ve kokmuş kalıptan sıçramaması nasıl olur? Hiç orada kalır mı? Hak Teâlâ tahvîf için onu bir alâmet kıldı; tâ ki insanların kalbinde vahşet-i kabirden ve topraġın zulmetinden bir korku peydâ ola. Nitekim yolda, bir mevzi'de bir kervanı vurduklarında, burası makâm-ı havfdır, diye alâmet olmak üzere, iki üç taşı birbiri üstüne vaz' ederler. Bu mezarlar dahî mahall-i hatar için böylece bir alâmet-i mahsûsedir. O korku onlara te'sîr eder; eserin fiilen husûlü icâb etmez. Meselâ filan kimse senden korkar, deseler; sana ondan bir fiil sâdır olmaksızın, o kimse hakkında kat'an bir muhabbet zâhir olur; ve eġer bunun aksi olarak, filan kimse sana hiç ihtirâm etmez ve sana bir kıymet vermez, deseler; mücerred bu söz ile o kimse hakkında bir hiddet peydâ olur.

Bu koşmak havf eseridir. Bütün âlem koşmaktadır. Ancak her birinin koşması, kendi hâline / münâsib bir tarzdadır. Âdeminki başka türlü, nebâtunki başka türlü ve rûhunki başka türüdür. Rûhun koşması, adımsız ve bî-nişândır. Nihâyet koruġun ne kadar koŐtuġuna nazar et! Âkıbet siyah üzüm olmak ve tatlılanmak mer-

tebesine vâsıl olur; ancak koşması görünmez ve hissî değildir; ve ancak o makâma geldiği vakit, buraya gelinceye kadar pekçok koştuğu ma'lûm olur. Nitekim bir kimse su içine girer ve kimse onun oraya girdiğini görmez. Nâgâh başını sudan çıkarınca, onun suya girip, bu halde görüldüğü ma'lûm olur.

ALTMİŞİKİNCİ FASIL

Dostların gönlünde renkler vardır ki, hiçbir ilâç ile iyi olmaz; ancak dostun cemâliyle şifâ bulur. *Zîrâ العليل شفاء العليل* [Ya'nî "Dosta mülâkî olmak hastanın şifâsıdır"] denilmiştir. Bunun hükmü bir hadde kadar cârîdir ki, eğer bir münâfık mü'minlerin arasında otursa, onların te'sîrinden o münâfık bir lahza mü'min olur. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *وَإِذْ كَفَرْنَا أَمْتُوا قَالُوا لَمَّا بَكَرْنَا* (Bakara, 2/14) Ya'nî "Mü'minlere mülâkî olduklarında, bizler de, sizler gibi mü'minleriz derler." İmdi mü'min, mü'min ile oturursa, nasıl olur? Münâfığa bu te'sîri gösterince, mü'mine ne menfaatler edeceğine nazar eyle! Bak ki yün bir âkile mücâveretinden dolayı böyle bir bisât-ı münakkaş; ve bu toprak âkile mücâveret sebebiyle böyle güzel konak olmuştur. Âkılın sohbeti cemâdâta böyle te'sîr etti. Gör ki mü'minin sohbeti, mü'mine ne te'sîr gösterir.¹³⁹ Nefs-i cüz'înin ve akl-ı muhtasarın sohbetinden / cemâdât bu mertebeye vâsıl oldular ve bunun kâffesi, akl-ı cüz'înin sâyesidir. Şahsı sâyesinden kıyâs etmek mümkündür.¹⁴⁰

Şimdi buradan kıyâs eyle ki, bu gökler ve ay ve güneş ve ta-bakât-ı zemîn peydâ olmak için ne akıl ne ferheng lâzımdır. Bu cümle mevcûdât akl-i küllînin sâyesidir. Akl-ı küllînin sâyesi, kendisine münâsib olan mevcûdâttır. Hakk'ın evliyâsı bu göklerden başka gökler müşâhede etmişlerdir ki, bu gökler onların gözlerine gelmez ve hakîr görünür. Ayaklarını bu göklerin üzerine koyup geçmişlerdir.¹⁴¹ Beyit:

آسمانهاست در ولایت جان کار فرمای آسمان جهان

Tercüme: "Can vilâyetinde âsumanlar vardır ki, o gökler bu içhânın âsumânına iş emr eder ve hüküm eyleyler."¹⁴²

Taaccübe şâyân bir şeydir ki, âdemlerin içinde bir âdem ayağını Zühâl yıldızına vaz' edecek kadar bir husûsiyyet kazanır. Biz toprak cinsi değiliz, Hak Teâlâ bize bir kuvvet mündemic kılmıştır ki, biz o kuvvet ile kendi cinsimizden mümtâz olduk ve biz onun mutasarrıfı bulunduk; ve bizim onda her istediğimiz nevi' ile tasarruf etmemiz için o bizim mutasarrıfımız oldu. Onu ba'zan bâlâya koyarız, ba'zen sarayının alt katı yaparız; ve ba'zan kâse ve testi kılarız; ve gâh uzaltır, / gâh kısaltırız. Biz her ne kadar mukaddemâ toprak idiysek de, Hak Teâlâ bizi cinsimiz arasında böylece mümtâz kıldı. Eğer Hak Teâlâ ba'zı kimseleri mümtâz kılıp, bizi ona nisbetle cemâd hükmünde tutarak, o bizde tasarruf etse ve biz ondan bî-haber ve o bizden haberdâr olsa, acib olur mu? Bî-haber demekten murâdım, bî-haberî-i inahz değildir. Belki bir şeye olan her bir vukûf, diğer bir şeyden bî-haberlikdir. Toprak dahî, cemâdiyyetiyle berâber, Hak Teâlâ'nın kendisine atâ eylediği şeyden haberdardır. Zîrâ eğer bî-haber olsaydı, suyu kabul eder mi? Ve her bir habbe su vâsıtasıyla perverde eyler mi idi? Vaktâki bir kimse bir işe sa'y eder ve o kâra mülâzım olur, onun o işdeki uyanıklığı, o işin gayrinden bî-haberliktir. Bizim murâdımız bu gaflet-i küllî değildir.

Bir kediyi tutmak istiyorlardı, hiç mümkün olmadı. Bir gün o kedi bir kuş tutmakla meşgul idi ve tamâmiyle kendini o maksada vermiş idi; onu bu hâl içinde iken tuttular. İmdi kâr-ı dünyâya külliyyen meşgûl olmamalı; zarûret mîkdârı tutup, onun kayd ve bendinde olmamalıdır. Olmya ki veliyy-i sâhib-i tasarrufu incitmiş olasın. Genci, hazîneyi zarar-dîde etmemelidir. Eğer seni bu ehl-i dünyâ incitirse, evliyâ zararî def eder; fakat evliyâ incinirse, neüzü-billâh o zararî kim def' eyler? Eğer senin her bir nevi'den birtakım metâ'in olsa, gark zamânında elini nereye atarsın? Fi'l-vâki' her şey lâzımdır; fakat pek nefisi olan bir şeye el atmak daha akla yakındır. Zîrâ bir gevher ve bir parça la'l ile binlerce tezyînât yapmak mümkün olur. Ağaçtan bir tatlı meyve peydâ olur; her ne kadar o meyve ağacın bir cüz'ü ise de, Hak Teâlâ o cüz'ü külden mümtâz edip, ona o ağacın eczâ-yı mütebâkiyesine vermediği bir halâveti vaz' etmiştir. O halâvet vâsıtasıyla o cüz', o kül üzerine/kesb-i rüchan eyledi; ve lübâb ve maksûd ise, ağaç oldu. Nitekim bu âyet-i kerîmede işâret buyrulmuştur: **بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ**

(Kâf, 50/2) Ya'nî "Belki münkirler kendi cinslerinden inzâr edici geldiğine taaccüb ettiler."

· Bir kimse: "Benim bir hâletim vardır ki, Muhammed (s.a.v.) ve melek-i mukarreb sığmaz" dedi.

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: Acabâ abdde Muhammed (s.a.v.)'in sığmıyacağı bir hâlet olur mu? Muhammed (s.a.v.)'in, senin gibi koltuğu kokmuşu sığmayacak bir hâleti yok mudur? Bir maskara, pâdişâhın mizâcını hâl-i tabîisine getirmek istedi. Ümerâdan her birisi ona bir şey va'd ettiler. Zîrâ pâdişâh pek ziyâde incinmiş olup, bir ırmak kenarında gazûbâne gezinir ve hiçbir vech ile maskaraya nazar etmez idi; ancak suya bakar idi. Maskara âciz kalıp dedi: Ey şâh-ı âlem, su içinde ne görüyorsun ki, bu kadar nazar ediyorsun? Pâdişâh cevap verdi: "Pezevenğin birini görüyorum." Maskara: "Bu kulun dahî kör değildir" dedi. Şimdi... Mâdemki senin Muhammed (a.s.v.)'in sığamıyacağı bir vaktin oluyor, acabâ Muhammed (a.s.v.)'in o hâli olmaz mı ki, senin gibi bir koltuğu kokmuşu sığmasın? Nihâyet senin bulduğun bu kadar hâlet, onun bereket ve te'sirindedir. Zîrâ cümle atâları evvelen ona dökerler; ba'dehû ondan diğerlerine bahş olunur. Âdet-i ilâhî böyledir. Hak Teâlâ *عليها التحي ورحمة الله وبركاته* [Ya'nî "Ey Nebî, Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun"] Ya'nî "Cümle senâyı senin üzerine döktüm" buyurdu. Ve Hz. Muhammed (a.s.v.) Efendimiz *و علي عباد الله الصالحين* [Ya'nî "Allah Teâlâ'nın sâlih olan kulları üzerine de olsun"] dedi. /

260

Râh-ı Hak pek mahûf ve kapalı ve kar ile mestûr idi. İbtidâ fedâilîği o yaptı ve atını sürdü ve yolu yardı. Her kim bu yola giderse, onun hidâyet ve inâyetindedir. Çünkü yolu o ızhâr etti ve her bir mahalle bir nişan vaz' edip sütunlar dikti ve bu tarafa gidiniz, o tarafa gitmeyiniz; ve eğer o tarafa giderseniz helâk olursunuz, dedi. Nitekim Kavm-i Âd ve Semûd eğer bu cânibe gide idiler, mü'minler gibi halâs olurlar idi. Bütün Kur'ân-ı Mecîd, bunu beyân buyurur. *فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ* (Âli İmrân, 3/97) [Ya'nî "Orada apaçık alâmetler vardır."] Ya'nî, bû yolda nişanlar dikmişiz. Eğer bir kimse kasd edip bu sütunlardan bir sütünü kırar ise, herkes "Sen bizim yolumuzu tahrib ediyorsun ve bizim helâkimize sa'y ediyorsun; gâliba sen reh-zensin" diye ona kasd eylerler.

Şimdi... Rehber Muhammed (a.s.v.)dır. Evvelen Muhammed (a.s.)ın nezdine gelmedikçe, bizim nezdimize erişilmez. Nitekim bir mahalle gitmek istediğin vakit, evvelâ rehberliği akıl edip der ki: "Fılân mahalle gitmek lâzımdır, muvâfıkı budur." Ba'dehû göz kılavuzluk eyler. Ondandır sonra bu merteye üzere a'zâ harekete gelir. A'zânın gözden ve gözün akıldan haberi yoktur. Eğerçi insan gâfildir, ancak ondan diğerleri gâfil değildirler.

İmdi kâr-ı dünyâya kuvvetle sarılmamalıdır; gevşek tutmalıdır. Olmıya ki, umûr-i dünyâda kavî ve mücidd olup, hakikat-i emirden gâfil olmasın. Rızâ-yı halkı değil, rızâ-yı Hak'ı aramalıdır. Zîrâ halkın rızâsı ve muhabbet ve şefkati, halkda müsteârdır; Hak vaz' etmiştir. Eğer murâd etmezse, hiç cem'iyet ve zevk vermez. Vücûd-ı esbâb ile berâber, nân ve ni'met ve tena'umât, renc ve mihnet olur.

İmdi esbâbın kâffesi, dest-i kudret-i Hak'da bir kalem gibidir. Muharrik ve muharrir Hak'dır. O istemedikçe kalem hareket etmez. Şimdi sen kaleme / nazar edip, "Bu kaleme bir el lâzımdır" dersin. Kalemi görüp, onu tahattur edersin. Fakat onlar dâimâ eli görüp, bu ele bir kalem de lâzımdır, derler. Belki elin güzelliğinin mütâlaasından dolayı kalemin mütâlaasına lüzûm görmezler; ve böyle bir el kalem olmaz derler. Bir mahalde ki, kalemin lezzet-i temâşâsı sebebiyle, senin için elin temâşâsı kaydı yoktur; o elin lezzet-i temâşâsı sebebiyle, onlar için nasıl temâşâ-yı kalem kaydı olur? Sen arpa ekmeğinde lezzet bulduğun cihetle, buğday ekmeği hatırına bile gelmiyor. Hiç onlar, buğday ekmeği var iken, arpa ekmeğini yâd ederler mi? Senin için zemîne zevk bahş eden âsumâna meylin yoktur. Halbuki mahall-i zevk âsumândır; ve yeryüzü, hayâtı âsumândan ahz eyler. Ehl-i âsumân hiç yeryüzünü yâd ederler mi? Sen şimdi hoşlukları esbâbdan görme ve o ma'nâlar esbâb içinde müsteârdır; zîrâ Dârr ve Nâfi' Hak'dır. Mâdemki darr ve nef Hak'dandır; o halde niçin esbâba yapışmış kalmışsın? خير الكلام ما قل ودل [Ya'nî "Sözün hayırlısı az olan ve yol gösterenidir"] "Sözlerin a'lâsı, çok olan değil, muhtasar olandır. "Fî'l-vâki' قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ [İhlâs, 112/1] [Ya'nî "De ki: O, Allah'dır, bir tektir."] Süretâ muhtasardır; velâkin tavil olan sûre-i Bakara'ya ifâde cihetinden rüchâm vardır.

Nûh (a.s.), ümmetini bin sene da'vet eyledi, kırk kimse îmân etti. Mustafâ (s.a.v.) hazretlerinin zamân-ı da'veti ne kadar olduğu meydandadır. Bu kadar ekâlîm îmân getirdi; ve bu kadar evliyâ ve evtâd ondan zâhir oldu. İ'tibâr çokluğa ve azlığa değildir; garaz ifâdedir. Ba'zılarına kelâm-ı kalîlin, kelâm-ı kesirden daha müfîd olması câiz olur. Meselâ bir fırının ateşi, derece-i gâyeye geldikde, ondan intifâ' mümkün olmaz ve yanına varılmaz. / Halbuki bu çerâğ-ı zaiften istifâde edersin. Binâenaleyh maksûd fâidedir. Ba'zılarına ise, istimâ'-ı kelâm yerine görmek müfîd olur; ve bu görmek kâfi gelir ve onlara fâide verir; ve istimâ'-ı kelâmdan zarar hâsîl ederler.

Şeyhin biri Hindistan'dan Tebriz'de bir zât-ı şerîfi ziyâret kâd etti; oraya vusûlünde, şeyhin zâviyesine duhûl eyledi. "Geri dön, senin hakkında enfa' olan budur. Eğer bu kapıda şeyhi görürsen, sana ziyan verir" diye bir sadâ geldi. Muhtasar ve müfîd bir söz, ona benzer ki, yanmış bir çerâğ veyâ mum, yanmamış bir çerâğı takbîl edip gitti; bu onun hakkında kifâyet etti ve o, maksûduna vâsıl oldu. Peygamber o sûret değildir ve o, peygamberin sûretidir; ve peygamber o aşktır, o muhabbettir. O ise, dâimâ bâkîdir. Nitekim Sâlih (a.s.)ın nâkası, sûretâ nâkadır; fakat o aşk ve muhabbetin muhbiridir. O aşk ise ebedîdir.

Huzzârdan birisi dedi: "Minârede yalnız Hakk'ı zikr etmiyorlar, Muhammed (s.a.v.)in nâm-ı şerîfini de zikr ediyorlar."

Hız. Pîr cevâben buyurdular: Senâ-yı Muhammed (a.s.v.), senâ-yı Hak'dır. Meselâ birisi, "Beni pâdişâha îsâl eden veyâ onun adını söyleyen kimseye, Allah uzun ömürler versin" der. Onun senâsı hakîkatte pâdişâhın senâsıdır. Peygamber, ben muhtâcım, bana bir şey veriniz; ya cübbeni veyâ malını bana ver demiyor. O, cübbeyi ve malı ne yapsın? Sana güneşin harâreti vâsıl olmak için libâsını, ehaff kılmak ister. *وَ اقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا* (Hadîd, 57/18) Ya'nî "Mallarını tasadduk etmekle Allah Teâlâ'ya karz-ı hasen verdiler." Senden yalnız cübbe ve mal istemiyor. Sana maldan başka ilim ve fikir ve dâniş ve nazar gibi birçok / şeyler ihsân etmiştir. Ya'nî her lahza nazarını ve fikrini ve endîşeni ve aklını bana sarf eyle diyor. Nihâyet mal, bu âletlerle ele girer. Hem kuşlardan, hem de tuzaktan sadaka ister. Eğer güneşin muvâcehesinde üryân olabilirsen

ne a'lâ; zîrâ o güneş karartmaz, belki ağartır. Eğer üryân olmaz isen, bârî esvâbını hafifleştir ki, güneşin zevkini göresin. Bir müddet ekşiliği huy ettin, bir kere de tatlılığı tecrübe eyle!

ALTMİŞÜÇÜNCÜ FASIL

Hz. Mevlânâ (kaddesallâhu sirrahu'l-azîz ve efâzallâhu aley-nâ min envârihi) Emîr Pervâne'nin konağında sohbet buyuruyorlar idi. Emîr Pervâne dedi: "Ey Mevlânâ, asl olan mütâbaat mıdır?"

Hz. Pîr-i dest-gîr cevâben buyurdular ki: Evet ama, halkın anlamadıkları, bu mütâbaat değildir. Mütâbaatın ma'nâsı odur ki, meselâ ihsân ve atâsı bol, âdil, halîm, kerîm ve envâ'-ı mehâsin ile muttasîf ve asâkiri kesîr ve memleketi ma'mûr olan bir pâdişâh ir-tihâl eder. Onun velîahdı olan vârisini tahta çıkarırlar. العلماء ورثة الانبياء [Ya'nî "Âlimler peygamberlerin vârisleridir"] hükm-i münîfi-ne tebean o vâris, pâdişâh-ı müntakîlin sîreti ve ihsân ve atâsı ve ahlâkı üzere sa'y eder. İşte mütâbaat buna derler. Yoksa her bir dilenci ve külhanînin mütâbaat da'vâsına kıyâmı değildir. Mütâbaat başka, mübâyaat başkadır.

ALTMİŞDÖRDÜNCÜ FASIL

Ben külliyyen adem-i mahzûm ve hiçim. Bu makâmda tevâzu' pek ziyâdedir. Herkes anlamaz. Bir kimse hasbeten-lillâh kulluk eder. Nihâyet arada onun kulluğu vardır. Her ne kadar / Allah için ise de, kendini ve Hudâ'yı görür. O suya gark olmamıştır. Gark olan o kimsedir ki, onda hiçbir hareket ve fiil kalmaz. Onun hareketleri, ancak suyun hareketi olur. Arslanın birisi, bir âhûyu kovaladı; âhû kaçtıkaçı kaçtı. İki vücûd ve varlık var idi. Biri arslanın, diğeri âhûnun vücûdü. Velâkin arslan âhûya yettiği vakit, âhû onun pençe-i kahrında kaldı ve arslanın heybetinden bî-hûş olarak, arslanın önünde düştü. Bu sâatte arslanın varlığı ve vücûdü kaldı; onun varlığı mahv oldu ve kalmadı.

İstiğrâk budur ki, Hak Teâlâ evliyâyı, halkın arslandan ve kaplıdan ve zâlimden vâki' olan korkularının gayri olarak, kendisinden hâif kılar ve havfın Hak'dan ve emnin Hak'dan ve ıyş u tarabın Hak'dan olduğunu onlara keşf eyler.

•
ALTMİŞBEŞİNCİ FASIL
•

*Sirâceddin*¹⁴³ dedi ki: "Bir mes'eleden bahs ettim, içimde elem peydâ oldu."

265

Hz. Fir-i dest-gîr buyurdular ki: "O, bir müvekkildir; onu söyleyemiyessin, diye onu bırakmaz. Gerçi o müvekkili mahsûsen görmezsin; velâkin şevk ve gayret ve elemi gördüğün vakit, müvekkilin mevcûd olduğunu bilirsin. Bir bahçeye girersin, güllerin yumuşaklığı sana temâs eder ve diğer taraftan gittiğin vakit, dikenler batar. Her ne kadar ikisini de görmez isen bile, ma'lûm / olur ki, o taraf dikenlik ve nâ-hoş ve rencdir; ve bu taraf gülistan ve râhatır. Buna vicdânî derler; mahsûsden daha zâhirdir. Meselâ açlık ve susuzluk ve gazab ve şâdî, cümlesi mahsûs değildirler; ama mahsûsden daha ziyâde zâhirdirler. Zîrâ eğer gözünü açsan, mahsûsen görmezsin; velâkin açlığı kendinden hiç bir hîle ile def etmek mümkün değildir; ve sıcak taâmlardaki harâret de böyledir. Sıcaklık ve soğukluk ve tathlık ve acılık taâmlarda mahsûs değildirler; fakat mahsûsden daha ziyâde zâhirdirler. Nihâyet sen, bu tene ne nazar ediyorsun? Senin buna ne taallukun vardır? Sen bunsuz kâimsin ve dâimâ bunsuzsun. Eğer gece olursa, ten kaydında olmazsın ve eğer gündüz olursa, işler ile meşgûlsün; aslâ ten ile değilsin, başka bir mahaldesin. Sen neredesin ve ten nerededir? *انا في واد و انت في واد* Ya'nî "Ben bir vâdideyim, sen bir vâdidesin." Zanneder ki ten öldü, o da öldü. Hey! Senin ne taallukun vardır? Bu göz azîm kaydır; ve ten azîm bir mağlatadır. Sâhîrân-ı Fir'avn bir zerre vâkıf oldukları vakit, teni fedâ ettiler. Kendilerinin bunsuz kâim olduklarını gördüler. Tenin onlara hiç taalluku yoktur.¹⁴⁴ Ve kezâ İbrâhîm ve İsmâîl ve enbiyâ (aleyhimü's-selâm) ve evliyâ (kaddesallâhu esrârehum) vâkıf oldukları vakit, tenden ve onun bûd ü nâ-bûdundan fâriğ oldular. /

Haccâc, çok taâm yemiş ve başını kapıya dayamıştı. "Sakin kapıyı tahrîk etmeyin ki, başım düşmesin" diye nidâ ederdi. Başının bedenden ayrı olduğunu ve bir vâsita ile kâim bulunduğunu zannetmiş idi. İşte bizim halkın ahvâli böyledir. Kendilerinin bedene taallukları vardır; veyâ kendilerini beden ile kâimdir zannederler.

•
ALTMİŞALTINCI FASIL
•

خلق الله آدم علي صورته اي علي صفته [Ya'nî "Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti, ya'nî kendi sıfatı üzere yarattı."] Bütün âdemler mazhar isterler. Birçok kadınlar vardır ki mestûrdurlar; velâkin kendilerinin matlûblarını teerûbeten, yüzlerini açarlar. Nitekim sen usturayı tecrübe edersin; ve âşık ma'sûka, ben sensiz uyumadım, yemedim, şöyle oldum, böyle oldum der. Onun ma'nâsı bu olur ki: "Ma'sûka ma'sûkluk etmek ve ma'sûka kendi aşkını ve hüsnünü mazhar kılmak için, sen bir mazhar istersin. İşte senin mazharın benim." İşte böylece âlimlerin ve hüner-mendlerin cümlesi mazhar taleb ederler.¹⁴⁵ Ya'nî "Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeğe muhabbet ettim" ve خلق الله آدم علي صورته اي صورة

احكامه Ya'nî "Hak Teâlâ Hazretleri Âdem'i sûreti üzere, ya'nî ahkâmının sûreti üzere halk buyurdu." Onun ahkâmı kâffe-i mahlûkâtta zâhir olurlar; / zîrâ hep Hakk'ın zillidir. Ve gölge şahsa benzer. Eğer beş parmak açılırsa, gölge dahî açılır ve eğer şahıs rûkû'a giderse, gölge de rûkû'a gider; ve eğer uzanırsa, sâye de uzanır. Mütebâkîsi de bu kıyâs üzeredir.

İmdi halk bir matlûb ve mahbûbun tâlibidirler. Cümlesinin kendilerine muhib ve hâzî' olmalarını isterler. A'dâ ile a'dâ, evliyâ ile evliyâ olmak murâd ederler. Bunun kâffesi ahkâm ve sıfât-ı Hak'dır ki, zilde görünür. Bu bâbda olan şeyin gâyesi budur ki, bizim gölgemiz bizden bî-haberdir; ammâ biz haberdâriz. Velâkin ilm-i Hak'a nisbetle bizim bu vukûfumuz, bî-haberlik hükmündedir. Şahısta her ne varsa, ba'zı şeylerden mâadâ, hep zilde görü-

nür. Binâenaleyh sıfât-ı Hakk'ın cümlesi, bizim zıllımızda görünü-
nür. Şu kadar var ki *وَمَا أَوْتَيْتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا* (İsrâ', 17/85) Ya'nî "Size
ilimden az bir şey verilmiştir."

ALTMİŞYEDİNCİ FASIL

Dünyâda tahsîl ve kesb ile hâsıl olan her ilim, ilm-i ebdândır; ve öldükten sonra hâsıl olan ilim, ilm-i edyândır. Ene'l-Hak ilmini bilmek, ilm-i ebdândır; ve ene'l-Hak olmak, ilm-i edyândır. Nûr-ı çerâğî ve ateşi görmek, ilm-i ebdândır; [ateşte yanmak ilm-i edyândır. Müşâhededen ibâret olan her şey, ilm-i edyândır. Dânişden ibâret olan her şey ilm-i ebdândır.] Muhakkak olan şey, müşâhede ve rû'yettir. Bâkî hep ilimler, ilm-i hayâldir. Meselâ mühendis tefekkür edip, medrese binâsını hayâl eyledi. Gerçi o fikir, doğru ve savâbdır; fakat hayâldir. Medresenin binâsını ikmâl ettiği vakit hakikat olur. Şimdi hayâlden hayâle farklar vardır. Ebû Bekir ve Ömer ve Osman ve Ali (rıdvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîn) hazarâtının hayâlleri, ashâb-ı kirâm (radiyallâhu anhüm) hazarâtının hayâlleri fevkindedir.¹⁴⁶ Nitekim mâhir bir mühendis, bir evin binâsını hayâl eyler; ve mühendis olmayan kimse de, bir ev binâsını hayâl eder. Arasında fark-ı azîm vardır. Zîrâ mühendisin hayâli hakikate yakındır. O taraf da böyledir. Âlem-i hakâyık ve didarda müşâhededen müşâhedeye mâ-lâ-nihâye farklar vardır. İmdi zulümâtta yedi yüz ve nûrdan yedi yüz perde vardır diye söyledikleri şey, âlem-i hayâlden olan şeyler hucüb-i zulmânî; ve hakâyıktan olan şeyler, hucüb-i nûrânî demektir. Ammâ hayâl olan zulmet perdelerinin arasını, böyle amîk farkın vücûduyla berâber, hayâlin gâyet-i letâfetinden tefrîk etmek ve nazara getirmek mümkün değildir. Hakâyıkda dahî farkı anlamak mümkün olmaz.

ALTMİŞSEKİZİNCİ FASIL

Ehl-i cehennem, cehennemın içinde dünyâdakinden daha hoş bir halde olurlar. Zîrâ cehennemde Hak'dan haberdâr bulunurlar. Halbuki dünyâda Hak'dan bî-berberdirler; ve Hak'dan haberdâr ol-

maktan daha tatlı bir şey yoktur. Binâenaleyh küffâr hakkında dünyânın müreccalı olması, bir amel ederek lutf-ı muzhirinden, Hak'dan haberdâr olmaları içindir. Yoksa dünyâ cehennemden daha hoş değildir. Münâfiğı derek-i esfele atmalarının sebebi odur ki, ona îmân geldi; küfrü kavf olduğundan amel etmedi. Hak'dan haberdâr olması için ona pek ziyâde azâb olur. Kâfire îmân gelmediğinden, küfrü zayıftır. Ednâ bir azâb ile âgâh olur. Bunlar tozlanmış bir fûta ile kilime benzer. Fûtayı bir kimse silkebilir; fakat halıyı iyice silmek için dört kimse lâzımdır ki, onun tozu çıksın. Ehl-i cehennem *أَنْ أَيْضًا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ* (A'râf, 7/50) [Ya'nî "Suyunuzdan veyâ Allâh'ın size verdiği rızıktan biraz da bize akıtın"] demeleri, hâşâ, taâm ve şarâb talep etmeleri değildir. Ya'nî "Bulduğunuz ve size müncelî olan şeylerden bize de ifâza / ediniz" derler.

Kur'ân-ı Mecid bir arûs-ı zîbâ gibidir. Örtüsünü açan kimseye yüzünü göstermez. Ey Kur'ân'dan bahs eden kimse! Sana bir zevk ve keşf hâsıl olmaması, ondandır ki, sen onun örtüsünü açtın, o seni reddeyledi; ve sana mekr edip, yüzünü çirkin gösterdi; ben o mahbûb değilim, dedi. Hz. Kur'ân, her ne sûretle isterse görünmeğe kâdirdir; fakat örtüsünü çekmeyip, rızasını talep eyler ve O'nun rızasına sebep olan şeye sa'y eylesen, sen O'nun örtüsünü çekmeksizin, O sana yüzünü gösterir. Ehl-i Hakk'ı talep et; zirâ Cenâb-ı Hak *فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي* (Fecir, 89/29, 30) [Ya'nî "Haydi gir kullarımın içine. Gir cennetime."] buyurmuştur. Hak Teâlâ herkese söylemez. Nitekim dünyâ pâdişahları, her bir çulhaya söz söylemezler. Halkı pâdişâha îsâl için bir vezir ve nâib nasb etmişlerdir. Hak Teâlâ Hazretleri dahî, Hak talebinde bulunan her bir kimsenin, onun kapısına gitmesi için, bir bende intihâb buyurdu; ve enbiyâ ve evliyâ dahî, bunun için gelmişlerdir. Zîrâ Hakk'a onlardan mâadâ yol yoktur.

ALTMİŞDOKUZUNCU FASIL

سئل عن عيسى عليه السلام : يا روح الله اي شيء اعظم و اصعب في الدنيا و الاخرة ؟
قال: غضب الله . قالوا و ما يتجي عن ذلك؟ قال: ان ينكسر غضبك بكظم غيظك

270

Ya'nî "Îsâ (a.s.)dan suâl olundu ki: Yâ Rûhullâh, dünyâda ve âhirette a'zam ve as'ab olan şey nedir? Buyurdu ki: Allah'ın gazabıdır. Bizi bundan ne şey halâs eder? dediler. Buyurdu ki: Kazm-ı gayz ile gazabını kesr etmektir."¹⁴⁷/ Gazabı kesr etmenin tarîkı budur ki, nefis şikâyet etmek istediği vakit, onun hilâfını yapmalı ve şükür etmeli; ve derûnunda onun muhabbeti hâsıl oluncaya kadar şükürde mübâlağa etmelidir. Zirâ sâhte olarak şükür etmek, Hak'dan muhabbet istemektir. Mevlânâ-yı büzürk, ya'nî Sultânü'l-Ulemâ (kaddesallâhu sırrahü'l-azîz) hazretleri: الشكايه عن الخلق شكايه عن الخالق Ya'nî "Halktan şikâyet, Hâhk'tan şikâyetdir" buyurdular. [Ve yine buyurdular] ki: "Gaybetde adâvet ve gayz âteş gibi kat kat gizlidir. Bir kıvılcımın sıçradığını gördüğün vakit, onu söndür, tâ ki gelmiş olduğu ademe gitsin. Eğer o kıvılcıma cevâb ve mücâzât lafzı ile yardım edersen, ademden başkaları da sıçrar. Onu tekrâr ademe ırcâ' senin için müşkil olur."

ادْفَعْ بِالْيَمِينِ حَسَنًا (Mü'minûn, 23/96) Ya'nî "Sen seyyiyeyi ahsen şeyle def et!" âyet-i kerîmesi hükm-i münîfine tevfik-ı muâmele et; tâ ki düşmanı iki vecihten kahr etmiş olasın. Vechin birisi budur ki, düşman onun eti ve derisi değildir; bir endîşe-i redîsidir. Şükürün kesreti ile senden def olduğu vakit, dâimâ ondan dahî mundefi' olur. Sebeb-i indifâ'ın birisi الانسان عبيد الاحسان [Ya'nî "İnsan, ihsânın kölesidir"] hükmünce tab'andır; ve diğeri dahî, adûnun fâide görmemesindendir. Nitekim çocuklar birisine bir ad takıp çağırırlar. O söğür. Sözümüzün te'siri oldu diye onların o ad ile çağırmağa rağbetleri ziyâde olur; ve eğer o kimsede tağayyür görmezler ve bu çağırmada bir fâide müşâhede etmezlerse, meyilleri kalmaz.

İkinci vech budur ki: Bu sıfat-ı afv, sende zâhir olduğu vakit, ma'lûm olur ki, onun zemm etmesi kizbdır ve eğri görmüştür. O, seni olduğun gibi görmemiştir. Ve kezâ ma'lûm olur ki, mezmûm olan sen değilsin, kendisidir. / Halbuki onun kendinin zâhir olması kadar hasmı mahcûb edecek hiçbir hüccet yoktur. Binâenaleyh sen şükür ve sitâyîş ile ona zehir verirsin; çünkü o senin noksanlığını ızhâr eder. Sen ise kemâlini ve mahbûb-ı Hak olduğunu zâhir eylersin. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (Âl-i İmrân, 3/134) [Ya'nî "O kimseler ki...insanları affederler.

Allah iyilik edenleri sever.”] Mahbûb-ı Hak nâkıs olmaz. Onu o kadar medh edesin ki, onun ehîbbâsı “Gâlibâ bizim ile nifak üzere olmalıdır ki, onun ile bu derece müttefiktir” diye şübheye düşerler. Beyit:

بر کن برفق سبلتشان کرچه سبلتند بشکن بحلم گرد نشان کرچه گردند

Tercüme: “Her ne kadar bıyıkları kesir ise de, rıfk ve mülâyemetle onların o bıyıklarını yol; ve her ne kadar boyunları kalın ise de, sen onların boyunlarını, hilim ile kır, eğdir!”

YETMİŞİNCİ FASIL

Hak ile kul arasında hicâb ikidir; bâkî hicâblar bundan zâhir olur: O da sıhhat ve maldır. Sahîhu'l-beden olan kimse “Hani Hak? Bilmiyorum ve görmüyorum” der. Kendisinde maraz peydâ olunca, “Yâ Allah, yâ Allah!” demeğe başlar; ve Hak ile hem-râz olup te-kellüm eder. Binâenaleyh gördün ki, o sıhhat onun hicâbı idi ve Hak o maraz tahtında gizlenmiş idi; ve bir âdemin ne kadar mal ve kuvâsı varsa, o kadar esbâb ve murâdâtını müheyyâ kılar ve gece gündüz onunla meşgûl olur. Bî-nevâlık teveccüh edince, nefis zayıf olup, Hak etrâfında dolaşır. Beyit:

پستی و تهی دستیت آورد بمن من بندهء پستی و تهی دستي، تو

Tercüme: “Îlâhî, zillet ve fakr ve el boşluğu Sen’i bana getirdi. Ben Sen’in zelil ve eli boş bir kulunum.”

Hak Teâlâ Fir’avn’a dörtyüz yıl ömür verdi; ve memleket ve pâdişâhlık ve cemî’-i murâdâtını ihsân eyledi. Bunların cümlesi, onu Hz. Hak’dan teb’id eyleyen hicâb idi. /Hakk’ı zikir etmemesi için murâdsızlık ve baş ağrısı vermedi; ve ona arzûlarına meşgûl ol ve bizi yâd etme, dedi. Beyit:

از ملکت سیر شد سلیمان وایوب نکشت از بلا سیر

Nazmen tercüme: “Mülkden geldi Süleymân’a gına Hazret-i Eyyûb’e az geldi belâ”

•
YETMİŞBİRİNCİ FASIL
•

Hız. Pîr-i dest-gîr buyurdular ki: İnsanın nefsinde hayvânât ve sibâ'da olmayan bir şer vardır derler. Bu, insanın onlardan beter olması cihetinden değildir. Bu o cihettendir ki, insanda bulunan sût-i ahlâk ve şerr-i nefis ve şomluklar, onda olan bir gevher-i hafî hasebiyledir. Bu ahlâk ve şomluklar ve şer, o gevherin hicâbı olmuşlardır. Gevher ne kadar enfes ve a'zam ve eşref olursa, onun hicâbı da o kadar ziyâde olur. Binâenaleyh bir âdemin şomluğu ve şerri ve sût-i ahlâkı o gevherin sebab-i hicâbı olmuştur; ve bu hicâbların kalkması, ancak mücâhedât-ı kesîre ile olur; ve mücâhedâtın envâ'ı vardır. Mücâhedâtın a'zamı, Hakk'a teveccüh edip, bu âlemden i'râz eylemiş yârân ile ihtilât etmektir. Yârân-ı sâlih ile oturmaktan daha kavî hiç bir mücâhede yoktur; ve onları müşâhede etmek nefsin ifnâsı ve terkidir; ve bundan dolayıdır ki, cehil yılanı bir sene âdem görmezse ejderhâ olur, derler. Ya'nî, şerri ve şomluğu terke sebab olan bir kimseyi görmezse demektir. Her nereye büyük bir kilit vaz' ederlerse, orada nefis ve kıymetdâr bir şey bulunduğuna delildir; ve her nerede hicâb a'zam olursa, gevher de a'lâ olur. Meselâ bir hazînenin üzerinde yılan bulunur. Sen yılanın çirkinliğini görme; hazînenin nefâsetine bak! İktizâ-yı kemâl, gayrin ona meylidir; ancak o meyl, kendisinin noksânına değil, kemâline olur. Kemâlullah mevcûdâtın kemâlidir ve onun hakkında tecvîz-i noksân sebab-i kemâl ve mücib-i mesâlih-i âlem / ve adem-i betâlet-i cihandır.^{147*} Ve onun tecvîz-i ademi, ibtâl-i âlemdir.

Zevke sûret verip, onun keyfiyyetini ve hudûdunu taharrî edersen, zevk gider. İmdi sen keyfiyyeti ve tasavvur-ı fiili "Allah" yaparsın. Sende zevk hâsıl olmadığını bilmezsin. / Halbuki o tasavvurât ve o hayâl "Allah" olmaz. Ya'nî bizim tâlib ve âşıkımız ol ve sana kemâl hâsıl olmak için, Allah'da tahayyül ve tasavvuru ve hudûd ve keyfiyeti ve i'tirâzı terk et; ve hareket eden başını ve ayağını cûşîş-i aşktan, tencerenin ağzından taşan bir köpük bil ki, hayat ve onun gayri olan sıfâtullahdan her bir sıfatda kendinden bî-haber olmayasın; ve şerh ve istikşâfında günler geçirdiğin ve senelerce uğraştığın fekâhet ve şerh-i nahiv ve i'tirâzât ve iştikâk-ı

arabiyeye ve tabâbetteki nüktelerin aslı, sana vâki' olur. O hoş hâlin bûy-i müşki cihâna münteşir bulunur; ve herkes seni kadr ve şeref sâhibi bilirler. O bir kelime içinde âgâhlığı arar isen, zevk sâhibi olursun. Envâ'-ı ulûmun kâffesinde, o lahzada âgâhlık içinde olup, hangisini tezekkür eylesen, sende bir tizlik ve fetânet zâhir olur. Zîrâ bütün kelimeler birdir ve renklerin kâffesi, rûhun rengidir. Eğer o bir kelimedede bî-vukûf ve bî-zevk olursan, o hâlet içinde, envâ'-ı ulûmun kâffesinde bî-zevk olursun. Zevk ve galebe ve ikrâm odur ki, nefsinin o meşakkata salıp, bu sıfatla diğer rûhların hallerini istilâ edecek bir hâl peydâ etmelisin; tâ ki yıldızların ve çerâğın aydınlığı, gündüzün aydınlığından nasıl zâil olursa, onların ihâtaları ve hâtırâtı dahî senin o hâlinin pertevi içinde mensî ve nâ-bedid olsun. Lâcerem senin o rûşenâlığın onlara görünür; derler ki:¹⁴⁸ "Ne âlim ve zekî kimsedir!" / Şimdi... Acele etme ve ömrü, bu kadar kısalığı ile berâber, birkaç kelime içinde tüket ve meşakkatler ve kitaplar ve ilimler senin olsun; bir daha gelmeyiz." Hiç gelme! Hakk'ı gelmemek ile tehdid mi ediyorsun? Eğer gelir isen, kendin için geliyorsun. /

275

•
YETMİŞİKİNCİ FASIL
•

Bismillâhî'r-rahmâni-rrahîm. Kavlühü Teâlâ: **أَلَا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا** (Fetih, 48/1) [Ya'ni "Biz hakikat sana apaçık bir feth ü zafer yolu açtık."] Bu sûre-i şerîfede Hak Teâlâ, Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'e olan ni'metlerini ta'dâd buyurdu. Birinci ihbâr budur ki: Çaldığın bir kapıyı açtım ve duâların indimde müstecâbdır. İkincisi **لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ** (Fetih, 48/2) [Ya'ni "Allah'ın sana mağfiret etmesi için"] mücibince mağfirettir. Mağfiret, muhabbet alâmetidir. Zîrâ sen her kimi seversen, onun kabâhati sana kabâhat ve aybı, ayb görünmez. İşte sırr-ı mağfiret budur. Üçüncüsü **وَبِعَمْرٍ نَعْمَتُهُ** (Fetih, 48/2) [Ya'ni "Ni'metini tamamlaması içindir"] mücibince ni'metin itmâmıdır. İtmâm-ı ni'met ise, onun husûsiyyetini beyândır. Zîrâ bu âyet-i kerime ba'zı ni'metlerin tamâm olduğuna bir delildir. Binâenaleyh cenâb-ı Peygamber sâir in'âm olunanlardan daha hâs ve daha ziyâde yol bulmuş ve hakikatte Hakk'a vâsil ve daha

ziyâde Hak ile kâim olmuş olur. Dördüncüsü **وَيَنْصُرُكَ اللَّهُ** (Fetih, 48/3) [Ya'nî "Allah'ın sana yardım etmesi içindir"] âyet-i kerimesi saltanat ve velâyete delâlet eder. Acabâ bu velâyet hangisidir? Her şeyi Hak'dan gören, kuvvet-i nazardır. İbrâhîm (a.s.)'ın ateşe ve Mûsâ (a.s.)'ın deryâya kademlerini vaz' etmeleri ve Süleyman (a.s.)'ın güneşe ve Nûh (a.s.)'ın tûfana hüküm etmeleri ve Dâvûd (a.s.)'ın demiri hamur ve dağı muğannî kılması ve İsâ (a.s.)'ın ervâh-ı hayvânîye hüküm eylemesi ve Muhammed (a.s.v.) Efendimiz'in tabakât-ı semâvâtı mi'râc ile yırtıp geçmesi gibi. Bunun emsâli lâ-yuaddir. Bu zevât-ı müşârün-ileyhim, vaktâki cümleyi Hakk'ın me'mûru ve bendesi bildiler ve Hakk'ın emr-i küllîsini gördüler, hepsi onların ve onlar da Hakk'ın müsahharı oldu.

Kavlühü Teâlâ: **لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ** (Fetih, 48/2) [Ya'nî "Bu geçmiş ve gelecek günâhını Allah'ın mağfîret etmesi içindir."] / İbn Atâ der ki: **ف**Muhammed Mustafâ (s.a.v.) mi'râcda Sidretü'l-müntehâ ağacına vâsıl olduğu vakit, ki orası bâlâ-yı arşdır, onun makâmı, Hz. Cibrîl'in âşiyânesidir; bu makâmdan dahî mürûr etmek istedi. Refîkı olan Hz. Cibrîl adımını geri aldı. Hz. Fahr-i âlem Efendimiz buyurdular ki: "Ey karındaşım Cebrâil, bu heybetli mevzi'de beni yalnız mı bırakıyorsun?" Nidâ geldi ve Hak Teâlâ itâben buyurdu ki: "Bu iki üç adımda, onunla mı ülfet peydâ ettin?" İşte bu **لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ** (Fetih, 48/2) [Ya'nî "Allah'ın seni mağfîret etmesi için"] âyetinde işâret buyrulan günahdan murâd, bu günahdır. Ya'nî seni ülfetten ve gayrın ünsiyetinden pâk ettik ve gayrdan müstağnî kıldık, demektir.

İbn Atâ der ki: "Hak Teâlâ Zât-ı hazretine yalvarmaları ve ondan sonra onları afv etmesi için, enbiyâ ve evliyâyı günâha mübtelâ eyledi. Fakat Sultânü'l-enbiyâ ve burhânü'l-istifâ ve Hz. Muhammedü'l-Mustafâ (s.a.v.)'ın günâh edip, münâcât eylemek hâlini mestûr kıldı. Belki geçmiş ve geleceği afv edip, o günâhın ne olduğunu zikr etmedi. Bundan garaz, merâtib-i sâirenin fevkünde olan, mertebe-i muhabbettir." İbn Atâ der ki: Sana günâh-ı mukaddemi, ya'nî zelle-i Âdem'i **وَمَا تَأَخَّرَ** [Ya'nî "Ve gelecek olan"] ya'nî ümidleri sende olan ümmetlerinin günahlarını bağışladık. Zîrâ sen, onların rehberisin. Maksûd budur ki, evvel ve âhire mensûb olanların vusûlleri ancak senin ilemdir.

Ve derler ki: Peygamber (a.s.v.) Efendimiz'in istiğfârı ayıklık hâlinde, hâlet-i mestîden idi. Ve ba'zıları derler ki: Belki mestlik hâlinde, ayıklık hâlinden istiğfâr eyledi. Ve ba'zıları: Her iki halde müstağrak idi. Zîrâ onun nazarı Hakk'a idi; ve sekr ve sahv ise, kâbil-i televvün olan bendegâna mahsustur. O hazrete nisbetle . ne sekr ve ne de sahv vardır. İmdi mâdemki Hakk'a nâzır idi, her iki halden de müstağfir idi. Zîrâ bu sekr ve sahv, iki renktir. O ise rengin eserinden mahv olduğu vakit, her ikisinden de müstağfir olup, kabza-i İllâhî'de bulunur idi derler. Ve levh ve kalem onu şerh edemez; meğer ki sıfat-ı Hudâ olan o levh ola. Onun nâmı levhdir; velâkin hakîkatte bî-nihâye bir sıfattır. Çerh-i feleğin altında, halkın gözlerinin iki görmesi çoktur; meğer ki inâyet-i Hak yetişse. Ve her bir müşkil ind-i İllâhî'de âsândır. Bu gördüğümüz şeyleri, eğer bize vakt-i tufûliyyette söylese idiler, anlatmak mümkün olmaz idi.

رضيت بما قسم الله لي و فوضت امري الي خالقي لقد احسن الله فيما مضى كذلك
 رضيتم بما قسم الله لي و فوضت امري الي خالقي لقد احسن الله فيما مضى كذلك
 Ya'nî "Ben Allah Teâlâ'nın hakkımdaki kısmetine râzı oldum ve işimi İlahîk'ıma ismarladım. Allah Zü'l-Celâl Hazretleri, geçmişî güzel yaptığı gibi, geleceği de güzel yapar. Âsâr-ı pâkân-dan gösterdiği bu kadar binlerce şeylerin şükrünü edâ edelim, zîrâ sebab-i mezîddir inşaallâhu Teâlâ. (Fetih, 48/2) وَرَبِّمُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ [Ya'nî "Senin üzerindeki ni'metini tamamlaması için."] Ni'metin tamâmı, mülk-i muhabbettir. Ni'metin evveli, taleb-i muhabbetin tevfikidir. Muhib idin, mahbûb oldun; tâbi'-i rusûl idin, metbû' oldun. Muhtâc idin, mi'râca gittin; ve aktan karadan halâs olup, akın ve karanın sultânı oldun. Zâkir idin; mihrablarda, minârelerde ve sikkeler üzerinde mezkûr oldun.

Kavlühü Teâlâ وَ يَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا (Fetih, 48/2) [Ya'nî "Seni bu sâyede doğru yola iletmesi içindir."] Ya'nî Hakk'a îsâl eden yol. وَ يَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا (Fetih, 48/3) [Ya'nî "Ve Allah'ın sana çok yardım etmesi içindir"] hem şeyâtin-i cinn-i vesvâs üzerine ve hem de küf-fârdan ibâret olan şeyâtin-i ins üzerine mansûr oldun. عَزِيزًا (Fetih, 48/3) [Ya'nî "Şerefli."] Öyle bir mansûr oldun ki, zevâl-i devlet korkusu yoktur. هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ (Fetih, 48/4) [Ya'nî "Sekîneti, kuvve-i ma'nevîyyeyi indiren O'dur."] "Sekîne", basîretten zâhir olan hal-

dir; ve sâhib-i sekîne esbâbdan mâlik olmadığı şeyi, / kuvvet-i i'timâdî sebebiyle mevcûd bilir. Ba'zıları "sekîne" odur ki, eşyâmın zâhirini nasıl fark ederse, bâtınını da öylece fark etmektir, derler. لَيَزِدَّادُوا اِيْمَانًا (Fetih, 48/4) [Ya'nî "İmanlarınızı artırırsınlar diye."] Onların gönüllerinde nûr-i îmân yeni ay gibi yevmen-fe-yevmen tezâyüd eder. وَ لَلّٰهُ جُنُودُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ (Fetih, 48/4) [Ya'nî "Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ındır."] Semâvâtın cünûdu melâikedir ve zemîninki de nefsin gâzileri ve mücâhidleridir. Ba'zıları âsumânın leşkerleri gönüllerdir, zemîninki de kalıblardır, derler. Ba'zıları da şeytan dahî onun leşkeridir, sana ve buna gâlib gelmek isterler, derler. اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَٰهِدًا (Fetih, 48/8) [Ya'nî "Biz seni şeksiz şübhesiz bir şâhîd olarak gönderdik.] Kavil, fil ve hâl ile tevhide şâhidler. وَ مُبَشِّرًا (Fetih, 48/8) [Ya'nî "Bir müjdeleyici olarak gönderdik."] Ya'nî, mağfîret, وَ نَذِيرًا (Fetih, 48/8) [Ya'nî "Bir korkutucu olarak gönderdik."] Bid'at ve dalâletten tahvîf eder ve hevâ-yı nefis ile değil, Hakk'ın izni ile beşîr ve nezîrdir. لَتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ (Fetih, 48/9) [Ya'nî "Ki hepiniz ey insanlar Allah'a îmân edesiniz."] Doğru söyleyeni, doğru söyleyici bilmeleri için وَ تُعَزَّرُوْهُ (Fetih, 48/9) [Ya'nî "O'nu büyük tanıyasınız."] benim ikrâm edip, muhterem tuttuğumu, siz dahî hem gönül ve hem hizmet ve hem de zebân ile muhterem tutup, ona itâatı bir vasf-ı hulki ittihaz ediniz.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ (Fetih, 48/10) [Ya'nî "Sana hakîki sûrette biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar."] Sana dest-i ahdi uzatanlar, o dest-i ahdi Hakk'a uzattılar. Ya'nî beşeriyet sende âriyyettir. Vâsıtâ olan bir âriyyeti bi-vâsıtâ görmek lâzımdır. يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ (Fetih, 48/10) [Ya'nî "Allah'ın eli, onların elleri üstündedir."] Biatde onların minneti Hudâ'yadır; yoksa onlara Hudâ'nın minneti yoktur. Ba'zıları derler: Ya'nî onların biatı ve kuvveti, Hakk'ın kuvveti üzerinedir. Eğer onları istihdâm etmese idi, hizmet etmezler idi. لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ [Ya'nî "Kudret ve kuvvet yoktur.]"

و لَوْ لَا رَجَالَ مَوْمِنُوْنَ [Ya'nî "Şâyet mü'min erler olmasaydı."] Süheyl (r.a.) demiştir ki: Hakkıyla mü'min olan o kimsedir ki, nefsinden ve gönlünden gâfil değildir; ve kendi ahvâlini cüst ü cü edip, filân vakit ne yaptım ve nasıl oldum? der; ve tagayyür gördüğü vakit, münâcâtâ başlar; ve yeryüzüne belâ nâzil olarak, ay ve güneş tu-

tuldukda ve zelzele ve şiddetli yağmur ve muhârebe ve vebâ / vesâire vukû' buldukda, ehl-i zemîn bunların, kendi günahları sebebiyle vukû'unu yakînen bilip, nasıl münâcât ederlerse, mü'min dahî bu yakînin gâib olduğunu ve göz yaşının kurduğunu ve gönül vebâsını gördüğü vakit, evkâtının mürde olduğunu bilip, öylece münâcât ve zârî eyler. Belki o dünyânın belâları firâk-ı Hak nişânı değildir. Halbuki gönülde bu tagayyürât ve belâlar, firâk-ı Hak nişânıdır. İmdi o noksanda ziyâdelik görür. Nitekim diğer kimseler, dünyâ noksânından tersândırlar; o ise dünyânın ziyâdeliğinden tersân olur ve gönül biraz tagayyüründen ve tâattan nefretinden ve tâatı fâidesiz görmekten tersân olur. Zirâ az çoğu öldürür.

اذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ (Fetih, 48/26) [Ya'nî "O küfr edenler kalbilerine o taassubu yerleştirdiği sırada."] Ya'nî, mü'minleri îmânlarından dolayı, incitmek husûsunda nefse mütâbaat ederler ve bizim ıyşımızı mükedder ediyorlar ve bize âkıbeti ihtâr ediyorlar. Halbuki o mü'minlerin ma'lûmudur ki, kendileri ıyşı mükedder etmezler; belki bu ıyşı, sürekli ve dâim bir ıyşa muttasıl kılmak isterler. Nitekim bir şahıs, câhil bir kimsenin buğdayını cebren alıp, zahîresi munkatî' olmamak için, onun hesabına olarak eker. O kimse ise, buna zulümdür diye feryâd eder. Demirden ma'mûl bir yüzük üzerine pâdişâhın ismi nakş olunmuştu. Nakşı olmayan bir altın yüzüğe dedi:

-Senin böyle nakışların var mıdır?

Altın: Hayır.

Demir: Şu halde ben senden efdalim.

Altın: Adın nedir?

Demir: Demirdir.

Altın: O nakış seni demirlikten kurtarır mı?

Demir: Hayır.

Altın: Öyle ise otur oturduğun yerde. Tasavvur et ki, nakdiy-yet kime mahsustur ve kimin "ayn"ıdır. Vallâhu a'lem. /

•
YETMİŞÜÇÜNCÜ FASIL
•

Hayrât-ı şerifenizin mütevâtir olduğu ma'lûmdur; ve güneş mahfi değildir. Bu sıfâtın mahzeni ve bu gevherin kâni ve bu fâidesi etrâfa münteşir meyvelerin ağacı olan böyle bir zât¹⁴⁹ için dem-be-dem iştiyâk efzûn olur. Biz ise, o ağacın sâyesinde oturup meyvelerini görmekle kâni' olmayız. Fe-şükran sümme şükran sümme şükran. Yâ Rab, tezyîd et, tenkîs etme! Fakat bu ebedî ve ezeli ikbâl-ı a'zam erbâbının hâli başkadır. Bir kimse onlardan ber-hor-dâr olup hem-nişin olabilir ve ünsiyet eyliyebilir. O sâhib-i ikbâl-i a'zam ise, onların lisanları söylemeksizin efsânelerini işitir ve onların bânîlerindeki maânî-i amîka ve dakîka harfsiz olarak o sâhib-i ikbâlin gûş-i hûşuna vâsıl olur. Zîrâ onsekiz bin âlemin pâdişâhının bu bendegân-ı hâs ile ilk oynadığı oyun ve el öpmek resminin icrâsından evvel من عرف الله كل لسانه ["Ya'nî "Al-lâh'ı ârif olanın lisânı kelil olur"] mısâkınca, onları bî-zebân kılması idi. Bu ise acib değildir. Zîrâ resm-i âlem budur. Çünkü ma'nânın kuvvetlendiği her yerde sûret zayıf olur. Ceviz ve fındık, kabuğunun içinde bulundukça yağ yağ eder. Yarı kırıldığı vakit sadânın nisfi eksilir; ve tamâmiyle kırıldığı vakit aslâ sesi çıkmaz; ve nihâyet sâfi iç olur. Kabuk, için bekçisi olduğundan galiz ve katıdır. Zîrâ sabah yaklaşınca korku azalır ve bekçiler evlerine giderler. Ve onlar bu ifade ile / hiç söz söylemezler, demeyi murâd etmiyorum; ancak nefislerinde söylemezler; ve yalnız ışkâlâtın cevâbını verirler ve indlerinde hallolunmuş olan şeyi hallederler; ve başka şeyden dem vurmazlar. Meselâ bir baba, sözü, küçük çocuğa göre söyler. Ve bittabi' zevcesinin gam ve şâdisini ağız-ı lâ-ya'kile söylemez. Çocuğa ancak, çelik çornak ve top ve alaşağı kuşcağız ve ceviz ve kuru üzümünden bahs eder. Ve "dû dû" ve "gû gû" gibi kelâmolar söyler. İşte çocukların beşîr ve nezîri bundan ibâret olabilir.

Bu onsekiz bin âlem içinde bu tâifeden daha garîb hiçbir kimse yoktur; ve Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz'in garîbliği, bu garîplikten idi ve kezâlik onun yetimliği bu nevi' yetimlikten idi; Abdülmuttalib'in vefâtıyla değil idi; ve Mekke'den Medîne'ye hicret etmesiyle garîb olmadı, belki onun garîbliği hem-şehrî ve hem-zebân bulma-

ması idi. İmdi o garîblerin hiç birisi hakkında garîb-nevazlığa tama' etmemek lâzımdır. Belki onların, bütün garibân-ı âlemin fevkinde bir mahall-i nâzî olup "Biz âlem-i ulvînin garibiyiz; siz ise âleme mensûbsunuz" derler. Eğer fârisî söyleseler fârisî söyleyenler anlamaz; ve eğer evlâd-ı arabdan olup, arabça tekellüm etseler, sâir arablar anlamaz. Yalnız kuvve-i vâhîmede mutasavver olan ma'nânın zâhirini fehm eylerler; fakat garazları ma'lûm olmaz. Zîrâ ma'nâyı anlamak başka, garazı anlamak başkadır. Nitekim bir Arab şâiri bir Türk pâdişâhının huzûruna onun medhi hakkında bir şiir getirdi; ve taht önünde okumak için izin istedi; izin verildi. Pâdişâh beytin tahsîn olunacak her bir mahallinde başını sallardı. Vüzerâ ve ashâb-ı dîvân "Bu pâdişâh arabî bilir mi imiş? Bu kadar vakitten beri / bizi haberdâr etmedi. Acabâ pâdişâh bu lisânı biliyor mu? Ve bu yekdiğerimizle dîvanda arabî tekellüm ettiğimiz vakit, kelâmı tefâvüt üzere söylemiş olup olmadığımızı imtihan mı etmiştir?" diye teşvişe düştüler. Nihâyet bir gün pâdişâh av avlamış, pek mesrûr olmuştu. Fırsat buldular. Zîrâ seyyid-i kâinât ve şem'-i arz u semâvât Efendimiz عند الرقة الدعاء [Ya'nî "Merhamet zamânında duâyı ganîmet biliniz"] hadis-i şerifinde vakt-i münâcâttan nişan vermiştir. Ümerâ-i devletten cür'etkâr olan ve pâdişâhın mazhar-ı teveccühü bulunan birisi öne geçip dedi: "Ey pâdişâh-ı âlem bizim bir müşkilimiz vardır."

Pâdişâh: Söyle!

Vezîr: Şâh-ı âlem arabî lisânını bilir mi?

Pâdişâh: Hayır.

Vezîr: Şu halde o gün o şâirin dîvân-ı şâhânelerinde beyân eylediği garîh ve müşkil olan o lügât-ı arabîyyenin ma'nâsını size hile ile mi tefhîm ettiler? Zîrâ siz her bir şâh beytin hitâmında "İyi söylemişsin!" diye tahsînen başınızı salladınız.

Pâdişâh o kadar güldü ki, galebe-i handeden, arkası üstüne yıkıldı. Pâdişâh kahkahadan fâriğ olunca dedi: Siz bilmez misiniz ki ma'nâ ve tercümân-ı kelâm başka bir şeydir ve garaz ise yine başka bir şeydir. Meselâ bir bende huzûrumuzda bir kabâhat işler; biz o kabâhatı ızhâr etmek istemeyiz. Onu başka bir kabâhatinden dolayı alâ-melei'n-nâs tevbih eyleriz ve böyle yaptın diye te'dîb ederiz. Halbuki bizim garazımız lisânen söylediğimiz ve halkın an-

ladığı bu kabâhat değildir. Garazımızı bir biz biliriz, bir de o bendemiz bilir. İmdi birisi in'âm ümîdiyle bir hizmet ettiği vakit, bu hizmet herkesin sem'ine vâsıl olmasını / istemeyiz. Söz ve sö-zün ma'nâsı garazımıza perde olmak için, meselâ bir bendemizi bir hizmet-i hafiyeye ile gönderir ve zâhiren ona başka emirler veririz. Şimdi... O şâirin şiiri, diğer mülûk ve selâtın üzerine tafdîl etmek ve meleğe ve feleğe teşbîh eylemek sûretleriyle, bizim ta'zîm ve tefhîmimize dâir olan bir şeydir; fakat o şâirin garazı, hil'at ve libâs ve maâş ve kurbettir. İşte ben o garazı anladım ve kabul ettim. Sana da verelim, gönlünü hoş tut, diye başımı salladım.

Şimdi... Şeyh-i kebirin semâ' esnâsında mutrîbe "Geç geldin, erke a gittin" demesi meşhurdur. Çünkü geç gelip, erken gitmek gülün hâlidir. Bu kelâm üzerine hâzırûndan üç kişi na'ra vurup düştüler. O sırada birisi dedi ki: "Bu kelâm üç kimsenin hâline muvâfık idi." Şeyh buyurdu: Evet ama, onların arasında fark-ı azîm vardır. O kimse "Ey şeyh, beyân buyurunuz" dedi. Şeyh cevâben: "Onların kendi lisanlarıyla söylemesi daha evlâdır" dedi. Gelip söylediler. Hikâye uzundur; hulâsası budur ki: "Birisi senelere bir kadını ta'kîb ediyordu. Diğeri de Hak Teâlâ'nın kendisine bir oğul ihsân etmesi arzûsunda idi. İkisi de birkaç sene sonra emellerine nâil oldular. Fakat kadın ve çocuk bir haftadan ziyâde yaşamamış idiler. Üçüncüsünün bir hâli ve aşkı var idi; velâkin ne oğula, ne de kadına alâkası yoktu. Belki alâkası oğulun ve kadının Hâlık'ına idi.

Kur'ân'ı çok tefsîr etmişlerdir. Ancak az kimseler, Kur'ân'ın garazını tefsîr etmişlerdir. الَّذِينَ آمَنُوا [Ya'nî "İmân edenler"] i herkes "imân" ile tefsîr etmişlerdir. Hâlbuki Cenâb-ı Mustafâ (s.a.v.) in imânı ve onun garazı mahfîdir. وَاعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ [Ya'nî "İyi amel ve harekette bulunanlar"] ı herkes kendi ameliyle tefsîr etmiştir; Peygamber'in amelini tefsîr / hani? فَكُلُّهُمْ أَجْرُهُمْ [Ya'nî "Onların Rab'leri katında ecirleri, mükâfatları vardır."] Herkes kendi vehminde mu-savver olan ecri tefsîr etmiştir; garaz-ı ecri Mustafavî nerede? Bütün âlem eş'âr okurlar; "can" ve "dost" derler ve âşıklardır. Ancak her bir âşığının şerefi, ma'şûkunun şerefi kadar olur.

Tercüme: “Aksâm-ı nâs, türlü türlü âşıkdırlar. Onların eşrefi, ma’şûku kendisine ziyâde meşakkat verendir.”

Sivrisinekten file varıncaya kadar, her birisinin bir matlûbu ve ma’şûku vardır. Necâset kelb ve yırtıcının matlûb ve gıdâsıdır. Enbiyâ ve evliyânın şerefi, şeref için matlûbdur. Aşksız hayat muhâldir. Nitekim Sadr-ı İslâm buyurdu ki: “Her kim ben âşık değilim ve bir şeyi sevmem derse; kalkıp onun burnunu kesiniz ve gözünü çıkarınız; eğer bağırırsa, deyiniz ki: Bizim ma’şûkdan murâdımız, iftirâkı, feryâda bâis olan şeydir.” İşte anbardan bir avuç ve kitaptan bir yaprak kâfidir. Bâkisi bu kıyas üzeredir.

لَنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ (İbrâhîm, 14/7) [Ya’nî “Şükrederseniz elbette ni’metinizi artırırım.”] Ya’nî “Eğer sizde iştihâ görürsek, tezyîd ederiz.” Zîrâ bu ni’metin şükrü, iştihâdan gayri değildir. O hizmet, ızhâr-ı iştihâdır; yoksa iştihânın gayri değildir. İştihâ kuvveti olmaksızın ni’metin ziyâdeliği melâl verir. Cümleyi nakd-i ceyyid görmek lâzımdır. Nihâyet ben miskin, cümleden hâricim, kimse-den âriyet kabul etmemişimdir; gönlümün söyle dediğini söylemişimdir.

Hak (celle celâluhû) Hazretleri ale’l-ıtlâk mütekellimdir ve ezelden ebede kadar, lâ-yenkati’ bi-harf ü savt mütekellimdir. O-nun her bir nebî ve velf ile kelâmı vardır; ve cümlesinin kelâmı müttehiddir, / ya’nî onda tenâkuz yoktur. Nitekim eğer biri Türk, biri Tâcîk¹⁵⁰ olsalar bile, her iki şahidin sözü birdir, derler. Eğer Kur’ân yalnız bu hurûfdan ibâret olsa idi, denizlerin mürekkebe ve ağaçların kalem olmasına hâcet olmaz idi; bu Kur’ân’ın hurûfu yarım okka mürekkebe ile yazılabilir; ve hurûf-ı kur’âniyyenin ibtidâ ve intihâsı vardır. Halbuki kelâm-ı Hudâ’nın nihâyeti yoktur. Nitekim buyrulur: مَا نَعَدْتَ كَلِمَاتِ اللَّهِ (Lokman, 31/27) [Ya’nî “Allah’ın kelimeleri tükenmez.”] وَ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (Necm, 53/3, 4) [Ya’nî “Kendi re’y ü hevâsından söylemez o. O, kendisine Allah tarafından ilkâ edile gelen bir vahyden başka bir şey değildir.”] Beyit:

قول باري شنوهم از باري كه حجا بست صنعت قاري

Nazmen tercüme: “Kavl-i Bârî’yi işit Bârî’den
Perdedir geç neğam-ı kârîden”

İmdi eğer evliyânın kelâmı, Hakk'ın kelâmı olmasa idi, كنت له [Ya'nî "Onun lisânı olurum"] bâtil olurdu. Zîrâ eğer lisandan murâd, nakl-i Kur'ân olsa idi, Kur'ân'ın harfini mü'min ve münâfik nakl ettiklerinden, o halde احببت عبدا [Ya'nî "Bir kulu severim"] hitâbına ne hâcet vardı? Halbuki ان الحق لينطق علي لسان عمر [Ya'nî "Hak, Ömer'in lisânı üzere konuşur"] hadîs-i şerîfi Hz. Ömer'in harf üzere tekellümü hakkında vârid oldu ise, o halde Hz. Ömer'e sebep-i tahsîsi nedir? Bunda sâirleri de hep müsterektir. Ve eğer يبايع الحكمة من قلبه [Ya'nî "Kalbinden hikmet pınarları kaynar"] hadîs-i şerîfi, harf-i Kur'ân'ı murâd eyliye idi, bunun için اربعين صباحا [Ya'nî "Kırk sabah"] ihlâsına hâcet yok idi. İmdi eğer bir kimse bu harflerde garazsız teemmül ederse, ehl-i Kur'ân ve havâssı, başkaları oldu: Onu ve Hak Teâlâ Hazretleri'nin âlemde onları intihâb buyurup, kendi hitâbına mahal kıldığını ve onların nûr-ı Hak'la görüp, lisanlarıyla söz söylediklerini bilir. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de buyrulur: / *يَوْمَئِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَ مِنْ يَوْمِ الْحِكْمَةِ فَتَدَّ أَوْتِي حَيْرًا* (Bakara, 2/269) [Ya'nî "Allah hikmeti kime dilerse ona verir. Kime de hikmet verirse, muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir."] Lâcerem nazar-ı inâyet böyle bir âdemi arar. Nitekim buyrulmuştur: ان لله عبادا اذا نظروا الي عباده اليسوهم لباس السعادة öyle kulları vardır ki, ibâdına nazar ettikleri vakit, onlara libâs-ı saâdeti giydirirler." Zîrâ onların nazarları Hakk'ın nazarı ve inâyetleri Hakk'ın inâyeti, gazabları Hakk'ın gazabıdır. Gazab ve rızâ hallerinde onların söyledikleri kelâm, Hakk'ın kelâmıdır. Zîrâ kelâm-ı Hak, ne arabîdir, ne fârisîdir, ne süryânî ve ne de sâir lisanlardır; harf ve savttan münezzehtir. Bir kulunun canını tathîr ettiği ve çeşme-i cânından nebeân ettirip, o kulun lisânından fişkirttiği vakit, o cûşîşin şiddetlerinden harfler akar. Mâdemki o kelâm, o cûşîşten tevellüd etmiştir, süryânî olsun, arabî olsun, fârisî olsun, kelâm-ı Rabbü'l-âlemîn olur; ve vaktin nakdî, Cenâb-ı Hudâ'nın kendisine söz söylediği şahıs olur. Ve eğer bir kimsenin o kelâmı temyîz edecek ve onun nakd olup nakl olmadığını zevk ile bilecek kadar temyîzinde kuvvet yoksa, o sözü hurûf-ı kur'âniyye mihekkine vurmalıdır.¹⁵¹ Çünkü o kelâmı, Muhammed (a.s.v.) Efendimiz söylemiştir; ve âvâm ve hâvâs arasında meşhûr olmuş-

tur. Nitekim hadis-i şerifde buyrulur: *إذا روي لكم مني حديث فاعرضوه* (Size benden bir hadis rivâyet olduğu vakit, onu Kur'ân'a arz ediniz, muvâfık olursa kabûl ve muhâlif bulunursa redd ediniz!) Pâdişâh o nebiyy-i zî-şâna altın hediye etmiştir. / Sâir altınları, o meşhûr olan altın ile tatbîk et! Hak Teâlâ Hazretleri buyurur: *لَمْ تَحْسَبْ أَنْ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْلَمُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَمَا لَا تَنَامُ بَلْ هُمْ أَضَلُّ لَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ* (Furkân, 25/44) Ya'nî "Yâ Habîbim! sen onların çoğunu, işitip taakkul ederler zannedersin. Onlar hayvanlara benzerler, ve belki onlardan daha şaşkındırlar." Ve yine Hak Teâlâ buyurur: *وَإِنْ تُطِيعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ بِيُضْلِكُكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ* (En'âm, 6/116) Ya'nî "Eğer sen, yeryüzünde olanların ekserine mütî olur isen, seni sebîlullahdan idlâl ederler." Ve yine buyurur: *وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنْ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ* (Lokman, 31/27) Ya'nî "Eğer yeryüzünde olan bütün ağaçlardan kalem olsa ve bahr-ı muhîttten sonra yedi deryâ da imdâd edip mürekkebe olsa, Allah Teâlâ'nın kelimâtını yazmak için kifâyet etmez. Onlar biter, kelimâtullah bitmezdi. Allah Teâlâ emrinde azîz, hükmünde hakîmdir." Ve Nebî (a.s.v.) Efendimiz buyurur: *قال الله تعالی اذا احببت عبدا* كنت له سمعا وبصرا ولسانا ويدا حتى يبى يسمع و بى يبصر و بى ينطق و بى يبسط Ya'nî "Allah Teâlâ buyurur ki, ben bir kuluma muhabbet ettiğim vakit, onun sem'i ve basarı ve lisân ve yedi olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle söyler, benimle tutar." Ve yine buyurur: *ان الحق لينطق على لسان عمر* Ya'nî "Hak, Ömer'in lisânı üzerinde tekellüm buyurdu." Ve yine buyurur: *اتفوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله* Ya'nî "Mü'minin firâsetinden hazer ediniz; zîrâ o, Allah'ın nûru ile nazar eder." Beyit:

چون محو شدی بکاه گفتار کفتار تو شد کلام جبار

Nazmen tercüme: "Mahv etse seni sabâh-ı güftâr
Güftârın olur kelâm-ı Cebbâr"

/ İhvânımızdan birisi dünyâdan tezehhüd ettiği vakit, kelâm sâhibi olur. Ona karîn olunuz. Zîrâ o, hikemiyyât-ı ilâhiyyeyi telakkî eder. Çünkü evliyâullah rahmet-i ilâhiyyeye mahfûf ve nûr-i ilâhîyi mültebisdir. *لَا تَحْرُكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتَتَكَلَّمَ بِهِ إِنْ عَلَيَّتَا جَمْعُهُ وَقَرَأَتْهُ* (Kiyâmet,

75/16-17) Ya'nî "O kelâmın ahz ve hıfzı için acele edip, lisânını tahrîk etme ki, ol Kur'ân'ı kalbinde cem' ve kırâatını lisânında tesbît eylemek, bizim uhdemizdedir." O makâmda her ne olursa olsun, Hakk'ın ihbârıyla ve her ne mevcûd bulunursa, Hakk'ın varlığından olur. Orada her ne varsa, târâc ve fenâya gitmiştir. Bu karanlığın içinde, acib bir susamış lâzımdır ki, âb-ı Hızır'ı temyîz edebilsin. Gerçi susuzluğun kemâli, temyîzi kalmayıp, kuyu suyu ve ırmak suyu, her ne gelirse içmektir. Husû-siyle kat'-ı bâdiye eylemiş bir susuz! Lâkin kemâliyle atşân olmakla berâber, temyîzi bâkî olup, âb-ı Hızır'dan koku alan bir susuz, zulmete sığmaz. Hadd-i zâtında bu baht ve kıymettir; temyîzin kârı değildir. Bu baht-ı zâhirî olan temyîzden gayri, bir ikbâl-i temyîz bağışlar ki, diğer temyîzlerle benzemez. *Mesnevî*:

آب حضر از جوی نطق اولیا میخوریم ای تشنه غافل بیا

Tercüme: "Gel ey susamış gâfil, âb-ı Hızır'ı evliyâullâh'ın nutku ırmağından içelim." Beyt:

روزی بیاید کین سخن خصمی کند با مستمع کاب حیاتم خواندمت تو خویشتن کر ساختی

Tercüme: "Bir gün gelir ki bu söz, ben âb-ı hayâtım, seni da'vet ettim. Sen ise kendini sağır kıldın diye müstemî'a karşı husûmet eyler." /

Maahâzâ âb-ı hayât "Ben âb-ı hayâtım" diye sadâ ve gulgule-siyle âlemi doldurdu. Bu susuzlar işitmiyorlar ve işitseler bile bahs ve mâcerâ ile o sadâyı def ediyorlar. Seslendikleri kâfidir; fakat o sadâyı bastırıyorlar. Bu baht işidir. İskender'e vermediler; yalnız taleb ve aşkı tattırdılar. Artık muânzlara ne verirler! Beyit:

همه چیزها تا نجویی نیایی جز این دوست را تا نیایی نجویی

Ya'nî "Taleb etmek bulmaktır. Âb-ı hayâtı içmeyi talep etmek ebediyyen kanmaktır; bulduktan sonra" "أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ" (A'râf, 7/54) [Ya'nî "Bilin ki, halk ve emr O'na âttir."] Ebnâ-yı emr olanlar, ahvâl-i haktan dâimâ renc içinde olurlar; zîrâ علی الانبیاء. [Ya'nî "Belânın en şiddetlisi nebîler üzerinedir."] vârid olmuştur. Binâenaleyh enbiyâ tarıkında giden ve onlara mütâbaat eden kim-selerin, onların şiddetlerinden nasîbleri vardır. Vâkıâ renc görünür, ammâ mübârek-baht olan me'mûrlar başka, mahlûklar

başkadır. اَنَا بَشَرٌ (Kehf, 18/110) [Ya'nî "Ben ancak bir beşerim"] buyrulması, ehl-i din, ehl-i tıynden ayrılışın diye imtihan için idi. Ebnâ-yı emr, ya'nî ebnâ-yı ezel ile ebnâ-yı halk ya'nî ebnâ-yı amel arasında azîm bir fark vardır.

Onsekiz bin âlem iki kısımdan ziyâde değildir. Onun yarısı cemâd-ı mutlak ve yarısı zî-rûhdur ve âgâhdır. Âgâhlık ise, ya nebî veyâ nebîden olanlar içindir. Nitekim buyrulur: *من كان مني وليس مثلي*. Ya'nî "Her kim ki âgâhdır, minnî, ya'nî bendendir." Bâkîsi cemâddır; halktır, emrden âgâhlıkları yoktur. Emri anlamadılar. Bu kadar feylesofluk ile ve ince ilimler ile berâber "Sen bizim cin-simizsin, belki ilim ve akıl ile bizden kemtersin. Biz pîriz ve sen gençsin" diye ülü'l-emrden mu'cize taleb eylediler. Mâdemki halk idiler, / mu'cizeyi de anlamadılar ve âgâh olmadılar. İstulâhâtın kâffesi ve oniki âlem ve onların bütün ilimleri cemâd-ı mutlaktır. Zîrâ dâire-i halktan hâric değildirler. *أَلَا لَهُ الْخَلْقُ* (A'râf, 7/54) [Ya'nî "Biliniz ki halk O'na âittir."] Vâkıâ halk dahî Hak'ındır; fakat emre nisbetle cemâddır. Hakîm-i alîmin emri, min-ledünnî emirdir; o da ilm-i enbiyâdır; ve nebînin âgâhlığının ilmi halkı âgâh kılar. İmdi ilmin âgâhlık ilmi olduğunu ve âgâhlığın gayri, her ne var ise cemâd-ı mutlak idiğini gördün. Binâenaleyh her kim ziyâde âgâh ise, ziyâde yakındır. Bu âlem halkının ve onların ulûm ve a'mâlinin bir haddi ve cihâti ve etrâfi vardır. Ve böyle olan her şey, cisim ve cemâd olur. Amma âgâhlığın ebedü'l-âbâd nihâyeti yoktur. Seyr ederken dün bulmuş olduğun her şey, bugün bulunduğuna benzemez. Onun için *قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي* (İsrâ', 17/85) [Ya'nî "De ki: Rûh Rabb'immin emri cümlesindedir."] buyrulmuştur. Bir tâife dediler ki: "Rûhun ne olduğunu, Peygamber dahî bilmedi ve kinâye ile bir şey söyledi." Halbuki nasıl vâki' ise, cenâb-ı Peygamber öyle buyurdu. Ya'nî rûh emrdir, bâkî cemâddır, dedi. Fakat cemâd olanlar bunu anlamadılar. Vâkıâ o cemâdın dahî fehmi vardır; ammâ kendi cemâdhına lâyıktır. Berr ü bahrin tahammül edememesi "Biz halkız, cemâdız; emre tâkatımız yoktur" demeleri idi. Âkîbet o ma'nâdan doğmuş olan âdemoğlu elini göğsüne koyup, "O hamûle ki, benim cânımdır; ben yüklenirim" dedi. Söyle bakalım, bir kimse kendi canını nasıl yüklenir? Bu onsekiz bin âlemden her ne görüp işitiyorsan, kıyâs ve tatbîk edelim, bakalım hangi tarafa

vâki' oluyor? Eğer Rûh-i Kuds'den bahs ve hikâye olunursa, bun-suz o görüp işittiklerimizin âgâhlığını cemâddan sayarız; ve eğer bunlar lağv olunursa, bu hâl, rûha ve Hakk'a olan / âgâhlıktır. Bir şey daha vardır; şöyle ki, bizi her ne ki helâk ve fenâdan halâs ederse, velev ki zehr-i mutlak olsun, tiryâktır, panzehirdir. Mâ-demki bu onsekiz bin âlem muhteltdır; bizim sûret ile işimiz yok-tur. Ve her ne ki mûcib-i helâk olur ve muzır bulunursa, velev ki rûhu'l-ervâh olsun, zehr-i mahzdir. Zehir ile panzehir muhtelit ve halk ile emr, ma'cûn olduğu için, temyîz denilen şey vaz' edil-miştir. Rûh ile beden munkasim değildirdir; ve ilâcın hâssıyyeti, ilâcın sûretinden hâric değildir; ve kelâmın ma'nâsı, kelâmın sûretinden ve lafzından ayrı değildir. Akreb, ayn-ı bu'd içindedir. Bunlar pek ince işlerdir. Burada nazar için pek ziyâde dikkat lâzımdır. Halkın sûret ve ma'nâdan anladıkları şey, halk olur, cemâd olur. Bu nâkıs fehimlerden her ne ki halâs olursa, emr olur ve âgâhlığa mensûb bulunur. İmdi fehminin rûşenliğini ne kadar ziyâde görürsen bil ki, seyrin o kadar cemâdlık tarafınadır. Gör-mez misin ki, her kimin tahsîli ziyâde ise, o kadar müncemiddir. Vaf-ı İblis olan varlık ve enâniyyet ile o kadar ziyâde doludur. Ve vaktâki o havâssini erimiş, hayrân ve mest ve müştâk bir halde kalmış bulasın, işte o hal, âgâhlığın galebesinden olur. Zirâ o hamûle ziyâde ağır olunca, kuvvet zayıf olur. Eğer hamûle-i zâide altında fil bile olsa, bî-tâb ve miskin olur. Binâenaleyh her nerede ziyâde noksan vardır ve meskenet ve üftâdelik ve tahayyür ziyâdedir; orada ma'mûrluk da ziyâde olur. Beyit:

ای تن خیرت هست که برشت تو کیست پا بر سر چرخ نه که یارتو پرست
حمال کسی شدیکه اندر همه عمر خورشید بروی تو نیارد نگرست

/Tercüme: "Ey ten, haberin varmı ki, sırtındaki kimdir? Fevk-ı feleğe kadem-nihâde ol! Zirâ senin yükün periden ibârettir. Bir kimsenin hammâhı oldun ki, bütün ömründe, güneşin senin yüzüne bakmağa tâkatı yoktur."

من عرف نفسه [Ya'nî "Kim nefsimi bilirse..."] Benim nefsimi kim bildi? Emr, âgâhlık için istenilmiştir; yoksa kâbil-i helâk olan cemâdın ma'rifeti için değil. كلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ [Ya'nî "Her şey helâk olucudur"] ile الا وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) [ya'nî "O'nun Zât'ından başka]. hiç yekdiğerine nisbet kabûl eder mi? Ya'nî hâlik-i muhdes olan

şeyin ma'rifeti ile kâdemîn ma'rifeti beyninde ne nisbet vardır? Ey çeşm, sende güneşten bir nûr vardır. Eğer o nûru tanır isen, güneşi tanırsın; yoksa hâlik ve halk ve cemâd olan gözün yağından ibâret bulunan şebekesini ve karahğını ve aklığını tanımakla ârif-i âfitâb olmazsın. Ey nûr-i cüz'î, sen aslında küllî olmuş idin. Bu donmuş yağ, senin ayağına اِهْبَطُوا (Bakara, 2/38) [Ya'nî "Hepiniz ini- niz"] emri bağlamıştır. Onun için cüz'î oldun ve kelâmın dahî بَشْرٌ لَّا (Fussilet, 41/6) [Ya'nî "Ben ancak bir beşerim"] oldu. Bu yağın aynı içinde dahî eğer kendini görür ve tanır isen, bilirsin ki, sen cüz'î değilsin; yine olduğu gibi küllsün. Bu cemâdât içinde bir maslahat için mevcûd oldun. Vallâhu a'lem.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌُ وَ تَسْوَدُّ وُجُوهٌُ (Âl-i İmrân, 3/106) [Ya'nî "O günde ki nice yüzler bembeyaz olacak, nice yüzler de kapkara kesilecek."] Alâmet-i kıyâmet ak yüzlünün, kara yüzlüden fark olmasıdır. Binâenaleyh onun güneş yüzünün vücûduyla, kara yüzlü ve ak yüzlü zâhir olduğundan, Peygamber'in vücûdu kıyâmettir; ve o aklık ve karalık enbiyâ ile mü'minin-i hakîkiye nazarındadır. Evet, vücûd-ı Peygamber, kıyâmettir; zîrâ yarın kıyâmette her ne olacak ise, onlar bugün cümlesini peşin olarak görürler. Onlar perde-i gafleti yırtmış olduklarından / lâ-cerem nazarlarından bir şey mestûr değildir. İmdi o umûmî olan kıyâmete, onun için kıyâmet derler ki, kâfirlerin penâhu ve makâmı olan dünyâ kalmayınca, şübhesiz onların gaflet perdeleri yırtılmış olur ve kendilerinin kara yüzlülüklerini ayânen görürler. Kıyâmet ve Hudâvend-i Hudâ'nın acâibâtı gâib değildirler; göz önündedir ve şah damardan daha yakındır. Onun müşâhedesine mâni' olan ancak perde-i gaflettir. Her kim perde-i gafletin hâricine çıkarsa, onun kıyâmeti peşin oldu. من مات فقد قامت قيامته [Ya'nî "Kim ölürse, onun kıyâmeti kopar."] Her kim sıfât-ı beşeriyetten ve nefs-i kâfirin tabiatından öldü ve yok oldu ise, onun kıyâmeti koptu ve zâhir oldu. İmdi kıyâmet perde-i gafletten ve kendiliğinden hârice çıkmaktır ve âfitâb-ı cemâl-i bâ-kemâli müşâhede etmektir. Binâenaleyh Nebî (a.s.v.)'ın vücûdu kıyâmettir. Her kim onun vücûduyla berâber kıyâmete muntazır ola ve kıyâmeti onun gayri bile, o kimse ahveldir, şaşır; biri iki görür; vahdetten uzaktır, bigânedir. O kıyâmet dahî ancak bu cemâl ve sûret ve rûşenâlık

olacaktır; bunun gayri olmayacaktır. Evvel ve âhir bir olur. Her bir sûretten ancak o bir sır zâhir olup yüz gösterir; ve âkıbet mahremi kendine çekip, bigâneyi ihrâc eyler. Hak kıyâmete "Gün" lakabını verdi. Zirâ kırmızı ve sarı olan cemâli gösterir. Binâenaleyh "gün"ün hakîkati evliyânın sırrıdır. Gün onların güneşlerinin muvâcchesinde gölgeler gibidir. İmdi nâ-mahrem, mahremden ve kalb nakidden ve tortu saftan ayrılmak için âlemin vücûdu cûşîş içindedir; ve sır gözüyle / baktığın vakit, her birisi kendi aslına mülhak olmak için kâffe-i âlemin bu gûşîş ve cûşîş içinde olduğunu görürsün.

طبیات آمد بسوی طیبین	للخبیثین للخبیثات است همین
تلخ با تلخان یقین ملحق شود	کی دم باطل قرین حق شود
چون تو جزو دوزخی هین هوش دار	جزو سوی کل خود کیرد قرا
در تو جز و جنتی ای نامدار ¹⁵²	عیش تو باشد ز جنت پایدار

Tercüme: "Tayyibât, tayyibât cânibine gelir, âgâh ol! Habîsler için habîseler vardır. Yakîn budur ki, acı acılara mülhak olur. Ne vakit bâtul söz ve kabîh amel ehl-i Hakk'a karîn olur? Sen cehen-nemin cüz'ü olunca, aklını topla ki, cüz' kendi küllü cânibinde karâr eder; ve eğer sen cennetin cüz'ü isen ey nâmdâr, senin ışın cennetten pâydâr olur."

Allah ile senin aranda perde senin nazarındır. O kadar mücâhede et ki, perde yırtılsın, kâffe-i mevcûdât Allah olsun.

ره چیست میان ما جز نقص عیان ما کو پرده میان ما جز چشم کران خوابی

Tercüme: "Hak ile bizim aramızdaki tarîk nedir? Noksân-ı iyânımızdan başka bir şey değildir. Hak ile mâbeynimizdeki perde ve hicâb hani? Ağır uykulu olan gözümüzden başka bir şey değildir."

HÎTÂM

DİPNOTLAR

1. Bu bahis *Mesnevî-i Şerif*'in üçüncü cildinde: نظر کردن پیمبر عليه السلام (Mesnevî, 3.Cild; 4459. beytin başında.)

[Peygamber (a.s.)'ın esirlere bakması ve tebessüm etmesi ve: "Bir kavimden taaccübe dūcâr oldum ki zincir ile ve aglâl ile cennete çekerler" buyurması.]

2. Emîr Pervâne Selâtîn-i Selçûkiyye'den Alâeddin Keykubâd ile Sultan Saîd Rûkneddin'e hizmeti sebk eden vüzerâdandır. İsmi Süleyman ve lakabı Muineddin'dir. "Pervâne" lafzı ise, o zamanlarda hizmet-i mahsûsayı hâiz olan vüzerâyâ verilen ünvanıdır. *Nefehâtü'l-Üns*'de beyan olduğu üzere kendisi sâhib-i Lemeât, Şeyh Fahrreddin İrâkî hazretlerinin mürid-i mu'tekididir. Gerek Sultânü'l-Ulemâ hazretlerine ve gerek Hz. Pir-i dest-gire şiddet-i muhabbetleri olduğundan, ekseriyâ ziyâretlerine gider ve onlar da bu zâtın konaklarını teşrif ve ona va'z ve nasihat buyururlar imiş. Nitekim bu kitâbın ekser fusûl-i şerifinde münderic maârif ve hakâyıkın esnâ-yı takrîrinde Emîr Muineddin Pervâne'nin dahî hâzır olduğu anlaşılır.

3. *Târih-i Osmânî Encümeni* tarafından neşr olunan Osmanlı Târihi'nin birinci cildinin 462. sahîfesinde, Emîr Pervâne'nin Moğollar ile müttehidin Mısır Meliki üzerine kıyâmı şu vech ile beyân olunur. "Mısır Meliki Zâhir Baybars memâlik-i Selçûkiyye'nin zabtı için hareket etti. Muineddin Pervâne ve Moğol ümerâsı askerlerini toplayarak karşı çıktılar. Elbistan sahrâsında iki ordu karşılaştılar. Asâkir-i Selçûkiyye muhârebeye cesâret edemiyerek meydân-ı harbi terk ile firâr ettiler. Moğollar sebât etti; fakat mağlûb oldular. Melik Zâhir Kayseri üzerine yürüdü. Oraya kaçan Muineddin Pervâne, Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'i alarak Tokat'a çekildi. Melik Zâhir Pervâne'ye adam gönderip, kendisini da'vet ettiği halde, kaçması sebebini suâl ve devlet-i Selçûkiyye'yi Moğollar'ın elinden kurtarmak maksadında olduğunu beyân etti.

Cevap alamadı. Bunun üzerine Kayseri'de serir-i saltanat-ı Selçûkiyye'ye cülûs ederek, de'b-i selâtin-i Selçûkiyye'yi icrâya âğâz ile nâmına hutbe kırâat ettirdi. Bu minvâl üzere Kayseri'de on gün durduktan sonra, Şam'a avdet etti."

4. Aynı Târih-i Osmânî'nin birinci cildinin 463. sahifesindeki beyânâta nazaran Hz. Pir-i dest-gîrin nasâyihi üzerine Emir Pervâne'nin tebdîl-i fikr ederek Melik Zâhir ile Moğollar aleyhine ittifâka teşebbüs ettiği anlaşılmaktadır. Muîneddin Süleyman Pervâne, zâhir halde Moğollar'ın müdâhalâtına mümâşât gösterir ise de, el altından Melik Zâhir'e mektuplar yazıp, Devlet-i Selçûkiyye'yi Moğol tahakkümünden tahlîs etmesini temennî eder imiş. Melik zâhir bu mektupları Abaka Han'a göndermeğin Pervâne'nin hıyâneti ve muhâberât-ı hafiyyesi Abaka Han'a tamâmen ma'lûm olarak i'dâmına emir verdi. (676/1277) Devlet-i Selçûkiyye'nin safha-i ahîresinde büyük bir mevki' tutan Muîneddin Süleyman Pervâne fatîm ve mizâc-gîr ve takdir-i umûr ve ahvâle kâdir bir zât olup, pederi îrânîyyu'l-as) olduğu halde, kendisi Selçûkiler'e büyük bir irtibât göstermiş ve İlhânîler'i kırmıyarak müddet-i medîde mevki' ve istiklâlini muhâfaza etmiş idi. Muntazam bir idâre husulü için ibrâz eylediği himmet ve hamîyyet münker degîldir. Sonraları Abaka Han ile gizli muhâberâta girişmesi sebebi mevti olmuş ise de, bu muhâberâtın sırf bir maksad-ı hayra müstenid olup olmadığını târih kestiremiyor. İşte târihin kestiremediği bu muhâberâtın bir maksad-ı hayra müstenid olup olmadığı mes'alesini *Fihî Mâ Fih* hal etmiş oluyor ki, bu da müverrihler için kıymetli bir vesîka-i târihiye olmak lâzım gelir. Melik Zâhir'in mektupları Abaka Han'a göndermesi Emir Pervâne'nin evvelki harekâtına nazaran hüsn-i niyyetinden münbâis olsa gerekir ki, bunda da Melik Zâhir hatâ etmiş olur.

موجب ایمان نباشد معجزات
بوي جنسیت کند جذب صفات
معجزات از بهر قهر دشمن است
بوي جنسیت بی دل بردن است

(Mesnevî, 6. Cild; 1193-1194.) [Mu'cizeler îmânın mucibi olmaz; cin-siyet kokusu sıfatları ezbeder. Mu'cizeler düşmanın kahri içindir; cin-siyet kokusu, gönül götürmek içindir.]

6. Tutmâc: Zamm-ı "tâ" ve "cîm-i fârisî" ile buğday unundan ma'mûl bir nevi taâmıdır. (*Şemsü'l-Lügât*.)

7. جمله يك چیز است اندر اعتبار
كوته كونه خوز دینها صد هزار
سرد شد اندر دلت پنجه طعام
از یکی چون سیر کشتی تو نان
که یکی را صد هزاران دیده
در مجاعت پس تو احوال برده

[Çeşit çeşit yüz binlerce yemekler vardır; fakat yemek olmak bakı-

mından hepsi de bir şeydir. Bir tânesini yedin de, tamâmiyle doydun mu, elli tâne yemek olsa, hepsinden soğursun. Fakat açken şaşılığın tutar, bir yemeği yüz bin yemek görürsün.] Mesnevî. (Çeviren: V. İzbudak.-A. Gölpınarlı. İst. 1988, C.VI/3669-3671.)

8. چونکه بی تمییز بان ما سروردند
صاحب خر را بجای خر خردند

(Mesnevî, 5 Cild; 2544.) [Mâdemki bizim temyizsize mensûb olanlarımıza serverdiler, eşeğin sâhibini eşek yerine satın alırlar.]

9. زین للناس حق آراسته است
ز آنچه حق آراسته چون تا نندرت
چون بی بسکن البهائش آفرید
کی تواند آدم از حوا برید

[Züyyine linnâs, hükmünce Hakk'ın insanlar için bezediği şeylerden halk nasıl kurtulabilir? Allah kadını erkeklere münis olmak üzere yarattı. Âdem nasıl olur da Havvâ'dan ayrılabilir?] (A. g. e. C. I, 2425-26)

10. مشتری من خدایست او مرا
می کشد بالا که الله اشتری

(Mesnevî, 2.Cild; 2427.) [Benim müşterim Hudâ'dır. O beni yukarıya çeker ki, "Allah işterâ." (Allah satın aldı.)]

11. جوهرست انسان و چرخ او را عرض
جمله فرع و پایه اندر او غرض
ای غلامت عقل و تدبیرات و هوش
چو ن چینی خویش را از آن فروش

(Mesnevî, 5. Cilt; 3570-3571.) [İnsan cevherdir ve felek onun için arazdır. Cümle fer' ve basamaktırlar; ve o garazdır. Ey insan, akıl ve tedbirler ve idrâk senin gulâmıdır. Niçin böyle kendini ucuz satıcısın?]

12. میل مجنون پیش آن لیلی روان
میل ناقه پس بی کره اش دوان
یک دم ارمجئون زخود غافل بدي
ناقه گر بدي و واپس آمدي

(Mesnevî, 4. Cild; 1532, 1533.) [Mecnûn'un meyli o Leylâ'nın önüne gidicidir; devenin meyli arkaya, yavrusu için koşucudur. Eğer Mecnûn bir dem kendinden gâfil olaydı; deve dönerdi ve pek geriye gelir idi.]

13. Bu beyt-i arabî Mesnevî-i Şerîf'in dördüncü cildinde aynen mûndericidir. [Mesnevî, 4. Cild; 1530 ile 1531. beyitler arasında.]

هوې ناقتې خلغې وقدامې الهوي
واني و اباها لمختلفان

Nazmen tercüme: Devemin arkadadır meyli, benimki önde

İki sevdâ-yı muhâlif arasında kaldım.

14. Seyyid Burhâneddîn-i Muhakkik hazretleri, Hz. Pîr efendimizin mürşid-i âlileri ve pederlerinin halifesidir. Cenâb-ı Pîr efendimizin

sebâvetinde de lalahı hizmetini ifâ buyurur idi. Türbe-i şerifeleri Kayseri'dedir.

15.	وز نما مردم بحیران بر زدم	از جمادی مردم و نامی شدم
	پس چه ترسم که ز مردن کم شدم	مردم از حیوانی و آدم شدم
	تا برآرم از ملالتک پا و سر	حمله دیگر بچرم از بشر
	انچه اندر وهم ناید آن شوم	بار دیگر از ملک قربان شوم
	کویدم کانا الیه راجعون	پس عدم کردم چون ارغنون

(Mesnevî, 3. Cild; 3887-3889, 3891, 3892.) (Cemâdhıktan öldüm ve nâmî oldum; ve nemâdan öldüm, hayvana vurdum. Hayvanlıktan öldüm ve âdem oldum; binâenaleyh ne korkayım; ölmekten ne vakit noksan oldum? Diğer bir hamlede beşerden ölürüm; tâ ki melâikeden ayak ve baş çıkarırım. Diğer defa melekten kurban olurum; o şey ki vehme gelmez, o olurum. Böyle olunca adem olurum; ve adem erganûn gibi bana der ki: "Biz O'na rücû' edicileriz.")

آمده اول باقلیم جماد	وز جمادی در نباتی او فتاد
سالها اندر نباتی عمر کرد	وز جمادی یاد نآورد از نبرد
وز نباتی چون بحیرانی فتاد	نامدش حال نباتی هیچ یاد
باز از حیوان سوی انانیش	می کشد آن خالقی که دانیش
همچنین اقلیم تا اقلیم رفت	تا شد اکثرن عاقل و دانا و زفت
عقلهای اولینش یاد نیست	هم ازین عقلش تحول کرد نیست

[Not 78'e bakınız.]

16. کفر هم نسبت بخالقت حکمتست چون بما نسبت کنی کفر آفتست

(Mesnevî, 1. cild; 2027.) [Küfür dahi Hâlik'a nisbetle hikmettir; bize nisbet ettiğin vakit, küfür âfettir.]

راضیم در کفر زان رو که قضاست نی ازان روچه نزاع و خبث ماست

(Mesnevî, 3. Cild; 1364.) [O ihetten küfre râzıyım ki kazâdır; o cihetten değil ki, bizim nizâ' ve hubsümüzdür.]

17. Bu kelâm, Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizin takrîr-i şeriflerini zabt eden zâtın ifâdesi olmak gerektir; velâkin Hz. Pir-i görmek arzûsunda olanın kim olduğu tasrîh edilmemiştir.

18. Mevlânâ Bahâeddin hazretleri, Cenâb-ı Pir-i dest-gîr efendimizin peder-i âlileri Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled (k.s.) efendimizdir.

19. خوش همی آید مرا آواز او وان خدایا گفتن و آن راز او
طربطبان و بلبلان را از پسند از خوش آوازې قفص در می کنند
زاغ را و جغد را اندر قفص کی کنند این خود نیامد در قصص

(Mesnevî, 6. Cild; 4245, 4247-4248.) | Bana onun âvâzı ve "Yâ Rab!" demesi; ve onun o râzı hoş gelir. Tûtîleri ve bülbülleri beğenmekten, latif seslilikten dolayı kafes içine koyarlar. Kargayı ve baykuşu ne vakit kafes içine koyarlar? Bu ise kıssalarda gelmedi.]

20. پیش شاهد باز چون آید رو تن آن یکی کمپیر و دیگر خوش ذ قن
هر دو نان خواهند او زوتر فطیر آرد و کمپیر را گوید که گیر
وان دیگر را که خوشستش قد و خد کی دهد نان بل بتأخیر افکند
کوبدش بنشین زمانی بی گزند که بخانه نان تازه همی پزند
چون رسد آن نان گرمش بعد کند کوبدش بنشین که حلوا می رسد

(Mesnevî, 6. Cild; 4249-4253.) [Mahbûb-dostun önüne vaktâki iki kimse gelir; o birisi bunak ihtiyâr ve diğeri latif çeneli. Her ikisi ekmek isterler; o çarçabuk fatîri ihtiyâra getirir; der ki: "Al!" Ve diğesine ki, onun boyu ve yanağı güzeldir; ne vakit ekmek verir, belki te'hîre bırakır. Ona der: "Bir zaman zararsız otur ki, evde tâze ekmek pişiriyorlar. Vaktâki ona zahmetten sonra, sıcak ekmek erişir; ona der: "Otur ki, helva geliyor."]

21. آنچنانکه گفت ما در بچه را کر خیالی آیدت در شب فرا
یا بکورستان و جای سهمکین تو خیالی بینی اسود پر ز کین
دل قوی دار و بکن حمله برو او بگرداند ز تو در حال رو
تو همی آموزیم که چست ایست ان خیال زشت را هم ما دریست

(Mesnevî, 6. Cild; 4922-4924, 4927.) [Nitekim ana, çocuğa dedi: "Eğer sana gecede bir hayâl gelirse; yâhut mezarlıkta ve korkunç yerde, sen kîn dolu kara bir hayâl görürsen. Gönلünü kavî tut ve onun üzerine hamle et; o derhal senden yüz çevirir. Sen çevik dur diye bana öğretiyorsun; o çirkin hayâlin dahî anası vardır."]

22. Bu zât-ı şerîf, Muhammed Sererzî Gaznevî (kaddesallâhu rûhahû'l-azîz) hazretleridir. *Mesnevî-i Şerîf*'in cild-i hâmsisinde diğeri bir menkabeleri de beyân buyrulmuştur.

23. Ba'zı nüshalarda yazılan hâşiyede o azizin Mevlânâ Şemseddîn Tebrîzî (k.s.) hazretleri olduğu gösterilmiştir.

24. Hz. Pir'in "Gâyet-i azametten ve gayret-i Hak'dan yüzlerini göstermeyen merdân-ı Hak vardır" buyurmaları üzerine, takrîr-i âlîlerini zabt eden zât tarafından irâd edilen bir suâldir. Ya'nî zât-ı ulyanız da, sâhib-i azamet bir veliyy-i zî-şân olduğunuz halde, bütün azîzân ziyâretinize geliyorlar ve siz yüzünüzü göstermiyorsunuz; binâenaleyh kereminiz daha vâsî'dir, demek olur.

24*. "İbn Âvî" *Kāmûs*'da "çakal" ta'bir olunan hayvanın künyesidir, denilmiştir. İbârede "siyâh gûş" buyrulmasına göre Türkçe "karakulak" ta'bir olunan hayvan ma'nâsına geldiği anlaşılır.

25. ننبه آن گوش سر گوش سراسر
تا نکرده این کر آن باطن کراست
بی حس و بی گوش و بی فکر شود
تا خطاب ارجعی را بشنوید

(Mesnevî, 1. Cild; 575-576.) [O sır pamuğunun kulağı baş kulağıdır. Bu sağır olmadıkça, o bâtin sağırdır. "İrci" hitâbını işitmeniz için, hissiz ve kulaksız ve fikirsiz olunuz.]

26. آب دریا مرده را بر سر نهی
ور بود زنده ز دریا کی رهد
چون بر بردی تو ز اوصاف بشر
بحر اسرار ت نهی بر فرق سر

(Mesnevî, 1. Cild; 2883-2884.) [Denizin suyu ölüyü başı üzere koyar; ve eğer diri olursa, ne vakit deryâdan kurtulur? Sen beşer vasıflarından öldüğün vakit; esrâr denizi, seni başının üzerine koyar.]

27. پیش سیری آهوی ببهوش شد
هستیش با هست او رو پوش شد

(Mesnevî, 3. Cild; 3661.) [Bir arslanın önünde bir âhû bî-hûş oldu; onun varlığı, onun varlığına nikâb oldu.]

28. پای استدالیان چو یمن بود
پای چو یمن سخت بی تمکین بود

(Mesnevî, 1. Cild; 2162.) [İstidlâle mensûb olanların ayağı ağaçtan olur; ağaç ayak ise pek kuvvetsiz olur.]

29. پس قیامت شو قیامت رابین
دیدن هر چیز را شرط است این

(Mesnevî, 6. Cild; 772.) [Binâenaleyh kıyâmet ol, kıyâmeti gör! Bu her şeyi görmenin şartıdır.]

30. تا لب بحر این نشان پایهاست
پس نشان پا درون بحر لا ست

(Mesnevî, 5. Cild; 800.) [Bu ayakların nişanı, denizin kenârına kaddır; sonra ayağın nişâm denizin içinde "lâ" olur.]

31. توبه کن مردانه سر آور بره
که نمم بعمل بشقال بره

(Mesnevî, 6. Cild; 435.) [Mertçe tövbe et ve yola baş getir; zirâ "Kim

ki bir zerre miskâli hayır işlerse onun mükâfâtını görür.”]

32. پس پيغمبر کنت استفتوا القلوب
کوش کن استفت قلبک از رسول
کرچه مفتیان برون کويد خطوب
کرچه مفتی ات برون کويد فضول

(Mesnevî, 6. Cild; 384.) [Binâenaleyh Peygamber buyurdu ki: “Her ne kadar müftüler size hâricte kelâm-ı tavîl söylerlerse de, siz kalbinizden fetvâ isteyin.”]

33. ابلهان کفنتد مجنون را ز جهل
بهتر از وي صد هزاران دلريا
حسن ليلي نيست چندان هست سهل
هست همچون ماه اندر شهر ما
کفت صورت کوزه است وحسن می
می خدایم می دهد از تنقش وی

(Mesnevî, 5. Cild; 3282, 3283, 3284.) [Ahmaklar cahilden Mecnûn'a dediler: “Leylâ'nın hüsnü o kadar değildir, ehemmiyetsizdir. Bizim şehrimizde ondan daha iyi, ay gibi yüzlerce dil-rübâ vardır.” Dedi: “Sûret bardaktır ve güzellik şaraptır; onun nakşından bana şarabı Hudâ verdi.”]

34. Bu devir, devlet-i Selçûkiyye'nin inkırâz üzere olduğu zamandır. Moğollar musallat olmuştu. Emîr Pervâne'nin “dehşet kalktı” demesi, Tatarların mütâlebâtına karşı, o sıralarda bir sûret-i tesviye bulunmuş olduğunu göstermektedir.

35. Bu sözü söyleyen, Hz. Pîr'in takrîr-i âlilerini zabt eden zât olmalıdır; ve Emîr Pervâne'ye hitâben söylediği anlaşılır.

36. جسم سلطان کر بصورت يك بود
باز شکل و صورت شاه صفي
صد هزاران لشکرش در پی رود
هست محکوم يکي فکر خفي

(Mesnevî, 2. Cild; 1025, 1026.) [Eğerçi sultânın cismi sûrette birdir; onun yüzbinlerce askeri arkasında gider. Şâh-ı safnin şekil ve sûreti dahî, gizli bir fikrin mahkûmudur.]

37. صورت آمد چون جماد و چون حجر
نيست جامد از جنسيت خير

(Mesnevî, 6. Cild; 2973.) [Sûret, cemâd gibi ve taş gibi geldi; câmidin cinsiyetten haberi yoktur.]

38. در نمکدان چون خر مرده فتاد
آن خري و مردگي یکسو نهاد

(Mesnevî, 2. Cild; 1333.) [Vaktâki ölmüş eşek tuzlaya düştü; o eşekliği ve ölülüğü bir tarafa koydu.]

39. Şeyh İbrâhîm kırkbeşinci fasılda ismi mezkûr olan zât-ı şerif olsa

gerektir.

40. Ya'nî, Seyfeddîn nâmındaki zât, sâika-i gazabla birisini döğmüş olsa, bilâhare nedâmet ettiği bu hâlin keffâreti olmak üzere birtakım kimseler arasında, keyfiyyet-i darbı nakl ve hikâye eder; ve madrûbun hâline onların merhametini celb ve kendi hakkında sâmiînin gazablarını tahrik eyler ve onlar da, hiddet ve gazablarından dolayı onu döğerler; ve cemâatin hepsini içzâb etmiş olduğundan, içlerinden hiç birisi şefâat etmezmiş. Seyfeddîn'in bu hâli *حاسبوا قبل ان تحاسبوا* [Ya'nî "Hesâba çekilmeden önce, kendinizi hesâba çekiniz"] emr-i şerîfine imtisâl ma'nâsını mutazammın olur.

41. "Dirâb", "dâd"ın kesriyle *بر جستن نر بر ماده* Ya'nî erkek hayvanın dişiye aşması. *Müntehabû'l-Lügât*) Şu halde "Dirâb-hâne" hayvânâtın tenâsül-gâhı demek olur ki, küre-i arzın sathı murâd olunur.

42. Ya'nî, deryânın suyu muhrez ve mukayyed olmayıp, itlâk üzeredir; ve itlâk üzere bulunan deryâda herkesin hakk-ı tasarrufu vardır. Her kim deryâdan bir testi su alırsa, o su mülkiyyet ile mukayyed olur. Artık onda başkalarının tasarrufu câiz değildir; ederlerse, onlara harâm olur. Bunun gibi bilcümle eşyâ dahi ale'l-ıtlâk emlâk-i İlahiyye'dir. Bir müslüman vech-i şer'î ile ondan bir şey ahz etse, o şey o kimsenin mülkiyyeti ile mukayyed olur. Moğol Tatarları ise, put-perest olup şer' ile mukayyed olmadıklarından, ellerindeki emvâl, henüz mer-tebe-i mutlakıyyettedir. Binâenaleyh bir müslümanın, Moğollar'ın malını alması deryâdan bir testi su almak kabilinden olduğundan helâl ve fakat Moğollar'ın müslümanların malını ahz etmeleri, deryâdan me'hûz ve muhrez bir suyu almak kabilinden olduğundan, onlara harâm olur.

43. *چون جماعت رحمت آمد ای پسر* *جهد کن کر زحمت آری تاج سر*

44. "Yergu", serheng ve şahneye derler; ve ehl-i Harezmi'nin muhâveresinde nizâ' ve husûmet ma'nâsına gelir (*Burhân-ı Kâtu'dan* tercüme.)

45. Bu esâret vak'ası, birinci fasılda beyân buyrulmuştu; ve Bedir Gazâsı'nın netice-i zaferi idi.

46. *ای بسا کس را که صورت راه زد* *تصد صورت کرد بر الله زد*

(Mesnevî, 2. Cild; 1173.) [Ey çok kimselerin ki sûret yolunu vurdu; sûret kâsd etti ve Allah üzerine vurdu.]

sür'atli yoldaşları, köpeğin sesinden ne vakit gitmeyi terk ederler?

53*. [Burada birkaç hecelik noksan vardır.] [Yayınlayan.]

54. Fakîrin birisinden murâd, Mevlânâ Şemseddîn Tebrîzî (r.a.) hazretleridir. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da bu vak'a böyle beyân buyrulmuştur: "Menkûldür ki, bir defa Mevlânâ Şemseddîn Tebrîzî hazretleri yolda gidiyorlar idi. Atlılar ve hizmetkârlarıyla bir bey onlara mülâkî oldu. Nazarları yekdiğerine tesâdüf ettikte, o bey uzaktan atının başını çekip birçok zaman durdu. Ondan sonra ağhyarak revân oldu. Mevlânâ Şemseddîn (azzamallâhü zikrehü) hazretlerinin lisân-ı mübâreklerinden *سبحان من يعذب عباده بالنعيم* [Ya'nî "Kullarına ni'met ile azâb edenî tesbih ederim"] kelâmî cârî oldu. Ashâb onun keyfiyyetinden zât-ı hazretlerine suâl ettiler. / Buyurdular ki: "Bu bey, gizli olan evliyâ zümresinden olup bu libâsta mestûrdur. Beni görüp yalvardı ki, ibâdet ve sülûk tarîkımı bu libâs içinde cem' ediyorum. Hak Teâlâ'dan niyâz eyle, tâ ki bi'l-küllîyye libâs-ı fakr içine gireyim ve o libâs içinde ferâgatle kendi Perverdigâr'ımın ubûdiyyetine meşgûl olayım. Vaktâ ki münâcât eyledim, işâret olundu ki, ona da o libâs içinde ubûdiyyet etmek ve nûr-i velâyeti kedûret-i emâret ile cem' eylemek lâzımdır. Hâli anlayınca, ağhyarak gitti."

55. "Kunduz", "hürmüz" vezninde tilkiye müşâbih bir hayvanın adıdır. Derisi gâyet makbûl olduğundan selâtîn ondan kürk yaparlar, pek kıymettârdır. (*Şemsü'l-lügât* ve *Burhân*'dan tercüme.)

56. Bu bahis *Mesnevî-i Şerîf*'in üçüncü cildinde "در بیان آنکه در میان صحابه" *سُورِی*-i şerîfinde tafsîl buyrulmuştur.

57. چند باشی عاشق صورت بگو / طالب معنی شر و معنی بگو
چند بازی عشق با نقش سبو / بگذر از نقش سبو و آب جو

(*Mesnevî*, 2. Cild; 1016.) [Nice bir aşkı, testinin nakşına fedâ edersin; testinin nakşından geç ve suyu iste.]

58. وز قرآن خرمی با جان ما / می بزا اید خوبی و احسان ما

(*Mesnevî*, 2. Cild; 1091.) [Ve meserretin bizim canımıza mukârenetinden, bize güzellik ve ihsân doğar.

ک ش ظاهر این سخن راضیظ کن / کوش جانش جازب اسرار کن

(*Mesnevî*, 5. cild; 3598.) [*Zâhir* kulağı bu sözü zabt edicidir. Onun an kulağı "kün!=ol!" sırlarını çekicidir.]

60. از ترهب نهی کرد آن رسول / بدعتی چون در گرفت ای فضول
خیر الناس ان ینفع الناس ای پدر / کر نه سنگی چه حریفی با مدد

(Mesnevî, 6. Cild; 483, 486.) [O Resûl terehhubden nehy etmiştir. Ey fuzûl, niçin bir bid'ati tutun? Ey baba! Nâsın hayırlısı, nâsa nef etmektedir. Eğer bir taş değil isen, niçin kerpiçin harifisin?]

61. Bu defa buyrulduğuna nazaran bu takrîrin, Şemseddin Tebrizî efendimizin Konya'yı ikinci defa teşriflerinde vâkî' olduğu anlaşılır. Çünkü Hz. Şems ilk teşriflerinde bazı kimselerin kıyl ü kâli üzerine bağteten gaybûbet buyurmuşlar idi. Tafsili *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mûndericidir.

62. کم کن آتش هیزمش افزون مکن بعد ازین باریک خواهد شد سخن
دیک ادراکات خردست و فرود تا بخورشد دیکهای خرد زود

(Mesnevî, 6. Cild; 81-82.) [Bundan sonra söz ince olacaktır; ateşi az yap; onun odununu ziyâde etme! Tâ ki küçük olan çömlerler çabuk kay-namasın. İdrâklerin çömleği küçüktür ve alçaktır.]

63. Şeyh Salâhaddin Zerkûb-i Konevî hazretleri olması zann-ı kavidir. Zîrâ Cenâb-ı Pîr'in onlar hakkındaki lutufları azîm idi.

64. Hz. Pîr-i dest-gîr bu faslı lisân-ı arabî üzere takrîr buyurmuşlardır. Ve bu zât-ı şerîfin Şeyh Salâhaddin Zerkûb-i Konevî hazretleri olması zannolunur.

65. "رَبَّنَا" "Rab" burada mürebbî ma'nâsınadır. Rab çoktur; "Rabbü'l-erbâb" Cenâb-ı Hak'dır. "خالَتْنَا" "Halk" ta'bîri Kur'ân-ı Kerîm'de İsâ (a.s.)dan naklen beyân buyrulan اِنِّیْ اَخْلَقْتُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْرِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ (Âl-i İmrân, 3/49) [Ya'nî "Hakikat ben size, çamurdan kuş biçimi gibi bir şey yaparım"] âyet-i kerîmesindeki "halk" kabilindedir. "Halk-ı ârif" bahsi Cenâb-ı Şeyh Ekber Muhyiddin ibni Arabî (r.a.) efendimizin *Fusûsu'l-Hikem*lerinde "Fass-ı İshâkî"de beyan buyrulmuş ve şurrâh-ı kirâm dahî bu beyânât-ı münîfeyi şerh ve tafsîl eylemişlerdir. Ez-cümle sâdât-ı Nakşîyye'den Ubeydullâh Ahrâr (kaddesallâhu sırrahû) bu ma'nâda buyururlar ki: "Ba'zî âriflere, her ne dilerse, halk etmek kudretini vermişlerdir; ve "mahlûk-ı Hak" ile "mahlûk-ı ârif" arasındaki fark, "hazarât" dan birinde ârif onu isbât ettikçe o mahlûk bâkî olur." Bu kelâmın şerhinde Mevlânâ Radyüddîn Abdülgafûr hazretleri buyurmuşlardır ki: "Ârif kendi mahlûkuna hissî ve şehâdî teveccüh ile müteveccih olmak lâzım değildir; belki o mevcûd-ı şehâdinin vücû-ı hâriîsinin ibkâsında, hazret-i misâlde o ârifin sûret-i misâlisinin teveccühü kâfidir. Hazret-i misâlde veyâ hazret-i şehâdetde ârifin o mevcûd-i hissîye teveccühü bâkî oldukça, o mevcûd dahî, hazret-i şehâdetde bâkî olur. O teveccüh her ne

zaman munkatî' olursa, o mevcûd derhal "ma'dûm-ı sırf" olur." Ve Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimizin kendisine "kudret-i halk" bahş buyru- lan ârifinden olduğuna şübhe yoktur.

66. پس خدا بشمود شان عجز بشر کر خدا خواهد نکفتند از بطر
نی همین گفتن که عارض حالتیس ترک استننا مرآدم قسوتیست
جان او با جان استنناست جفت ای بسا ناورده استننا بگفت

(Mesnevî, 1. Cild; 48-50.) [Fart-ı meserretten "Eğer Hudâ dilerse" de- mediler; binâenaleyh Allah Teâlâ onlara acz-i beşeri gösterdi. İstisnânın terkinden murâdım, bir kasvettir. Ârız bir hâl olan ancak söylemek değildir. Ey, ne çok kimse istisnâyı söze getirmemiştir; onun câm, istisnânın câm ile çifttir.]

67. İlz. Pîr-i dest-gîrin zamân-ı saâdetlerinde, li-hikmetin alâ- meleî'n-nâs ızhârından tevakkî buyurdıkları sır, Allâhu a'lem budur ki: Allah Teâlâ Hazretleri'nin kendi merâtib ve maâricine olan ilm-i taf- sîlisi, o merâtib ve maâricin zuhûrundan sonradır. Ve merâtib ve maâric gayr-ı mec'ûl olan isti'dâdları üzere tekevvin eder ve o sûretle ma'lûm-î İllâhî olurlar. Zîrâ "ilim ma'lûma tâbî'dir". وَتَبَيَّنْتُكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْجَاهِدِينَ مِنْكُمْ. (Muhammed, 47/31) [Ya'nî "And olsun sizi imtihan edeceğiz. Tâki içinizden mücâhidleri ve sabr u sebât edenleri belirtelim"] âyet-i ke- rimesi bunun delilidir. Binâenaleyh cemî'-i eşyâ üzerine kazâ-yı İllâhî, onların zuhûru ânında, kendilerinden kendi üzerlerine vâkî' olur. Kazâ, isti'dâdâta ba'de'l-îlim taalluk ettiği ve meşîyyet-i ilâhiyye dahî ilme tâbî' olunduğu ve bu ahvâlin cümlesi, iktizâ-yı Zât'dan ibâret oldu-ğu cihetle Hak Teâlâ Hazretleri'nin ان شاء الله [Ya'nî "Şâyet Allah dilerse"] demesi bu ma'nâya müsteniddir. Nitekim Sûre-i Tekvîr'de وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (Tekvîr, 81/29) Ya'nî "Siz murâd etmezsiniz, ancak Rabbü'l- âlâmîn'in murâd ettiğini murâd edersiniz" buyrulur. Şeyh-i Ekber Muh- yiddin ibni Arabî (r.a.) efendimizin *Fusûsu'l-Hikemî* ile *Fütû-hât-ı Mek- kiyye*lerini ve sâir âsar-ı aliyyelerini mütâlaa edip anlayanlar bu sırra muttali' olmuşlardır. Bu ma'rifet gâyet inne olduğundan, evliyâ-yı vâsı- linden *el-İnsânü'l-Kâmil* sâhibi Abdülkerîm Cîlî ve Rükneddîn Alâüd- devle es-Simnânî (kaddesallâhu esrârehum) hazerâtı gibi ba'zı zevât, Cenâb-ı Şeyh Ekber'in beyânât-ı aliyyelerine, kendi eserlerinde i'tirâz et- mişlerdir; ve i'tirâzların hiç birisi de müsib değildir. Velâkin Hz. Pîr-i dest-gîr, bu hakâyıkı gerek *Mesnevî-i Şerif*lerinde ve gerek bu *Fîhi Mâ Fîh*'de fuhûm-î âmmenin kabul edebileceği bir tarzda beyân buyurmuş olduklarından, onların beyânât-ı münifeleri kaba sofular müstesnâ ol-

mak üzere, merâtib-i muhtelif-i fihûmun i'tirâzından vâreste kalmıştır.

68. Bu hadîs-i şerif *Mesnevî-i Şerif*'in üçüncü cildinde vâki' tefsir این خبر مصطفی صلی الله علیه وسلم که فرمود لا تفضلونی علی یونس ابن الخ şûrh-i şerifinde mündericidir.

(Mesnevî, 3. Cild; 4498. beytin başında.) [Mustafâ (s.a.v.)'in bu haberinin tefsiridir ki: "Beni Mettâ'nın oğlu Yânus üzerine tafdil etmeyiniz" buyurdu.]

69. دست و پا بدهد کراهی با بیان بر فساد اربہ پیش مستعان
دست کوید من چنین دزدیده ام لب بکوید من چنین بوسیده ام

(Mesnevî, 5. Cild; 2212, 2213.) [El, ayak müsteânın huzûrunda, onun fesâdına beyân ile şâhidlik verir. El der: "Ben böyle çalmıştım;" dudak der: "Ben böyle öpmüştüm."]

70. الخ الخ şûrh-i şerifi, *Mesnevî-i Şerif*'in altını cildinde mündericidir.

(Mesnevî, 6. Cild; 1675. beyitten önce.) [(S.a.v.) buyurdu ki: "Muhakkak Allah Teâlâ hikmeti vâizlerin dilleri üzerine, dinleyicilerin himmetleri mikdârı telkin eder."]

71. Bu zât-ı şerif Sultânü'l-Ulemâ efendimizin halifeleri ve cenâb-ı Pîr-i dest-gîrin mürsid-i âlileridir. Tafsîl-i ahvâl-i aliyyeleri fakîr tarafından mütercem ve matbû' *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da mündericidir.

72. حرف درویشان بد ز دد مرد درن تا بخواند بر سلیم زان فسون

(Mesnevî, 1. Cild; 324.) [Alçak olan adam, bir selim zerine o efsundan okumak için, dervişlerin kelâmını çalar.]

73. عقل و نجور آردش سوی طبیب لیک نبود در دوا عقلش مصیب

(Mesnevî, 4. Cild; 3309.) [Hastanın aklı, onu tabîb tarafına götürür; fakat ilaçtan onun aklı müsîb olmaz.]

74. *Tenbîh* fıkıh kitaplarından birinin adıdır.

75. Bu hadîs-i şerif *Mesnevî-i Şerif*'in üçüncü cildinde: نظر کردن پیغمبر الخ şûrh-i şerifinde vâki'dir.

(Mesnevî, 3. Cild; 4459. beytin başında.) [Peygamber (a.s.)'ın esîrlere bakması ve tebessüm etmesi; ve: "Bir kavimden taaccübe dūçâr oldum ki, zincirler ile ve aglâl ile cennete çekerler" buyurması.]

76. Zamân-ı Hz. Pîr'de şekerlerin boynuz şeklinde imâl edildiği

anlaşıyor. Onun için "Bir boynuz şeker" ta'biri isti'mâl buyrulmuştur. Nitekim harb-i umûmîden evvel mahrût şeklinde yapılan şekerler için dahî "Bir kelle şeker" ta'biri kullanılır idi.

77. Nitekim kırk, elli sene mukaddem, mahalle mekteplerinde "elif bâ" yı çocuklara "Elifde yok, ب altında bir nokta" tarzında tadrîs ederlerdi. "الف چیزی ندارد" bu tarz tadrîsin, zamân-ı Hz. Pîr'deki mukâbili olduğu anlaşılıyor.

78.	وز جمادی در نباتی او فتاد	آمده اول باقلیم جماد
	وز جمادی یاد ناورد از نبرد	سالها اندر نباتی عمر کرد
	نامدش حال نباتی هیچ یاد	وز نباتی چون بحیوانی فتاد
	میگشدد آن خالقی که دانیش	باز از حیوان سوری انسانیش
	تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت	همچنین اقلیم تا اقلیم رفت
	هم ازین عقلش محمول کرد نیست	عقلهای اولینش یاد نیست
	* * *	

وز نما مردم بحیوان بر زدم	از جمادی مردم و نامی شدم
پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم	مردم از حیوانی و آدم شدم
تا بر آدم از ملاتک پر و سر	حمله دیگر پیروم از بشر
آنچه اندر وهم تا بد آن شوم	بار دیگر از ملک قربان شوم

(Mesnevî, 4. Cild; 3627-3629, 3635-3637.) [Evvelâ cemâd iklimine gelmiştir; ve cemâdlıktan nebâtlığa düştü. Senelerce nebâtlıkta ömür yaptı; halbuki cenkten dolayı cemâdlıktan yâda getirmedi. Ve nebâtlıktan hayvanlığa düştüğü vakit, nebâtlık hâli onun hâturına hiç gelmedi. O Hâlık onu tekrâr hayvanlıktan insanlık tarafına çekti; sen onu bilirsin. Böyle iklimden iklim'e gitti; âkabet şimdi âkıl ve ârif ve kavî oldu. Ona evvelki akılları yâd etmek yoktur. Bu akıldan dahî ona tahvül etmek vardır.]

79. هیچ انگوری دگر غوره نگشد هیچ میوه پخته با کوره نگشد

(Mesnevî, 2. Cild; 1310.) [Hiçbir üzüm artık koruk olmadı; hiçbir olmuş meyve turfanda olmadı.]

80. Bu nazım arasında Hz. Pîr-i dest-gîrin birinci beyte nesren cevap vermeleri müstemîne değil, belki sırr-ı ulvilerinde cilvelenen ma'sûk-ı hakikîye hitâb olsa gerektir.

"Sırr-ı aşkı söylesem, sus dersin ey ma'sûk-ı cân.

Saklasam râz-ı dili dersin ki, feryâd isterim." (Li-mütercimihî)

81. Bu fasıl, arabiyü'l-ibâredir.

82. Bu zât-ı şerif Şeyh-i Ekber Muhyiddin ibni Arabî hazretlerinin terbiye-kerdeleri olan Şeyh-i Kebîr Sadreddîn Konevî hazretleridir.

83. Bu ibârelerden i'tibâren aslı, fârisîdir.

84. *Mesnevî-i Şerif*in dördüncü cildinde vâkî "قصه، آغاز خلافت عثمان رضي" "الله عنه وخطبه، وي وبيان آنکه ناصح فعال به از ناصح قوال به قول mürâcaat buyrulsun.

(*Mesnevî*, 4. Cild; 489. beytin başında.) [Osmân (r.a.)ın hilâfetinin başlangıcının ve onun hutbesinin kıssası; ve fu'âl olan nâsihin kavli ile kavvâl olan nâsihten iyi olduğunun beyânı.]

85. Emîr'den murâd, Emîr Süleymân Mu'neddin Pervâne'dir.

86. Bu hadîs-i şerifin tamâmı şudur: "لو وزن ايمان ابي بكر با يمان اهل الارض" Ya'nî "Eğer Ebû Bekr'in îmânı, arz ehlinin îmânı ile tartılsa, onlara râcîh olur."

87. Ya'nî sıfat-ı yakîn şeyh ve zanlar dahî onun müridleri mesâbesindedir. Ve yakîn ile zan, birer ma'nâdan ibârettir; ve cisim sâhibi olan şeyhler ve müridler, bu ma'nâların sûretleri olup, dâimâ "mevt-i sûrî" ile fenâ bulurlar. Ve her asırda başka başka şeyhler ve müridler peydâ olur. Ve "yakîn" ile "zan" ma'nâları ise, hiçbir an tebeddüle uğramaz. Bu ma'nâlar her zamanda mevcuttur.

88. Bu fasılın ibtidâsındaki ibâre "ديدمش بر سورت حيوان وحشي و عليه جلد" "التعلب فقصدت اخذه.... الخ" sûretinde evvelen fârisî ve ba'dehû arabî olarak başlar. "ش" zamîr-i gâibinin mercî'i huzzârca ma'lûm olmasından nâşî tasrîh buyrulmamış olsa gerektir.

89. Esnâ-yı takrîrde Hz. Pîr'in mübârek elleriyle o şahsın evzâ'ını ta'rîf buyurdıkları anlaşılır.

90. "Dâl" ve "lâm" ın fethi ile kediden büyük, siyah renkli ve pek cesûr bir hayvandır. (*Şemsü'l-Lügât*'dan tercüme)

91. Ba'zı nüshalarda Celâleddîn Tebrîzî vâkî olmuştur. Mütâlaa olunan menâkıb kitaplarında bu isme tesâdüf edilmedi. Yalnız kimyâ gibi şeyler ile iştigâlden nâşî, Cenâb-ı Pîr'i iğzâb eden Bedreddîn Tebrîzî nâmında bir kimse vardır.

92. "Rekâyk-ı şihâbiyye" ta'biriyle Şeyh Şihâbeddin Maktûl'ün havâssa müteallik âsârına işâret buyrulur. Bu zâtın bu yolda tasnîfâtı

vardır. *Esmâ-i Erbaîn* bunlardan birisidir. Tercüme-i hâli *Nefehâtü'l-Üns*'de zikr olunur. "Deleh" sûretinde görülen şahıs her kim ise Şeyh Şihâbeddîn'in ye sâirenin havâssı ile meşgûl olur ve havâs vâsıtasıyla evliyâullahda tasarruf emelinde bulunur imiş. Hz. Pîr, bu havâssı tuzağa teşbih ile evliyânın onun ile avlanamayacağı beyân buyururlar.

93. Bu mu'cize-i Resûl-i Kibriyâ, *Mesnevî-i Şerif*'in birinci cildinde "نالیدن ستون حنانه چون از برای پیغمبر... الخ" 2145. beyitten önce: [Cemâat çoğalıp: "Bir va'z esnâsında senin mübârek yüzünü göremiyoruz" dedikleri için, Peygamber (s.a.v.)e mahsûs minber yaptıkları vakit; Hannâne direğinin nâlesi; ve Resûl ve ashâbın o nâleyi işitmesi; ve Mustafâ (a.s.)'ın direk ile sarâhaten suâl ve cevâbı.]

94. Bu mu'cize-i nebevî dahi *Mesnevî-i Şerif*'in cild-i râbî'inde "سئل آمدن وقضیب اندا حتن امرا دفع شدن سئل ... الخ" sûrh-i şerifinde mündericidir.

95. Bu kelâm "قالكافر يأكل في سبعة امعاء و المؤمن يأكل في واحد" hadis-i şerifinin meâlidir. Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr *Mesnevî-i Şerif*'in beşinci cild-i evâilinde bu hadis-i şerifin sebab-i vürûdunu tafsilâten beyân buyururlar.

96. Hz. Pîr'e âlem-i mükâşefede iki kimsenin sıfât-ı nefsâniyyeleri birer hayvan sûretinde meşhûd olup birisi kaçmış ve diğeri Cenâb-ı Pîr'e mağlûb olduğundan bâtınındaki varlık ve enâniyet boşalmış ve sonra Hz. Pîr, derisinin güzelliğine, ya'nî isti'dâdına nazar edip, bunun içine maârif ve hakâyık altınları ve cevherleri ve inci ve yâkutları doldurmak lâayk olduğunu beyân buyurmuşlardır. Ma'lûm olduğu üzere bu ümmet-i merhûmede mesh-i zâhir yok ise de, mesh-i bâtın vardır. Nitekim *Mesnevî-i Şerif*'de buyrulur:

اندرین امت نبد مسح بدن لیک مسح دل بود ای بو الفطن

(*Mesnevî*, 5. Cild, 2593.) [Bu ümmette cisim meshi olmadı; ey fatanlar sâhibi, gönül meshi olur.]

İmdi kaçan şahıs her kim ise, havâs ile meşgûl olup, herkesi te'sîr-i havâs ile teshîr etmek istemiş ve ekâbîrden birisine musallat olup, onu da havâs ve azâime teşvik eder ve onun i'tikâdını evliyâullahdan inhirâf ettirmeğe sa'y eyler imiş. Halbuki havâs ile iştiğâl ve bu vâsıta ile mahlûkât-ı ilâhiyye üzerinde tasarruf, ehlullah indinde şirktir; zirâ ekvânda mutasarrif, ancak Hak'dır ve bu sûretle abdin tasarrufa kıyâmı, tasarruf-ı Hak'a iştirâk olur. Bilhassa sâlikin için bu maksad ile esmâya müdâvemet onun rehzenidir.

97. Mevlevî-hânelerde esnâ-yı semâ'da okunan âyin-i şerîfler dahî, erbâb-ı mûsîkî tarafından bu esas üzerine tertib olunmuştur. Bunlar "selâm" ta'bîr olunan dört fâsıla üzerine müretteb olup, birincisi Düyek veya Devr-i hindî, ikincisi Evfer, üçüncüsü kısmen Devr-i kebîr veya Fîrenkçin veyâhut Darb ve kısmen dahî Yürük Semâf ve dördüncüsü yine Evfer usûlleriyle bestelenmiştir. Âyin-hanlar tarafından her bir selâma geçtikçe, dervîşân usullerin âhengine tâbî' olan neğamâtı işitip, semâ'dan fâriğ olurlar; ve ba'de's-selâm yine semâ'a mübâşeret ederler. Binâ-naleyh semâ'da mugannî ve mutrib salâtta imam gibidir.

98. دور گردونها ز موج عشق دان کر نبردي عشق بفسردي جهان
کي جمادي محر گشني در نبات کي فدای روح گشني نامبات

(Mesnevî, 5. Cild, 3848-3849.) [Feleklerin devrini aşkın dalgasından bil; eğer aşk olmasa idi, cihan donar idi. Ne vakit bu cemâd nebâtta mahv olurdu? Ne vakit nebâtât rûhun fedâsı olurdu?]

99. Huzûr-ı Pîr'de bir câriye da'vâsından bahs edilmesinin üzerine bu hakâyınkın takrîrine şurû' buyrulduğu anlaşılır.

100. "Nem" rutûbet ve "yem" deniz ma'nâlarıdır. Bittabî' ikisi de sudur. Nemin bir zerresinin kimyevî formülü iki kısım müvellidü'l-mâ' ve bir kısım müvellidü'l-humûza olduğu gibi, deniz suyunun bir zerresinin kimyevî formülü de kezâ öyledir ve "Nem" havada deniz sularının tebahhurundandır.

101. Hz. Pîr-i dest-gîrin ömr-i şerîfleri altmış sekiz yıl olduğundan, burada ona işâret buyurmuşlardır. Veyâ yetmiş sekiz ibâresini ilâve buyurmaları, tiz-fehm olan müstemi'ini tağlît için olsa gerektir.

102. عقل جزوي عقل استخراج نیست جز پذیراي فن و محتاج نیست
قابل تعلیم و فهم است این خرد لیک صاحب وحی تعلیمش دهد
جمله حرفتها یقین از وحی بود اول او لیک عقل آنرا فزود
هیچ حرکت را بین کین عقل ما تاند او آموختن بی هیچ او ستا

(Mesnevî, 4. Cild; 1295-1298.) [Akl-ı cüz'î, akl-ı istihrâc değildir; fenni kabûl etmekten ve ta'lîme muhtâc olmaktan gayri değildir. Bu akıl ta'lîmi ve fehmi kabûl edicidir; lâkin ona vahy sâhibi ta'lîm verir. Yakîn budur ki, bütûn hırfetler evvelen vahiyden oldu; fakat akıl onu ziyâde etti. Hiçbir san'atı bizim aklımız üstâdsız öğrenmeğe kâdir olur mu?]

103. Bu zât-ı şerîf, Hz. Pîr-i dest-gîrin âhir vakitlerine erişip, Çelebi Hüsâmeddîn ve Sultan Veled (kaddesallâhu sırrahümâ) hazretlerinin

mazhar-i inâyetleri olmuş ve Hz. Sultan Veled efendimiz bilâhare o hazreti Erzincan'da kâim-makam nasb buyurmuşlardır. Ulûm-i akliyye ve nakliyyede yed-i tûlâ sâhibi idi.

104. يك مناره در ناي منكران كو درين عالم كه تا باشد عيان
سكه. شاهان هميگرده ديگر سكه. احمد بين تا مستقر

(Mesnevî, 4. Cild; 2870, 2873.) [Münkirlerin senâsı hakkında bir minâre bu âlemdede hani ki, tâ nişân olsun! Şahların sikkesi başka türlü olur. Ahmed'in sikkelerini müstakarra kadar gör.]

105. آب چون آمیخت با بول و كميز كشت ز آميزش مزا جش تلخ و تيز

(Mesnevî, 4. Cild; 741.) [Su vaktâki bevre ve kâzûrâta karıştı; karışışından dolayı onun mizâcı acı ve keskin oldu.]

106. Kârûre, li-ecli'l-muâyene, derûnuna hastanın idrârı vaz' olunan sırçadan ma'mûl kabtır.

107. ورنه باشد اهل این ذکر توت پس جواب الاحق ای سلطان سكوت

(Mesnevî, 4. Cild; 1481.) [Ve eğer bu zikir ve kunûtun ehli olmazsa, imdi ey sultân, ahmakın cevâbı sükûttur.]

108. Bu kıssa Mesnevî-i Şerîf'in ikinci cildinde "ملامت کرن مردم شخصي" "راکه مادرش راکشت بتهمت" sürh-i şerîfinde vâkî'dir.

(Mesnevî, 2. Cild; 771. beytin başında.) [Töhmət sebebiyle anasını öldüren bir şahsa halkın melâmet etmesi]

109. این جهان کوهست و فعل ما ندا سوي ما آيد نداها را صدا

(Mesnevî, 1. Cild; 216.) [Bu cihân dağdır ve bizim işimiz bağırmaktır; bağırmaların sesi bizim tarafımıza gelir.]

- این جهان کوهست و گفتگوی تو چون صدا هم باز آید سوي تو

(Mesnevî, 2. cild)

110. Huzûrda olanlardan birisinin, Hz. Pîr'in te'sîr-i kelâmıyla "âh" ettiği ve diğeri birinin dahî, "Böyle yüksek sadâ ile âh etme ki, meclisin zevki gitmesin" diye ihtarda bulunduğuna anlaşılar.

111. چون کسی کو از مرض کل داشت دوست کرچه پندارده که آن خود قوت اوست
قوت اصلی را فراموش کرده است روی در قوت مرض آورده است

(Mesnevî, 2. Cild; 1075, 1076.) [Bir kimse gibi ki, marazdan nâşî, çamuru sevdi; gerçi zanneder ki, muhakkak o, onun kuvvetidir. Ash olan gıdâyı unutmuştur; yüzü, maraz-ı gıdâsına getirmiştir]

112. هست مهمانخانه ابن تن ای جوان هر صباحی ضیف نو آید روان

(Mesnevî, 5. Cild; 3638.) [Ey civan, bu cisim misâfir-hânedir; her sabah koşarak yeni misâfir gelir.]

نی غلط کفتم که آید دمدم ضیف تازه فکرت شادی و غم
هر دمی فکری چو مهمان عزیز آید اندر سینه. روز نیز

(Mesnevî, 5. Cild; 3670.) [Her bir dem, bir fikir, aziz bir misâfir gibi hergün senin kalbine de gelir]

113. Bu fasıl arabîdir. Mu'terizalar içinde olan ibârât mütercim-i fakirin izâhâtıdır.

114. Edyân-ı bâtıleye sâlik olanların esnâ-yı ibâdetlerindeki vecd ve bükâları dahî bu kabildendir. Zirâ onlar, hayallerinde icâd ettikleri bir ma'bûd-ı bî-haberin sâika-i aşkı ile vecd ve bükâ içindedirler. Ve bu ilâhlar o i'tikâd sâhiblerinin icâd ettikleri kâzib ilâhlardan ibâret olduklarından, kendi mücidleri üzerlerinde tasarruf edemezler. يَكْفُرُ بَعْضُنَا بَعْضًا (Ankebût, 29/25) [Ya'nî "...Kiminiz kiminize küfür, kiminiz kiminize la'net edecektir. Barınacağımız yer ise ateştir. Sizin o vakit hiçbir yardımınız da yoktur."] Bunların hâlidir. Zirâ herbir i'tikâd sâhibi ister ki herkes kendi ilâh-ı mec'ûlünü kabul etsin. Kendi hayâlini başkalarına kabul ettirmek için birtakım delâil frâdi sûretiyle ilâh-ı mec'ûlüne yardım eder. Halbuki bu hayâli kendisine edemez. Ve diğer kimselerin hayallerinde dahî tasarruf edemez. Hayy ve Habîr olan ilâh-ı hakîkinin aşkı ile vecd ve bükâ edenlerin hâli bunlara benzer mi?

114*. در خراب خود در آید چون کنوز جان تن خود را شناسد وقت روز
جسم خود بشناسد در وی رود جان زورگر سوی درزی کی رود

(Mesnevî, 5. Cilt; 1775-1776.) [115. nota bakınız.]

15. باز آید جان هر يك در بدن همچو وقت صبح هوش آید بتن
جان تن خود شناسد وقت روز در خراب خود در آید چون کنوز
جسم خود بشناسد و در وی رود جان زورگر سوی درزی کی رود
جان عالم سوی عالم می رود روح ظالم سوی ظالم می رود

(Mesnevî, 5. Cild; 1774-1777.) [Her birinin cânı, sabah vakti, aklın cisme geldiği gibi tekrâr cisme gelir. Cân kendisinin cismini gündüz vaktinde tanır; define gibi kendi harâbîsine gelir. Kendinin cismini tanır ve

ona gider; kuyumcunun canı terzi tarafına ne vakit gider? Âlimin canı âlim tarafına gider; zâlimin rûhu, zâlim tarafına gider.]

116. Bu mısra' Mütenebbî'nin bir beytinin mısra'ıdır. Beyit budur:

کفی بحسبی نحولاً اننی روجل لولاً مخاطبتی ایاک لم ترنی .

117. Bu Şeyh İbrâhîm'in onbeşinci fasılda ismi geçen zât olduğu maznündür. Cenâb-ı Şemseddîn Tebrîzî (k.s.) hazretleri kendi *Makâlât*'ında Şeyh İbrâhîm'in bir suâlîne şöyle cevâb i'tâ buyururlar: "شیخ ابراهیم بر سخن خیام اشکال آورد که چون رسید . سرگردان چون باشد ؟ کفتم آری صفت حال خود میکوید . او سرگردان بود . باری بر فلک می نهد تهمت را . باری بر روزگار باری بر بخت . باری بحضرت حق . باری نفی می کند وانکار می کند باری اثبات می کند . باری اگر می گوید سخنهایی در وهم تارک می گوید . مؤمن سرگردان نیست . مؤمن آنست که حضرت نقاب نقاب بر انداخته است پرده گرفته است . مقصود خود بدید . بندگی می کند . عیان در عیان . لذت از عین او در می یابد از مشرق تا مغرب ... الخ

Tercüme: "Şeyh İbrâhîm Ömer Hayyâm'ın sözü üzerine işkâl getirdi de dedi ki: Mâdemki vâsıl oldu; niçin ser-gerdân ve hayrân oluyor? Dedim. Evet, kendi hâlinin sıfatını söylüyor, o ser-gerdân ve hayrân idi. Töhmety ba'zan feleğe, ba'zan zamâna, ba'zan tâlî'a, ba'zan Hz. Hakk'a isnâd eder. Ba'zan nefy eder ve inkâr eder; ba'zan isbât eder; ba'zan söyler ise de karanlık vehm içinde söyler. Mü'min ise ser-gerdan değildir. Mü'min odur ki İiz. Nakkâb, nikâbı kaldırmış ve perdeyi tutmuştur. Kendi maksûdunu gördü. İyân içinde ayânen kulluk eder. Maşrıktan mağrıbe kadar O'nun ayından bir lezzet bulur... ilh."

118. میرعد اثبات پیش از نفی تو نفی کردم تا بری اثبات بو

(Mesnevî, 6. Cild; 777.) [İsbât, senin nefyinden evvel ürker; isbattan koku götürmen için nefy ettim.]

118*. [Bu fasıl arabî olarak takrîr buyrulmuştur.]

119. Bu hadis-i kudsinin burada sebeb-i zikri hulâsaten budur ki: Zât-ı ahadiyyetde mahfî olan sıfât ve esmâ-yı ilâhiyyeden birisi, lisân-ı isti'dâd ile birer mazhar taleb ederler. Hak Teâlâ Hazretleri kemâl-i ke-reminden, onların bi-harf ü savt olan taleblerini is'âf buyurup, herbiri bir mazharın mürebbîsi olmasını murâd eder. Zîrâ bilinmeğe muhabbet etti; bilinmek ise esmâ ve sıfâtın mezâhiri ile mümkün bulundu. Binâenaleyh her isim, kendi mazharının Rabb-i hâssı oldu. İmdi hayır, ism-i Hâdî ve Nâfi'in; ve şer ism-i Mudill ve Dârr'ın mazharı olup, Cenâb-ı Hak ikisinin vücûdunu murâd eyledi. Velâkin her Rabb-ı hâssın

terbiyesinden “وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ” (Zümer, 39/7) [Ya’ni “O kullarının küfrüne râzı olmaz”] âyet-i kerîmesi mücibince râzı olmadı. Ya’ni hayırdan râzı oldu ve şerden râzı olmadı. Bu bahsin tafsili *Fusûsu’l-Hikem*’de “Fass-ı Hûdî” ve “Fass-ı İsmâilî”de mündericidir.

120. Siyâk-ı beyâna nazaran bu bahsin, muhâlifinden birisine veyâhut i’tikâd-ı Mu’tazile’ye cevâben Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr efendimiz tarafından hitâb buyrulduğu anlaşılıyor.

121. Bu fasıl dahî arabî olarak takrîr buyrulmuştur.

122. Bu mahalden aşağısı fârisî olarak takrîr buyrulmuştur.

123. Şeyhden murâd Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizdir. takrîr-i âlîlerini zabt eden zât, kendisinin şeyhi olmak münâsebetiyle bu ta’bîri isti’mâl etmiştir.

124. Buradan aşağı kısmı dahî faslın nihâyetine kadar arabîdir.

125. Bu hadîs-i şerîf *Mesnevî-i Şerîf*’in beşinci cildinde münderic “در قوله عليه السلام من جعل الهموم هما واحدا كناه الله سائر همومه و من تفرقت به الهموم لا يبالي” sûrh-i şerîfinde şerh ve izâh buyrulmuştur.

(*Mesnevî*, 5. Cild; 1083. beytin başı.) [Bir kimse gamlarını bir gam kılsa, Allah onun sâir gamlarına kifâyet eder. Ve bir kimse gamlarını müteferrik kılsa, Allah kayırmaz. Onlar herhangi bir vâdîde helâk olur.]

126. Reviş-i ifâdeye nazaran bu suâlî îrâd eden kimsenin o zamânın etubbâsından birisi olduğu anlaşılmalıdır; ve bu suâlînin nazîri ellibirinci fasılda gelecektir.

127.	هين چه آوردی تو مارا ارمان	بعد قصه گفتنش گفت ای فلان
	او ز شرم این تقاضا زد فغان	گفت یوسف هین بیاور آرمان
	ارمغانی در نظر نامد سزا	گفت من چند آرمان جستم ترا
	غیر حسن تو که آن را یار نیست	نیست تخمی کاندورین انبار نیست
	پیش تو آرم چو نور سینه	لابق آن دهم که من آیینه
	ای تو چون خورشید شمع آسمان	تابه بینی روی خوب خود در آن

(*Mesnevî*, 1. Cild; 3211, 3233, 3234, 3237-3239.) [Ya’ni “Misâfire hikâyeyi anlattıktan sonra Yûsuf (a.s.) dedi ki: Ey fülân! Bize hediye olarak ne getirdin? Yûsuf (a.s.) misâfire: Haydi bakalım hediyeni getir ver dedi. O da bu talebden sıkıldığı için feryâd edecek hâlâ geldi. Misâfir dedi ki: Senin için birçok hediye aradım, lâkin hiçbirini gözüm tutmadı.

Bu anbarda, ya'nî senin indinde ve Mısır kıt'asında bulunmayan bir tohum, ya'nî bir şey yoktur, her şey bol bol mevcuttur. Ancak senin güzelliğin müstesnâdır ki, onun eşi bulunmaz. Nihâyet münevver bir kalb gibi, cilâh bir aynayı huzûruna getirmeyi münâsib gördüm. Ey güneş gibi semânın nûru olan Hz. Yûsuf, o aynadan güzel yüzünü göresin."

128. نك منادي مي كند شاخ بلند آنچه خورد آن بیخ از زهر و زقند
 برگهای سبزی اشجار چیست بیخ اکر بی برک و از مایه تهیست
 شاخ دست و پا کواهی میدهد بر زبان بیخ گل مهري نهد

(Mesnevî, 5. Cild; 3083-3085.) [O kök o şeyi ki zehir den ve şekerden yedi; işte yüksek dal münâdilik eder. Kök eğer gıdâdan ve mayadan boş ise, ağaçlar üzerinde yeşil yapraklar nedir? Toprak kökün dili üzerine mühür koyarsa, eli ve ayağı olan dal şahidlik verir.]

129. Bu hâle "fenâ fi'ş-şeyh" demişlerdir. Ehlullah buyurmuşlardır ki: Bir mürîd bu makâma geldikde, kendi vücûdunu, şeyhinin vücûdunda fânî olmuş görür. Söylediği vakit şeyhi söyler; dinlediği vakit şeyhi dinler. Bu makâmdan terakkî ettikde "fenâ fi'r-Resûl"e; ondan dahî terakkî edince "fenâ fillâh"a vâsıl olur.

130. Ellidördüncü fashn nihâyetlerinde de bu bahse dâir tafsilât vardır.

131. زان سبب باشد خیال اسباب غم تنك تر آمد خیالات از عدم
 زان شود در وی قمر همچون هلال باز هستی تنك تر برد از خیال
 تنكتر آمد كه زندانی ست تنك باز هستی جهان حسن و ونك

(Mesnevî, 1. Cild; 3136-3138) [Hayâlât ademden pek ziyâde dar geldi; o sebepten hayâl esbâb-ı gam olur. Kezâ varlık hayâlden daha dar olur; ondan dolayı ayın yüzü hilâl gibi olur. Kezâ güzelin ve renk âleminin varlığı pek dar geldi; zîrâ dar bir zindandır.]

132. Bu suâlin nazîri ve cevâbı kırkdokuzuncu fasılda da mürûr etmiş idi.

133. زنده کرد نان وعین آن شود نان مرده چون حریف جان شود

[Ölmüş ekmek cana eş olunca dirilir, canın ta kendisi olur.]
 (Mesnevî, Çev., V. İzbudak, C. II, 1342.)

134. Bu beyt-i şerîf, *Mesnevî-i Şerîf*'in ikinci cildinde vâkî "keman بردن" "کاروانیان که مکر بهیسه صوفی رنجوراست sürhünde irâd buyrulmuştur. Gerek

Ankaravî'de ve gerek Hind şerhlerinde her nasılsa Hz. Pîr-i dest-gîrin şerh-i âflerinden bahs edilmemiştir.

(Mesnevî, 2. Cild; 242. beytin başında.) [Sûfinin hayvanını, kervan halkının hasta zannetmesi.]

135. Cenâb-ı Şâh Nakşebend (r.a.) müridânına buyurmuştur ki: "Bu beyti ezberleyiniz. Biz bundan çok fâide gördük:

نیگر آنرا دوست دارد هر که باشد در جهان
کر بداترا دوست داری گوی بردی از میان

Tercüme: "Cihânda her kim olsa iyileri dost tutar. Eğer kötülere dost tutarsan, ortadan topu kaptın."

136. Hz. Seyyid, Sultânü'l-Ulemâ hazretlerinin halifeleri ve Hz. Pîr'in sigar-ı sinlerinde lalaları ve kiber-i sinlerinde mürşid-i âfleridir.

137. Ekmeleddîn, zamân-ı Hz. Pîr'de bulunan etibbâ-i hâzıkadan birisi ve onların müridi idi. Cenâb-ı pîr'i son zamanlarda tedâviye sâi olanlardandır ki, fakir tarafından bi't-tercüme tab' olunan "*Menâkıb-ı Hz. Mevlânâ*" nâmıyla mersûm *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'ın 83, 84, 110. sahifelerinde ismi mezkûrdur. (Rahmetullâhi aleyh.)

138. مهر پاکان در میان جان نشان
دل مده الا بجهر دلخوشان

(Mesnevî, 1. Cild; 732.) [Pâklerin muhabbetini cân içine dik; ancak gönül hoş olanların muhabbetine gönül ver.]

چون خلیل آمد خیال یار من
صورتش بت معنی او بت شکن
شکریز دانرا که چون او شدیدید
در خیالش جان خیال خوددید

(Mesnevî, 2. Cild; 74,75.) [Vaktâki benim yârimin hayâli halil geldi; onun sûreti put, ma'nâsi put-şikendir. Yezdâna şükür ki, o zâhir olduğu vakit, onun hayâlinde can, kendi hayâlini gördü.]

139. اندر آدر شاخست عاقلی
کس نتاند برد از ره ناقلی
تر برودر سایه عاقل کریز
تا رهی زان دشمن پنهان ستیز

(Mesnevî, 1. Cild; 3002-3003.) [O bir âkılın sâyesine gel ki, onu bir nâkil yoldan götüremez. Sen git; âkılın sâyesine kaç; tâ ki o inâdı gizli olan düşmandan kurtulasın.]

140. هرچه سایه عکس شاخست ای پسر
هیچ از سایه نتانی خورد بر
هین ز سایه شاخ را می کن طلب
در مسیب رو حذر کن از سبب

(Mesnevî, 6. Cild; 495-496.) [ey oğul! Gerçi gölge dalın aksidir; gölgede hiç meyve yiyemezsin. Âgâh ol! Gölgeden dalı taleb et. Müsebbibe git; sebebdan hazer et!]

141. اختراند از وراي اختران
کاختراق و نحس نبود اندران
سازان در آسمانهاي ذکر
غير اين هفت آسمان مشتهر

(Mesnevî, 1. Cild; 763-764.) [Yıldızların arkasında yıldızlar vardır ki, onlarda ihtirak ve nahs olmaz. Bu meşhûr olan yedi semânın gayri olarak başka semâlarda seyr ederler.]

142. Bu beyt-i şerif Hakîm Senâî hazretlerinin olup, *Mesnevî-i Şerif*'in birinci cildinde tefsir buyrulmuştur.

143. Bu zâtın Kâdî Sirâceddîn (rahmetullâhi aleyh) olduğu zannolunur. Hz. Pîr'in itukallerinde namazlarına imâmet etmiş idi.

144. عقل خود زين نکرما آگاه نیست
در دماغش جز غم الله نیست

(Mesnevî, 1. Cild; 2662) [Akıl ise bu fikirlerden âgâh değildir; onun dimâğında Allah gamından başkası yoktur.]

145. بی نهایت کبشها و پیشها
جمله ظل صورت اندیشها
بر لب بام ایستاده قوم خوش
هر یکی را بر زمین بین سایه اش
صورت فکرست بر بام مشید
وان عمل چون سایه بر ارکان پذیرد
فعل بر ارکان فکر مکتتم
لیک در تأثیر وصلت در بهم

[Sonsuz gidişler, sonsuz hüner ve san'atlar hep düşüncelerde doğan sûretlerin gölgesidir. Bir kavim dam kenarında bir hoşca durmuşlar. Herbirinin gölgesi de bak, yere vurmuş. O sağlam olanın üstünde duran düşüncenin, fikrin sûretidir. O ne yaparsâ aşağıda o görünür. İş yerde, duvarda görünmede, fikir gizli. Fakat tesir ve ulaşma bakımından ikisi de bir.] (Mesnevî, Çev., V. İzbudak, 6. cilt; 3728-3731)

146. آن خیالاتیکه دام اولیاست
عکس مهرویان بستان خداست

(Mesnevî, 1. Cild; 72.) [O hayaller ki evliyânın tuzağıdır; Hudâ'nın bostanı meh-rûlarının aksidir.]

147. کف عیسی و ابکی هشیار سر
چیست درهستی ز جمله صعب تر
گفتش ای جان صعب تر خشم خدا
که از آن دوزخ همی لرزد چو ما
گفت ازین خشم خدا چه بود آمان
گفت ترک خشم خریش اندر زمان
کظم غیظ است ای پسر خط آمان
خشم حق یاد آوردی در کش عنان

(Mesnevî, 4. Cild; 113-115.) [Bir başı akıllı, İsâ'ya: "Cümleden daha müşkil nedir?" dedi. Ona: "Ey cân! Hakk'ın gazabıdır ki, ondan cehen-nem de bizim gibi titrer" dedi. "Hudâ'nın bu gazabından amân ne olur?"

dedi. "Zamânında kendi öfkesini terk etmektir" dedi.]

147*. Bu fikirâtı muhtasaran fîzâh lâzım geldi, şöyle ki: Cemî'-i mevcûdât Hakk'ın mezâhir-i esmâ ve sîfâtıdır. Binâenaleyh bu mezâhir-i nâmütenâhînin hey'et-i mecmûası, Hakk'ın nâmütenâhî olan esmâ ve sîfâtının hey'et-i mecmûasına âyîne hükmünde olur. İmdi mezâhirden her bir mazhar bir ismin taht-ı terbiyesindedir. O isim, o mazharı nâsiyesinden çekip, kendi sırât-ı müstakîmi üzerinde götürür. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: *رَمَّا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلِيٌّ صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ* (Hüd, 11/56) [Hiçbir canlı yoktur ki, Allah onun nâsiyesinden tutmamış bulunsun. Rabb'im elbette doğru yoldadır.] O mazhar gerek "Hâdi" ve gerek "Mudill" isimlerinin taht-ı terbiyesinde olsun, her ikisi de kemallerine müteveccihtir. Binâenaleyh mevcûdâtın bu sûretle kendi kemallerine vüsûlü, kemâlullâh olur. Fakat "Hâdi" isminin terbiyesindeki bir mazhar, "Mudill" isminin terbiyesindeki mazharı noksan görür. Bu noksan mezâhir arasındaki nisbetlere göredir. Yoksa Hâhk'a nisbetle cümlesi hikmet ve kemaldir. Nitekim Hz. Pîr-i dest-gîr *Mesnevî-i Şerif*'in birinci cildinde buyurur:

عیب شد نسبت بمخلوق جهول نی بنسبت با خدا رند قبول
کفر هم نسبت بخالق حکمتست کر بما نسبت کنی کفر افتست

(*Mesnevî*, I. Cild; 2026-2027.) [Hudâvend-i kabûle nisbet değil, cehûl olan mahlûka nisbet ayıp oldu. Küfür dahi Hâhk'a nisbetle hikmettir, bize nisbet ettiğin vakit küfür âfettir.]

Ve kezâ cild-i sâlisde buyururlar:

راضیم در کفر زان رو که قضاست نی ازان رو که نزاع خبث ماست

[Bk. not 16.]

کفر از روی قضا خود کفر نیست حق را کافر معفوان اینجا مائست

(*Mesnevî*, 3. cild; 1365.) [Küfür kazâ cihetinden muhakkak küfür değildir; Hakk'a kâfir deme burada durma.]

İşte onun için mevcûdât hakkında tecvîz-i noksân sebeb-i kemâl ve mücib-i mesâlih-i âlem olur. Ve esmâ-i ilâhiyye *کل يوم هو في شأن* (Rahmân, 55/29) [O her an bir iştedir.] mücibince, her ân-ı gayr-ı münkasımda bile ta'til kabûl etmediğinden mezâhirin yekdiğerine nisbetle tecvîz-i noksanları adem-i bitâlet-i cihân olur. Zîrâ esmâ-i cemâliyye ve celâliyye mütেকâbilan hükümandır. Eğer bu noksan tecvîz olunmuş olsa, esmâ-i ilâhiyyeden ha'zılarının ta'tiline cevâz verilmiş olacağından, ibtâl-i âlem edilmiş olur.

148. Hz. Pîr-i dest-gîrin bu hitâb-ı âfleri, huzûrda bulunan birinin kalbine vâki' olan bir i'tirâz-ı bâtıla cevâb olduğu istidlâl olunur. Zirâ ekâbir-i evliyâullâh insanın kalbine nâzırdır. Vârid olan hâtîrât-ı fâsidenin cevâbını, sûret-i umûmiyyede huzzâra hitâb tarzında beyân edip islâh-ı ibâda sa'y buyurlar.

149. Bu fasılda Hz. Pîr'i dest-gîrin şeref-i hitâbına nâil olan zâtın Emir Muineddin Pervâne olduğu istidlâl olunur. Zirâ bu zât-ı şerife kesret-i hayrâtı hascbiyle "Herkes râ sâhib-i atâ" lakabını vermişlerdir.

150. Tâcîk, tâcîk, tâzîk; Arab ve Türk'ün gayrine derler. Ashında Acem içinde doğup büyümüş olan arab ma'nâsınadır. (*Heft Kulzüm ve Burhân-i Kâti*'den tercüme.)

151. هر دو را سوي محك كون زود نقل بي محك پيدانكردد وهم و عقل
چون محك هر قلب را كويد بيا اين محك قرآن و حال انبيا.

(Mesnevî, 4. Cild; 2296, 2297.) [Vehim ve akıl miheksiz âşikâr olmaz; her ikisini çabuk mihek tarafına nakl et. Bu mihek Kur'ân ve enbiyanın hâlidir; her kalbe mihek gibi der ki: "Gel!"]

152. Bu ebyât-ı şerife cild-i sâni-i Mesnevî'nin evâilindedir. (Şerh-i Ankaravî, sahife 29.)

للخبثين الخبيثاتست هين	طيبات آيد بسوي طيبين
كي دم باطل قرين حق شود	تلخ با تلخان يقين ملحق شود
جزو سوي كل خود كيرد قرار	چون تو جزو دوزخي پس هوشدار
عيش تو باشد ز جنت پايدار	ور تو جزو جنتي اي نامدار

(Mesnevî, 2. Cild; 269, 274, 272, 273.) [Tayyib olanlar, tayyiblerin tarafına gelir. Âgâh ol! Habîs olanlar, habîsler içindir. Muhakkak acı, acılara mülhak olur. Dem-i bâtil ve vakit Hakk'a karîn olur? Mâdemki sen cehennemün cüz'üsün; binâenaleyh akıllı ol, cüz' kendinin küllü tarafında karar tutar. Ey nâm-dâr, eğer sen cennetin cüz'ü isen, senin işin dâimâ cennetten olur.]

Kitâb-ı Şerîfin Fihristi

Mukaddime-i kitâb	1
Birinci Fasl	5
Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'in bir gazâda sâir üserâ meyânında amcaları Abbâs (r.a.) hazretlerini esîr etmeleri; ve emvâlden bir kısmını islâm askerine isâr etmesini taleb buyurmaları üzerine, Abbâs hazretlerinin elinde hiçbir şey kalmadığını beyân ile inkâr etmesi ve Resûl-i Ekrem hareketlerinin bunun üzerine amcasının ketm etmek istediği emvâl ve emlakini birer birer sayması ve nerelerde, ne sûretle saklanmış olduklarını âşikâr olarak sayması ve beyân bu urması üzerine, Abbâs hazretlerinin sîdk u îmân getirmesi	6
Bu sahîfede hâşiye olarak Emîr Pervâne'nin hüviyeti hakkında izâat	[Bk. Dipnot 2]
Bu sahîfede hâşiye olarak Osmanlı Târihi birinci cildinden ba'zî meşrûhât	[Bk. Dipnot 3]
İkinci Fasl:	10
Söz hakkında: Söz bahânedir; insanı insana cezb eden söz değildir	10
Bendelerinden birine, yüz kişinin tahsisâtını veren pâdişâhın hikâyesi	11
الخ زين للناس حب الشهوات... âyet-i kerîmesinin tefsîri	12
Bu âlem pür-hâşâk köpüktür	13
Üçüncü Fasl:	13
Hak Teâlâ'ya namazdan daha yakın bir şey var mıdır? suâlîne Hz. Pir'in cevâbı	14
Pâdişâhın hâs bendesinin cüzdanındaki arz-ı halleri yoklaması ve buyurması; pâdişâhın birisi: "Sana dergâh-ı Hak'da tecellî ve darb hâsıl olduğun vakit beni hatırla" demesi	16
Dördüncü Fasl:	16
الح انا عرضنا الامانة على السموات والارض... âyet-i kerîmesi tefsîri	17
الح ان الله اشترى من المؤمنین... âyet-i kerîmesi tefsîri	17
Mecnûn ve Leylâ kıssasından bir bahis zikri	19

Seyyid Bürhâneddin (k.s.) hazretlerinin medhi hakkında	19
Ehl-i zamânın âlimleri de böyledir: Ulûmda kılı kırk yararlar; ona lâzım olan kendinin kendiliğini bilmezler	19
Beşinci Fasil:	20
Sûretin azîm i'tihârı vardır	21
Pâdişâhın, bir dervîşe: "Zâhid" diye hitâbı üzerine, dervîşin ona: "Zâhid sensin" demesi	21
Cemâddan nebâta, nebâtdan hayvâna, hayvândan insana sefer ve te-rakkî. <i>طريقا عن طريق</i> âyeti. Zâhid odur ki âhiri görür; ve ehl-i dünyâ alıru (âhûr) görür	21
Ten Meryem gibidir; her birimizin İsâ'sı vardır. Eğer bizde derd zuhûr ederse İsâ'mız peydâ olur	22
Altıncı Fasil:	23
İdrâk eden kimse için yerler ve gökler hep sözdür. <i>كن فيكون</i> bunun delilidir. Arabça bir kelime olsun bilmeyen pâdişâhın huzûrunda, fârisî bilmeyen bir Arab şâirinin gâyet belîğ bir şiir okuması ve pâdişâhın onu tamâmen anlamış gibi, münâsib yerlerinde tahsîn ve takdirini işâretler ile ve evzâ'î ile beyân etmesi kıssası	23
Âlem âyine gibidir; kendi nakşını onda görürsün. Kendi aksinden ürkersin; başkalarının aybını görüp incinirsin	24
Hakk'ın o derece lutfu vardır ki, eğer mümkün olsa idi senin için öldü; o vakit ikilik ortadan kalkardı	25
Yedinci Fasil:	26
Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke-i mükerreme ve bilâd-ı sâireyi ne için zabt eyledi?	27
"Bu el, vermeyi i'tiyâd etmiştir, almayı i'tiyâd etmemiştir" kelâmının izâhı	27
Sekizinci Fasil:	28
Vahdet kıyâmette olur. Kıyâmet hakkında mufassal izâhât Kur'ân-ı Kerîm Peygamber'e: "Niçin sûre sûre nâzil olmayıp; âyet âyet ve kelime kelime nâzil oldu?" diye teşnî edenlere karşı Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cevâbları	28
"Her şey kadr-i ma'lûm üzere nâzil olur" âyet-i kerimesinin izâhı. Âdemînin vücûdu bir sancak gibidir; sancağı havaya kaldırılır; uzaktan nazar eden kimse, yalnız sancağı görür. Her şey Hakk'a nisbetle iyidir; velâkin bize nisbetle böyle değildir	30
Dokuzuncu Fasil:	31
İmân, namazdan efdaldir esbâbının izâhı; ve namaz ve imân hakkında tafsilât	31
Pek sıska, za'îf, nahif ve hakîr bir şahsın hikâyesi	32

Enbiyâ ve evliyâ, bir kimsenin cevherine yeni bir şey koymazlar; ancak ona evvelki hâli müzekkir olurlar	33
Büyük su, küçük suyun einsinden ve gevherindedir	33
Onuncu Fasıl:	34
Halkın eşyâ-yı mütelevviaya arzuları, vefâları, muhabbetleri hep nikâbadır. Vaktâki bu âlemden intikâl ederler, o şeyler nikâbsız zâhir olur ve mat-lûbları hakikatde bu bir şey olur... Mesel başka ve misâl başkadır.	
Hak Teâlâ cemâlini nikâbsız gösterirse, bizim tâkatımız yoktur	34
Âdem nedir? Ve Hak nedir? Tafsilen izâhâtı	36
Onbirinci Fasıl:	36
Âdemi görmek, onu bilmek değildir. Bi-çûn olan Hakk'a nasıl âşık oluyorlar diye taaccüb edilmesi. Hakîm-i ilâhî ile hasta olan hakîmin kıssası	37
Hak, harf ve savtdan münezzehtir; velâkin kelâmın istediği dilden câri kılar. İnsanı tanımak nasıl olur?	39
Şeyh Muhammed Sererzî kıssası. Maksûda vusûl, halvet ile değil, kâmilin nazarıyladır	40
القلب تشاهد kelâmına dâir izâhât	42
Onikinci Fasıl:	
الحق demeyi herkes azîm bir da'vâ zan ederler; halbuki bu kelâm azîm tevâzu'dur; العبد sözü büyük da'vâdır, izâhâtı	48
Kâmilin havfı, halkın havfına benzemez; zirâ bu havf müşâhededir, delil ile değildir	48
Bir hakikat, yüzbin şekden iyidir. Âlem-i emn ile, âlem-i havf arasındaki farklar	48
Ma'nâ cihetinden âdemde bir mizâc vardır; o zaîf olduğu vakit, havass-i bâtinesi her ne görürse, hilâf üzerine olur	48
Ölüyü mezara gömmesini insana bir karga ta'lim etti. Kış irâd, yaz masraf zamânıdır. Bize ittisâli olan kimse ile dem-be-dem söz içindeyiz ve müttehid ve muttasılız. Başkaları da hakâyık ve maârif ve nazm ve nesir söylerler. Emîrin bize meylî dekâyık ve mev'iza cihetinden değil, başka sebeblerdendir	49
Mecnûn ve Leylâ kıssasından bir bahis	49
Onüçüncü Fasıl:	50
Zâlim ve mazlûm ve garîb kimdir?	50
Bir kul amel ettiği vakit, tevfik-i ilâhî amelden mi inbiâs eder, yoksa atâ-yı Hak mıdır? suâlîne cevâb	51
Nefis başka, rûh başkadır. Bu dünyâ ve evzâk âdemin hisse-i hâyvânîyyetidir	54
Âlem kışdır, zirâ müncevidir; şitâ-yı aklidir, şitâ-yı hissî değildir	55
İş endişenindir. Binlerce halk endişenin esiridirler	55

Sûreti gören kimse, cemâd demektir	56
رجعتنا من الجهاد الاضر الي الجهاد الاكبر hadîs-i şerîfinin şerhi	56
Cevher ve araz hakkında izâhât ve misâl	56
Hayvanın tuzlaya düşüp, ayn-ı tuz olması	56
Sa'y ve vukûf vardır; vukûf cümlelerin verâsıdır	57
Öndördüncü Fasil:	57
الغليل طويل فلا تقصره بتمامك... الخ	57
Riyâkâr olan adam, geceleyin muhlîsden fark olur	57
Hak, sıhhat ve âfiyet ihsân edince, halktan yakîn gider ve hayâl- endişlik avdet eder	57
Onbeşinci Fasil:	58
İnsan, ayak esnafının tablası veyâ bir attâr dükkânı gibidir	58
Zannedersin ki cemî-i âlem dirâb-hâneden, yine dirâb-hâneye giderler. (Hayvanların tenâsül-gâhı.)	59
Senin tenin deniz kenârı, cânın ise denizdir. Onda birçok mahlûkât-ı acıbe ve sıfatlar peydâ olur	60
Onaltıncı Fasil:	60
Bî'l-cümle ezvâk ve makâsîd merdiven gibidir; basamaklar tevakkuf mahalli değıldir	60
Moğol tatarları müslümanların malını alır ve ara-sıra onlara mal bahş ederler; bunun hükmü nasıldır? suâline cevâb	61
Cemâat rahmetdir. Mesâcidin vaz'ının ve evlerin ayrı ayrı olmasının sebepleri hakkında izâhât	61
Moğol tatarlarının sebab-i galebesi	61
Tatarların haşrı inkâr etmedikleri, sözüne karşı, Hz. Pîr'in cevâbı	62
Hayır ve şerrin cezâları âhîretde verileceğı mev'ûd olmakla berâber, dünyâda da bir mikdâr numûne gösterilir	62
Resûl-i ekrem Efendimiz'in bir gece eli ağrması sebesi. Ârız olan kahz ve kederlerin esbâbı	62
Resûl-i ekrem (s.a.v.) Efendimiz, parmağındaki yüzüğü çevirdiğı için itâb gelmesi. İlahî ve Hak ile meşgûliyyet	63
Ahkâm-ı ezeliyye ve takdîr-i ilâhî hiç tebeddül etmez mi? suâline cevâb. Saidin şaki ve şakinin saîd olmasının sebepleri	63
Et-tahiyyât ve salavât ve tayyibât'ın ma'nâları ve izâhı	64
Esbâb bahânedir, işi gören başkasıdır. Esbâb bir nikâbdan başka bir şey değıldir	65
Ahvâl-i enbiyâ ve evliyâ ve halâyık ve nîk ü bed, hep vücûhları mikdâr- ıncadır. Bunun misâli ve izâhı	66
Ervâhın evvel mi, yoksa sonra mı tekevvün ettiğı hakkında izâhât	66
Hikmeti ehlinin gayrine vermeyiniz, zulm edersiniz ilh... hadîs-i	66

şerifinin ma'nâsı ve izâhı	66
Onyedinci Fesil:	68
(Mahbûb olan güzeldir; bunun aksi de olur. Leylâ'nın sûreti Mecnûn'un elinde kadeh gibidir	68
Aç ile tokun her ikisi ekmeğe mazar ederler; birisi ekmeğin sûretini, diğeri rûhunu görür. Bu ilimler ve bûnerler kadehin nakışı gibidir	68
Sâil, sâil olmak için iki mukaddimeyi tasavvur edip zihninde tedvîr etmek lâzımdır	68
Yüzen kimse ile, gark olan kimsenin her ikisi de deryâdadırlar. Müstağrak olan kimse, dest-i kudret-i Hak'da bir kalkan gibidir	69
الحق من رأني فقد رأني الحدîs-i kudsîsî şerhi	69
"Benim hir huyum vardır ki, hiç kimsenin gönlü kırıldığını istemem. Birtakım kimseler semâ' esnâsında kendilerini bana çarparlar; o benden râzi, ben ondan râzıyım."	70
Huzûruma gelenlere fûtur gelmemek için şiir söylerim; halbuki ben şürden bizârum ve indimde şiir söylemekten daha bedter bir şey yoktur. Şiir söylemenin neye benzediğinin bir misâl ile izâhı	70
Emîr Pervâne: "Asl olan ameldir" dedi. Hz. Pîr'in ona cevâbı ve amel hakkında mühim izâhât	71
Her şeyin ash hep sözdür ve kavildir. Senin sözden ve kavilden haberin yoktur	71
Biz, ne amel-i sâlih işlediğimiz vakit, Hak'dan ümîd-vâr olsak, bize zarar verir mi, vermez mi suâline cevâb ve izâhât	71
Recâ hoştur; fakat havf ne oluyor suâline cevâb: Recâ, havfsız olmaz	72
İnsan, hayvân-ı nâtîkadır; ya'nî hayvâniyyet ile, nutuktan mürekkebtir	72
Onsekizinci Fesil:	73
Emîr Pervâne dedi ki: "Bundan evvel kâfirler puta tapıp, secde ederlerdi; bu zamanda hiz de öyle yapıyoruz. "Hz. Pîr'in bu söze cevâbı	78
Kuş kanadı ve mü'min himmeti ile uçar. Mahlûkât üç sınıftır: Melâike, insan ve hayvan. Bu üç sınıfın vasıfları ve izâhâtı	78
لا جا نصر الله âyet-i kerîmesinin şerhi ve tefsîri	78
(Bizim Emîr Pervâne'ye muhabbetimiz dünyâ ve onun terbiyesi ve ilim ve amel için değildir	76
Eşyâ ziddi ile inkişâf eder	76
كنت كترًا منخيا... الخ hadîs-i kudsisinin şerhi	76
Birçok kimseler vardır ki, Hak Teâlâ onlara ni'met ve mânsib ile azâb eder	77
Ondokuzuncu Fesil:	77
Kur'an'ın sûretini okuyup, ma'nâsından bî-haber olanlar hakkında izâhât	77

- Ashâb-ı kirâm arasında bâfız-ı Kur'ân yok idi; çünkü onlar Kur'ân'ı yerler idi 78
- Dünyâyı ma'mûr etmek için Hak Teâlâ bir kavmin gözlerini bağladı. Çocuk akli, gaflet ile büyür; kemâle gelince, artık büyümeyiz olur. Ma'mûrluğun sebebi gaflet, harâbhğın sebebi de hüsyârî ve intibâhdır 78
- Bir şahsın, hac yolunda çöle düşüp bedevîlerin çadırında misâfir kalması; sâika-i şefkat ile onun vâki' olan nasihatlerinin hasede haml edilmesi kıssası 78
- Ma'nâya teveccüh, vehle-i ülâda latif görünmez; sonradan daha tatlı olur. Süret ise, vehleten hoş görünür 79
- Hz. Şems'in, bir büyük kâfile ile bir yere gidip, kovasız kuyudan su çekmek istedikleri vakit bakracın kopması ve onu çıkarmak üzere kuyuya inen birtakım insanların bir daha çıkmaması kıssası 79
- Bu kıssa bir ma'nâdır; fakat mukallidler ancak onun nakşını zabt ederler 80
- Yirminci Fasil:** 80
- Mollalar bizim aramıza girip, halkın i'tikâdını bozuyorlar denilmesi üzerine, Hz. Pîr'in mukallid olan ulemâ-yı zâhir hakkındaki beyânât ve izâhâtı 80
- Bir kadını seven bakkahın biri, o hanımın câriyesi ile haberler göndermeşi ve hanımın cevâbı hikâyesi 81
- Yirmibirinci Fasil:** 81
- Kadınlar hakkında, erkeğin mesleği nasıl olmalı; bu hususda izâhât 81
- Görmek ve görücülük hakkında izâhât ve misaller 83
- Evliyâullâhı görmek mümkün olur mu? 83
- Dünyâ hevesleri ehl-i Hakk'ın kalbinde şehvet-i innin gibi yüz gösterir, karar tutmaz. Ehl-i dünyâ ise, ahvâl-i ukbâda bunun aksinedir 85
- Yirmiikinci Fasil:** 85
- "Evvelâ müşâhede, ba'dehû söylemek ve dinlemektir" denilmesi üzerine Hz. Pîr'in izâhâtı 86
- Hak sâbitdir, delil nesine lâzım. Bu fakihler hüsyâr ve sâhib-i zekâdırlar. O âlem ile onların arasına "yecûzu, lâ-yecûzu" perdesini çekmişlerdir 86
- Yirmiüçüncü Fasil:** 89
- لكم عسى ان تكروها شيئا وهو خير لكم 90
- Yirmidördüncü Fasil:** 91
- Kâfirlerden bir tâife esnâ-yı kelâmda ağladılar. Birisi: "Müslümanların binde biri bu kelâmдан bir şey anlamadığı halde, onlara ne oldu ki ağladılar?" demesi üzerine, Hz. Pîr'in cevâbı ve izâhâtı 91
- Yerden çıkan nebâtâtın ibtidâda süreti yoktur; ibtidâ nâzik görünür.

Bu âlemde hatve-endâz oldukça kesif ve galiz olur.. Efkâr dahî latîfdir, onlar üzerine hüküm olunamaz	92
نحن نحكم بالظاهر والله يتولى السرائر	92
Endişeleri sende peydâ eden Hak'dır	92
Rü'yâlar ve rü'yâ tâbirleri hakkında izâhât. الدنيا كحلم التام	94
İnsanın nakş-ı mahall-i şek ve şübhedir, ondan şübheyi izâle etmek hiç bir vech ile mümkün değildir	96
Yirmibeşinci Fasil:	96
Her bir kimse imâreti bir niyyet ile yapar. Hak Teâlâ'nın maksûdu ise, evliyânın türbelerinin ta'zimidir	98
الحadis-i şerîfinin izâhı لا تفضلوني علي بونس ابن متى... إلح	98
Evvele ve âhire nazar mes'elesi	98
Çok kimselerin garazları başkadır; Hakk'ın maksûdu ise, yine başka şeydir. Herkes kendini göstermek için hizmetler ifâ eder ve ondan başka fâideler hâsıl olur. Murâd-ı ilâhî, bu âlemin bakâsıdır. Hak Teâlâ lüzûmu olan şeyleri ihsân buyurur. Bu bahisde sâir tafsilât	98
Yirmialtınçı Fasil:	97
"Hiç bir kimse, Peygamber (a.s.)dan evvel, kendisine selâm vermedi" kelâmının şerhi ve izâhı	97
Evvele ve âhire nazar edenlerin ahvâli hakkında tafsilât	98
İnsanın a'zâ ve cevârihinin söz söylemesi bahsi	99
Söz müstemi'in isti'dâdı kadar gelir	100
Birtakım hayvancıklar vardır ki, yer altında yaşarlar; onlara gözün lüzûmu yoktur	100
Tecelli-i ef'âl bahsi	101
Âlem, gaflet ile kâimdir. İki âlemin de ma'mûr olması için Hak Teâlâ, biri gaflet ve biri teyakkuz olmak üzere iki hâkim nasb etti	101
Yirmiyedinci Fasil:	101
Şeyh Nessâc-ı Buhârî hazretlerinin ahvâli ve rüşvet almak bahsinde bir kıssası	102
Seyyid Burhâneddin (k.s.) hazretlerinin hakâyık ve maârife dâir sözleri hakkında kıssası	102
Aklın vazîfesi hakkında birçok misâller irâdi ve izâhâtı	103
الآyet-i kerîmesinin şerhi الم نشرح لك صدرك	104
Kelâmı cezb etmek mes'elesi. Niçin kelâm gelmez? Niçin sen onu cezb etmezsin?	104
Sabah namazını kılmak üzere mescide girip çıkamayan köle ile onun efendisi olan yahûdinin hikâyesi	104
الآyet-i kerîmesinin şerhi كل يوم هو في شأن	104
Mustafâ (a.s.)a bir kimse: "Ben seni seviyorum" demesi ve Resûl-i zî-	

şân Efendimiz'in cevâbları	105
Gam çekmek, evvelki şâdilerden istifragdır. Gam çekmek istifrag etmekdir; ondan sonra şâdilik gelir	106
Zincirler ile bağı olarak cennete çektikleri kavmin hâline taaccüb ederim ilh... hadis-i şerifinin şerhi ve misaller ile izâhı	107
Her tâife diğeri nefy eder ve hak bizimdir ve vahy bizimdir derler. Yetmiş iki millet böylece birbirini nefy ederler	107
Kerâmetin ta'rifî ve kerâmât hakkında izâhât	108
Sen evvelâ toprak idin; seni âlem-i nebâta getirdi ilh... insanın cemâdhktan nebâtâta ve hayvânâta ve insanhğa terakkisi istihâleleri hakkında tafsilât	109
Yirmisekizinci Fasil:	111
Dervişlerden suâl sormamak iyidir, esbâbının izâhı. Derviş latif olduğundan lokmaya dikkat etmeli ve herkesin lokmasını yemekten ihtirâz eylemelidir. Bu bahsin izâhâtı	111
Yirmidokuzuncu Fasil:	111
Tâlib ve sâliklerin evrâdı, mücâhedât ve ibâdâtı	111
Vâsılların evrâdı. Ahvâl-i nâziki-i evliyâ hakkında izâhât	112
سَمِعَا وَبَصُرَا sırrı azîm bir makâmıdır ki, ondan azîm söz söylemek beybûdedir. Zirâ azîm lafzı, o azameti ifâde edemez	113
Vâsılların vaslının nihâyeti yoktur. Olgun meyve tekrar ham olmaz	113
Otuzuncu Fasil:	114
Mesîhi ile Mevlânâ hazretleri arasında Hz. İsâ'ya dâir mükâleme ve müzâkere	114
ان الي ربك المتبهي âyet-i kerîmesinin tefsiri	115
Otuzbirinci Fasil:	118
İnsanın iki hâli vardır; ya ister veyâ istemez	118
Hz. Osman (r.a.) halife olduğu zaman minbere çıkıp saatlerce sâkit kalmış olması ve nihâyet ان لكم امام فعال خير... buyurarak minberden inmesi	118
Bu halkın efâli bütân eğridir; velâkin evliyâullâh bunu setr edip ifşâ buyurmazlar. Bu hâlin, yazı meşk eden çocuğun hâli ve muallimin onu tashih etmesi kıssası ile izâhı	121
Otuzikinci Fasil:	121
Sıfat-ı yakîn, bir şeyh-i kâmilidir ve hüsn-i zanlar onun müridleridir. Zan ve yakîn hakkında izâhât	121
Otuzüçüncü Fasil:	122
Her bir kimse, nerede olursa olsun bâcetinein yâmindadır	122
Otuzdördüncü Fasil:	123
Ehlullâh için salât ve semâ' ne gibidir? izâhı. Semâ'da mugannî,	

salâta imâm gibidir; ehl-i semâ' ona ittibâ' ederler	126
Otuzbeşinci Fası:	126
Otuzaltıncı Fası:	127
(Süret aşkın fer'idir; süretsiz aşk mutasavver değildir	127
Otuzyedinci Fası:	127
Bütün dünyâ bir hânedir; fikir, vehim ve endîşe bu evin dehlizidi	128
Âlem hâdis midir, kadim midir bahsi. İsbâta şehâdet, nefye şehâdetden kolaydır	128
Otuzsekizinci Fası:	129
Akl-i cüz'î ve akl-i küllî hakkında izâhât	130
Resûl-i zî-şân Efendimiz'in fasâhat ve belâgat temennisi ve bi'l-âhire bu temenniden soğumuş olması	132
"Temyiz" imândır; küfür ise temyizsizliktir	133
Birisi namazda na'ra vurup ağlarsa, namaz fâsid olmaz mı?suâline Hz. Pîr'in cevâbı ve izâhâtı	134
Otuzdokuzuncu Fası:	135
Terk-i cevâb, cevâbdır; ahmakın cevâbı sükûtdur. Bir arz-ı hâle cevâb vermeyen pâdişâhın ve arz-ı hâlini birkaç defa tekrâr eden Sabbâhî'nin hikâyesi	136
Kırkıncı Fası:	138
Kırkbirinci Fası:	141
Mecâzîbin ehvâline dâir izâhât	141
Karşı karşıya oturan ârif ile nahvînin kıssası	142
Kırkikinci Fası:	144
Seyfeddîn Buhârî kıssası ve Hz. Pîr'in izâhâtı	144
(Aşk, galata ve hatâya düşürücü hayâl ile olduğu vakit dahî, mücib-i vecd olursa da	144
Kırküçüncü Fası:	146
İbrâhîm Edhem (k.s.) hazretlerinin, pâdişâhlık zamânında ava gitmesi ve bir âhû arkasından koşması ve nihâyet pâdişâhlık murassa' elbisesini bir çobana vererek, tahtından ferâgat etmesi kıssası	147
Ve Hz. Ömer'in câhiliyyet zamânında, müslüman olan hemşiresini öldürmek üzere eve gitmesi ve "Tâhâ" sûre-i şerifesini dinlemesi ve mütekâbilan yalın kılıç Resûl-i zî-şân Efendimiz'i katl etmek üzere mes-cide teveccüh etmesi ve mescidde Resûl-i ekrem'in bir nazarıyla düşüp bi-hûş kalması ve islâmîyyeti kabul eylemesi menkabesi	148
Mesel başka, misâl başkadır	151
Meşâriku'l-Envâr (celle celâluhû) hiç gönle sığar mı? Ancak O'nun tâlibi olduğun vakit gönülde bulursun; nitekim kendi nakşını âyinede bulursun	151

- Ma'kul görünmeyen şeyler, misâl zikir olununca ma'kul olurlar; ve ma'kul olunca da mahsûs olurlar 151
- Bir kelâmın birçok misaller ile izâhı: Hiç, bir terzi kalktığı vakit, kendisini kunduracı bulduğu vâki' olur mu? Misâl, mesele benzemez. Bu sözün misaller ile izâhı 151
- Biz, söz söyler iken, bir kimse uyursa, bu uyku gafletten değil, belki emniyettendir 151
- Kırkdördüncü Fası:** 155
- Seyfeddin'in ma'nâsı 155
- الله الغني واتم الفراء و لم يلد ولم يولد âyet-i kerimelerinin ma'nâsı. Kurbet ancak abdiyyet ile olur...Mâdemki devletin yoktur, devleti sâhib-i baht ve devlet olan kimseden iste. Tese'ül matlûb-i azîmdir 155
- Semerkant'da sâhibe-i cemâl bir kızın kıssası 156
- Her istediğini Allah'dan tese'ül etmesini evlâdına ta'lîm eden bir dervîşin oğlunun nihâyet kemâle erişmesi hikâyesi 157
- Hz. Meryem, Zekeriyâ ve Yahyâ (aleyhime's-selâm) kıssaları 157
- Kırkbeşinci Fası:** 159
- Şeyh İbrâhîm hakkında izâhât. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin, Şeyh İbrâhîm'in suâli üzerine Ömer Hayyâm'ın ahvâline dâir mütâlaâtı. Fârisî metni ve türkçeye tercümesi 159
- Müsbet-i Hak olan kimse, dâimâ Hakk'ı izhâr eder; nefy eden kimse dahî Hakk'ı muhirdir. Nefy vâki' olmaksızın bir şeyin isbâtı tasavvurpezîr olmaz; olsa da tatsız olur 160
- Kırkaltıncı Fası:** 162
- Arabîdir. الخ...كنت كذا مغنيا... hadîs-i kudsîsî şerhi 162
- Hak Teâlâ انفقوا في سبيل الله buyurdu. İnfâk-ı mâl ise, ancak mâl ile mümkündür. Binâenaleyh Hak Teâlâ, tahsîl-i mâl ile emr etmiş oldu 163
- Kırkyedinci Fası:** 164
- Şükûr, ni'metleri avlayıp, bağlamaktır 164
- Kırksekizinci Fası:** 166
- اتقوا الله في البيع والشراء âyet-i kerîmesini namazda okuyan bir imâma, bir a'râbînin tokat vurması kıssası 166
- Evliyâullâhın gönüllerinden çıkmak hakkında tafsilât. Mürîdden hoş gelmeyecek bir şey sâdır olup da, mürşîdi onu gönlünden çıkarırsa, o mürîdin hâline el-iyâzu billâh...Mecnûn ve Leylâ kıssasından: Sâhib-i cemâl kadın alınmaz mı? 168
- Kırkdokuzuncu Fası:** 168
- "Biz ahvâl-i âdemi birer birer öğrendik; fakat onda bâki olan şeyi anlamadık" denilmesi üzerine Hz. Pîr'in beyânât ve izâhâtı 168
- Şehre gelip ve şehirlîye misâfîr olan köylünün kıssası 171

Ellinci Fası1:	172
"Her şeyi aramadıkça bulmazsın ancak bu dostu bulmadıkça aramazsın" beytinin şerhi ve izâhı	172
İbrâhîm (a.s.) ve Nemrûd kıssası. Nemrûd hâşâ İbrâhîm (a.s.)'ı ilzâm etmemiştir	174
Bayramda bir esb-i bahriye binen Sultan Mahmûd-ı Gaznevî ve atı temâşâ eden bir sarhoşun kıssası	174
Ellibirinci Fası1:	175
"Erişdikde meyl ü hevâ gâyete Muhabbet, adâvet olur ser-be-ser" beytinin şerhi ve izâhı	175
Hakikat-i ma'nânın lafiz ve ibâreden ma'lûm olması muhâldir	176
Ellikinci Fası1:	178
ای برادر تو همان آنديشه ما بقي تو استخوان و ريشه	
Mesnevî-i Şerif beyt-i şerifinin Hz. Pîr efendimiz tarafından mufasssallan şerhi ve izâhı	178
İnsanın üç hâli vardır; bunların beyânı ve izâhâtı	179
Ellüçüncü Fası1:	180
Mu'tezile'nin ef'âl hakkındaki kavilleri ve onlara cevâb	181
İnsanın vücûdu bir mezbele misâlidir; gübre yığımı	181
Ellidördüncü Fası1:	182
Bir kimse biri hakkında hayır veyâ şer söyler ise, kendisine âid olur.	
Misaller ile izâhı	182
ما بخلق محمد لم يخلق محمد يا ليت رب محمد لم يخلق محمد	
ve Nemrûd kıssası hakkında Sultânü'l-Ulemâ hazretlerinin cevâbları ve izâhâtı	185
Ellibeşinci Fası1:	187
خير الامور اوسطها kelâmının izâhı	187
بeyt-i şerifinin şerhi و كفو دين هر دو در هست پويان وحده لا شريك له گويان	187
Ellialtınçı Fası1:	189
Etabbâ-yı hâzıkadan Ekmelüddin'in sözü ve Hz. Pîr efendimizin cevâbı ve izâhâtı	189
Elliyedinci Fası1:	190
Ellisekizinci Fası1:	191
Müneccimin, bu küre-i hâkinin hâricinde yer yoktur demesi ve Hz. Pîr'in cevâbları	191
Bizim, Hak gökte değildir, demekten murâdımız, gökte yoktur demek değildir	191
Birisi, yer, gök, arş, kürsiden evvel, acabâ Cenâb-ı Hak nerede idi? suâli etmesi üzerine, Hz. Pîr'in cevâbı	192
Ellidokuzuncu Fası1:	193

İnâyete hüküm etmek mümkün değildir. Sağ göz, niçin sol gözden efdal- dır? Sâir misaller ile izâhı	193
Altmışınçı Fası:	196
Kulağın tevâtürü işitmesi, rü'yet fiilini icrâ eder	196
Altmışbirinci Fası:	198
(Muhabet, mücib-i hizmetdir derler; halbuki böyle değildir, izâhâtı	198
İnsanı kabirde bırakmazlar. Kabirler hakkında izâhât	199
Koşmak havf eseridir; bütün âlem koşmaktadır. Aneak her şeyin koşması, kendi hâline münâşib tarzdadır; âdeminki başka, nebâtın koşması yine başkadır	199
Altmışikinci Fası:	200
Sâhib-i tasarruf, veliyy-i kâmilî icitmiyesin. Âlem seni icitirse, ve- liyy-i kâmil onu def eder	200
Esbâbın kâffesi dest-i kudret-i Hak'da bir kalem gibidir	203
Altmışüçüncü Fası:	205
"Mütâbaat" ve "mübâyeat"ın ma'naları ve aralarındaki farklar	205
Altmışdördüncü Fası:	205
"İstügrâk"ın ma'nâsı ve izâhı	206
Altmışbeşinci Fası:	206
İnsanın cisme ve tene taalluku yoktur. Misaller ile izâhı. Ten azim bir maglatadır	206
Altmışaltıncı Fası:	207
حدیث خلق الله آدم علي صورته	207
Altmışyedinci Fası:	208
"Ene'l-Hak" ilmini bilmek, ilm-i ebdândır; "Ene'l-Hak" olmak, ilm-i edyândır	208
Altmışsekizinci Fası:	208
Dünyâ cehennemden daha hoş değildir, fakat dünyânın müreccab ol- masının sebebi	208
Altmışdokuzuncu Fası:	209
Hz. İsâ (a.s.)a "Dünyâ ve âhiretde a'zam ve as'ab olan şey nedir?" diye sordular. "Allah'ın gazabıdır" buyurdu	211
Yetmişinci Fası:	211
Hak ile kul arasında hicâb ikidir; bâkî hicâblar hep bunlardan zâhir olur	211
Yetmişbirinci Fası:	212
Mücâhedelerin envâ'ı vardır; a'zamı, Hakk'a teveccüh etmektir, izâhâtı	212
Yetmişikinci Fası:	213
حدیث لا فتحة لك süre-i şerifesinin mufassalan şerhi ve tefsiri	213
Yetmişüçüncü Fası:	218

Mustafâ (s.a.v.) hazretlerinin garîbliği ve yetimliği, Abdü'l-Muttalib'in vefâtıyla değil idi. Nasıl garîblik idi, izâhâtı..Şeyh-i Kebîr'in semâ' esnâsında mutribe: "Geç geldin, erken gittin" demesi meşhurdur. Bu husûsa dâir olan kıssanın hulâsaten beyânı	220
Sivrisinekten file varıncaya kadar, her birisinin bir ma'sûku ve bir matlûbu vardır	221
Onsekiz bin âlem iki kısımdan ziyâde değildir; yarısı cemâd-ı mutlak ve yarısı zi-rûhdur	225
يوم تبيض وجوه و تسود وجوه âyet-i kerîmesi şerhi ve bu husûsda Nebiy-i zi-şân Efendimiz'in kelâmı	225
يوم تبيض وجوه و تسود وجوه âyet-i kerîmesinin ma'nâsı Vücûd-ı Peygamber, kıyâmetdir. Kıyâmet hakkında mufassal izâhât	227
Hak Teâlâ kıyâmete "gün" lakabını ta'bîr buyurdu	228
Allah ile senin aranda perde, senin nazarındır. O kadar mücâbede et ki bu perde yırtılsın; kâffe-i mevcûdât Allah olsun	228
Fihrist	255

Hitâm

EKLER:
LÜGATÇE ve İNDEKSLER

LÜGATÇE

A

Âb: Su.
Âb-ı Hızr: Âb-ı hayât.
Âb-ı revân: Akar su.
Âbâ: Yünden yapılmış kaba elbise.
Âhâd: Mâmur, bayındır, şen.
Âb u kil: Su ve çamur.
Acîb, acîhe: Taaccüb edilecek; şaşılacak.
Acz: Acizlik.
A'dâ: Adüvler; düşmanlar.
Âdâb: Edebler; terbiyeler; usüller.
Adâvet: Düşmanlık.
Add: Sayma, sayı; itibâr etme.
Âdem: İnsan; adam.
Âdemî: Âdemoğlu, insan.
Adem: Yokluk.
Adem-i: ...in yokluğu; ...sızlık.
Adem-i rü'yet: G ö r m e m e ,
 görmezlik; görüşsüzlük.
Adem-i vusûl: Vâsil olamama;
 erişememe.
Admü'l-îmkân: Mümkün olmayan,
 imkânsız.
Adl: Adâlet; doğruluk.
Adû, adüv: Düşman.
Âfitâb: Güneş.
Âfitâb-ı felekî: Feleğe mensup
 güneş.
Afûv: Dâimâ affeden, merhametli,
 bağışlayan.
Âgâh: Bilgili, haberdâr; uyanık.
Aglâl: Boyuna geçirilen zincirler,
 prangalar, kelepçeler.
Âgâz: Başlama.
Ağleb: Daha gâlip, en gâlip; daha
 kuvvetli, en üstün.
Ağniyâ: Zenginler.
Ağrâz: Garazlar; maksatlar.

Ağyâr: Gayrler; Hak'tan başka
 şeyler, mâsivâ.
Ahâd: İkincisi olmayan bir; yegâne
 bir; sayıdan olmayan bir.
Ahâd: Bir; kişi, kimse.
Ahâdis: Sözler; hadisler.
Ahâs: Hadesler; pislikler; yeni
 peydâ olan şeyler; delikanlılar.
Ahîr, ahfre: En son.
Âhîrin: Sonra olanlar, sonrakiler.
Ahkâm: Hükümler.
Ahlât (-ı erbaa): Dört hilt: Safrâ,
 dem, sevdâ, balgam.
Ahsen: En güzel, daha güzel; en iyi,
 daha iyi.
Ahvâl: Haller.
Ahvel: Şaşı.
Ahz u itâ: Alma ve verme; alış-
 veriş.
Akd: Bağlama, düğümleme, birbi-
 riyle birleştirme; sözleşme,
 uyuşma, nikâh.
Akdes: En kudsf; en mukaddes.
Âkil: Akıllı.
Âkile: Yenirce hastahğı.
Akîm: Kısır; neticesiz; semere
 vermeyen
Akreb: En yakın; daha yakın.
Aks: Aksetme, yansımâ.
Aksâm: Kısımlar; bölümler.
Aksâm-ı nâs: İnsanların kısımları.
Akvâl: Kaviller; sözler.
Akvâm: Kavimler; topluluklar; mil-
 letler.
A'lâ: En üstün; daha üstün.
Alaka: Pıhtılaşmış kan.
Alâ-kaderî'l-istitâa: Güç yettiği ka-
 dar; elden geldiğince.
Alâ-küllî-bâl: Her halde, her hâl ü

kârda.
Âlâ-melei'n-nâs: Herkesin önünde; göz önünde.
Âlâ-merri'l-edvâr ve'l-kurûn: Devirler ve asırlar geçtikçe; devirler ve asırlar boyunca.
Âlâ-sebîlî'l-umûm: Umûmî yolda; umûmî bir şekilde.
Âlâ-yiş: Debdobe| gösteriş.
Ale'd-devâm: Devamlık üzere, devamlı olarak, dâimâ.
Ale'l-a myâ: Körü körüne, görmeksizin, istemeyerek.
Ale'l-hakîka: Hakîkat üzere; gerçekten.
Ale'l-ıtlâk: İtlâk üzere; mutlak sûrette; umûmî olarak, umûmiyetle.
Ale'l-infirâd: Ferd ferd; birer birer, ayrı ayrı.
Ale'l-umûm: Umûmiyet üzere; genel olarak.
Alem: Nişan, alâmet; bayrak, sancak; özel isim.
Âlemiyân: Âleme mensup olanlar, insanlar.
Aleyhimü'e-selâm: Selâm onların üzerine olsun.
Âli, âliye: Yüksek, yüce.
A'mâl: Ameller.
Amik, amîka: Derin.
Âmil: Amel eden, işleyen; sebep; vergi toplayan memur; devlet memûru.
Âmîziş: Karışma, geçinme.
Âmm, âmme: Umûmî, herkese âit; avam, halk.
Ârâste: Bezenmiş, süslenmiş.
Ârâ-yiş: Sûs, zinet; süsleme.
Ârâ-yiş-i günâ-gün: Çeşit çeşit sûs.
Araz: İki zamanda baki olmayan ve varlığı kendisinden olmayıp başkasından olan şey.
A'râz: Arazlar.
Ârizî, ârizîyye: Sonradan gelen; gelip geçici olan.
Ârif: Çıplak, soyulmuş.
Ârifân: Ârifler.
Âriyet: Odunç; iğreti, geçici.
Arîza: Küçükten büyüğe yazılan dilek yazısı; dilekçe.
Arûa: Gelin.

Arûs-i zibâ: Süslü; güzel gelin.
As'ab: En zor, en güç; daha güç.
Asâkir: Askerler.
Âsân: Kolay.
Âsâr: Eserler; te'sirler; fiiller.
Ashâb: Sohbet arkadaşları.
Aeliyye, aslî: Asla âit, asilla alâkalı; esaslı.
Asliyyet: Aslı olma, asıl olma.
Âsumân: Semâ, gök.
Âşıkân: Âşıklar.
Âşiyân: Yuva; mesken, ev.
Aşk-bâzlık: Sevgi gösterisinde bulunma, âşıklık.
Atâ: Verme, bağışlama; ihsan, bağış.
Atâ-bahş: Bahşış veren; bahşışta bulunan.
Atf: Eğme, meylettirme; bağlama; dokunma.
Âtifet: Karşılık beklemeden gösterilen sevgi; iyilik severlik.
Âtıl: Boş, faydasız; tenbel.
At'ime: Taâmilar, yemekler.
Âti: Gelen, gelecek.
Âtiyyü'z-zikr: Zikri gelecek olan; aşağıda zikredilecek olan.
Atşân: Susuz.
Attâr: Güzel koku; iğne iplik vesâire satan, aktar.
Avdet: Dönme, dönüş.
Avâriz: Ârizalar; sonradan olan şeyler; engeller.
Av'ava: Havlama, uluma.
Ayân: Belli, açık, âşikâr, meydanda.
A'yân: "Ayn"lar, hakikatler.
Ayânen: Âşikâr bir şekilde.
Âyîne: Ayna.
Ayn: Göz; kaynak, çeşme; asıl, hakikat, zât, ta kendisi, bizzat kendisi; bir şeyin cismi, madde-si.
Ayn-ı cân: Rûhun zâtı, rûhun bizzat kendisi.
Ayn-ı bu'd: Uzaklığın ta kendisi.
Ayn-ı cehl: Cehâletin kendisi.
Ayn-ı fesâd: Fesâdın ta kendisi.
Ayn-ı inâyet: İnâyetin kendisi.
Ayn-ı meşgûliyyet: Meşgûliyetin ta kendisi.
Ayn-ı euâl: Suâlin ta kendisi.

Ayn-ı tâat: Tâatın ta kendisi.
 Ayn-ı vasl: Vuslatın ta kendisi.
 Ayne'l-yakın: Görerek kesin bir şekilde bilme.
 Aynü'd-dîn: Dînin kendisi, dînin zâtı.
 A'zâ: Uzuvlar; organlar.
 A'zâ-yı sâire: Diğer organlar.
 Azâim (ilm-i): Tılsımlı sözler ilmi
 Azâr: Tekdir, incitme; kırılma, kırıklık, kırgınlık.
 Azamet: Büyüklük, yücelik.
 Azîm, azîme: Büyük.
 Azizân: Azizler.
 Aziz, azîze: İzzet sâhibi; muhterem; değerli, kıymetli; sevgili.
 Azm etmek: Niyet etmek, kasdetmek.

B

Bâb: Kapı; fasıl, bölüm, mevzû; husûs, mes'ele.
 Bâ-çâre: Çâre ile, çâreli.
 Bâde: Şarap, içki.
 Ba'dehû: Ondan sonra; sonradan.
 Ba'de'l-ilm: İlimden sonra; bildikten sonra.
 Ba'de'l-mevt: Ölümünden sonra.
 Ba'demâ: Bundan sonra, bundan böyle.
 Bâd-ı semûm: Semum rüzgarı.
 Bağteten: Birden bire, ansızın.
 Bahâ: Kıymet, değer.
 Bahhâs: Çok bahseden; bahsi seven; çok araştıran; çok münakaşacı; iddiacı.
 Bahr, bahîr: Deniz.
 Bahr-i muhît: İhâta eden deniz; kuşatan deniz; okyanus.
 Bahrî, bahriyye: Denize âit, deniz ile ilgili.
 Bahş: Bağış, ihsan.
 Bahşîç: Bağış.
 Bâid: Uzak, irak.
 Bâis: Sebeb olan; gönderen, icap ettiren.
 Bâk: Korku, çekinme, kaygı.
 Bakâ: Bâki olma, bâkîlik, devamlı olma, devâm etme; sebât.
 Bâ-kemâl: Kemâli. (Cemâl-i bâ-kemâl: Tam ve mükemmel güzellik.)

Bâkî, bâkiye: Geriye kalan, bundan başka; bâki olan, devamlı olan, dâimî.
 Bâl: Kanat; kol; boybos; üst, yukarı.
 Bâl u pâl: Kanat ve ip; kol-kanat; güç-kuvvet.
 Bâlâ: Yukarı, üst; yüksek, yüce.
 Bâlâter: Daha yüksek, pek yüksek.
 Bâliğ, bâliğa: Bülûğa eren; vâsıl olan, erişen, yetişen; son mertebeye ulaşan; yekûn.
 Bâr: Yük; defâ, kerre; meyve; izin, müsâade.
 Bârân: Yağmur.
 Bârî: Temiz ve sağlam bir nizâm üzere yaratıcı.
 Basar: Görme, görüş.
 Basîr: Eksiksiz gören, görücü olan; görme duygusu veren.
 Bast: Yayma, açma; genişletme, ferahlık; uzun uzadıya anlatma.
 Bast-ı sâbîk: Yukarıda geçen genişçe anlatma.
 Bâtıl, bâtille: Gerçekliği olmayan, gerçek olmayan; boş, beyhüde, abes.
 Bâtın, bâtîne: İç, gizli.
 Batn-ı mâder: Ana karnı.
 Bâtinen: Bâtın bakımından; içten; içyüzünde, içinden.
 Battâl: İşe yaramaz; cesûr, kahraman; pek büyük.
 Bâzû: Pazi; güç, kuvvet, istidat.
 Bed: Kötü.
 Bed-ahd: (Ezelde) sözleşmesi kötü olan; sözünde durmayan, vefâsız.
 Bedter: Daha kötü, çok kötü, beter.
 Behâim, behâyim: Behîmeler; hayvanlar.
 Behîme: Dört ayaklı hayvan.
 Behremend: Behreli, hisseli.
 Belâdet: Akılsızlık, budalalık, aptallık.
 Belâgat: İyi ve güzel söz söyleme.
 Belî: Evet.
 Bend: Bağ.
 Bende: Kul, köle.
 Bendegân: Bendeler; kullar, köleler.
 Bende-nevâzîh: Kulunu, kölesini

taltif edicilik.
Berr: Kara, toprak; küt'a ve geniş kara parçası.
Ber-aks: Aksine, tersine.
Berây-ı: ...için, ...maksadıyla.
Berdâberd: "Savulun, çekilin!" diyen kimse; muhâfız.
Ber-güzîde: Seçilmiş, seçkin.
Ber-hevâ: Havaya gitmiş, uçurulmuş; kaybolmuş.
Ber-hordâr: Hayırlı bir işin karşılığını gören; mes'ut, mutlu.
Beriyye: Çöl, kır, sahrâ; halk, insanlar.
Ber-mûcib-i: ...gereğince.
Berzah: İki şey arasındaki fâsıla; iki şey arasını ayıran ve birleştiren hat.
Beşîr: Müjdeleyen, müjdecî; güler yüzlü.
Betâlet: İşsizlik, âvârelik; cesâret, kahramanlık.
Be-tekrâr: Tekrar tekrar.
Bevl: İdrar.
Bey: Satma, satış.
Beyâbân: Kır, çöl.
Beyninde: Arasında.
Bezl: Bol bol verme; saçma.
Bezl-i mechûd etmek: Olanca gücünü sarf etmek.
Bî-ârâm: Durup dinlenmeyen; rahatsız.
Bî-bâk: Korkusuz, çekinmesi olmayan, kaygısız.
Bî-behre: Behresiz, nasibsiz, mahrum, yoksun.
Bî-çâre: Çâresiz, zavallı.
Bî-çigûne: Nasilsiz, keyfiyetsiz, niteliksiz.
Bî-çûn: Emsâlsiz, eşsiz; niçinsiz.
Bî-çûn ü çîrâ: Niçinsiz ve nedensiz.
Bîdâr: Uyanık, uyumayan, uykusuz.
Bîdâyet: Başlangıç.
Bîgâne: Kayıtsız, ilgisiz; yabancı.
Bîgâneğî: Yabancılık; başkalık.
Bî-gâyât: Gâyetleri, nihâyetleri olmayan; sonu olmayan.
Bî-haberî: Habersizlik; bilgisizlik.
Bî-hadd: Hadsiz, sınırsız, pekçok.

Bî-harf ve savt: Harfsiz ve sessiz.
Bî-hemtâr: Benzersiz, eşsiz.
Bî-hicâb: Örtüsüz, perdesiz.
Bî-hod: Kendiliksiz, kendi olmaksızın.
Bî-hûd, bî-hod: Kendiliksiz; kendinden geçmiş; baygın.
Bihter: Daha iyi, pek iyi.
Bî-hûş: Akılsız; şaşkın, sersem, şursuz, kendinden geçmiş.
Bî-ilâc: İlaçsız; çâresiz, tedbirsiz; tedbîr ve tedâvî olmaksızın.
Bî-kadr: Değersiz.
Bî-karâr: Kararsız.
Bilâd: Beldeler; memleketler, şehirler.
Bî'l-âhire: Sonradan, sonra.
Bilâ-maâlahat: Bir maslahat (iş, yarar) olmaksızın.
Bilâ-pervâ: Pervâ etmeden; korkmadan, çekinmeden.
Bî'l-asâle: Asâletle, asâleten, asıl olarak.
Bilâ-te'hîr: Geciktirmeden.
Bilâ-zahmet: Zahmetsiz; meşakkatsiz, sıkıntısız.
Bilâ-ziyâde ve lâ-noksan: Fazlasız ve eksiksiz.
Bî'l-farz: Fârazâ, farz edelim ki, diyelim ki.
Bî'l-îtinâb: Sakınmak sûretiyle.
Bî'l-isbât: İsbât ile; isbât etmek sûretiyle.
Bî'l-îstimdâd: İstimdat ile; medet dilemek sûretiyle.
Bilkülliyye: Küllî olarak, küllî sûrette.
Bî'l-mukâbele: Mukâbele ile, karşılaştırma sûretiyle, karşılık olarak.
Bî'l-mürâcaa: Mürâcaat ile; baş vurmak sûretiyle.
Bî-meze: Tatsız tutsuz.
Bî-mikdâr: Değersiz.
Bî-murâd: Murâdsız; murâdına erişmemiş, istediğini elde edememiş.
Bînâ: Gören, görücü; göz.
Binâen: ...den dolayı; dayanarak.
Bî-nevâ: Zavallı, çâresiz, fakir, napsipsiz.

Bf-nihâye: Nihâyetsiz, sonu olmayan.
Bf-pâyân: Nihâyetsiz, tükenmez.
Bf-perde: Perdesiz.
Biaât: Yayı, döşeme; kilim, minder.
Bf-aa'y: Çalışmasız, gayretsiz.
Bf-tâb: Güçsüz, kuvvetsiz; bitkin, yorgun.
Bi-tarîk-ı evlâ: Daha üstün, daha uygun yol ile.
Bi-tarîk-ı sûret: Sûret yoluyla, sûret bakımından.
Bf-tekellüf: Teklifsiz olma, teklifsizlik; külfetsizlik, sıkıntısızlık, tahîlik.
Bittabi': Tabiatıyla, tabîi olarak.
Bi't-tedric: Tedric ile; azar azar, yavaş yavaş.
Bi't-teemmül: Düşünmek sûretiyle, ince ince düşünerek.
Bîzâr: Rahatsız, bıkmış, usanmış; küskün.
Bûd: Varlık.
Bûd u nâ-bûd: Varlık ve yokluk; var ve yok.
Bu'diyyet: Uzaklık.
Buhl, buhul: Cimrilik; kıskanma, men'etme.
Burhân: Delil, kesin delil.
Burhânü'l-istifâ: Seçkinliğin delili, seçkinlik delili.
Burûc: Burçlar.
Burûdet: Soğukluk.
Büy-i müşk: Misk kokusu.
Bükâ: Ağlama.
Bü'l-aceb: Çok tuhaf, şaşılacak.
Bülend: Yüksek, yüce.
Bürûdet, burûdet: Soğukluk.
Büzürg: Büyük, ulu.

C
Câ, cây: Yer, mevki.
Câfi: Cefâ eden; eziyet eden.
Câh: Makam, mevki, itibâr.
Câiz: Cevâz verilen; olabilir, olur.
Câme: Elbise, çamaşır.
Câmi', câmi'a: Cem' eden; toplayan, bir araya getiren, birleştiren.
Canân, cânâne: Sevgili, dost.
Cânib: Taraf, cihet, yan.
Cârî: Cereyan eden; akan, geçen,

yürüyen; yürürlükte olan.
Câvidân: Ebedî.
Cây-ı hande: Gülme yeri; gülüncecek şey.
Câzim: Cezm eden; karar veren, kestirip atan.
Cebbâr: Çok cebr edici; çok güçlü ve kudretli; dileğini yaptırmaya gücü yeten, kendisine karşı çıkılmayan.
Cedvel: Su arı, kanal.
Cebd: Çalışma, çabalama, gayret.
Cehil, cehl: Cehâlet; bilgizsizlik.
Cehûd: Yahûdi, çifit.
Cehûl: Çok câhil.
Celâlet: Büyüklük, ululuk.
Celb: Çekme, kendine çekme; çağırma.
Celîa: Kendisiyle birlikte oturan, birlikte oturan; arkadaş.
Celle celâluhû: Celâli yüce olsun!
Cem': Toplama, bir araya getirme, biriktirme; cem' mertebesi ve makamı.
Cemâdî: Cemâdîlik.
Cemâdiyyet: Cemâdîlik, cemâd olma.
Cemâl: Güzellik.
Cemâl-i bâ-kemâl: Tam ve mükemmel güzellik.
Cemel: Deve.
Cemf': Bütün, cümle, hepsi.
Cemf'-i ahvâl: Bütün haller, durumlar.
Cerh: Yaralanma; çürütme, reddetme, kabul etmeme.
Cesâmet: Büyüklük, irilik.
Cesîm, cesîme: İri, büyük.
Cevâd: Cüd sâhibi; cömert.
Cevâhir: Cevherler.
Cevâmiu'l-kelîm: Birçok mânâyı câmi olan; birçok mânâyı kendinde toplayan.
Cevlân: Dolaşma, dolanma, gezinme.
Cevr: Haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, zulüm.
Cezâ: Karşılık verme, karşılık; mükâfat, cezâ.
Cezb: Kendine çekme, çekme,

çekilme.
Cezzâb: Çok cezbedici; çok çekici.
Cibâl: Dağlar.
Cidâl: Mücadele; karşılıklı kavga, savaşıma.
Cidd: Ciddiyet; çalışma, gayret, sebat.
Cihât: Cihetler; yönler.
Ciyâdet: İyilik, güzellik; yenilik, tâzelik.
Cûş: Coşma, kaynama.
Cûşîş: Coşma, kaynama.
Cüdâ: Ayrı, ayrılmış.
Cülûs: Oturma, tahta çıkma.
Cümle: Bütün, hepsi; topluluk; sistem.
Cümle-i vâhîde: Bir tek bütün.
Cünûd: Askerler, ordular.
Cürüm, cürm: Suç, günah.
Cüst ü cû: Araştırma, arama.
Cüz': Kısım, parça.

Ç

Çâkerân: Kullar, köleler, câriyeler.
Çâlâk: Çevik, eline ayağına çabuk.
Çerâğ: Mum.
Çerh: Çarh; felek; çark, tekerlek.
Çeşm: Göz.
Çeşm-i basîret: Basîret gözü.
Çeşm-i hisâf: His gözü; beş duyu-dan biri olan göz.
Çevgân: Cirit oyununda kullanılan değnek; ucu eğri değnek.
Çulha: Dökumacı.
Çün ü çirâ: Nasıl ve nice.

D

Dâd: Verme, vergi, ihsân; adâlet, doğruluk; veriş, satış; feryât; kısmet, nasip.
Dâde: Verilmiş; ihsan, vergi.
Dahk: Gülme, gülüş.
Dahûk: Çok gülen.
Dâir, dâire: Devreden; dönen, dönücü.
Dâiye: Arzû, istek; iddiâ.
Dakâyık, dekâik: "Dakika"lar; incelikler; anlaşılması güç ve dikkat gerektiren şeyler.
Dakâyık-ı nahviyye ve lügaviyye: Nahiv ve dil incelikleri; gramere

ve dile âit ince bahisler.
Dakîk: İnce; anlaşılması güç.
Dâll: Delâlet eden, gösteren, delillik eden.
Dâll, dâlle: Dalâlette olan, sapan, sapık.
Dâm: Tuzak.
Dânâ: Bilen, bilici; ârif, bilgin.
Dâniş: Bilgi, biliş.
Dâr: Ev, yurt, yer.
Darb: Vurma, döğme.
Darb etmek: Vurmak.
Darb-ı mesel: Atasözü.
Dârib: Darb eden; vuran, döğen.
Darr: Zarar.
Dârr: Elem ve zarar verici şeyleri hikmeti gereği yaratan.
Dâye: Dadı, sütmine.
Deavât: Duâlar.
De'b: Âdet, usul, tarz; gelenek.
Def'aten: Bir defâda, birden.
Dehân: Ağız.
Dele: Kakum, sansar, dağ kedisi; beyaz tilki.
Delle: Vaktiyle Mısır'da karışıklık çıkaran meşhur hilekâr kadın; hile; fukarânın giydikleri salkım saçak hurka.
Dem-be-dem: Vakit vakit, dâimâ.
Der: Kapı.
Der-âgûş: Kucaklama, sarma.
Derc: Sokma, koyma, arasına sıkıştırma.
Derecât: Dereceler.
Derek, dereke: Aşağı doğru inen basamak, kat.
Derek-i esfel: (Cehennem) en aşağı katı.
Derek-i nâr: Cehennem katı.
Dermeyân etmek: Ortaya koymak, ileri sürmek.
Der ü divâr: Kapı ve duvar.
Derûn: İç, bânî.
Dest: El.
Dest-gîr: Elden tutan, yardım eden.
Devâf: Dâiyeler; istekler, arzular; sebepler, bahâneler; dâvâlar, iddialar.
Devâf-i şârika ve gâribe: İnsanın içinde doğan ve batan, kaybolan istekler.

Devlet: Büyük saâdet, zenginlik; baht, tâlih; büyük rütbe ve mevki.
 Devran-ba'de-devrin: Devirden devire, devir devir; her devirde.
 Dibâ: Renkli, dokuma motiflerle süslü bir çeşit ipek kumaş.
 Didâr: Yüz, çehre.
 Dîde: Göz.
 Diğer: Başka, öteki, diğer.
 Diğerân: Diğerleri, ötekiler, başkaları.
 Dil: Gönül.
 Dil-âram: Gönül dinlendiren; gönül okşayan.
 Dildâr: Sevgili.
 Dirîğ: Esirgeme; men' etme, önleme; eyvâh, aman, yazık.
 Dîv: Dev; şeytan, cin.
 Dîvâr: Duvar.
 Dûcâr: Uğramış, tutulmuş, mâruz kalmış.
 Duhûl: İçeri girme; girme.
 Dûn: Aşağı.
 Dûr-bîn: Uzağı gören; ilerisini gören, geleceği gören.
 Dûr-endiş: İlerisini düşünen, uzağı düşünen.
 Dürüş: Kaba, sert, katı.
 Düşvâr: Zor, güç.

E
 Eâzım: En büyükler.
 Ebdân: Bedenler.
 Ebedâ: Ebeden; aslâ, hiç bir zaman.
 Ebedü'l-âbâd: Ebedlerin ebedi; ebediyyen.
 Ebedü'd-dehr: Dehr bâkî oldukça; zamân devâm ettikçe.
 Ebhâr: Denizler.
 Ebiyye: Kibirli, onurlu.
 Ebnâ: Oğullar.
 Ebnâ-yı emr: Emr oğulları; Hakk'ın emrine baş eğenler.
 Ebtar: Zürriyeti kesik ve hayırsız (kimse); faydasız, neticesiz, boş.
 Ebvâl: Bevller; idrarlar.
 Ebyât: Beyitler.
 Ecdâd: Cedler.
 Eczâ: Cüz'ler; parçalar.
 Edîb: Edebli, terbiyeli, nâzik; edebiyatçı.

Ed'ye: Duâlar.
 Ednâ: En aşağı, en alçak, daha aşağı.
 Ednâs: Kirlen, pislikler.
 Edviye: İlaçlar.
 Edyân: Dinler.
 Efâl: Fiiller.
 Efâl-i müteaddiyye: Müteaddî (geçişli) fiiller.
 Efâzallâhu alcynâ min envârihî: Allah onun nûrundan üzerimize yaysın.
 Efdal: Daha faziletli; daha üstün, en üstün.
 Efgân: Figan etme; inleme, bağırma.
 Efkâr: Fikirler.
 Eflâk: Felekler.
 Efsürde: Donmuş, donuk; kansız, gayretsiz, duygusuz, durgun.
 Efzâyiş: Artma, çoğalma.
 Efzûn: Fazla, çok, aşkın.
 Ehaff: Daha hafif, en hafif.
 Ehass: Eh hâss; en husûsî, en seçkin.
 Ehibbâ: Dostlar.
 Ehlen ve sehlen: "İloş geldin!"
 Ehven: Daha hafif, daha kolay.
 Eizze: Azizler; muhteremler.
 Ekâbir: Büyükler, ileri gelenler.
 Ekâlim: İklimler, memleketler, diyârlar.
 Ekall: En az, daha az.
 Ekber: En büyük, daha büyük.
 Ekl: Yemek yeme.
 Ekvân: Kevnler; kâinât; varlıklar, âlemler.
 Elfâz: Lafızlar; kelimeler, sözler.
 Elhân: Nâgmeler.
 El-ıyâzü billah: Sığınma Allah'adır; Allah esirgesin, Allah'a sığınırız.
 El-murâd: Dilek, istek; dileğim var!
 Eltaf: En latif.
 Eltâf: Lutular.
 El-yevm: Bugün, günümüzde.
 Emân: Eminlik, güven; yardım isteme, aman dileme.
 Emânet: Emin olma, güvenilir olma; güvenilen kimseye bırakılan şey.

Emâret: Emirlik, emir olma.
 Emîr: Bir topluluğun başı, bey; devlet yöneticisi.
 Emlâk: Mülkler.
 Emn: Eminlik, güvenlik.
 Emrâz: Marazlar; hastalıklar.
 Emvâc: Mevçler; dalgalar.
 Emvâl: Mallar.
 En'âm: At, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar.
 Enâniyyet: Benlik.
 Encâs: Necsler; pislikler.
 Endâze: Ölçek; ölçü; tahmin, takdir; mertebe, derece.
 Endîğa: Düşünce, fikir; vesvese, kaygı; gam, keder, şüphe; korku.
 Enc: Ben.
 Ene'l-abd: Ben kulum.
 Ene'l-Hak: Ben Hakk'ım.
 Enfa: En faydalı, daha faydalı.
 Enfâs: Nefesler.
 Enbâr: Nehirler.
 Envâ': Nevîler, çeşitler, türler.
 Envâr: Nurlar.
 Erbâb: Sâhipler; Rabler.
 Erbâb-ı kemâl: Kemâl sâhipleri.
 Erkân: Rükünler; esaslar, destekler, direkler; reisler, nüfûzlu kimseler.
 Ervâh: Ruhlar.
 Esâret: Esirlik.
 Eab: At, beygir.
 Esbâb: Sebepler.
 Esfelü'a-sâfilîn, esfel-i sâfilîn: Aşağuların en aşağısı; tabiat âlemi.
 Ealâf: Selefler; öncekiler, geçmişler.
 Esmâ: İsimler.
 Esrâr: Sırlar.
 Eavâb: Sevbler; giyecek şeyler; giyimler.
 Es'âr: Şiirler.
 Eşcâr: Ağaçlar.
 Eşhâs: Şahıslar.
 Eşkâl: Şekiller.
 Eşref: En şerefli.
 Etfâl: Tıfiller; çocuklar.
 Etibbâ: Tabipler; doktorlar.
 Etkiyâ: Takîler; müttakiler; Allah'dan çekinenler.
 Et-tahiyât: Selâmlar, hayır duâ-

lar.
 Evâmîr: Emirler.
 Evbâm: Vehimler.
 Evkât: Vakitler.
 Evlâ: Daha uygun, daha iyi, üstün.
 Evlâ-ter: Daha da üstün, daha da uygun, daha da iyi.
 Evrâd: Virdler; okunması âdet olan duâlar.
 Evaâf: Vasıflar, sıfatlar.
 Evaâl: Mefsallar, oynaklar, eklemeler.
 Evtâd: Vetedler; ağaç kazıklar, direkler. Biri doğuda, biri batıda, biri kuzeyde, diğeri de güneyde bulunan dört büyük veli, Allah bu bölgeleri bu kulları aracılığı ile korur.
 Evvelîn: Önce olanlar, öncekiler.
 Evzâ': Va'zlar; vaziyetler, durumlar; davranışlar.
 Eymen: Emin, emniyetli (mânâsında Farsça'da fmin veyâ eymin telaffuz edilir); hayırlı, tâlihli, kutlu; sağ taraftaki.
 Eyyâm: Günler.
 Ez'âf: Bir şeyi bir kaç misli yapan fazlalıklar, katlar.
 Ez'âfiyle: Kat kat daha fazlasıyla.
 Ezdâd: Zıdlar.
 Ezell: En zelif, en aşağı; daha zelif.
 Ezvâk: Zevkler; tadmalar, tad almalar; hazlar.
 Ezyed: En ziyâde, en fazla, daha fazla.

F
 Fa'âl: Çok işleyen; dâimâ harekette bulunan; gayretli, çalışkan.
 Fâhiğ: Mübâlağalı, taşkın, aşırı; büyük; ahlâksız, ahlâka aykırı, çirkin, kötü.
 Fâil, fâile: İşleyen, yapan; aktif; özne.
 Fakr: Fakirlik.
 Fâriğ: Boş kalan, boş kalmış, işini bitiren; vaz geçen, vaz geçmiş.
 Fart: Aşırı gitme, ifrât, taşkınlık.
 Fasâhat: Fasâh olma; güzel ve açık konuşma.
 Fasâhat-i tâmme: Tam bir fasâhat.
 Fâsik: Fâsk eden; günah işleyen,

kötülük eden.
Faail, fasl: Bölüm; mevsim.
Fâsîd, fâsîde: Kötü, yanlış, bozuk; fesâda uğrayan, yok olan.
Fasîh, fasîha: Aşîkâr, açık; fasâhatli; güzel ve düzgün söz söyleyen.
Fasl-ı bahâr: Bahar mevsimi.
Fatan, fetan: Zekâ, akıl, anlayış, kavrayış.
Fatîr: Zekî, akıllı, uyanık, kavrayışlı.
Fatîr: Mayasız sac ekmeği, bazlama; olmamış, henüz kıvâmını bulmamış şey.
Fâtîr: Fütûrlü; durgun, bezgin, usanmış, bıkmış.
Fazâhat: Edebsizlik, alçaklık.
Fazâil: Faziletler.
Fâzıl: Faziletli; üstün; fazla olan, artan.
Fazl, fazıl: Fazilet, üstünlük, iyilik; fazlalık, fazla.
Fehm, fchîm: Anlayış, idrâk, anlama.
Fekâhet: Fakihiyet.
Felâsife: Feylesoflar; felsefeciler.
Felsefi: Felsefeye âit, felsefeye mensup, felsefe ile ilgili; filozof.
Fem: Ağır.
Fenâ-illâh: Allah'da fânî olma.
Fenâ-fi'r-resûl: Resûlullah'da fânî olma.
Fenâ-fi'ş-şeyh: Şeyhte fânî olma.
Fer': Bir asla dayanan şey; şu'be, dal.
Ferâgat: Boş olma, işsiz olma; istirahat, dinlenme; vaz geçme.
Ferheng: Bilgi, hüner, akıl.
Fermân: Emir, buyruk, buyrultu.
Fermân-ber: Aldığı emri yerine getiren.
Fermân-berdâr: Aldığı emri yerine getiren, fermâna uyan.
Ferrâş: Döşemeci; hizmetçi, süpürgeci.
Fesâd: Bozulma, yok olma; kötülük.
Fesâdât: Fesatlar.
Fe-şükran sümme şükran sümme şükran: "Şükürler olsun, tekrar şükürler olsun, tekrar şükürler

olsun!"
Fetânet: Fatinlik; zihin açıklığı; çok zeki ve kavrayışlı olma.
Fettâh: Açan; feth eden.
Fevâid: Faydalar; faydalı bilgiler.
Feve fevc: Bölük bölük.
Fevk: Üst.
Fevkiyyet: Üst olma, üstünlük.
Fevt: Kaybetme, kaçırma; ölme.
Feyz: Suyun taşması, taşma; ilâhî zuhûr ve tecellî; zuhûr; ilhâm; ilim.
Fıkhullâh: Allâh'ın sıkkı; Allâh'ı bilme, Allâh'ı hilmle ilmi.
Fısk: İhak yoldan çıkma; günah işleme, isyan etme, ahlâksızlık.
Figâa: İnleme, (ağlayıp) sızlama, sızlanma.
Fî'l-hâl: Hemen, şimdi, bu anda.
Fî'l-vâki': Vâkıâ, hakikaten, gerçekten.
Fîrâk-âver: Ayrılık getiren, ayrılık veren.
Fîrâr: Kaçma, kaçış.
Fîrâş: Döşek, yatak.
Fi-zamânînâ: Zamânımızda, günümüzde.
Fuâd: Kalb, gönül, yürek.
Fuhûm: Fehimler; anlayışlar.
Fukarâ: Fakirler; dervişler.
Fusûl: Fasıllar; bölümler; mevsimler.
Fûta: Peştemal.
Fuzûl, fudûl: Lüzumsuz, fazla şey veya söz; kendisine düşmeyen sözler söyleyen.
Fücûr-hâae: Fücûr evi; günâh ve ahlâksızlık evi.
Fürû': Fer'ler; dallar, şubeler.
Fürûğ-bahğ: Işık bağışlayan, parlaklık bahşeden.
Fûtûr: Zayıflık, bezginlik, usanma, bıkmak.
G
Gafûr: Çok mağfîret eden, günahları bağışlayan, affeden.
Gâib: Hazır olmayan, yok olan, kayıp; görünmeyen.
Galat: Yanılma, yanlış.

Galebe: Gâlip gelme; üstün gelme.
 Gâlit, gâlitâ: Yanılan, yanlışa düşen.
 Galiz, galiza: Kaba, çirkin; şeffaf olmayan, kalın.
 Gam-gın: Kederli, tasâh, üzüntülü.
 Gammâz: Göz kırpan; kaş göz işaretiyle birşeyler söyleyen; münâfik, koğucu, fitneci.
 Gamz: Göz kırpma, gözünü kapama.
 Gamze: Süzgün bakış.
 Gâr: Moğara, in.
 Gâret: Yağma, çapul.
 Gârib, gâribe: Gurûb eden; batan.
 Garibân: Garipler.
 Garib-nevâz: Garibi okşayan; garibi teselli eden.
 Gark: Boğulma, batma.
 Gark-ı zikir: Zikirde, hatırlamada ve anmada gark olma.
 Garrâ': Ak, parlak, güzel, gösterişli, şatafatlı.
 Gâsib: Gasbeden; sâhibinden izinsiz zorla ve hîle ile alan; zorba, yağmacı, çapulcu.
 Gaybdân: Gaybı bilen.
 Gaybet: Gâib olma; kaybolma; kendinden geçme.
 Gaybî, gaybiyye: Gayb ile ilgili.
 Gaybûbet: Kaybolma, göz önünde olmama.
 Gâyet: Nihâyet, uc, son; çok, fazla, son derece.
 Gayr: Başka; Hak'tan başkası, mâsivâ.
 Gayr-i mahsûs: Hissedilmeyen; duyularla algılanmayan.
 Gayr-i mee'ûl: Yapılmamış, kılınmamış; yaratılmamış.
 Gayr-i munkatî': Kesilmeyen, kesiksiz.
 Gayret: Kıskauma, kıskançlık; çahşma, çabalama.
 Gayriyyet: Gayr olma; gayrılık, başkalık.
 Gayûr: Kıskaç; çok gayretli; çok çahşkan.
 Gayz: Hiddet, öfke, kızgınlık, hınç.
 Gazûb: Çok gazaplı, çok öfkeli.
 Gazûbâne: Çok gazaplı bir sûrette.
 Genc: Hazine, defîne.

Germ: Sıcak; iyi, tatlı.
 Germî ve serdî: Sıcaklık ve soğukluk; yumuşaklık ve sertlik.
 Gevher: Cevher.
 Gilâf: Kılıf, kın, mahfaza.
 Gill: Gizli kin, garaz, düşmanlık.
 Gill ü gış: Garaz ve hâinlik; garaz ve karışıklık; kin ve hîle.
 Gilzat: Galizlik, kabalık, kalınlık, sertlik.
 Gînâ: Zenginlik; muhtaç olmama; nağme.
 Gışş: Karışıklık, hîle; saf olmama; hâinlik.
 Gışâve: Perde, örtü.
 Giriz, (güriz): Kaçma; kaçan.
 Girizân: Kaçıcı, kaçan.
 Giryê: Ağlama, gözyaşı.
 Gull: Mahkûmların boynuna ve bileklerine geçirilen demir halka, pranga.
 Gulâm: Çocuk, köle.
 Günâgün: Renk renk, türlü türlü.
 Gurûb: Batma, güneşin batması.
 Gussa: Keder, kaygı, tasa.
 Gûş: İşitme; kulak.
 Gûş-i hûş: Akıl kulağı.
 Gûşîş: Çalışma, çabalama.
 Gûyâ: Söyleyen; senki.
 Gûftâr: Söz.
 Gûft ü şinîd: Söyleme ve işitme.
 Gûher: Cevher, cevher; değerli.
 Gûlistan: Gül bahçesi.
 Gûlnâr: Nar çiçeği, nar ağacı.
 Gûlzâr: Gül bahçesi.
 Gûrîzgâh: Kaçıp sığınan yer.
 Gûrûh: Cemâat, topluluk, bölük.
 Gûzâf: Beyhûde, boş.

H
 Hâb: Uyku.
 Hâb u bor: Uyku ve yemek.
 Habâset: Habislik; kötülük, alçaklık.
 Habbe: Dâne; buğday vesâire dânesi.
 Habîb: Sevgili.
 Habîr: Herşeyden haberdar olan; gizlilikleri bilen.
 Habîs, habîsât: Kirli, pis, murdar, iğrenç.

- Habisât:** (Kadın için) Habisler, kötüler; kötü şeyler.
- Hâcât:** Hâcetler; ihtiyaçlar.
- Hacer:** Taş.
- Hâcib:** Kapıcı, perdecî; pâdişâha en yakın memur; perde, kaş.
- Hadd:** Sınır, kenar; derece; değer; nihâyet, son; târif.
- Hadd ü pâyân:** Sınır ve nihâyet.
- Hadem:** Hizmetçiler, hâdimler.
- Hâdia, hâdiae:** Sonradan vâkî olan, yeni meydana gelen; sonradan var olan, muhdes; kadim olmayan.
- Hâfi, hafıyye:** Gizli, saklı.
- Hâhiş:** İsteme, istek, arzu.
- Hâhiş-ger:** İstekli, isteyici.
- Hâif:** Korkan.
- Hâil:** Mânî, engel.
- Hâk:** Toprak.
- Hakâyık, hakâik:** Hakîkatler.
- Hakîm:** Hikmet sâhibi; her şeyi yerli yerine koyan.
- Hakîm:** Hikmet sâhibi; filozof.
- Hakister:** Kül, ateş külü.
- Hakk:** Varlığı gerçek olan; varlığı yok olmayan; varlığı hiç değişmeyen.
- Halâ:** Boş olma; boşluk.
- Halâ ve melâ:** Boşluk ve doluluk; boş ve dolu.
- Halâyık, halâik:** Mahluklar, yaratıklar.
- Halêl:** İki şey arasındaki boşluk; bozma, bozukluk, eksiklik.
- Hâlık:** Hâlık eden, yaratan.
- Hâlî:** Tenhâ, boş.
- Hâlî:** Hâlê âit, hal ile ilgili.
- Hâlik:** Helâk olan, yok olucu.
- Hâlik-i muhdes:** Helâk olucu ve sonradan ortaya çıkmış olan.
- Hâlisân-lillâh:** Allah için hâlis bir sûrette, Allah için temiz bir yürekle.
- Hall:** Halletme, çözüme.
- Hall-i müşkilât:** Müşkilleri çözüme, güçlükleri çözüme.
- Halledallâhu mülkehât:** Allah mülkünü dâim kılın.
- Halvet:** Yalnız olma, tenhâya çekilme, yalnızlık; tenhâ yer, tenhâlik.
- Hâm:** Çiğ, pişmemiş, olgunlaşmamış.
- Hamâkat:** Ahmaklık, aptallık.
- Hamel:** Kuzu.
- Hâmil:** Taşuyan, yüklü, hâiz, sâhip; gebe.
- Hamiyyet:** Taassup; nâmustan, dolayısıyla bir şeyden çekinip âretme, izzet-i nefis.
- Hamî:** Taşma; hâmilelik; yük; isnat etme, atfetme.
- Hâm tama'lık:** Ham tamahlık, olmayacak şeyi isteme.
- Hamûle:** Yük, taşınan şey, yüklenen şey.
- Hande:** Gülme, gülüş.
- Hânûmân:** Ev bark, ocak.
- Harâbî:** Harâplik, viranlık.
- Hâricen:** Hâriçten; dıştan, dışarıdan.
- Harîf:** Meslekdaş; arkadaşı, dost.
- Harr:** Harâret, sıcaklık.
- Hârr:** Harâretli, kızgın, sıcak.
- Hasbeten-lillah:** Allah'tan ecir ve sevâbını bekleyerek; Allah rızası için.
- Hasf:** İşığı sönmeye, ay tutulması; yerin dibine geçirme, batırma; yere batma, alçalma.
- Hâs (hâsâ), hâssa:** Mahsûs, husûsî, seçkin, seçilmiş.
- Has ü hâşak:** Çerçöp, kırıntı.
- Hâssiyyet:** Husûsiyet; te'sir, kuvvet.
- Hasûd:** Hasetçi; çekemeyen, kıskanç.
- Hasûdân:** Hasetçiler, haset edenler.
- Hâşâ:** Aslâ, kat'iyyen, hiçbir vakit, Allah göstermesin.
- Hâşâk:** Çöp, süprüntü, çerçöp; Pür-hâşâk: Çerçöp dolu.
- Hâşâ-lillah:** Allah göstermesin, aslâ, kat'iyyen, hiç bir vakit.
- Hâşâ ve kellâ:** Kat'iyyen, aslâ.
- Haşem:** Maiyet, hizmet için yanında bulunan kimseler; âile.
- Hâşiye:** Bir şeyi serh ve izah eden not veya kitap.
- Hatâ-âlûd:** Hatâ bulaşmış; hatâ

dolu, pek çok yanışı olan.
Hatar: Tehlike.
Hatar-nâk: Tehlikeli.
Hâtem: Mühür, yüzük; son.
Hâtır: Kalb, gönül, zihin; kalbe gelen şey, ilham.
Hatîfât: Hatîeler; günahlar; yanlışlar; suçlar.
Hatîr: Yüce, ulu; muhâtaralı, tehlikeli.
Hatve-endâz: Adım atan.
Havâli: Etrâf, çevre, yöre.
Havâs (ilm-i): Büyük ilmi, tilsimler ilmi
Havâsa (حواس): Hâsseler; hisseden organlar, duyular, duygular.
Havâsa-i hamse: Beş duyu.
Havâsa-i bâtine: İç duyular.
Havâsa (حواس): Hâsslar, seçkinler, ileri gelenler; âriflerin seçkinleri; hâssalar, husûsiyetler.
Havâtîr: Hâtîralar; kalbe gelen, ilhâm olunan şeyler.
Havf: Korkma, korku.
Havf ü recâ: Korku ve ümit.
Havfen: Korkarak.
Havl: Çevre, etraf; sene; kuvvet, güç.
Havâala: Mide, kursak; anlayış, idrâk, akıl, zihin.
Hayâlât: Hayaller.
Hayâl-endişlik: Hayal düşünülük, hayal kuruculuk.
Hây u bây: Gürültü, patırtı; çığlık.
Hayl: At, at sürüsü; zümre, takım, gürûh, topluluk.
Hayrât: Hayırlar.
Haysiyyet: İtibar; bakım.
Hayvân-ı nâtik: Konuşan ve düşünen hayvan.
Hayvâniyyet: Hayvan olma, hayvanlık.
Hayy'ale: Ezanda okunan "hayye ala's-salâ" "haydi nâmaza"dan kısaltma.
Hazâin: Hazinele.
Hazân: Sonbahar.
Hazarât: Hazretler; mertebeler.
Hazer: Sakınma, çekinme.
Hâzi': Baş eğen, alçak gönüllülük gösteren; huzur' sâhibi.
Hâzık, hâzıkâ: İşinin ehli, usta.

(Türkçe'de daha çok doktorlar için kullanılır.)
Hâzîrûn: Hazır olanlar.
Hazret: Mertebe.
Hazz: Nasip, hisse.
Heçr, (hicr): Hicran, ayrılık, ayrılma.
Hediyyeten: Hediye olarak.
Hemm: Gam, tasa, kaygı; endişe.
Hem-nişîn: Birlikte oturan, celîs.
Hem-râz: Sırdaş.
Hem-renk: Aynı renkte; aynı vasıfta.
Hem-zehân: Aynı dili konuşan.
Herîse: Keşkek yemeği.
Hervele: Koşma, yürüyüş.
Herze: Boş lakırdı, saçma.
Hevâ: İstek, arzû, heves; sevgi; hava.
Heyâkil: Heykeller; cismânî sûretler, cisimler, cesetler, bedenler.
Hey'et: Şekil, sûret, hal, görünüş; astronomi (ilmi).
Hey'et-i mecmûa: Tamâmı, topu, hepsi.
Heykel: Cismânî sûret, cisim, maddî kalıp, ceset, beden.
Hidemat: Hizmetler.
Hiffet, hiffet: Hafiflik; hoppalık.
Hifz: Muhâfaza etme; koruma, saklama; ezberleme.
Hill: Helâl olma, helâl.
Hiref: Hırfeleler; san'atlar, meslekler.
Hışım, bışım: Kızgınlık, öfke.
Hiddet: Keskinlik, öfke.
Hilâf: İhtilâf; fikir anlaşmazlık; karşı, zıt.
Hil'at: Süslü ve kıymetli elbise, kâftan.
Hikemiyyât-ı ilâhiyye: İlâhî hikmetle ilgili şeyler.
Himmet: Bir şeyin elde edilmesi, meydana getirilmesi için kalben ve rûhen gösterilen gayret, çalışma; kuvvetli istek.
Hîn: Esnâsında.
Hîrâsân: Korkan, korkak.
Hisset: Cimrilik, tamahkârlık, nekeslik.
Hübân: Hüblar, güzeller.

Hubb: Muhabbet, sevgi.
 Hüb-rû: Güzel yüzlü.
 Hube: Murdarlık, pislik; kötülük.
 Hubût, hübût: Yukarıdan aşağı inme, düşme, iniş.
 Hucüb-i zulmânî: Zulmânî hicaplar; zulmânî perdeler.
 Hudâ: Tanrı, Allah.
 Hudâvendû: Ey Allah'ım; ey efendim, ey sâhibim.
 Hudâvendigâr: Âmir, hükümdar; efendi.
 Hudûs: Hâdis olma; sonradan olma; sonradan var olma.
 Hüffâş: Yarasa.
 Hülkî: Hülk ile ilgili; ahlâkî.
 Hülk: Tabiat, huy, ahlâk.
 Hülkûm: Boğaz.
 Humûm: Hemmler; tasalar, kaygular, gamlar.
 Hün-âldû: Kan bulaşmış; kanlı.
 Hûnrîz: Kan dökücü, kan döken.
 Hurmet: Haram olma, haramlık.
 Hurrem: Şen, sevinçli.
 Hurûc: Çıkma, çıkış; isyân, baş kaldırma.
 Hurûf: Harfler.
 Husûl: Hâsıl olma; çıkma, elde edilme.
 Hûş: Akıl.
 Huşû: Gönül alçaklığı.
 Huşûnet: Haşinlik; sertlik, katılık.
 Hutûr etmek: Hatıra gelmek.
 Huzû: Tevâzû, alçak gönüllülük.
 Huzûr: Hazır olma, hazır bulunma, mevcut bulunma, ilâhî huzûrda bulunma.
 Hücet: Burhan, delil; senet.
 Hüdâ: Hidâyet; yol gösterme.
 Hûner-mend: Hûner sâhibi; hûnerli.
 Hûsn, hüsün: Güzellik, iyilik.
 Hûsn-i netice: Güzel bir netice.
 Hüsyârî: Akıllılık.
 Hüve: O.
 Hüve'l-Hak: O Hak'tır.

I

İdlâl: Dalâlete düşürme; saptırma, şaşırtma, yoldan çıkarma.

İnnîn, innin: Kısır, iktidarsız.
 İstîlâhât: İstilahlar; terimler.
 İtlâk: Mutlak oluş, mutlaklık; salıverme, bırakma; boşama; hapisten, cezâ vs. den kurtarma.
 İtlâk edilmek, olunmak: Denilmek, isim verilmek.
 İtnâb: Sözü uzatma; lüzumsuz tafsilâta boğma.
 İyâl: Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; âile.
 İyân: Âşikârlık, göz ile görme.
 İyş, (ayş): Yaşama, hayat, dirlik; mâişet, ekme.
 İzhâr: Zâhir etme, zuhûra çıkarma; âşikâr etme, meydana çıkarma.
 İztirâb: Titreme, titreyiş; dalgalanma; ıztırap.

İ

İbâ: Çekinme, kabul etmeme; râzı olmama.
 İbâd: Kullar.
 İbâd-ı sâlihîn: Sâlih kullar.
 İbâdât: İbâdetler.
 İbârât: İbâreler; cümleler, ifâdeler.
 İbkâ: Bâkî kılma, devam etme; evvelki hâlinde bırakma.
 İbrâm: İsrar etme, üstüne düşme, zorlama.
 İbtâl: Bâtıl kılma; hükümsüz bırakma; bozma, boş çıkarma; lağv etme, fesh etme.
 İbtîlâ: Mübtelâ olma.
 İbrâz: Meydana çıkarma, gösterme, ortaya koyma.
 İcâbet: Kabul etme; muvâfakat etme.
 İcmâl: (Tafsîlin zıddı) Toplama, kısaltma, hülâsa etme; hülâsa.
 İcmâlen: İcmâl yoluyla; kısaltarak, kısaca.
 İctibâd: Gücü yettiği kadar çalışma.
 İctinâb: Sakınma, çekinme.
 İ'dâm: Adem hâline getirme; yok etme.
 İdhâl: Dâhil etme; içeriye koyma, içine sokma.
 İfâdât: İfâdeler.
 İfâza: Taşacak derecede doldurma; feyz verme, feyizlendirme.

İfnâ: Fânî kılma; yok etme.
İftikâr: Şiddetli ihtiyaç, muhtaç olma.
İğzâb: Gazaplandırma, öfkelenendirme.
İhâta: Kuşatma, sarma; tam kavrama; geniş bilgi.
İhbâr: Haber verme; bildirme, anlatma; öğretme.
İhfâ: Gizleme, saklama.
İhvân: Kardeşler; aynı tarikat ve meslekte olanlar.
İhtibâr: Deneme, sinama; tecrübe ile bilme.
İhtilâf: Muhtelif olma; ayrı ayrı olma; farklılık, çeşitlilik.
İhtilâl: Karışma, katışma; birbiri arasına katılma.
İhtirâ: İcat etme; keşfetme; keşif.
İhtirâk: Yanma, tutuşma; bir gezegenin güneşe yaklaşması, güneşle bir burçta bulunması.
İhtirâm: Hürmet, saygı.
İhtiyâr: Seçme; hür ve serbest olma, dilediğini yapabilme; irâde.
İhtiyâr-kerde: İhtiyar edilmiş; tercih edilmiş, seçilmiş.
İhtiyât: Sakınma, tedbirli olma.
İhtizâz: Titreme, titreşim; sallanma, hareket.
İhyâ: Yeniden hayat verme, diriltme.
İhzâr: Hazırlama.
İkâb: Cezâ, cezâlandırma; azap, sıkıntı.
İkbâl: Tâlihli olma, saâdetli olma; bahî, tâlih, gözde olma, bir mevki'de bulunma.
İklîm: Memleket, diyâr, ülke.
İkmâl: Kemâle erdirmeye; olgunlaştırma; tamamlama.
İkrâr: Tasdik etme, kabul etme, doğrulama; evet deme.
İktidâ: Uyuma, tâbî olma, birini örnek alıp hareketlerini aynen uygulama.
İktifâ: Yetinme, yeterli bulma.
İktirân: Yaklaşma, yanına gelme.
İktisâb: Kesb etme; kazanma, edinme, elde etme.
İktitâf: Meyve toplama, devşirme.
İktizâ: Gerek; gerekme, lâzım gel-

me.
İlâ-gayri-zâlik: Ve bundan başkası, vesâire.
İlâ-mâ-lâ-nihâye: Nihâyeti olmaya-
 rak, sonu gelmeyecek şekilde.
İlel: İletler; sebepler; hastalıklar.
İlhâb: Üzerine düşme, ısrar etme.
İllet: Hastalık, sebep; bir şeyin var olmasını sağlayan sebep.
İlm-i nücum: Yıldızlar ilmi; astronomi.
İlm-i edyân: Dinler ilmi; dinler ile ilgili ilim.
İlm-i ebdân: Bedenler ilmi; bedenler ile ilgili ilim.
İlm-i maânî: Dilbilgisinin çözülmesi güç ve ince mes'elelerinden bahsedilen ilim.
İlm-i nahv: Gramer ilmi.
İltihâk: Katılma, karışma.
İltizâz: Lezzet alma.
İlzâm: Susturma, cevap veremeyen duruma getirme; birinin tarafını tutma; gerektirme.
İnkılâbât: İnkılâblar.
İmâd: Direk, sütun.
İmsâk: Tutma, elinde bulundurma, vermeme; bir şeyden el çekme, kendini tutma.
İmâte: Öldürme.
İmtisâl: Uyuma, itâat etme; bir örneğe göre hareket etme.
İmtisâlen: Uyarak, itâat etmek sûretiyle, örnek alarak.
İn'âm: Nîme' verme, iyilik etme.
İnân: Dizgin.
İn'âmât: İn'âmlar.
İnâyât: İnâyetler.
İnbîâs: Meydana çıkma, doğma, iletme; gönderilme.
İnd: Yan, kat.
İndifâ': Mündefî' olma; ortadan kalkma, def olunma.
İnfâk: Nafaka verme; geçindirme.
İnfîâl: Bil fiili kabullenme, bir şeyin yapılmasını kabul eder olma; passiflik; güvenme, kırılma.
İnhirâf: Sapma.
İnkırâz: Çökme, yıkılma.
İnkıtâ': Kesilme, arkası kesilme, tüklenme.

- İnkışâf:** Keşf olunma; âşikâr olma, açığa çıkma.
- İnnîn, innîn:** Kısır; iktidarsız.
- İnşirâh:** Açılma, ferahlama; kalpden perdenin kaldırılması.
- İntibâh:** Uyanma, uyanıklık; göz açıklığı.
- İntifâ:** Faydalanma.
- İntihâb:** Seçme, seçim.
- İntizâr:** Bekleme.
- İntizâren:** Bekleyerek, gözleyerek.
- İnzâr:** Uyarma.
- İrâd:** Getirme, söyleme; gelir, kazanç.
- İrâniyyü'l-ael:** İran asıllı.
- İrâz:** Yüz çevirme, sakınma.
- İrcâ':** Dördürme, geri çevirme.
- İrcâ'-ı nazar:** Bakışı çevirme.
- İrcif:** Bana dön!
- İrdâ:** Aşağı düşürme, alçaltma; helâk etme.
- İrsâl:** Gönderme.
- İrtihâl:** Rihlet etme; göç etme; ölme.
- İsâf:** İsteğini kabul edip yerine getirme.
- İsâl:** Ulaştırma, kavuşturma.
- İsâr:** Tercih, ikrâm, cömertlik; bol bol verme, kendisinin ihtiyacı olduğu halde verme; başkasını kendine tercih etme.
- İsbât:** Sâbit kılma, var kılma; bir şeyin var olduğunu söyleme.
- İskâ:** Sulama, su verme.
- İsneyniyet:** İkilik.
- İsrâ:** Geceleyin yürütme; isrâ.
- İstid'â:** Yalvararak isteme, duâ ve niyâz etme.
- İstid'âd:** Kâbiliyet.
- İstidlâl:** Bir delile dayanarak netice çıkarma; bir şeyi delil yoluyla elde etme; akıl yürütme.
- İstifrâğ:** Fâriğ olmak isteme; boş olma, boşalma.
- İstifsâr-ı hâtır:** Hatır sorma.
- İstimâ':** İşitme, duyma.
- İstiftâ':** Fetvâ almak isteme, fetvâ sorma.
- İstiğfâr:** Mağfîret dileme.
- İstignâ:** Müstağni olma; muhtaç olmama; elindekini yeterli görüp
- bir şey istememe; yüz çevirip bakmama.
- İstihrâc:** Netice çıkarma, mânâ çıkarma, yeni bir şey veyâ mânâ çıkarma.
- İstiğrâk:** Bir şeyin içine dalma, gömülme; bir şeye kendini fazlaca kaptırma.
- İstihsâl:** Hâsıl etme; meydana getirme; elde etme; üretme.
- İstihzâ:** Alay etme.
- İstikrâh:** Kerih görme; iğrenme; beğenmeme.
- İstikşâf:** Keşfetmeye çalışma.
- İstîflâ:** Kuvvet kullanarak ele geçirme; hükmü ve idâresi altına alma; yayılma, kaplama.
- İsti'mâl:** Kullanma.
- İstimdâd:** Meded dileme, yardım isteme.
- İstimtâ':** Faydalanma.
- İstirhâmât:** İstirhâmlar; merhamet dilemeler; yalvarmalar; istekler.
- İstisnâ:** Ayırma, ayrı tutma.
- İstisnâ ile söyleme:** Bir sözü "inşâallah" (Allah dilerse) cümlesini söyleyerek söyleme.
- İstişhâd:** Şâhid getirme, şâhid gösterme.
- İşâa:** Yayma, duyurma.
- İşkâl:** Müşkillik, güçlük; güçleştirme.
- İşkâlât:** İşkâller; müşkiller, güçlükler, zorluklar.
- İşret:** Yaşama, geçinme; arkadaşlık, dostluk; işret.
- İştihâ:** Meyil, istek, arzû; iştah.
- İştikâk-ı arabîyye:** Arapçada kelime türetme.
- İştirâ:** Satın alma.
- İştîyâk:** Şiddetle arzu etme, özleme.
- İ'tâ:** Verme; ödeme.
- İ'tâb:** Azarlama, paylama, darılma.
- İ'tibâr:** İbret alma; göz önünde bulundurma; tahmin, takdîr, kabul ediş, farz etme, kılmek biçme; izâfî olma; rölâtif olma.
- İ'tilâ:** Yükselme; yukarı mertebelere erişme.
- İ'tilâf, tülâf:** Ülfet etme, birbiriyle anlaşma, uyuşma.

İ'timâd: Dayanma, güvenme, güven.
İ'tirâzât: İtirazlar; bir fikri, bir hükümü çürütmeye kalkışmalar.
İ'tiyâd: Ahşkanlık.
İ'tizâr: Özur dileme, özür beyan etme.
İ'tâ: Verme.
İtâb: Azarlama, paylama, darılma.
İttisâl: Bitişme, kavuşma, yapışma.
İvaz, ıvaz: Karşılık, bedel.
İzâa: Zâyi' etme; kaybetme.
İzâfî, izâfiyye: Nisbetle olan, bir şeye göre olan, nisbî; rölatif.
İzâfiyât: İzâfî şeyler.
İzâle: Ortadan kaldırma, yok etme.
İzâm (إِزْمَ): Yollama, gönderme.
İzâm (إِزْمَ): Büyütme; lüzûmundan fazla ehemmiyet verme.
İ'zâz: Aziz kılma; saygı gösterme; ikrâm etme, ağırlama.
İzdihâm: Kalabalık, yığılma.
K
Kabâ: Üste giyilen elbise, cübbe.
Kabîb, kabîha: Çirkin, kötü.
Kabâyib, kabâih: Kabihalar; çirkin şeyler.
Kâbil, kâbile: Kabul eden; bir işi, bir fiili kabul edici.
Kâbil-i ta'dâd: Sayılabilir.
Kable'l-mevt: Ölümünden önce.
Kabz: Eli ile tutma; avuç içine alma, kavrama, sıkma, sıkılma.
Kabza: Pençe, avuç; şiddetle, sıkıca tutma.
Kaddesallâhu bi-sırrihî'l-münîr: Allah onun nûr saçan sırrını takdîs etsin.
Kaddesallâhu esrârechum: Allah onların sırlarını takdîs etsin.
Kaddesallâhu sırrahu'l-azîz: Allah onun aziz sırrını takdîs etsin.
Kaddesallâbu-sırrahümâ: Allah ikisinin sırrını takdîs etsin.
Kadem-nihâde: Ayak basmış, gelmiş olan.
Kadîm: Kîdemi olan; evveli, öncesi olmayan; hâdis olmayan; eski.
Kâdir: Kudretli, gücü yeten.
Kadr: Mikdar, derece, rütbe; değer,

kiymet, itibar.
Kâffe: Bütün, hep, cümle.
Kâfirân: Kâfirler.
Kâfirîn: Kâfirler.
Kâhil: Hareketi ağır, gayretsiz, tenbel; durgun; orta yaşlı, 30-50 yaş arasında olan.
Kâil: Söyleyen; kanâatini taşıyan, düşüncesine sâhip olan.
Kâim: Ayakta duran; var olan, varlık bulan; birinin yerini tutan, birinin yerine geçen; bir işte sebat eden.
Kâim-makâm Bir kimsenin makâmı temsil eden; halife, kaymakam.
Kal'a: Kale.
Kalbî, kalbiyye: Kalb ile ilgili, kalbe âit olan.
Kamer: Ay.
Kâmet: Boybos, boy.
Kâmin: Gizli, saklı.
Kân: Mâden ocağı; kaynak.
Kâr: İş; kazanç.
Ka'r: Dip, derinlik, nihâyet.
Ka'r-ı zemîn: Yerin dibi.
Karîb, karibe: Yakın.
Kârih: Kerîh gören; nefret eden, iğrenen, isteksiz olan.
Karîn: Yakın; arkadaş; birlikte olunan arkadaş.
Karîn-i bâss: Seçkin, çok yakın arkadaş.
Karn: Yüz yıllık zaman; vakit, zaman; yaşdaş, yaşıt; boynuz.
Karnen-ba'de-karnin: Asırdan asıra, yüzyıldan yüzyıla, asırlar boyunca.
Karye: Köy.
Karz-ı hasen: Fâizsiz ve karşılıksız ödünç verme, borç verme.
Kasem: Yemin.
Kâsır, kâsıra: Kusurlu; âciz; kısa.
Kâsîf: Katı, hissiz, taş gibi.
Kâsîr: Kısa; az.
Kat'an, kat'â: Kat'iyyen, aslâ.
Kat' etmek: Kesmek; biçmek, halletmek, sona erdirmek; (yol) almak, geçmek.
Kat'-ı bâdiye: Çöl kat' etme; çöl

- geçme.
- Kat'-i evsâl:** Vücuttaki mafsallar (eklemler)in kesilmesi.
- Kat'-i menâzil:** Menziller kat' etme.
- Kat'-i merhale:** Merhale kat' etme, konak yerlerini geçme, yol alma.
- Kat'-ı rûûs-ı a'dâ:** Düşmanların başlarının kesilmesi.
- Kat'-ı visâl:** Kavuşmaktan kesilme, vuslata mâni olma.
- Kâtî:** Kesici, kesen; kesin, kat'î.
- Katûl:** Çok öldüren, çok öldürücü.
- Kavî:** Kuvvetli, sağlam.
- Kavil, kavî:** Söz; görüş.
- Kavlühü Teâlâ:** Allah Teâlâ'nın kavli, sözü, buyruğu.
- Kavvâl:** Çok söyleyen, geveze, çenesi düşük; semâ meclisinde kasîde vs. okuyan kimse.
- Kazâ:** Hükmetme; ifâ etme; sonradan yerine getirme.
- Kazf:** Atma, atılma, fırlatma.
- Kâzib, kâzibe:** Yalancı.
- Kaziyye:** Hüküm; önerme; dâvâ, mes'ele, iş; cümlecik.
- Kazm-ı gayz:** Öfkeyi yenme; öfke ve hırsını tutma.
- Kâzûrât:** Pishikler; insan pishîği.
- Keff-i yed etmek:** El çekme, karışmama, vaz geçme.
- Keffâret:** Bir günâha karşı olmak üzere verilen cezâ.
- Kehrübâ:** Kehribar; (mıknatıs.)
- Kelâm:** Söz; kelâm ilmi.
- Kelâmullah:** Allâh'ın kelâmı; Allâh'ın sözü.
- Kelb:** Köpek.
- Kelfî:** Yorgun, bıkmış, zayıf; (Dil hakkında:) söylemeyen, çok az konuşan, konuşmaktan kaçan.
- Kelimât:** Kelimeler.
- Kelimetullah:** Allâh'ın kelimeleri.
- Kem-bidâa:** Sermâyesi kit, bilgisi az.
- Kemter:** Daha aşağı, hakîr, itibarsız; eksik, noksan.
- Kenz:** Hazine.
- Kerîm:** Cömert, kerem sâhibi.
- Kerremallâhu vechehû:** Allah onun vechini şerefli ve mübârek kılsın.
- Kesb:** Kazanma, kazanç.
- Kesîr:** Çok.
- Kesr:** Kırma.
- Kesret:** Çokluk.
- Keşâkeş:** Çekişme, münâkaşa; bir şeyi iki ucundan çekme; gam, keder; felâket.
- Keşkül:** Hindistan cevizi veya abanozdan yapılmış çanak.
- Ketm:** Gizleme, saklama; gizlilik.
- Ketm-i adem:** Adem, yokluk gizliliği.
- Keyfiyyet:** Nitelik; husus.
- Kible-gâh:** Kible yeri.
- Killet:** Azlık, az oluş.
- Killet-i bidâa:** Sermâye kıtlığı; bilgi azlığı.
- Kıssa:** Hikâye, fıkra; vak'a, mâcerâ.
- Kıtâl:** Vuruşma, savaşma; öldürme.
- Kibâr:** Büyükler, ulular; ince, nâzîk.
- Kiber-i sinn:** Yaş büyüklüğü.
- Kilâb:** Köpekler.
- Kirbâs:** Bez, kumaş; keten ve pamuk bez.
- Kizb:** Yalan.
- Kuddise sırrihül'-azîz:** Onun azîz sırrı takdîs olunsun!
- Kunût:** Tâat, duâ, ibâdet.
- Kurb:** Yakınlık.
- Kurbet:** Yakınlık.
- Kurs-ı şems:** Güneş küresi.
- Kusûr:** Kasırlar; köşkler.
- Kuvâ:** Kuvvetler; duyular; kuvveler, güçler.
- Kuvve:** Kuvvet; melecik, güç, duyu; fiile gelmeyip tasavvur ve düşünce hâlinde olma, kabiliyet ve güç hâlinde olma.
- Kuvve-i vâhime:** Vehmedici güç; vehim gücü.
- Küdûret:** Bulanıklık; gam, tasa, kaygı.
- Kühl, kuhl:** Sürme; göz ilacı.
- Külhan:** Hamam ocağı.
- Külliyen:** Külli olarak; büsbütün, tamâmiyle, toptan.
- Kün-fe-yekûn:** Ol! (der) derhal olur.
- Kühn:** Asıl, kök, hakikat, öz.
- Küre-i hâkî:** Yer küresi.

Küşâyiş: Açılma, açılış; ferahlık.
Kütüb: Kitaplar.

L

Lâ'b: Oyun.

Lâ-bûd: Lâzım, gerekli, kaçınılmaz, şüphesiz.

Lâ-cerem: Şüphesiz, elbette.

Lağv: Faydasız, beyhüde, boş; yarılmama, atlama; kaldırma, hükümsüz bırakma.

Lâ-havle: "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" (Kuvvet ve güç ancak Allah iledir) cümlesinin kısaltılmış şekli: Bir sıkıntı ve belâ vukûunda sabrın tükendiğini ifade etmek için okunur.

Lâhık, lâhıka: Lühûk eden; bitişen, eklenen, bağlanan, katılan.

Lahza: Kısa bir an.

Lafn, lafne: Lânetlenmiş; nefret kazanmış, istenilmeyen.

Lâ'l: Kırmızı renkte değerli bir taş.

Lâ-mekân: Mekânsız, mekânsızlık.

Lâ-nüsellim: Teslim etmeyiz; kabul etmeyiz.

Lâ olmak: Yok olmak.

Lâ-şey: Bir şey değil; hiç, pek değersiz.

Latif, latife: "Kesif" in zıddı; yoğun olmayan; gözle görülmeyen; yumuşak.

Lâ-ya'kıl: Akıl etmez; şoursuz, akli ermez.

Lâ-yenkati': Kesiksiz, kesintisiz, kesilmeksizin.

Lâ-yetecezzâ: Parçalanmaz, bölünmez.

Lebîb: Akıllı, zekî; akil ve zekâ sahibi.

Lehv: Oyun, eğlence; faydasız iş.

Lemha: Bir göz atış, bir göz atış ânı; parıltı, parlama.

Lemha-be-lemha: Vakit vakit, an-be-an; her an, her göz atışta; parça parça.

Lerzân: Titreyen.

Lerze: Titreme, titreyiş; hareket.

Lerzendegân: Titreyenler.

Leşker: Asker.

Letâfet: Latif olma (kesâfetin

zıddı); yoğun olmama; gözle görülmeyecek durumda olma.

Levâzım: Lâzîmeler; lâzım olan şeyler; bir şeyden ayrı düşünlmesi imkânsız olan şeyler.

Levh: Levha.

Levn: Renk, boya; sıfat; nevi, çeşit.

Levs: Pislik, kir.

Lezâzet: Lezzetli olma, lezzetlilik.

Lezzât: Lezzetler.

Lezzet-âver: Lezzet verici.

Libâs: Elbise, örtünecek şey, örtü.

Li-eclî'l-muâyene: Muâyene mak-sadıyla.

Li-hikmetin: Bir hikmetten dolayı.

Lisânü'l-Hak: Hakk'ın dili.

Liyâkat: Lâyık olma; iktidar, fazilet, hüner.

Lübâb: Bir şeyin iyisi, içi, özü, seçkini.

Lübb: Öz, iç.

M

Mâ': Su.

Mâ-i hayât: Âb-ı hayât.

Mâ (farsça): Biz.

Maa-: Berâber, birlikte, ile.

Maa-izâhât: Açıklamalar ile.

Mâadâ: ...den başka.

Maâdin: Mâdenler.

Maa-hâzâ: Bununla berâber.

Maânî: Mânâlar.

Maâric: Mî'raclar; merdivenler, dereceler, basamaklar.

Maârif: Mârifetler; mânevî ve tasavvufî bilgiler.

Maâsî: Ma'siyetler, isyanlar, itâatsizlikler.

Maâğ: Yaşayış; geçinecek şey, geçim.

Maa't-teessüf: Teessüfle; yazık ki.

Maâyib: Ayıp sayılan şeyler; kusurlar, ayıplar.

Maâzallah: Yegâne sığınacak yer Allah'dır; Allah esirgesin, Allah korusun.

Mâbeyn: İki şeyin arası.

Mâcid: Şan, şeref ve kemâl sahibi.

Ma'cûn: Hamur kıvâmında olan şey; hamur kıvâmına getirilmiş.

Mâder: Anne.

- Mâder-zâd:** Anadan doğma; doğuştan.
- Mâdih:** Medh eden; öven.
- Madrûb:** Darb olunmuş; dövülmüş, vurulmuş.
- Ma'dûm, ma'dûme:** Yok, mevcûd olmayan.
- Ma'dûm-ı sırf:** Mutlak yok olan.
- Mâdûn:** Aşağı, aşağıda olan, aşağısı.
- Mâfihâ:** İçindeki şey.
- Mâ-fi'l-bâb:** Bâb içindeki; iş, mes'ele ve mevzû içindeki.
- Mağdûr:** Gadre uğramış; haksızlığa uğramış.
- Mağlata:** Zihin karıştırıcı, şaşırtıcı söz.
- Mağmûm:** Gamlı; kederli, hüznü.
- Mağz:** İlik; iç, öz.
- Mahbûb, mahbûbe:** Sevilmiş, sevilen, sevgili.
- Mahbûbât:** Sevgililer; sevilen şeyler.
- Mahbûbe:** Kadın sevgili.
- Mahbûbn:** Mahbûblar; sevilmişler, sevgililer.
- Mahbûbiyyet:** Sevgili olma, sevilme.
- Mahbûb-ter:** Daha sevgili.
- Mahbûs:** Hahsedilmiş.
- Mahecûb:** Hicaplanmış; perdelenmiş, örtülü.
- Mahdûm:** Kendisine hizmet edilen; efendi.
- Mahf:** Gizli, saklı.
- Mahfûf:** (Çizme ve mest gibi şeyleri) giyinmiş, ayağına geçirmiş.
- Mahkûm:** Hükmlenilen; hakkında hüküm verilen.
- Mahmedet:** Medhetme; övme.
- Mahmûd, mahmûde:** Kendisine hamd edilen, hamd olunan; övülen.
- Mahmûl:** Yüklenmiş, yüklü; atfolunmuş, haml olunmuş.
- Mahrec:** Hurûc edecek yer; çıkış yeri, kapı; bir harfin ağızdan çıktığı yer.
- Mahrûs, mahrûse:** Muhâfaza edilen, korunmuş.
- Mahrût:** Koni.
- Mahûf:** Korkulu, korkunç.
- Mahsûs, mahsûsa:** Tahsis edilmiş; hâs kılınmış; husûsî, müstakîl, ayrı, özel.
- Mahaûs, mahsûse:** Hiss edilmiş; beş duyudan biriyle idrâk edilmiş; hissedilebilir.
- Mahsûsât:** Hislerle, duyularla idrâk edilen şeyler.
- Ma'hûd, ma'hûde:** Ahd olunmuş; bilinen, mâlûm; sözü geçen, sözü edilen.
- Mahz, mahza:** Hâlis, katıksız, sırf, tam, sâde; mutlak.
- Mahzâ:** Sırf, sâdece, ancak, yalnız.
- Makâbir:** Makberler; kabirler.
- Makâl:** Söz.
- Makâmât:** Makamlar.
- Makâsîd:** Maksatlar; niyetler, istekler.
- Makbûliyyet:** Kabul olunma.
- Makdûr-ı beşer:** Beşerin gücü yeten şey, beşerin elinden gelebilecek.
- Makhûr:** Kahra uğramış; bozguna uğramış; gazaba uğramış.
- Makrûn:** Bitişik, yakın, ilgili; kavuşmuş, erişmiş.
- Mâlâmâl:** Dopdolu.
- Mâ-lâ-nihâye:** Nihâyeti olmayan, sonu olmayan.
- Maldâr:** Mal sâhibi; zengin.
- Mâlî:** Dolu.
- Ma'lûl:** İletlenmiş, illetli; illeti kabul eden, varlığı illetle (sebeple) olan; hasta.
- Ma'mûl:** İmâl edilmiş; yapılmış.
- Mâ'nen:** Mânâ itibâriyle.
- Mansîb:** Mâkam, mevki.
- Mansûr:** Kendisine nusret erişen; yardım edilen; gâlip gelen, muzaffer olan.
- Manzar:** Nazar edilen yer; bakılan yer; görünüş; çehre.
- Manzûr:** Nazar edilen, bakılan, bakılmış, görülen, görülmüş.
- Manzûr-ı fakîr:** Fakîrin görmüş olduğu.
- Ma'reke:** Savaş meydanı; meydan.
- Mâ-sadak:** "Tasdik ettiği", "doğrularladığı"; uygun, tıpkı.
- Ma'ayet:** Âsîlik, itâatsızlık, isyan,

günah.
Maslahat: İş, husus, maddede; dirlik düzenlik, iyilik.
Mass etmek: Emmek; emerek içine çekmek.
Masûn: Siyânet olunmuş; korunmuş.
Ma'şer: Cemâat, topluluk.
Mâşiyen: Yürüyerek.
Ma'şûğ: Karışık, hileli; saf olmayan hileli para.
Matlûb: Taleb olunmuş; istenilmiş, istenilen, arzû edilen.
Matlûbun-li-gayrihi: Başka bir şeyden dolayı istenilen.
Matlûbun-li-zâtihi: Bizzat kendisi için istenilen.
Mâye: Maya; asıl, esas; para, mal; iktidar, güç; bilgi.
Ma'yûb: Ayıplanmış; kusurlu.
Mazarrat: Zarar, ziyan.
Mazmûn: Zımnında olan mânâ; mânâ, mefhûm.
Maznûn: Zann olunmuş, zannolunan; kendisinden şüphe edilen; sanık.
Ma'zûl: Azl edilmiş; işinden çıkarılmış.
Ma'zûl etmek: Azletmek; işten çıkarmak.
Mebâbis: Mebhasler; bahisler, konular.
Mebânî: Binâlar, yapılar; temeller.
Mebde': Başlama yeri; başlangıç, evvel; asıl, prensip.
Mebgûz: Buğz edilmiş, nefret edilmiş, sevilmeyen.
Mecâlis: Meclisler; oturumlar.
Mecâzîb: Meczûblar.
Mecbûd : Cehd olunmuş; gayret edilmiş, çalışılmış; kudret, güç.
Mecma': Toplama, birleşme yeri, cem' olma yeri.
Meccrûb: Cerh olunmuş; yaralanmış; çürütülmüş
Meded: Yardım, imdat.
Meder: Kuru çamur, kerpiç; köy, mahalle.
Medhûş: Dehşete düşmüş.
Medid, medide: Çekilmiş, uzatılmış; uzun.
Mebâbet: Heybetli olma; azamet,

ululuk.
Mebâsin: Güzellik.
Mehleke: Helâk olacak yer; tehlikeli yer.
Meh-rû: Ay yüzlü; güzel.
Me'hûz: Ahz olunmuş; alınmış; ödünç alınmış.
Mekkâr: Mekr eden; hile eden, oyun eden, aldatan.
Mekr: Oyun, tuzak, hile; aldatma.
Mekrûh: Kerih görülen; beğenilmeyen, fenâ görülen.
Mekrûhât: Kerih görülen şeyler.
Mekşûf: Keşfolunmuş; açılmış, açık.
Mektûm, mektûme: Ketm olunmuş; gizli, saklı.
Me'kûlât: Yenilecek şeyler, yiyecekler.
Mel'abe: Oyun, eğlenme.
Melâlet: Usanma, bıkmâ; sıkılma, sıkıntı.
Melâmet: Levh etme; ayıplama, kınama.
Melce': İlticâ olunan yer, sığınak.
Melek-sıfat: Melek vasıflı, melek nitelikli.
Melhame: Kanlı savaş.
Me'lûf: Ülfet edinilmiş; alışılmış, alışmış.
Melûl: Usanmış, bıkmış, bezmiş; mahzun, üzülmüş, üzgün.
Mel'ûn: Lânetlenmiş, lânete uğramış, kovulmuş, uzaklaştırılmış.
Melzûm: Lüzumlu kılnan; gerek.
Memâlik: Memleketler; ülkeler.
Me'men: Emin ve güvenilir yer; sığınacak yer.
Memerr: Geçilecek yer; geçit.
Memzûe, memzûce: Mecz olunmuş; karışmış, karışık.
Men (Farsça): Ben.
Menâzil: Menziller; duraklar, konaklar.
Menba': Kaynak.
Menhûs: Uğursuz.
Menhûsiyyet: Menhûs olma; uğursuz olma.
Menkûl: Nakl olunmuş, nakledilen; anlatılan.

Menkûş: Nakşolunmuş.
Menkûşen: Nakşolunmuş sûrette.
Mensi: Unutulmuş.
Menzil: Yoldaki konak yeri; konak; mesâfe.
Merbûb: Rabb'î olan, Rabb'e kul olan; kul.
Merbût: Rabt olunmuş; bağlanmış, bağlı, bitişik, ekli.
Merci': Rücû' yeri, râci' olunan yer, dönülecek yer.
Merd: Adam, insan; erkek; yiğit; er.
Merdân: Merdler; yiğitler, erler.
Mer'î, mer'iyye: Rû'yet edilen; görülen, görünen.
Merkab: Binek, binit.
Merkûm, merkûme: Rakk edilmiş; yazılmış, adı geçen.
Mersûm: Resmolunmuş; yazılmış; bahsi geçmiş, mezkûr; an'ane, gelenek.
Mervî: Rivâyet olunan.
Merzûk: Rızıklanmış, rızkı verilmiş.
Mesâcid: Mescidler.
Mesâfât: Mesâfeler.
Mesâîl: Mes'eleler.
Mesâlih: maslahatlar; işler.
Mesbûk, mesbûka: Sebik etmiş; geçmiş, geri kalmış, geçilmiş; önde bulunan.
Meahûku'l-icâd: Kendisini icâd (var edilme) geçmiş; var edilme-ye mazhar olmuş.
Meacl: Örnek, benzer, nümüne; dokunaklı ve mânâh söz; hikâye.
Meserret: Sevinç, şenlik.
Meş: Şekil ve sûret değiştirme, başka bir sûrete bürünme.
Meskenet: Miskinlik, fakirlik.
Mesmû': İşitilmiş, duyulmuş, dinlenmiş.
Mest: Sarhoş.
Mestûr, mestûre: Setr olunmuş, örtülmüş, örtünmüş.
Mestûrân: Mestûrlar; örtülmüşler, gizliler.
Meşâgil: Meşgaleler; meşgûliyetler.
Meşâmm: Koku alma duygusu.
Meşâyih: Şeyhler.
Meşâyih-i kadîme: Eski şeyhler.
Meşhûd, meşhûde: Şâhid olunan;

görülen, görülmüş.
Meşîyyet: Irâde, dileme.
Meşûb: Karışmış, karışık, lekeli.
Metâ': Mal, eşyâ, sermâye, elde bulunan varlık.
Metrûk: Terk olunmuş; bırakılmış.
Me'vâ: Sığınacak yer; mesken, yer.
Mevâdd, mevâd: Maddeler.
Mevâni': Mâniler, engeller.
Mevâşî: Davar ve öküz, inek gibi hayvanlar.
Mevc: Dalga.
Mevt: Ölüm.
Mevt-i sûri: Sûret ölümü; bedenin ölümü, maddî ölüm.
Mevcûd-i şehâdî: Şehâdet âleminde mevcut olan.
Mev'iza: Vaaz, öğüt.
Mevkîf: Durulacak yer, durak.
Meyl: Eğilme, eğiklik; sevme, gönül verme.
Meyvedâr: Meyveli, meyve verici.
Meyyit, meyyite: Ölü.
Meyyite: Ölü hayvan, hayvan leşi.
Mezâbir: Mazharlar, zuhûr yerleri; tecelli yerleri.
Mezâk: Zevk alma; tadma; zevk, lezzet; damak.
Mezbele: Çöplük, süprüntü dökülen yer.
Meze: Tad, lezzet, çeşni.
Mezellet: Zelillik, horluk, itibarsızlık, aşağılık.
Mezheb: Gidilen yol; benimsenen inanç ve görüş.
Mezîd: Artma, çoğalma; artmış, çoğaltılmış.
Mezkûr, mezkûre: Zikr edilen; anılan, hâtırlanan.
Mezmûmât: Mezmûm şeyler.
Mezûr: Ziyâret olunmuş, ziyâret edilen.
Misbâh: Kandil, çıra, meş'ale.
Misdâk: Bir şeyin doğru olduğunu isbât eden şey; ölçü, kriter.
Mihakk: Mehenk; miyar, ölçek.
Mihnet: Zahmet, eziyet; sıkıntı, dert; belâ, musibet.
Mihr: Güneş, sevgi.
Mikdâr: Kısım, parça; derece; ölçü; kıymet.
Mü'minin: Mü'minler.

Min-ledünnî: (Allah) katından olan.
Minnî: Benden.
Mirât: Ayna.
Miraâd: Rasad yeri; gözetme yeri, gözetleme yeri.
Mizâc: Huy, tabiat; sıhhat.
Mizâc-ıfır: Nabza göre şerbet vermeyi bilen.
Mizân: Terâzi, tartı.
Muabbir: Tâbir eden; rüyâ yorumlayan.
Muâdil: Müsâvi, denk.
Muâhaze: Azarlama, çıkışma, cezalandırma.
Muâlecât: Muâleceler; ilâc yapımlar, ilaça tedâviler; tedâviye yarayan ilaçlar.
Muallâ: Yüce, yüksek.
Muallak: Ta'lik edilmiş; alâkalı, bağı; bir şeye veyâ şarta bağı.
Muallem: Tâlim görmüş, tâlimli.
Muallim: Tâlim eden; öğretici, öğretici.
Muârefe: Bilişme, tanışma.
Muâriz: Muâraza eden; karşı gelen.
Muarrif: Târif eden; bildiren; teşrifatçı.
Muâsır: Çağdaş.
Muâşaka: Sevişme, birbirini sevmek.
Muattal: Ta'til edilmiş; faaliyetten alakonuşmuş; bırakılmış, kullanılmaz; hükümsüz; nefy olunmuş.
Muattar: İturlı; güzel kokulu.
Muâvenet: Yardım etme, yardımlaşma; yardım, destek.
Muâvin: Yardımcı.
Muâyene: Gözle görme; gözden geçirme.
Muayyen, muayyene: Tâyin olunmuş; belirlenmiş, belli.
Muazzam: Tâzim edilmiş, hürmet edilmiş; ulu, mühim, değerli.
Mubtil: İbtâl eden; bâtil kılan; hükümsüz bırakan, bozan.
Mûcib: İcâb eden; gereken, gerektiren; sebep, vesîle.
Mûcibince: Gereğince.
Mûcid: „câd eden; var eden.
Mudga, muzga: Bir parça et.

Mudill, mudille: Dalâlete düşüren, şaşırtan, yoldan sapıran.
Muhabbetullah: Allah sevgisi.
Muhâberât: Muhâbereler; haberleşmeler.
Muhâfazaten-li'l-mille: Din ehlini korumak maksadıyla.
Muhakkık, muhakkik: Mârifette tahkik ve tahakkuk sâhibi olan; bir şeyin hâkikatine eren; eşyanın hakikati kendisine münkeşif olan.
Muhakkıkân, muhakkıkîn: Muhakkıklar.
Muhâl: Olması mümkün olmayan, olması düşünülemiyen.
Muhâlât: Muhâller; mümkün olmayan şeyler; olmayacak şeyler.
Muharrer, muharrere: Tahrif edilmiş; yazılmış.
Muhâtara: Tehlike; zarar, ziyan, korku.
Muhâvere: Karşılıklı olarak konuşma.
Muhdis: İhdâs eden; sonradan var eden, meydana getiren.
Muhîr: İhâta eden; kuşatan, kuşatıcı; çember, çevre.
Muhlis: İhlaslı olan; hâlis, katıksız.
Muhrez: İhrâz olunmuş; elde edilmiş, kazanılmış.
Muhtâr: Seçilmiş, seçkin; serbest, hür.
Muhtasar: İhtisâr olunmuş; kısaltılmış; kısa; özet.
Muhtasâ: Tahsis edilmiş; mahsûs olan; bir şeye hâss olan.
Muhtelî, muhtelita: karışık, karışmış.
Muhtelif, muhtelife: Çeşitli, farklı, değişik, karışık.
Mufl: Çoluk çocuğu ve bakacak kim-sesi çok olan.
Muîn: Yardımcı.
Muînü'd-dîn: Dînin yardımcısı.
Mufârakat: Ayrılma; uzaklaşma.
Mufassal: Tafsil olunmuş; tafsilâtlı, ayrıntılı olan.
Mufazzal: Tafdil olunmuş; üstün

- tutulmuş.
- Mugannî:** Tegannî eden; şarkı, kaside vs. okuyan.
- Muganniye:** Şarkıcı kadın.
- Mugayyebât:** Gayb ile ilgili şeyler; gizli ve görünmez şeyler.
- Muğfil:** İğfâl eden; aldatan.
- Mukaddem:** Takdim edilen, sunulan; önde olan, önden giden; önce gelen, önceki; önce; değerli, üstün.
- Mukaddemâ:** Önceleri, önce, önceden, daha önce.
- Mukârenet:** Yakınlık, ilişki.
- Mukârin:** Bitişik, yakın, berâber olan.
- Mukarreb:** Yakınlaştırılmış; yakın.
- Mukasâr:** Taksir eden; kusur işleyen, hatâ eden; gücü yetmeyip yapamayan.
- Mukâtele:** Savaşma, savaş.
- Mukavvim:** Kıvâma getiren; eğriyi doğrultan, düzelten.
- Mukayyed, mukayyede:** Kayıtlı, izâfî, itibârî; bağlı, bağlanmış, kaydedilmiş; şarta bağlı; mutlak sûrette olmayıp bâzı şeylerle bağlanmış olan (Mutlak zıddı).
- Mukîrr:** İkrar eden; bir şeyi kabul ettiğini, benimsediğini, doğrula dığını söyleyen.
- Mukîm:** İkâmet eden; yerleşen, oturan; yer eden.
- Mukrî, mukrî:** (Kur'an) kırâat eden, okuyan.
- Muktezî:** İktizâ eden; gerektiren.
- Munfasıl, munfasile:** İnfisâl eden; ayrılan, ayrı; bitişik olmayan.
- Mûnis:** Ünsiyet edilen, kendinde ünsiyet bulunan; alışılan.
- Munkabız:** Kabz olunan; sıkılmış, sıkılan; inkibâz hâlinde olan.
- Munkatî:** İnkutâ eden; kesilen, kesilmiş, kesik; arkası gelmeyen; ayrılmış; fâsılâh.
- Munkatî' olmak:** Kesilmek, son bulmak, ayrılmak.
- Muntazır:** İntizâr eden; bekleyen; gözleyen.
- Murâdetmek:** İrâde etmek; dilemek.
- Murâdât:** Muratlar; dilekler, istekler.
- Murâdun-li-gayrihi:** Başkasından dolayı istenilen.
- Murâkîb:** Murâkabe eden; gözeten; kontrol eden.
- Murdâr:** Kirli, pis.
- Mûris:** İrâs eden; getiren, veren, kazandıran; miras bırakan.
- Murassa':** Kıymetli taşlarla bezemiş.
- Musaddık:** Tasdik eden.
- Musâhabet:** Arkadaş olma, arkadaşlıkta bulunma, sohbet etme.
- Musâhib:** Musâhabe eden; birlikte bulunup sohbet arkadaşı olan; arkadaş; pâdisâhların yakınında bulunan.
- Musallâ:** Namazgâh; namaz kılınan yer.
- Musavver:** Tasvir edilmiş; sûret verilmiş.
- Musavverât:** Tasvir olunan şeyler; sûret verilmiş şeyler.
- Musîb:** İsâbet eden, isâbetli.
- Mutâlebât:** Talepte bulunma, isteme; dâvâ.
- Mu'teriza:** Parantez.
- Musîb, musîbe:** İsâbet eden; isâbetli, doğru.
- Muslih:** İslâh eden; iyileştiren, düzelten.
- Mutahhar, mutahhara:** Tathîr edilmiş; temizlenmiş, temiz.
- Mutâvaat:** İtâat etme; baş eğme.
- Mutavassıt:** Tavassut eden; vasatta olan, ortada olan, bir şeyin veya yolun ortalarında bulunan.
- Mu'tekid:** İtikâd eden; inanan; bağlanan; bir kimseye bağlı olan.
- Mu'terif:** İtiraf eden; kendi kusurunu kabullenen.
- Mu'tî:** İtâ eden; veren; bağışta bulunan.
- Mutî', mutîa:** İtaat eden, boyun eğen; bağlı.
- Mutmâin, mutminne:** İtmî'nan bulmuş; tatmin edilmiş; şüphesi kalmamış.
- Mutrib:** Çalgı çalan.
- Muttali':** Vâkıf alan, bilen, haberi

olan; haberli, bilgili.
Muttasîf: İttisâf eden; vasıflanmış, sıfatlanmış.
Muttasîl: İttisâl eden; bitişen, kavuşan; aralıksız.
Muvâcehe: Yüz yüze gelme; karşı, ön.
Muvâfakat: Uyuma, uygunluk; râzi olma.
Muvâfık: Uygun, yerinde.
Muvahhid: Tevhid eden; birleyen; Allâh'ın birliğine inanan.
Muvakkat: Vakitlenmiş; vakit vakit olan; geçici, iğreti, süresiz.
Muvâzabat: Meşgul olma, bir işle dâimî uğraşma.
Muzâaf: İki kat, kat kat, katmerli.
Muzâf: İzâfe olunmuş; âit kılınmış; izâfet yapılmış; bağli, alâkali; katılmış, eklenmiş.
Muzhar: İzhâr edilmiş; açığa çıkarılmış.
Muzhir: İzhar eden; zubûra çıkarana, meydana çıkarana, gösterene, zâhir kılan.
Muzırr: Zarar veren; zararlı, zarara sokan.
Muzlim, muzlime: Zulmetli; karanlık.
Muzmer: İzmâr edilmiş; gizli, gizlenmiş, dışarı vurulmamış.
Mübâhase: Konuşma; bahse girişme; münâkaşa, tartışma.
Mübâşeret: Bizzat bir işe girişme, başlama.
Mübâyaa, mübâyaat: Biatlaşma; biat etme; söyleşme; bir şeyhe mürid olup bağlanma; satın alma.
Mübâyenet: Ayrılık, başkalık; zıtlık.
Mübdi': İbdâ' eden; icat eden, benzersiz ve en güzel şekilde vücûda getiren.
Mübiddel: Tebdil olunmuş; değiştirilmiş.
Mübeyyen: Tebeyyün etmiş; meydana çıkarılmış; açıklanmış.
Mübtenâf: İbtinâ edilen; binâ olunan, kurulan, yapılan; dayanan.
Mücâleset: Birlikte oturma;

berâber bulunma.
Mücâzât: Karşılığını verme; ceza verme.
Mücerreb: Tecrübe edilmiş, denenmiş.
Mücerred, mücerrede: Tecrid edilmiş; soyulmuş; karışık olmayan; soyut; tek, yalnız, ancak.
Mücesssem: Tecessüm etmiş; cisimlenmiş.
Mücid: Çok gayret gösteren, çalışan, sebât eden; ciddi olan.
Müctemî: Cem' olmuş; toplanmış, bir araya gelen.
Müdâfaaten: Müdâfaa, savunma suretiyle; savunarak.
Müdârâ: İdare etmek; yüze karşı iyi davranma, hoşlukla muâmele edip idâre etme.
Müdâhalât: Müdâhaleler; karışmalar.
Müdâvemet: Devâm etme; devâmlilik.
Müddeayât: İddiâ olunmuş şeyler; iddiâlar.
Müdebbir: Tedbir eden, idâre eden, yöneten, çekip çeviren.
Müdevver: Tedvir edilmiş; döndürülmüş; yuvarlak, değirmi.
Müdhik, müdbike: Güldüren, gülünç.
Müdreğ: İdrâk edilen, idrâk olunan, idrâk edilebilen.
Müdeddeb: Te'dib edilmiş; edeblendirilmiş; edebli, terbiyeli.
Müessir, müessire: Te'sir eden; etkileyen.
Müfâhare: Öğünme.
Müfessirân: Müfessirler.
Müfid: İfâde eden, anlatan; mânâli; faydalı.
Müfrit, müfrita: İfrat eden; aşırı giden, sınırı geçen; aşırı.
Müfsid, müfside: İfsâd eden, fesat çıkarana, bozana.
Müheyyâ: Hazır.
Müheyyic: Heyecan veren, coşturana.
Mühezzeb: İslâh edilmiş, düzeltilmiş, temizlenmiş.
Mühimmât: Mühim şeyler; lüzumlu, gerekli şeyler; gerek duy-

ulan şeyler.
Mühlük, mühlük: Helâk eden, helâke sürükleyen.
Mühmel: İhmal olunmuş; bırakılmış, bakılmamış.
Mühr-küşâ: Mühür açan.
Mükâleme: Konuşma.
Mükâşefât: Mükâşefeler.
Mükedder: Bulandırılmış, bulanık; azarlanmış; kederli, üzüntülü.
Mükerrer: Tekrarlanmış.
Mülâkât: Kavuşma; birleşme; görüşme.
Mülâkf olmak: Karşılaşmak, buluşmak, kavuşmak.
Mülâzim: Sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan.
Mülâzımân: Bir yere veyâ bir kimseye bağlı bulunanlar.
Mülemma': Parlak; renk renk, bulaşmış.
Mülevves, mülevvese: Telvîs edilmiş; kirletilmiş, pislenmiş; pis.
Mülhak: İlhak edilmiş, katılmış.
Mültebia: Giyinmiş; başka bir şeyden ayırt edilmez durumda olan, şüpheli, tereddütlü, karışık.
Mültesik: Bitişik, yapışık; birbirine bağlanmış.
Mülûk: Melikler; hükümdârlar.
Mülzem: İlzâm edilmiş; susturulmuş; lüzumlu görülen.
Mümâşâf: Yoldaşık, berâber gitme; göz yumma.
Mümeyyize: Tefrik etme gücü.
Münâdf: Nidâ eden; seslenen; dellâl, müezzîn.
Mün'akia: Akmeden.
Münakkağ: Nakışlanmış; nakışlı, işlemeli.
Münâsebetdâr: Münâsebetli; ilgili.
Münâsib: Uygun, yakışan.
Münâzaa: Çekişme, ağır kavgası.
Münâzara: Münâkaşa, tartışma.
Münâzır: Münâzara eden; münâkaşa eden, tartışan.
Münâzi: Münâzaa eden; kavgâ eden, çekişen.
Münbais: İnbiâs eden; ileri gelen, doğan.
Müncemid, müncemide: İncimâd

eden; donmuş, donan, donuk.
Münceli: Parlayan, parlak; meydana danda olan, âşikâr.
Müacezib: İnezâb eden; cezb olunan, çekilen.
Mündefi': Def edilmiş; savuşturulmuş; atlatılmış, ölenmiş.
Müademic: İçinde bulunan; içinde yerleşmiş bulunan, diğerinde gizlenen.
Münderecât: İçindekiler.
Münderic: (Bir şeyin) içinde yer alan.
Münebbih: Tembih eden; uyaran.
Münevver: Nurlanmış, nurlu, aydınlanmış.
Münevvir: Tenvîr eden; nurlandıran, aydınlatan.
Müâfail, müâfaile: Bir fiilden müteessir olan; bir fiili, bir etkiyi kabul eden; passif; gücenen, güceniş, alınmış.
Münfekk: İufkâk eden; ayrılan, ayrılmış, ayrı.
Münferiden: Yalnız, tek olarak; ayrı ayrı, tek tek.
Münhaair: İnhisâr eden; sınırlanmış; yalnız bir şeye mahsus olan.
Müâff, müñife: Yüksek, ulu, büyük.
Mükâd: İnkıyâd eden; itâat eden, boyun eğen.
Münkalib: İnkilâb eden; dönen, değişen.
Münkasım: Kısımlara ayrılan; bölünen.
Münkatı', munkatı': İnkıtâ' eden; kesilen, kesilmiş; ayrılan, ayrı kalan.
Münker: İnkâr edilmiş, kabul edilmemiş; câiz görülmeyen.
Münkesir: İnkisâr eden; kırılan, kırılmış; kırın, güceniş.
Münkesirü'l-kalb: Kalbi kırık, gönlü kırık, gönlü kırılmış.
Münkeşif: İnkışâf eden; keşf olunan, açılan; görülen.
Münkir: İnkâr eden; kabul etmeyen.
Müatakil: İntikâl eden; geçen; miras kalan; ölen.
Müntefi: Nefy edilen; yok edilen.

- Müntehâ:** Son bulan yer; varılabilen son yer, son, uç.
- Müntehî:** Nihâyet bulan, sona eren, biten; son; bir şeyin nihâyetinde olan, o şeyi tamamlayan.
- Müntezir, münteşire:** İntişâr eden; yayılan, dağılan.
- Münzahir:** Zorla boyun eğip yapan, itâat eden.
- Mürde:** Ölü; cansız.
- Mürg:** Kuş.
- Mürîdân:** Mürîdler.
- Mürsel:** İrsâl olunmuş; gönderilmiş; resûl.
- Mürüvvet:** Mertlik, yiğitlik; cömertlik, iyilik severlik.
- Müsâdîf:** Tesâdüf eden.
- Müsâdîf-i nazar:** Görüşe tesâdüf eden; göze çarpan.
- Musahhar:** Teshîr olunmuş; boyun eğmiş, itâat etmiş; âmâde.
- Musahhariyyet:** Musahhar olma; teshîr olunma; boyun eğme, itâat altında olma.
- Müsebbib:** Sebep olan.
- Müselle:** Teslim edilmiş; kabul olunmuş.
- Müslim:** Müslüman.
- Müstağfir:** İstîğfâr eden.
- Müstağni:** İstîgnâ eden; ihtiyacı olmayan; tok gözlü.
- Müstağrak:** Gark olmuş; dalmış, batmış, gömülmüş, boğulmuş.
- Müstaid:** İstîfadatlı, kabiliyetli olan.
- Müstakarr:** Nihâyette karar edilen yer.
- Müstakîm, müstakîme:** Düz, doğru.
- Müsteân:** Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen.
- Müsteâr:** Âriyet olan; iğreti, ödünç; takma.
- Müstebân:** Meydanda olan, açık, aşîkâr; açık olarak anlaşılın.
- Mütecâb:** Kabul olunmuş.
- Mütedî:** İsteyen, dileyen; dilekçe veren.
- Mütehakk:** İstihkak eden; hak eden, kazanan.
- Müatehlek:** Helâk olmuş, yok olmuş.
- Müstemi:** İşiten, dinleyen.
- Müstenid:** İstinâd eden; dayanan.
- Müstedâb:** Hoş ve güzel bulunan; beğenilmiş, güzel.
- Müsterih:** İstirâhat eden; rahat bulan, gönül rahat, kaygısız.
- Müstevli:** İstîlâ eden, ele geçiren; yayılan, her tarafı kaplayan.
- Müşâreket:** Ortaklık.
- Müşârik:** Ortak.
- Müşârun-ileyhim:** Kendilerine işaret olunan; adı geçenler.
- Müşevveş:** Karışmış, karışık; içi karışmış, içi altüst olmuş; düzensiz.
- Müştâk:** Şiddetle arzu eden, iştîyâk duyan; isteyen, özleyen.
- Müştehâ:** İştihâ duyulan şey; istenilen, arzû edilen.
- Müşteki:** Şikâyet eden.
- Mütâbaat:** İttihâ' etme; tâbi' olma, uyma.
- Mütâlaa:** Okuma, inceleme; düşünce.
- Mütâliin:** Mütâlaa edenler; okuyucular.
- Müteaddid, müteaddide:** Taaddüd eden; çoğalmış; çok, pek çok.
- Müteallikât:** Müteallik olanlar; yakın kimseler, akrabâ.
- Müteallim:** Öğrenen, öğrenci.
- Müteazzir:** Zor, güç.
- Mütebâkî:** Geriye kalan, bâkî kalan; artan.
- Mütebeddil:** Tebeddül eden; değişen, haşka bir hâle giren; kararsız.
- Mütebeyin:** Tebeyün eden, meydana çıkan; anlaşılın.
- Mütecellî:** Tecellî eden.
- Mütecezzi:** Cüz cüz olan; parçalanın, parçalarına ayrılan.
- Mütafavit:** Birbirinden farklı olan, çeşitli olan, çeşitli.
- Mütaferrik, mütaferrika:** Ayrı ayrı olan, ayrılmış; dağınık.
- Mütegaddî:** Tegaddî eden; gidâlanan, beslenen.
- Mütegâyir, mütegâyire:** Birbirinden başka olan, farklı olan.
- Mütehasıl:** Hâsıl olan; meydana

'gelen.
Mütehayyiz: Tahayyüz eden; yer tutan, mekân işgâl eden.
Mütekâbil, mütekâbile: Tekâbüil eden, karşısında olan, karşılık olan.
Mütekaddim, mütekaddime: Te-kaddüm eden, önce gelen, geçen, geçmiş.
Mütekellim: Konuşan.
Mütelevvîn, mütelevvine: Renkten renge giren, renk renk olan, renkli.
Mütenâ'im: Tena'um eden; nîmetlenen, nîmet elde eden.
Mütenâkız: Birbirini nakz edici; çelişen, çelişkili.
Müteneffir: Nefret eden; tiksinen.
Mütenevvi', mütenevvîa: Çeşitlenen; çeşit çeşit olan.
Mütercem: Tercüme edilmiş.
Müteselâilen: Zincirleme olarak; sıra ile, birbiri arkasından.
Mütetâbi'u'l-vürûd: Gelmesi peşpeşe olan, gelişi birbirini tâkip eden.
Mütevakkîf: Tevakkuf eden; bir şeye bağlı olan, ancak o şeyle olabilen.
Mütevâli, mütevâliye: Tevâlf eden; peşpeşe gelen, birbiri ardınca gelen.
Mütevâtîr: Tevâtür yoluyla nakl edilen; pek çok kimse tarafından nakledilip söylenen.
Müteveccih: Teveccüh eden; bir tarafa dönen, yönelen.
Mütezâdd: Birbirine zıt.
Müttakî: İttikâ eden; sakınan, çekinen.
Müttefakun-aleyh: Üzerinde ittifâk edilmiş, anlaşmış.
Müttefik: İttifâk eden; birleşen, anlaşan; hem-fikir olan.
Müttehîd: İttihâd eden; birleşen, birleşmiş; bir olan.
Müvâneâet: Ünsiyet peydâ etme, berâber yaşama.
Müvekkel: Vekil tâyin edilen; vekil olan.
Müvekkil: Vekil tâyin eden; birini

kendine vekil eden.
Müvellidül-humûza: Oksijen.
Müvellidül-mâ: Hidrojen.
Müverrih: Târihçi.
Müvesvîa: Vesvese veren; kuruntucu; kuruntu eden.
Müyesser: Kolaylaştırılmış; kolay gelen; nasip olan.
Müyeaser olmak: Kolay olmak; nasip olmak.
Müzehheb: Altın suyuna batırılmış, yaldızlanmış.
Müzekkir: Zikr ettiren, hatırlatan, andıran; zikreden, hatırlayan.
Müzevvir: Tezvîr eden; yalanı telleyip pullayan; arabozucu.
Müzill: Zillate düşüren, zelif edici.

N

Nâ-bâliğ: Bâliğ olmayan; bülûğa ermemiş.
Nâ-bedîd: Görünmez, belirsiz, kayıp.
Nâ-çâr: Çâresiz; ister istemez; ...zorunda kalmış; zavallı.
Nâ-dân: Bilmeyen, câhil, bilgisiz; kaba, terbiyesiz kut.
Nâdim: Nedâmet duyan; pişman olan.
Nâfe-i müşk: Misk kokusu.
Nâfi: Nefy edici; yok edici.
Nâfi': Hayır ve fayda verici şeyler yaratan, fayda ve menfaat veren.
Nâfi', nâfi'a: Faydalı, yararlı.
Nâgâh: Ansızın.
Nâgehân: Ansızın, birden bire.
Naha: Uğursuzluk.
Nahv, nahiv: Gramer.
Nahvî: Nahiv ile ilgili; gramerci.
Nahvullâh: Allâh'ın nahvî; Allâh'ı bildiren gramer ilmi.
Nâim: Nîmet, cennet.
Nâka: Dişî deve.
Nakâis, nakâyıs: Kusurlar, eksiklikler, ayıplar.
Nakd, nakid: Akçe, mâden para; kalp olmayan gerçek para.
Nakd-i ceyyid: İyi akçe, kalp olmayan para.
Nakdiyyet: Nakd olma; akçelik, akçe olma, gerçek para olma keyfiyeti.

Nakhsa: Eksiklik, kusur, ayıp.
 Nakkâb: Nikâbı, perdeyi kaldıran.
 Nakl: Bir şeyi başka bir yere gö-
 türme; aktarma, geçirme; anlat-
 ma, söyleme; tercüme etme.
 Naks: Noksan olma, noksanlık,
 azalma.
 Nakz: Bozma, kırma; bir sözleşmeyi
 bozma; çelişme.
 Nâm: İsim; ün.
 Nâ-mâ'kulât: Mâkul (akledilebilir)
 olmayan şeyler.
 Nâmdâr: Namlı, ünlü.
 Nâme: Mektup, kitap, mecmûa.
 Nâ-merd: Mert olmayan, alçak; kor-
 kak.
 Nâ-meşrû': Şer'an uygun olmayan.
 Nân: Ekmek.
 Nân-pâre: Ekmek parçası, bir parça
 ekmek; geçinmeye yarayan şey.
 Nâ-pâk: Temiz olmayan; pis, mur-
 dar.
 Nâ-pesend: Beğenilmez.
 Nâ-pesendîde: Beğenilmeyen, mak-
 bul olmayan.
 Nâr: Ateş, cehennem.
 Nâs: İnsanlar, halk.
 Nasâyih, nasâih: Nasihatlar.
 Nasb: Tâyin etme; dikme.
 Nâsih: Nasihat eden.
 Nâsiye, nâsiye: Alın.
 Nâşî: Neş'et eden; ...den ileri gelen,
 dolay, ötürü.
 Nâtık, nâtika: Söyleyen, konuşan;
 idrâk eden, düşünen.
 Nâtika: Düşünüp söyleme gücü;
 düzgün söz söyleme.
 Nâ-ümîd: Ümitsiz.
 Nazar: Bakma, bakış, görüş;
 düşünme, düşünce.
 Nazar-ı tîz: Keskin görüş.
 Nâzenîn: Çok nazlı; nârin, ince
 yapılı.
 Nâzikî: Nâziklik; nezâket; incelik;
 güzellik, zarâfet.
 Nâzil: Nüzûl eden, inen.
 Nazîr: Benzer, misil, eş.
 Necâsât: Necâsetler; pislikler.
 Necâset: Pis olma, pislik.
 Necât: Kurtulma, kurtuluş.
 Neccâr: Marangoz, dülgör.

Nedâmet: Pişmanlık.
 Nef: Menfaat, fayda, yarar.
 Nefâz: Geçme; sözü geçme.
 Nefha: Üfürme; esme; nefes; güzel
 koku.
 Nefir: Bağırışma, çığlık, bağırıp
 çağırma.
 Nefs-i fakr: Fakrın kendisi.
 Nefs-i vâhide: Bir tek nefis.
 Nefy: Sürme, uzaklaştırma; isbâtın
 zıddı; negatif (olumsuz) hâle ge-
 türme; yok etme.
 Neğam-ı kârî: Okuyucunun nağ-
 meleri.
 Nekbet: Tâlihsizlik, bahtsızlık;
 düşkünlük, felâket, musibet.
 Nesak: Tarz, şekil, üslup, yol.
 Nesim: Hafif rûzgâr, rûzgâr.
 Nesren: Nesir olarak, nesir şek-
 linde.
 Neş'et, neş'e: Hâdis olma, meydana
 gelme, var olma, vücûda gelme,
 ortaya çıkma.
 Neşv ü nemâ: Yetişip büyüme,
 sürüp çıkma; yetişme.
 Nezü-billah: Allâh'a sığınırız.
 Nev: Yeni, tâze, körpe.
 Nevâhi: Nehiyler.
 Nevâkıs: Noksanlar, kusurlar, ek-
 siklikler.
 Nevâziş: Okşama, gönül alma, il-
 tifât.
 Nevz: Uyu.
 Nevmd: Ümitsiz, ümidini kaybet-
 miş.
 Nevzâd: Yeni doğmuş.
 Nezîr: Uyarıcı, korkutucu.
 Nezz: Adama, adak.
 Nifâk: Münâfiklik; iki yüzlülük.
 Nigâh: Bakış.
 Nigehbân: Gözcü, bekçi.
 Nihâd: Tabiat, huy, yaratılış.
 Nik: İyi, hoş, güzel, beğenilen.
 Nikâb: Örtü, perde.
 Nik-ahd: (Ezelde) sözleşmesi iyi
 olan; sözünde duran, vefâlî.
 Nik-nâm: İyi nam kazanmış, iyi ün
 sâhibi.
 Nik ü bed: İyi ve kötü.
 Nim: Yarım.
 Nisyân: Unutma.
 Nişâne: İz, âlâmet, belirti.

Niyâz-mend: Niyâz eden; yakaran.
 Nizâ': Münâzaa; çekişme, kavga, münâkaşa.
 Nizâm-pezîr: Nizam bulan; düzene giren.
 Nuhûset: Uğursuzluk.
 Nûr-bahş: Nur verici.
 Nûrun-âlâ-nûr: Nur üzerine nur.
 Nusrat, nuaret: Yardım.
 Nutuk, nutk: Söz söyleme; söz söyleme gücü; söz.
 Nücûm: Necmeler; yıldızlar.
 Nûfûs: Nefisler; canlar; insanlar.
 Nûsah: Nûshalar.
 Ö
 Örf: Âdet, hüküm, gelenek.

P

Pâdişâhî: Pâdişâha âit; pâdişahlık.
 Pâkân: Pâk kimseler, temizler.
 Pâyân: Nihâyet, son, kenar, uç.
 Pâyidâr: Sağlam, devamlı, süreklî.
 Peder: Baba.
 Pejmürde: Eski püskü, dağınık; perişan.
 Penâh: Sığınma, sığınacak yer.
 Perestîş: Tapınma, tapma.
 Perrân: Uçan, uçucu.
 Per, perr: Kanat.
 Per ü bâl: Kanat ve kol.
 Pertev: Işık, nûr.
 Perverde: Beslenmiş; terbiye edilmiş, büyütülmüş, yetiştirilmiş.
 Perverdigâr: Besleyen, terbiye eden, rızıklandırıcı.
 Perverîş: Besleme, beslenme; terbiye etme, yetiştirme; ilerleme.
 Pîr: Yaşlı, ihtiyar; şeyh, pîr.
 Pûlâd-ı hindî: Hind çeliği.
 Pûte: İçinde mâden eritilen tava.
 Put-şiken: Put kırıcı.

R

Rabbenâ: Rabbimiz.
 Râcih: Üstün, önce, ağır basan.
 Racîm: Taşlanmış, lânetlenmiş.
 Racüliyyet, reeüliyyet: Erkek olma, erkeklilik, erlik.
 Radiyallâhu anhüm: Allah onlardan râzî olsun.
 Râgıb: Rağbet eden; isteyen, imre-

nen.

Râh: Yol.
 Rahimehullah: Allah ona rahmet etsin.
 Rahmân: Pek çok merhametli; her şeye rahmet eden; pek çok rahmet sâhibi.
 Rahmetullâhi aleyh: Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.
 Râi: Rû'yet eden; gören.
 Rakâyık, rekâik: Rakik şeyler; in-celikler.
 Rakik, rakika: İnce.
 Raks: Oynama.
 Râyic, râic: Revaçta olan, sürümü olan.
 Râyiha: Koku.
 Râz: Sır.
 Râzık: Rızık veren.
 Razî', razîa: Süt emen çocuk; süt kardeş.
 Reâyâ: Raiyyeler; bir hükümdârın idâresi altında bulunan halk; bütün halk, vatandaşlar.
 Recâ: Ümit; niyâz, temennî.
 Redf, redfe: Kötü, fenâ, bayağı, alçak.
 Ref: Yüceltme, yükseltme; yukarı kaldırma; hükümsüz bırakma, hükümünü kaldırma.
 Refâkat: Refiklik; arkadaşlık.
 Refî', refia: Yüksek, yüce.
 Refik: Refâkat eden; arkadaş.
 Reftâr: Gidiş, yürüyüş, hareket.
 Reh-nümâ: Yol gösterici, yol gösteren.
 Reh-revân: Yola giden, yolcu.
 Rehzen: Yol kesen, yol kesici.
 Reis: Başka., baş.
 Rekâket: Gevşeklik, zayıflık; ke-kemelik, dilde tutukluk.
 Rezk: Yere saplama, dikme, kırma.
 Reml: Bir çeşit falcılık.
 Remz: İşâret, işâretle anlatma; gizli ve kapalı söyleme, imâ, sembol.
 Remzen: İmâ sûretiyle, işâret yoluyla, sembolik olarak.
 Rene: Ağrı, sızı; zahmet, sıkıntı, eziyet.
 Rencide: İncinmiş, kırılmış.
 Rengin: Renkli, parlak; güzel, süslü.

- Revâbit: Râbâtlar; bağlar, münâ-sebetler, ilişkiler.
 Revân olmak: Gitmek.
 Revh: Râhat, gönül rahatlığı; rahmet; canlılık.
 Reviş: Gidiş, yürüyüş; tarz, üslup, yol.
 Revnak: Parlaklık, güzellik, tâzelik, süs.
 Re'y: Görüş, düşünce.
 Reyâhîn: Reyhanlar; fesleğenler.
 Reyhân: Fesleğen.
 Rıdvân: Râzi olma, hoşnutluk; cennette bir melek.
 Rıdvânullâni Teâlâ aleyhim ecmâin: Allâh'ın rızâsi onların üzerine olsun.
 Rıfk: Yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık.
 Rihlet: Göç etme, göç.
 Riyâz: Ravzalar; bahçeler.
 Ruhbâniyet (rehbâniyyet): Râhiplik, keşişlik; evlenmeme ve münzevi yaşama.
 Ruhsat: İzin, müsâade.
 Rûhu'l-ervâh: Ruhların rûhu.
 Rû-siyâh: Siyah yüzü, yüzü kara.
 Rûgen: Aydın, parlak; belli, âşikâr.
 Rûşenâ: Aydın, parlak; belli, meydanda.
 Rûşenâlık: Aydınlık, parlaklık.
 Rûzgâr: Zaman, devir, dünya.
 Rûz-ı elest: Elest günü; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" hitâbının vâkî olduğu an.
 Rûz-i eezâ: Mükâfât ve cezâ günü.
 Rûchan: Üstün olma, üstünlük.
 Rûsvâ, rûsvây: Rezil, itibarsız, bayağı, aşağılık, haysiyetsiz.
 Rûûs: Başlar.
 Rû'yet: Görme, görüş; Allâh'ı görme.
 Rû'yetullâh: Allâh'ın görülmesi.

S

- Sa'b: Zor, güç.
 Sabâvet: Çocukluk.
 Sâbık, sâbıka: Önce olan, önceki; öne geçen, ileride bulunan, geçen; geçmiş.
 Sabî: Çocuk.
 Sâbit, sâbite: Değişmeyen, değişmez; var olan, mevcut; isbât edil-

miş olan.

- Sâcid: Secde eden.
 Sa'd: Kutluluk, uğur.
 Sadakât: Sadakalar.
 Sâdât: Seyyidler; efendiler.
 Sâdır, sâdira: Sudür eden; çıkan, ortaya çıkan.
 Sâfi, sâfiye: Temiz, pâk, arı, saf, hâlis.
 Safır: Işık, ince, güzel ses.
 Sagır, sagire: Küçük, ufak.
 Sâhih, sâhiha: Sıhhatli; gerçek, doğru, sağlam.
 Sâhihü'l-ayâr: Ayarı sıhhatli, ayarı doğru.
 Sâhihü'l-beden: Bedeni, vücûdu sağlam, sıhhatli olan.
 Sâhir: Sihirbaz.
 Sâhirân: Sihirbazlar.
 Sahv: Uyanıklık, ayık olma, şuûruna sâhip olma.
 Sâika: Sebep.
 Saîd: Saâdet sâhibi, âhiret saâdetine ermiş kimse; Allah'ında makbul olan, ebedî kurtuluşa ermiş olan.
 Sâik, sâika: Sevkeden, yönlendiren; sebep, gerek; sürükleyen.
 Sâil: Suâl eden; soran; isteyen; dilenen, duâ eden.
 Sâir, sâire: Diğer, öteki.
 Sâk: Ağaç gövdesi, ağacın dalı budağı.
 Sâkit: Düşen; hüküm ve itbardan düşen, hükümsüz; düşük.
 Sakil: Ağır; sıkıntı veren, can sıkı, çirkin, kaba.
 Sâkin, sâkine: Oturan, mukim; hareketsiz olan; hareketsiz, sessiz.
 Sâkit: Susan, sessiz.
 Salâh: Düzelme, iyileşme, iyilik; rahathık, barış.
 Salâhu'l-hak ve'd-dîn: Hakkın ve dinin salâhi.
 Sâlâr: Başbuğ, kumandan, baş, en büyük âmir.
 Salavât: Salâtlar, duâlar; namazlar.
 Salavâtullâhi aleyh: "Allâh'ın salâtı onun üzerine olsun"
 Sâlih, sâliha: Elverişli, uygun, iyi;

dinen makbûl, iyi, yararlı.
Sâlikîn: Sâlikler; tarikate sülûk edenler.
Samim: İç, öz, asıl, merkez.
Sanâdîd: Başkanlar, ileri gelenler, büyükler.
Sanâiyî: San'atlar, zanaatlar.
Savâb: Doğruluk, dürüstlük; doğru, dürüst.
Savt: Ses.
Sa'y: Çalışma, gayret; koşma, yürüme.
Sayd: Av; avlama, avlanma.
Sâye: Gölge.
Sayyâd: Avcı.
Sebülullah: Allah yolu.
Sebkat: Öne geçme, geçme, ilerleme, ileride olma.
Sebk etmek: Geçmek.
Sedâd: Doğruluk, hatâsızlık.
Sedd, **âed**: Kapama, tıkama; engel olma; engel, mânia, perde.
Sehhâr: Büyücü, büyüleyici.
Sekînet: Karar, sâkinlik, dinlenme; rahatlık, gönül rahatlığı.
Sekir, **sekr**: Sarhoşluk.
Selâtin: Sultanlar.
Sem': İşitme, dinleme, kulak verme; işitme duygusu.
Semerât: Meyveler.
Semere: Meyve.
Semûm: Sam yeli, sıcak rüzgâr; zehirli Şey.
Senâ: Övme; takdir etme, beğenme.
Senî, **acniyy**, **seniyye**: Yüksek, yüce.
Ser: Baş.
Ser-be-aer: Başbaşa, baştan başa.
Ser-gerdân: Başı dönen, sersem, Şaşkın; perişân.
Serheng: Çavuş, kavas, yasaķçı.
Serî, **serîa**: Sür'atli; çabuk.
Serian: Sür'atli bir Şekilde, çabucak.
Sermedî, **sermediyye**: Dâimî, sürekli.
Ser-mest: Sarhoş.
Ser-rişte: İpucu, tutamak.
Setr: Örtme, perdeleme.
Setr-i uyûb: Ayıpları örtme.
Seyf: Kılıç.
Seyf-ale'l-Hak: Hakk'a karşı

çekilmiş kılıç.
Seyfeddîa: Dinin kılınıcı.
Seyyie: Kötülük, fenâlık.
Sıbyân: Çocuklar.
Sıdk: Doğruluk.
Sıfat: Nitelik.
Sıfât: Sıfatlar; nitelikler.
Sıfâtullah: Allâh'ın sıfatları.
Siyânet: Koruma.
Siyt: İyi olarak anılma; meşhur olma, ün.
Sigâr-ı sinn: Yaş küçüklüğü.
Sihan: Kalınlık, içi boş Şeylerin çapı.
Sım-ber: Gümüş göğüslü.
Siret: Bir kimsenin iç hâli, ahlâkı.
Sitâyiş: Övme.
Sitemger: Zulmeden, haksızlık eden; sitemci.
Siyâk-ı beyân: İfâdenin geliş Şekli.
Siyâset: Terbiye etme, yönetme, idâre etme; ölüm cezası verme.
Subh-ı seffid: Beyaz sabah vakti.
Sudûr: Sâdir olma; çıkma, meydana gelme; sadırlar, göğüsler.
Sûhte: Yanmış, yanık; softa, medrese talbesi.
Sû-i karîn: Yakınının kötülüğü, yakın arkadaş kötülüğü, fenâlığı.
Sulehâ: Sâlih kimseler.
Sultânü'l-enbiyâ: Nebilerin sultânı.
Sûr: Duğün, ziyâret, Şenlik.
Sûretâ: Görünüşte, sûret itibâriyle, zâhiren.
Sûret-bin: Sûreti görücü; sâdece dış sûreti gören.
Sûret-i teşviye: Uzlaşma Şekli.
Sûret-pezir: Sûret kabul eden; sûret kazanan.
Sûrf, **sûriyye**: Sûrete âit, görünüşe âit; Şekli, maddî.
Sûzân: Yanan, yakıcı.
Sûziş: Yanma, yakınma, yürek yanığı.
Sühûlet: Kolaylık; yavaşlık, nazik muâmele; elverişlilik.
Sûrh: Kırmızı, kırmızı mürekkep; kırmızı mürekkeple yazılmış konu ve bölüm haşlığı.

Sütûn-ı hannâne: Ses çıkaran, inleyen, özleyen direk.

Ş

Şâdî: Sevinçli olma, memnûniyet, gönül hoşluğu.

Şâd olmak: Memnun olmak, sevinmek.

Şâhî: Şâha, hükümdâra âit, şâha mensup, şâh ile ilgili.

Şâhid-bâz: Güzel oynatan, güzelle oynayan; sevgili ile oynaşan.

Şahne (Şihne): İnzibat me'mûru, emniyet me'mûru.

Şâkî: "Sâid'in zıddı, bedbaht; Allah indinde makbûl olmayan, ebedî kurtuluştan mahrum olan.

Şâkird: Talebe, çırak, yamak.

Şakk etmek: Yarmak, ikiye ayırmak.

Şârik, şârika: Doğan; parlayan, parlak.

Şâtîr: Neş'eli, keyifli, şen.

Şâyân: Yakışır, değer.

Şeb: Gece.

Şedîd, şedîde: Şiddetli; sert, katı, sıkı.

Şedîdû'l-ı-kâb: Cezalandırması şiddetli olan.

Şehâdî: Şehâdet âlemine âit.

Şehvât: Şehvetler; arzular, aşırı istekler.

Şekk: Şüphe, tereddüt, zan.

Şem': Mum, balmumu, çerâğ.

Şem'a: Mumlu fitil.

Şemm: Koklama, koku alma.

Şems: Güneş.

Şerâre: Kıvılcım.

Şeref-sudûr etmek: Şerefle sâdur olan, ortaya gelen.

Şer'-i müteşerra': Vaz' edilmiş şeriat, kânunlaşmış kânun.

Şermende: Utanmış, mahcûb.

Şerr: Kötülük, fenâlık, kötü iş.

Şerli: Kötü, hayırsız.

Şevket: Büyüklük, heybet.

Şeyâtîn: Şeytanlar.

Şeyâtîn-i racim: Taşlanmış, lânetlenmiş şeytanlar.

Şeyhu'l-meşâyih: Şeyhlerin şeyhi.

Şigref: Güzel ve latîf; iri, kalın; iyi ve yakışıklı; ulu ve muhteşem;

şasıllacak şey.

Şihâb: Alev, ateş parçası, kıvılcım; akan yıldız.

Şihâbî, şihâbiyye: Kıvılcım ile ilgili; akan yıldız ile ilgili.

Şikâr: Av; avlanma; avlanan hayvan.

Şikem-hâr: İşkembe yiyen; obur; boğaz tokluğuna hizmet eden hizmetçi.

Şiken: Kıran, kırıcı.

Şimşîr-i hindî: Hint kılıcı.

Şinfd: İştme.

Şîr: Süt; arslan.

Şîr-i garrâ: Parlak, güzel, şatafatlı bir şiir.

Şîrîn-mâder-zâd: Anadan doğma tatlı.

Şitâ: Kış.

Şive: Nâz, edâ; tarz, tavır.

Şöhret-gîr-i âfâk: Bütün âlemde şöhreti olan.

Şuâ': Bir ışık kaynağından yayılan tel tel ışıklar; ışın.

Şuâ'-ı âfitâb: Güneş ışını.

Şûr: Tuzlu; kekremesi; şamata, gü-rültü.

Şurrâb: Şârihler.

Şurû': Başlama.

Şürb-i hamr: Şarap içme.

Şürûk: Güneşin doğması.

Şürûr: Şerler.

T

Taacüb: Şaşma, hayret etme.

Taaffûn: Çürüyüp kokma.

Taakkul: Akıl erdirme; düşünme; hatırlama.

Taalluk: Alâkası olma; ilgi, ilişik.

Taâm: Yemek.

Taaşşuk: Âşık olma.

Tâât: Tâatler; itâat etmeler; ibâdetler.

Tâb: Güç, kuvvet, tâkat; ışık, parlaklık; harâret.

Tab': Tabiat, yaratılış, huy.

Tabakât: Tabakalar.

Tab'an: Tabiat itibâriyle.

Tâbân: Işıkh, parlak.

Tabâyi': Tab'lar; tabiatlar, (dört) tabiat.

Tâbi': Uyan, boyun eğen, bağlı ka-
lan, birinin emri altında bulu-
nan.

Talûb: Doktor.

Tabîf, tabîyye: Tabiata mensup,
tabiatla ilgili.

Tâbiş: Parlayış, parıldayış.

Tabl: Davul.

Ta'cîl: Acele ettirme, öne aldırma,
çabuklaştırma.

Tâcir: Tüccâr.

Ta'cîn: Hamur yapma, yoğurma,
hamur hâline getirme.

Ta'dâd: Sayma.

Tafzîl (tafzîl): Daha faziletli added-
me; üstün tutma, üstünlük ver-
me.

Tafâsîl: Tafsil itibâriyle, tafsîli
olarak, mufassal olarak, teferru-
atlı olarak.

Tağayyür: Başkalaşma, değişme.

Tağayyür: Başkalaşma, değişme.

Tâğf: Tuğyân eden; âsi, azgın.

Tağlîl: Yanılma, yanlışını çıkart-
ma.

Tâgût: Kayıptan haber veren büyü-
cü; şeytan; put.

Tahallûf: Geride kalma, arkada
kalma; uygun gelmeme; değişik
olma, başka türlü olma.

Tahâret: Temizlik.

Taharrî: Arama, araştırma,
araştırılma.

Tahattur: Hatırlama.

Tahayyür: Hayrete düşme, hay-
ranlık.

Tâhir, tâhire: Temiz.

Tahiyyât: Selâmlar.

Tahkîkan: Gerçekten.

Tablîs: Kurtarma.

Tahrîf: Değiştirme, bozma.

Tahrîk: Hareket ettirme.

Tahrîs: Hırslandırma.

Tahsîl: Hâsil etme, ele geçirme,
elde etme; öğrenme.

Tahsîn: Güzelleştirme; güzel bul-
ma, takdir etme.

Tahsînen: Güzel bulup takdir ede-
rek; beğenerek.

Tahvîf: Korkutma.

Tâife: (Bir mesleğe mensup) toplu-
luk.

Tâin, tâine: Ayıplayan, kusur gö-
ren; iftira eden.

Takarrüb: Yaklaşma, yanaşma,
yakınlık, yakınlaşma.

Takâzâ: Taleb, istek.

Takbîh: Kabîh görme; kötüleme.

Takbil: Öpme.

Takdîs: Mukaddes kılma; temiz ve
âri kılma; Cenâb-ı Hakk'ı zâtına
lâyık olmayan şeylerden tenzih
etme.

Takrîr: Anlatma, anlatış; yerleş-
tirme; sağlamlaştırma.

Takaşr: Bir şeyi eksik veya kusurlu
yapma, bir şeyi yapabilecekken
yapmama; kusur etme; kusur,
suç; kısaltma.

Tâli': Tulû' eden, doğan; tâlih,
kısmet; kader, baht.

Tâlib: İsteyen, talep eden; mürid,
talebe.

Ta'lik: İliştirme, bağlama, asma,
takma, tesbit etme.

Ta'lim: Bildirme; öğretme, ilim
verme.

Tama': Tamah; doymazlık, aç gözlü-
lük.

Ta'mik: Derinleştirme; esâsına var-
acak şekilde inceleme.

Tâmm, tâmm: Eksiksiz, nok-
sansız, tam, bütün; uygun, mü-
kemmel.

Tâmmu'l-hilka: Hilkatî tam; ya-
ratılışı tam ve mükemmel olan.

Ta'n: Ayıplama.

Tarab: Şevinçlilik; şenlik; coşkun-
luk.

Târâc: Yağma, talan; yağma etme.

Tard: Kovma, sürme, uzaklaştırma.

Tarîk: Yol.

Tarrâr: Yankesici.

Tasaddur: Baş köşeye oturma, en
başta oturma.

Tasallut: Musallat olma; satışma;
hüküm ve tasarrufu altına alma.

Tasarruf: İdâre etme, kullanma;
sâhip ve mâlik olma.

Tasavvur-pezîr: Tasavvur kabul
eden; tasavvur edilebilir.

Tashih: Düzeltme.
Tashihât: Tashihler; düzeltmeler.
Tasnî: Yapma; uydurma, yakıştırma.
Tasnîfât: Tasnifler; tasnif edilmiş eserler.
Tatbîk: Uydurma, yakıştırma; karşılaştırma, mukâbele, mukâyese; uygulama.
Ta'til: Durdurma, faaliyetten alıkoyma; muattal kılma, nefyetme, yok sayma; Allah'ın sıfatlarını nefyetme.
Tatvîl: Uzatma.
Tatyîb: Hoşnut etme, gönlünü alma, iyi davranma.
Tatyîb-i bâtır: Gönlünü alma.
Tayyib, tayyibe: Güzel, iyi, hoş, faziletli, temiz.
Tayyibât: Tayyibler; iyi ve hoş şeyler; tertemiz kadınlar.
Tavazzuh: Vuzûh kazanma, vâzih olma; açıklanma.
Tavil: Uzun.
Tavile: Ahır, tavla.
Tazarru': Tevâzû ile yalvarma.
Tâziyâne: Kırbaç, kamçı; mecâzen: Sebep.
Ta'ziye: Baş sağlığı dileme.
Tebahhurât: Buharlaşmalar.
Tebâud: Baîd olma, uzaklaşma.
Tebdil: Değiştirme, başka bir hâle koyma.
Tebean: Tâbi olarak, uyarak.
Tebeddül: Değişme, başka bir hâle girme.
Tebevîl: İşeme.
Tebşîr: Müjdeleme.
Tecâvüz: Ötesine geçme, aşma; ileri gitme.
Tecemmül: Güzelleşme; süslenme, süs.
Tecrîm: Suçlama, cezâlandırma.
Tecrûbeten (tecrîbeten): Tecrûbe ederek, sınavarak.
Te'vîf: Oyma, oyuk hâle koyma; oyuk yer, boşluk, içi boş olma.
Tecvîz: Câiz görme, cevâz verme; mümkün görme.
Te'dib: Edeblendirme, terbiye etme.
Tedric: Dereceleme; derece derece

ilerleme, ilerletme; azar azar hareket etme.
Tedris: Ders verme.
Tedvîr: Döndürme, çevirme; değirmi, yuvarlak şekle sokma.
Teemmül: Etraflıca düşünme.
Tefahhus: Araştırma, soruşturma, inceleme.
Tefâhür: Öğünme.
Tefâsil: Tafsiller.
Tefâvüt: Farklı olma, değişik olma; fark, farklılık.
Teferrüc: Açılma, ferahlama; gezintiye çıkma, gezinti.
Tefessüh: Çürüme, kokuşma.
Tefevvuk: Fevkinde olma; üstün gelme, üstün olma.
Tefhîm (tefhîm): Büyük sayma, ululama, tâzim etme.
Tefrîk: Ayırma, seçme; farklı kılma, farklı olma; "fark" ve "tefrika" hâline koyma.
Tefrika: Farklı olma, fark; ayrılık; ayrılma; ikilik, çokluk; "Cem" ve "cem'iyyet" mukâbili.
Tegannî: (Mûsîkî eseri) okuma, söyleme.
Tehî: Boş, boşuna.
Te'hîr: Geriye bırakma, sonraya bırakma, geciktirme, gecikme.
Tehlîl: "Lâ ilâhe illallâh" deme, kelime-i tevhîdi söyleme.
Tehzîb: İslâh etme, düzeltme, temizleme.
Tekallüb: Başka bir kalıba girme; değişme; dönme, çevrilme.
Tekârir: Takrîrler; anlatmalar, yazılı bildirmeler.
Tekebbür: Kibirlenme; büyükleme.
Tekeffül: Kefil olma.
Tekellüm: Konuşma.
Teklîf: Mükellef kılma; yapılmasını isteme.
Tekrîr: Tekrâr etme, tekrarlama.
Teksîr: Kesir kılma; çoğaltma.
Tekvîn: Vücûda getirme; var etme.
Telakkî: Alma, kabul etme; öğrenme.

Telbîs: Süreti haktan görünüp aldatma, hile yapma, şüpheye sürükleme, karıştırma; bir şeyi olduğundan başka gösterme.

Telebûs: Giyme, giyinme.

Telef: Yok etme, öldürme; boş yere harcama.

Televvün: Renkten renge girme, renk değiştirme; kararsızlık; temkîn hâlinin zıddı.

Te'lîf: Uzlaştırma, bağdaştırma; barıştırma, toplama; eser meydana getirme.

Telkîn: Söz söyleyip anlatmak, öğretmek.

Temâşâ-ger: Temâşâ eden; seyirci.

Temelluk: Yaltaklanma.

Temevvücât: Temevvücler; dalgalanmalar.

Temyîz: Ayırma, tefrik etme, ayrılma.

Ten: İnsan vücûdu, gövde, beden.

Tenâkus: Azalma, eksilme.

Tenâkür: Birbirine yabancı olma, birbirini tanımama.

Tenâsur: Yardımlaşma.

Tenâsül-gâh: Ureme yeri.

Tena'um: Nimetlenme; nimet içinde yaşama.

Ten-dürüst: Sağlam vücutlu, sağlam.

Tenkîs: Azaltma; çıkarma.

Terakkî: Yükselme; ilerleme.

Terhiye-kerde: Terbiyesi altında hulanmış, terbiye edilmiş.

Tercih-i bilâ-müreccah: Kendisine tercih edilen olmaksızın tercih etme; sebepsiz tercih, sebepsiz üstün tutma.

Tereddüd-âميز: Tereddüdle karışık; tereddütlü; kararsız, kararsızlık veren.

Terehhüb: Râhib olma, ruhbanlık.

Tersân: Korkan, korkak.

Ter ü tâze: Yaş ve tâze.

Tesâñif: Tasñif edilen eserler, kitaplar.

Tesbîh: Allâh'ı irkân âlemine âit niteliklerden tenzih ve takdîs etme; "Sübhanallâh" deme.

Tesbîhât: Tesbihler.

Tesettür: Örtünme, gizlenme.

Tese'ül: İsterme, dileme, dilenme.

Teshîl: Kolaylaştırma.

Te'sîrât: Te'sirler.

Teslimât: Teslimler; selâm vermeler; selâmet dileyerek duâ etmeler.

Tesviye: Düzleme, düzeltme; ödeme; neticeye bağlama.

Teşdid: Şiddetlendirme, şiddet ve kuvvet verme; artırma.

Teşevvüs: Karmakarışık ve dağınık olma, karışıklık.

Teşñf: Ayıplama, kusur bulma.

Teşviş: Karıştırma, bulandırma; karışıklık, iç karışıklık.

Teşvişât: Teşvişler.

Tezebbû: İnceleme, araştırma, bilgi edinme.

Tevâbi': Tâbi' olanlar; bir merkeze bağlı olanlar; peykler, uydular.

Tevahhuş: Yalnızlıktan ileri gelen korkma, ürkme, korku.

Tevakkf: Sakınma, çekinme, korunma.

Tevakku': Bekleme, umma, arzú etme.

Tevakkuf: Durma, bekleme; bağlı olma; bir konuda hüküm ve kanaatini belirtme.

Tevâtür: Pek çok kimse tarafından rivâyet edilme.

Tevbih: Tekdir, azarlama.

Tevdi: Emânet etme.

Teveccüh: Çevrilme, yönelme, doğrulma; güler yüz ve yakınlık gösterme.

Tevehhümât: Tevehhümler; vehm etmeler; var zannetmeler.

Tevehhüm: Vehm etme; vsr zannetme.

Tevellüd: Doğma.

Tevfik: Muvâfik ve mutâbık hâle getirme, uydurma; Allâh'ın muvaffak kılması; ilâhî yardım ve hidâyet.

Te'vil: Sözü çevirme, söze ayrı bir mânâ verme; yorumlama.

Tevlîd: Doğurma; meydana getirme.

Teyakkuz: Uyanıklık, dikkatlilik.

Tezâyüd: Ziyâdeleşme; artma, çoğalma.

Tezehhüd: Dünyâdan yüz çevirme; zâhidlik etme; ibâdet etme.
Tezekkür: Hatırlama.
Tezellül: Kendini hor ve hakir gösterme, alçalma, küçülme.
Tezeyyüd: Artırmaya, çoğaltmaya gayret etmek.
Tezeyyün: Süslenme; süs.
Tezkîr: Hatırlatma.
Tezvîr: Yalan karıştırma; hîle ve yalan kullanma; yalan dolan; kovuculuk yapma, arabozculuk yapma.
Tezyîd: Ziyâdeleştirme, artırma.
Tezyîn: Süsleme.
Tilmîz: Talebe.
Timâr: Yara bakımı, tedâvî; bakım.
Tiryâk: Panzehir.
Tiz: Keskin; sık; tez, çabuk.
Tiz-fehm: Anlayışı sür'atli; çabuk anlayan.
Tufeyl: Dalkavuk.
Tufûliyet: Çocukluk, küçüklük.
Tuhme: Mide dolgunluğu, hazimsizlik.
Tûl: Uzunluk, boy; boylam.
Tulû': Doğma, doğuş.
Tu'm: Tad, çeşni; yiyecek, azık.
Turuk: Tarikler, tarikatler; yollar.
Tûtî: Dudu kuşu; papağan cinsinden bir kuş.

U
Ubûdiyyet: Kulluk.
Ubûr: Geçme; diğer tarafa geçme.
Ufûl: Batma, kaybolma, görünmez olma; ölmek.
Ubuvvet: Kardeşlik; dostluk.
Ukde: Dügüm; zor ve karışık iş; iç sıkıntısı.
Ukûbet: Cezâlandırma, cezâ.
Ukûl: Akıllar.
Ulemâ: Âlimler.
Ulûhiyyet: İlâhîlik, tanrılık.
Ulûm: İlimler.
Ulûvv: Yükseklik, yücelik.
Umrân: Mâmurluk; bayındır olma; şehir.
Umûr: İşler.
Urefâ: Arifler.
Urâe: Yukarı çıkmak, yükselme, mi-

rac.

Ustr: Zorluk, güçlük.
Usturlâb: Yıldızların arza nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan âlet.

Ü

Üftâde: Düşkün, biçâre; âşık.
Ülû'l-emr: Emr sâhibi.
Ümerâ: Emirler; beyler, devleti yönetenler.
Ümîd-vâr: Ümitli.
Ümmî: Benim annem.
Ünvân: Başlık; isim.
Üserâ: Esirler.

V

Vâcibetü's-sübût: Sübûtu vâcib olan; sâbit olması zarûrî olan.
Va'd-i imdâd: İmdâd etmeye söz verme; yardım etme vaadi.
Vâfi, vâfiye: Yeterli, elverişli, tam.
Vâhid, vâhîde: Bir.
Vakfiyyet: Vakıf olma.
Vâkı, vâkıa: Vukû bulan; meydana gelen.
Vâkıa: Gerçi, her ne kadar; gerçekten.
Vâlide: Anne.
Vallâhu a'lem: Ve Allah en iyi bilir.
Vârid, vâride: Vürûd eden; gelen, erişen.
Vasat: Orta.
Vâsılân: Vâsıllar; erenler, ermişler.
Vâsılîn: Vâsıllar; erenler, ermişler.
Vâsi': Geniş, bol.
Vasf: Bir ölünün vasiyyetini yerine getirmeye memur olan kimse; bir yetimin veyâ zayıf, hasta bir kimsenin malını idâre eden kimse.
Vaz': Koyma, konuluş; durum, vaziyet, duruş, tavır.
Vaz'-ı yed: El koyma.
Vaz' etmek: Koymak.
Vâzî': Vaz' eden; koyan.
Vâzih, vâziha: Açık, âşikâr.
Veca': Ağrı, acı.
Vech, vecih: Yüz; sûret, şekil, cephe, yön.
Vefk: Uyuma, uygun gelme, uygun-

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

V

luk.
 Vehle-i ulâ: İlk anda, ilk önce.
 Veled: Çocuk.
 Velev: Olsa da, bile, hattâ, ister, isterse.
 Veliyy-i ni'met: Nimet sâhibi; nimet verip besleyen.
 Velvele: Gürültü, patırtı.
 Verâ: Öte, geri, arka.
 Vesâit: Vâsitalar.
 Veef', veafa: Geniş, bol.
 Veavâs: Vesvese veren; şeytan.
 Vezn: Tartma.
 Vird: Tarikat ehlinin belirli zamanlarda okudukları duâ.
 Vukûât: Vâki' olan şeyer; olanlar, olup biten şeyler.
 Vukûf: Durma, kalma; anlama, bilgi, bilme, vâkıf olma; haberli olma.
 Vuhûg: Vahşî hayvanlar.
 Vuâul: Vuslat; ulaşma, varma, erişme, yetişme.
 Vuzû': Abdest.
 Vücûd-pezir olmak: Varlık bulmak, varlık kazanmak, varlık kabul etmek; meydana gelmek.
 Vüa': Güç, kuvvet; bolluk, genişlik.
 Vüs'at: Genişlik.
 Vüzerâ: Vezirler.

Y
 Yâd-ı âhîret: Âhîreti anma.
 Yakaza: Uyanıklık, uyanık olma.
 Yakîn: Kat'i, kesin ve şüphesiz bilgi; kesinlik, kat'iyyet.
 Yakînen: Kat'i sûrette; kesin ve şüphesiz olarak, kesin bir bilgi hâlinde.
 Yârî: Dostluk.
 Yâr-şinâhîk: Dostluk.
 Yâver: Yardımcı.
 Yecûz, lâ-yecûz: Câiz olur, câiz olmaz.
 Yed: El.
 Yed-i tulâ sâhibi: Çok geniş bilgisi olan.
 Yegânegf: Bir olma; teklik, biriciklik.
 Yektâ: Tek, eşsiz, benzersiz.
 Yemm: Deniz.
 Yevm: Gün.

Yevmen-fe-yevmen: Günden güne.
 Yuhyf ve yûmit: Diriltir ve öldürür.

Z

Zabt: Tutma, yakalama; kaydetme, not etme.
 Zâcir: Önleyen, yasaklayan; zorlayan, zorla yaptıran.
 Zâd u zahîre: Azık ve yiyecek.
 Za'f: Zayıflık, âcizlik.
 Zâhid: Dünyâdan yüz çeviren, dünyâyâ râğbet etmeyen.
 Zahîr: Yardımcı, arka çıkan, destek olan.
 Zâhir-bîn: Zâhiri, dışı gören.
 Zâhîren: Zâhirde; dış görünüşte.
 Zâhir-ter: Daha zâhir; daha âşikâr.
 Zahr: Sırt; arka.
 Zâid, zâide: Ziyâde olan; eklenen, artan; lüzumsuz, fazla; matematika: artı.
 Zâil, zâile: Zevâl bulan; geçip giden, kaybolan, yok olan.
 Zâir: Ziyâret eden, ziyâretçi.
 Zâkir: Zikr eden; anan, hatırlayan.
 Zalûm: Çok zalim olan.
 Zamîr: İnsanın gizli düşüncesi, sakladığı sır.
 Zarar-dide: Zarar görmüş; zarâra uğramış.
 Zarfıyyet: Zarf olma; zarf gibi içine alma.
 Zârî: Ağlayıp sızlama.
 Zâyi' etmek: Kaybetmek.
 Zebân: Dil, lisân.
 Zebûnkûş: Kendinden zayıfa gücü yeten ve yüklenen, düşkünü ve zayıfı ezen.
 Zecr: Önleme, yasaklama; zorlama, sıkıştırma.
 Zekâvet: Zekîlik, çabuk anlama.
 Zelîl: Hor, hakir, alçak, aşağılanmış.
 Zelle: Küçük hatâ ve günah; sürçme.
 Zemîm, zemîme: Kötülenen, beğenilmeyen; kötü.
 Zemm: Kötüleme.
 Zer: Altın.
 Zerrât: Zerreler.
 Zerrîn: Altından yapılmış, altın.

Zevât: Zatlar.
Zevce: Kadın eş.
Zevîl-ihtirâm: Saygı sâhipleri.
Zılâl: Ziller, gölgeler.
Zill: Gölge.
Zımn: İç taraf, iç; dolayısıyla anlatılmak istenen; gizli maksat.
Zî: Sâhip.
Zî-rûh: Ruh sâhibi; canlı.
Zî-şân: Şeref sâhibi, şerefli.
Zîbâ: Güzel.
Zinde: Diri, canlı; dinç, sağlam.
Zindegânf: Hayat, yaşama, yaşayış.
Ziyâ: Işık.
Ziyâ-pâş: Ziyâ, ılık saçan.

Zulmânî: Zulmete, karanlığa mensup, zulmetle ilgili.
Zulmet: Karanlık.
Zulumât: Zulmetler; karanlıklar.
Zu'm: Zannetme, zan; yanlış kanaat.
Zunûn: Zanlar.
Zücâc: Sırça, cam.
Zühd: Dünyâdan yüz çevirme, dünyâya râğbet etmeme.
Zünnâr: Papazların hellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak.
Zürriyyât: Zürriyetler; nesiller.

ÂYET-İ KERİMELER İNDEKSİ

Sûre isimlerinden sonra ilk numaralar sûre sıra numarasını, ikinciler âyet numaralarını, üç noktadan sonraki numaralar kitapta âyetlerin geçtiği sahife numaralarını gösterir.

- Ahzâb, 33/72 ...17,170.
 Âl-i İmrân, 3/14 ...12.
 Âl-i İmrân, 3/27...7.
 Âl-i İmrân, 3/40 ...65.
 Âl-i İmrân, 3/49 ...239
 Âl-i İmrân, 3/97 ...202.
 Âl-i İmrân, 3/106...227.
 Âl-i İmrân, 3/134 ...210.
 Âmme, 78/40 ...33.
 Ankebût, 29/25247
 Arâf, 7/50 ...67, 209.
 Arâf, 7/54 ...224, 225.
 Arâf, 7/143 ...35.
 Arâf, 7/158...185.
 Arâf, 7/168 ...165.
 Arâf, 7/172 ...66
 Bakara, 2/7 ...27, 126.
 Bakara, 2/10 ...121.
 Bakara, 2/14 ...200.
 Bakara, 2/25 ...33.
 Bakara, 2/30 ...84, 183.
 Bakara, 2/38 ...227.
 Bakara, 2/88 ...27.
 Bakara, 2/115 ...21.
 Bakara, 2/124 ...149.
 Bakara, 2/125 ...149.
 Bakara, 2/156 ...59.
 Bakara, 2/179 ...163.
 Bakara, 2/195 ...163.
 Bakara, 2/216 ...90.
 Bakara, 2/245 ...107.
 Bakara, 2/249 ...116.
 Bakara, 2/255 ...124.
 Bakara, 2/257 ...33.
 Bakara, 2/258 ...174, 185, 186.
 Bakara, 2/269 ...222.
 Enâm, 6/1 ...138.
 Enâm, 6/11 ...196.
 Enâm, 6/43 ...137.
 Enâm, 6/116 ...223.
 Enbiyâ, 21/30 ...145.
 Enfâl, 8/17...192.
 Enfâl, 8/24...147.
 Enfâl, 8/70 ...6.
 Fâtur, 35/19-21 ...152.
 Feqr, 89/29-30 ...209.
 Feth, 48/1 ...213.
 Feth, 48/2 ...213, 214, 215.
 Feth, 48/3 ...214, 215.
 Feth, 48/4 ...53, 215, 216.
 Feth, 48/8 ...216.
 Feth, 48/9 ...216.
 Feth, 48/10 ...216.
 Feth, 48/26 ...217.
 Feth, 48/27 ...94.
 Feth, 48/29 ...103.
 Furkân, 25/44 ...223.
 Furkân, 25/70 ...121.
 Fussilet, 41/6 ...227.
 Fussilet, 41/21 ...100.
 Fussilet, 41/44 ...188.
 Fussilet, 41/46 ...183.
 Gâşiye, 88/17 ...121.
 Hadid, 57/18 ...204.
 Hicr, 15/9 ...105.
 Hicr, 15/21 ...29, 30, 32, 58, 59.
 Hüd, 11/56253
 İbrâhîm, 14/7 ...221.
 İbrâhîm, 14/9 ...112.
 İhlâs, 112/1 ...203.
 İhlâs, 112/3 ...155.
 İnşikâk, 84/1 ...177.
 İnşikâk, 84/19-20 ...21.
 İnşirâh, 94/1 ...104.
 İsrâ, 17/44 ...45, 86, 87, 187.
 İsrâ, 17/70 ...13, 17.
 İsrâ, 17/81 ...118.
 İsrâ, 17/85 ...208, 225.
 Kadr, 97/3...52.
 Kâf, 50/2 ...202.
 Kâf, 50/6 ...192.
 Kalem, 68/4 ...53, 81.
 Kalem, 68/10 ...126.
 Kalem, 68/11-12 ...126.
 Kalem, 68/16 ...122, 171.
 Kasas, 28/88...15, 226.
 Kehf, 18/109 ...77.
 Kehf, 18/110 ...124, 225.
 Kiyâmet, 75/16-17 ...224.
 Lokmân, 31/27 ...221, 223.
 Mâide, 5/83...132.
 Mâün, 107/5 ...81.
 Meâric, 70/23...88, 131, 158.
 Meryem, 19/23 ...22.
 Meryem, 19/30 ...52.
 Meryem, 19/76 ...68.
 Muhammed, 47/15 ...134.
 Muhammed, 47/31 ...240

Muhammed, 47/36 ...131.
 Muhammed, 47/38 ...156.
 Mutaffîn, 83/4-5 ...193.
 Müddessir, 74/31 ...10, 11.
 Mülk, 67/3 ...145.
 Mü'min, 40/60 ...157.
 Mü'minûn, 23/53 ...87.
 Mü'mirûn, 23/96 ...210.
 Mü'minûn, 23/15 ...63.
 Mümtעהine, 60/1 ...58.
 Müzzemmil, 73/9 ...180.
 Nasr, 110/1 ...75.
 Nasr, 110/2 ...112.
 Nasr, 110/3 ...75.
 Nâziât, 79/40-41... 58.
 Necm, 53/3-4 ...39, 221.
 Necm, 53/42...115.
 Neml, 27/34 ...113.
 Nisâ, 4/28 ...53.
 Nisâ, 4/34 ...88.
 Nisâ, 4/69 ...167.
 Nisâ, 4/164 ...141.
 Ra'd, 13/23 ...112.
 Rahmân, 55/1...138.
 Rahmân, 55/29 ...105, 253

Sâd, 38/76 ...64, 95.
 Saff, 61/8 ...76.
 Saffât, 37/165-166 ...112.
 Secde, 32/17 ...51.
 Suarâ, 26/50 ...161.
 Tâhâ, 20/1 ...148.
 Târik, 86/9 ...10.
 Tegâbûn, 64/2 ...55.
 Tekvir, 81/29 ...240.
 Tevbe, 9/97 ...166.
 Tevbe, 9/99 ...166.
 Tevbe, 9/111 ...17.
 Tevbe, 9/114 ...140.
 Tevbe, 9/126 ...145.
 Tevbe, 9/128 ...34.
 Vâkıa, 56/79 ...70, 105.
 Yâsin, 36/12 ...116.
 Yûnus, 10/62 ...74.
 Yûsuf, 12/87 ...7, 9, 11.
 Zelzele, 99/1 ...177.
 Zelzele, 99/7 ...47.
 Zelzele, 99/7-8 ...63, 183.
 Zuhruf, 43/32 ...46.
 Zümer, 39/7 ...248.
 Zümer, 39/22 ...53.

HADİSLER VE KELÂM-I KİBÂR İNDEKSİ

Burada sâdece metni veyâ metninin bir parçası zikredilen hadisler ve kelâm-ı kibârlar verilmiştir.

- ابدأ بنفسك ثم من تقول.... 171
 ابیت عند ربی بطعمتی و یسقینی 18
 اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله.... 118, 223
 احسنهم بی طنا یعنی انا عند ظن عبدي.... 47
 اخرج بصفاتي الي خلقي 76, 237
 اذا روي لكم متي حديث فاعرضوه بالقرآن فانه وافق فاقبلوه و ان خالف فردوه... 223
 أربعين صباحا.... 222
 استفت قلبك و ان افناك المفتون 48
 استوي عند العارف الدائق و الدنثار والاسد والهرة ... 53
 اشد الهلاء علي الانبياء..... 224
 اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم ... 119
 اغتنموا الدعاء عند الرقة ... 219
 الاسلام بدأ غريبا 51
 الانسان حريص علي ما منع ... 83
 الانسان عبيد الاحسان ... 210
 الدنيا كحلیم التانم ... 94, 168
 الدنيا مزرعة لاخرة 47
 السلام عليك ايها النبي السلام علينا و علي عباد الله الصالحين 170, 202
 الشكاية عن الخلق شكاية عن الخالق ... 210
 الطير يطير بجناحه و المؤمن يطير بهمته ... 73
 العلماء ورثة الانبياء 205
 للون لون الدم و الريح ريح المسك ... 34
 اللهم) ارنا الاشياء كما هي ... 9, 48
 الليل طويل فلا تقصره بنامك و النهار مضى فلا تكدره بأثامك ... 57
 مؤمن كيس فطن ميمز ... 107, 133
 مؤمن مرأة المؤمن ... 24, 25

- المؤمن ينظر بنور الله 223 , 118
المؤمنون كنفس واحد ... 161
انا جليس من ذكرني ... 167
انا عند ظن عبدي بي ... 47
انا الضحوك القتل ... 164 , 117
ان الحق لينطق علي لسان عمر ... 223 , 222
ان الله لا ينظر الي صوركم و لا الي اعمالكم و انا ينظر الي قلوبكم ... 169
ان الله يلقي الحكمة علي لسان الراعظين بقدر هم المستمعين ... 100
ان لله ارزاقا غير ارزاق كتب له في اللوح فليطلبها يوم الجمعة ... 195
ان لله عبادا اذا نظروا الي عبادهم لياس السعادة 222
يعتت معلما ... 141
تخلقوا باخلاق الله 113
جذبة من جذبات الحق خير من عبادة الثقلين ... 52
جز يا مؤمن فان نورك اطقاً ناري 118
حبك الشين بعني و بصم ... 95
خلق الله آدم علي صورته اي علي صورة الرحمن ... 207 , 190
خمر طينة آدم بيده اربعين صباحا ... 28
خمرنا آتيتكم ... 67
خير الكلام ما قل و دل ... 203
رب تال القرآن و القرآن يلعنه ... 78
رجعنا من الجهاد الاصفر الي الجهاد الاكبر ... 56
رعتين من الصلوة خير من الدنيا و ما فيها 21
ستل عن عيسى عليه يا روح الله اي شين اعظم و اصعب في الدنيا و الآخرة ... 209
شر العلماء ، من زار الامراء 1
عجبت من قوم يجرون الجنة با لسلاسل خذوه فغلوهم ثم التعميم صلوه ... 107
فكان النوال قدر الكلام ... 168
فالكاfer يأكل في سبعة امعاء و المؤمن يأكل في معاء واحد 244
فما تعارف منها ائتلف و ما تناكر عنها اختلفت 33
في الحركات يركات ... 194
قال الله تعالي اذا احببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا حتي بي
يسمع و بي يبصر و بي ينطق و بي يبطش 223 (, 222, 113)
قلب المؤمن بين الاصبعين 138
قليل اذا عدوا كثير اذا شدوا 11
كلوا الناس علي قدر عقولهم 95

- كما تعيشه: قوتون و كما قوتون محشرون... 152
 كنت كذا مخفياً فاجبت ان اعرف 76, 160, 162, 207
 كنت له سحبا و بصرا ... (222, 223) 113,
 كنت نه لسانا (222, 223) 113,
 لا يعطوا الحكمة لغير اهلها فتظنوها و لا تمنعوها عن اهلها فتظلموهم... 66, 139
 لا تقف لموني علي يونس ابن مني بان كان عروجه في بطن الحوت و عروجه
 كان في السماء علي العرش 96
 لا رهبانية في الاسلام الجماعة رحمة... 61, 81
 لا صلوة الا بحضور القلب 131
 لقا الخليل شفاء العليل 200
 لو كشف الغطاء ما ازدت يقينا 29, 45
 لولاك لولاك لما خلقت الافلاك 44, 98, 184
 لو لا مخاطبتي اياك لم ترني ... 153
 لو وزن ايمان ابي بكر يا اهل الارض لرجحهم 243
 لي مع الله وقت ... 14
 ما سبق رسول الله احد في السلام ... 97
 ما فضل ابو بكر بكثرة صلوة و صوم و صدقة بل وقر بما في قلبه 193
 ما لا عين رأت و لا اذن سمعت و لا خطر علي قلب بشر 120
 من اراد ان يجلس مع الله فليجلس مع اهل التصرف ... 131
 من اعان ظالما سلطه الله عليه... 12
 من جعل الهوم هما واحدا كفاء الله سائر هوموه... 167
 من رآه فقد رأني و من قصده فقد قصدني... 69
 من عرف الله كل لسانه... 218
 من عرف نفسه فقد عرف ربه ... 13, 54, 226
 من غلب عقله علي شهرته فهو اعلي من الملائكة و من غلب شهوته علي عقله فهم ادني من
 البهائم 74
 من مات فقد قامت قيامته... 227
 موتوا قبل ان تموتوا 15
 نحن تعلمنا ان نعطي ما تعلمنا ان نأخذ... 6
 نحن نحكم با لظاهر و الله يتوقى او يتولي السرائر... 92
 و يبتغي الحب ما بقي العتاب... 24
 هذا كف معود بان يعطي ما هو متعود بان يأخذ ... 27
 يا ليت رب محمد لم يخلن محمدا 184
 يتابع الحكمة من قلبه ... 222

ŞAHİS, MESLEK VE YER İSİMLERİ İNDEKSİ

Abaka Han: 230
 Abbâs (r.a.): 6, 7, 8, 62.
 Abdülkerim Cih: 241
 Abdülmuttalib: 218.
 Âcem: 91.
 Âd (Kavm-i): 69, 202.
 Adem (a.s.): 1, 28, 64, 65, 71, 76, 95,
 183, 231.
 Alâeddin Keykûbât: 229.
 Alevî-i Muarrif: 102.
 Ali, Hz.: 29, 45, 54, 208.
 Amr: 168.
 Antalya: 91, 106.
 Atabek: 28.
 Bağdâd: 135, 196.
 Bahâeddin: 85.
 Bahâeddin Veled (Sultânü'l-Ulemâ): 15,
 36, 87, 139, 185, 186, 210, 229, 232, 241,
 251.
 Bâyezid-i Bistâmî: 118, 135, 165.
 Bedir Gazâsı: 237.
 Bedreddin Tebrizi: 244.
 Burhâneddin: 19, 102, 188, 197.
 Burhâneddin, (Seyyid, Muhakkik): 231.
 Cebraîl, Cibrîl: 15, 148, 214.
 Celâleddin Tebrizi: 244.
 Çelebi Hüsâmeddin: 246.
 Çemşid: 22.
 Cerrâh-i Mesîhi: 114.
 Cevher (Sultanın hâdim ağası): 135.
 Cüneyd (Bağdâdî): 135.
 Çelebi Hüsâmeddin: 246.
 Çin: 91.
 Dâvûd (a.s.): 124, 214.
 Ebû Bekr-i Sıddik (r.a.): 175, 193, 208,
 243.
 Ebû Cehil: 76, 148, 194.
 Ebû Hanîfe (İmâm-i): 64, 135.
 Ebû Mansûr Herevî, Kâdî: 143.
 Ekmelüddin: 189, 251.
 Emir Pervâne: 8, 13, 14, 20, 36, 41, 42,
 46, 47, 49, 71, 73, 75, 76, 120, 125,
 205, 229, 230, 235, 243, 254.
 Elbistan: 229.

Erzincan: 246.
 Eyyûb (a.s.): 211.
 Ferhâd: 30.
 Firavn: 30, 76, 133, 159, 160, 161, 211.
 Gıyâseddin Keyhüsrev: 229.
 Hâbil: 130.
 Haccâc: 207.
 Hâcegi: 15.
 Hâfız Şirâzî: 1.
 Hakim Senâî: 252.
 Hallâc-ı Mansûr: 176.
 Hâmân: 8.
 Hârezm: 144, 236.
 Harzemsâh: 61.
 Hasan (Hz.): 142.
 Havvâ: 231.
 Hızır (a.s.): 63.
 Hind: 89, 91.
 Hindistan: 204.
 Hüsâmeddin Erzincânî: 131.
 Hüseyin (Hz.): 142.
 İblis: 28, 64, 76, 95, 226.
 İbn Atâ: 214.
 İbn Cävus: 89.
 İbrâhim (a.s.): 54, 65, 76, 140, 149, 150,
 174, 185, 206, 214.
 İbrâhim Edhem: 147.
 İbrâhim, Şeyh: 58, 159, 236, 248.
 İlhânliler: 230.
 İsâ (a.s.): 22, 41, 47, 52, 65, 77, 82, 99,
 114, 115, 124, 174, 210, 214, 253.
 İskender: 224.
 İsmâil (a.s.): 206.
 İzzeddin, Kâdî: 182.
 Ka'be: 46, 61, 91, 93, 94, 108, 150, 177.
 Kâbil: 130.
 Kayseri47, 106, 229, 230, 232.
 Keşşâf ...96.
 Konya ...47, 239.
 Kûfe ...78.
 Leylâ: 19, 42, 49, 50, 68, 110, 154, 168,
 231, 235.
 Lût (Kavm-i): 69.
 Mahmûd, Sultan: 174.

- Makâm ve musallâ-yı İbrâhîm ..150.
 Mecrûn: 19, 30, 42, 49, 50, 68, 110, 154, 168,231, 235.
 Medine: 218.
 Mekke: 27, 196, 218.
 Meryem, Hz: 22, 157, 158.
 Mescid-i Harâm: 93.
 Mescid-i Nebevi: 148.
 Mesih: 23.
 Mesnevi-i Şerîf: 2, 3.
 Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Hz. Pîr-i dest-gîr, Hudâvendigâr: 1-3, 10, 13, 14, 16, 20, 24,26, 28, 31, 34, 42, 46, 449, 50, 53, 58, 60-64, 67, 71, 73, 91, 97, 108, 114, 127, 130, 13, 134,138, 143-145, 169, 172-178, 182-184, 187-189, 191, 193, 202, 204-206, 212, 213, 235, 244, 246, 247, 249, 251, 254.
 Mısır: 47, 144.
 Mısrîlîlar: 9.
 Moğol, Moğollar, Tatarlar: 3, 13, 28, 60, 61,62, 73, 229, 230, 235, 236.
 Muhammed (s.a.), Mustafâ, Resûl, Efendimiz, Peygamberimiz, Fahr-i âlem : 1, 5, 8, 9, 14, 15, 27, 30, 33, 38, 39, 46, 50-52, 56, 57, 62, 63, 65, 67, 71, 75-78, 81, 82, 86, 96-98, 102, 104-106, 117, 119, 124, 127, 130, 132, 148, 149, 153, 164, 167, 170, 171, 184, 194, 202-204, 214, 215, 218-220, 222, 223, 225, 227, 229, 235, 237, 239, 241, 242, 244, 246.
 Muhammed Sererzî, Şeyh:40, 233.
 Muhyiddin İbn Arabî: 240, 241, 243.
 Mûsâ (a.s.): 11, 51, 63, 65, 76, 77, 86, 124, 133,141, 214.
 Mütenebbî: 13, 248.
 Nakşbend, Şâh: 251.
 Nakşiyye: 240.
 Nemrûd:8, 54, 69, 76, 160, 174, 185.
 Nessâc, Buhârî, Şeyh: 102.
 Nûh (a.s.): 204, 214.
 Osman (r.a.): 118, 208, 243.
 Öner (r.a.):109, 110, 148, 149, 196, 197, 206, 222, 223.
 Ömer Hayyâm: 248.
 Pervâne (Bk. Emir Pervâne)
 Râdiyyüddin Abdûlgafur: 240.
 Rûkneddin Alâüddeve es-Simnânî: 241.
 Rûm: 91.
 Rüstem: 155.
 Sa deddin Hamevi: 237.
 Sadreddin: 114.
 Sadreddin Konevi: 243.
 Sadr-ı İslâm: 163, 221.
 Said Rûkneddin: 229.
 Salâhaddin, Şeyh: 88, 89, 90.
 Salâhaddin Zerkûbî: 239.
 Sâlih (a.s.): 204.
 Selçûkiler, Selçûkiyye: 223, 230, 235.
 Semerkand:80.
 Semûd (Kavm-i): 69, 202.
 Senâl: 188.
 Seyfeddin: 155.
 Seyfeddin Buhârî: 144, 145.
 Seyfeddin Ferah: 58.
 Sînd: 89.
 Sîrâceddin: 206.
 Sîrâceddin, Kadî: 252.
 Sultânü'l-Ulemâ (Bk. Bahâeddin Veled)
 Sultan Veled: 246.
 Süleyman (a.s.): 211, 214.
 Şam: 91, 230.
 Şamlılar ...9.
 Şeddâd : ,8, 69.
 Şemseddin, Mevlânâ ...159.
 Şems-i Tebrîzi: 79, 83, 84, 86, 233,238, 239, 248.
 Seyh: 165.
 Şihâbüddin Maktûl: 244.
 Tâceddin Kubâî: 80.
 Tâcîk: 221.
 Tatarlar (Bk. Moğollar)
 Tebrîz: 204.
 Tirmîzî, Şeyhu'l-İslâm: 102.
 Tokat: 91, 229.
 Turut: 133.
 Türk: 221.
 Ubeydullah Ahrâr: 240.
 Vâsıt: 78.
 Yahyâ (a.s.): 47, 52, 158.
 Yemen: 91.
 Yûnus (a.s.): 96, 241.
 Yûsuf (a.s.): 27, 37, 169, 250.
 Zâhir Baybars, Melik Zâhir, Mısır Melikî: 229, 230.
 Zekerîyyâ (a.s.): 65, 158.
 Zemaşerî: 96.
 Zeyd: 168.

KİTAP İSİMLERİ İNDEKSİ

Ankaravî, Şerh-i Mesnevî: 251, 254.
Burhân-ı Kâfi: 236, 238, 254.
Esmâ-i Erbain: 244.
Fihî Mâ Fih: 2, 3, 230, 241.
Fusûsu'l-Hikem: 240, 241, 248.
Fütühât-ı Mekkiyye: 241.
Heft Kulzum: 254.
el-İnsânü'l-Kâmil: 241.
Kâmûs: 234.
Lemeât: 229.

Makâlât: 248.
Menâkib-i Sipehsâlâr: 238, 239, 241, 251.
Mesnevî-i Şerif: 2, 3, 229, 233, 237, 238,
241-246, 249, 251-253.
Mutavvele: 104.
Müntehabü'l-Lügât: 236, 237.
Nefehâtü'l-Uns: 229, 237, 244.
Semsü'l-Lügât: 230, 238, 244.
Tenbîh: 104, 242.
Vasit: 104.

ISTILAHLAR VE BÂZİ KELİMELER İNDEKSİ

âb-ı hayât, 134
 âb-ı hayât zulmettedir, 90
 âb-ı Hızr, 224
 âb-ı revân, 157
 abd-i Hudâyım, 43
 abdest, 142, 143, 170, 171
 abdiyyet, 156, 176
 acele, 88
 acz, 15, 240
 aç, 68
 açlık, 10
 a'dâ, 207
 a'dâ-yı bâtinî, 55
 adâvet, 70, 175, 178, 187, 210
 aded, 197
 âdem Hakk'ın usturlâbıdır, 13
 Âdem'in vücûdu bir sancak gibidir, 31
 adem, 21, 116, 187, 190, 210, 212, 232, 250
 adem-i mabz, 205
 âdet-i ilâhiyye, 171, 180
 adû, 162
 âfitâb, 26
 âfitâb-ı aslî, 188
 âfitâb-ı cemâl-i bâ-kemâl, 227
 âfitâb-ı sûri, 188
 Afv, 163
 afv, 210
 âgâhlik, 225, 226
 ağaç, 201, 218, 221
 âgyâr, (Bk. gayr), 66, 67, 126
 âh etme, 140, 246
 ahâdis, 2
 ahır, 18, 21, 22, 98
 âhiret, 21, 26, 46, 62, 96, 101, 106, 189, 210,
 âhkâm-ı ezeliyye, 63
 ahlak, 81, 113, 205
 ahlâk-ı zemîme, 24, 25
 ahmak, 246
 Ahmed, 197
 âhû, 43, 147, 148, 205, 234
 ahvâl-i evliyâ, 66

âkîbet, 98
 akıl, 35, 36, 51, 52, 59, 74, 79, 80, 93, 98, 99, 231, 237, 241, 247, 252, 254
 akıl-ı cüz'î, 200
 akıl-ı cüz, 130, 188, 245
 akıl-ı fa'âl, 56
 akıl-ı istihrâc, 245
 akıl-ı küll, 98
 akıl-ı küllî, 130, 200
 akıl-ı mahz, 73, 183
 akıl-ı muhtasar, 200
 âkılın sâyesi, 251
 akrep, 140
 alaka, 109
 âlem, 24, 39, 45, 56, 58, 59, 72, 73, 76, 87, 92, 97, 101, 109, 110, 128, 152, 160, 168, 18, 181, 187, 188, 196, 219,
 âlem bir köpüktür, 12, 13
 âlem dağ misâlidir, 137
 âlem kadîmdir, 128
 âlem kıtır, 55
 âlem koşmaktadır, 199
 âlem-i adâvet, 176
 âlem-i aslî, 153
 âlem-i azim, 141
 âlem-i bakâ, 19
 âlem-i bi-çün, 38
 âlem-i bi-harfî, 141
 âlem-i ecsâm, 131
 âlem-i enbiyâ, 57
 âlem-i ervâh, 18, 65, 196, 131
 âlem-i fakr, 132
 âlem-i gayb, 132
 Âlem-i hakâyık, 208
 âlem-i harf ve savt, 141
 âlem-i havf, 46
 âlem-i hayâl, 176, 208
 âlem-i hayvânî, 109
 âlem-i his, 192
 âlem-i insânî, 109
 âlem-i kuds, 184
 âlem-i kudsi, 142
 âlem-i lâ-mekân, 38

âlem-i ma'nâ, 30, 97
 âlem-i mahsûs, 152
 âlem-i muhabbet, 176
 âlem-i Muhammedî, 82
 âlem-i musavverât, 93, 176
 âlem-i mukâşefe, 244
 âlem-i mülk, 60
 âlem-i nebât, 109
 âlem-i sıfât, 190
 âlem-i süflî, 181, 182
 âlem-i tasavvurât, 93
 âlem-i ulvî, 219
 âlem-i vücûd, 145, 146
 âlem-i zulmânî ziindanı, 57
 âlem-i'ulvî, 181
 âlet, 181
 âlim âriften daha âlidir, 45
 âlim, (Bk. âlim), 6, 45, 46, 247
 âlimlik cübbe ve sarık ile olmaz, 80
 Allah, 127, 212, 228
 Allah'dan iste, 157
 Allah'ın indinden, 137
 altn, 244
 âmân, 176
 amel, 51, 71, 75, 102, 119, 119, 121, 170, 185, 220
 amel-i ma'nevî bâtındadır, 71
 amel-i sâlih, 67, 71
 amelin sûreti, 71
 âmm, 138, 139
 ana, 137
 analar, 198
 anbar, 108
 ân-ı gayr-i münkasım, 253
 ankâ, 26
 anlamak, 103
 arap, 166, 254
 araz, 56, 231
 ârif, 22, 44, 45, 46 117, 124, 126, 142, 152, 180, 186, 218, 227, 239, 242
 âriyet, 190
 arslan, 43, 109, 110, 205, 234
 arslana binmek, 54
 arş, 39, 192, 214
 arûs-ı zîbâ, 209
 asâ, 11, 65, 124, 133,
 âsâr, 105
 ashâb, 15, 104, 119, 129, 133, 164, 244
 ashâb-ı kirâm, 82, 197, 208
 âsî, 45
 asker, 53, 75
 asl, 18, 20, 21, 23, 49, 54, 66, 68, 79, 81, 91, 98, 102, 103, 114, 116, 120, 127, 141, 154, 177
 asl olan âkibettir, 189
 asl olan muhabbettir hizmet ise fer'dir, 198
 asl olan muhabbettir, 194, 198

asliyyet, 131
 âsumân O'nu muhît değıldir, 191
 asumân, 191, 203
 âşık, 64, 90, 94, 95, 139, 144, 145, 148, 154, 173, 173, 174, 174, 184, 207, 21, 220, 221, 237, 238
 âşık-ı sâlik, 85
 âşimâ, 153
 âşk, (Bk. âşk), 42, 60, 67, 68, 68, 8, 95, 107, 116, 119, 127, 131, 143, 146, 166, 168, 176, 177, 184, 197, 204, 207, 212, 220, 221, 224, 238, 245, 247
 âşk-bâzhk, 38
 âşk-ı Hak, 199
 âşk-ı mahz, 84
 at, 18, 94
 atâ, 6, 53, 64, 66, 75, 120, 121, 168, 202
 atâ-yı Hak, 51, 120
 atâ-yı mahz, 53
 ateş, 95, 194, 214
 âteş-i firâk, 184
 attâr, 30, 58, 77
 av, 237
 avâm, 3
 ay, 152, 237
 ayak, 100, 133, 234, 240
 ayb, 213
 âyet, 34
 âyet-i istiğnâ, 86
 ayı, 65
 ayıklık, 215
 ayıp, 24
 âyin-hân, 245
 âyin-i şerif, 245
 âyine, 1, 13, 24, 40, 54, 73, 76, 88, 144, 169, 250, 253
 ayn, 9, 56, 115, 163, 197, 199, 217, 227, 248
 ayn-ı cân, 8
 ayn-ı cehl, 159
 ayn-ı fesâd, 83
 ayn-ı inâyet, 36, 195
 ayn-ı meşgûliyyet, 63
 ayn-ı pâdişâh, 44
 ayn-ı savâb, 119
 ayn-ı suâî, 136
 ayn-ı sûret, 189
 ayn-ı tâat, 44
 ayn-ı vâsl, 63
 ayn-ı zât, 37, 56
 ayna, (Bk. âyine), 25
 ayme'l-yakîn, 109, 44
 zynü'd-din, 197
 a'zâ, 98, 99, 203
 a'zâ âlettirler, 98
 a'zânın söz söylemesi, 100
 azâb, 209
 azâim, 244

- azîz, 40, 93
- babalar, 198
- bağ, 117, 198
- bahâr, 35, 59, 65, 152
- bağçivan, 137
- baht, 224
- Bakara, 174
- bakâ-yı vücûd, 192
- balmumu, 99
- bârân, (Bk. yağmur), 29
- Bâri, 221
- basar, 59, 193
- Basir, 146
- basîret, 215
- bast, 63, 107, 152
- bâtin, 54, 66, 74, 83, 85, 92, 126, 127, 131, 136, 150, 159, 170, 174, 197, 234
- batn-ı mâder, 186
- baykuş, 233
- bed-ahd, 45
- beden, 207, 226
- Bedeviler, 166
- behâim, 237
- belâ, 57, 58, 164, 211, 216, 224
- belâgat, 3, 132, 169
- ben, (Bk. men, enel), 25
- benî âdem, 237
- benlik, 15
- berdâberd, 143
- îcreket, 53, 194, 202
- berzah, 1
- beşer, 225, 232
- beşerîyyet, 153, 216
- beşik, 177, 216, 218
- bey, 238
- beyit, (Farsça-Arapça), 13, 72, 113, 113, 119, 124, 147, 154, 164, 168, 170, 182, 187, 200, 211, 221, 223, 224
- beyt, 149, 150
- Bigâneğî, 176
- biât, 216
- bid'at, 216
- bilen, 108
- bilmek, 208
- bilmeyenler, 108
- bir adedi, 197
- bir, 10, 24, 45, 228
- bizlik, 15
- bîçâre, 15
- bostan, 114
- boynuz şeker, 242
- bûd ü nâ-bûd, 206
- buğday, 72, 98, 108, 127
- buz, 62, 99
- bûlbûl, 233
- câmî, 61
- câmid, 235
- cân, 14, 15, 22, 60, 161, 185, 220, 225
- can kulağı, 238
- can vilâyeti, 200
- cârîye da'vâsı, 103, 127, 173, 245
- Cebbâr, 223
- cehd, 35
- cehennem, 7, 18, 98, 195, 208, 209, 228, 252
- cehil, 63, 74, 109, 192, 212
- cehûl, 17, 253
- celis, 167
- cem'îyyet, 48
- cemâd, 39, 55, 109, 174, 178, 201, 225, 226, 226, 227, 235, 242, 245
- cemâd-ı mutlak, 225
- cemâdât, 200
- cemâdiyyet, 201, 232, 242
- cemâl, 13, 35, 76, 106, 107, 145, 169
- cemiyet, 61
- cenk, 155
- cennet, 7, 95, 107, 151, 154, 228, 229, 254
- cennet-i Adn, 17
- cevâb, 35, 111, 136, 137
- cevâmiu'l-kelim, 3
- cevher, (Bk. gevher), 33, 56, 128, 231, 244
- ceviz, 77, 141, 218
- cezbe, 52
- cezbe-i Hak, 106, 118
- cihâd, 18, 56, 155
- cihâd-ı ekber, 120
- cins, 175
- cinsiyet, 10, 230, 235
- cirid, 125
- cisim, (Bk. ecsâm), 131, 225, 235, 247
- cum'a, 195
- cûbbe, 198
- cünûd, 216
- cüz', 49, 68, 72, 105, 201, 228, 254
- cüz'-i muttasıl, 198
- cüz'-i münâsib, 10
- cüz'i munfasıl, 198
- cüz'î, 227
- çadır, 87
- çakal, 41, 234
- çarmıh, 177
- çarşaf, 10, 143
- çekirdek, 21, 131, 136
- çerâğ, 11, 26, 96
- çerh-i felek, 187, 215
- çeşm-i basîret, 101
- çiban, 25, 99
- çirkin, 9
- çocuk, 134, 154
- çocukluk, 107
- çöl, 78

çöl fâresi, 79

da'vâ, 176

da'vet, 197, 204

dağ, 138

dağı muğanni kulma, 214

dahûk, 164

dahûk-ı katûl, 117

dâire-i halk, 225

dakâyık, 49

dal, 250, 251

dalâlet, 53, 66, 216

dalgıç, 169

dar ağacı, 94, 160

Dâr, 203

darb-ı mesel, 6

dârib, 160

darlık, 177

Dârr, 165, 203, 248

deavât, 124

de'b-i selâtin, 230

değürmen, 159

dehliz, 128

dele, 123, 244

delil, 43, 44, 45, 46, 84, 86, 173

demir, 214

deniz, (Bk. deryâ), 60, 103, 169, 221, 234

derd, 22, 24, 60, 74, 102, 103

derek-i esfel, 209

derviş, 16, 21, 31, 54, 72, 111, 116, 131,

135, 157, 159, 241

dervişler bir ten hükümedir, 161

dervişân, 95

deryâ, 12, 59, 60, 61, 69, 87, 131, 179,

180, 214, 236

deryâ-yı rahmet, 185

dest-i ahd, 216

dest-i Hak, 69

dest-i kudret-i Hak, 192, 203

devâi, 162, 180

deve, 113, 121, 62

devir, 159

devr-i felek, 187

devr-i rûhânî, 159

dirâbhâne, 59, 236

dil, (Bk. lisân), 39

dil-ârâm, 60

dilenci, 37

dimâğ, 193

dîn, 11, 12, 32, 80, 167, 104, 105, 109,

129, 167, 188

dîn-i Muhammed, 96

dinde vahdet, 28

dinlemek, 86

direk, 244

dîrî, 174

dibâ, 150

div-i nefis, 22

doğan kuşu, 27, 115

dost, 37, 85, 161, 182, 200, 220

dostluk, 176, 53, 88

dostun cemâli, 200

duâ, 9, 37, 157, 213, 219

dünyâ köpüktür, 12, 13

dünyâ, 21, 37, 46, 54, 62, 67, 88, 94, 102,

106, 127, 128, 160, 167, 201, 203, 208,

209, 210, 217, 223, 227

dünyâyı ma'mûr etme, 78

düşman, 58, 85, 90, 109, 117, 182, 210

düşmanlık, 176, 187, 88

düşünce, 151

düşünceden muâheze olunmak yoktur,

92

ehzâ-yı amel, 225

ebnâ-yı emr, 224, 225

ebnâ-yı ezel, 225

ebnâ-yı halk, 225

edyân-ı bâtil, 247

ecsam, (Bk. cisim), 93, 153

edeb, 64, 95

ef'âl, (Bk. fîil), 105

ef'âl-i ilâhiyye, 165

ef'âlin hâlıkı Hak, 181

ef'âlin hâlıkı kuldur, 181

efkâr-ı fâside, 111

eflâk, (Bk. felek), 191

ehass, 22

Ehl-i âsumân, 203

ehl-i bâtin, 150

ehl-i cehennem, 66, 208, 209

ehl-i cennet, 66, 67

ehl-i dil, 50, 160

ehl-i dünyâ, 12, 22, 26, 85, 166, 201

ehl-i Hak, 85, 209

ehl-i kazf, 165

ehl-i Kur'ân, 222

ehl-i nefis, 144

ehl-i tasavvuf, 131

ehl-i tiyn, 225

ehl-i zâhir, 50, 149, 150, 160, 174

ehlullah, 3, 126, 244

Ehrinen, 117

ekmek, 83, 178, 250

ekmekçi, 162

el, 100, 241

eloise, 116, 199

eim, 195, 206

emânet, 17

emîr, (Bk. ümerâ), 6, 51, 67, 126, 160,

194

emlâk-i ilâhiyye, 236

emn, 206, 43, 46

emr, 162, 163, 179, 225, 226

enâniyyet, 226, 244

enbiyâ, (Bk. nebî), 14, 33, 39, 46, 48, 63,

66, 69, 74, 76, 77, 83, 109, 110, 116,
120, 128, 130, 141, 142, 145, 150, 153,
155, 159, 165, 167, 168, 186, 198, 206,
209, 214, 221, 224, 227
endişe, 40, 55, 92, 93, 128, 143, 151, 156,
178, 179, 182, 191, 192, 204, 210
ene'l-ıbd, 43
ene'l-hak, 43, 44, 69, 176
Ene'l-Hak ilmi, 208
ene, (Bk. men), 176, 25
erganûn, 232
erkek, 140, 180, 231
ervâh, (Bk. rûh), 33, 61, 66, 128, 142, 153
ervâh-ı hayvânî, 214
ervâh-ı mukaddese, 112, 128
esb-i bahrî, 174
esbâb, (Bk. sebeb), 65, 132, 178, 203
esbâb bahânedir, 65
esbâh, 14
eser, 157
esfelû's-sâfillîn, 74
esir, 6, 7, 62, 229, 241
esmâ, 1, 131, 244, 248
esmâ-i cemâliyye ve celâliyye, 253
esmâ-i ilâhiyye, 124, 248, 253
esrâr, 66, 70
esrâr denizi, 234
esrâr-ı ilâhiyye, 67
esrâr-ı melâike, 150
eşek, 99, 235
eşkiyâ, (Bk. şaki), 69
egyâ, 236
etkiyâ, 69
ettahiyât, 64
ev, 61, 127, 128
evliyâ, (Bk. velî), 12, 14, 26, 33, 43, 47,
48, 63, 65, 69, 74, 76, 77, 83, 84, 87,
90, 96, 97, 112, 119, 128, 141, 142,
145, 150, 153, 155, 182, 186, 190, 200,
201, 204, 206, 209, 214, 221, 222,
238
evliyâ-i âşikân, 38
evliya-i vâsilîn, 94, 240
evliyâ incimirse, 201
evliyanın sırrı, 228
evliyâullah, 166, 223, 244, 253
evliyâullah'ın nutku, 224
evliyanın tuzağı, 252
evrâd, 111, 125
evrâd-ı vâsilân, 112
evtâd, 204
evvel, 22, 28
ezân, 67
ezdâd, 73, 193
fa'âl, 119
fâil, 181
fâil-i hakikî, 195

fakih, 197
fakîr, 5
fakr, 22, 116, 132, 144, 211
fal, 158
falaka, 195
fânî-i Hak, 44
fâre, 28, 29, 67,
farz, 32
fasâhat, 132
fâsik, 45
fatîm, 107
fatîr, 233
fehîm, 31
fehîm, 31, 225, 226
felâsife, (Bk. feylesof), 104
felek, (Bk. eflâk), 184, 187, 231, 241, 248
felsefî, 44
fenâ, 26, 176, 193
fenâ illâh, 250
fenâ fî'r-Resûl, 250
fenâ fî'ş-şeyh, 250
fenâ-yı vücûd, 177
fer', 18, 24, 98, 110, 127, 130, 131, 150,
188
ferâ', 237
ferrâş, 125
fesâd, 121, 126, 183
fesâdât, 125
fetânet, 185
feth, 53, 75
fetvâ, 48
feylesof, (Bk. felâsife), 99, 128
feylesofluk, 225
feyz-i akdes, 1
feyz-i mukaddes, 1
fikhullâh, 135
fikh, 18, 133, 135
fisk, 183
fidye, 6
fiil, (Bk. e'f'âl), 19, 118, 119, 142, 181,
183, 192
fikir, 128, 156, 193, 208, 205, 234, 247,
252
filânü'd-dîn, 123
firâk, 113, 118
firâk-ı Hak, 217
firâset, 223
firkat, 184
fitne, 11, 144
fuâd, 116
fuhûm-ı âimme, 240
fukarâ, 95
gâfil, 63, 76, 98, 101, 159, 181, 188, 195,
227
gâfil-i kullî, 201
Gafûr, 163
gam, 106, 117, 147, 152, 167, 249, 250,

- 252
 gammâz, 126, 169
 garaz, 219, 220, 231
 gariblik, 218
 garib, 218, 219, 50
 gayb, 166
 gaybet, 110, 179, 180, 197
 gayr, (Bk. mâsivâ), 40, 94, 115
 gayr-i mec'ûl, 240
 gayret, 81, 82
 gayret-i Hak, 41, 234
 gayrın ünsiyeti, 214
 gayriyyet, 94
 gayûr, 126
 gayz, 210
 gazâ, 82
 gazab, 31, 60, 177, 178, 206, 210, 222, 252
 gece, 193, 47, 57, 84
 gevher, (Bk. cevher), 34, 37, 50, 83, 97,
 103, 105, 108, 169
 gevher-i hafî, 212
 gâdâ, 246
 gâná, 189, 211
 gölge, (Bk. zâll), 98, 100, 152, 207, 228,
 251
 gönül, (Bk. kalb), 42, 60, 130, 131, 150,
 151, 153, 154, 154, 166, 216, 217
 göz, 54, 59, 100, 206, 227
 gürhâr, 237
 gurûb, 186
 gussa, 147
 güher, (Bk. gevher), 104
 gül, 168, 182, 220, 228
 günah, 44, 57, 63, 95, 163, 214, 217
 gündüz, 47, 57, 193, 197
 güneş, 11, 35, 56, 62, 69, 153, 174, 178,
 179, 185, 186, 188, 197, 204, 204, 205,
 214, 218, 227, 228
 güneşin hakikati, 188
 gürizgâh, 190
 güzel, 9, 68, 144
 güzellik, 68, 235
 haber-i tevâtür, 196
 Habîr, 146, 247
 habîs, 228, 254
 hâcât, 37, 122, 159, 157, 158
 Hâdî, 248, 253
 hâdim ağası, 135
 hâdis, 34, 39, 128, 129, 102
 hadîs-i kudsi, 98, 120, 248
 hadîs-i şerif, 5, 28, 48, 52, 121, 169, 190,
 219, 222, 223, 237, 241, 243, 244
 hâfız, 126
 Hak, 35, 36, 39, 41, 47, 69, 93, 105, 156,
 176, 192, 211
 Hak cümleyi muhittir, 197
 Hak ne zâhir ve ne de gâibdir, 179
 Hak şerre râzî olmaz, 162
 Hak'dan bilme, 8
 Hakk'ın letâfeti, 179
 Hakk'ın me'mûru, 214
 Hakk'ın mevcûdiyyetini isbât, 86
 Hakk'ın müsahharı, 214
 Hakk'ın zilli, 207
 hakâyık, 2, 49, 110, 188, 208
 hakâyık-ı a'yân, 1
 hâkim, 131
 hakikat, 10, 24, 29, 34, 46, 48, 102, 110,
 145, 197, 208
 hakikat-i ma'nâ, 176
 hakikat-i vech, 144
 hakim, 38, 63, 193
 hakim-i alim, 225
 hakim-i ilâhî, 38
 hâl, 119
 halâ ve melâ, 39
 Halâik, 150, 153, 187
 hâlet, 202
 Hâlık, 114, 188, 210
 hâlik-i e'âl, 181
 hâlik-i endîşe, 191, 192
 hâlik-i hayr, 193
 hâlik-i şer, 193
 halife, 118
 halk, 52, 63, 68, 69, 225, 226, 227, 239
 halk ile meşgûliyet, 63
 halkın e'âli, 120
 halktan şikâyet, 210
 halk-ı ârif, 239
 halvet, 36, 40, 48, 81, 82, 88
 hâm-i ezeli, 2
 hamam, 156, 157
 hamd, 108, 165, 182, 187
 Hamel burcu, 139
 hâmile, 170
 hamîyyet, 82, 230
 hamûl, 173
 hamûle, 225
 harâm, 20
 hareket, 136, 138, 194
 harem-i Hakk'ın mahremleri, 70
 harf, 39, 141, 142
 harise, 157
 hâs, 98, 105, 110, 218
 hased, 24, 60, 73, 78, 79
 hasf, 166
 hasta, 57, 72, 112, 241
 hastalık, (Bk. maraz), 126, 195
 haşr, 62, 152, 154
 hâtem-i pâdişâh, 181
 hâtem-i Süleymânî, 116
 hâtır, 187
 hâtırât, 253
 hava, 132, 190
 havâs, 3, 42, 149, 109

havâss-i bâtne, 48
 havâs (ilm-i), 244
 havâtur, 56
 havf, 7, 9, 31, 43, 46, 72, 74, 105, 206
 havuz, 183, 184
 hayâl, 10, 27, 47, 48, 58, 93, 110, 146,
 154, 176, 182, 208, 212, 233, 247, 250,
 252
 hayâl bu âlemdir, 110
 hayâl-i yâr, 110
 hayâlât, 10, 112, 250
 hayât, 203
 hayât-ı bâkiye-i sermediyye, 90
 hayır, 13, 14, 51, 63, 128, 137, 162, 163,
 181, 182, 183, 193, 235, 237, 248, 249
 hayr-ı külli, 163
 hayr-ı sırf, 183
 hayrât, 31
 hayret, 36
 hayvan, 21, 74, 174, 183, 237
 hayvân-ı nâtik, 54
 hayvânât, 22
 hayvânî, 21
 hayvâniyet, 54, 72, 179
 hayvanlık, 18, 232, 242
 hayy, 146, 247
 hazân, 152
 hazarât, 239
 hazîne, (Bk. keniz), 76, 160, 162, 207, 212
 hazret-i mişâl, 239
 hazret-i şehâdet, 239
 helâl, 20
 hem-nişîn, 167
 hem-şehri, 218
 hem-zebân, 218
 hemm-i vâhid, 167
 hep Hak'dandır, 54
 hep O'dur, 158
 her şey Hakk'a nisbetle iyidir, 31
 herşey Hak'dandır, 31
 hevâ, 73, 74
 hevâ-yı nefis, 216
 heyâkil, 1
 heykel, 4, 144
 hırfet, 48, 60, 130, 245
 hırs, 24, 73
 hırsız, 118, 122
 hırsızlık, (Bk. sirkat), 100, 186
 hısm, 31
 hicâb, (Bkz. nikâb), 35, 56, 65, 143, 178,
 196, 211, 212
 hikemiyyât-ı ilâhiyye, 223
 hikmet, 18, 27, 28, 29, 30, 66, 67, 69, 78,
 100, 101, 104, 130, 139, 165, 180, 181,
 199, 222, 241, 253
 hikmet-i ilâhî, 108
 hil'at, 186
 hîle, 27

hilim, 31, 98, 211, 192
 hilkat, 101
 hilkat-ı âlem, 128
 himmet, 130, 131, 30, 73, 237
 hisâb, 151, 236
 hizmet, 16, 17, 18, 64, 96, 96, 115, 154,
 166, 179, 194, 195, 198, 221
 hizmet-i Hak, 185
 hor, 173, 174
 hucûb-i nûrânî, 208
 hucûb-i zulmânî, 208
 Hudâ'dan başka mevcûd yoktur, 43
 Hudâvendigâr, 34
 hudû, 129
 hudûs-ı âlem, 128
 huffâş, 26
 hurûf-ı kur'âniyye, 221, 222
 hutbe, 119, 243
 huzûr, 41, 110, 180, 197
 huzûr-ı Hak, 66
 hüccet, 69
 hükm-i ezeli, 63
 hürriyet, 92
 hüsn, 139, 42
 hüsn-i zan, 121
 hüve'l-hak, 176
 hüve, 176
 hüviyyet, 145
 itlak, 236
 izhâr-ı Hak, 160
 ibâd-ı sâlihîn, 170
 ibâdet, 13, 88, 97, 111, 112, 124, 179, 195,
 238
 ibâdet-i Hakk, 124
 ibn âvi, 234
 icâbette te'hîr, 37
 icâd, 130, 187
 ictihâd, 160
 ictimâ', 61
 idrâk, 35, 36, 143, 231, 239
 ifrât, 187
 iftikâr, 127
 ihlâs, 58
 ihsân, 210
 ihtilâm, 111
 ihtirâ', 130
 ihtirâk, 252
 ihtiyâç, 29, 127
 ihtiyâr, 134, 147, 183
 ihtiyarlık, 123
 ihtizâz, 197
 ihyâ, 185, 186, 192
 iki görme, 215
 iki vücûd, 205
 iki, 25, 45
 ikilik, 24, 25, 118, 176, 177

- iklim, 242
 ilaç, 72
 ilâh, 247
 ilâh-ı hakîkî, 247
 ilâh-ı mec'ûl, 247
 ilâh-ı hayr, 193
 ilâh-ı şer, 193
 ilim, 19, 46, 59, 71, 74, 121, 132, 141, 185, 193, 204, 208, 213, 225
 ilim ma'lûma tâbî'dir, 240
 ilm-i cüz'î, 188
 ilm-i ebdân, 208
 ilm-i edyân, 208
 ilm-i Hak, 207
 ilm-i hayâl, 208
 ilm-i Hudâ, 77
 ilm-i ma'ânî, 3
 ilm-i münâzara, 139
 ilm-i nahiv, 168
 ilm-i nazar, 139
 ilm-i nücûm, 19, 48
 ilm-i enbiyâ, 225
 imam, 15, 245
 iman namazdan efdaldır, 32
 imân, 8, 32, 67, 71, 72, 92, 109, 110, 133, 134, 152, 153, 161, 163, 177, 209, 220, 230, 243
 imân-ı âmm, 109
 imân-ı hakîkî, 118
 imân-ı hâss, 107
 imân-ı âmm, 107
 imâret, 96
 imtihan, 171, 240
 inâyet, 14, 16, 24, 47, 52, 61, 65, 75, 125, 159, 160, 194, 195, 202, 215, 222
 incinmek, 24, 25
 infâk, 163
 unnin, 85
 insan, 17, 22, 48, 54, 55, 56, 60, 72, 73, 74, 79, 115, 118, 127, 132, 170, 174, 212, 231, 253
 insan konuşan hayvandır, 72, 178, 179
 insan, men' edildiği şey'e harisdir, 83
 insân-ı kâmil, 1
 insanın vücûdu, 181
 insânî, 21
 insâniyyet, 54, 242
 inşaallah, 93, 94
 intizâr, 36, 41
 irâde, 163
 irâde-i imân, 163
 irâde-i şer, 163
 ircil, 234
 isbât, 86; 160, 161, 248
 isbâta şehâdet, 129
 ism (Bk. esmâ), 142, 240, 244
 isneyniyet, (Bk. ikilik), 176
 isrâ, 51
 isrâf, 167
 istemek, 118
 isti'dâd, 29, 95, 104, 111, 139, 198, 240, 244
 istidlâl, 234
 istifrâğ, 106, 165, 166
 istiğfâr, 75, 215
 istiğnâ, 86
 istiğrâk, 14, 36, 42, 43, 142, 206
 istihkâk-ı Bâri, 185
 istisnâ, 93, 240
 iş, 13
 iştihâ, 221
 itâat, 52, 115, 216
 itâb, 24
 i'tikâd, 30, 31, 34, 173, 184, 247
 i'tikâd-ı Mu'tezile, 249
 i'timâd, 157, 158
 i'tirâz, 212
 ittihâd, 118
 ittihâd-ı mahz, 176
 ittisâl, 49
 iyilik, 63, 64, 117, 183, 193
 izâfiyât, 131
 İslâm, 8, 9, 31, 51
 kabâhat, 213
 Ka'be, 116, 124, 149, 150
 kabiliyet, 54
 kâtil, 126
 kabir, 152, 154, 199
 kabuk, 218, 231
 kabz, 62, 63, 107, 152
 kabza, 61
 kabza-i ilâhî, 215
 kadeh, 68
 kadın, 81, 82, 83, 97, 143, 180, 207, 231
 kadim, 39, 128
 kadr, 30
 kâf-ı kurb, 26
 kafes, 233
 kâfir, 117, 125, 186, 193, 195, 209, 227, 90, 92
 kahır, 198, 164
 kâim-mukam, 246
 kâkül, 116
 kalb gözü, 73
 kalb, (Bk. gönül), 42, 116, 170, 247, 253
 kalbler şehâdet eder, 42
 kalem, 203, 215, 221
 kalp, 14, 199, 68; 69
 kalkan, 69
 kalp altın, 114
 kan doküculük, 183
 kanat, 237
 kar, 62
 karakulak, 234
 karga, 49, 130, 233

- karm-ı âlem, 39
 kârûre, 246
 kâse, 138
 kat'-ı visâl, 166
 katî-i nefis, 120, 193
 katûl, 164
 kavvâl, 119, 243
 kazâ, 143, 232, 240, 253
 kazf, 166
 kazîyye, 146
 kazm-ı gayz, 210
 kader, 62
 keffâret, 64, 236
 kehrübâ, 10
 kelâm, (Bk söz), 30, 32, 66, 71, 95, 119, 133, 178, 222, 223, 226, 241
 kelâm-ı Hak, 222
 kelâm-ı Hudâ, 221
 kelâm-ı ilâhî, 77
 kelâm-ı kalîl, 204
 kelâmullah, 3, 253
 kelâm-ı kesîr, 204
 kelimâtullah, 223
 kelime, 213, 221
 kelle şeker, 242
 Kemâl üzerine ziyâde noksandır, 197
 kemâl, 31, 107, 150, 197, 212, 253
 kemâlullah mevcûdâtın kemâlidir, 212
 kendinin kendiliğini bilmek, 20
 kenz, (Bk. hazîne), 113
 kerâmât, 10, 13, 31, 59, 66, 108, 109, 116, 124, 149, 159, 172
 kesâfet, 179
 kesif, 130
 keşf, 209
 keşf-i zamîr, 172
 ketm-i adem, 186
 kible, 15, 29, 32, 97
 kudem, 227
 kudem-i âlem, 129
 kılıç, 17, 155
 kısas, 163
 kaskançlık, 81, 82
 kıç, 35, 49, 55
 kut'a, 1, 101
 kutâl, 126
 kıyâm, 150
 kıyâmet, 28, 29, 45, 55, 69, 94, 99, 227, 228, 234
 kıymet, 100
 kibir, 24, 101
 kilit, 212
 kîmyâ, 243
 kin, 24
 kitâb, 151
 kocakarı, 139
 korku, 153, 199, 250
 koşmak, 199
 kök, 103, 170, 171, 189, 250
 köle, 66, 104, 112, 194
 kölelik, 44
 köpek, 156, 237
 köpük, 12, 13, 87
 kör, 83, 195
 kütuluk, 63, 64, 117, 182
 kşylü, 171
 kudret-i halk, 240
 kul, 93, 211, 222
 kuluk, 45, 64, 171, 205
 kunduz, 77, 238
 kunût, 246
 Kur'an, 2, 30, 77, 78, 79, 102, 105, 126, 150, 209, 220, 221, 223
 kurbet, 156
 Kureş, 149
 kuş, 28, 29, 159, 237
 kuvve-i hayvâniyye, 54, 55
 kuvve-i vâhime, 219
 küfür, 8, 31, 66, 92, 133, 152, 153, 163, 176, 177, 188, 195, 209, 232, 247, 248, 253
 küll, 49, 68, 72, 201, 227, 228, 254
 külhan, 86, 190
 künl, 238
 kün fe-yekün, 23, 71
 kühn, 197
 kürk, 177
 kürsî, 39, 192
 lâ, 234
 Lâ ilâhe illâ Hû, 107
 la'b, (Bk. oyun), 123
 lala, 232, 251
 la'net, 27
 lâ-mekân, 38
 lafz, 226
 latîf, 130, 192
 latîfin latîfî, 93
 letâfet, 59, 153, 179, 192, 208
 letâfet-i Bâri Teâlâ, 93
 levh, 184, 195, 215
 levh-i mahfûz, 183
 libâs, 199, 204
 libâs-ı fakr, 238
 lisân, (Bk. dil), 222, 223
 lisân-ı isti'dâd, 248
 lisân'ül-Hak, 155
 lokma, 111
 lutf, 164, 198
 mâ, (Bk. su), 15
 mâ-i hayât, 90
 maânî, (Bk. ma'nâ), 93, 110
 maânî-i Kur'an, 150
 maâric, 240
 maârif, 2, 49, 229, 244

- maâsi, 62
 mâcid, 172
 madrûb, 160
 ma'dûm, 239
 mağfiret, 213, 214, 216
 mağrib, 174, 185, 186
 mağrib-i kabir, 174, 186
 mağribli, 50
 mağz, 21
 mahal, 192
 mahalle mektepleri, 242
 mahbûb, (Bk. ma'sûk), 66, 68, 93, 125,
 182, 198, 207, 215
 mahbûb-dost, 233
 mahbûb-ı Hak, 210, 211
 mahbûb-i hakiki, 161
 mahbûbât, 117
 mahbûbiyet, 68
 mahdûm-i âlem, 70
 mahlûkat üç sınıftır, 73
 mahlûk-ı ârif, 239
 mahlûk-ı Hak, 239
 mahmûd, 117
 mahrût, 242
 mahsûs, 206
 mahz-ı şehvet, 74
 makbûl-i Hudâ, 155
 maksûd, 16, 21, 23, 24, 40, 41, 60, 81, 91,
 96, 97, 106, 119, 127, 132, 134, 146,
 148, 150, 171, 172, 195, 201
 makâm, 102, 150, 159
 makâm-ı didâr, 86
 makâm-ı emn, 120
 makâm-ı enbiyâ, 90
 makâm-ı İbrâhîm, 149
 makâm-ı kelâm, 86
 makâmât-ı aliyye, 98
 makâmât-ı emn, 46
 makâmât-ı havf, 46
 ma'kul, 151, 152
 mal, 211
 ma'lûmât, 103
 ma'nâ, (Bk. ma'ânî), 21, 31, 38, 39, 45, 48,
 71, 76, 77, 78, 79, 80, 84, 85, 92, 98,
 99, 131, 141, 169, 170, 179, 183, 190,
 192, 203, 218, 225, 226, 243, 251
 ma'nâ arısları, 65
 mansıb, 77, 160
 mantik, 18
 maraz, (Bk. hastalık), 122, 162, 246
 ma'rifet, 13, 60, 226, 227, 240
 ma'rifet-i Bâri, 193
 ma'siyet, 9, 45, 62, 63, 165
 maskara, 25, 202
 mâsivâ, (Bk. gayr, ağıyar), 29, 115
 maşrık, 51, 174, 185, 186
 maşrık-ı rahîm, 174, 186
 maşrıklı, 50
 ma'sûk, (Bk. mahbûb), 12, 36, 41, 60, 84,
 85, 87, 91, 93, 94, 105, 106, 116, 139,
 145, 173, 207, 220, 221,
 ma'sûk-i hakiki, 146, 242
 ma'sûk-ı mecâzi, 110
 ma'sûku temâşâ, 68
 ma'sûkun murâd, 174
 matlûb, 34, 69, 91, 103, 145, 146, 176,
 192, 207, 221,
 matlûb-i külli, 95
 matlûbun-li-gayrihi, 94
 matlûbun-li-zâtihi, 94, 95
 maya, 250
 mazhar, 192, 207, 248, 253
 mazhar-ı Hak, 161, 198
 mazhar-ı lutuf, 198
 mazlûm, 50, 51, 125
 mebbe, 22
 mebgûz, 125, 182
 mecâzib, 141
 mecûsi, 117, 187, 193
 medh, 19, 102, 197
 mehdî-i zamân, 122
 meh-rû, 252
 mekkâr, 9
 mekr, 27, 47
 mekrûhât, 117
 mel'abe, (Bk. oyun), 123, 134
 melâik, 151, 216
 melâike, (Bk. melek), 64, 73, 74, 84, 86,
 142, 150, 183, 184, 232, 237
 melâike-i mutahhara, 112
 melâike-i rûhânî, 84
 melâmet, 246
 melce', 41
 melek, (Bk. melâike), 45, 74, 99
 melek-i mukarreb, 202
 melekî, 21
 men, (Bk. ben), 15
 menâzil, 47, 153, 154
 menzil-i vasl, 119
 merâtib, 240
 merbûb, 131
 merd-i Hudâ, 33, 234
 merdân-ı ilâhî, 135
 merdiven, 60
 merhametsizlik, 24
 mertebe-i muhabbet, 214
 mesâcid, 61
 Mescid-i Harâm, 93
 mesel, 35, 151, 152, 237
 meserret, 238, 240
 mesh, 244
 mesh-i bâtin, 244
 mesh-i zâhir, 244
 meskenet, 226
 mest-i Hak, 132
 mestlik, 215

- mestür, 83, 84, 207, 238
 meşakkat, 213
 meşâyih, (Bk. şeyh), 102
 meşâyih-i kadime, 90
 meşiyet, 240
 mevc, 60
 mevcûdât akl-i küllinin sâyesidir, 200
 mevcûdât, 187, 228, 253
 mevlevî-hâne, 245
 mevt, (Bk. ölme), 126
 mevt-i süri, 243
 meyhâne, 124
 meyve, 97, 201, 218
 mezâhir-i esmâ ve sıfât, 253
 mezar, 199
 mezheb, 114
 mezheb-i Şâfiî, 64
 mezkûr, 215
 mezmûm, 117
 mäsâh, 151
 mäsara', (Fars.-Ar.), 18, 55, 56, 67, 94, 84,
 116, 131
 mihekk, 254
 mihekk Kur'an ve enbiyanın hâlidir, 254
 mi'mâr, 44, 110, 184
 minâre, 246
 mi'râc, 214, 215
 minâre, 133
 mir'ât, (Bk. âyine), 144, 145
 mir'ât-ı nikâb, 144
 misâfir, 143
 misâl, 35, 80, 151, 152, 168, 174, 184, 186
 misâlsiz söz, 197
 misk, 159, 168
 mislin misli yaratması, 180
 mizâc, 48, 142
 mürâs, 114
 mizân, 151
 Moğol Tatarları, 60
 mollâ, 102, 80
 muallim, 141
 muâyene, 45, 46
 mücid, 187
 mu'cize, 10, 116, 225, 230, 244
 mudga, 109
 Mudill, 248, 253
 muganniye, 125
 muganni, 126, 245
 mugayyebât, 33
 muğfil, 146
 muhabbet, (Bk. aşk), 24, 29, 75, 87, 105,
 115, 148, 154, 162, 175, 176, 177, 178,
 187, 189, 194, 198, 204, 213, 215, 223,
 248, 251
 muhabbet-i şeyh, 90
 muhabbetullah, 90
 muhakkık, 150, 75
 muhâl, 119
 muhâlin tekvini muhâldir, 188
 Muhammed (a.s.v.), 202
 muhârebe, 217
 muhâtab, 153
 muhdes, 226
 muhib, (Bk. âşk), 198, 215
 muhit, 191
 muhrez, 236
 muinü'd-din, 197
 mukaddime, 68
 mukallid, 80
 mukarreb, 44, 110
 murâd etmek, 162
 murâdun-li gayrih, 163
 musallâ-yı İbrâhim, 150
 mutasarrıf, 244
 mu'tekid, 172
 Mu'tezile, 181
 Mu'ti, 156
 mutî, 45, 51
 mutlakıyyet, 236
 mutrib, 164, 220, 245
 muvahhid-i müstağrak, 69
 mümâşât, 230
 mü'min, 66, 73, 74, 90, 92, 107, 133, 161,
 186, 195, 198, 200, 223
 mü'minin-i hakiki, 227
 mübâyaat, 205
 mücâhede, 102, 111, 112, 120, 169, 176,
 186, 228
 müdârâ, 120
 müderris, 135
 müdre, 124
 müessir Hak'tır, 177
 müftü, 235
 müfti-i ma'nevî, 48
 mühendis, 110, 127, 128, 151, 208
 mühür, 27, 126
 mülkiyyet, 236
 mümtaz, 149
 münâcât, 37, 219
 münâfık, 32, 67, 71, 80, 200
 münâzaa, 137
 münebbih, 140
 müneccim, 191
 mürebbi, 239, 248
 mürekkeb, 221
 mürg-ı ruh, 159
 mürid, 15, 33, 40, 84, 85, 121, 135, 166,
 174, 189
 müridân, 146
 mürsid, 51, 166, 251
 mürvvet, 66
 müsahhariyet, 139
 müsbil-i hak, 160
 müsebbib, 65, 251
 müslüman, 73, 91
 müstağni, 85, 86

müstağrak, 16, 98
 Müsteân, 241
 müsteâr, 190, 203
 müstehlek-i Hak, 50
 müşâhede, 43, 45, 46, 86, 152, 208, 227
 müşrik, 165
 mütâbaat, 205
 mütâlaa, 102
 mütehayyiz, 139
 mütekelim, 65, 221
 mütevâzi, 97
 müvekkil, 205
 müvellidü'l-humûza, 245
 müvellicü'l-mâ, 245

nabz, 136
 nâfe-i müşki, 56
 Nâfî, 165, 203, 248
 nahs, 18, 252
 nahvi, 142, 135
 nahvullâh, 135
 nakd, 134, 165, 222
 nakd-ı ceyyid, 221
 nakdiyyet, 217
 nakid, 133
 nakış, 127
 nakkâş, 127
 nakl, 133, 134
 namaz, 14, 15, 21, 29, 31, 32, 47, 48, 71,
 80, 81, 88, 130, 131, 150, 158, 164,
 171, 181, 194
 namâz-ı zâhiri, 158
 namazdan efdal, 31
 namazın rûhu namazdan efdaldır, 31
 nasâyah, 155
 nâsiye, 253
 nasrânî, 187
 nazar, 118, 222
 nazım, 49
 nebât, 199, 242, 245
 nebâtât, 35
 nebâti, 21
 nebi (Bk. enbiyâ), 10, 115, 197, 198, 221,
 224, 225
 necâsât, 139
 nedâmet, 24
 nefes, 192, 197
 nefis, 18, 54, 58, 105, 111, 137, 150, 155,
 156, 157, 183, 197, 210, 211, 212, 213
 nefis-i cüz'î, 200
 nefis-i fakr, 144, 227
 nefis-i vâhid, 161
 nefsimi bilmek, 226
 nefsiyle cenk, 155
 nefy, 160, 161, 248
 nefye şehâdet, 129
 nehy, 126, 162, 163, 179
 nem, 245

nerededir, 191
 nesir, 49
 neşv u nemâ, 181
 nezir, 64, 216, 218
 ni'met, 77, 108, 213, 215
 ni'met ile azâb, 238
 nikâb, (Bk. hicâb), 34, 35, 126, 144, 145,
 177
 niteliksiz, 37, 73, 92, 93
 niyaz, 61, 62
 uizâm, 87
 nîk-ahd, 45
 noksan, 25
 nokta-i dâire-i vücud, 1
 nûr, 54, 81, 85, 151, 152, 153, 223, 227
 nûr-i cüz'î, 227
 nûr-ı Hak, 36, 76, 222
 nûr-ı Hudâ, 118
 nûr-ı ilim, 188
 nûr-ı mahz, 74, 84
 nûr-ı velâyet, 238
 nutuk, 59, 72, 179
 nûcum, (Bk. yıldız), 18
 nûmüne, 58, 62

O her şeyi muhittir, 192
 O'nu muhit değildir, 192
 odun, 190
 ok, 148, 192
 olmak, 208
 olta, 107
 onsekiz bin âlem, 225, 226
 orta, 187
 oruç, 47, 48, 62, 64, 71, 194
 oturmak, 167
 oyun, (Bk. la'b, mel'abe), 123, 131, 132

öfke, 252
 ölmek, 25, 26
 ölmeden evvel ölmek, 112
 ölü, 174
 ölüyü mezara gömmek, 49
 özür dilemek, 102

pabuçculuk, 115
 pâdişâh, 11, 15, 16, 21, 22, 27, 31, 41, 44,
 45, 87, 103, 112, 113, 115, 136, 131,
 139, 143, 160, 173, 175, 186, 187, 204,
 205, 209, 218, 223
 pâdişâh-ı zâhir, 196
 pâdişâhlar ile müsâhabet, 12
 pâdişâhlık, 185
 pâkler, 251
 patzehir, 226
 papas, 172
 perde, 48, 116, 143, 158, 196, 208, 221,
 228, 248
 perde-i gaflet, 227

- pervâne, 36, 229
 peygamber, (Bk. nebi), 204
 peygamberlik, 185
 pîr, 123
 put, 73, 251
 put-şiken, 251
- Rab, 115, 131, 195, 239
 Rabb-i hâs, 248
 râh-ı Hak, 202
 râhat, 195
 Rahmân, 195
 rahmet, 159, 202
 rahmet-i ilâhiyye, 223
 raiyyet, (Bk. reâyâ), 131
 râi, 145
 raks, 126
 re'y, 8
 reâyâ-yı ten, 51, 52
 reâyâ-yı vücûd, 51
 rebâb, 158
 recâ, 7, 31, 43, 72, 74, 105
 Rehber Muhammed (a.s.v.), 203
 rehber, 22, 214
 rehber-i âlem, 122
 reis, 52, 191, 194
 rekâyık, 49, 124
 rekâyık-ı şihâbiyye, 124, 243
 reml, 19
 remz, 67
 renk, 105, 213, 215
 reyhan, 182
 rûk, 211
 rızâ, 149, 178, 222
 rızâ-yı Hak, 203
 rızâ-yı halk, 203
 rızık, 67, 149, 167, 194, 195, 209
 ricâl, 150
 riyâ, 57, 81
 riyâkâr, 57
 riyâzet, 88
 rûh, 18, 33, 54, 93, 114, 131, 156, 157,
 181, 199, 213, 225, 226, 247
 rûh emrdir, 225
 rûh-i insânî, 116
 Rûh-i Kuds, 93, 226
 ruhban, 81
 ruhbanîyet, 61, 81
 Rûhullâh, 210
 rutûbet, 245
 rûz-i cezâ, 62
 rûz-ı elest, 79
 rûyet, 104, 145, 196, 208
 rûkû, 150
 rûşvet, 102
 rûyâ, 94, 104, 107, 147, 151, 168, 183
- sabr, 36, 82, 106, 129, 164, 165
- sa'd, 18
 sadaka, 18, 57
 safra, 142
 sağ göz, 195
 sahâbe, 78, 130
 sahare-i Fir'avn, 161
 sâhib-i dil küldür, 72
 sâhib-i inâyet, 125
 sâhir, 133
 sâhirân-ı Fir'avn, 206
 sahv, 215
 sâil, 68
 saîd, 64
 sâk-ı arş, 28
 sâlâr, 51
 salât, 126
 salât-ı dâim, 131
 salavât, 64
 sâlih, 45, 167
 sâlik, 111, 113, 244
 sen'at, 252
 sanâyi', 48, 130
 sarhoş, 174, 175
 savm, (Bk. oruç), 116
 savt, 39, 141
 sa'y, 9, 52, 57
 sayd, 124
 sâye, (Bk. gölge, zill), 200
 sebeb, (Bk. esbâb), 9, 45, 116, 165, 251
 sebeb-i hayât, 178
 sekir, 134
 sekîne, 216
 sekînet, 215
 sekr, 134, 215
 selâm, 97, 98, 112, 170, 171, 245
 sem', 59, 193
 semâ, 70, 126, 182, 220, 252
 semâ', 245
 Senâ-yı Muhammed (a.s.v.), senâ-yı Hak,
 204
 serheng, 236
 ser-rişte, 58, 65, 94, 116, 152
 setr-i uyûb, 61
 seyf-ale'l-Hak, 155
 seyfeddin, 155
 seyyie, 210
 sıbyân, 123
 siddik, 109
 sîdk, 67
 Sidretül-müntehâ, 214
 sıfat, 190, 207, 237, 248
 sıfât-ı beşeriyye, 60
 sıfât-ı beşeriyyet, 6, 227
 sıfât-ı Hak, 58, 207, 208
 sıfât-ı hayvânîyet, 183
 sıfât-ı nefsânîyye, 244
 sıfat-ı yakîn, 243
 sıfâtullah, 212

sıhhat, 38, 57, 64, 72, 122, 165, 195, 211
 sur, 170, 228, 234
 sır gözü, 15, 228
 sırat-ı müstakim, 253
 sibir, 11, 133, 172
 sirkat, (Bk. hırsızlık), 31
 sikke, 246
 sivrisinek, 53, 54
 sıret, 205
 sohbet-i ayyâr, 175
 sol göz, 195
 söylemek, 86, 179
 söz amelden doğar, 71
 söz, (Bk. kelâm), 10, 19, 23, 39, 40, 44,
 49, 53, 54, 71, 80, 91, 99, 100, 104,
 113, 119, 127, 130, 131, 153, 168, 176,
 177, 180, 183, 184, 186, 190, 192, 203,
 239
 su, (Bk. mâ) 100, 115, 132, 133, 138, 164,
 190, 200, 205, 236
 sû-i zan, 121
 sû-i ahlak, 212
 suâl, 35, 111, 136, 137
 suâl ilmin yarısı, 69
 sultan, (Bk. pâdişah), 115, 235
 sultân-ı mahbûbin, 86
 sûr-i İsrâfil, 151
 sûret, 14, 38, 39, 42, 44, 45, 47, 55, 56,
 68, 71, 76, 79, 85, 93, 97, 99, 119, 127,
 131, 135, 170, 185, 190, 199, 204, 207,
 218, 226, 235, 236, 243, 251
 sûret-bin, 68
 sûret-i insan, 170
 sûret-i misâlî, 239
 sûretin dahî azim i'tibârı vardır, 21
 sülûk, 238
 sünni, 100, 104, 128
 süryâni, 103
 sûtûn-ı hannâne, 124
 süvârî, 94
 şâdi, 106, 117, 206
 şâh-ı safî, 235
 şahid, 34, 129, 143, 216, 241, 250
 şahne, 236
 şâir, 70
 şakî, 64
 şarab, 68, 175, 235
 şeb-i dünyâ, 29
 Şedidül-ikâb, 163
 şefkat, 78, 79, 89, 90
 şehâdet, 14, 34, 42, 129
 şehâdi, 239
 şehvet, 237
 şehvât, 55, 58
 şehvât-ı dünyâ, 166
 şehirli, 171
 şehid, 167

şehvet, (Bk. şehvât), 60, 70, 74, 82, 85,
 97, 168
 şeker, 175, 250
 şekk, 8, 27, 46
 şem', 36
 şer, 63, 117, 128, 137, 162, 163, 181, 183,
 193, 237, 248, 249
 şeriat, 186
 şerik, 188
 şerr-i cüz'î, 163
 şerr-i nefis, 212
 şevk, 206
 şevk-ı Hak, 101, 106, 168
 şeyâtin, (Bk. şeytan), 74
 şeyâtin-i cinn-i vesvâs, 215
 şeyâtin-i ins, 215
 şeyâtin-i radmî, 150
 şeyh, (Bk. meşâyih) 15, 40, 79, 84, 85, 90,
 112, 118, 121, 122, 135, 146, 166, 174,
 189, 204, 243, 250
 şeyh-i battâl, 146
 şeyh-i kâmil, 121
 şeyh-i kebir, 220
 şeyh-i muğfîl, 146
 şeyh-i yakîn, 121
 şeyhu'l-meşâyih, 89
 Şeytan, (Bk. şeyâtin), 45, 150, 216
 şîir söyleme, 70, 180
 şîir, (Farsça-Arapça), 8, 12, 18, 22, 32,
 54, 72, 74, 76, 79, 99, 100, 115, 138,
 139, 136, 143, 149, 150, 152, 154, 155,
 166, 168
 şikâyet, 132, 133, 164, 210
 şirk, 27, 31, 165, 244
 şitâ-yı akli, 55
 şitâ-yı hissi, 55
 şükür, 28, 101, 107, 137, 164, 165, 210,
 221
 şûrb-i hamr, 125
 taalluk, 191
 tâat, 116, 160
 tâat, 44, 63, 165, 186, 217
 taayyün, 145
 tâbi', 44
 tabib, 48, 103, 136, 142, 241
 tabib-i dâhili, 48
 tabib-i hâricî, 48
 ta'bir, 94
 ta'll, 120
 tabla, 58, 59
 tâğî, 149
 tahâret-i rûh, 165
 tahattur, 16, 66
 tahsil-i mâl, 163, 164
 tahsis, 138
 takbil, 204
 takdir, 63

- takdir- ilâhî, 147
 taklîd, 45
 takâzâ, 36, 40, 60, 128
 takâzâ-yı âdemî, 49
 takâzâ-yı hilkat, 128
 taleb, 105, 172, 176, 194, 197, 224, 248
 taleb-i Hak, 24, 172
 tâlî', 18, 56, 248
 tâlib, 29, 90, 104, 111, 145, 146, 172, 207
 tâlib-i amel, 71
 tâlib-i aşk, 84
 tama', 165
 tarik, 135
 tarik-ı fakr, 132
 tarik-ı Hak, 125
 tarik-ı İsâ, 82
 tarik-ı Muhammedî, 82
 tarik-ı müstakim, 48
 tarikde merâtib, 118
 tasarruf, 39, 69, 92, 93, 103, 119, 192,
 236, 244, 247
 tasavvur, 92, 93, 156, 212
 tasavvurât, 92
 ta'til, 253
 tavile-i cemâd, 21
 tayyib, 254
 tayyibât, 64, 228
 ta'ziye, 161, 199
 ta'zim-i zâhir, 135
 te'vil, 9
 tecelliyât, 92
 tecellî, 13, 16, 25, 35, 96, 105
 tecellî-i ef'âl, 105
 tecellî-i Zâtî, 105
 tecvîz-i noksan, 253
 tedbîr, 146, 147, 231
 tefekkür, 35
 teferrüc, 59, 87, 150
 tefevvük, 132
 tefrika, 45
 tefsîr, 9, 96
 tekebbür, 176
 teklîf, 74
 televvün, 215
 temyiz, 11, 133, 134, 135, 143
 ten, 18, 19, 21, 22, 31, 51, 54, 56, 58, 60,
 93, 154, 198, 206, 226
 terk-i cevap, 136
 terk-i şehevât, 120
 tesâdüf, 31
 tesbîh, 75, 87, 184, 186, 187, 195
 tesbihât, 125
 tese'ül, 111, 156, 157
 tesettür, 83
 teshîr, 132
 teşekkür, 164
 tevâtür, 196
 tevâzu, 43, 88, 97, 98, 102, 176, 205
 teveccüh, 239
 tevehhümât, 92
 tevfik, 51
 tevfik-i Hak, 51
 tevhid, 31, 216
 teyakkuz, 101
 tezehhüd, 223
 tîb, 18, 19, 48
 tohum, 67
 tok, 68
 toprak yemek, 142
 toprak, 95, 132, 200, 201
 töhmet, 246
 üvbe, 7, 9, 62, 234
 tûfan, 214
 tûfî, 233
 tutmaç, 10, 230
 tuzak, 187
 tuzla, 56, 235
 türbe, 70, 96
 ubûdiyyet, 146, 190, 238
 ukbâ, 88
 ukûl-i insâniyye, 98
 ulemâ, (Bk. âlim), 5, 70
 ulûhiyyet da'vâsı, 30
 ulûhiyyet, 146, 185, 190
 umûmhâne, 82, 84, 124
 ur, 96
 urûc, 96, 102
 usturlâb, 13
 uyku, 57
 uyumak, 179
 uzlet, 36
 ülfet, 214
 ümerâ, (Bk. emir), 5, 229
 ümîd, 9, 11, 12, 72
 ümmet, 198, 204, 214
 ümmet-i merhûme, 244
 ümmî, 130, 175
 üns, 80
 ünvan, 135
 üstâd, 245
 vâcid, 172
 vahdet, 28, 61, 227
 vahy, 107, 118, 129, 130, 133, 150, 221,
 245
 vâiz, 100, 102, 186, 241
 vâris, 205
 varlık, 69, 70, 226, 244, 250
 vâsî-î âmm, 139
 vâsîl, 112, 113, 248
 vasl, 3
 vasl-ı küllî, 118
 vebâ, 217
 vecd, 101, 119, 146, 177

- vech, 21, 144, 145
 vech-i mahbûb-ı hakîki, 144
 vech-i mutlak, 145
 vehm, 86, 127, 248, 254
 velâyet, 214
 veliyy-i hak, 172
 veliyy-i hâs, 173
 veliyy-i sâhib-i tasarruf, 201
 velî, 10, 11, 52, 69, 87, 173, 221
 veliahd, 205
 vesvâs, 27, 150
 vezir, 209, 229
 vicdânî, 206
 visâl, (Bk. vuslat), 106, 107, 113
 visâl-i Hak, 93
 visâl-i mutlak, 185
 virâne, 113
 vukûf, 57
 vuslat, (bk. visâl), 156
 vuzû, 164
 vücûd, 185
 vücûd şehri, 113
 vücûd-ı âdemî, 156
 vücûd-ı izâfî, 1

 yaban eşiği, 237
 yağmur, (Bk. bârân), 30
 Yahûdî, 114, 164, 187
 yakîn, 58, 121, 243
 yalnızlık, 61
 yâr, 110, 251
 yâr-ı hakîki, 110
 yâr-i simber, 161
 yârân-ı sâlih ile oturmak, 212
 yaş, 134
 yay, 181, 192
 yaz, 49
 yecûz, lâ-yecûz, 86
 yed-i tûlâ, 246
 yegâneği, 176
 yelken, 84
 yem, (Bk. deniz), 128, 245
 yemek, 230, 231
 yemin, 64, 126
 yeniden yaratır, 17415
 yergü, 62, 236
 yeryüzü, 203
 yetim, 218
 yetmiş iki millet, 107
 Yezdân, 117
 yılân, 212

 yıldız, 119, 252
 yok ol, 26
 yol, 91, 150, 153
 yuhî ve yümit, 185
 yüzük, 173, 199

 zabtiye, 118, 122
 zafer, 132
 zâhid, 21, 22, 46
 zâhir bâtının ünvâmıdır, 135
 zâhir üzerine hükm, 92
 zâhir, 159, 194, 196, 197
 zâhr, 194
 zâkir, 195, 215
 zâkir-i Hak, 195
 zalâm, 170
 zâlim, 12, 50, 111, 149, 165, 247
 zalûm, 17
 zamânı taksim etmek, 111
 zamîr, 172
 zan, 121, 193, 243
 zann-ı fâsid, 165
 zarflıyyet, 151
 zât, 19, 37, 157, 190
 zât-ı ahadiyyet, 248
 zehir, 109, 226, 250
 zekât, 47
 zekî, 107
 zellî, 173, 174
 zelle-i Âdem, 214
 zelzele, 217
 zenci, 79, 83
 zevk, 87, 90, 96, 140, 180, 203, 209, 212,
 213
 zevk-i kâzib, 142
 zıd, 76, 117, 175, 193
 zıll, (Bk. gölge), 207, 208
 zilâl, 1
 zikr, 124, 154, 159, 167, 195, 211, 246
 zikr-i Hak, 142, 158, 159
 zillet, 174, 211
 zinâ, 31, 193
 zindan, 57, 58
 ziyâret, 20, 36, 50
 zulm, 18, 24, 62, 139, 165
 zulmet, 48, 76, 101, 152, 153
 zulmât, 48
 Zûhal, 201
 zühd, 46
 zürriyyat, 149
 züyyine li'n-nâs, 12, 13, 231

معارفه . الخ ...
 زيادة ...
 بقره ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a list or index of page numbers and titles. The text is written in a cursive style and is somewhat faded.

Handwritten text, possibly a section header or a specific entry in the index.

Handwritten text, possibly a section header or a specific entry in the index.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a list or index of page numbers and titles. The text is written in a cursive style and is somewhat faded.

TAKDİM

Allah Teâlâ'ya hamd ve sevgili Habîbî'ne salât ve selâm olsun. Gönül ikliminin mütenevvi' ve mebzûl râyihalarıyla dolu çiçekleri arasında, o mirâsın yetimliyiz. Milletler akan bir nehre benzer. Her milletin mâzisi, hâli ve istikbâli vardır.

Mâzileşini hâle taşımayan milletler, istikbâle uzanamazlar. "Kökü mâzide bir âti" olursak, öz vatanımızda garîb kalmayız.

İnsanın kendi kimliğini bir başkasında araması, hâfıza kaybına yol açar. Başka milletlerin efsânesi kadar, târihi derinliği olan bir milletiz. Mâziyi hâle taşımak, ecdâd mirâsını günümüz insanının idrâkine sunmaktır. Sâdece nakil olup, görenekçi bir anlayışı yaşatmak, insanları atâlete sevkeder. O mirâs bizlerin ilham kaynakları ve hâfıza pınarları olmalıdır. Bu pınarların kaybı, örfü, mânevî gücü, idrâki, hikmet ve tefekkürü zayıflatır. Herşeyi emânet bohçalar hâlinde dışarıdan taşıma alışkanlığı, zihinlerimizi mahkûm eder. René Guénon'a göre "tamâmen maddî yönde gelişmiş tek medeniyet, batı medeniyetidir."

Rahmet dininin mensûbuyuz ve rahmet Peygamber'inin ümmetiyiz. Cihân-şumûl olan dînimiz, bu boyutuyla bütün milletleri kucaklıyor. İslâmın hedefi âdem milleti vücûda getirmektir.

İlâhî menşe'li olan kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, zaman ve mekân boyutunu aşmış ve "lâ-yuhtî" (hatâsız) dir. Günümüze kadar ona yapılmış yorumlar ise, beşerî olduğundan bu özelliği taşımazlar. Mehmed Âkif'in:

"Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhâmı,

Astrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı" beyti bu anlayışın bir aks-i sadâsıdır.

Hergün aynı tâzelikte nâzil olan bu ilâhî nâmeyi, günümüz insanının idrâkine sunmak farz-ı kifâyedir. Bu ilâhî kelâmı zamâna vâbeste kılmak ise doğru olmaz. Fikirler, tefsirler, icthadlar eskiyebilir; fakat O kıyâmete kadar hep yeni kalacaktır.

Muhammed (s.a.v.) gülzârında yetişmiş ve dünyâya o bahçenin râyihasını ulaştıran gönül erleri, bu ilâhî kaynağın ilham sunucularıdır. İşte Hz. Mevlânâ'nın eserleri arasında bulunan Fihî Mâ Fih de, bu ilâhî boyuttan uzanan hikmetler yumağından örülmüş bir kaftan ve Rabbânî bir ilhamdır.

Merhum Ahmed Avni Konuk'un, farsça aslından yapmış olduğu bu tercüme eseri, günümüz okurlarına ulaştırmak istedik. Bu eser kütüphanelerde mevcut yedi-sekiz nüshanın karşılaştırılması suretiyle hazırlanmış olması bakımından da ayrı bir husûsiyet taşımaktadır.

Bundan birkaç sene evvel, neşre hazırladığımız Fusûs'u'l-Hikem tercüme ve şerhinin bir cildini takdim etmek için ziyaretine gittiğimiz muhterem Sâdik Kurç beyle sohbet ederken, kütüphanesinde bulunan ve kendisinin istihşâh etmiş olduğu Fihî Mâ Fih tercümesini bize gösterdiler. Birkaç gün bizde kalması isteğimizi kabul buyurdular. Okuduğumuzda, bu tercümenin de neşrinin faydalı olacağını düşündük.

Zâten bundan önce merhum Ahmed Avni beyin Fusûs'u'l-Hikem Tercüme ve Şerhi'ni neşre hazırlanmayı mânevî bir işâret olarak telakkî etmiştik. Muhterem Prof. Dr. Mustafa Tahrah beyin itinâh çalışmaları ve her cild için yazdığı makâleleri ve ayrıca hüyük bir emekle neşre hazırlayıp İz yayıncıları İstanbul, 1992 tarihinde basılan Tedbirât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi bizde, Ahmed Avni beyin diğer eserlerinin de neşri iştiyâkını artırdı. Birkaç seneden beri bu velûd insanın 34 defter tutan Mesnevî-i Şerif Şerhi'ni de neşre hazırlama çalışmaları içindeyiz.

Neşre hazırladığımız Fihî Mâ Fih adlı eserin yazma bir nüshası Konya Mevlânâ müzesi kütüphanesi 3895 numarada kayıtlıdır. Mukaddimesinin sonunda mütercimim izmâsı bulunmaktadır. Bu nüsha, mütercimim el yazısından başka, iki ayrı şahıs tarafından yazılmıştır. İkinci nüsha İstanbul Belediye kütüphanesi Osman Ergin kitapları arasında 24 numaradadır. Bu nüshada da mütercimim el yazısından başka, iki ayrı şahıs tarafından yazılmış kısımlar mevcuttur.

Biz bu çalışmamızda Konya Mevlânâ müzesi kütüphanesindeki nüshayı esas aldık ve Sâdik Kurç beye âit nüshadan da faydalandık. Farklı nüshadan yaptığımız ilâveleri köşeli parantez ile belirledik.

Mütercim tarafından tercüme edilmemiş olan âyet, hadîs, kelâm-ı kibâr ve beyitlerin tercümelerini yapıp, yine köşeli parantez içinde gösterdik.

Ahmed Avni bey tarafından hazırlanmış olan dip notlarda yazılı Mesnevî beyitlerinin büyük bir kısmının hangi cildde oldukları belirtilmiş, fakat mânâları verilmemiştir. Biz, Mesnevî-i Şerif şerhinin 34 defterini taryarak, çok azı müstesnâ bu beyitlerin buldukları cild ve beyit numaralarını tesbit ettik ve tercümelerini de yine köşeli parantez içinde oradan verdik.

Bu eserin neşri hazırlıklarında mukâbele ve genel tashihî ile birlikte, dip notlardaki Mesnevî heyitlerini bulmakta büyük yardımları olan, lûgat ve indeksleri hazırlayan muhterem Prof. Dr. Mustafa Tahrah beye şükranlarımı arz ediyorum.

Bu güzel eserin, gönüllerimizin inbiği, kimliğimizin mühürü, uzun ve meşakkatli hayat yolumuzun rehberi olması dileğimizeyiz.

Dr. Selçuk Eraydın
Erenköy 17 Aralık 1993

FÎHÎ MÂ FÎH HAKKINDA

Fîhi Mâ Fîh, büyük mütefekkir, muhakkik, mürşid, tarikat pîri Hz. Mevlânâ'nın sohbetinde bulunanlardan bâzıları tarafından tutulan notların birleştirilip tasnif edilmesinden meydana gelmiştir.

Tasavvuf büyüklerinin, bilhassa tarikat pîrânının bu kabil sohbetlerinin kaydedilip zaptedilmesi, yakın zamana kadar devam etmiş eski bir gelenektir.

Haberleşme vâsıtalarının yok denecek durumda olduğu devirlerde, şeyh-mürîd münâsebetlerinin devâmı, mektuplar ve bu kabil sohbetlerin tesbit edilip ihvâna gönderilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Abdülbâkî Gölpınarlı Hz. Mevlânâ'nın bu sohbetlerinin, hayatının son yıllarına âit olduğunu, bâzı târih tesbitleriyle isbât etmeye çalışıyor.¹ Biz geniş bir zaman şeridi içinde yaptığı konuşmaların bir kısmının tasnifinden meydana gelmiş bir eser olarak değerlendirmeyi daha uygun buluyoruz.

Bu sohbetlerin kimler tarafından kaydedildiğini ve kimlerin tasnif ve tertib ettiğini söylemek hemen hemen imkânsız olmakla beraber, Mevlânâ'ya en yakın kimselerin hazırlamış olduklarını ifâde edebiliriz.

Bu esere "Fîhi Mâ Fîh" isminin hangi maksatla verildiğini kesin bir tarzda söylemek doğru olmaz; fakat "içinde olması gereken şeyler buradadır" mânâsının kastedilmiş olabileceği ihtimâlini düşünebiliriz.

Abdülbâkî Gölpınarlı'nın, fasılların tasnifini Kur'ân-ı Kerim-

1. Mevlânâ Celâleddin, *Fîhi Mâ Fîh*, (Ter. Abdülbâkî Gölpınarlı) İst. 1959, s. VI.

in tertibine benzetme fikri² de kanâatımızca pek isâbetli görülmedi; zîrâ ortalarda ve sonlarda mevcut bâzı fasıllar, başta olanlardan daha hacimlidir.

Hız. Mevlânâ'nın bu eserinin yazma nüshaları, muhtelif kütüphânelerde mevcuttur. Bu hususta gerek Prof. Dr. Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun çevirisi olan "Şark İslâm Klasikleri yayınları 28. kitabı" olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul 1954 târihinde Maârif Matbaasında basılan eserin önsözünde ve Abdülbâkî Gölpınarlı'nın 1959 târihinde Remzi Kitabevi tarafından neşredilen kitabın sunuş kısmında kâfi derecede mâlûmât verildiği için, tekrârına lüzûm görmedik.

Fîhi Mâ Fîh farsça olarak üç kere tab' edilmiştir. Bunlardan birisi 1928 târihinde Hindistan'dadır. En eskisinin istinsâh târihi 1105 h. olan yedi nüshadan derlenmiştir.

İkincisi 1334 h. târihinde Tahran'da basılmıştır.

Üçüncüsü, Tahran Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Profesörlerinden Bedî'z-Zamân Firûzanfer tarafından Tahran Üniversitesi yayınlarının 105. kitabı olarak 1330 şemsî hicride Tahran Meclis Matbaasında basılmıştır.³

Fîhi Mâ Fîh ilk defa türkçeye Ahmed Avni Konuk (1868-1938) tarafından tercüme edilmiştir. Mütercim mukaddimesinde de belirttiği gibi yedi-sekiz nüshayı karşılaştırarak, bu tercümeyi meydana getirmiştir. Eserin yazma nüshası Konya Mevlânâ Müzesi 3895 numarada kayıtlıdır. Diğer bir nüshası da İstanbul Belediye Kütüphânesi Osman Ergin Kitapları 24 numarada bulunmaktadır.

Merhum Ahmed Avni Konuk beyefendinin bu eserini neşretmemize iki husus sebep olmuştur. Bunlardan birincisi ona âit olan bütün eserleri neşretme düşüncesiyle yola çıkışımızdır. İkincisi ise millî kültürümüzün bir bütün içinde devâmını sağlamak ve onu ilerki nesillere aktarmaktır.

Bugün elimizde bulunan iki tercümeden farklı özellikler gösteren bu eser, tasavvufî ıstılahları muhâfaza etmiş; Hız. Mevlânâ'nın sohbetlerindeki merâmını tam mânâsıyla bizlere aktarmaya muvaffak olmuştur.

Bilhassa mevzû' ile alakalı Mesnevî beyitlerinin dipnot olarak ilâvesi de bu eserin neşredilme sebeplerindedir.

Fîhi Mâ Fîh'deki fasıllarda irşâd nokta-i nazarından son de-

2. A. g. e. VII.

3. Fazla bilgi için bk. A. g. e. Sunuş, s. XIII.

rece mebzûl hikmetler, mesel ve misaller vardır. Edebî san'atlarla müzeyyen bu cümleler, insan havsahasına yeni boyutlar kazandırdığı gibi, yeni ufuklar ve yeni pencereler de açıyor; ve alışa-geldiğimiz değerlendirmeler dışında, eski, fakat bizim için yeni değerlendirmeler sistemi elde etmeyi sağlıyor. Bu husûsu te'yîd edecek birkaç örnek verebiliriz:

Hz. Mevlânâ'ya göre mesel ve misâl başka başka şeylerdir. Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de misâl olarak nûrunu "misbâh"a ve velîlerin vücûdlarını "zücâc"a benzetmiştir. İşte bu benzetiş misâl içindir; gerçekte O'nun nûru kâinâta sığmaz.⁴

Hz. Mevlânâ şükri, ni'meti fark etmek tarzında ta'rif eder. Ni'meti fark etmemek, küfrân-ı ni'met olur ki, halk arasında böyle kimselere "nan-kör" ta'bir edilir.

Hz. Mevlânâ ni'meti bir memeye benzetir ve "şükür, ni'met memesini emmektir" der.⁵ Meme ne kadar süt ile dolu olursa olsun, memenin ucuna kadar gelmez; emmek, o ni'meti istemektir.

Hz. Mevlânâ kendi sözlerini, başkalarınınkıyla mukâyese ederken, kendi sözünü "nakit" diğerlerini "nakil" olarak vasıflandırır. Hz. Mevlânâ'ya göre nakil, nakdin fer'idir. Nakid bir adamın kendi ayağı, nakil ise ayak şeklinde ağaçtan yapılmış kalıptır.⁶

Hz. Mevlânâ nakdi, nakilden tefrik edemiyenleri, yolunu şaşırması sapıklara benzetir.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de zâhir ve bâtın meselesi:

Hz. Mevlânâ Kur'ân-ı Kerîm'i iki yüzlü bir dîbâ (süslü ipeklî kumaş) olarak vasıflandırır. Bir kısım insanların, bir yüzünden, bir kısmının da diğer yüzünden nasiplendiklerini ve her ikisinin de doğru olduğunu ifâde eder.⁸

Hz. Mevlânâ şu misâl ile bu görüşüne açıklık getirmiştir: "Nitekim kadının zevci ve süt emen çocuğu vardır; her ikisi de ondan başka haz ahırlar."⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in mânâsına teveccüh etmek ve ondan gıdâlanmak esastır. Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumakla iktifâ

4. Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fihî Mâ Fih*, (Ter. Ahmed Avni Konuk) İst. 1993, s. 151.

5. A. g. e. 164.

6. A. g. e. 133.

7. Ahmed Avni Konuk, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî Şerhi*, Konya Mevlânâ Müzesi, Nu. 4740 (34 defter). III. Cild; 2556. (Taraflımızdan yayına hazırlanmaktadır.)

8. Mevlânâ, A, g, e. 150.

9. A. g. e. 150.

Hız. Mevlânâ teni ata ve bu âlemi de ahıra benzetir; ve atın gıdâsının, binicisinin gıdâsı olmadığını hatırlatır. Zîrâ atın, yâni tenin meyli uyku, yemek, içmek gibi şeylerdir.

"Ten murâdı yemek, içmek, mülk ü mâl"²⁴ İnsanın hayvanlık tarafının üstünlüğü onu at üstünde ahırda tutar; halbuki insanın mânâsı bekâya mensûbtur.²⁵ "Cân temennâsı cemâl-i zül-celâl"²⁶ Amel ve fiil sâdece görünen şekiller değildir; belki o şekiller o amelin sûretidir.²⁷ Mevlânâ'ya göre ameli amel ile, ilmi ilim ile, sûreti sûret ile ve mânâyı mânâ ile anlamak mümkündür.

Meselâ amel namaz ve oruç vs. değildir; bunlar amelin sûretidir. Halk ameli zâhirden ibâret zanneder. Halbuki münâfik amelin sûretini yerine getirmekle ibâdet etmiş olmaz.

Namazın rûhu, namazdan efdaldır; çünkü namazda ve diğer bütün ibâdetlerde aslanan mânâdır. İbâdetlerdeki sûretler insanları dînin özüne götüren vâsitalardır. Kur'ân-ı Kerîm'de işâret buyrulan: *الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَانُونَ* (Meâric, 70/23) "Onlar namazlarında devamlıdır" âyef-i kerîmesinden murâd, bu namazın rûhudur; çünkü kılan namazın sûreti devamlılık arzetmez. Rûhun rûkû' ve secdesi vardır; namazda olan rûkû' ve secde mânânın sûret ile zâhir olan cihetidir.²⁸ Sâlât-ı dâimeden murâd, bütün hallerde Allah'ı hatırlamaktan hâli olmamaktır.²⁹

Hız. Mevlânâ mahbûb olanın güzel olması gerektiğinden yola çıkarak, kime kim güzelse, mahbûb odur neticesine varıyor. Mevlânâ'ya göre her güzel mahbûb değildir; çünkü güzellik, mahbûbiyyetin cüz'üdür, mahbûbluk ise asıldır; mahbûbiyyet olunca, güzellik de olur. Zîrâ bir şeyin cüz'ü, küllünden ayrı değildir. İnsanın sûretine muhabbet edilmez; çünkü insan sâdece sûretten ibâret değildir. Mevlânâ sûreti kadehe, mânâyı da içindeki şaraba benzetmiştir. Âşık kadehin içine, başkaları ise sûretine nazar ederler. Şarabı kadehten ayrı görebilmek için aşk, şevk ve iştiyâk lâzımdır.³⁰

Hız. Mevlânâ iştiyâkın, duyulan açlığın mikdârı ile doğru orantılı olarak arttığını, tok olan kimselerin, sâdece ekmeğin sûretini görebildiklerini; günlerce ağzına bir lokma ekme ve bir

24. Aziz mahmûd Hudâyî.

25. Mevlânâ, A. g. e. 21.

26. Aziz Mahmûd Hudâyî.

27. Mevlânâ, A. g. e. 119.

28. A. g. e. 131.

29. A. g. e. 158.

30. A. g. e. 68.

lümanlar eskidikçe kendilerini hep yeni kalacak olan Kur'ân-ı Kerîm'le yenilemelidir.

Sûret ve mânâ:

Mevlânâ sûreti cemâd hükmünde mütâlaa eder ve sâdece sûreti gören kimsenin, mânâya yol bulamayacağını; sûret-bin olan kimselerin hangi yaşta olurlarsa olsunlar, yolun çocukları mesâbesinde bulduklarını söyler.

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in, Bedir gazvesinden dönerken söylediği rivâyet edilen : رجعتنا من الجهاد الأصغر الي الجهاد الاكبر "Küçük cihâddan, büyük cihâda döndük" hadîs-i şerîfini şu tarzda yorumlamıştır: "Sûretlerin cenginde idik; sûri düşmanlar ile cenk ediyorduk. Şimdi iyi havâtırın, ya'nî (fikir ve düşüncelerin) kötü havâtırını mağlûp etmesi için havâtır askerleriyle cenk edelim."¹⁷

Hz. Mevlânâ'ya göre "cihâd-ı ekber" denilen bu cengde iş gören fikirlerdir ve ten vâsıtası olmaksızın hizmet ederler.¹⁸

Hz. Mevlânâ insanı, hayvânî ve insânî kuvvetlerin ictimâından meydana gelmiş bir varlık olarak vasıflandırır. Hayvânî kuvvetler şehvet ve arzûlardır; fakat insanın hülâsası ve gıdâsı olan şey ilim, hikmet ve Hak dîdâridir.¹⁹ Mevlânâ'ya göre âdemin hayvâniyeti Hak'dan ve insâniyeti dünyâdan kaçıcıdır.²⁰

Tenin murâdı nefsi besler ve insanı hayvânî kuvvetlerinin esîri yapar. Mevlânâ'ya göre nefis düşmanını dâima zindan içinde mücâhedede tutmalıdır. O belâ ve sıkıntı içinde buldukları, ihlâs ve samîmiyyet zâhir olup güçlenir.²¹

Mânâ birdir, ayrılık sûrettedir. Hz. Mevlânâ, çadır yaparken sûret cihetinden herkesin ayrı ayrı çalıştığı, fakat hepsinin çadır yapma işinde birleştiği misâlini vererek bu görüşüne açıklık getirmiştir.²²

İnsan yaradılış bakımından sûret ve mânâdan ibârettir. Bu dünyâda mânâsı ve sûreti olmayan bir iş meydana gelmez; mânâ zâten sûretsiz müşâhede edilemez. Çekirdek bile kabuğuyla ekilirse neşv ü nemâ bulur.²³

17. A. g. e. 56.

18. A. g. e. 56.

19. A. g. e. 55.

20. A. g. e. 55.

21. A. g. e. 58.

22. A. g. e. 45.

23. A. g. e. 21.

Hız. Mevlânâ teni ata ve bu âlemi de ahıra benzetir; ve atın gıdâsının, binicisinin gıdâsı olmadığını hatırlatır. Zîrâ atın, yâni tenin meyli uyku, yemek, içmek gibi şeylerdir.

"Ten murâdı yemek, içmek, mülk ü mâl"²⁴ İnsanın hayvanlık tarafının üstünlüğü onu at üstünde ahırda tutar; halbuki insanın mânâsı bekâya mensûbtur.²⁵ "Cân temennâsı cemâl-i zü'l-celâl"²⁶ Amel ve fiil sâdece görünen şekiller değildir; belki o şekiller o amelîn sûretidir.²⁷ Mevlânâ'ya göre amelî amel ile, ilmi ilim ile, sûreti sûret ile ve mânâyı mânâ ile anlamak mümkündür.

Meselâ amel namaz ve oruç vs. değildir; bunlar amelîn sûretidir. Halk amelî zâhirden ibâret zanneder. Halbuki münâfik amelîn sûretini yerine getirmekle ibâdet etmiş olmaz.

Namazın rûhu, namazdan efdaldır; çünkü namazda ve diğer bütün ibâdetlerde aslanan mânâdır. İbâdetlerdeki sûretler insanları dinin özüne götüren vâsıtalarlardır. Kur'ân-ı Kerim'de işâret buyrulur: *اَلَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَانِمُونَ* (Meâric, 70/23) "Onlar namazlarında devamlıdır" âyef-i kerîmesinden murâd, bu namazın rûhudur; çünkü kılınan namazın sûreti devamlılık arzetmez. Rûhun rûkû' ve secdesi vardır; namazda olan rûkû' ve secde mânânın sûret ile zâhîr olan cihetidir.²⁸ Sâlât-ı dâimedan murâd, bütün hallerde Allah'ı hatırlamaktan hâli olmamaktır.²⁹

Hız. Mevlânâ mahbûb olanın güzel olması gerektiğinden yola çıkararak, kime kim güzelse, mahbûb odur netîcesine varıyor. Mevlânâ'ya göre her güzel mahbûb değildir; çünkü güzellik, mahbûbiyyetin cüz'üdür, mahbûbluk ise asıldır; mahbûbiyyet olunca, güzellik de olur. Zîrâ bir şeyin cüz'ü, küllünden ayrı değildir. İnsanın sûretine muhabbet edilmez; çünkü insan sâdece sûretten ibâret değildir. Mevlânâ sûreti kadehe, mânâyı da içindeki şaraba benzetmiştir. Âşık kadehin içine, başkaları ise sûretine nazar ederler. Şarabı kadehten ayrı görebilmek için aşk, şevk ve iştiyâk lâzımdır.³⁰

Hız. Mevlânâ iştiyâkın, duyulan açlığın mikdârı ile doğru orantılı olarak arttığını, tok olan kimselerin, sâdece ekmeğin sûretini görebildiklerini; günlerce ağzına bir lokma ekme ve bir

24. Aziz mahmûd Hüdâyi.

25. Mevlânâ, *A. g. e.* 21.

26. Aziz Mahmûd Hüdâyi.

27. Mevlânâ, *A. g. e.* 119.

28. *A. g. e.* 131.

29. *A. g. e.* 158.

30. *A. g. e.* 68.

yudum su girmemiş insanın ise canın sûretini göreceğini söyler.³¹ Ekmek sûret olarak kadeh, lezzeti ise içindeki şarap gibidir. Tok olanlar onun sûretine bakacakları için, lezzetinden habersiz olurlar.

Sâdece sûreti gören bir kimse olmamak, dünyâ hayatında hakikî ma'sûku temâşâ etmek, posta değil, dosta, güle değil külle, yâni tek kibleye yönelmek isteyenler, iştihá ve şevk hâsıl etme'idir. Aksi taktirde sâdece sûret ve sebebi göreceğinden, kiblesini çoğaltmış olur.

Hz. Mevlânâ halkı kadehlere, sûrete nazar eden insanlarda bulunan ilim, hüner, mahâret ve bilgileri de o kadehlerin nakışlarına benzetir. Kadeh kırılınca, o nakışlar da yok olur.³²

Hz. Mevlânâ gerçek tevhîd ehlini, deryânın kendisinde tasaruf eden ve kendisinin deryâ üzerinde tasarufu olmayan kimse olarak târif eder.³³ Denize gark olan bir kimsenin hareketi ve hareketsizliği kendisinden olmayıp, o deryâdandır. Allah Teâlâ'ya nâfilelerle yaklaşan bir kulun Hak Teâlâ gören gözü, işiten kulağı, tutan eli ve yürüyen ayağı olur. O'nunla görür, O'nunla işitir, O'nunla tutar ve O'nunla yürür.³⁴ Âşık kendisini bir işte muhtâr görmez, her işi ma'sûktan bilir:

"Öyle sanırdım ayrımı, dost gayridir, ben gayriyim

Bende olup işiteni bildim ki ol cânân imiş"³⁵

Hz. Mevlânâ "Mescid-i Harâm, zâhir ehline göre ziyâret edilen Kâbe'dir, âşıkların ve vâsılların indinde ise visâl-i Hak'dır" der.³⁶

Hz. Mevlânâ'ya göre insanlar iki yüzlü bir aynaya benzerler. İnsanın sıfatları aynanın arkasına konmuş kıymetli inciler gibidir. Altına ve elmasa âşık olanların nazarları, aynanın arkasındadır; aynaya âşık olanların nazarları ise inciye ve altına değıldir.³⁷

İkilik yok birlik var:

Bir gönülde iki sevdâ olamaz. Gönül ya Mevlâ'yı, ya da dünyâyı sever. İlâhî irâdeye bağlanan gönül, dünyâ esâretinden kurtulur. Bu durumda kul, Allah Teâlâ'ya olan ihtiyâcını devamlı hisseder. Muallim Nâcî bu husûsu bir beytiyle şu tarza hulâsa

31. A. g. e. 68.

32. A. g. e. 68.

33. A. g. e. 69.

34. Buhârî, Rikâk, 38. Ahmed b. İlanbel. 6/256.

35. Niyâzi-i Mısri.

36. Mevlânâ, A. g. e. 93.

37. A. g. e. 76.

etmiştir:

"Zengin sanırız kendimizi lik fakîriz,
Hürrüz deriz ammâ ki, hakîkatte esîriz!"

Bu mertebede kul henüz ikilikten kurtulmuş değildir. Tasavvuf ıstılâhında buna "fark" hâli denir. Kur'ân-ı Kerim'de "İyyâke na'budü" (Ancak sana ibâdet ederiz) (Fâtihâ,1/5) bu makâma işârettir. "Cem" ve "Cem'u'l-cem" hâli "Ve iyyâke nestaîn" (Ancak senden yardım bekleriz) (Fâtihâ, 1/5) dir ki, cânı cânâna verip âzâde olmaktadır.

Muhabet ikiliği mûcibdir. Bir âlem vardır ki, orada ikilik yoktur. Oraya ulaşıldığında ikilik kalmaz. Mîrâc, benliğin fenâsıdır. İkilikten ibâret olan ilk âlem aşktır. Mansûr'un muhabeti nihâf dereceye ulaşıncı kendisine düşman oldu ve kendisini ma'dûm kılıp "Ene'l-Hak" yâni, "ben fânî oldum, Hak kaldı" dedi. Tevâzu'un ulaştığı son nokta "ene=ben"i yok kabûl etmek ve bu yokluğu yaşamaktır. Dâvâ ve tekebbür "Sen iludâ'sın ve ben kulum" demektir ki ikiliktir.³⁸

Mevlânâ'ya göre "Hüve'l-Hak= O Hak'dır" demek dahî ikiliktir. "Ene'l-Hak" sözü -mutlak olarak- Hakk'a âittir; çünkü O'ndan başka bir mevcûd-i hakîkî düşünmek muhaldir.³⁹

Hz. Mevlânâ'nın bu beyânını "mutlak" olarak anlamalıyız; zîrâ "mukayyed" mânâda "Ene'l-Hak" sözü küfür, yâni Hak ve hakikatı setretmek olur.

Bütün âlem bir menş'e'den gelip, yine o menşee rücû eder: ﴿لِلّٰهِ اِنَّا لِهٖ رٰجِعُونَ﴾ (Bakara, 2/156) "Biz Allah için varız ve biz sonundâ O'nâ dönecêğiz" âyet-i kerîmesini Hz. Mevlânâ şu tarzda açıklamıştır: "Bütün cüzler o mahalden gelmiş, yine hepsi o mahalle rücû ederler. Bütün bu alış-veriş mücerred ve müşahhas kevnî sûretler tablalarında zâhir olur. Zîrâ o âlem (ilmî sûretler mertebeleri) latîftir, görünmez. Bahar rüzgarı ağaçlarda, bahçelerde kendini gösterir. Bahardaki güzellikler, o görünmeyen rüzgarın eseridir. Bahar rüzgarının kendisini düşündüğümüz zaman, bunların hiçbiri görünmez olur."⁴⁰

İbâdetler, kulluklar vs., bütün Hakk'ın atâsıdır ve mülktüdür. Ya'nî fâil-i mutlak Allah Teâlâ'dır. Meselâ Hak bize sıhhat vermezse insanın yapabileceği bir şey yoktur.

Salavât ve tayyibâtın Allah için olması, hakîkattir; o kulun

38. A. g. e. 43.

39. A. g. e. 176.

40. A. g. e. 59.

değildir. Hep O'nundur ve O'nun mülküdür. Baharda halkın bir-takım işler görmesi, bahârın vergisidir.⁴¹

İnsanlar sebeblere nazar ederler ve işleri o sebeblerden bilirler. Hz. Mevlânâ'ya göre esbâb bahânedir ve işi gören başkasıdır. Halk sebepleri, ârifler ise müsebbibi görürler; zirâ fâil-i mutlak Allah Teâlâ'dır.⁴² Gerçi gölge dalın aksidir, gölgeden hiç meyve yenemez; gölgeden dalı talep etmek lâzımdır.

İkiliğin kalkması "ene=ben" in ölmesiyledir. Aynı cinsten iki kuşu kanatlarından bağlasalar uçamaz; çünkü ikilik vardır. Fakat ölü bir kuşu, diri bir kuşa bağlasalar uçar; zirâ ikilik kalmamıştır.⁴³

Hz. Mevlânâ bu durumu, perde arkasından seslenen bir kimseyi görmeyen halkın, perdenin konuştuğuna zâhib olmasına benzetmiştir.⁴⁴

Hz. Mevlânâ'ya göre "Ene'l-Hakk" ın mânâsı, "hareketler, Hak'tandır" demektir.⁴⁵

Bu âlem bir köpük misâlidir.⁴⁶ Deniz dalgalanmasından meydana gelen varlıkların devâmı, bu dalgalanmalara (tecellilere) bağlı olan köpüklerdir.

Hz. Mevlânâ Mesnevî'sindeki bir beytinde: "Biz yoklarız; ve bizim varlıklarımız da yoktur. Sen, fânîleri gösteren mutlak bir vücûtsun" buyurur.⁴⁷ Mukayyed vücûdun câmid ve mutlak olarak üç itibârı vardır. Mutlak vücûd târife sığmaz; diğer vücûdlar, o vücûdun izâfetlerindedir. Hz. Mevlânâ'ya göre mukayyed vücûd, bayrağa nakşedilmiş, hareketleri rûzgardan olan arslan sûretine benzer. Mukayyed vücûdun hareketleri, arslan sûretinin hareketi gibi his gözünüyle görünür; fakat onun muharriki olan mutlak vücûd bu gözle görünmez.

Emîr Pervâne:

Hz. Mevlânâ'nın gönül deryâsının enginliğini fark edemeyenler, onu bâzen Mesnevî-i Şerîf'deki beyitlerinde vermek istediği mesajlarını kendi isti'dâdları nisbetinde yorumlayarak; bâzen, Şems-i Tebrîzî'ye duyduğu derin muhabbeti, yine kendi iz'anları

41. A. g. e. 65.

42. A. g. e. 65.

43. A. g. e. 25.

44. A. g. e. 65.

45. A. g. e. 69.

46. A. g. e. 87.

47. Ahmed Avni Konuk, A. g. e. I. Cild; 610.

ve zanları istikâmetinde değerlendirek, ale'l-âde bir muhabbetmiş gibi görüp tenkid etmişlerdir. Yâni, Hz. Mevlânâ'nın tâbiriyle "kendi zanlarının Mevlânâ'sını bulmuş" beğenmiş veyâ yermişlerdir.

Hz. Mevlânâ'nın Emîr Pervâne'ye karşı gösterdiği alâkayı, farklı değerlendirerek onu Moğol sempaticizmi ve Moğol casûsu olarak ithâm edenler bile olmuştur. Halbuki Hz. Mevlânâ sohbetlerinin birinde Emîr Pervâne'yi, Moğollar'a karşı yanlış tutumundan dolayı açıkça ve yüzüne karşı tenkid etmekten çekinmemiş ve şunları söylemiştir:

"Sen: "Kendimi, aklımlı ve tedbîrimi İslâm'ın bakâsı mak-sadına fedâ edeyim tâ ki İslâm pâydâr olsun" diyerek müslümanlara siper olmuş idin. Kendi fikir ve görüşlerini beğenmeye başladığın zaman, Hakk'ı görmedin ve her şeyi Hak'dan bilmedin ve Tatarlar'la bir olup Şamlılar'ı ve Mısırlılar'ı yok etmek ve İslâm beldelerini harâb etmek için yardımcı oldun. Senin bu yanlış davranışın netîcesinde Hak Teâlâ İslâm'ın bakâsına âit o sebebi, sebeb-i naks-ı İslâm eyledi. Şimdi, bu halde yüzünü hafv mahalli olan Hakk'a çevir ve samîmiyyetini arz eyle ki, seni bu fenâ halden, yâni havftan kurtarsın; ve her ne kadar seni öyle bir tâattan, böyle bir ma'siyete atmış ise de, Hak'dan ümid kesme! O tâati, sen kendinden gördün; onun için bu ma'siyete düştün. Şimdi bu ma'siyet içinde dahî ümidini kesme ve tazarru' ve tasadduk eyle ki, o tâattan ma'siyet peydâ eden Hak Teâlâ, bu ma'siyetten de tâat peydâ etmeğe ve sana tövbe müyesser edip, senin yine müslümanların kesretine sa'yin ve müslümanlığa zahîr (yardımcı) olman esbâbını ihzâra kâdirdir. Ümidini kesme ki, Hak Teâlâ اِنَّهُ لَا يَبْسُ مِنْ رُوحِ اللّٰهِ اِلَّا الْفِرْعَوْنَ الْكَافِرُونَ (Yûsuf, 12/87) "Kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümid kesmez" buyurmuştur."⁴⁸

Hz. Mevlânâ bir başka fasılda Emîr Pervâne'ye olan muhabbetinin sebebini de şu tarzda açıklıyor:

"Bizim Emîr Pervâne'ye muhabbetimiz, dünyâ için değildir; başkaları bunun için severler."⁴⁹

Emîr Pervâne'nin Hz. Mevlânâ meclisinde tevhd inancına olan hassâsiyyetini ve onu ihlâl endîşesini dile getiren suâlî, pişmanlığını ve teessürünü gösteren bir i'tirâf-ı zünüb (günahlarını i'tirâf etme)tür. Emîr Pervâne Hz. Mevlânâ'ya şöyle bir suâl

48. Mevlânâ, A. g. e. 9.
i. g. e. 75-76.

tevehh ediyor:

"Bundan önce kâfirler, puta tapıp, secde ederlerdi. Bu zamanda biz de öyle yapıyor, gidip Moğol Tatarları'na secdeler ediyoruz ve sonra da kendimizi müslüman biliyoruz. Bâtınımızda hırs, hased ve hevâ gibi bu kadar başka putlar da vardır; biz bunların hepsine itâat ettiğimize göre, zâhiren ve bâtınen biz de aynı işi yapıyor ve yine kendimizi müslüman biliyoruz."⁵⁰

Hız. Mevlânâ'nın bu suâle cevâbı şöyle olmuştur: "Bunu kabîh görmem îmân nûrunun alâmetidir; halbuki onlar buldukları hâli kabîh görmezler."⁵¹

Rızık hakkında:

Rızık veren Allah Teâlâ'dır; O herkesin rızıkını takdîr ve tak-sîm etmiştir. İHakk'ın takdîrini değiştirmek mümkün olmadığına göre, insanın kendisini Kur'ân-ı Kerîm'e göre değiştirmesi isâbetli bir davranıştır.

Hız. Mevlânâ'ya göre insanların rızıkın peşinde koşmaları lüzumsuz bir gayrettir; zirâ rızıkın insana tâlib olması ve onu talep etmesi lâzımdır.

Bu ifâdeler kadereci bir anlayışın ileri sürdüğü fikirler gibi görünüyorsa da, gerçekte Ehl-i Sünnet itikâdının değişik bir yorumudur.

Ya'nî mü'min Allah Teâlâ'nın peşinde koşarsa, rızıkını peşinden koşturmuş olur. Rızıkın değil, rızıkı veren Rezzâk'ın ardınca yürümek, ictimâî münâsebetlerimizi de müsbet bir tarzda geliştirir ve kalabalıkların cemâat Şuûruna sâhib olmalarını temin eder.⁵²

Hız. Mevlânâ çok kibleli bir tevhîd anlayışını reddeder. Her Şeyi bir Şey için yapmak istikâmetinde bir inanç geliştirmenin çâre ve tedâvisinin reçetesini sunuyor. Mevlânâ'nın hedefi, her işi Hak için yapma isteğidir; farklı düşünce ve davranışlar hedefi çoğaltır ki, bu da bir çeşit hedefsizlik olur.

Meselâ rızıkın peşinde koşmayıp, Rezzâk'ın peşinde koşmak, insanın hareketlerinin Kur'ân'a göre tanzimini sağlar. Mülkün sâhibi olan Allâh kulu için ezelde ne takdîr etmişe, ziyâde ve noksansız olarak ona ulaşır. Rızıkın peşine düşen insan, Rezzâk'dan uzaklaşacağı için, meşrû' ve gayr-i meşrû' sınırını kaybeder,

50. A. g. e. 73.

51. A. g. e. 73.

52. A. g. e. 167.

ölçüyü kaçıır; ihtiras, kıskançlık vs. gibi kötü huyların hükmü altına girer. Bu kimse de Allah Teâlâ ezelde onun için ne taksim etmişse, ziyâde ve noksansız yine ona sâhip olur.

Rızkın peşinde koşan, ava gidip avlanan avcı gibi, sâhip olduğunu zannettiği malının esiri olur. Rızkı verenin arkasından giden ise, verenin rızasına göre kazancını tasarruf eder.

Dünyâ malı bâzan gelir, bâzan gider. Dünya malı insana teveccüh ettiği zaman onu sevindirir, gitmesi de üzer. Gelip-gidene değil de bu med ve cezrin Rabb'ine teveccüh eden kimse, kâr-zarar peşinde koştuktan kurtulur. Nitekim bir âyet-i kerîmede: *لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ* (Hadîd, 57/23) "Böylece elinizden çıkana üzülmeyiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle sevinip şıarmayınız. Çünkü Allah kendini beğenip böbürleneni sevmez" buyrulur.

Kusur aramak:

İnsanlarda mevcut olan telâfi psikolojisi, onu başkasında kusur aramaya zorlar. Edeb Allah için olmalıdır. Kişinin menfaatine göre yön değiştirmesi ve bunu itiyâd hâline getirmesi, edeb anlayışını zedeler. Müslüman edebli olmayı islâmî bir şiâr olduğu için benimsemeli, her insana göre ayrı bir davranış sergilememelidir.

Hz. Mevlânâ, kişinin bir başkasında gördüğü ayıbın, gerçekte görenin kendisine âit olduğunu, âlemin ayna mesâbesinde bulunduğunu ileri sürerek, bu hususta şunları söylüyor:

"Sende zulüm, hased, hırs, merhametsizlik ve bunlar gibi kötü huylar olduğu halde, bunlardan münfail olmuyorsun, ya'nî gücenmiyorsun da; bunları bir başkasında görünce münfail olup, ürküyorsun. Bu ürküş, insanın kendisinden ürkmesidir."⁵³

Hz. Mevlânâ kusurları çibanlara henzetir. Kendinde olandan tiksiniş rencide olmadığı halde, başkasında görünce rahatsız olan insanlar, aynalardan uzaklaşmış, başkalarının kusurlarıyla avunup, kendini unutmuş kimseler gibidir.

İnsan, başkasında çok açık ve net olarak gördüğü fenâlığı, kendisinde de aynı netlikte göremiyor. İşte bu görüşe sâhip olanlar, önce kendi nefislerinin düşmanı olurlar.

Kusurlar, göze takılan renkli gözlükler gibi görüşü renklendirir. Meselâ kibir, gazap, vs. gözlüğünü takan kimseler, herkeste o sıfatları görmeğe başlar. "Kişiyi kendin gibi bilmek" tâbiri bu

mânâda kullanılmıştır.

İnsan nefsânî sıfatlarından henüz kurtulmamışsa, gözünden bu sıfatları silemez. Akıl gözü açık olanlar, kendi kusurlarıyla meşgul oldukları için, kimseyi kusurlu görüp, onlar hakkında fuzûlî sözler söylemezler. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: طوبى لمن شغله عيبه عن عيوب الناس وانفق الفضل من ماله وامسك الفضل من قوله "İnsanların kusurlarını bırakıp, kendi kusûruyla meşgul olan; mahının fazlasını infâk eden ve fuzûlî sözleri zaptedip imsâk eden kimseye ne mutlu!"

İnsan, benliğinin temsilcisi olan nefsânî sıfatlarıyla etrafına nazar ettiği zaman, iyiyi ve kötüyü tefrik etme ölçüsünü kaybeder.

Hz. Mevlânâ Mesnevî'sinde de şunları söylüyor:

"Hırs kördür, insanların aybını inceden inceye görür ve mahalle mahalle söyler." Dünyâya haris olan kimselerin, kalb gözleri kördür. "O her ne kadar ayıp arayıcı ise de, kendi aybının bir zerresini bile onun gözü görmez."

Âlim- Emîr münâsebeti:

Fihi Mâ Fih'in ilk fasılları arasında yer alan ve Emîr Per-vane'nin de hazır bulunduğu bir sohbette geçen âlim ile siyâset adamı arasındaki münâsebeti, Hz. Mevlânâ Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in bir hadîsine istinâden açıklıyor. Peygamber (s.a.v.) :

شر العلماء من زار الامراء وخير الامراء من زار العلماء نعم الامير علي باب الفقير وبأس الفقير علي باب الامير "Ülemânın şerlisi, ümerânın ziyâretine gidenler; ve ümerânın hayırlısı, ulemâyı ziyâret edenlerdir. Fakîrin kapısına giden emîr ne güzel emîrdir; ve emîrin kapısına giden fakîr, ne fenâ fakîrdir." buyurmuştur.

Hz. Mevlânâ hadîsi şu tarzda yorumlamıştır: "Âlimlerin şerlisi emîrlerden imdâd uman ve salâh ve sedâdî (iyiliği ve doğruluğu) devlet adamları vâsıtasıyla olan ve onların korkusundan salâha sa'y eden kimsedir. Onun devlet adamlarını ziyâret hususunda tahsil ettiği niyyet, onların, kendisine ihsânda bulunması, iyi davranması ve mansıb ya'nî mevkî vermesidir.

Bir kimse, bu niyyetle tahsil eder ve Hakk'ın rızasını değil de, kendi menfaatinin arzusuna râm olursa; menfaatinden dolayı nüfûzlu insanların dümen suyunda gitmeyi tercih eder. Bu durumda emîr sûrette onun ziyâretine gelsin ve gerek o emîrin ziyâretine gitsin, o emîri ziyâret etmiş olur.

Allah rızası için ilim tahsil etmiş olan bir âlim en doğru yoldadır. Böyle bir âlim sûretâ devlet adamını ziyâret etse bile, dev-

let adamı onu ziyâret etmiş hükmündedir."⁵⁴

İşte devlet adamlarının her zaman faydalanacağı ve yardım pöreceği ilim adamlarının husûsiyetleri bu olmalıdır.

Gerçek fakîrlik, ihtiyâcını Hak'dan istemek ve mahlûkâtтан mustağnî olmaktır. "Abdullah (Allah'ın kulu) olmayanlar, "abdü's-şehvet", "abdü's-servet" veyâ "abdül-mansıb" ya'nî makâmın kulu olmaktan kurtulamazlar.

Hz. Mevlânâ pâdişahlar ile sohbeti ve yakınlığı baş gitmek ihtimâlından dolayı tehlikeli görmez; çünkü baş bugün olsun, yarın olsun mutlakâ gidecektir. Mevlânâ'nın endişe ettiği asıl tehlike; bir kimsenin, bunlar ile sohbet edip, onlara muhabbet ederek mallarını kabul etmesiyle, onların arzûsuna ve mizâcına göre söz söylemesi ve gönüllerini gözeterek fenâ görüşlerine iştirak etmesidir.

Devlet adamlarının kendi menfaatlerini düşünerek hareketi, Hakk'a ve halka hizmet anlayışını zedeler. İlmî, kendisine menfaat sağlayan bir vâsıtâ olarak gören âlimlerin çoğalması tâatin fesâdına sebep olur ve halkın ahlâkı da bozulur. Bu ahlâkî çöküş, kazanç yollarını da bozar.

Bu fesâd, devlette adâletsizliği, öğretim müesseselerinde tamahkârlığı, halkta riyâkârlığı artırır.

Devlet adamları, kıblesini çoğaltmamış, "abdullah" (Allah'ın kulu) olma idealini kaybetmemiş âlimlerden yüz çevirmedikçe; âlimler menfaat ve mansıb niyetiyle devlet adamlarına yaklaşmadıkça ve halk her işi i'tibâr talebiyle yapmadıkça tefessüh etmez.

Tasavvuf edebiyatı klasiklerinden Keşfü'l-Mahcûb isimli eserin yazarı Hucvîri'ye göre, ilimsiz emîr, takvâsız âlim, tevekkül-süz halk şeytanın yoldaşı olur.⁵⁵

Dr. Selçuk Eraydın

54. A. g. e. 5.

55. Hucvîri, *Keşfü'l-Mahcûb*, (Ter. Suleyman Uludağ) İst. 1982. s. 246.

75
772
-227-228

İÇİNDEKİLER

— Takdim.....	IX
— Fihî Mâ Fih Hakkında	XI
Mukaddime-i Kitâb.....	1
Birinci Fasil.....	5
İkinci Fasil:	10
Üçüncü Fasil:	13
Dördüncü Fasil:	16
Beşinci Fasil:	20
Altıncı Fasil:	23
Yedinci Fasil:	26
Sekizinci Fasil:	28
Dokuzuncu Fasil:	31
Onuncu Fasil:	34
Onbirinci Fasil:	36
Onikinci Fasil:	42
Onüçüncü Fasil:	50
Ondördüncü Fasil:	57
Onbeşinci Fasil:	58
Onaltıncı Fasil:	60
Onyedinci Fasil:	68
Onsekizinci Fasil:	73
Ondokuzuncu Fasil:	77
Yirminci Fasil:	80
Yirmibirinci Fasil:	81
Yirmiikinci Fasil:	85
Yirmiüçüncü Fasil:	89
Yirmidördüncü Fasil:	91
Yirmibeşinci Fasil:	96
Yirmialtıncı Fasil:	97

Yirmiyedinci Fasil:	101
Yirmisekizinci Fasil:	111
Yirmidokuzuncu Fasil:	111
Otuzuncu Fasil:	114
Otuzbirinci Fasil:	118
Otuzikinci Fasil:	121
Otuzüçüncü Fasil:	122
Otuzdördüncü Fasil:	123
Otuzbeşinci Fasil:	126
Otuzaltıncı Fasil:	127
Otuzyedinci Fasil:	127
Otuzsekizinci Fasil:	129
Otuzdokuzuncu Fasil:	135
Kırkncı Fasil:	138
Kırkbirinci Fasil:	141
Kırkikinci Fasil:	144
Kırküçüncü Fasil:	146
Kırkdördüncü Fasil:	155
Kırkbeşinci Fasil:	159
Kırkaltıncı Fasil:	162
Kırkyedinci Fasil:	164
Kırksevizinci Fasil:	166
Kırkdokuzuncu Fasil:	168
Ellinci Fasil:	172
Ellibirinci Fasil:	175
Ellikinci Fasil:	178
Ellüçüncü Fasil:	180
Ellidördüncü Fasil:	182
Ellibeşinci Fasil:	187
Ellialtıncı Fasil:	189
Elliyedinci Fasil:	190
Ellisekizinci Fasil:	191
Ellidokuzuncu Fasil:	193
Altmışncı Fasil:	196
Altmışbirinci Fasil:	198
Altmışikinci Fasil:	200
Altmışüçüncü Fasil:	205
Altmışdördüncü Fasil:	205
Altmışbeşinci Fasil:	206
Altmışaltıncı Fasil:	207

Altmışyedinci Fasl:	208
Altmışsekizinci Fasl:	208
Altmışdokuzuncu Fasl:	209
Yetmişinci Fasl:	211
Yetmişbirinci Fasl:	212
Yetmişikinci Fasl:	213
Yetmişüçüncü Fasl:	218
Dipnotlar	229
Kitab-ı Şerifin Fihristi	255
EKLER VE İNDEKSLER	255
— Lügatçe	271
— Âyet-i Kerîmeler İndeksi	309
— Hadis ve Kêlâm-ı Kibâr İndeksi	311
— Şahıs, Melek ve Yer İsimleri İndeksi	314
— Kitap İsimleri İndeksi	316
— İstılahlar ve Bâzı Kelimeler İndeksi	317

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ
FÎHÎ MÂ FÎH

Tercüme:

Ahmed Avni KONUK

Yayına Hazırlayan:

Dr. Selçuk Eraydın

İZ YAYINCILIK

FÎHİ MÂ FÎH

Hız. Muhammed (s.a.v.) glzârında yetişmiş ve bu dünyaya o bahçenin râyahasını ulaştıran gönül erleri, ilâhî kaynağın ilham sunucularıdır. Hız. Mevlânâ'nın eserleri arasında bulunan Fîhi Mâ Fih de, bu ilâhî boyuttan uzanan hikmetler yumağından ölmş bir kaftan ve Rabbânî bir ilhamdır.

Merhum Ahmed Avni Konuk'un, Farsça aslından yapmış olduğu bu ilk Türkçe tercüme eseri günümüz okurlarına ulaştırmak istedik. Bu eser, kütüphanelerde mevcut yedi-sekiz nüshanın karşılaştırılması sûretiyle hazırlanmış olması bakımından da ayrı bir husûsiyet taşımaktadır.

İz Yayıncılık, bu kıymetli İslâm klasiğini, Dr. Selçuk Eraydın'ın titiz ve zahmetli çalışmasıyla sunmaktadır.

(Kapak hattı Neyzen Mehmed Emin Efendi)

ISBN 975-355-086-3

